FREDRIK BÖÖK

ERIK JOHAN STAGNELIUS

STOCKHOLM

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

FREDRIK BÖÖK

ERIK JOHAN STAGNELIUS

Digitized by the Internet Archive
in 2014

https://archive.org/details/erikjohanstagnel00bkfr

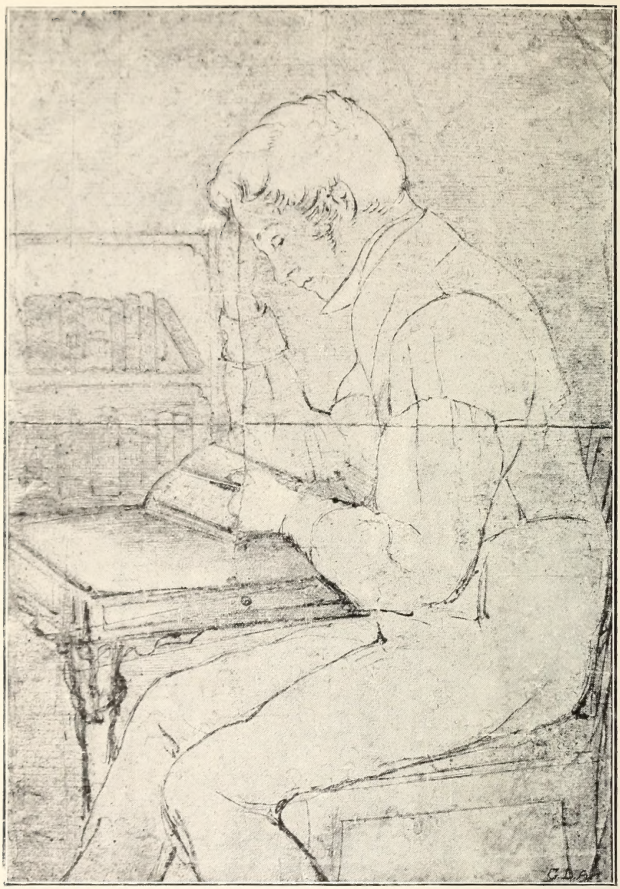

ERIK JOHAN STAGNELIUS.

Blyertsteckning af Lars Gustaf Malmberg.

Enligt J. M. Wimmerstedt »ritad af en vän till skalden (troligen denne ovetande) s. m. kandidaten Lars Gustaf Malmberg, som sedan skänkt det till sin dåvarande fästmö, demoiselle Carolina Gustava Lundelius. Hon lämnade det vid sin död till en släkting, herr Herman Martinsson, som i sin ordning öfverlämnade det till Kongl. Biblioteket.»

LSwed
S7796
·Yb

FREDRIK BÖÖK

ERIK JOHAN STAGNELIUS

268067
5.32
25

STOCKHOLM

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1919

TILL

EBBE TUNELD

Det Horatianska *nonum prematur in annum* har bokstafligen iakttagits i fråga om föreliggande verk: det är snart tio år sedan de Stagnelius-studier påbörjades, hvilka härmed bragts till sin afslutning. En yttre omständighet — uppdraget att fungera som fakultetsopponent — förde mig från början in på ämnet, men mycket snart hade uppgiften lagt beslag på hela mitt intresse. Jag kan väl säga, att jag under de gångna åren lefvat samman med denna uppgift. Den lämnar nu ett tomrum efter sig liksom skilsmässan från en följeslagare.

Att dessa studier till slut kunna framträda som en bok af så ringa omfång beror på den lyckliga omständigheten, att en väsentlig del af förarbetena utförts i och med Svenska Vitterhetssamfundets Stagneliusupplaga, hvilken utgör grundvalen för mitt verk. Alla de filologiska och textkritiska undersökningarna äro utförda där; de ha visat sig vara af genomgripande betydelse för uppfattningen af Stagnelii utveckling. Motivens historia, källor och förebilder, stilistiska och innehållsliga sammanhang — allt detta är punkt för punkt genomarbetadt i Kommentaren till upplagan. I föreliggande monografi har jag kunnat begagna resultaten utan att belamra framställningen med detaljerade analyser och bevisföringar; jag har kunnat koncentrera mig på väsentligheter utan att bygga i luften.

De biografiska partierna ha fått sin särskilda karaktär genom själfva materialets beskaffenhet. Källorna äro utomordentligt torftiga; det finnes blott två verkliga privatbref af Stagnelius i behåll, och det har aldrig funnits många. I Stagnelii säll-

samma anonymitet ligger för forskningen något eggande. Som alltid har mytbildningen frodats i dunklet. Min uppgift har varit att underkasta de bevarade traditionerna den strängaste kritik och att ta fasta på hvarje drag, hvarje dokument, äfven det obetydligaste, som förmår att i någon mån belysa Stagnelii reala tillvaro. Bristen på verkligt värdefulla och gifvande källor har gjort, att jag försökt pressa kunskap äfven ur sådana smulor, som det under andra förhållanden skulle vara löjligt att ägna en ingående uppmärksamhet. Äfven på detta fält gäller lagen om tillgång och efterfrågan. Man slår sig icke gärna till ro i resignation inför omöjligheten att komma personligen nära en så rik och egenartad poetisk genius som Stagnelius. Det är därmed icke sagdt, att man skulle finna det mödan värdt att bruka samma metod på alla andra diktare.

I hela den biografiska afdelningen öfverflödar det af sådana uttryck som möjligen, troligen, sannolikt och kanhända. Det är mitt hopp, att de icke skola bli uppfattade som tecken på lättrogenhet.

Det återstår mig till slut att tacka de många personer, som understödt mig i mitt arbete, först och främst tjänstemännen vid Lunds Universitets Bibliotek. Tyvärr är det mig omöjligt att här nämna alla dem, af hvilka jag på ett eller annat sätt mottagit hjälp; åtskilliga af dem återfinnas i texten. Men jag kan icke nedlägga pennan utan att särskildt tacka lektorn, fil. d:r E. Schiött, som med oförbehållsamt förtroende gifvit mig del af de Stagnelianska handskrifter och de öfriga dokument, hvilka befinna sig i hans ägo, liksom han till mig förmedlat traditionen inom sin släkt; utan honom skulle, såsom det torde framgå vid läsningen af efterföljande sidor, det lilla vi veta om Stagnelius varit ännu mindre. Slutligen tackar jag min vän docenten Albert Nilsson; hur mycket mina åsikter om Stagnelius än gå i sär från hans, har

likväl icke blott hans författarskap, utan också det personliga tankeutbytet, den ingående detaljdiskussionen befrämjat mitt arbete.

Bibliotekarien Gunnar Carlquist har gjort mig väntjänsten att läsa ett korrektur på boken.

Lund den 30 mars 1919.

Fredrik Böök.

INNEHÅLL.

I. Släkten 1

II. Barndomen och studieåren 29

III. Ungdomslyriken 66

IV. Politiskt patos och litterär orientering 98

V. Gunlög och Cydippe 135

VI. Stockholmsvistelsen 1815—1821 181

VII. Den gryende platonismen 243

VIII. Wladimir den Store 264

IX. De nordiska dramerna 290

X. Liljor i Saron 313

XI. Skräckdramerna 403

XII. Kalmarvistelsen 1821—1822 422

XIII. Bacchanterna 455

XIV. Blenda 485

XV. Epilog i Stockholm. Thorsten Fiskare 505

Register 549

I.

SLÄKTEN.

Erik Johan Stagnelius tillhörde genom födseln en prästsläkt, som under flera generationer verkat inom Kalmar stift. Den hufvudsakliga källan till kunskap om skaldens förfäder är N. I. LÖFGRENS år 1836 utgifna *Tjenstemän vid församlingarne och läroverken uti Kalmar stift.* Det är egentligen blott skaldens fader, biskopen Magnus Stagnelius, som kan studeras på annat håll än i matrikelns knappa notiser.

Som ättens stamfader uppgifves en Måns Ehrengisleson, hvilken skall ha varit lifknekt hos drottning Kristina och senare var länsman i Åkerbo härad på Öland. Hans son Magnus, född 1655, var den förste, som bar namnet Stagnelius. Efter att ha gått i Kalmar skola och Linköpings gymnasium blef han prästvigd 1681 utan att ha studerat vid något universitet, och lyckades 1698 få fullmakt på Mortorps pastorat; han dog 1722. Löfgren anför om honom efter en äldre, handskrifven källa: »Han var en alfvarsam man, af skäligen goda studier, vackra predikogåfvor och en basunstämma i deklamation, men kunde icke det ringaste sjunga.» Att basunstämman icke var det enda kraftiga hos honom, synes framgå af en notis, som Löfgren meddelar, (s. 389) om hans komminister Nils Blohm. Denne begärde nämligen 1711 hos konsistoriet transport från Mortorp, på den grund, »att hans pastor Måns Stagnelius honom åtskillige gånger med hugg och slag öfverfallit». I sitt äktenskap med en kyrkoherdedotter hade han tolf barn. Döttrarna blefvo till största

delen gifta med präster inom stiftet; af sönerna är det tvenne, som intressera oss. Den ene, Magnus, blef präst och är skaldens farfader; den andre, Johan, är släktens namnkunnigaste och vittraste medlem före Erik Johan.

Johan Stagnell — den form gaf han sitt efternamn — var född i Mortorp 1711, samma år som hans fader tycks ha piskat upp sin komminister. Varslet slog in, och man är frestad till hypotesen, att det krigiska lynnet gått i arf. Under sin skoltid i Kalmar skall han ha haft att kämpa mot svår fattigdom. Som student och långt senare lifnärde han sig genom konditioner, i Värmland, Stockholm och annorstädes. Han blef magister i Lund 1741 och docent 1744; åtminstone uppgifves det så, ehuru handlingarna (enligt WEIBULL-TEGNÉRS Lunds universitets historia) icke lämna någon upplysning om hans docentförordnande. Hans afhandlingar röra sig inom den hebreiska filologiens område. På 1750-talet, under sin vistelse i Stockholm, framträdde han som dramatisk författare med grofkorniga lustspel i Holbergs stil (SCHÜCK-WARBURGS Illustrerad svensk litteraturhistoria, II: 216—217). År 1755 blef han nämnd till rektor för trivialskolan i Kalmar, och 1771 till lektor i österländska språken vid gymnasiet. Genom kunglig resolution erhöll han år 1779 på egen ansökan beständig tjänstledighet med bibehållande af full lön.

Johan Stagnells skrifter vitsorda sin upphofsmans munterhet och humör och förråda en utpräglad förkärlek för ett osminkadt, ja, rått språk; i ett af sina skådespel skildrar han en samtida äktenskapsskandal, i ett annat vill han afslöja krämarnas, börsmännens och smugglarnas knep och skurkstreck; i de för frihetstiden typiska litterärt-personliga trätorna deltog han med flera ströskrifter. Intressantare än hans skrifter äro emellertid hans lefnadsöden, hvilka Löfgren skildrar på följande sätt: »Under hela sin tjenstetid låg han i beständiga strider, till en del inför Domstolarne, med Biskop Beronius, Consistorium samt åtskillige

Embetsmän och privata personer i staden, alt, som han sjelf yttrar i sin till Prosten Löfman afgifne egenhändiga Biographie, 'derföre, att han icke alltid kunde eller ville vara af vederbörandes tankar, påmint om åtskillige oredors rättande, lagt sig ut emot våldsverkare för ett förtryckt Borgerskap samt åtagit sig Allmogens försvar emot orättvisa Embetsmän'. För denna orsak öfvergick honom åtskilliga oblidare öden. 1758 suspenderades han tills vidare på Biskopens anmälan, det han oriktigt korrigerat djeknarnes stilar. Snart skaffade han sig Hof-Rättens utslag att med suspensionen skulle innehållas tills Hof-Rätten hunnit undersöka saken hvilket skedde till hans förmån. Vid samma tid anklagades han för olofligt umgänge med en gift qvinsperson, ålades edgång inför Kämnersrätten, men vädjade, och blef af Hof-Rätten frikänd. Tillika beskyllde honom Rector Scholae Swebilius, att med sina täta besök i dess hus åsyfta hans hustrus heder, hvilken sak var före i Consistorium men kunde ej biläggas i anseende till Swebilii starka misstankar. Stagnell skickade honom en bitter smädeskrift, Rektorn och hans hustru flyttade ifrån hvarandra och blefvo slutligen skiljda, och samma söndag om sommaren 1769, som tacksägelse gjordes i Stadskyrkan för Swebilii dödliga bortgång, lät Stagnell lysa första gången till äktenskap för sig och bemälde frånskiljda hustru, ehuru vigsel icke skedde förr än ett helt år derefter. År 1768 d. 3 Maj föll Kongl. Maj:ts Utslag, att Lektor Stagnell skulle, för hetsig skrifart och andra förseelser, på ett år vara förlustig sin tjenst med thy åtföljande lön, pligta 200 dal. silfvermynt samt göra afbön inför Biskop och Consistorium. Dock lagade han så, att han i stället fick göra afbönen i Stockholm inför Dokt. Petrus Nenzén, hvilken Consistorium till dess emottagande befullmägtigat. Den värsta olyckan träffade honom 1775, då han den 29 Mars dömdes af en sammansatt Krigs- och Sjötullsrätt i Kalmar för obevist beskyllning emot Handlanden och Öfversten Skytte, den han påstod hafva nattetid låtit öppna

fästningsportarne till införande af förbjudna handelsvaror, att mista tjensten, sitta ett år i fängelse och göra sin vederdeloman offentlig afbön, hvilket alt han slutligen måste genomgå, men tjensten återfick han genom Kongl. Krigs- och Commerce-Collegii utslag d. 22 Mars 1776. Af de fläste bland Stadens innevånare och framför alt af Gymnasiiungdomen var han högeligen alskad, hvilket den sistnämnda bland annat betygade dermed, att, då han sjöledes affördes till Slottet, följde ungdomen honom i båtar med flygande fanor och musik. Efter så många vidrigheter slutade han sitt lif i lugn den 1 Febr. 1795, och begrofs i det grafchor han förut låtit åt sig på Kalmar kyrkogård uppbygga.» Det äktenskap, som han vid nära 60 års ålder slöt med en tjugo år yngre kvinna, blef barnlöst.[1]

Det är en intressant figur, som man skymtar i denna krönika, robust och icke öfverdrifvet finkänslig. Att Johan Stagnell kan ha haft sina goda sidor, får anses ganska troligt; hans popularitet i Kalmar har väl icke varit alldeles oförtjänt. Begåfvad måste han utan tvifvel ha varit. Men det är alldeles fåfängt, som man söker några jämförelsepunkter mellan Johan Stagnell och hans brors sonson.

Johan Stagnells äldre broder Magnus Stagnelius, född 1699, synes däremot ha varit en fridens man; åtminstone har Löfgren ingenting att berätta om honom utöfver data. Han blef student i Lund 1723 och erhöll efter komministeråren Högby pastorat

[1] Detta förhållande mellan Johan Stagnell och rektor Swebilii änka synes ha varit en egendomlig och patetisk historia. Stagnell uppförde ett grafkor för sig och sin hustru i Kalmar domkyrka; enligt den af honom författade grafskriften hade hustrun på sin tid tvingats till giftermål med Swebilius. Grafstenen innehåller följande vackra dikt:

Låt, afund, om du kan, vår aska njuta ro
Men om du ändtelig vil gnaga dessa benen,
Så vet att vi i lugn här inom denna stenen
Föracka allt ditt gift uti vårt dystra bo
Och sofva sött i frid til sidsta stora dagen,
Då kroppen med sin själ i Jesu famn blir tagen.

på Öland 1751; kontraktsprost 1762, dog han 1784. Han gifte sig 1730 med kyrkoherdedottern Catharina Sundelius; af deras tretton barn dogo fem vid späda år, döttrarna blefvo mestadels gifta med prästmän; endast en son nådde mogen ålder, och det var skaldens fader.

*

Magnus Stagnelius, född den 19 december 1746, var alltså den tredje i släkten med sitt namn. Efter skolstudier i Kalmar kom han 1766 till Uppsala. Redan år 1769 försvarade han under presidium af professorn i grekiska Johan Floderus första delen af en afhandling om den grekiska gymnastiken, sådan den ter sig vid ett studium af Pindaros' dikter (*Gymnastica Graecorum ex Pindaro illustrata*). Magnus Stagnelius var uppenbarligen själf författaren; detta framgår af en i afhandlingen tryckt lyckönskan på engelska, undertecknad af en jämnårig landsman och studiekamrat Daniel Reen (enligt Löfgren död som regementspastor vid Kalmar regemente). Reen titulerar nämligen sin vän »The Auctor» och kallar boken »a true und large testimony of Your industry and wit». Författaren har dedicerat verket till sina föräldrar med några svenska alexandriner, hvari man förgäfves söker spåren af en poetisk fläkt och icke ens finner formell lätthet. En annan dedikation, skrifven på grekiska, är riktad till tvenne af lektorerna vid Kalmar gymnasium, Mathias Silvius och Johan Stagnell. Det är af intresse att konstatera, att författaren med all vördnad behandlar sin farbror, trots de uppseendeväckande processer och utslag, som 1769 gjort namnet ryktbart.

Magnus Stagnelius synes ha bedrifvit sina grekiska studier med eftertryck och framgång; år 1773 försvarade han pro gradu en fortsättning på sin afhandling om den grekiska gymnastiken enligt Pindaros. År 1776 presiderade han för en afhandling pro

excercitio om spår af hebreiskan i det grekiska språket (*Vestigia Hebraismi in Lingua Graeca*); respondenten var en landsman vid namn Olof Ahlberg (död två år senare i lungsot, se Löfgren, s. 334). År 1779 förordnades han till docent i grekiska litteraturen; såsom sådan presiderade han den 27 mars 1782 för en tredjedel af sin gymnastiskt-pindariska afhandling; respondenten var en kalmarbo Nils Wimmerstedt. Strax efter nämndes Stagnelius till e. o. Philosophiae adjunkt, och med denna titel figurerar han på fjärde delen af den omtalade afhandlingen, försvarad i juni 1782. Samma år aflade han teologie kandidatexamen. År 1787 blef han e. o. adjunkt i teologiska fakulteten[1]; såsom sådan presiderade han i april 1788 för en afhandling om argumenten för Jesu gudom, hämtade ur Johannesevangeliet (*Praecipua argumenta pro divinitate Jesu Christi ex Johannis Evangelio adserta*); respondenten var en ung student från Kalmar, Andreas Klinth (Löfgren, s. 703). På titelbladet till denna afhandling anger sig författaren redan som utnämnd kyrkoherde i Gärdslösa och Bredsätra pastorat på Öland.

Detta regala pastorat af första klassen utgjorde ingen föraktlig belöning för den 41-årige Magnus Stagnelius' lärda mödor. När han erhöll det — det synes ha skett i början af år 1787[2] — var han ännu icke präst; först den 23 maj 1788 prästvigdes han. Huru det tillgått med hans utnämning, kan man skymta i Elis Schröderheims bref till grefve Nils Filip Gyldenstolpe (utg. af OSCAR LEVERTIN i Bref från Elis Schröderheim, Svenska memoarer och bref VI, s. 67—70). Det framgår af dessa, att icke blott grefve Gyldenstolpe utan också grefve Johan Gabriel Oxenstierna intresserat sig för Magnus Stagnelius' befordran allt sedan 1785. Den 26 maj detta år skrifver Schröderheim, att

[1] Löfgren uppger år 1788; men universitetets föreläsningskatalog upptager honom år 1787. I katalogen för 1788 är han redan försvunnen.

[2] Löfgren uppger 1788, men Calmar stifts matrikel för år 1827 (utg. af Pehr Ahlqvist), som har riktigt årtal för den teologiska adjunkturen och exakt datum för prästvigningen, anger år 1787.

»grefve Jan Gabriel» lofvat underrätta Gyldenstolpe »om hvad vi gemensamt sökt att uträtta för magister Stagnelius, samt att jag skrifvit till min farbror». Med »min farbror» åsyftas säkerligen Carl Gustaf Schröder, biskopen i Kalmar stift; brorsonen förklarar sig hoppas, »att han bönhör mig och sätter mig utur den nödvändigheten att bedja kungen mera därom». Den 28 juni samma år skrifver Schröderheim: »Vid första tillfälle återtager jag min negociation för Stagnelius och får därom afgifva min ödmjuka rapport.» Den 15 augusti heter det: »Magister Stagnelius tillskrifver jag nu med denna post och erbjuder honom min ringa tjänst i hans besvär.» I en biljett från januari 1787 finner man följande postscriptum: »Med Stagnelius hafver ingen fara.» Det är tydligen en belåten rapport om den omedelbart förestående utnämningen.

Hvad som kan ha förmått Gyldenstolpe och Oxenstierna att intressera sig för Magnus Stagnelius' befordran är icke bekant. Sannolikt är, att magister Stagnelius varit lärare i förnäma hus, måhända inom de grefliga familjerna i fråga, och därigenom förvärfvat sig meriter, som på detta sätt belönades. En antydan härom kan man finna i ett slags promemoria, som påträffats i Riksarkivet (Biographica); den har uppenbarligen nedskrifvits på en tidpunkt, då frågan om tillsättandet af en syssla, som magister Stagnelius sökt, varit brännande, och den har haft till syfte att stödja Stagnelius' medtäflare, okändt hvem. Man kan med stor sannolikhet anta, att det varit fråga om ett pastorat, antingen Gärdslösa 1787 eller något annat, som bortgifvits 1785—1786. Dokumentet lyder:

1:o. Magister Stagnelius Docens vid Kongl. Academien i Upsala, blef först Student i Upsala 1766, och således 13 år sednare.

2:o. Stagnelius blef Magister i Upsala den 17 Junii 1773, och således 12 år sednare.

3:o. Stagnelius praesiderade i Upsala den 18 December 1776, och år 1779 blef han Docens uti Graekiskan, vid Kongl. Academien i Upsala; men lärer litet, eller intet docerat uti den samma utan uppehållit sig i Stockholm, på Condition, med fördelagtig lön och lätt utkomst; äfven som han tillförene, då han var Student vistades hemma hos sin fader på Öland, nästan i 2:ne år, och sedan på längre tid conditionerade i Göteborg, samt åter igen roade sig hemma öfver ett halfår.

Uppgifterna äro uppenbart tendentiösa, men de synas bekräfta, att magister Stagnelius konditionerat i förmögna hus. Att han lifvet igenom bevarade relationerna till familjen Gyldenstolpe, framgår af hans brefväxling med Hammarsköld (Kungl. Biblioteket); i ett bref af den 29 maj 1823 ber den gamle biskopen, att Hammarsköld måtte lämna exemplar af sin minnesskrift öfver Erik Johan Stagnelius till »så monga af Grefvarne Gyldenstolpe, som nu äro i Stockholm, Grefvinnan Gyldenstolpe och Baron Stjerneld». Den 22 mars 1824 anhåller han, att Hammarsköld måtte presentera ett exemplar af sonens skrifter åt »Kammarherren Baron Stjerneld»; härmed afses troligen Adolph Ludvig S., född 1755, som mycket väl kan ha varit lärjunge till Magnus Stagnelius.

Att Johan Gabriel Oxenstierna uppträdde bland magister Stagnelius' beskyddare, kan möjligen sättas i samband med en uppgift, som BÖTTIGER lämnat i sitt Minne af Erik Johan Stagnelius (Svenska akademiens handlingar från år 1796, del 47, s. 74). Böttiger påstår nämligen, att biskopinnan Stagnelius »var känd af Rosenstein ända från unga år, då hon som sällskapsdame hade vistats i Oxenstjernska huset på Eka». Men denna uppgift motsäges af de handskrifna personalierna vid biskopinnan Stagnelii begrafning (mig meddelade af ägaren lektor E. Schiött); det heter där: »Efter tillbragta barnaår i föräldra-

huset, upptogs hon vid 15 års ålder i Grefve Gyldenstolpes hus, där hon tillbragte ungdomens glada, oskuldsfulla dagar, intill dess Hon år 1788 ingick äktenskap.» Vare därmed hur som helst, påtagligt är att Hedvig Christina Bergstedt, dotter till prosten Nils Bergstedt i Österåker af Strängnäs stift, hade förbindelser i samma aristokratiska kretsar som hennes blifvande make, och att hans befordran stod i direkt samband med det planerade giftermålet.

Efter öfverflyttningen till Gärdslösa synes Magnus Stagnelius ha ägnat sig åt sitt prästerliga kall med ifver. En meddelare, N. KRISTERSEN, som tydligen bevarat flera drag af den lokala traditionen, har berättat (Några Stagnelianska notiser, af N. K., i Göteborgs Handelstidning den 14 okt. 1893): »Stagnelius' fader gjorde sig känd som en mycket framstående predikant. Till Gärdslösa kyrka strömmade på hans tid andäktiga åhörare från hela Öland.» Mycket snart synes han också ha vunnit en ansedd och betydande ställning inom stiftet. Hans befordringar och förtroendeposter kunna här lämpligen anföras efter likpredikningens ord (handskrift, meddelad af ägaren lektor E. Schiött): »Här (= i Gärdslösa) hade hvila och lugn kunnat öppnas för Kyrkoherden Stagnelius; men ingen hvila utan köpt för mödor; intet lugn, utan frukt af trötthet, så bedömde denne Herde sitt nya kall, så bevakade han sin hjord. Delande embetsbördan med sina embetsbröder, kunde hvarken årstidens strånghet eller landets olägenheter hemma hans verksamhet. Den blef ock icke obemärkt eller obelönt. Snart känd och högaktad af sin Biskop Doct. Wallenstråle förordnades kyrkoherden Stagnelius till Prost öfver egna församlingar år 1790, och vid näst timade ledighet till ContractsProst öfver Ölands Medel-Contract (1801). Af Medbröders hedrande förtroende möttes Contracts-Prosten, då han valdes till deras Representant vid Jubelfesten i Upsala 1793. Hvad Upsala Academie förut ägt tillägnade den sig nu såsom en vinst, när Han benådades med namn, heder och

värdighet af Professor. Bepröfvad att mottaga nytt förtroende blef Professor Stagnelius utsedd till Riksdagsfullmägtig år 1800; detta samtidens Jubilaeum, det då vandrande slägtets Secular-Fest, som vid den då varande konungens kröning äfven firades med Theologiae Doctors Promotion, i hvilken Prof. Stagnelius intog ett värdigt rum. År 1805 förde Doctor Stagnelius vid Prestmötet Praesidium med odeladt beröm, och då den lärde, värdige och älskade Biskop *Wallenstråle* följande året hädankallades behöfde ej Calmare Stifts Presterskap villrådigt tveka, hvem det skulle kalla till sin styresman. Doctor Stagnelius upphöjdes också dertill, bland värdige medkallade, i främsta rummet. De väljandes önskan föregick, deras hjertan hade redan gjort valet. Konungens Nådiga stadfästelse, gifven år 1807 [den 21 november], var lika efterlängtad, som glädjande; utmärkt oförgätligt deraf, att Biskop Stagnelius af sin konung rönte det dyra förtroende, den höga rättvisa, att utkåras framför Den, som nu med så mycken ära bekläder högsta andeliga värdigheten innom Svenska Kyrkan. För att äfven inför verlden utmärka förtjensten pryddes Biskop Stagnelius, år 1809, med Nordstjernans tekn.»

Man skulle af likpredikningens panegyriska uttryckssätt närmast vänta, att biskopsvalet varit så godt som enhälligt. Så var dock ingalunda fallet. Af meddelandet i Calmar Stifts-Tidningar, 1807, n:r 8 (31 aug.), framgår, att röstsplittringen var stor, och professor Stagnelius' majoritet så blygsam som gärna kan tänkas. Det afgafs 225 röster. Af dessa tillföllo 50 Stagnelius; 49 gåfvos åt prosten Carl von Rosenstein i Kumla, den blifvande ärkebiskopen. På tredje rummet kom teologie lektorn vid Kalmar gymnasium, titulärprosten Carl Runkrantz med 40 röster. Närmast följde lektorn i romersk vältalighet vid Kalmar gymnasium, titulärprofessorn Carl Adolph Wahlbom med 36 röster. Bland de mycket talrika stänkrösterna märktes trenne, gifna åt professor Mathias Norberg i Lund. När den nye

biskopen tog inträde i konsistoriet den 15 juni 1808, höll han ett tal, hvari han förklarade, att hans upphöjelse kommit »lika oförmodadt för mig, som, utan tvifvel, för Eder» (Calmar Stifts-Tidningar, 1808, n:r 8, 31 aug.). Stiftsstyrelsen tillträdde han först våren 1810, då familjen Stagnelius, hvaribland den sextonårige Erik Johan, flyttade från Gärdslösa till Kalmar (enligt WIMMERSTEDT i Nordisk Tidskrift 1894, s. 333).[1]

Biskop Stagnelius synes ha varit en dugande man, förfaren i praktiska värf, enligt hvad i det följande skall visas. Att han vunnit rykte som predikant, har förut anmärkts; de tal, mestadels likpredikningar, som bevarats af honom, äga dock icke några som helst litterära egenskaper. Han synes efterhand ha kommit ganska långt bort från sin ungdoms intressen och studier. Att hans lärdom på sin tid varit försvarlig, finnes det inga skäl att betvifla. Hans lärare, professor Johan Floderus, var en framstående vetenskapsman; han skall, enligt Nils von Rosensteins vittnesbörd (ANNERSTEDT, Upsala universitets historia, III: 2, s. 388—389) ha varit »en man med fin känsla och smak, som förstod uppskatta de klassiska mästerverken efter skönheten i deras innehåll». Biskop Stagnelius har alltså säkerligen, i likhet med alla de mera framstående ämbetsbröderna i stiftet, haft en klassiskt-humanistisk skolning, men denna sätter i mycket ringa grad prägel på hans typ, sådan den framträder i nu bevarade offentliga och enskilda dokument.

Af hans fromhet och nitälskan för religionens sak får man däremot ett starkt intryck. Upplysningsfilosofien hade i honom en ifrig vedersakare. I sin likpredikan öfver kyrkoherden Abraham Fornander, tryckt i Kalmar 1801, talar han om föredömets makt, och inskärper huru genom denna »icke blott enskilte människor, utan Stånd, ja! hela Folkslag, antingen villas, eller upplysas, antingen fördärfvas eller förbättras». Man har svårt

[1] Enligt nekrologen i Calmare-Bladet 1829, n:r 28 (8 april), tillträdde biskopen sitt ämbete den 1 maj 1810.

att frigöra sig från den misstanken, att han syftar på Gustaf III, när han fortsätter: »Huru ofta missleder icke Fursten sina Undersåtare, då Hans förvillelse och laster, såsom et gift, insmyga sig, i de Thronen närmast omgifvandes begrep och sinnen. Man anser för en ära, at tänka likt den Regerande, och för en pligt, åtminstone för et lätt förlåtligt fel, at handla, som Han. Och detta giftet ingjuter sig småningom, uti de lägre folkclassernas tänkesätt och hjertan, hvarigenom hela massan sluteligen fördärfvas.» I hvarje fall är adressen fullkomligt klar, då han, efter att ha prisat »Försoningens hemlighet», fortsätter: »Så blifver ock et förtröstansfullt antagande af denna Försoningen, trotts alla Upplysningens och Förnuftets fladdrande irrbloss, enda medlet, at hinna denna bestämmelsen» (= den eviga lycksaligheten).

Att han ansåg sig lefva i en tid, då kristendomens grundvalar hotades med förstöring, framgår af det förut nämnda tal, hvarmed han tillträdde sin biskopliga plats i Kalmar konsistorium. Han yttrar där bl. a.: »Satte att vaka öfver Religionens och Sedernas helgd, kännen I, M. H. äfven så väl, som jag, icke utan smärtande bekymmer, den liknöjdhet, den ljumhet, kallsinnighet och köld, som i allmänhet råder, uti utöfningen af Gudalärans vigtigaste föreskrifter; de villomeningar, mera allmänna, än någonsin, som undergrafva sjelfva grunden för vår Tro, göra våra pligter och sedlighet uti utöfningen, vacklande. Desse äro de fiender, dem det, i synnerhet, tillhörer oss, att bekriga. Fördubblom då våra omsorger, vår vaksamhet och nit, att bevara Gudaläran, i sin renhet, att visa sin kraft, att förbättra människohjertan, och att sådan öfverlemna den åt ett uppväxande slägte! Låtom icke människofruktan, eller falska begrep om en upplysning, som ikullkastar Religionens heligaste grundsanningar, förvilla och föra oss ifrån utöfningen af våra Ämbetens kraft.» Det är väktaren på Zions murar, som manar till krig. Men icke blott i ämbetsskruden, utan äfven i det en-

skilda umgänget anslår han en liknande ton. I ett bref till den gamle Gjörwell (Kungl. Biblioteket), dagtecknadt »Borgholm och Gerdslösa d. 30 Sept. 1808», tackar han för några böcker (»Brefvexlingen och Minnestaflorna»), som han mottagit och som han lofvar rekommendera bland prästerskapet och allmogen, samt fortsätter: »Huru hedrande, att H:r Assessorn, äfven på ålderdomen, icke tröttnar att hedra och gagna vår litterature, och befordra Christendomens tillvext och Undersåtliga plikter, så behöflige för närvarande tid.»

Biskop Stagnelius var sålunda vid denna tid starkt pessimistisk. Han fick emellertid upplefva en brytning till det bättre: den gudlösa och revolutionära tidsåldern aflöstes af en religiös och politisk reaktion. Ingen, hvarken Tegnér eller Geijer, har med större glädje hälsat den nya tiden än biskop Stagnelius. Det skedde i det tal, hvarmed han den 4 november 1818 inför domkapitlet tillkännagaf bildandet af Bibelsällskapet i Kalmar; det spriddes senare såsom inbjudningscirkulär öfver hela stiftet.[1] Begynnelsen lyder: »Den tid är förfluten, HERrens namn vare evinnerligen äradt, då Guds ord, den Hel. Bibeln, föraktades, ansågs med hånlöje och dess Guddomliga Läror till och med försmädades; då Christi Evangelii rätta Bekännare, med grämelse nödgades åhöra de infall, såsom beprisade foster af qvickhet och snille, hvarmed ondskan och lättsinnigheten sökte förlöjliga Bibeln och utropa Christi Namns och Evangelii tillgifne såsom dumme och utan upplysning, den man trodde sig äga i mån af yttradt förakt för den dyra Försonings Läran och de, på den grundade, uppenbarade Sanningar. De äro, till större delen förbi desse förbistringens tider. Man söker ej vidare äran och visheten uti föraktet af Guds ord. Förvillelsens täckelse är till större delen borttaget och man har slutligen funnit, att *uti ingen annan är salighet*, utan uti Christo Jesu.»

[1] Se härom JOH. WICKBOM, Strödda anteckningar ur Bibelsällskapets i Kalmar äldsta historia, Kalmar 1904, s. 3 ff.

Det är icke vältaligt, det är allt annat än elegant, men man tar icke miste på uppriktigheten och värmen i känslan därbakom. Biskopen häfdar i fortsättningen, att fritänkeriet haft sitt egentliga ursprung från England — ehuru han formulerat denna sats otympligt ända till tvetydighet[1] — och finner det därför vara en underbar skickelse, att just England nu går i spetsen för sträfvandena att sprida Guds ord bland hedningarna. Inför detta skådespel bryter han ut i jubel: »Af HERren är detta skett och är underligt för våra ögon. Ja, HERre! stora äro Dina under.»

Biskop Stagnelius' varma trosglöd synes ha motsvarats af en liflig åstundan efter kristlig kärleksverksamhet. I likpredikningen öfver kyrkoherde Fornander inskärper han (s. 7), att tron på försoningens hemlighet måste vara »verkande uti kärleken, d. ä. förenadt med utöfningen af en jämn och oafbruten dygdevandel». Hans uppträdande som biskop är prägladt af denna öfvertygelse. Strax efter det han tillträdt stiftsstyrelsen, ingrep han, den 29 dec. 1810, tillsammans med landshöfdingen G. de la Grange till förbättrande af fattigvården i Kalmar, åberopande sig på den lära, som »högt talar till hjertat om ömhet för lidande likar och kärlek till Medmenniskor». (Calmar-Posten 1811, n:r 2, 5 jan., jfr meddelande i n:r 3 och 4). I april 1811 inrättade han en fattigskola (Calmar-Posten 1811, n:r 31, 13 april) och anbefallde i bevekande ordalag en kollekt till skolhusets uppbyggande (n:r 33, 20 april). I Calmar Posten redogjorde han den 5 december 1812 (n:r 49) för en sorglig eldsvåda, som bragt en fattig änka i den mest blottställda belägenhet; hans vädjan till barmhärtigheten har mera värme än hvad man är van att finna i alstren af hans penna. År 1818 tog han, som ofvan nämndt, initiativet till stiftandet af Bibelsällskapet i

[1] Han kallar England »det Land, hvarifrån föraktet för Guds ord och Jesu Evangelium ledde sin mästa upprinnelse och kraftigast motsades.» Meningen lär vara att evangeliet, icke föraktet, motsadés.

Kalmar.[1] Förenad i gammal vänskap allt sedan skoltiden med en af Kalmars rikaste män, generalkonsuln Pehr Wijk, ansågs biskopen ha förmått denne att göra de frikostiga donationer till välgörande ändamål, hvilka bekräftades genom donationsbref af 1821 och 1823 (AHLQVIST, Calmar Stifts matrikel 1827, s. 68—74). Enligt personalierna öfver biskop Stagnelius (handskrift hos lektor E. Schiött) uppgick donationssumman till 36,000 riksdaler banko: »Denna summa lämnades, för att bestämma användandet deraf, till Herr Biskoppen med oinskränkt förtroende till hans insikt, rättsinnighet och verksamma åtgärd.»

Religiositeten hängde hos biskop Stagnelius nära samman med hans utpräglade konservatism. Han hörde uppenbarligen till de många, som i den franska revolutionens principer sågo upplysningens och kristendomsfientlighetens frukter. I uppropet till Bibelsällskapets stiftande hade han hälsat den nya tiden med glädje; i en kort därefter (3 dec. 1818) till konungen ingifven skrifvelse, hvari han begärde portofrihet för sällskapets räkning, talade han om »en tid, då man änteligen synes hafva kommit till den mera allmänna öfvertygelse, att ingen kan vara en god undersåte utan att tillika vara en god kristen, och att människors medborgerliga plikter undfå af religionen sin rätta helgd och kraft». (WICKBOM, a. a. s. 8.)

Såsom riksdagsman synes biskop Stagnelius ha verkat i strängt konservativ riktning. Han bevistade riksdagarna 1809 och 1812; under den förra var han medlem af ekonomi- och besvärsutskottet, under den senare af bankoutskottet. Då förslaget om upprättandet af en nämnd på sex personer till tryckfrihetens vård behandlades i prästeståndet den 4 juni 1809, bekämpade Stagnelius detta förslag; han menade, att »det vore lättare att motsäga och vederlägga en privat Författare, än ifrågavarande Committé, hvilken tilläfventyrs af tolerance kunde

[1] Om hans insats på detta område se JOH. WICKBOM, Strödda anteckningar ur Bibelsällskapets i Kalmar äldsta historia. Kalmar 1904.

tillåta tryckningen af någon skrift, som kunde vara mindre rigtig» (Protokollen, I: 256). Han befarade med andra ord, att tryckfriheten och toleransen skulle få ett verksamt stöd i den föreslagna nämnden. — Då biskop Nordin den 5 juni 1809 uttryckte sina farhågor, att regeringsformens stadgande om fri religionsöfning skulle få en alltför vidsträckt räckvidd, instämde biskop Stagnelius (I: 269). — Då professor Faxe den 30 sept. 1809 i ett längre anförande sökt uppvisa »vådligheten af utvidgade gränsor för Ägtenskapsskillnader», befann sig Stagnelius bland de instämmande (II: 653); likaså instämde han med Faxe den 18 okt. (III: 116), då denne vid behandlingen af tryckfrihetsförordningen yrkat på bibehållande af den teologiska censuren och varnat mot en alltför vidsträckt frihet. Till förmån för den teologiska censuren uppträdde Stagnelius äfven den 6 dec. (IV: 119), den 12 dec. (IV: 171) och den 14 febr. 1810 (V: 121). För öfrigt hörde Stagnelius icke till de flitigare debattörerna[1]; han synes mest ha intresserat sig för praktiska och ekonomiska frågor. Hans utförligaste och både till innehåll och form yppersta anförande är hans uttalande den 14 febr. 1810 mot den föreslagna s. k. prästmedicinen (V: 253—257). Med både bon sens och humor afvisar han idén om denna sammankoppling; Stagnelius hade allt för höga tankar om sitt kalls vikt och helgd för att kunna gilla den platt utilistiska tankegången i förslaget. Hans anförande slutar med dessa ord, hvari hans konservatism fått ett klart uttryck: »Slutligen torde mig tillåtas anföra en lärd Auctors yttrande, fast i annat ämne: De, som villja ändra allt, röja för små begrepp om både Personer och saker.»

[1] Han yttrade sig den 18 juli 1809 tveksamt om Christian Augusts val till tronföljare (I: 520); påyrkade den 1 sept. 1809 ett flertal ändringar i riksdagsordningen (II: 313, 314, 319, 337, 367, 369, 375); yttrade sig den 14 sept. 1809 om brännvinsbränningen (II: 529); begärde den 13 jan. 1810 rätt till visitation som ett vapen mot lurendrejerierna (IV: 528, 536); tillstyrkte den 29 jan. 1810 dubbla ecklesiastika tjänsteår för folkskollärare under yttradt deltagande för deras »svett och möda» (IV: 674).

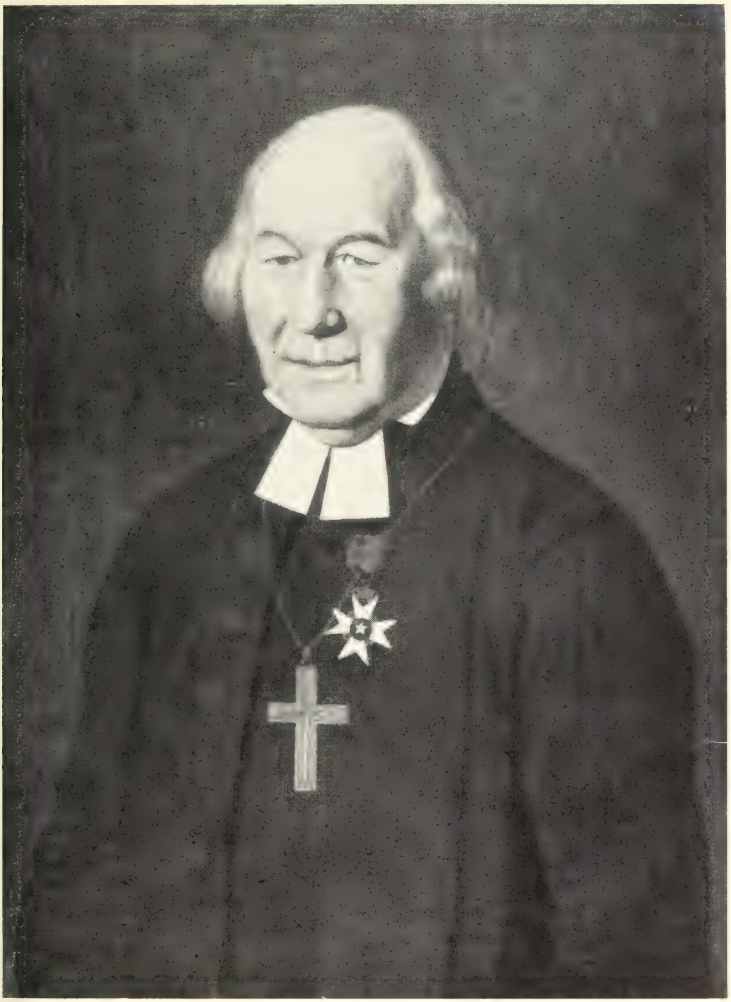

BISKOP M. STAGNELIUS.

Porträtt i olja i Kalmar Gymnasiebibliotek.

Sin ytterst lojala hållning mot den lagliga öfverheten fann han tillfälle att pointera vid riksdagen 1812, då han den 15 maj yttrade sig öfver propositionen om förstärkningsmanskapets inkallande. Kungl. Maj:ts förslag tillät de utskrifne att lega karl i sitt ställe, men flera af ståndets medlemmar stämplade ett sådant sätt att fullgöra medborgarplikten som »obarmhärtigt och opolitiskt». Biskop Stagnelius förklarade sig icke kunna annat än anse detta yttrande om ett af Hans Maj:t lämnadt alternativ för »missfirmeligt» (I: 1, s. 115).

Vid denna riksdag tog Stagnelius ett initiativ, som visade hans brinnande nit att bota de skador, som den af honom afskydda upplysningen åstadkommit inom kyrkan och den lärda världen. Han uppläste nämligen den 20 juni 1812 ett memorial (I: 1, s. 350), »deruti han påkallar Ståndets åtgärd till vinnande af åtskilliga rättelser uti Kongl. Maj:ts förnyade SkolOrdning och SeminariiInrättningar, samt besvärar sig öfver den hos en del yngre Prester rådande okunnighet och förnämligast öfver den ibland dem allt mer och mer tilltagande osed, att icke Predika Bibliskt, m. m.» Om innebörden i Stagnelii memorial och om dess behandling upplyser dåvarande professorn i Lund, senare domprosten Christian Wåhlin, hvilken var närvarande vid riksdagen 1812 och därunder nedskref sina reflexioner. Då Wåhlin själf hörde till de neologer, som Stagnelius angrep, är det icke förvånande, att hans framställning är präglad af en viss skadeglädje. Han skrifver (Handlingar rörande riksdagarna 1809—15, utg. af A. BRUSEWITZ, s. 122—123): »Det memorial, som väckte mästa uppmärksamheten, var ett af biskop Stagnelius rörande seminarierne. Deri påstod han, att seminaristerne kommo mera råa tillbaka till sina födelsestift, än de afsändas till academierna, att de där blott lära att afskrifva en mängd predikningar; vidare, att naturalistiska och deistiska läroböcker utkomma, som nyttjas, att ingen sann christendom predikas utan blott naturlig moral m. m. När detta memorial först upplästes i ståndet, väckte det

stor förbittring hos erkebiskopen, emedan han trodde, att det alluderade på honom såsom öfveruppsyningsman på seminariet i Upsala. Biskop Faxe anmälte, att högst usla studenter kommit ifrån Calmare gymnasium, och att således ej academierna borde lastas, för det odugeliga sällar kommo dit. Stagnelius förklarade, att hans afsigt aldrig varit att kasta skugga på hvarken Upsala eller Lunds seminarier eller deras föreståndare och erbjöd sig äfven att återtaga sitt memorial, men det blef honom bestridt. Då detta protocoll skulle justeras, var erkebiskopen bortrest, hvarföre Stagnelius begärte, att justeringen måtte få dröja till hans återkomst, som ock bifölls. Emedlertid blef detta memorial remitteradt till eccles.-utskottet. Här kruserade man med att upptaga målet af den orsak, att protocollet ej var justeradt i ståndet; men som Stagnelius yrkade, att hans memorial förtjente svar likså väl som andras, så måste man angripa saken. Resultatet blef det, att man 1:o ej kände några naturalistiska och deistiska läroböcker; 2:o, att man i flera cleri comitialis circulairer hade uppmanat prästerna att nyttja ett bibliskt föreställningssätt i predikningarna, hvilket ock nu ytterligare skulle ske i det utgående cleri circulaire; 3:o, att seminarierna ej kunde vara dertill vållande, att mindre underbyggde ynglingar ditsändes; 4:o, att hvad felagtigheterna i nya scholordningen angingo (som Stagnelius äfven anmärkt) skulle de enligt konungens befallning blifva uppgifna innan årets slut, och då konungen redan förordnat en committé, som skulle granska och förbättra läroverken, tillhörde det densamma att vidare härom utlåta sig.»

Det är möjligt, att denna motgång verkat nedstämmande på biskop Stagnelius; säkert är att han tyckes intagit en mera tillbakadragen plats vid 1812 års riksdag, och att han hvarken 1815, 1817—18 eller 1823 deltog i riksmötena. Under 1820-talet började åldern ta ut sin rätt hos honom. Vid promotionen i Uppsala 1824 blef han jubelmagister, och den 5 april 1829 afled han, efter att under de sista lefnadsåren ha sett sina krafter betydligt nedsatta.

I den förut citerade likpredikningen öfver honom förekommer följande panegyriska karaktäristik: »Ifrån sin upphöjda plats öfverskådade Biskop Stagnelius hela vidden och vigten af sitt kall. I tänkesätt (våra handlingars grund) förblef han under stridande menniskomeningar orubbad *vid det ord, som visst är, och lära kan.* I umgänget nedlåtande, för alla lika kär — den Vise tillhör alla åldrar — var Hans närvaro alltid en högtid. Såsom styresman valde han alltid de mildaste medlen att bedömma och leda andra. Förmannen försvann för vännen och befallningen åtlyddes villigt och lätt, gifven såsom råd. Hvad Biskop Stagnelius var för Församlingen, Läroverken och Stiftet inhämtas nogsamt deraf, att han hade ingen hårdhet att återkalla, ingen orättvisa att godtgöra, ingen försummelse att sig förebrå. Sig sjelf försakade han, då Guds och menskligheten sak deraf kunde hämta någon båtnad. Hvem stod, som Han, på en högd, utan brant? — Biskop Stagnelius skall få sina värdige Efterträdare. De skola räkna för en ära att likna honom; men sjelf förblifver han oupphinnelig.» Öfverdriften i dessa loford är uppenbar; man har icke eljest intrycket att hans insats i stiftet varit banbrytande. Hans dotterson, Johan Magnus Wimmerstedt, som innehade traditionen och på ett ypperligt sätt framlagt den i sin uppsats Biografiska underrättelser om skalden Erik Johan Stagnelius (Nordisk Tidskrift 1894), meddelar i förbigående om professor Stagnelius, att han »lärer varit en barsk herre» (s. 332); måhända är just detta faktum orsaken till att det i likpredikningen insisteras på hans mildhet. Att hans hus emellertid icke på något sätt varit dystert, att det där trots den stränga fromheten gått ytterst gästfritt och muntert, ja, t. o. m. uppsluppet till, därom vittna Wimmerstedts anteckningar. Ett öppet bord med talrika gäster, ett sällskapslif med dramatiska föreställningar, bålar och skämt, sånger, anekdoter, charader, improvisationer och ibland glada upptåg — sådan är den bild Wimmerstedt ger af biskopshemmet i Kalmar.

Hans bref till Hammarsköld under åren 1823—1824 angående

publiceringen af sonens skrifter (Kungl. Biblioteket) förråda icke något litterärt omdöme eller ens något egentligt intresse för dikterna. Han ville hålla tillbaka *Riddartornet*, uppenbarligen på grund af dess ämne, men gaf efter för Hammarskölds maningar. Han yrkade på publicerandet af vissa dikter, nämligen *Sång till Qvinnorna i Norden*, därför att den fått pris i Svenska akademien, och tvenne psalmer, uppenbarligen på grund af deras religiösa innehåll. Men det vore orättvist att af dessa bref draga några bestämda slutsatser om hvad biskop Stagnelius var i sin krafts dagar. Han ursäktar sig öfver en — för öfrigt obefintlig — lucka i brefväxlingen med Hammarsköld på följande sätt: »Handen trög, minnet förslappadt, tankekraften mindre redig, allt i aftagande och närmande sitt slut, och detta förenadt med monga, stundom kinkiga och mindre behagliga göromål, vid 78 1/4 års ålder, torde få gälla till någon ursäkt för tystnaden, åtminstone hos den ädelmodige» (Bref af den 22 mars 1824).

*

Biskopinnan Stagnelius var, såsom redan nämndt, en kyrkoherdedotter från Österåker i Strängnäs stift, Hedvig Christina[1] Bergstedt, tillhörande den släkt, hvarur C. F. Bergstedt framgått. Ytterst litet är bekant om henne. Hon dog först 1852. I de personalier, som fogats till likpredikningen öfver henne (handskrift hos lektor E. Schiött), heter det: »Den sal. aflidna var, i mer än ett hänseende, en ovanlig qvinna: Älskvärd Maka, öm Moder, vänlig och förekommande mot alla. Jag kan icke nämna

[1] Att hon brukade förnamnet Christina är höjdt öfver hvarje tvifvel: stiftsmatriklarna, utgifna under hennes lifstid, dödsannonserna, de handskrifna personalierna och traditionen inom familjen öfverensstämma på denna punkt. Till yttermera visso skildrar Wimmerstedt (Nordisk Tidskrift 1894, s. 337) en på biskopinnans namnsdag utförd »tableau vivant», föreställande en aftoncirkel hos drottning Kristina. I HAGSTRÖM, Strengnäs stifts herdaminne, II: 224, uppges hennes namn vara Hedvig Sofia.

af huru många anledningar hon, äfven i sena ålderdomen, saknas. Men hennes medlidsamma omsorg för nödens barn, det välgörande, som ofta icke rådförde förmågan, det okonstlade väsendet, som ingaf förtroende, och den oskrymtade och rena Gudsfruktan, som hon i det tysta öfvade, för att ej af natten öfverraskas, får jag dock icke förtiga. Huru mycket skulle icke tillgifvenhet och vänskap, utan fruktan att smickra, kunna tillägga till den bortgångnas lof? Den kunde framställa henne såsom urbilden af en god husmoder, en älskvärd medborgarinna.» Att i dessa loford urskilja någon individualitet är kanske icke möjligt. När biskop Stagnelius den 23 febr. 1824 skickade Hammarsköld sin sons handskrifter, anmärkte han, att psalmen *Hell, herrlighetens Konung, hell* bifogades i en afskrift, »emedan Auctor[s] Mor vill äntl. hafva originalet». Hennes moderskärlek och hennes fromhet ha samlat sig i detta lilla drag.

En uppfattning, att hon skulle varit nervöst belastad och sålunda gifvit åt sonen ett olycksdigert arf, har nyligen upptagits af SCHÜCK (Hufvuddragen af Sveriges litteratur, III: 75). Denna uppfattning saknar emellertid hvarje stöd utom ett par lösa, ytterst misstänkta anekdoter, af hvilka den ena dessutom påtagligen missuppfattats af meddelaren.[1] BÖTTIGER, som antingen råkat henne eller hämtat uppgifter från henne närstående personer, kallar henne för »ett ännu på sin höga ålderdom lifligt och rörligt fruntimmer» (a. a., s. 74); släkttraditionen känner icke heller till några hennes egenheter. En ättling, fröken Alma Kniberg, som bevarat flera minnen från biskopshuset, meddelade 1911 (bref från lektor E. Schiött till förf.), att hon »aldrig hört henne omtalas annat än såsom en synnerligen god och vänlig människa, inom släkten allmänt afhållen och vördad». Härmed öfverensstämmer Kalmar-traditionen. F. d. rektorn, fil. d:r Marcus Rosberg, som år 1913 mycket väl erinrade sig biskopinnan, skildrade henne som en åldrad gumma, flitigt snusande, och, när sonen

[1] Se J. B. SIMONSSON, E. J. Stagnelius, s. 33.

nämndes, ymnigt gråtande. På gamla dagar höll hon sig med en lektris, som hon åhörde i en länstol; ofta insomnade hon, men vaknade när det blef tyst och frågade: »Fick de hvarandra?» (Bref från Fil. Kand. Olle Holmberg till förf.) Att hon på något sätt skulle ha varit besynnerlig, antydes alls icke.

I hennes äktenskap föddes sex barn. Nils Magnus, född den 19 mars 1789, blef domkyrkosyssloman i Kalmar och dog 1852. Om honom meddelar N. KRISTERSEN (Göteborgs Handelstidning 14 okt. 1893): »Den äldste, konsistorie-notarien, torr och prosaisk, blef en smulgråt; fastän förmögen, klädde han sig som en bonde och sågs ofta vandrande i träskor.»[1] Catharina Sophia, född den 5 mars 1790, blef gift med rådmannen i Kalmar Gustaf Engzell och dog den 11 februari 1882. Carl Ulrik, född den 19 aug. 1791, blef häradshöfding på Gottland och vikarierande lagman i Uppland; han dog i Norrtelge 1831. N. Kristersen meddelar: »Carl Ulrik, häradshöfdingen, säges ha varit en mycket älskvärd man och den af bröderna, som i sitt sätt att vara 'mest liknade andra människor'.»[2] Det fjärde barnet var Erik Johan. Hedvig Maria, född den 1 okt. 1796, blef gift med kyrkoherden N. H. Wimmerstedt i Högsby; hon dog 1864. Det yngsta barnet var Per Christopher, född den 16 juni 1801; han titulerades af

[1] Biskop Stagnelius skref d. 24 juni 1816 till E. M. Fant följande, som tyckes varit en riktig spådom: »Den äldste Sonen, som var liten tid engagerad vid St. Sjötullen i Stockholm och i Armeens pensionscassa, är hema och fått en liten Sysla vid Domkyrkan såsom Kyrke Inspector. Såsom god hushollare bärgar Han sig, äfven för en framtid, om Han än skulle stadna dervid.» (E. M. Fants brefväxling, U. U. B.) — Att han haft ett högst underligt lynne, kan man sluta af hvad hans syster fru Engzell berättat för sin dotterson, lektor E. Schiött, nämligen att han en gång tegat ett helt år. Han skall enligt samma källa ha gift sig med en ladugårdspiga i biskopshuset vid namn Cecilia. (Benäget muntligt meddelande af lektor Schiött.)

[2] C. U. Stagnelius sökte i januari 1821 att blifva assessor i Hofrätten öfver Skåne och Blekinge (ansökningshandlingarna i Riksarkivet, Biographica). Enligt den då inlämnade meritförteckningen var han född den 17 aug. 1791. Han hade 1814—1818 haft flera domarförordnanden på Öland, hade 1818 erhållit Häradshöfdings-titel och var sedan dec. 1820 copist vid »Justitiae Fördelningen af Kongl. Maj:ts Cantzli».

LÖFGREN »f. d. Fanjunkare vid Kronobergs Regemente» och dog enligt Kristersen i Mönsterås.[1] Den senare uppger: »Den yngste af bröderna, fanjunkaren, var förfallen åt dryckenskap, men ansågs annars som den mest begåfvade.» Den tradition, som Kristersen här följer, har äfven haft att förmäla, att tvenne af bröderna — tydligen Carl Ulrik och Pehr Christopher — skulle ha »skrifvit ännu skönare poesier än Erik Johan». »Ingendera lät trycka något: manuskripterna blefvo offer åt lågorna under hypokondriska anfall, hvaraf de ledo lika mycket som den berömdvordne brodern.» Tillförlitligheten af denna tradition kan man bedöma med hjälp af ett af Carl Ulrik Stagnelius' poem, publiceradt af SIMONSSON (E. J. Stagnelius, s. 37). Det är en fadd och talanglös parodi på Tegnérs *Vikingabalk;* den som diktat detta poem, skulle ha kunnat bränna sina samlade skrifter utan att världen förlorat något.

Carl Ulrik, gift med Pella Andriette Alm (SJÖSTRÖM, Kalmar nation i Lund, s. 89), hade en son, enligt Kristersen bärande namnet Carl Erik Magnus A. (Alm?). Enligt samma källa skall denne ha varit född 1827 och dött som kofferdikapten den 23 febr. 1850 i Rio Janeiro af gula febern. Med honom utslocknade familjen Stagnelius på svärdssidan; genom biskop Stagnelius' döttrar blomstrar emellertid släkten ännu i våra dagar.

*

Vid ett närmare studium af Löfgrens innehållsrika arbete Tjenstemän vid församlingarne och läroverken uti Kalmar stift faller det i ögonen, huru många släktskaps- och vänskapsband som förenade medlemmarna af det gamla *Clerus Calmariensis.* Nästan alla de familjer, som rekryterade de högre posterna inom

[1] Han hade studerat i Uppsala någon tid från år 1820; i Kalmar Nations album finnes anteckningen: »Var först Fanjunkare vid Kronobergs Regemente. Rubbad till förståndet, uppehåller sig hemma hos Modren.» Därefter är tillagdt: »Död 1832.»

kyrka och skola, voro inbördes befryndade; man möter inom de växlande generationerna ständigt samma namn: Wahlbom, Ahlqvist, Berggren, Wimmerstedt, Wellin, Runkrantz, Sahlsteen. Det finnes knappast någon af dessa familjer, som icke låter ställa sig i nära samband med släkten Stagnelius; det är dessa namn, som förekomma öfverallt i de skämtsamma dikterna från Erik Johan Stagnelius' sista år. Hur individuell enstöringen och poeten än må te sig, det är omöjligt att icke varseblifva, att han är ett skott på det gamla vårdträdet. Äfven han hör till släkten Stagnelius och Clerus Calmariensis och förnekar det icke.

Den bildning, som hade sin medelpunkt i den gamla stifts- och lärdomsstaden, växer upp ur två rötter: den klassiska litteraturen och bibeln. Alla dessa präster voro humanister. Biskop Stagnelius hade lyssnat till Johan Floderus' latinska vältalighet i Uppsala och hade i sin ungdom analyserat den hellenska gymnastiken i Pindaros' dikter; ännu på sin ålderdom kunde han i brefven till Hammarsköld forma de grekiska bokstäfverna i ett citat. Hans företrädare på biskopsstolen, Martin Georg Wallenstråle, var en verklig lärd; i sin gradualafhandling hade han behandlat frågan om Scythernas gränser enligt Herodotus, och bland hans talrika skrifter finner man en öfversättning från Horatius instucken bland alla vältalighetsprofven. Stor boksamlare, ägnade han sig med ifver åt förökandet af gymnasiebiblioteket. Det är betecknade, att lektorn i romerska vältaligheten vid Kalmar gymnasium, titulärprofessorn Carl Adolph Wahlbom år 1806 lät på Gymnasie Boktryckeriet i Kalmar trycka en liten skrift »Anteckningar öfver Virgilii skaldeqväden», i syfte att handleda ungdomen vid Virgiliusstudiet och »bidraga till bildandet af dess smak»; ett exemplar af skriften (nu i L. U. B.), dedicerade han till stiftets vittre styresman. Jacob Hinric Berggren, som var filosofie lektor, och samtidigt Medicinæ Doctor och Chirurgiæ Magister samt praktiserande läkare i Kalmar — år 1829 erhöll han 16 röster till biskopsförslaget, ehuru icke

prästvigd — hade trots sina mångahanda sysslor så mycket intresse för den antika världen, att han år 1833, vid 45 års ålder, på egen bekostnad i Kalmar tryckte en reviderad upplaga af »La nouvelle Cyropedie, ou les Voyages de Cyrus, histoire morale, suivie d'un discours sur la Theologie et la Mythologie des Anciens, par Mr. le Chevalier A. M. de Ramsay, Docteur de l'Université d'Oxford». Josua Zander tillträdde 1825 sitt lektorat i filosofi med en latinsk oration öfver Platon. Erik Johan Stagnelius hade redan som barn genombläddrat biblioteket hos sin fader, den forne docenten i grekiska språket; med biskop Wallenstråle skall han som gosse ha underhållit en brefväxling på vers (EICHHORN, Lefnadsteckning i Samlade skrifter 1868, s. XI); Wahlbom hade varit lärare, visserligen icke för honom, men för hans jämnåriga studie- och nationskamrater i Lund och Uppsala; Jacob Hinric Berggren var hans umgängesvän och apostroferas skämtsamt i dikter sådana som *Knibergs Ölandsfärd* och *Ångfartyget* (Kommentaren, s. 232 och 234); Josua Zander likaså. Man har ingen anledning att förvåna sig öfver, att hela Stagnelius' diktning är genomdränkt af klassisk lärdom, att Virgilius, Propertius, Ovidius, Theokritos, Homeros, tragöderna och Platon voro hans mästare lifvet igenom.

Den andra stora bildningskällan för det svenska prästerskapet var de bibliska skrifterna. Johan Stagnell hade under sin universitetstid ägnat sig åt de österländska språken. Biskop Stagnelius hade så sent som 1788 studerat bevisen för Jesu gudom, sådana de framställas i Johannesevangeliet; i denna sin afhandling hade han bemödat sig att fastställa evangelistens förhållande till den s. k. orientaliska filosofin, de gnostiska villolärornas förmodade källa, och hade därvid citerat kyrkofadern Irenaeus' skrift mot kättarna, där äonläran refererades. Josua Zander hade i Uppsala riktat sitt hufvudsakliga intresse åt de österländska språken; Lars Gustaf Wimmerstedt hade i Lund varit Matthias Norbergs favoritlärjunge och docent och hade ägnat

den hebreiska litteraturen, särskildt psalmerna, Höga visan och öfver hufvud poesien, ett ingående vetenskapligt arbete. Om Matthias Norbergs höga anseende i Kalmar vittnade de röster, som tillföllo honom vid biskopsvalet 1807.[1]

Erik Johan Stagnelius' diktning faller sålunda, hur egenartad den än må te sig, icke utanför ramen af den intressesfär, som är Clerus Calmariensis'. Han var icke orientalist, men han parafraserade en af Davids psalmer (*Fångarne*, II: 127); han inflätade bilder och stämningar ur Höga visan i sina dikter (*Vårsång*, I: 14, se tillägg till Kommentaren); han diktade *Deboras Segersång* (II: 123) och begagnade därvid den lärde Tingstadius' trognare och mera kritiska öfversättning. Hela hans poetiska föreställningsvärld vimlar af bibliska inslag från gamla och nya testamentet, från profeterna och apokalypsen: alla *Liljor i Saron* ha vuxit inom kyrkogårdens vigda murar, och de äro tillägnade Matthias Norberg. Liksom sin fader studerade han Johannesevangeliet och han ville där finna kristendomens esoteriska kärna (*Theser*, IV: 329); Irenaeus och gnostici, som fadern blott snuddat vid, togo under en period af hans lif hela hans uppmärksamhet i anspråk. Hans diktning är väsentligen teologisk spekulation.

Det var alltså mera än en nyck, då han ett ögonblick tänkte tillägna senare delen af *Liljor i Saron* åt fadern (II: 217). De båda generationerna talade olika språk, och sonens grubblerier måste väl till stor del ha förefallit fadern och hans jämnåriga äfventyrliga, ja, kätterska. Men ser man bort från de afvikande motiveringarna, så äro teserna identiska. Biskop Stagnelius höll den 4 nov. 1818 ett tal vid Bibelsällskapets stiftande: det var ett jubelrop öfver den nya, bättre tid, som nu bröt in för reli-

[1] Den 19 juni 1812 försvarade en Pehr Fredric Stagnell under Norbergs præsidium en gradualafhandling, bestående af ett stycke ur den Norbergska öfversättningen af Adamsboken. Han var norrlänning (se SJÖSTRÖM, Norrlands nation i Lund, s. 16), men var kanske likväl i släkt med Kalmarfamiljen. Åtminstone bosatte han sig efter aflagd magistergrad som källarmästare i Kalmar, där han dog 1817.

gionen. »Man söker ej vidare äran och visheten uti föraktet af Guds ord. Förvillelsens täcke är till större delen borttaget och man har slutligen funnit, att *uti ingen annan är salighet,* utan uti Christo Jesu. Man skämmes nu ej mera vid Jesu Evangelium, såsom tillförene, äfven på de ställen, hvarifrån Hans namn och Försoningsdöd bort Syndare förkunnas till Helgelse och salighet. Ett klarare ljus har uppgått, äfven för dem, som *sutto i mörkret och dödens skugga. HERren har visat sig herrligen*, och Guds ord, den Hel. Bibeln har återtagit sin aktning, såsom källan till all andelig visdom, såsom vår Ledare, under tiden till lycksalighet i evigheten.»

Hvad är detta, om icke den triumferande hymnen till det segrande Ordet-Ljuset (II: 134):

Högt skallar nu i tid och rum
Guds helga Evangelium.

Det är det patos, närdt af den starkt religiösa och kristna rörelsen inom tidens filosofi, som inspirerat den nästan samtidiga inledningsdikten till *Liljor i Saron:*

Det gifs ett Ord allena —
Högt skallar detta Ord,
Det eviga och ena,
Kring himlar och kring jord.
Med tusen skilda munnar,
Med tusen nya ljud,
All verlden det förkunnar:
Och Ordet heter GUD.

Fadern ser vittnesbörden om Ordets segertåg framför allt i bibelsällskapen, sonen söker dem i de filosofiska och religionshistoriska upptäckterna, men båda triumfera. Biskopen höll hårdt på »den dyra Försonings Läran»; sonens alla poetiska och filosofiska intressen ha försoningen till medelpunkt. »Ett kors är nyckeln till mysteren, — Den höga, outsägliga.» (II: 134). Trots allt, de båda generationerna voro djupast nere ense, och i den planerade dedikationsdikten kunde Stagnelius med all rätt säga om sin barndoms änglar:

Trotts alla skiften än de finna mig densamma.
Ren, vårdar än min själ, en blyg Vestal, sin flamma.

Äfven i rent yttre afseende upplöstes näppeligen förbindelserna mellan Erik Johan Stagnelius och den svenska kyrkan. Han blef icke präst, men han inträdde som ämbetsman i Ecklesiastikexpeditionen, och behöll sålunda känningen med sin släkts traditioner. Det kan förtjäna anmärkas, att han, då det gällde utgifvandet af *Liljor i Saron* sökte sitt stöd hos konsistorierna och med deras tillhjälp spridde prenumerationslistor bland prästerna. Ännu efter hans död vände sig Hammarsköld, utgifvaren af hans skrifter, på samma sätt till prästerna i Stockholm såsom till hans naturliga publik.[1]

När man i Stagnelius' *Theser* finner uttalanden till förmån för en slags hierarki, när man ser honom häfda den satsen, »att den verdsliga makten endast så vida gäller som den för sig har den andliga maktens autorité» (IV: 334), så bör man komma ihåg, att han vuxit upp i en prästsläkt, i ett litet samhälle, som helt och hållet öfverskyggades af kyrkan. Politisk och religiös konservatism ha uppenbarligen härskat allenarådande inom hela denna miljö, och alldeles särskildt har biskop Stagnelius varit ett stycke af en klerikal ultra. Sonen har aldrig brutit med traditionen. Han har endast tagit upp de gamla formerna, han har fyllt dem med den nya tidens jäsande tankar och med sin egen märkliga, nästan paradoxala personlighet; de frestades hårdt, de tänjdes, men de brusto icke. I det följande skall denna utvecklingsprocess skildras, och det skall visas, huru inflytandet från fadern och miljön på ett alldeles speciellt område, nämligen det politiska, varit af grundläggande betydelse för den riktning hans bana fick.

[1] Se Stockholms Kyrko-Tidning 1824, n:r 11, 14, 24, 25.

II.

BARNDOMEN OCH STUDIEÅREN.

Erik Johan Stagnelius föddes den 14 oktober 1793 i Gärdslösa prästgård.[1] Om trakten yttrar en nutida författare (Th. ENGSTRÖM, Öland, dess historia, land och folk, Kalmar 1903, s. 174): »Denna socken är onekligen den vackraste på södra kusten, temligen skogbeväxt i vestra delen, ehuru den östra ej heller saknar träd, samt är någorlunda fruktbar. I synnerhet märkes en vacker skogsplan kallad Störlinge gran.» Tack vare den relativa fruktbarheten var pastoratet ett af de ur ekonomisk synpunkt mest fördelaktiga på Öland. Redan LINNÉ anmärker i sin Öländska resa (originaluppl., s. 109): »Hvete växer det bästa och härligaste icke allenast öfver Öland utan snart sagdt öfver hela Sverige här i Gärdslösa Pastorat, som är det största här på landet.» I Historiskt-geografiskt och statistiskt lexikon öfver Sverige (1862) heter det (III: 39): »Hvete odlas här mera än i någon annan socken på ön samt utgör socknens förnämsta afyttringsartikel.» Folkmängden utgjorde 1805 något mer än 1,300 personer. Utom åkerbruk drefs ett »någorlunda lönande» fiske. Trakten är rik på fornlämningar, runstenar och ättehögar. Linné

[1] Detta datum har dåvarande prosten Stagnelius själf antecknat i kyrkboken; Hammarsköld uppgaf i sin lilla biografi (E. J. Stagnelius, ett kors på hans graf, Stockholm 1823) den 19 oktober, men detta rättades af fadern i bref till P. A. Sondén (Samlade skrifter, 3:dje uppl. 1836, III: 443). Äfven LÖFGREN har den 14 oktober. Däremot har Stagnelius själf uppgifvit den 16 oktober vid sina immatrikuleringar vid Lunds och Uppsala universitet, och detta datum återfinnes äfven i hans akademiska betyg, inlämnadt då han sökte inträde i ecklesiastikexpeditionen.

såg flera runstenar, en brukad som stenflisa i en bäck. Det heter i nämnda lexikon: »Strax söder om Gerdslösa prestgård äro flera spridda ättehögar och bautahällar.» Om kyrkan yttrar Engström: »Kyrkan är onekligen den vackraste på Öland, fastän hon är gammal eller just derför. Det är en liten korskyrka, hvars hvälfda stentak uppbäres af tvenne runda pelare murade af huggen sten.» Samme författare meddelar: »Prestgården, som är vacker, ligger i södra Gärdslösa, ungefär 1,3 kilometer från kyrkan.» Det är sagdt om den nuvarande prästgården, som lär vara densamma, hvari Stagnelius föddes. Afståndet till Östersjön är ett par kilometer.

Stagnelius har öfverallt i sina dikter skildrat sin barndom som ett paradis. Hans skildringar ha emellertid mera karaktär af Arkadien än af Öland. De mest realistiska dragen finner man i poemet *Till Öland* (II: 190). Det heter där:

Dig, väna Öland! prisar jag
I enslig ro vid lutans slag.
I lönnars skymning stod min vagga
Vid dina kusters silfverfragga.

Att prästgården i Gärdslösa varit skuggad af lönnar bekräftas af dedikationsdikten till fadern (II: 217), där han talar om dalen, »där under lönnars hvalf min barndomshydda stod». De naturintryck han mottagit återger han i följande strofer:

Af fiskar en försilfrad här
Omhvimlar tallöst dina skär.
I dalen sorgfritt lammet hoppar
Och biet suger blommans knoppar.

Ljuft klingar skogens näktergal
I dina ekar sina qual,
Och mäktigt susa skaldedrömmar
I dina björkar, dina strömmar.

På fälten Elfvor gå i dans
Och Necken med sin gröna krans,
Vid aftonstjernans tysta lågor,
Sin harpa slår i bäckens vågor.

Man igenkänner det fornminnesrika Gärdslösa i denna strof:

Ur ättehögens mörka famn
Sig reser mången stålklädd hamn;
Och kullarne af drakeld glimma
I nattens hemskefulla timma.

I den därpå följande strofen har skalden däremot kanske tänkt på Borgholms slottsruin, såvida icke de alnshöga murarna efter ett s. k. gilleshus straxt intill Gärdslösa kyrka i skaldens fantasi ha vuxit till så omfattande dimensioner som dessa:[1]

I skogens sköte vandraren
Hör festens sorl med bäfvan än
Från borgens mossiga ruiner,
Dem nattens måne hemskt beskiner.

När skalden i fortsättningen drömmer sig ett återvunnet barndomsparadis, tar detta naturligen dragen af det gamla, och det är ett jämförelsevis konkret, om än starkt idealiseradt Gärdslösa, som förevigas i dessa verser:

Der står vår hydda upp igen;
Af höga lönnar skuggas den,
Och dufvor, som kring taket fara
Sin kärlek, kuttrande, förklara.

Af ljufva sommarväder här
Den gyllne säden vaggad är.
Där återljuda starars quäden
I kronorna af päronträden.

Här silfverlammen vid en å
I purpurfärgad väppling gå,
Och där, med svalkan i sitt sköte,
En mörkgrön skog gör ögat möte.

Stararna i päronträden göra ett autentiskt intryck, och den gyllne säden kan vara det mogna och gula hvetet, som var socknens säregenhet. Den mörkgröna skogen låter osökt be-

[1] Om den i ENGSTRÖMS Öland vid s. 176 meddelade illustrationen föreställer gilleshuset, kan Stagnelius mycket väl ha åsyftat detta; ty i så fall stå gaflarna kvar till ansenlig höjd. Orden om »festens sorl» skulle då ansluta sig till ruinens namn.

stämma sig som Störlinge gran. Om man antar, att prästgården haft dufslag under takåsen, så har man en förklaring till den stora roll, som dufvornas trånande kutter spelar i Stagnelii diktning. Lammen i hans många pastoraler behöfva icke alla vara från Theokritos' Sicilien, Virgilius' Arkadien eller Gessners Alper; några kunna vara från strandängarna vid Gärdslösa. Säkert är, att de öländska barndomsintrycken gå igen i *Necken* och *Älfvorna*, i *Näktergalen* och *Thorsten Fiskare*.

*

Hvad som är bekant om Stagnelii barndom stammar hufvudsakligen från tvenne källor, biskopens bref till Hammarsköld och WIMMERSTEDTS ofta nämnda uppsats i Nordisk Tidskrift 1894.

Biskopen ger så godt som inga detaljer. Här sammanställes hvad som har afseende på barndomen.

»Ifrån sina spädaste år röjde han mycket genie, i synnerhet stor fallenhet för Poësin. Han hade ett starkt minne, stor urskiljning och genomträngande omdömeskraft, hkt sammanlagdt, med tiden, skulle alstra något stort. Hans förnämsta sysselsättning, i yngre åren var att genombläddra mitt obetydliga Bibliothek. Han var ock nästan autodidactos och egde, ung, i vissa stycken, en Lärares kunskaper, och jag kunde ej begripa, hvarifrån han inhämtat dem. I öfrigt var hans hjerta ömt, strängt, rettvist och godt.» (28 maj 1823.)

»Hans favorit lectur kan jag ej uppgifva; ty han läste allt och hade kennedom i nästan omne scibile. Han var nästan autos didaktos och kende mitt lilla Bibliothek nästan bettre, än jag, så väl till rum som inneholl. Han frequenterade inget publikt Läroverk före Academien, först i Lund och sedan i Upsala, utan, med sina Bröder, hema undervistes dels af min Adjunct, dels, någon tid, af mig, så mycket göromålen vid Församling och hushollet tillstadde. — — — — Han egde ett

utomordentligt minne, god urskiljning, skarp blick och liflig förestellning af saker. Ifrån spädare åren röjde han fallenhet för Poesi, och vid dess resa till academien possiderade [sic!] han mera kunskap i Graekiska, Latinska och Nordiska mytholigien [sic!], än, kan hända, mongen academisk Lärare.» (22 mars 1824.)

Som ett komplement till dessa uttalanden kan betraktas ett bref, som biskopen den 26 juni 1828 ställde till P. A. Sondén (tryckt i Stagnelii Samlade skrifter, 3:dje uppl. 1836, III: 443). Det innehåller mestadels nästan ordagranna upprepningar af de äldre brefven, men följande kan dock anföras: »Han ägde en nästan förvånande lärdom, hvartill hans starka minne, djupa tänkekraft och stora imaginationsförmåga bidrogo. Han fattade lätt allting, äfven de benigaste saker. Dessa egenskaper röjdes ifrån barnaåren. Med mycken liten möda lärde han sig nästan sjelf läsa i bok.»

Ojämförligt fylligare är den bild, som WIMMERSTEDT tecknat af Erik Johan Stagnelius' barndom. Då Wimmerstedt är hufvudkällan för kunskapen om skaldens biografi öfver hufvud, må det vara på sin plats att först med ett par ord karaktärisera detta vittne och ange motiveringen för den höga rang, som måste tillerkännas hans uttalanden.

Författaren till den med W—t signerade uppsatsen i Nordisk Tidskrift 1894 var Johan Magnus Wimmerstedt. Född den 11 juni 1834, var han son till kyrkoherden i Högsby Nils Hinrik Wimmerstedt och Hedvig Maria Stagnelius. Hans fader var alltså skaldens intimaste vän; när Hammarsköld hos biskopen begärde anvisning på någon, hos hvilken han kunde få upplysningar om den aflidnes lynne och karaktär, förklarade den gamle sig icke känna någon annan än »nu varande Lectorn N. Wimmerstedt, som egde den aflidnes förtroende» (bref af 22 mars 1824). Hedvig Maria åter var bland syskonen den, som stod den 3 år äldre skalden närmast. Johan Magnus Wimmer-

stedt anger själf, att innehållet i hans 1894 publicerade »Biografiska underrättelser» är »sammanfördt dels ur minnet och dels ur anteckningar, gjorda för många år sedan, då jag såsom skolyngling och student otaliga gånger åhörde samtal och anekdoter rörande Erik Johan Stagnelius i mitt föräldrahem, där många och ofta förekommande gäster, bland hvilka en och annan personligen känt skalden, hyste litterära intressen och gärna ledde samtalet på det för värdfolket naturligen kära ämnet: broderns och vännens lefnad och verksamhet».

Johan Magnus Wimmerstedt hade alltså förutsättningar att vara bättre underrättad om den döde skalden än någon annan. Hans uppsats stöder sig på äldre minnesanteckningar. Den framkom i en noga förberedd och omsorgsfullt afvägd form; författaren förklarar sig flera gånger ha varit nära att publicera den, men afhållits bl. a. af hänsynen till »lefvande, aktningsvärda personer». När därtill lägges, att uppsatsen i hvarje drag är präglad af sin författares klara intelligens och fina smak, att den näppeligen innehåller mer än en detalj, hvars riktighet kunnat sättas i fråga,[1] och att den ger prof på noggrann sanningskärlek utan spår af sentimental idealisering eller romantisk försköningslust, så bör det stå klart, att Wimmerstedts uppgifter i hög grad förtjäna tilltro och i tvifvelaktiga fall böra frångås endast då bestämda skäl härför kunna uppgifvas.[2]

[1] Wimmerstedt återger familjetraditionen om skaldens ensamma död, hvilken såsom i det följande skall visas motsäges af dödsannonsen.

[2] J. M. Wimmerstedts lefnadsförhållanden svarade icke mot den begåfning och den kultur, som prägla hans uppsats. Det är omöjligt att bättre skildra figuren än hvad en ättling af släkten Stagnelius, lektor E. Schiött, gjort i ett bref till författaren af den 9 jan. 1919. Jag tillåter mig att oförändrad återge hans eleganta pennteckning:

»Wimmerstedt var, som bekant, son av kyrkoherden Nils Henrik W. i Högsby och hans maka Hedvig Stagnelius. Han avlade juridisk examen i Upsala och blev, efter att ha vederbörligen suttit ting, v. häradshövding. Den verksamhet, han sedermera utövat, var den juridiska. Dels var han i yngre dagar biträde hos flera domhavande, dels bedrev han senare egen advokatverksamhet. Domsaga hade han aldrig.

Wimmerstedts skildring af skaldens barndom har följande lydelse:

»Under sina barnaår deltog Erik Johan Stagnelius föga i sina jemnårigas lekar och tidsfördrif; han vandrade om sommaren omkring på de af Ölands rika flora smyckade ängarna vid prästgården och anträffades ofta på någon hög sten eller kulle, som

Han ansågs allmänt som ett mycket gott huvud, som skulle gjort en helt annan karriär, om han inte slarvat bort sig. Det var framför allt kärleken till glaset, en kärlek, som han fått i arv efter sin far, vilken förlänade åt hans livslopp en viss anstrykning av bohême. Med sina fel var han emellertid mycket omtyckt såväl för sitt goda hjärta som för sina sällskapsgåvor. Han var en älskvärd och välvillig människa, värst, som man säger, mot sig själv.

Hans liv tycks ha haft sina »kavaljers»perioder. Åtminstone minns jag, när han i slutet av sjuttitalet var på besök i Kalmar. Han befann sig då i ett skäligen utblottat tillstånd, vilket icke hindrade hans livslust att taga sig tämligen uppseendeväckande uttryck. Hans släktingar och vänner fingo taga hand om honom, och han internerades, så att säga, på ett par vintermånader hos sin kusin, godsägaren Adolf Wimmerstedt, Stora Bruatorp, Söderåkra. Han besökte under denna tid nästan dagligen det s. k. Lilla Bruatorp, beläget några stenkast från det stora och anlagt såsom enkesäte åt A. W:s mor (som i sitt första äktenskap varit förenad med en broder till skalden Stagnelius). Gamla fru Wimmerstedt, begåvad, gladlynt och humoristisk, fann i sin lantliga ensamhet mycket nöje i »Johan Magnus» trevliga sällskap.

W. var ett par gånger förlovad, första gången med en fröken Emma Lindbom, hjälpreda och sällskapsdam hos hans mor, andra gången med en fröken Nanna Miltopé, dotter till en bekant läkare i Eksjö. Anledningen till upplösningen av förlovningen n:o 1 är mig obekant. I det senare fallet lär fästmön, som skall ha varit en mycket älskvärd företeelse, ha slagit upp, sedan det efter flera års förlovning visat sig, att fästmannens utsikter att kunna bjuda henne ett hem alltjämt voro lika avlägsna.

I sin senare medelålder gifte han sig med en något till åren kommen handelsidkerska, bosatt någonstädes på landsbygden mellan Högsby och Oskarshamn. Hon lär ha varit en duktig kvinna, som skötte sitt hus väl och tog vård om sin man,

> en stilla, djupt allvarlig kvinna,
> en from och vaksam ljuvlig vaktarinna o. s. v.

Wimmerstedt åtog sig alltjämt under denna senare delen av sitt liv en del juridiska uppdrag och lär dessutom ägnat sig något åt tidningsskriveri. Han dog plötsligt, stadd på en resa (1895; han var född 1834).»

lamnade utsikten fri öfver det jämna landskapet och det vida hafvet, som här icke brytes af skär eller holmar.

Hans käraste lek lärer eljest varit att klifva upp på tak, stegar eller dylika föremål och därifrån nedhoppa. Varnad för dessa halsbrytande öfningar, svarade han käckt, att han därigenom nog till slut skulle lära sig flyga.

En kär plats för gossen var äfven den närbelägna kyrkogården. Där hade han redan vid 6 à 7 års ålder, utan annans bistånd, lärt sig skrifva genom att i sanden efterbilda de på grafstenar och grafkors anbragta bokstäfverna.

Denna hans färdighet upptäcktes tillfälligtvis af prästhusets gamla hushållerska, som en gång af en händelse öfverraskade gossen under pågående skriföfning. En kort tid därefter hade gumman bjudit till sig några andra kvinnor, för hvilka hon i gossens närvaro omtalade, att 'lille Erik' kunde skrifva. När tvifvelsmål därom yttrades och den sistnämnde ej var villig att visa prof på sin färdighet, blef gumman envis och släppte icke sin lille gunstling, förr än han på en papperslapp skrifvit ett par ord. Sedan gummorna hopstafvat de stora, ojämna bokstäfverna, befunnos orden vara: 'otäka fruntimer'.

Att han redan som barn visade sig lifligt tilltalad af det mystiska och med hänförelse lyssnade till vidunderliga sagor och spökhistorier, behöfver knappt nämnas, då man tänker sig ett barn, begåfvadt med så verksam fantasi som hans. Detta gaf anledning åt skaldens två år äldre broder, Carl Ulrik, hvilken sedan vid 40 års ålder afled såsom häradshöfding på Gotland och lärer varit en fyndig och tokrolig upptågsmakare samt ej föraktlig tillfällighetsdiktare, att med berättelse om orimliga tilldragelser och andra befängda tillställningar skrämma och gyckla med sin yngre broder.

Den unge gyckelmakaren fann för sina upptåg en förträfflig, fastän ofrivillig bundsförvant uti en lika besynnerlig som begåfvad yngre prästman och fil. d:r B., hvilken vistades hos pro-

fessor Stagnelius såsom ämbetsbiträde och samtidigt lämnade undervisning åt hans söner. Denne man led af någon nervsjukdom, som förorsakade sömnlöshet och hallucinationer, och måhända var han tillika sömngångare. Sålunda vandrade han omkring nattetid med eller utan ljus samt genomsökte vindar och uthus, letande efter ting eller personer, som han förmenade vara undangömda. Därvid åtföljdes han troget af sin favorit, Carl Ulrik, som här hade ett fruktbärande fält för sitt spelande lynnes löjliga påhitt.

Vid dessa nattvandringar medtog han emellanåt i tysthet den yngre sonen Erik, som med blandad förtjusning och rädsla således blef vittne till åtskilliga besynnerliga uppträden, hvilka otvifvelaktigt måste hafva djupt berört gossens lifliga inbillningskraft — om till skada eller fördel, är ovisst. Efter att tämligen länge hafva fortfarit, fingo dessa nattliga uppträden ett plötsligt slut. Professor Stagnelius, som lärer varit en barsk herre, fick slutligen kännedom om dem och gjorde naturligtvis genast ända därpå. B. blef satt under tillsyn af en gammal trotjänare, och läkarens behandling påkallades. För gossarna slutades upptågen med en afbasning för den äldre och en allvarsam skrapa för den yngre deltagaren eller snarare åskådaren.»

Så långt Wimmerstedt. Den här nämnde d:r B. är tydligen identisk med den pastorsadjunkt, som enligt biskopens bref till Hammarsköld undervisat gossarna. Hos LÖFGREN återfinnes han som Pehr Brusenius, född 1773, prästvigd 1798, »hvarefter han, under sin adjunktstid, tjenstgjorde hos prosten i Gerdslösa, sedermera biskop Stagnelius». Huru länge han stannade i Gärdslösa, framgår ej af matrikeln; 1805 promoverades han till magister i Lund efter att ha försvarat en af Johan Lundblad författad afhandling. Sannolikt faller hans tjänstgöring i Gärdslösa delvis under tiden före 1804, ty då han i juni detta år pro exercitio försvarade en Lundbladsk afhandling, dedicerade han den redan till professorn och professorskan Stagnelius i minnet

af »stora och sällsynta välgärningar». Wimmerstedt talar om hans begåfning; Löfgren anmärker: »Ägde utmärkt lyckliga predikogåfvor.» Han blef kyrkoherde i Gräsgård och dog 1824.

Till de båda anförda skildringarna af Stagnelii barndom kunna ytterligare läggas ett par drag, bevarade af BÖTTIGER (a. a., s. 67—68). Den tradition som Böttiger insamlat kan ju icke i tillförlitlighet jämföras med den Wimmerstedtska[1]; men hvad han berättar stämmer väl öfverens med hvad vi veta genom Wimmerstedt, han återger riktigt namnet på adjunkten i Gärdslösa, och den gamle soldat, som han omtalar och nämner vid namn, kan mycket väl vara identisk med den trotjänare, som professor Stagnelius enligt Wimmerstedt gaf i uppdrag att bevaka Brusenius. Allt detta ger en autentisk karaktär åt Böttigers framställning, som lyder:

»Han tänkte mer än han lekte och var emellanåt försjunken likasom i inre syner. Den enda kroppsrörelse, som roade honom, var att klättra. Sommartiden satt han gärna hela timmar uppe i något högt träd, så nära skyarna som möjligt. Att få honom ner därifrån var ingen lätt sak. Då, matdags eller sofdags, inga andra tillsägelser verkade, måste en gammal soldat, som vid prestgården gjorde tjenst på en gång som skomakare och trädgårdsmästare, tillkallas; ty denne gubbe, vars namn var Holts, hade på honom den största inflytelse och var länge hans käraste umgänge. Först när Holts lade sig ner vid trädets rot och lofvade att tala om en märkvärdig saga, lockades gossen ner ur sitt fogelbo. Vid samma tid hade han redan författat några verser till en grafskrift öfver en ekorre, som dött i sin bur.»[2]

[1] Den torde förskrifva sig från Böttigers syster, som var moder till Johan Jakob Borelius, hvilken 1854 tillträdde ett lektorat vid Kalmar läroverk. Hon åtföljde nämligen sin son till Kalmar, och stod i liflig korrespondens med brodern. Troligen har hon känt Stagnelii systrar. (Benäget muntligt meddelande af doc. Hilma Borelius.)

[2] I detta sammanhang uppger Böttiger, att redan gossen skulle varit sjuklig och framkallat aningar om ett organiskt fel. Detta motsäges med bestämdhet af Wimmerstedt, som skrifver: »Under sin uppväxt var han sällan utsatt för annan ohälsa, än den hvarje pojke genom oförsiktighet ådrager sig.»

Stagnelii vistelse i Gärdslösa omfattade hela hans barndom. Utan tvifvel har lifvet i prästgården, utan beröring med skolkamrater, utvecklat den smak för ensamheten, som synes varit nedlagd redan hos barnet. Det faller i ögonen, att han lifvet igenom flitigt deltager i familjens förströelser och umgänge; han var aldrig enstöring i den mening, att han isolerade sig från sina närmaste, tvärtom. Däremot synes det vara svårt att i hans lif uppvisa ett enda vänskapsförhållande, som vuxit upp bortom hemmets gränser; det finnes därför icke ett enda bref af hans hand, ställdt till någon utanför familjen. Denna egendomlighet kan måhända föras tillbaka på hans långa, ensamma barndom i Gärdslösa, där hemmet var hela hans värld — om man ser bort från fantasiens.

Vid 16 1/2 års ålder, i maj 1810, flyttade Erik Johan Stagnelius med sin familj till Kalmar. Wimmerstedt erinrar om att en afdelning af Vendes artilleriregemente, hvars officerare voro tyskar, var förlagd till staden, och påpekar den stora förändringen: »från den tysta, lugna prästgården på Öland till en liflig, bullersam garnisonsstad». Om denna period af Stagnelii lif är emellertid alls ingenting bekant.[1] Det finnes inga spår af hans deltagande i biskopshusets sällskapslif under denna tid. I oktober 1811 lämnade han Kalmar för att begynna sina akademiska studier i Lund.

*

Wimmerstedt berättar om Stagnelii Lundatid endast följande:

[1] Hvad Marie Sophie Schwarz har att förtälja i ett slags novell med titeln »Amanda. Några strödda anteckningar ur Stagnelii lif» (i folkkalendern Svea från år 1865), förtjänar naturligtvis ingen tilltro. Hon uppger sig emellertid där ha hört biskopinnan Stagnelius berätta, att Erik Johan strax efter öfverflyttningen till Kalmar skulle ha, familjen ovetande, medföljt några fiskare till Öland och först återkommit på tredje dagen, efter att genom sin oförklarliga frånvaro ha vållat stor uppståndelse hos de sina.

»Kort efter inflyttningen till Kalmar befanns han mogen för akademiska studier och afgick till universitetet i Lund, där han vederbörligen blef student.

Fadern, hvilken icke anade storheten af sonens skaldiska begåfning, men kommit underfund med dennes i all tysthet började umgänge med sånggudinnorna och själf gjort strängt metodiska studier, varnade den unge studenten för planlöst mångläseri och framför allt mot onyttigt poetiskt fuskverk af hvar och en, som ej kunde höja sig öfver medelmåttan.

Då lärer ynglingen harmsen hafva gifvit ett löfte, hvilket han dock lyckligtvis ej länge förmådde hålla: han lärer citerat de ord, P. Ovidius Naso säges hafva yttrat, då han af sin fader agades för sina första poetiska försök, som fadern ansåg onyttiga:

Parce pater puero, posthac non carmina dicam.

Emellertid kvarstannade Erik Stagnelius icke länge vid det sydsvenska universitetet. Redan 1812 finna vi honom i Uppsala, där hans förut nämnde äldre broder idkade juridiska studier.»

Denna Wimmerstedts framställning skulle kunna väcka den föreställningen, att den äldre brodern Carl Ulrik icke åtföljt Erik Johan till Lund. Så var emellertid fallet. Carl Ulrik hade (enligt universitetsmatrikeln) redan den 3 oktober 1810 inskrifvits som student vid Lunds universitet, och det var säkerligen i hans sällskap, som Erik Johan i oktober 1811 begaf sig till Lund. I universitets matrikel har han skrifvit sitt namn den 14 oktober: »Erik Joh. Stagnelius. Fadren, Biskopp i Kalmar.» Den 18 oktober inskrefs han i Kalmar nations album.

Carl Ulrik hade i Lund studerat juridik sedan v. t. 1810,[1]

[1] Enligt den meritförteckning, som C. U. Stagnelius 1821 inlämnade vid ansökning om en assessorstjänst (Riksarkivet, Biographica), hade han blifvit student redan 1808 i Uppsala. Denna inskrifning hade dock endast varit en formalitet. När den äldste sonen, Nils Magnus, började sina studier i Uppsala, hade, den 22 mars 1808, samtliga tre biskopssönerna, äfven Erik Johan, inskrifvits

och fortsatte nu dessa studier. I den Göthiska Nationens terminstabell (nu i L. U. B.) — kalmariterna kvarstodo tillika med västgötarna i denna nation, hvarur östgötarna 1798 utträdt — finner man för höstterminen 1811 antecknadt, att båda bröderna ha sin bostad i fru Munthes gård. Carl Ulrik uppger i kolumnen för »tillärnadt vitae genus» sig skola bli jurist, samt förklarar sig ämna bevista professor Holmbergssons och professor Cederschiölds både publika och privata lektioner. Erik Johan uppger sig däremot skola bli präst och studera teologi; i kolumnen för »publique Lectioner» antecknar han sig »För hrr Theologer och Prof. Lundblad». Några privata har han icke tänkt bevista.

Denna upplysning om Stagnelii ursprungligen planerade lefnadsbana är icke utan intresse. Hur pass ifrigt han bedrifvit sina teologiska studier är obekant. Professor Johan Lundblad, den berömde latinaren, föreläste denna termin offentligt öfver Ciceros De Oratore. Privat läste han bland annat öfver Aeneiden, hvilket skulle synas ha varit af större intresse för Stagnelius.

Hvad Stagnelius kan ha uppleft under denna sin första och sista termin i Lund undandrar sig alla gissningar. Det fanns emellertid två män i Lund, som borde ha väckt hans uppmärksamhet, och som skulle komma att spela en viss roll i hans lif. Den ene var Matthias Norberg. Under våren 1811 hade under Norbergs präsidium ventilerats fem delar af en afhandling *Stellae Nasaraeorum Aeones ex sacro gentis codice;* det var brottstycken ur den geniale orientalistens öfversättning af den s. k. Adamsboken. Den handlade om stjärnäonerna, som Stag-

i universitets matrikel under faderns egid (»pro his tribus spondente Patre Episcopo Calmariensi»). Detta tillvägagångssätt, som var vanligt under denna tid, medförde, åtminstone vid Lunds universitet, att *tertius frater* befriades från inskrifningsafgiften. Nils Lovén inskrefs t. ex. som student i Lund samman med två äldre bröder 1805, då han var nio år gammal. (Utdraget ur Uppsala universitets matrikel lämnadt af min vän Bibliotekarien O. Walde.)

nelius under en senare period af sitt lif skulle komma att grubbla mycket öfver. Den andre var Esaias Tegnér. Han var titulärprofessor och omgafs i Lund af ett ständigt växande rykte som skald. Under Stagnelii vistelse i Lund kom nyheten dit, att han vunnit Svenska akademiens stora pris för en patriotisk dikt *Svea*. Det har säkerligen väckt icke ringa uppståndelse vid det lilla universitetet, och hans gloria måste ha lyst med fördubblad styrka. Man har svårt att tänka sig annat, än att det gjort intryck på Stagnelius. Genom en slump är det måhända rent af möjligt att konstatera detta intrycks styrka. När Stagnelius år 1821 eller 1822 skulle skämta med de akademiska pristäflingarna genom att i lektor Wittboms namn föreslå fröken Jenny Hellenstjerna att instifta kalmaritiska pristäflingar, exemplifierade han prisskrifternas något växlande värde genom att anföra »en akademisk prisskrift af Schartau eller Tegnér» (IV: 360). Men det var just år 1811, som den klene rimmaren Schartau fick andra priset för poemet *Medborgaren* samtidigt med att Tegnér vann stora priset med *Svea*. Efter mer än tio år hade Stagnelius icke glömt det.

Att denna nyhet verkligen nådde Stagnelius i Lund kan man med en viss sannolikhet sluta däraf, att båda bröderna i terminstabellerna förklara sig ha för afsikt att tillbringa mellanterminen i Lund. Att detta verkligen också skett, är dock icke fullt säkert, ty uppenbarligen ha deras planer vid en senare tidpunkt förändrats, eftersom de vårterminen 1812 förlade sina studier till Uppsala.

Hvad som förorsakade denna flyttning kan icke med bestämdhet fastställas. Men det är ytterst sannolikt, att CARL SJÖSTRÖM, som ägnat tidens studentlif ett ingående studium, har träffat det rätta, då han påpekar (Kalmar nation i Lund, s. 92), att den nye duglige professorn i juridik Johan Holmbergsson — utnämnd i september 1810 — genom sina skärpta fordringar dref bort en mängd juris studerande från Lund. Af

Sjöströms matriklar framgår, att »många f. d. lundensare under 1810—1840 aflade sina juridiska examina i Upsala», där anspråken voro mindre. Att Holmbergsson just på hösten 1811 rörde upp en liten storm genom de svårigheter han beredde juristerna, kan belysas genom ett bref från Agardh till Hammarsköld, dateradt Lund den 13 oktober 1811 (FRUNCK, Bref rörande nya skolans historia, s. 364). Det heter där: »Holmbergson är här — älskad af de goda och duktiga, men förtalad af den akademiska pöbeln och i synnerhet af juristerna, som nu ej kunna absolvera den kursen på 2 år, som de förut absolverat på 2 terminer.»

Sannolikt har detta Holmbergssons uppträdande varit en medverkande faktor till, att Kalmarstudenterna från och med år 1812 alltmera styrde sin kosa till Uppsala. Ditintills hade Lund varit afgjordt mera besökt än Uppsala, men strömmen ändrar riktning vårterminen 1812; det är som de båda biskopssönerna varit tungan på vågen.[1]

Men det anmäler sig ännu en synpunkt. Biskop Stagnelius framförde, som förut nämndt, vid riksdagen 1812 sitt starka missnöje med prästutbildningen vid universiteten, alldeles särskildt öfver den naturalistiskt och deistiskt färgade undervisningen. Christian Wåhlins riksdagsanteckningar förråda, att han kände sig särskildt berörd af detta angrepp. Det är svårt att icke ställa biskopens missnöje i samband med det faktum, att hans son hösten 1811 studerat teologi i Lund och bl. a. åhört

[1] I Calmar Stifts-Tidningar finner man regelbundet förteckningar öfver studenterna, insända af kuratorerna vid respektive universitet. V. t. 1810 funnos i Uppsala 10 kalmariter, i Lund 14 (1810, n:r 5); h. t. 1810 i Uppsala 10, i Lund 20 (1810, n:r 11); v. t. 1811 i Lund 17 (1811, n:r 5); uppgift om Uppsala fattas; h. t. 1811 i Uppsala 11, i Lund 21 (1811, n:r 11, 1812, n:r 1); v. t. 1812 i Uppsala 15, hvaribland bröderna Stagnelius, i Lund 17 (1812, n:r 5, 9); h. t. 1812 i Uppsala 17, i Lund 7 (1812, n:r 12); v. t. 1813 i Uppsala 19, i Lund 8 (1813, n:r 5); h. t. 1813 i Uppsala 25, i Lund 8 (1813, n:r 11, 1814, n:r 1); v. t. 1814 i Uppsala 25, i Lund 12 (1814, n:r 4, 5); h. t. 1914 i Uppsala 19, i Lund 7 (1814, n:r 11, 1815, n:r 1); o. s. v.

Wåhlins föreläsningar öfver teologiska prenotioner, hvilka utan tvifvel voro ägnade att föranleda hvarjehanda betraktelser.[1] I hvarje fall är det ganska uppenbart, att sonens förhållande till de teologie professorerna lätt kunde bli vanskligt, sedan biskopen tagit steget att väcka ståndsbrödernas förvåning och harm med sitt memorial. Redan biskopens planer på att ta ett sådant steg kunde för Erik Johans räkning motivera ett ombyte icke blott af universitet utan också af fakultet.

Huruvida Erik Johan från första början ägnat sig åt juridiken i Uppsala, eller om han möjligen där någon tid fortsatt sina teologiska studier, låter sig icke längre utröna, eftersom det vid Uppsala universitet icke synes ha funnits någon motsvarighet till de omsorgsfulla och noggranna terminstabellerna från Lunds universitet.[2] Det sannolikaste är dock, att han från början slagit in på den nya studieriktningen; ty hvarken källorna eller traditionen ha bevarat några som helst tecken på att Erik Johan tänkt träda i sin faders fotspår.

Enligt egenhändig anteckning i Kalmar Nations album ankom Erik Johan, gifvetvis i broderns sällskap, till Uppsala den 26 april 1812. I nationens protokollsbok (nu i U. U. B) finner man emellertid antecknadt redan den 3 mars: »Beslöto Landsmännen att de ifrån Lunds Academi hitkomna Herrar Stagnelier, skulle såsom med-lemmar i Nationen antagas utan den vanliga Juniors Examen.» Sannolikt ha bröderna sålunda anländt redan innan den 3 mars, och uppgiften i nationsalbumet torde vara en manipulation i syfte att bemantla den ganska långa tidrymd, som bröderna vistats i Uppsala utan att inskrifva sig i nationen.

[1] Om Wåhlins religiösa förkunnelse, angripen bl. a. af Geijer i broschyren Om falsk och sann upplysning 1811, se mina Essayer och kritiker 1917—1918.

[2] De till kanslern aflämnade nationstabellerna (nu i Kanslersarkivet, Riksarkivet), bestå blott af en naken förteckning öfver medlemmarna; för 1812 finnas äfven dessa icke bevarade. Äfven i Uppsala universitetsarkiv finnas, enligt hvad Bibliotekarien O. Walde vänligen meddelat mig, inga nationstabeller från ifrågavarande år.

I universitetets matrikel finnes ingen anteckning om ankomsten, eftersom båda bröderna formellt intörlifvats med universitetet redan den 22 mars 1808, samtidigt med den äldste brodern Nils Magnus. Erik Johan blef inskrifven i nationens album först den 1 juni. Tydligen blefvo de båda biskopssönerna behandlade med stort tillmötesgående; ja, man synes t. o. m. ha gått för långt i courtoisie mot dem. När nationen höstterminen 1812 erhöll en ny kurator, J. F. Rossander — den föregående, J. M. Uddenberg, hade lämnat allt efter sig i oordning och blef uppmanad att inbetala sin skuld till nationen — fattades den 4 dec. ett nytt beslut om de båda bröderna: »Föredrog Herr Curator, at, som de 2:ne ifrån Lunds Academie sistledne Vårtermin upkomne H:rr Landsmän C. U. Stagnelius och I. E. Stagnelius, ehuru redan intagne uti Nationen, ännu icke blifvit underrättade om den vanliga afgift till Nations Cassan, som Constitutionerne för hvarje ny medlem ålägga, detta numera borde dem föreständigas. Enligt Nationens beslut kommo således dessa Herrar at till Cassan betala, hvardera 5 Rd. R. G. M.»

Om Erik Johans studieår i Uppsala är ytterst litet bekant. De tabeller, som nationens kurator, J. F. Rossander, aflämnade till kanslern år 1813 och vårterminen 1814, innehålla blott medlemmarnas namn; för år 1812 äro icke ens dylika namnlistor bevarade. Nationens inspektor, professor O. Kolmodin, har på dem alla tecknat en försäkran, att samtliga Kalmar-studenter »gjort sig kände för flit och oförvitligt uppförande», eller att de »äro alle för flit och seder förmånligt kände», eller, hvad som synes vara det lägsta betyget, att mot deras uppförande »har intet varit att anmärka»; i denna kollektiva förträfflighet har man alltså att inpassa Stagnelii individuella dygder. Carl Ulrik aflade kansliexamen redan under höstterminen 1812; han har alltså bevittnat broderns akademiska bana endast under tvenne terminer. Troligen är det han, som är den hufvudsakliga källan för Wimmerstedts summariska skildring af studieåren. Den lyder:

»Såsom student gjorde han sig icke vidare bemärkt och besökte föga de offentliga föreläsningarna. Förmodligen använde han nätterna till studier, ty om dagarna var han sällan att träffa i sin bostad. Den äldre brodern lärer förebrått honom för löslighet i studier och yttrat tvifvelsmål om hans förmåga att någonsin kunna aflägga en akademisk examen, hvartill den yngre svarat endast med löje.»

En sak som genast faller i ögonen är att han i Uppsala alls icke knutit några litterära förbindelser. Atterbom intygade 1848 (i Strödda bidrag till svenska vitterhetens häfder), att han aldrig känt Stagnelius; och det föreligger icke ringaste spår af en personlig beröring med någon af de vittert intresserade inom universitetskretsarna. I betraktande af Stagnelii hastigt vunna ryktbarhet på 1820-talet är det så godt som säkert, att det verkligen icke funnits någon som kunnat framträda med minnen från en personlig bekantskap.

Men det är ganska uppenbart, att man däraf icke får dra den slutsatsen, att Stagnelius lefvat som en enstöring. Wimmerstedts uppgift, att han aldrig var hemma i sin bostad och ansågs försumma studierna, pekar närmast i riktning mot ett flitigt kamratlif. Sannolikt har han umgåtts hufvudsakligen med sina kalmaritiska landsmän. Nationsbanden voro mycket fasta vid adertonhundratalets början; i en mindre nation voro de gifvetvis hårdare åtdragna än i en större; Kalmar nation bör ha varit som en liten familj — en koloni vid Fyrisån af den stora familjen *Clerus Calmariensis*.

Att Stagnelius stått i intim rapport med sina landsmän framgår af det förtroende som visades honom. I nationens protokoll för den 28 maj 1814 finner man följande anteckning af dåvarande notarien Josua Zander, som var Stagnelii vän ända till hans död: »Under denna Termin hade Herr Eric Joh. Stagnelius af Samtelige Herrar Landsmän blifvit till Senior vald, i anseende till sitt alltid visade högst värdiga förhållande.» Ett

annat vittnesbörd om Stagnelii lefnadsförhållanden i Uppsala finnes bevaradt genom EICHHORN (Lefnadsteckning i Samlade skrifter 1868, s. XIV—XV). Tyvärr är traditionen icke alldeles direkt: Eichhorn säger sig ha fått uppgiften af lektor N. Linder, som i sin ordning återgaf hvad han hört af prosten P. Engström i Visseſjärda af Kalmar stift. Denne Pehr Engström var född 1790; enligt LÖFGREN studerade han i Uppsala från början af år 1813; i nationstabellerna finner man hans namn för vårterminen 1813 och höstterminen 1814. Han har alltså utan ringaste tvifvel känt Stagnelius. Hans berättelse lyder enligt Eichhorn: »Hans lefnadssätt under de år, han tillbragte i Uppsala, var i högsta måtto sparsamt och indraget, så att hans vivre kostade ganska obetydligt. Fadren, som kände sonens för enslighet och melankoli böjda lynne, blef i början orolig häröfver och skref till honom, att han ej genom att lefva för tarfligt skulle skada sin helsa, samt skickade med samma bref en större sedel. Stagnelius, hvilken åter ansåg fadrens bekymmer onödiga, omtalade förhållandet för några vänner, tilläggande: 'Efter far icke är nöjd med mitt nuvarande lefnadssätt, utan nödvändigt vill att jag skall förstöra pengar, så får jag väl lyda.' Derpå kalasades väldeligen och oupphörligen, så länge de erhållna medlen räckte, hvarefter skaldens vanliga sparsamhet och flit ånyo vidtogo.»

Denna berättelse kan icke göra lika bestämda anspråk på trovärdighet som hvad Wimmerstedt förtäljer, och den står icke i fullständig öfverensstämmelse därmed, då ju Wimmerstedt närmast antyder Stagnelii lifliga deltagande i kamratlifvet. Det ligger nära till hands att antaga, att Engströms framställning färgats af kännedomen om Stagnelii senare dystra världsåsikt och om hans ensliga lif under Stockholmsvistelsen. Hvad som i så fall skulle återstå som obestridligt är egentligen det faktum, att Stagnelius vid gifvet tillfälle använde af fadern mottagna

penningar till festliga lag, något som en nationskamrat naturligtvis kunde iakttaga och som i sig själf är ytterst sannolikt.

Det saknas icke litterära vittnesbörd om Stagnelii deltagande i de kamratliga samkvämen. Åtskilliga af hans patriotiska sånger äro på samma gång sällskapspoesi. Den *Högtidssång* (I: 33), hvarmed han celebrerade freden i Kiel, trycktes 1831 i Calmar Tidning, förmodligen af Josua Zander, som hade förbindelser med Kalmarpressen, och uppgafs då vara föredragen »i ett sällskap af Poetens Landsmän». Dikten skildrar i lifliga färger de festliga tillställningar, som ägde rum i de flesta af Sveriges större städer den 27 februari 1814, då Te-Deum firades; med all sannolikhet kan man antaga, att Stagnelius denna dag befunnit sig i Uppsala, och det omtalade sällskapet af landsmän har i så fall varit de församlade kalmariterna. Af det utförliga festreferatet från Uppsala i Inrikes-Tidningar (17 maj) framgår, att studerande af alla nationer deltogo i landshöfdingens middag, att åtminstone Östgöta nations lokal särskildt utmärkte sig vid illumineringen, och att högtidligheten afslutades först den 1 mars, då balen afblåstes kl. 6 på morgonen. Hur stark resonnans all denna patriotiska förtjusning fann i den unge skaldens bröst, skall längre fram visas; här må det framhållas, att han uppenbarligen deltagit äfven i de yttre festligheterna.

Från ungefär samma tid, d. v. s. efter freden i Kiel, men före det norska motståndets uppblossande, förskrifver sig en annan sällskapssång, *Lyftom de blänkande glasen med fröjd* (I: 275). Glädjen öfver Karl Johans hjältedater ikläder sig här en rent götisk form, och dikten är också skrifven till den melodi, som var Götiska förbundets uppsång. Sannolikt har den gifvit glans åt någon af kalmarstudenterna anordnad patriotisk fest.

Den 18 juni 1814 har Stagnelius deltagit i en examensfest, tillställd af Johan Daniel Ahlberg, Sven Gottfried Zimmert och Ebbe Fredric Schough, hvilka blifvit Medico-Philosophiae Candidater. Alla tre voro kalmariter. Ahlberg var, enligt nations-

albumet, son till Politie Borgmästaren i Kalmar; född 1793, inskrifven v. t. 1811, hade han tillhört nationen v. t. 1813 (terminstabellerna, Riksarkivet) och »återkom Vår-Terminen 1814»; han var nationens kurator 1816, blef med. lic. 1822 och tjänstgjorde sedan som läkare på Serafimerlasarettet i Stockholm. Zimmert, född 1793, var son till en knappmakare i Kalmar; han kom till Uppsala 1812, och »kom tillbaka (från kondition i Sthlm) Våhr-termin 1814». År 1815 var han nationens kurator; med. lic. 1819, promoverad 1822, blef han läkare i Dalsland, men dog redan 1824. Schoug, född 1796, var son till en öfverinspektor i Kalmar, kom till Uppsala 1812, blef kurator 1817; med. lic. 1819, promoverad 1822, blef han lasarettsläkare i Vänersborg, senare Stads Physicus i Åmål, och dog 1828. De tre studenterna, som med undantag för den tre år yngre Schough voro jämnåriga till Stagnelius, tillhörde sålunda nationens ledande kretsar; alla fyra voro, eller blefvo inom den närmaste tiden, seniorer, och de tre medicinarna blefvo efter hvarandra kuratorer. I sina verser, som enligt en af uppteckningarna författats impromptu — Stagnelius har själf icke bevarat något manuskript till dem — skämtar skalden med Aesculapi-sönerna och prisar vinrankan som den enda tillförlitliga medicinalväxten. Fyndigt och elegant rör skalden sig hela tiden inom den medicinska föreställningsvärlden; men han har icke heller glömt sin klassiska mytologi och undersöker äfven bålens betydelse för Jupiters äktenskapliga trohet och Auroras morgontidighet. Det hela är uppsluppet och muntert, men i en strof är det som om en ton af personlig melankoli bröte fram.

Oss fåfängt hundra Res-Aptek
På färden genom lifvet följa,
Förgäfves, ack! mot vädrens svek
I tunga pälsar vi oss hölja.
Det skumma hus, där Pluto bor
Dock målet blir för allas öden;
Ty ingen ört på jorden gror,
Som räddar våra lif för döden.

Plutos skumma hus öppnade sig verkligen fort för trenne af de fyra studenterna: 1823, 1824, 1828 äro deras dödsår; endast Ahlberg öfverlefde ungdomsåren och dog först 1856 (WISTRAND M. FL., Sveriges Läkarehistoria).

Det fanns ett alldeles särskildt föreningsband mellan dessa unga Kalmarstudenter: de hörde alla fyra, enligt nationens album, till de »conskriberade för år 1814». Rustningarna mot Norge hade ju bl. a. formen af studentexercis. Sannolikt ha militärövningarna medfört ett lifligt umgängeslif af backanalisk art; under den rådande patriotiska högstämningen var dylikt naturligtvis oundvikligare än någonsin. Flera af Stagnelii dikter från denna tid ha en tydlig prägel af sin författares militära situation. I *Carl Johan* (I: 35), daterad 1814, där skalden manar sin hjälte att komma tillbaka till Skandinavien för att utsläcka »tvedräktens bränder» och bringa Nore till underkastelse, lyder slutet:

Dig vi besjunga
I fridens hesperiska dalar,
Dig följa vi kjuste i krig.

När Karl Johan i maj 1814 återvändt till Sverige, hyllade Stagnelius honom med ett ode (I: 39), hvars sista strof lyder:

O Hjelte, för oss an!
Den väg Ditt snille fann
Till segern bär.
Hur skönt att fjällens snö
Med blodets rosor strö!
Att i din åsyn dö
Vår himmel är.

När skalden i dessa poem säger *vi*, så är det uppenbarligen icke blott som svensk medborgare, utan som svensk soldat — åtminstone in petto.

Men det var icke Stagnelius förunnadt att länge hysa denna stolta känsla. I nationens album finner man nämligen följande anteckning: »Excercerade först V. Termin samma år [= 1814] bland de Conscriberade, men blef sedermera derifrån befriad för sin svaga hälsas skull.» Denna notis bekräftar Wimmerstedts upp-

gift, att Stagnelii ohälsa icke framträdt under barndomen — i så fall skulle han näppeligen ha blifvit konskriberad — och ger oss på samma gång ett exakt datum för sjukdomens framträdande: juni 1814. Man kan med stor sannolikhet antaga, att det organiska hjärtfelet visat sig just under de starka kroppsrörelserna vid exercisen.

Att denna händelse gjort djupt intryck på Stagnelius är lätt att fastställa. Den plötsligt frambrytande dödstanken i den backanaliska dikten vid medicinarnas examensfest får på detta sätt sin naturliga förklaring. Men en direkt spegling af hans känslor har man i *Till Äran* (I: 31). Denna dikt, som bär årtalet 1814, handlar helt enkelt om Stagnelii besvikelse, då han måste afbryta vapenöfningarna i Uppsala. Skalden apostroferar äran, det krigiska ryktet. Redan som barn gick han i skogen och såg i drömmen »svajande fanor», »mäktiga härars gång» till dånet af kanonerna. Han utropar:

Hvad utan storhet och fräjdadt namn
Är människolifvet väl?
En ros, som förblomstrar i öknens famn,
Ditt lif, du suckande träl!

Men det är icke skalden förunnadt att täfla om segerkransen.

Ej jag, Gudinna! skall, jublande, nå
Din stjärn-omglimmade höjd,
Ej jag skall segrande digna uppå
Ditt läger, rusig af fröjd.

Snart ser man ej längre mitt forna rum
I lifvets grönskande dal,
Snart dväljes min skugga, blek och stum,
I dödens nattliga sal.

Och ingen harpa, i vintrens quäll,
Mitt lof för ringarne slår,
Och ingen Flicka till Skaldens häll
Med offerblommorna går.

Utgångspunkten är uppenbarligen, att vägen till krigisk ära är stängd; men det är fullt naturligt, att Stagnelius på samma gång känner sig öfver hufvud dödsmärkt och därför förlorat hoppet äfven om att vinna rykte som skald.

Det är från denna tidpunkt, som melankolien och dödskänslan sätta sin tydliga stämpel på Stagnelii diktning. Midt under den yra ungdomsglädjen har han öfverraskats af ett budskap om snart uppbrott från lifvets fest. Till detta budskap anknyta sig hos honom de religiösa stämningarna. I den till år 1814 daterade *Hymn* (I: 20) har han klart betecknat denna vändpunkt:

Mig i ungdomens brand lockade njutningens
Rosenkransade bål, lockade äran, i
Magiskt bländande skimmer.
Ja, men Himlen för mig beslöt.

Pris Dess vilja dock ske! Vägen till stjärnorna
Genom mörker och qual mig han beteknade,
Genom striderna vägen
Till den eviga fridens hem.

Om Stagnelii studier i Uppsala är ingenting bekant. Professorer i juridik voro J. D. Drissel och L. G. Rabenius; den senare var dock under Stagnelii tid tjänstledig såsom ledamot i lagkommittén. Adjunkter inom juridiska fakulteten voro A. E. Afzelius och S. Themptander. Det finnes inga skäl att antaga, att Stagnelius drifvit grundligare studier än de vanliga för kansliexamen; de voro som bekant mycket lättvindiga. Måhända har Stagnelius begagnat föreläsningarna i latin och historia. Att han känt den gamle E. M. Fant, eventuellt studerat för honom, är sannolikt, ty denne var universitetskamrat och vän till biskop Stagnelius; i ett bref från 1816 ger biskopen Fant besked om Erik Johans vidare öden i lifvet.

Sin kansliexamen aflade han den 10 juni 1814, två dagar efter de unga medicinarnas examensfest. Betyget är utställdt af

rektorn, C. P. Thunberg.[1] Erik Johan Stagnelius förklaras där ha gifvit prof af »god och försvarlig insigt med berömlig flit i Jus Naturae, Historien, Politiken, Statistiken och Latinska språket». Han har vidare »enligt dess Nationsbetyg gjort sig känd för berömlig flit i studier samt et dygdigt och hedrande upförande». Man torde kunna påstå, att detta betyg är föga lysande i sig själf och i hvarje fall icke står i proportion till Stagnelii allmänna begåfning. Det är berättigadt att draga den slutsatsen, att Stagnelius ägnat föga intresse och arbete åt de juridiska studierna.[2]

På försommaren 1814 har Stagnelius säkerligen återvändt till hemmet i Kalmar.

Det är sålunda icke mycket vi kunna veta om Stagnelii studentår. Vi känna ingenting om hans studier, utöfver det nakna och rätt betydelselösa faktum, som hans kansliexamen utgör. Men vi kunna likväl, trots bristen på biografiska källor i egentlig mening, urskilja tvenne moment af intresse. Det ena är att Stagnelius uppenbart ryckts med af den starka patriotiska stämningen år 1814 med dess öfversvallande beundran för Karl Johan, deltagit i festerna och besjungit dem, fullgjort sin värnplikt med hänförelse och sörjt öfver att hans hjärtfel snart

[1] Det bifogades i original Stagnelii ansökningshandlingar 1815 och ingår nu i Kanslistyrelsens Inkomna skrifvelser, Ser. E: III, 15, vol. 96 (Riksarkivet).

[2] För att få jämförelsepunkter vid bedömandet af Stagnelii betyg har jag genomgått ansökningshandlingar, inlämnade till kanslistyrelsen ungefär samtidigt af f. d. Uppsalastudenter. Olof Sahlgren (1810) har »god och försvarlig insigt» i samtliga ämnen liksom Stagnelius; grefve C. Ph. O. v. Schwerin (1813) har »fullt god och försvarlig insigt jämte använd berömlig flit» i tre af ämnena, »god och försvarlig insigt jämte använd berömlig flit» i Historien, »god och försvarlig insigt» i Latin; D. S. Silfverstolpe (1811) har »god och försvarlig insigt», »berömlig flit», alldeles som Stagnelius; A. Stenholm (1815) »fullt god och försvarlig insigt med berömlig flit» i tre af ämnena, »god och försvarlig insigt med berömlig flit» i Historien och Jus Naturae; D. F. Stockenberg (1817) »mycket god och försvarlig insigt» i alla ämnen utom Latinet, där han har »god och försvarlig insigt». — Nationsbetygens fraser om flit och uppförande torde det vara utan intresse att jämföra.

stängde honom från vapenöfningarna. Detta det första starka ideella inslaget i hans lif blef, såsom i det följande skall visas, afgörande för hela hans litterära utveckling. Det andra momentet är, att han vid universitetet slutit sig mycket nära sin nation och deltagit både i de allvarliga angelägenheterna och i nöjeslifvet. Lika litet som han någonsin isolerat sig från *Clerus Calmariensis* har han isolerat sig från Kalmar nation. Han gör intryck af att vara i hög grad traditionsbunden, att hänga intimt samman med sin miljö. I det föregående kapitlet har visats, att han äfven i andligt afseende aldrig träder utanför stifts- och lärdomsstadens allmänna ram. Stod han månne under sin studenttid i ett lika pietetsfullt förhållande till nationen?

Det finnes mycket som talar för det. Tyvärr föreligga inga som helst direkta vittnesbörd om andan och de förhärskande stämningarna inom de kalmaritiska kretsarna. Men egendomligt nog finner man vid studiet af nationens föga innehållsrika protokollsbok ett par i sig själfva obetydliga fakta, som osökt låta sätta sig i samband med Stagnelii allmänna tendenser.

Nationen ägde ett bibliotek, af hvilken beskaffenhet är mig icke bekant. Att detta bibliotek omfattades med intresse af de ledande inom nationen, är uppenbart: Josua Zander, Stagnelii vän, som år 1814 var nationens notarie, har äfven fungerat som bibliotekarie; Zimmert, som år 1815 var »notarie och bibliotekarie», befanns, då han dog 1824, »älskad och saknad af väner och landsmän», ha testamenterat sin boksamling till nationens bibliotek (enl. Nationens album). Under sådana förhållanden kan det löna sig att sammanställa några notiser ur protokollsboken. År 1811, den 23 februari: »Fastställdes att den sedan förledet år samlade och förvarade Tidningen Journal för Litteratur och Theater skulle genom bestridande af Nat. Cassan, häftas och uti Nationens Bibliothek förvaras.» År 1814, den 8 oktober: »Föreslog undertecknad [= Josua Zander] at de ditintils utkomne 5 delar af Iduna skulle af Bibliotheks Cassan inköpas, samt at för

Nations Bibliotheket skulle praenumereras på Corpus Auctorum Romanorum hvilket bifölls.» År 1815, den 11 oktober: »Föreslog undertecknad [= Zimmert] at för Nations Bibliothekets räkning praenumerera på Schellings Philos. Werk, och beslöts, at så vida Praenumerationen ännu vore öppen, på detta Werk praenumereras skulle.» År 1815, den 4 november: »Beslöto H:r Landsmän att för Bibliothekets räkning skulle inköpas af de nyligen inkomne böcker från Tyskland för en Summa af omkring 10 à 11 Rd. B:co.»

Dessa notiser äro icke ett godtyckligt urval, utan bilda, såvidt jag kunnat finna, allt hvad som under ifrågavarande period beslutats i biblioteksärenden. Om man på basis af dem skulle karaktärisera Kalmar nations vittra läggning och tendenser, blefve resultatet följande. Utgångspunkten är den konservativa akademiska smaken, utan några som helst sympatier för fosforismen och den litterära revolutionen — ty i annat fall skulle man icke, midt under de hetsiga stridsåren, ha prenumererat på Wallmarks Journal och på ett nästan demonstrativt sätt beslutat tidningsnumrens häftning och införlifning med biblioteket. Under intrycket af den starka patriotiska stämningen 1814 synes däremot Kalmar nation ha börjat intressera sig för Iduna och den götiska rörelsen; det femte häftet innehöll flera hyllningar till Karl Johan, däribland Geijers öfversvallande *Den 3 juni 1814*, och framkallade som bekant liflig indignation hos Tegnér, som vägrade lämna bidrag, ifall Iduna skulle blifva hoftidning. Just i det ögonblick, då Iduna fick en rojalistisk och i viss mening konservativ anstrykning, var det som Kalmar nation beslöt att inköpa tidskriften. Om nationens lifliga intresse för den latinska litteraturen vittnar det samtidigt fattade beslutet att prenumerera på *Corpus Auctorum Romanorum*.[1] Efter hand synas kalmariterna, trots sin ringa tanke om fosforisterna, ha börjat intressera sig

[1] Detta stort planerade arbete utkom emellertid aldrig. Stenhammar & Palmblads utförliga anmälan stod att läsa i Upsala Tidning, 24 och 28 sept. 1814.

för Schellings filosofi och beslutat sig för prenumeration på hans verk — de äro väl sent ute, alldeles som om de haft fördomar att öfvervinna.[1] Men sedan nu dessa studier väl börjat, tyckes nationen gripen af en stark törst efter den nya tyska poesien och spekulationen och köper tyska författare i större skala.[2]

Den utvecklingsbana, som Kalmar nation att döma af protokollsboken synes ha genomlupit, är, såsom i det följande skall visas, alldeles parallell med Stagnelii. Det kan naturligtvis vara en tillfällighet, men rimligare är det dock att antaga ett djupare sammanhang mellan de båda kurvorna.

*

Hitintills har framställningen blott tagit hänsyn till Stagnelii akademiska lif under studieåren. Emellertid har han säkerligen tillbringat ferierna i hemmet. Under sommarmånaderna vistades familjen Stagnelius i Dörby, det biskopliga prebendet, beläget ungefär tre fjärdingsväg väster om Kalmar. Det föreligger tvenne olika dokument, som stå i samband med Dörbyvistelsen.

Det ena är en dikt, *På Johannas dag, d. 21 Julii 1813* (IV: 369). Den är riktad till »mamsell Hedvig Johanna Löfberg i Kalmar; en granne till skaldens föräldrar». Meddelaren af dikten, John Neander, som äfven ägde originalmanuskriptet, lämnade den upplysningen, att mamsell Löfberg, som senare blef gift med en häradsskrifvare på Öland, år 1813 var 23 år gammal. Hon var alltså jämnårig med skaldens äldre syster. Sannolikt har hon på sin namnsdag varit inbjuden till Dörby, och Erik Johan har haft uppdraget att poetiskt välkomna henne. I sina

[1] Det inbjudes till subskription på Schellings verk mer än ett år tidigare, i Upsala Tidning den 28 maj 1814.

[2] Sannolikt afses med de nyligen inkomna tyska böckerna en samling, som annonserades till salu i Upsala Tidning den 30 sept., 4 okt. och 14 okt.; den innehåller bl. a. Wielands Oberon, Jean Pauls Vorschule der Ästhetik och en hel rad af Fichtes arbeten.

verser kallar han henne »dyrkade Johanna» och »sköna Flicka», och jämför henne helt artigt med Venus, som stiger upp på Cypern; den antika mytologien är i stor utsträckning tagen i anspråk för hennes räkning. Biskopsbarnen spela i dikten rollen af oskuldsfulla naturvarelser, af herdar och herdinnor, som i den landtliga idyllens sköte välkomna den glänsande stadsflickan. Den graciösa och mjuka slutstrofen lyder:

Stadens Dotter! i vår lek Dig blanda,
Månan lik, i blyga stjärnors krans.
Kom att dricka våra rosors anda,
Kom att stiga i en landtlig dans.

Det hela verkar en smula pastoral balett, och skalden har också säkerligen haft i minnet Rousseaus lilla sång- och danspjäs *Le devin du village*, där flickorna från staden och flickorna från landet ständigt figurera mot hvarandra och det hela afslutas med den glada maningen: Allons danser sous les ormeaux! Byspåmannen från Rousseau dyker helt oförmedladt upp i Stagnelii verser, när han låter en lyckönskande kör berätta »hvad vår Spåman quad», d. v. s. alla de angenäma saker, som vänta Johanna i framtiden. Dikten ger oss en föreställning om det glada och lyckliga sommarlifvet på Dörby; att Stagnelius skulle ha hyst något särskildt intresse för den »dyrkade Johanna», behöfver man alls icke antaga, då poemet uppenbarligen närmast är skrifvet i alla syskonens och måhända äfven i vänners och väninnors namn.

Det andra dokumentet om Dörbyvistelsen är ett bref från Stagnelius (IV: 353), skrifvet från Uppsala till en syster, sannolikt den yngre, Hedvig Maria, sedermera gift med Wimmerstedt. Brefvet är odateradt; då det enligt innehållet är skrifvet i Uppsala efter en sommar i Dörby, har man att välja på höstterminerna 1812 och 1813. Tyvärr är det icke lätt att analysera; det är en egendomlig slump som vill, att af de tvenne Stagnelianska bref, som blifvit bevarade, det ena (till fadern) skall vara nästan

innehållslöst, och det andra (till systern) så hemlighetsfullt affattadt att det knappast kan begripas.

Hvad som med säkerhet framgår är, att systern skrifvit tvenne bref till brodern, båda smickrande, särskildt det sista. Erik Johan förklarar sig icke vilja neka att han läst dem »med en flyktig känsla af nöje»; ja, han medger till slut, att han »icke en, utan otaliga gånger genomläst det väl kända stället». Härmed åsyftar han tydligen samma ställe, som han förut kallat »slutet af Ditt sidsta», och som kunde ge honom dubbla anledningar att misstänka systern för smicker. Uppenbarligen vill han på inga villkor sätta tro till hvad systern sagt honom, ty han skyndar sig att försäkra, att den känsla af nöje, som brefvet först beredt honom, »lämnade snart rum, för andra, mera förnuftiga». Just därför att han icke kunnat låta bli att flera gånger genomläsa »det väl kända stället», har han »bestämt det icke så alldeles oskyldiga brefvet åt lågorna». Men tydligen har han ännu icke haft hjärta att utföra sitt beslut, ty han tillägger: »Detta öde skall äfven (förlåt min uppriktighet) förr eller senare blifva dess lott.»

Hvad har systerns bref innehållit? Den enda upplysning han ger är att det för hans lugn så farliga stället förekom i slutet af brefvet. På denna plats brukar man ju ofta nog finna hälsningar från gemensamma bekanta. Gör man det antagandet, att systern slutat med att hälsa från en väninna och bifogat några förmodanden om denna väninnas intresse för Erik Johan, så har man, vill det synas mig, en fullt naturlig förklaring till den unge studentens besynnerliga uppträdande: han är smickrad, ja, förtjust, men vågar icke tro sin syster, är uppenbarligen ytterst rädd att bli hållen för narr, och fruktar rent af den känsla, som skulle kunna väckas hos honom genom dessa förespeglingar.

Det som mest förvånar en är den oerhörda ifver han utvecklar. Med en patetisk, af hans klassiska studier färgad fras,

som mycket ofta återkommer i hans senare diktning, frågar han systern: »Hvilken Demon ingaf Dig att skrifva på det sättet?» Han tror icke på hennes uppgifter: »Är det ens möjligt? Och vore det ock möjligt, ägde det till och med något sken af sanning, hvad angick det mig?» Om man här skulle våga försöket att tolka hans tankegång, så ville man gissa: hon kan omöjligt ha något tycke för en sådan som mig, och äfven om hon hade det, så äger jag inga som helst möjligheter att begära hennes hand; hvartill tjänar då det hela? I fortsättningen anslår Erik Johan gentemot systern den mogne mannens öfverlägsna ton; för hennes barnsliga lek — i hennes bref vill han icke se något annat — förklarar han sig sakna intresse. »Tro icke att jag är fåfäng: det vore att känna min karakter allt för illa. Tro ej heller att jag är barnslig, att jag är späd nog för att roas af leksaker.» Meningen torde vara: om jag vore fåfäng, skulle dylika meddelanden, som sakna hvarje praktisk betydelse, smickra mig; om jag vore ett barn, skulle leken roa mig; men jag är en vuxen man med »förnuftiga känslor». Det ligger något skäligen ansträngdt i hela denna attityd, och i fortsättningen lyser också en annan känsla igenom. Han skrifver: »Rullar ej Fyrisån vid mina fötter? Ser jag icke där tornen på Upsala Domkyrka? Och ligger ej Upsala omkring 50 mil från Dörby? Ah! glest blomstra i frånvarons vinter minnets eterneller, och allt för sannt är hvad en Skald på något ställe yttrat sig:

> Man börjar glömma bort att dagens stjärna brunnit,
> När vintrens långa natt oss vant vid lampans sken.»

Hvad Stagnelius velat uttrycka med denna ungdomligt tillgjorda och högtidligt stelbenta tirad är tydligen: afståndet i rum och tid försvagar alla känslor, och hvad som fyllt oss med intresse på sommaren, förgätes lätt under vintern. Troligen har han menat, att han icke längre brinner så varmt för den sköna; men det röjer sig tydligt nog en öfvergifvenhetskänsla vid tanken

att hon säkert redan glömt bort honom. Den praktiska slutsatsen af alla hans betraktelser är i hvarje fall klar: »Allt nog, min bästa Syster, när Du härefter skrifver mig till, så kom i hog att Du icke skrifver till något barn mera.» Han vill icke höra talas om hela ämnet.

Den tolkning, som här gifvits af brefvet, och som i sina hufvuddrag redan framställts af BÖTTIGER (a. a., s. 205), bekräftas af trenne omständigheter. Först och främst af ett P. S. Erik Johan skickar där sin syster hälsningar från ressällskapet, särskildt »den vackra, rödblommiga Ynglingen»; han förklarar: »Efter honom kunde jag berätta åtskilliga intressanta uttryck, om jag ej fruktade att för mycket kittla den quinnliga fåfängan hos Dig.» Det är hälsningar på slutet af brefvet från en vän, liksom systerns bref sannolikt slutat med hälsningar från en väninna; de förmodas skola verka på fåfängan liksom hennes gjort. Erik Johan betalar med andra ord sin syster med samma mynt. Syftemålet är genomskinligt: han vill blanda bort korten, bagatellisera det slagets hälsningar såsom alldeles insignifikanta. Vidare tillägger han ett andra P. S.: »Visa nu detta bref för ingen själ, utan bränn genast opp det. Bränn opp det, säjer jag.» Denna ytterliga skygghet bekräftar, att det är fråga om en hjärtehemlighet, som icke till något pris får röjas. Hvad han allra mest befarar är sannolikt, att väninnan skall få del af brefvet.

Den tredje omständigheten, som talar för den här gifna tolkningen, är det faktum, att brefmottagerskans son berättar om en liten kärlekshistoria, som just vid denna tid skall ha utspelats och haft Dörby till scen. Med fullkomlig bestämdhet kan man antaga, att systern varit källan till Wimmerstedts berättelse, som, efter bestridande af att skalden lidit af olycklig kärlek, lyder: »Men ett ungdomstycke har han haft, om än icke af djupare art, och han dolde det icke för sina förtrognaste, men väl för själfva föremålet. Detta var dottern i en familj, som var granne med den Stagneliska under dennas sommarvistelse på Dörby. Hennes

namn var Constance Magnét, sedermera gift friherrinna Hummerhjelm. Hon var och förblef okunnig om ynglingens böjelse, så framt icke hans systrar eller deras närmaste bekanta, efter flickors vana att 'bry' hvarandra, möjligen gifvit henne någon osäker föreställning därom.» Det ligger onekligen ytterst nära till hands att sammanställa denna uppgift med det bevarade brefvet. Att Constance Magnét aldrig blef underrättad om Stagnelii böjelse, är helt naturligt, om han alltid visade samma försiktighet som i brefvets andra P. S.

Constance Magnét var dotter till Jaques Magnét, ordinarie landtmätare i Kalmar län med landtbruksdirektörs titel; hon var född 1796.[1] Familjen bebodde egendomen Tingbyberg nära Dörby. Constance Magnét blef enligt THALBERG förlofvad med löjtnanten friherre Erik Johan Hummerhjelm den 8 mars 1813, omedelbart före det tyska fälttåget, hvari denne deltog; vigseln ägde rum år 1816. Under sådana förhållanden skulle Erik Johans bref till systern endast kunna förskrifva sig från höstterminen 1812.

I en rikhaltig litteratur, som här icke ens behöfver citeras, har föremålet för detta Stagnelii ungdomstycke identifierats med hans Amanda. Det är öfverflödigt att spilla många ord på denna hypotes, som föredragits med skiftande romantiska och novellistiska utsmyckningar, oftast som familjetradition, men alltid med stor säkerhet. Den är nämligen ohållbar. Den strider mot allt hvad kronologi heter: i Stagnelii tidigare alstring förekomma inga kärleksdikter och Amandas namn är fullkomligt okändt Amanda dyker upp som beteckning på skaldens kvinnliga ideal omkring år 1815 och besjunges som föremålet för hans kärlek i den 1821 publicerade metafysiska lärodikten *Kärleken*

[1] Uppgifter om familjen Magnét, till stor del likväl oriktiga, finnas i J. B. SIMONSSONS E. J. Stagnelius, s. 116 ff. och i en uppsats af GUSTAVE THALBERG, Hvem var skalden Stagnelius' Amanda?, tryckt 6/7 1913 i Stockholms Dagblad. Vida korrektare uppgifter lämnas i CARL SJÖSTRÖMS Kalmar Nation i Lund 1670—1914, s. 153.

(II: 256). I den ungefär samtidigt diktade *Landsbygden* (II: 140) talar skalden om sin forna kärlek:

> Flydd är den tid, då hvarje träd i skogen,
> Då nymferna i Mälarns alla grottor
> Genljudade, vid harpans klang, Amanda!
> Och jord och himmel buro hennes drag.

Här har Stagnelius själf förlagt Amanda-perioden till sin vistelse i Stockholm. Endast en radikal obekantskap med Stagnelii skrifter kan möjliggöra hypotesen, att Constance Magnét och Amanda äro identiska. Upphofvet till hela legendbildningen är en anekdot, berättad af BÖTTIGER (a. a., s. 205). Det heter hos honom: »Ett ännu lefvande vittne hörde en gång, långt efter skaldens död, hans åldriga mor med rörelse tala om den bortgångne och utropa: 'Se, der kommer hans Amanda,' i detsamma friherrinnan H. inträdde i rummet, densamma älskvärda Constance M., vid hvilken han som ung fäst sig så lifligt.» Om denna anekdot är sann, så visar den, att biskopinnan Stagnelius på gamla dagar, hågkommande »ungdomstycket», gifvit Constance Magnét-Hummerhjelm namnet Amanda, eftersom detta namnet betecknade skaldens ideal af kvinnlig skönhet. Att hon icke därmed åsyftade en real biografisk uppgift, framgår redan af fortsättningen hos Böttiger, ty uppenbarligen har biskopinnan varit källan äfven för denna: »Själf förklarade skalden mer än en gång för sina närmaste, att han i *Amanda* besjöng ett ideal, hvars motsvarighet icke fanns och aldrig funnits på jorden.» Det finnes sålunda ingenting väsentligt att invända mot det biskopinnan tillskrifna yttrandet; i den mening hon åsyftat torde Constance Magnét verkligen ha varit ett stycke af Amanda, lika mycket som eller kanske mera än någon annan kvinna. Men allt hvad som sedan spunnits hop om Stagnelii hopplösa kärlek till Constance-Amanda är en ren dikt.

Det står fast, att han icke besjungit Constance Magnét under namnet Amanda; öfver hufvud synes hela denna lilla

historia ha lämnat obetydliga litterära spår. Den enda hänsyftningen på henne finnes i hans akademiska prisskrift från 1818, *Sång till Qvinnorna i Norden* (II, 3). I en ton, som visserligen är elegisk, men på samma gång har något af det lätta och lekfulla, som karaktäriserar hela poemet, talar han där om sin förälskelse.

Mig tjusade en ljusfull hamn
I barndomslifvets sälla dagar.
Hvi blef den ej — o Ödets lagar! —
Till verklighet i älskarns famn?
Skön var min brud, ack! skön som dagen,
När, daggig om sitt gyllne hår,
Ur sjöar af chrystall hon går, —
Frisk, som en ros i perlregn tvagen.

Än lekande hon zittran slog,
Än, festligt prydd af blomsterkransen,
Hon tjusfull sväfvade i dansen
Och glädje kring sin trollkrets log.
Dock skönast var hon, när hon fällde,
I nödens hydda, ömkans tår;
Då, svidande af nya sår,
Med ökad kraft mitt hjärta svällde.

Min var hon, min i fordna dar,
Nu endast min i mina sånger.
Jag såg den hulda tusen gånger,
Men aldrig, aldrig min hon var.
Din hand! — jag vill den ej begära.
Se! törnet uddas på min stig.
Att bjuda, älskade! åt dig,
Jag har ej lycka, har ej ära.

Det förefaller mig ganska uppenbart, att han här tänkt på Constance Magnét: betecknande är att han förlägger episoden till barndomslifvet, ty i det sex år tidigare brefvet tog han med så stor bestämdhet afstånd från barndomen. Att han »såg den hulda tusen gånger», tyder också på det förtroliga ungdomslifvet i Dörby; att han afhölls från tanken på hennes hand genom insikten i sin otillfredsställande yttre situation, stämmer också med hvad här lästs ut ur brefvet. Men å andra sidan får man

icke af det lyriska kåseri, som prisdikten utgör, begära hvarken exakta uppgifter eller ens djup inre sanning. Det är påfallande, att skalden sväfvar på målet, då han skall ange, i hvilken mening den som han kallar »min brud» (r. 269) verkligen varit hans. De fyra rader, som börja »Min var hon», äro icke goda att få en motsägelsefri mening ur; i själfva verket hade hon naturligtvis aldrig varit hans brud annat än i fantasien. Samma fria förhållande till verkligheten återfinner man i de följande raderna, där skalden full af ädel anspråkslöshet afstår från hennes hand: Constance hette ju Hummerhjelm sedan 1816. Men sannolikt har barndomsbruden här glidit öfver till att bli en representant för Nordens kvinnor i allmänhet, och hvad prissångaren velat säga, är att hans öde ålägger honom ett rent platoniskt förhållande till sångens sköna föremål.

Det finnes i denna poetiska hyllning åt ett barndomsminne ingenting, som strider emot Wimmerstedts uppfattning om »ett ungdomstycke, om än icke af djupare art», ingenting som jäfvar den öfvertygelse han själf framställde i brefvet till systern, att det hela var en sommarförälskelse, snart glömd.

*

På sommaren 1814 hade Stagnelius, som ofvan nämndt, återkommit till hemmet efter aflagd kansliexamen. Sommaren har han väl tillbringat i Dörby. Den därefter följande hösten och vintern kvarstannade han i Kalmar. Detta framgår på sätt och vis redan af det faktum, att hans ansökningshandlingar till Ecklesiastikexpeditionen, enligt på dem gjord anteckning, inlämnades först den 27 april 1815; han kan icke rimligen ha tillbringat mellantiden annorstädes än i sitt hem. Till yttermera visso är han för år 1815 upptagen i mantalslängderna för Kalmar såsom boende hos fadern; han kallas där »studerande vid Uppsala kungl. Akademie» (benäget meddeladt från Vadstena Landsarkiv

af Landsarkivarien Carl M. Kjellberg). Då han icke eljest är upptagen i mantalslängderna under perioden 1814—1822, kan man med säkerhet antaga, att han vistats hemma vid slutet af 1814, då längderna uppgjordes.

Från denna vistelse är alls ingenting bekant. Att det likväl icke varit en betydelselös period är mycket sannolikt. Säkerligen hade han under dessa månader oinskränkt tillfälle att hänge sig åt litterära studier och diktning. Enligt Wimmerstedts utsago hade fadern vid hans afresa till akademien varnat honom för att slösa bort sin tid på versskrifning till men för sina studier. Efter aflagd examen kunde han gifvetvis med full rätt följa sin böjelse. Ett omfattande verk måste man af andra skäl datera till år 1814, nämligen *Gunlög;* det blir då sannolikt att det tillkommit under Kalmarvistelsen. År 1815 framträder han med en helt ny litterär orientering i elegien *Ond och besvärlig är tiden* (I: 198); på ett fullt personligt sätt visar han sig där ha tillgodogjort sig de nyaste strömningarna inom den andliga världen. Man frestas gifvetvis att sätta dessa större arbeten och vidsträcktare horisonter i samband med fördjupade studier under den lugna mellanperioden i Kalmar 1814—1815.

Med Stagnelii öfverflyttning till Stockholm våren 1815 börjar en ny epok i hans lif. Innan jag går att framställa denna, skall jag först analysera hans ungdomsdiktning och skildra hans litterära utveckling.

III.

UNGDOMSLYRIKEN.

Det lider knappast något tvifvel, att Stagnelius börjat dikta redan som barn. Traditionen förmäler ju, att han skrifvit vers öfver en ekorre, som dött i sin bur; likaledes har det redan omnämnts, att han skall ha stått i poetisk brefväxling med biskop Wallenstråle. Då denne dog 1807, är det här fråga om den ännu icke fjortonårige gossens versöfningar. Dessa traditioner bekräftas af hvad Stagnelius yttrar i ett ode *Afsked till sånggudinnan* (I: 390):

Som barn jag redan
Dig låg på armen. —
Med gudaqväden
Du jollrarn födde.

Säkerligen åsyfta dessa rader icke blott läsningen af poesi, utan själfva diktandet.

När Stagnelius begaf sig till akademien 1811, skall biskopen enligt Wimmerstedt ha varnat sin son för onyttig versskrifning, och till svar ha fått en klingande hexameter: *Parce pater puero, posthac non carmina dicam.* Själfva afsvärjandet af poesien får versens form, liksom för att visa hur oemotståndlig naturdriften är. Hela denna situation är en tillämpning af hvad Ovidius berättar om sig själf i *Tristia* (IV: 10):

At mihi jam puero coelestia sacra placebant,
Inque suum furtim Musa trahebat opus.
Saepe pater dixit 'Studium quin inutile temptas?
Maeonides nullas ipse reliquit opes'.

Motus eram dictis, totoque Helicone relicto
Scribere temptabam verba soluta modis.
Sponte sua carmen numeros veniebat ad aptos,
Et quod temptabam scribere, versus erat.

Hvad som gällde för Ovidius, har uppenbarligen äfven gällt Stagnelius. Versen var hans modersmål, orden ordnade sig af sig själfva till rytmer; han var predestinerad. Af svenska diktare finnes det knappast någon mer än Fröding, som ger detta intryck lika starkt som Stagnelius.

Denna äldsta produktion har gått förlorad. Skulle man gissa hvad som vore det äldsta af de nu bevarade dikterna, så stannar man inför det blott i en afskrift bevarade namnsdagskvädet *På Emerentias Dag* (I: 217), ägnadt den rika och välgörande prostinnan Bäckerström i Ljungby. Den oerhördt svulstiga efterbildningen af tidens granna och högtidliga kantatstil förråder närmast gossen. De klassiska studierna ha lämnat märken: »Delos Tärna» och »Pindens lagerskrud» vitsorda, att poesien för Stagnelius från första början hängt samman med den antika mytologien. Med Lidnersk sentimentalitet talar han om »tårens vällust» och »en räddad Usling». Det religiösa inslaget är starkt; med extatisk hänryckning skådar han: »Helgons chor på Evighetens stränder», med djup fromhet beskrifver han samvetsfriden, som kröner själen med en helgongloria. Bibelläsningen röjer sig, när han kallar jordelifvet för »Mamres Lundar». Hela poemet handlar emellertid icke bara om den frikostiga Emerentias dygder, utan minst lika mycket om »Harpans silfverljud och Sångens röst», om »Diktens elfenlyra» och »Snillets murgrönskrans», om »själens lyftning mot Diktens zoner». Stagnelii sannolikt äldsta kända dikt är en lofsång öfver poesien, öfver inbillningsruset — och detta till trots af att sångens ämne var barmhärtigheten.

Mycket tidig är likaledes en dikt, *Ljuf är vandrarns sömn vid källans rand* (IV: 367), nedskrifven med afgjordt ungdomlig handstil. Det är en tårögd och känslofull betraktelse öfver lifvets sorger: den unge poeten ber att få gråta ut vid Religionens

barm, att få trösta sig »vid en själfull klagolutas röst», att få vaka »vid bönens offerlåga». Det är en vek och from själ, som biktar sig.

Att de religiösa andaktsstämningarna likväl icke förkväft rörelser af annat slag, vitsordas af några Horatiusöfversättningar, hvilka äga alla yttre och inre kriterier på att tillhöra en mycket tidig period af Stagnelii lif (I: 219-221). Den unge skalden har icke parafraserat texten, utan efterbildat originalens metra. Romarens milda och skeptiska epikurism återklingar i de rätt styfva svenska verserna: »Var vis, klara ditt vin.» Njut af drufvan och kärleken, innan Plutos boning öppnar sig för dig! Så finner man redan i gossens versöfningar de båda makter företrädda, som skulle kämpa om hans själ lifvet igenom: den fromma spiritualismen och det sinnliga njutningsbegäret, kristendomen och hedendomen.

När Stagnelius år 1818 samlade och renskref en stor del af sin ungdomsdiktning under titeln *Lyriska Dikter och Elegier*, satte han årtal på många af dem och daterade äfven åtskilliga poem, som icke kommit att inflyta i denna samling. Det äldsta årtal man påträffar är 1812. Det möter oss vid den dikt *Till sånggudinnan* (I: 3), som inleder första boken i samlingen, *Moraliska, Religieusa och Patriotiska Sånger*, och det återfinnes under flera af de följande poemen.

Dessa dikter visa Stagnelius alldeles oberörd af den litterära revolution, som satts i scen i Uppsala af fosforisterna, och äfven oberoende af den götiska rörelsen. Hvarken Phosphoros eller Iduna ha tydligen gjort något intryck på den unge poeten. Hans smak är konservativ, och han ansluter sig till det akademiska maneret. Han skrifver retoriska poem till dygdens pris, moraliska lärodikter. Då han i inledningspoemet ber sånggudinnan om inspiration, formar sig hans bön till följande strof:

Då med orfeiska lyrans harmoni
Förädla känslan, döfva lifvets smärta

Och lär mig sjunga, oskuldsfull och fri,
Om kyska lågor, själars sympati,
Den vises trots mot Ödets tyranni
Och pliktens allmakt i ett dygdigt hjärta.

Den stoiska dygdeentusiasmen, som under nästan hela sjuttonhundratalet varit den svenska lyrikens centrala motiv och som präglar ännu Tegnérs ungdomsdiktning i det nittonde seklets gryning, återklingar således äfven hos Stagnelius. Trotset mot Ödet är hans inspirationskälla. År 1812 diktar han om den dygdige (I: 11):

Fritt Ödets järnris honom gissla må —
Se, döende, mot dundrarn i det höga
Ur marterdjupet lyfter han ändå
En obesegrad själ, ett tårlöst öga.

Tankegången är hednisk; det är det horatianska *impavidum ferient ruinae*, som varieras i strofens fortsättning. Men stoicismen smälter hos Stagnelius likaväl som hos Tegnér samman med kristna föreställningar, utan att någon disharmoni förmärkes.

Det andra poemet i Stagnelii samling är en lofsång öfver *Dygden* (I: 5), dateradt till 1812. Skalden tillropar ynglingen, kanske först och främst sig själf, en varning för »begärens hopar» och »villans döttrar»; de senare te sig förföriska i sin elysiska dal, de »sväfva där i dans — Af rosor krönte, i sylfidisk glans»; men skalden åkallar »Religionens väldiga Egid» till sitt skydd. I *Människo-kärleken* (I: 7), likaledes från 1812, förhärligar han sympatien, välgörenheten, på ett sätt som erinrar om Oxenstjernas filantropiska broderskapsreligion. I denna anda besjunger han 1813 *Kriget* (I: 229). Upplysningsfilosofiens drömmar om en fredens guldålder, dess anatema mot våldsdåden och eröfringarna, dess verop öfver krigets olyckor, hela detta patos ekar i Stagnelii poem, som diktats i det ögonblick, då det napoleonska världsherraväldet stod inför sitt blodiga slut.

Denna del af Stagnelii lyriska ungdomsalstring ansluter sig sålunda, innehållsligt likaväl som stilistiskt, till den föregående tidens reflexionsdiktning. Några djupgående filosofiska intressen skönjer man icke; man finner ingen motsvarighet till den teoretiska diskussionen hos Leopold, eller till det lidelsefulla och allvarliga dryftandet af de moraliska problemen i Tegnérs akademiska ungdomsdiktning. Det mest egenartade hos Stagnelius är, att det religiöst-kristna momentet träder starkare fram efter hand. I *Dygdelära* (I: 15), diktad 1813, bär Dygden helgonkrona och snöhvita kläder; det är icke den stoiska dygden, utan snarare en kristen ängel. I *Verldsförakt* (I: 42), som är daterad till 1814, är stämningen rent biblisk, och i den år 1817 diktade *Till Dygden* (I: 43) är denna utvecklingsprocess afslutad: den representant för det moraliska lifvet, som skalden nu anropar, är en förklarad himmelsk gestalt, som står vid lifvets älf under Edens palmer. Efter denna tidpunkt skall man näppeligen hos Stagnelius finna några spår af sjuttonhundratalets moraliska entusiasm, af dess humanitetsreligion, inga lofsånger öfver de medborgerliga dygderna. Den världsliga sedeläran har gått upp i den specifikt kristna etiken. Hos Wallin, som genomgår en parallell utveckling, lefver dock mycket mera af sjuttonhundratalets moraliska syn kvar.

Stagnelius har sålunda mottagit tydliga intryck af upplysningsfilosofiens allmänna åskådning, mindre i form af klara tankar än i form af vaga stämningar. På samma sätt speglar hans diktning den fientlighet mot kultur- och samhällslifvet, den dyrkan af naturen och de primitiva tillstånden, som lättast sammanfattas och klarast symboliseras i Rousseaus namn. Världen är ond och hård. I *Återblick på barndomen* (I: 143) prisar han den lyckliga tid, då han icke kände den.

Ej jag visste att verlden blott
Guld och purpur sin dyrkan ger,
Ej att öfvermodet rysligt
Trampar likar i stoftet.

I *Kriget* (I: 229) ser han med afsky på statslifvet med dess blodiga förvecklingar. Hur onyttiga äro icke alla dessa strider: »Hur få äro Människans sanna behof! — Hur många dess gränslösa åtrå sig danar!» Den vise är nöjd med en sorlande bäck, en smultronklädd tufva och en leende flicka. I dikten *Jag vill ej lyckans fala nåd begära* (I: 231) afsvärjer skalden guld och makt: »O! må jag skåda mina dar försvinna, — I ljuf, idyllisk ro.» I *Naturens Son* (I: 46) formar han programmet för det enkla och oskuldsfulla lifvet i naturens sköte: det är samma teckning och samma färger som i det svenska sjuttonhundratalets största poetiska idyll, *Skördarne*. Det är detta Oxenstjernas fridfulla, af milda religiösa stämningar och broderskapskänslor fyllda bondelif, som han i *Elegi* (I: 225) sörjer öfver att ha förlorat: »Ej i ring med Bygdens gråa fäder — Talar jag om skördarne och Gud.» Måhända döljer det sig i detta idealiserande landtlif reflexen af lyckliga somrar i Dörby; poemet *På Johannas Dag* förrådde ju, att skalden sett det biskopliga prebendet i ljuset af Rousseaus byidyller. Näktergalssången är icke främmande för trakten kring Kalmar, lika litet som för Öland, och det är kanske ett verkligt landskap, som föresväfvar honom, när han sjunger i *Ode* (I: 248):

Ack! en blomstrande dal, vattnad af tonfulla
Bäckars irriga lopp, firad af ulliga
    Hjordars språng och en hydda
Mellan böljande åkerfällt.

Ack! att Gudarnes nåd detta beskärde mig!
Än af surrande bin, hviskande popplar och
    Sagta klingande vågor
Ljuft jag söfdes i rosendoft.

Än med ensliga fjät, ginge jag drömmande,
Stigens slingrade gång fram genom yfviga
    Tegars böljande gullhaf —
Än vid aftonens purpurglans

I en grönskande lund, hänryckt jag lyssnade,
Till Din himmelska sång, klagande näktergal.

Stagnelii rousseauanism är en individuell känsla mera än en genomtänkt åskådning. Man finner inga teoretiska moment framhäfda. I *Dalen* (I: 244) utbrister han: »En verld af vanvett kring mig larmar — Och lasten höjer Jubelskri . . . — När skall, Natur! i dina armar — Jag åter hvila säll och fri.» I ett par fragmentariska poem (I: 308—310) kallar han världen usel, »af lidanden bebodd, af laster, svek och flärd», och klagar öfver att människan »lämnat sig till rof — Åt plågor utan tal, åt konstlade behof». Den skildring af världens lyckliga guldålder, som han ger i det sista poemet, har hämtat dragen från Ovidii *aurea ætas*. Hvad han trånar efter är ett poetiskt fabelland af skönhet och njutning; hans rousseauanism är icke en produkt af samhällskritik, icke en genomförd utopi, utan helt enkelt en form för hans lyckobegär.

Det medel, hvarigenom han tillfredsställer detta lyckobegär, är den poetiska inbillningen. Han utmålar för sig paradiset, njuter det intensivt i drömmen, klagar bittert öfver dess försvinnande i uppvaknandets stund. Den skald, som mera än någon annan gifvit näring åt denna sida af hans fantasilif, är Ovidius. I *Elegi* (I: 225) omtalar han, att Ovidius var hans förtjusning redan under barndomen; han tillropar nämligen Narcissus:

> Klagansvärde! ej som barn jag tänkte
> Att Din lott min skulle bli en dag,
> När jag tårar åt Ditt öde skänkte
> Vid Nasonska harpans ömma slag.

Biskop Stagnelius har berättat, att sonen redan som gosse behärskade hela den klassiska mytologien. Hans omfattande lärdom på området bevittnas af hela hans diktning; vid en närmare undersökning, utförd i detalj i kommentaren till hans verk, visar det sig, att Ovidii Metamorfoser utgöra den säkra grundvalen därför. Ovidii dikt är ju ett enda myller af mytologiska gestalter och fabler, ett poetiskt sammandrag af tvenne folks fantasiskapelser, ett outtömligt galleri af yppiga och färgstrålande

fresker. Stagnelius har genomvandrat det med hänförelse och berusat sig af den sensuella fulländningen däri. Det har en gång varit hans afsikt att på nytt trolla fram den ovidianska världen; efter Wielands maner synes han ha velat omväxla med prosa och vers. Det bevarade fragmentet (I: 311) visar, att Metamorfosernas skådeplats stod för honom som den sanna guldåldern, som ett rousseauanskt paradis utan vank och lyte:

O hvilken tid, då Gudarne på jorden
I synlig skepnad än man vandra såg!

Den breder sig för hans blick som en ändlös räcka af omfamningar: Leda med svanen, Europa i platanens skugga, Danae, Semele, Luna i Endymions armar — det är idel hvita och vällustiga kvinnolemmar, som lysa mot honom.

Hvart örat vände sig blott klang och sång det hörde.
Hvart ögat vände sig blott lif och fröjd det såg.

I slutet af fragmentet försöker han förena den ovidianska fantasisensualismen med den horatianska epikurismen och den vaga rousseauanska naturhänförelsen. Han säger om denna flydda härliga tid:

Dock randas han ännu — Naturens bud man vörde —
Han randas än — i tid sitt vin man skörde! —
Han blomstrar än vid bålens, sängens rand.

Med en otrolig naivitet framställes sålunda denna dekadenta och raffinerade sinnlighet som produkten af en oskuldsfull och primitiv naturlighet.

Nästan öfverallt i Stagnelii ungdomslyrik har lyckodrömmen antik prägel eller åtminstone antika inslag. Den är lokaliserad till Cypern, kärleksgudinnans ö (*Drömmen*, I: 145), där Venus hvilar på en rosenbädd i sin grotta,

Där, i helga blommiga dalars sköt,
Bäckens våta, glittrande silfver flöt,
Mildt från hvassen ljudade svanors quäden,
Turturdufvor smektes i rosenträden.

Eller också är den förlagd till Arkadien, Theokritos' och Virgilii Arkadien, där herdar och herdinnor älska och sjunga. Men pastoralen får ofta nog en vida modernare karaktär: intrycken från Gessners sockersöta och gräddhvita idyller blanda sig med minnena från de klassiska herdedikterna. Ibland går herdemiljön öfver i en vanlig landtlig svensk bygd: det kan hända, att den unga flicka, som brutit mot Dianas lagar, heter Maria och hennes tillbedjare Gustaf (*Nattbesöket* I: 179). I den stora alexandrindikten *Kärleken och Landet* (I: 153) är miljön fullt modern, och sceneriet är till stor del hämtadt från Oxenstjernas *Skördarne*, men de antika illusionerna vimla, och hela dikten har formen af ett bref från Alexis till Lysander. Hela denna pastoralt-landtliga värld är för skalden framför allt den ort, där det erotiska begäret tillfredsställes. Hos Stagnelius finnas inga antydningar eller slöjor som hos Gessner. *Kärleken och Landet* innehåller skildringar af en i svensk litteratur sällsynt indecens. Utan tvifvel har det intima studiet af de latinska poeterna, framför allt af Ovidius och Propertius, gifvit Stagnelius modet till en naknare och hetare sensualism.

Erotiken är det stora hufvudtemat i Stagnelii ungdomspoesi. I den renskrifna samlingen *Lyriska Dikter och Elegier* är den första boken ägnad åt moralen, religionen och fäderneslandet, men resten är helgad åt Eros. Andra boken heter *Visor, Romanser och Idyller*, men de allra flesta af dikterna däri framställa någon kärleksscen. Tredje boken bär titeln *Erotiska sånger;* den fjärde heter *Pastorala Dikter:* kulisserna äro förändrade, men ämnet detsamma. Äfven de *Elegier*, som enligt planen borde ha ingått i samlingen, skulle väsentligen ha handlat om kärlekens lidanden och fröjder, i den subjektiva betraktelsens form; det framgår af de strödda elegier, som bevarats.

Om ämnesvalet är monotont, så måste man dock medge, att behandlingssättet skiftar. Han moderniserar den horatianska odestilen, då han i sina *Visor* (I: 126, 128) manar att njuta ögonblicket:

Kärlek, o Yngling: förljufve din vår
Kärlek och dansar!
Häng i ditt mörka ambrosiska hår
Doftande kransar!

Han tar upp det välkända rococomotivet om *Den sofvande Herdinnan* (I: 184), hvars behag förråda sig i sömnen; herdinnan heter Kamilla och herden Atis alldeles som i Creutz' dikt. I *Serenad* (I: 54) tolkar han smäktande sin heta kärlekstrånad efter en Olympia, som han med fantasiens öga ser i det ögonblick hon bestiger sin bädd. I *Midsommarnatten* (I: 121) bildar den stilla sommarkvällen bakgrunden till hans pockande böner; i *Kyssarne* (I: 122) skämtar han bittert öfver att Chloës läppar, som han en gång fått röra, bränna honom som fluggift; hans hjärta spritter och slår som en gädda på kroken. Är det icke en smula af landtliga associationer från Dörby i denna dikt? Röjer sig icke hjärtsjukdomen i den drastiska bilden? I poemet *Till Zulima* (I: 139) tigger han om bönhörelse i de mest bevekande ordalag. Han jämrar sig öfver att den sköna »skjuter tillbaka hans flämtande bröst — Och unnar hans qual ej en droppe af tröst». Han försöker locka henne med den enda skatt han äger: poesien. Han talar om den odödlighet, som Ovidii Corinna och Petrarcas Laura vunnit, och utbrister:

Med frasande siden ej skalden förmår
Din runda förbländande kropp att betäcka,
Du stolta! och ej åt ditt korpsvarta hår
En blixtrande krans af demanter att räcka.
Men Sångmön är evigt sin älskare huld —
Långt mer det betyder än pärlor och guld.

I dikten *Till Sånggudinnan* (I: 138) begär han icke längre, att Musan skall hjälpa honom att öfvertala den sköna. Nej, han begär af Sångmön blott glömska och lindring från kärlekskvalen.

Som blomstrande plantan i middagens brand,
Som vandrarn i Libyens glödgade sand,
Så quäljes mitt hjerta i kärlekens band.

Det är säkerligen inga uppdiktade smärtor: man känner det torra, kväfvande, nästan ångestfulla begäret. Han ber sångmön om inspiration att besjunga Karl Johan,

Hjelten, som nedsteg i blixtrande skrud
Från Skandiens klippor en hämnande Gud,

Och krossade väldigt med viggarnes brand
Napoleons Örnar och gaf åt vårt land
Gigantiska hvalarnes boning till strand.

Stagnelius försöker med andra ord drifva kärleken på flykten med hjälp af fosterlandskärleken: han vill dikta moraliska, patriotiska och religieusa sånger i stället för erotiska. Poemet är tydligen tillkommet år 1814.

Det har säkerligen varit ett fåfängt försök. Hans tankar kretsa evigt kring samma ämne. I dikten *Till Venus* (I: 147), riktar han sig icke till någon särskild flicka, utan vänder sig till kvinnornas mytologiska representant:

O gyllne Venus! hvilken tallös här
Af sköna Flickor i din sold ej är!
Som blomster skifta mot hvarannan alla
Men lika mäktigt hjertan dock befalla.

Han skildrar dem alla, den blonda och den mörka, den resliga och den korta, den ärbara och den yra, som »fladdrar, under lek och ras — Med barmen ohöljd, kroppen svept i gas — Och hjessan smyckad af juvelers glitter»; och han utbrister slutligen, med den hårdt pröfvades rörande anspråkslöshet:

Hur länge, Venus! skall jag Flickor se
I ombytt skönhet för mitt öga le
Och ingen ingen bland de vänas skara
Min suck, min kyss, mitt famntag ömt besvara?

Hur länge skall jag i din sköna verld
Af fåfäng trånad långsamt bli förtärd?
Som mellan frukter, mellan silfvervågor,
Af hunger Tantalus, af törstens lågor.

O gyllne Venus! mig en Flicka gif,
En bland de många! — om dess änglalif
Med trofast kärlek skall jag linda armen
Och dö i kyssar på den hulda barmen.

Samma beredvillighet att öppna famnen präglar *Vandrarens Visa* (I: 113), där han diktat om Tegnérs *Flyttfåglarne* till en erotisk odyssé.

Att Venus på ett eller annat sätt bönhört den klagande skalden, torde emellertid vara höjdt öfver allt tvifvel. Man har inga skäl att tro, att den situation, som andaktsfullt skildras i *Julia! veken i vår lampa* (I: 379), varit främmande för Stagnelius. I *Dialog* (I: 124) talar, trots de klassiska allusionerna, en realistisk erfarenhet. I *Kärleken och Landet*, som med stor sannolikhet kan dateras till senare hälften af 1814, förråder sig en raffinerad sensualism, som icke har det allra minsta med oskuld och oerfarenhet att göra. Den praktfullt glödande fantasien hos Stagnelius har uppenbarligen arbetat på ett underlag af verklighetsmoment, hur fattiga och poesilösa de än kunna ha varit. Sannolikt har skalden haft bruk för all den anspråkslöshet han bekänner i dikten *Till Venus*. Ett poem sådant som *Monolog* (I: 63), egentligen blott en rimlek, har en viss realistisk anstrykning. Det spelar hvarken på Cypern eller i Arkadien; utanför flickans vindskammare breda sig nattliga gator och torg. »Lampan i min kammar flammar: — På en vid och gästfri bädd, — Skuggad af gardiner, skiner — Strålen flämtande och rädd.» Klockan slår i ett nära kyrktorn, och väktaren tutar i hornet. Flickan väntar otåligt på sin älskare: »Hänger ej på stolen kjolen? Fängslar shawlen väl min barm? — Ack! i slummerskruden Bruden — Sträcker fåfängt dock sin arm.» Hela miljön verkar mycket mindre arrangerad än i Stagnelii öfriga erotiska dikter; det är som om han i detta poem samlat all sin uppmärksamhet på de konstfulla rimmen, och lämnat motivet osmyckadt. Om dess sannolika ursprung får man, synes det

mig, en fingervisning, när man lägger märke till, hur stora likheter det företer med situationen och sceneriet i ett af Stagnelii senaste verk, *Glädje-flickan i Rom*. Det är blott den italienska koloriten och några anslående dekorationer, som fattas.

En hel grupp af Stagnelii erotiska poem har iklädt sig formen af landtliga idyller. Den pastorala miljön har blifvit en vanlig svensk landsbygd. Mamma har förbjudit flickan att springa från »sin slända, — sina kardor och sin ull» bort till den mörka skogen, men jägaren lockar henne med sagor om skogsfrun och andra underverk; hon följer honom, men för sina leksystrar kan hon icke ens beskrifva undren: »Inga ord min tunga äger — Som dem riktigt nämna kan.» (*Flickan och Jägaren*, I: 95). Flickan berättar för sina systrar, huru hennes möte med Vilhelm i björklunden aflupit (*Bekännelsen*, I: 99). Ludvig vakar utanför Emmas fönster i sena natten, då korpen redan satt sig till hvila i granen; han tigger om att bli insläppt, och när han till slut utmålar sin snart förestående död, veknar Emma (*Bönhörelsen*, I: 114). Gustaf når sitt mål genom att hota Maria att dränka sig (*Nattbesöket*, I: 179). Alla dessa dikter variera evigt samma motiv. Hjältinnornas oföränderliga, intet ondt anande oskuldsfullhet är för skalden blott en förevändning att bringa den önskade situationen till stånd. Men flickpsykologien är genomförd med grace och skicklighet, och ibland med humor. I *Nattbesöket* frågar Maria, halft indignerad, sina leksystrar, om hon kunnat låta Gustaf störta bort och dränka sig:

> O Systrar! om jag låtit så
> Den vilda gossen från mig ila,
> O! dömmen om jag kunnat då
> Med roligt samvet gå till hvila.
> Jag släppte in min frusna gäst
> Och lång och rolig var vår fest.

De flickor, som Stagnelius diktar om, erinra både om Gessners och Franzéns flickgestalter, men de äro skälmskare än de

förra och mindre oskyldiga än de senare. Deras motstånd är sällan oöfvervinnligt. Under det att de flickor, till hvilka Stagnelius riktar sig i sitt eget namn, synas ha varit obevekliga, utmärka sig hans diktade flickor för sin medgörlighet. Det är sällan det står och väger så länge som i *Dialog* (I: 61). Herman nedanför fönstret är idel strömmande kärlekssvada, men den sköna är klok och försiktig; hon tystar ned honom: Mamma har nyss sagt mig godnatt, huset är vaket, det är icke länge sedan pigan släckte elden i köksspiseln. När Herman fortsätter att deklamera om aftonrodnaden och sina frätande kval, utbrister den förståndiga flickan:

Eviga tal
Om lågor och qual!
Säj hvad du vill!
Skynda! Snart stänger jag fensterna till.
Häftigt i nattvinden flaxar min hufva.
Quällen er kulen — jag fruktar för snufva.

Men det hjälper icke, till slut dukar den kvinnliga prosan under för den manliga poesiens glöd.

Det är förvånande, att skalden, här och på flera andra ställen, med så öfverlägsen ironi kunnat återge den trånsjuka förälskelse, hvaraf han själf lider så djupt. Det ligger nära till hands att sammanställa denna nyktra självkritik med den sträfvan efter kylig öfverlägsenhet, som lyser fram i det förut analyserade brefvet till den yngre systern.

Stagnelius framställer gärna kvinnliga gestalter, och han finner ofta fina och äkta tonfall för de olika skiftningarna i flicklynnet. I *Spinnerskan* (I: 101) tar han upp ett motiv, som har djupa rötter i tysk lyrik, och som fått sin ädlaste form i Gretchens visa i *Faust;* äfven i Stagnelii dikt finnes det något af det naiva och troskyldiga, som hör till typen. *Den Öfvergifna* (I: 103) har verkligt vackra strofer. Den sveklösa och värnlösa flickans milda sorg talar med rörande sanning i dessa mjuka, trötta rytmer:

Undra ej att tårar löga
Mina kinder, att mitt öga
Än på molnen i det höga,
Än mot jorden ser:
Att ej mer i högtidskläder
Jag bland Folkets ringar träder,
Aldrig dansar, aldrig quäder
Mina visor mer.

Men det sinnestillstånd, som Stagnelius dock helst återger hos sina hjältinnor, är förälskelsen i alla dess grader. I *Flodguden* (I: 56) är det den aningsfulla trånaden: »Så underbart hon var till mods i dag — Det lilla hjertat slog med ökta slag;» i *Iris* (I: 166) den saliga tillfredsställelsen, i *Det hemliga Vittnet* (I: 174) den till smärtsam åtrå stegrade nyfikenheten. Förälskelse är kanske icke ens det rätta ordet för hela detta stämningskomplex; hos de kvinnliga figurerna likaväl som hos skalden själf är det måhända riktigare att tala om erotisk excitation. I en af dessa dikter, *Dora* (I: 330), har sinnesruset nästan fått en fläkt af storhet, af djup naturmystik. Dora befinner sig i ett tillstånd af oro och uppror:

Barnet, Barnet vill i Quinna
Nu förvandlas underbart,
Och åt Kärlekens Gudinna
Dockorna det helgar snart.
Nattens sälla högtid stundar,
Och med lösta saffranshår
I Naturens offerlundar
Skälfvande Prestinnan går.

Våldsamt sjuder tårdemanten
Darrar Flickans blomsterkropp.
Nalkas ej Hierofanten?
Klingar Templets dörr ej opp?
Hvadan denna vilda kjusning?
Svaret hör af Gudens mund!
»Skåda fick Du eterns ljusning
Blott för denna herdestund.»

Det är antik kostym: de romerska brudarna offrade sina leksaker åt Venus före bröllopet, och hierofanten var namnet på

öfversteprästen vid de eleusiska mysterierna. Men dikten har universella perspektiv: hvad den förhärligar är den oemotståndliga naturdriften, som rör upp själen i dess lönligaste djup, som förverkligar sitt mål i trots af alla konventioner och skamkänslor, och som är ett med själfva lifsmysteriet. Det är något af Schopenhauers konception af sexualiteten öfver denna dikt. Stagnelius, som själf har darrat under begärets järngrepp, har fått fram det tyranniska, det medvetslösa i naturprocessen.

Redan i några af de erotiska poemen, t. ex. *Den Öfvergifna*, finner man som en anklang från folkvisan. Stagnelius har tidigt stiftat bekantskap med Herders *Stimmen der Völker*, såsom intygas af en hel rad öfversättningar och efterbildningar. Till och med de madagaskiska vildarnas sånger ha funnit sitt eko i Stagnelii lyrik. Särskildt skräck- och spökpoesien har gjort djupt intryck på honom. Traditionerna om Stagnelii barndom ha bevarat det draget, att redan gossen med förtjusning lyssnade till sägner och skrock. Romansen *Det förfärliga Brölloppet* (I: 81) torde höra till hans äldsta bevarade produktion, att döma af den hårda och träaktiga versifikationen. Måhända kunna de formella egendomligheterna delvis förklaras såsom försök att efterbilda balladstilens arkaiska otymplighet; men äfven planläggningen är så bristfällig, att man måste antaga stor omogenhet hos författaren. *Skyddsängeln* (I: 74), *Mathilda* (I: 77), *Skridskofarten* (I: 79), *Talismanen* (I: 72) höra till en besläktad föreställningskrets. Den kärlek till det öfvernaturliga, det intresse för spöken, vålnader och öfver hufvud hemska scener, som utmärka Stagnelii barndom och ungdom, sätta sin prägel på hela hans smak. Ännu på slutet af sitt lif diktade han *Glädje-flickan i Rom*, som är ett vittnesbörd om att Stagnelius hör till den generation, som ryst inför Bürgers *Lenore*.

Äfven för folksagornas och folktrons värld visar sig Stagnelius icke främmande, och af den nordiska mytologien finner man tidiga spår. Enligt faderns vittnesbörd behärskade han

denna redan vid sin afresa till universitetet. I detta påstående torde ligga en viss öfverdrift, ty i hans äldsta diktning finner man knappast några andra källor brukade än Dalins historia, som ännu för Stagnelii samtida, likaväl som för de något äldre Atterbom och Tegnér, förmedlade den första bekantskapen med de nordiska myterna. I odet *Öfver slaget vid Salamanca* (I: 10), som förskrifver sig från 1812, talar han om Nornan, närmast som en synonym för det antika ödet; på samma sätt heter det i *Sjömännernas Visa i hamnen* (I: 108): »Välan! vår dom har Nornan redan ristat — I kopparen.» Det är i själfva verket ödets koppartaflor, och den klassiska tonen tar ut sin rätt, när morgonrodnaden kallas Eos och grafven Orkus. Hos Stagnelius likaväl som hos Tegnér äro de klassiska föreställningarna så djupt inpräglade, att det nordiska länge förblir tomma namn. I *Soldat-Visa* (I: 233) har han försökt dikta om ett horatianskt ode med krigiskt ämne till ett slags nordisk stil; han talar om himmelska sköldmör och Valgudens sal, men totalintrycket af den sällsamma stilblandningen är närmast orientaliskt. Det finnes emellertid ett par vittnesbörd om att han redan som barn känt de nordiska sagorna. I en 1813 diktad *Elegi* (I: 252) talar han om sin lyckliga barndom med dess fantasifröjder — det är samma ton som Goethe anslagit i *Der neue Amadis* — och en af stroferna lydde i sin ursprungliga version:

Som Bose stadigt vid Herröds sida
En vän jag trodde med tröst mig bida
I lifvets sorg.
En Brud förlofvad åt mina öden
Som Thora fager och öm i döden
Som Ingeborg.

Häraf skulle framgå, att han känt bl. a. Bose och Herröds saga, Ragnar Lodbroks saga och Hervarasagan, i hvilken form torde icke vara lätt att fastställa. Det finnes knappast någon anledning att misstänkliggöra denna hans egen uppgift. Måhända

förskrifver sig också hans omdiktning af *Hjalmars Dödssång* ur Hervarasagan (IV: 375) från en mycket tidig period af hans lif; den formella otympligheten är rätt stor. (Dikten är blott känd i en afskrift af Vitalis' hand.)

Men det är å andra sidan öppendagligt, att först intrycken från den götiska poesien riktigt aktualiserat den nordiska sago- och sägnvärlden för Stagnelius. Man har schemat för processen i den förut citerade *Elegi* (I: 252); den är diktad i Uppsala 1813, tydligen efter det Stagnelius bläddrat i Iduna; eggad af föredömet letar skalden fram ur sina barndomsminnen hvad som passar samman med den nya riktningen. I långt större skala återupprepas detta förfaringssätt vid diktandet af det stora eposet *Gunlög*. Att det är Geijers Iduna-dikter, som gifvit honom incitamentet, framgår med fullkomlig klarhet af de många reminiscenserna. Men å andra sidan vittnar dikten om en mycket ytlig bekantskap med de götiska idéerna och den nordiska fornvärlden; det visar sig, att skalden känt berättelsen om Gunlöda och skaldemjödet blott i den knappa och felaktiga form, som den har i Dalins historia. Det är alltså barndomsminnena, som ge honom stoffet; i den lyriska dikten *Gunlög* (I: 271) bekänner han också, att den sällsamma sagan stått redan för gossens fantasi, och att han redan då lofvat sig att besjunga förtjuserskan.

På samma sätt förhåller det sig med folktron. Att Stagnelius redan på Öland hört talas om vättar och troll, om näcken och älfvorna, finnes ingen anledning att betvifla; men det var först när han gjort en åtminstone flyktig bekantskap med Iduna, när han läst Geijers *Skogsbruden*, Afzelius' *Necken* och Tegnérs *Den gamle Hedningen*, som han poetiskt utnyttjar detta stoff. I *Elegi* (I: 252) har han skildrat alla naturgudomligheterna, sådana de lefde och rörde sig för hans barnaöga; i *Natten* (I: 273) och *Vintern i Norden* (I: 296) skymta de likaså. Att det är muntlig berättelse, icke litterär tradition, som han

följer, framgår af mer än en detalj; i den sist nämnda dikten skildras vinterns inträde med orden: »Och ingen hafsfru blekar sina kläder — På böljans rygg i milda Solars glans.» Det är säkert en Östersjöbild från Gärdslösa. Sägnerna från hafvet spårar man också i *Fiskaren* (I: 337); det är i sväfvande romantiska dimmor samma miljö, som Stagnelius skulle återvända till i sitt realistiska mästerverk *Thorsten Fiskare*. *Älfvorna* (IV: 377) hör till samma motivkrets, och likaså den trolska, underbart melodiösa *Necken* (I: 370). Knappast skulle Stagnelius ha förmått återge den sällsamma stämningen, om han icke upplefvat den som barn; och dock är det sannolikt, att dikten icke skulle ha kommit till utan Afzelius' granna machverk med samma titel; en not i Iduna återgaf nämligen den säkerligen för Stagnelius välbekanta traditionen och fäste därigenom uppmärksamheten på dess poetiska halt.

Med sin utomordentligt starka kärlek till myt och fabel, till allt slags brokigt fantasistoff, hade Stagnelius sålunda, redan före sin beröring med den götiska riktningen, gjort sig förtrogen med den nordiska folktron och sagovärlden, och det behöfdes blott en stöt utifrån för att han skulle poetiskt fördjupa sig däri. Trots sin klassiska skolning är han ingalunda exklusiv. Redan i hans äldsta diktning påträffar man en mängd österländska inslag, som förskrifva sig från hans bibelstudier. Den antika mytologien är uppblandad icke blott med nordiska, utan också med judiska motiv, och hans stil får ofta nog en orientalisk karaktär.

Det har redan nämnts, att han i kvädet *På Emerentias Dag* (I: 217) talar om »Mamres lundar». Bilden är honom kär: den återvänder senare i canzonen *Bland jordens vilda ätter* (I: 315), där han besjunger »Mamres cederparker». De tvenne sista strofera i denna dikt äro ett extrakt af biblisk poesi. Den patriarkaliska idyllen, då Herrens änglar slå sig ned vid Abrahams bord, Jakobsstegens himmelska dröm, svafvelskurarna öfver det

syndiga Sodom, profeten Esaias' messianska paradisvisioner, härligheterna i det förlofvade landet, »där mjölk och honung under palmer rinna» — allt står upp i bjärta färger för skaldens blick. Det fanns hos Stagnelius en förkärlek för det yppiga och praktfulla, för det kryddrika och exotiska, som alldeles särskildt måste ha tilltalats af bibelns poetiska stil. Han älskade landet, som flöt af vin och honung, och Libanons cedrar tjusade honom. När han skildrade *Lycksalighetens Ö* (I: 328), där han samlade allt hvad hans fantasi fann mest deliciöst, först och främst naturligtvis kvinnlig skönhet, så glömde han icke att bädda sitt vällustiga läger under »cedrarnes hvalf», »i cedrarnes skygd»; det finnes sålunda ett drag från Palestina i hans Arkadien. Den judiska erotiken, het, färgrik och praktlysten, har lämnat djupa spår hos honom. I *Den Vandrande Riddaren* (I: 320) beskrifver han den sköna i ord, som äro lånade från Höga Visan:

> Dess blåa ögon magiskt mig förkjusa,
> Dess silfverröst,
> Och mer än vin dess purpurläppar rusa,
> Dess unga bröst.

Den inledande landskapsbilden i *Vårsång* (I: 41) är likaledes hämtad från vårskildringarna i Höga Visan. Denna sistnämnda dikt är visserligen från år 1817, men i *Vällustens Förakt* (I: 21), som är daterad till 1814, finner man redan den bibliska miljön med »skumma cederparker» och »Jovas fromma patriarker». Och i *Christi Födelsenatt* (I: 24), som förskrifver sig från år 1813, tränger det exotiskt österländska fram vid sidan af det religiösa; Stagnelius försöker skildra ett landskap med cedrar och fikonträd, och tårens pärla, som offras åt Jesusbarnet, förklaras vara »mot Ofirs sjufallt värd». Hur djupt all denna orientaliska prakt trängt in i Stagnelii fantasilif, vitsordas klarast däraf, att den framträder äfven i dikter, som alls icke ha religiösa eller bibliska motiv. Det finns ett *Julquäde* (I: 354), som i första

strofen har rent nordisk prägel. Det är julen i »Thules frusna zoner», som besjunges:

> Och dryckeshornen rinna
> Och silfverljusen brinna
> På rika bord, i långa högtidsquällar.

Men helt plötsligt hälsas den återvändande solen som »Drottningen från Österlanden», en praktfull och glödande drottning från Saba, som gör ett kort besök. Skalden ser i fantasien sommaren, som nalkas i drottningens spår: det är vinskörden i Palestina, som föresväfvar honom, med vingårdsmän, som prässa den gyllne musten under dans och sång; ifall man är tveksam om det geografiska ursprunget, behöfver man blott kasta en blick på slutraderna:

> Klang! Snart i himlasalen
> Med patriarker tömme vi pokalen.

I en sådan dikt brukar Stagnelius sålunda de bibliska föreställningarna på alldeles samma sätt som den antika mytologien och de klassiska allusionerna; han smyckar ett dryckesode med dem alldeles som med de horatianska rekvisiten. Bibelns värld är ett stycke af Österlandet, och Stagnelii fantasi arbetar också med annat orientaliskt stoff. I *Människo-kärleken* (I: 7) varnar han för den ljufva slummern »på eiderdun vid Sultaninnors bröst» och skildrar lifvet som en helig vallfärd, en karavan genom öknarna på väg till »palmens skuggor».

När Stagnelius strax före år 1815 gjorde Chateaubriands bekantskap och hos honom mötte maningen att öfverge den klassiska mytologien och i stället skapa en kristen mytologi, byggd på bibeln, var han sålunda ytterst väl förberedd, ännu bättre än beträffande det götiska programmet. Han kunde i *Wladimir den Store* teckna eremiten Antonius liksom »en helig bild från patriarkernas fornverld» (III: 95), ty han var sedan barndomen förtrogen med de patriarkaliska urtidsstämningarna.

Han kunde i *Liljor i Saron* ge ett extrakt af biblisk exotism, ty hans fantasi hade alltid lustvandrat i dessa nejder.

I inledningsdikten *Till Sånggudinnan* framför *Lyriska Dikter och Elegier* bad Stagnelius om inspiration att besjunga, utom den vises trots och pliktens allmakt, äfven »kyska lågor, själars sympati». Man kan tycka, att de erotiska dikterna ganska illa svara mot detta program, ty kyskhet är knappast deras rätta signatur, och det är mera kropparnas än själarnas dragningskraft de syssla med. Men skalden nämner bland sångens ämnen icke religionen; det har icke heller varit hans mening, att i den renskrifna diktsamlingen upptaga sina psalmer. Dessa ha likväl spelat en icke alldeles obetydlig roll i hans produktion. I poemet *Till Kärleken* (I: 239), diktadt år 1813, öfverväger skalden, hvilka olika lifsuppgifter han har att välja på. Han frågar sig, om icke naturen ämnat honom till att besjunga Karl Johans hjältebragder, eller om han icke bort blifva astronomisk forskare, men han kastar också fram en tredje möjlighet:

> Ja vist Du tänkte, Religion!
> Mig Templets gyllne harpa räcka
> Att prisa nådens himlathron
> Och känslans offereldar väcka.

Stagnelius var icke den ende bland svenska poeter, som vid denna tid kände sig kallad till psalmdiktning. Det finnes knappast någon skald af betydenhet, om man undantar Tegnér, som icke på ett eller annat sätt visat sitt intresse för den nya, under utarbetning varande psalmboken; gustavianerna täflade med göter och fosforister. Den år 1811 konstituerade psalmbokskommittén hade också år 1812 genom en i de allmänna tidningarna införd, af Wallin författad annons hos »Religionens och Vitterhetens Vänner» anhållit om bidrag. Bland de psalmer, som på grund af denna uppmaning inkommo till kommitténs pröfning, var också en af Stagnelius företagen omarbetning af Gamla Psalmbokens n:r 411 (I: 256). Detta framgår af proto-

kollet för den 18 maj 1813 (Psalmbokskommitténs handlingar i K. B.), där det i första paragrafen heter, att man föredrog »de i anl. af Kungl. Committeens Sändebref den 31 Julii nästledet år till H. H. Doct. och Erke Bisk. insände Psalmförsök». Den tredje i ordningen bland de föredragna, omarbetningen af n:r 411, förklaras vara »utan Valspr. och NamnSedel (underteckn. E. J. St.)». Den har hvarken utdömts eller gillats, ty resolutionen lyder: »Hvilar till ytterligare granskning.» Själfva psalmen (nu i fasc. 3) bär påskriften: »Granskas»; emellertid har den näppeligen varit föremål för vidare uppmärksamhet och icke kommit till användning. Stagnelius är orepresenterad i 1814 års förslag liksom i den definitiva psalmboken.

Det är emellertid icke Stagnelii egen hand, som föreligger i psalmen, utan hans faders. Renskriften öfverensstämmer i allt väsentligt med en bevarad egenhändig handskrift, som ligger till grund för trycket i Vitterhetssamfundets upplaga.[1] Det är så godt som säkert, att det varit biskopen, och icke sonen, som skickat in psalmen; hade skalden velat använda en främmande hand för att icke röja sin anonymitet, så skulle han icke ha valt fadern till renskrifvare, ty faderns handstil var gifvetvis i psalmbokskommitterades kretsar vida mera känd än hans egen. Man kan t. o. m. sätta i fråga, om Erik Johan ens behöfver ha haft kännedom om det steg fadern tagit. Emellertid är ett faktum oemotsägligt: biskopen, som eljest icke röjer något intresse för sin sons diktning, har fått del af psalmerna och har sannolikt beundrat dem, eftersom han försökte skaffa en af dem plats i den nya psalmboken.

Det finnes i hans renskrift blott en afvikelse från den Stagneliánska texten: i slutet af andra strofen är ordet *Tiaren*

[1] Psalmen är där (kommentaren s. 64) daterad till 1813 på grundval af papperets och handstilens beskaffenhet, hvilket alltså bekräftats. Diktens förekomst, utan att Stagnelii författarskap varit bekant, är omnämnd i A. HILDEBRANDS Svenska kyrkans psalmbokskomiteer och psalmboksförslag, s. 138.

ändradt till *Inseglet*. Rättelsen är sannolikt biskopens egen, och den är i hög grad karaktäristisk. Biskopen insåg uppenbarligen, att man icke i svenska psalmboken kunde låta den salige få en tiara tryckt på sin hjässa. Stagnelii egen smak tilltalades däremot i hög grad af detta orientaliskt blixtrande praktord, som han icke tvekade att införlifva med Elsa Andersdotters hjärteutgjutelse. Det lilla draget befriar från längre utredningar om hvad som brister i Stagnelii psalmton. Han gör aktningsvärda försök att uttrycka sig enkelt och osmyckadt, men den världsliga praktlystnaden sticker alltid fram någonstädes. I *Den signade dag som vi här se* (I: 260) börjar han:

Sig gryningens silfver i rodnande glans
Förbyter och Östern betäcker,
Och morgonen, prydd af sin himmelska krans
Sin hjässa ur vågorna räcker.

Den som lyfter sin hjässa ur vågorna brukar vara hednaguden Eos. I en annan bearbetning af en äldre psalm (I: 261) har han fogat in ett par rader, där »suckens rökverk brinner — Och tårens pärla rinner». Från den gamla julpsalm, som under Wallins mästarehand blef till *Var hälsad, sköna morgonstund*, har han hämtat det metriska schemat och jubelstämningen till en psalm, *Hell, herrlighetens Konung, hell!* (I: 262), där han tillropar Kristi Brud:

Lät strida glädjetåren
Balsamiskt två din rosenkind
Och ödmjukhetens sippor bind
Till krans om silkeshåren.

Det är för mycket rökverk, ädelstenar och parfymer.

Och dock har psalmdiktningen icke varit utan betydelse för Stagnelius. Den förde honom gifvetvis till ett närmare studium af Wallins religiösa diktning, och denna har öfvat inflytande på Stagnelii senare poetiska stil. När Stagnelius fann den innerliga, gripna tonen, när han skref religiös kärnlyrik, så var det i

täflan med Wallin. Den bibliska exotismen i *Liljor i Saron* har gifna beröringspunkter med Wallins sträfvanden att skapa ett bibliskt bildspråk, både i psalmerna och i en sådan dikt som *Guds Lof*. Hvad Stagnelius icke förmådde, var att ge sin religiösa poesi den bredd och allmängiltighet, som Wallins äger; *Liljor i Saron* äro, om man så vill, excentriska psalmer.

Söker man det karaktäristiska epitetet för Stagnelii lyriska ungdomsstil, så kan man icke undvika att kalla den sensualistisk. Den behåller sin individualitet till och med i psalmerna. Hvad skalden dröjer vid, är allt det mest sinnligt lustbetonade i tillvaron. Den erotiska fantasiutsväfningen är det centrala motivet hos honom. Men hans njutningslystnad tar alla former. I *Kärleken och Landet* har han med metodiskt raffinemang och asiatisk yppighet samlat alla lifvets ljufligheter: höjdpunkten är måltiden vid Hilmas sida, och den kommer skalden att med hänförelse utbrista:

> Blixt af Olympens fröjd, o glädjedruckna stund,
> Då Ceres, Amor sjelf och Bachus, i förbund,
> Att lyckliggöra oss hvarannan handen räcka!

De odödliga gudarnas lif är en enda rad af njutningar (I: 281):

> Drufvor, smek och rosenbäddar!
> Endast så vi re'n på Jorden
> Tömme kalken Hebe bräddar
> Vid de gyllne himlaborden.

Ja, änglarna själfva känna ingen högre sällhet (I: 359): »O änglalif! musik och dans och viner!»

Stagnelius har också det finaste sinne för tillvarons lustmoment. Hans naturbilder återge med brännande styrka de mest deliciösa sensationerna. Han älskar den daggiga rosen, som är en sinnebild af kvinnoskönheten, »af jordens alla retelser och nöjen», allra mest förtrollar den honom på en kvinnobarm: »Och hvit som elfvens fragga — Ses barmen ljuft den röda blomman vagga» (I: 355). Han älskar »bäckens våta, glittrande silfver» (I: 146); han lyssnar till »tonfulla bäckars irriga lopp» (I: 248),

och det stötvisa, ojämnt pulserande, som ofta en källas flöde äger, har han fångat, då han låter källan »slå sin dofva zittra» (I: 22) — själfva klangfärgen i det bubblande ljudet är återgifven. Vattnets söfvande sus, näktergalens sång fylla honom med salighet. Han talar om nattviolernas rökelse, om rosornas anda, om blommornas ånga, och de sällsamma praktord, hvarmed han slösar, »ambranatt», »nardusångande», »balsamisk», åsyfta att få fram det öfverväldigande starka intryck, som vällukterna göra på hans nerver. Dufvornas entoniga, trista klagan genljuder i hans egen längtansfulla trånad; näktergalens vilda sång tolkar hans begär. Välljudet likaväl som doften stämmer honom erotiskt; instrumentens och strängarnas ljud komma hans hjärta att sjuda af vällust. Själfva tygets prassel i kvinnodräkten har i hans öron den mest förföriska klang, som han gång på gång försöker återge; ingen har diktat mera om frasande siden och rasslande silkesslöjor än Stagnelius. Hans ömtåliga sinnen vederkvickas af svalkan och lida intensivt af solhettan; han har besjungit skuggans poesi som ingen annan. I *Kärleken och Landet* har han trollat fram en ekskogsinteriör med ljusbrytning och solfläckar:

> En mörk och åldrig skog högtidligt öppnar sig.
> Här Jofurs helga trän med sänkta kronor hvälfva
> Ett skjul mot dagens eld hvars brutna strålar skälfva
> Och än för ögats blick i löfvets skymning dö,
> Och än, vid fläktars sus, med stjärnor mossan strö.

I *Lycksalighetens Ö* (I: 328) är det den simmigt transparenta ädelstensdagern i en nyutsprungen bokskog, som föresväfvat honom, när han skildrar, hur under en härlig majsol »kärleken öfvar sin rodnande bragd — *I susande hyddor af luftig smaragd*». Allt som skimrar och blixtrar förtrollar honom. Festens ljus, brutet i kristaller, är en af de syner han älskar; diamanter, juveler och pärlor slösar han med som en orientalisk härskare. Stjärnornas skönhet fyller hans själ, månens blodröda ring fascinerar

honom. Alla månskensstämningarna är han förtrogen med. Han har sett det lätta, luftiga silfret öfver fönsterglasen, och i sin ensamma kammare har han följt strimmans vandring öfver golfvet. Hvilken ypperlig bild ger icke en äldre version af en strof i *Till Sånggudinnan* (I: 3), där han talar om hur poesiens genius fyllt hans bröst under stilla aftnar,

> Då nattviolen doftar i mitt hus
> Och fenstret kastar, fyldt af Månans ljus
> Sin klara skugga öfver golfvets tiljor.

Det är på denna ljusflod, som Månflickan under en senare period af hans lif skall glida in i hans vindskammare. Men skönast och klarast har Stagnelius skildrat månljusets trolldomskraft i *Endymion* (I: 353). Herden slumrar i månskenet.

> Stum, med smäktande blick och våta kinder
> Honom Delia ser från eterns höjder:
> Nu ur strålande charen
> Sväfvar hon darrande ned.
>
> Och af klarare ljus, vid hennes ankomst,
> Stråla dalar och berg och myrtenskogar.
> Utan förerska spannet
> Trafvar i silfrade moln.

Under denna korta sekund, medan månen flödar öfver honom med fördubbladt ljus och vinden tystnar, befinner sig hans själ i Olympen; dubbelt tom och ödslig skall världen ligga för honom, när hans dröm är slut. I denna geniala dikt har Stagnelius i en symbolisk vision samlat all månens inbillningseggande poesi. I grunden ingår det äfven i denna rena fantasiskapelse ett moment af fin och skarp naturiakttagelse, och diktens obeskrifliga verkan beror helt säkert, om också omedvetet för läsaren, just därpå. Naturimpressionen är månens framträdande ur molnslöjan, det underbara ögonblick, då ljuset, ifrån att ha varit diffust och matt, förtätas nästan till materiell existens, då skenet tränger djupare in i löfverket, sänker sig ner i skogens gömslen och

når själfva marken — det är Delia, som sjunker i den sofvande Endymions famn. Ingenting kan vara mera betecknande för Stagnelii konstnärliga stil än att detta flyktiga, romantiskt ögonblickliga naturfenomen hos honom kvarhålles i den klaraste och konkretaste form, i en plastiskt-mytologisk scen. Ingenting kan heller bättre belysa den roll, som den mytologiska uppfattningen spelat för Stagnelii verklighetsbild: den ger honom de fasta former, hvari han gjutit sin naturlidelse och sina öfverrika natursensationer. Endymions öde är hans eget: ett ögonblicks salighet i fantasien, och sedan ett bittert uppvaknande.

Stagnelius älskar färg och form. Det är i kraft af denna kärlek, som han oemotståndligt föres till en mytologisk naturuppfattning och en mytologisk diktning. Personifikationen är den mest plastiska uppfattningen af naturen. Det är därför Stagnelius återger sommarkvällens skymningsvemod i *Neckens* gestalt:

> Quällens gullmoln fästet kransa.
> Älfvorna på ängen dansa,
> Och den bladbekrönta Necken
> Gigan rör i silfverbäcken.

Af konturer, gestalter och färger kunde han aldrig få nog, och det myllrar af gudagestalter i hela hans diktning. Hans sensibilitet är mytologisk, och det beror icke på en tillfällighet eller på yttre härmning, att hela hans litterära stil och hela hans ämnesval fått en så djup prägel af myterna. De äro objektiverade projektioner af hans fantasi- och känslolif.

Stagnelii ungdomslyrik, tagen som helhet, rör sig inom samma banor som den svenska poesien vid sjuttonhundratalets slut. Om man lägger hans *Lyriska Dikter och Elegier* vid sidan af den ytterst representativa samling poesier, som 1792—1801 utgafs från Uppsala under titeln *Sommarpromenaden*, skall man ovillkorligen bli slagen af likheten i tonfall, ämnesval och idékrets. *Sommarpromenaden* ger en utmärkt profkarta på hvad

som vid tiden för sekelskiftet tilltalade den känslofulla och poetiskt intresserade svenska allmänheten; den synes nämligen redigerad utan någon annan princip för urvalet än populariteten, ungefär som ett privat poesialbum. Man skulle varit frestad att tro, att *Sommarpromenaden* hört till Stagnelii favoritlektyr; men denna hypotes är alls icke nödvändig, ty mellan sina pärmar samlar *Sommarpromenaden* blott vackra herbarieexemplar af den samtida poetiska floran, sådan den blomstrade rundt omkring.

Man finner där den akademiska lärodikten och alexandrinerna vid sidan af födelsedagskantaterna och det horatianska odet, än med originalets meter, än rimmadt och parafraseradt. Gessnerska pastoraler, i öfversättning och i efterbildning, stå vid sidan af backanaliska kväden och sällskapsvisor. Kellgrens *Den nya skapelsen*, med sitt lofprisande af inbillningens och poesiens allmakt, har satt djupa spår. Franzéns idyller och vaggvisor omväxla med små rustika genrestycken af erotisk karaktär, som berätta om landtflickornas äfventyr. De melankoliska balladerna och spökhistorierna bryta af mot rococo-scenerierna. Landtlefnadens lycka prisas än på Oxenstjernska alexandriner, än i Höltys klassiska metra. Det är samma kaleidoskopiska värld som i Stagnelii ungdomslyrik. Hvad som fattas hos den senare är egentligen det satiriska och anekdotiska inslaget, allt som har med conten, episteln och fru Lenngren att göra.

Hur individuellt utformad Stagnelii poetiska värld än är, hur organiskt betingad af hans egendomliga natur, är den sålunda icke originell i förhållande till den tidigare lyriken. Från denna har han tvärtom hämtat stoff, stil, motiv och stämningar. Vill man kort karaktärisera det för Stagnelius egendomliga, så skulle man kunna säga, att det klassiska, det mytologiska och det sensualistiska i det slutande sjuttonhundratalets poetiska stil hos honom fått en utomordentligt yppig utveckling.

Stagnelii diktning 1812—1814 är sålunda i förvånande hög grad konservativ. Han hör till sjuttonhundratalet snarare än

adertonhundratalet. De moderna mästare, till hvilka han närmast ansluter sig, äro Kellgren, Leopold, Lidner och Oxenstjerna, Gessner, Wieland, Bürger och Hölty. Han har känt Herder och Schiller, Goethe har väl icke varit honom obekant, men något afgörande inflytande ha de båda senare icke öfvat på honom. Förklaringen till denna efterblifvenhet ligger i öppen dag: den provinsiella smaken är alltid konservativ, böljeslagen från de nya strömningarna nådde icke i brådrasket till Kalmar sund. Och i universitetsstäderna har Stagnelius tydligen, såsom förut visats, left kvar i den kalmaritiska miljön, utan litterära förbindelser. Det är ju omöjligt annat, än att han i Uppsala måste ha tagit kännedom om den fosforistiska revolutionen i rent materiell mening, men han har uppenbarligen stötts tillbaka af detta nyhetsmakeri. Så föga intresserad som han vid denna tid synes ha varit af estetisk teori, är det icke förvånande, om han ställt sig kritisk till de fosforistiska metoderna; hans egen klara, distinkta, sinnligt bestämda, artistiskt fulländade stil gör det knappast sannolikt, att han kunnat känna sympati för de poetiska sträfvandena inom den Atterbomska kretsen.

Ja, Stagnelii hållning år 1814 är mera än konservativ, den är reaktionär, för så vidt man bedömer den blott i relation till de fosforistiska angreppen på det akademiska maneret. Han skrifver nämligen tvenne stora alexandrindikter just detta år. *Svea* (1811) hade varit den sista svenska alexandrindikten af stor och genomgripande betydelse; det var också Tegnérs afsked till denna versform. Redan under de närmaste åren har den gått ur bruk. Men Stagnelius diktar *Kärleken och Landet* under senare hälften af 1814. Denna datering framgår af den passus, där han förklarar, att mänskligheten borde ha ägnat sig åt herdelifvet; då skulle många olyckor ha undvikits:

> Kossackens djärfva häst ej druckit Seinens vågor,
> Med stafven i sin hand och rosor kring sitt hår,
> *Napoleon* gått i vall på Korsika med får.

Paris besattes först i slutet af april; Napoleons öde beseglades genom den första Parisfreden i maj. Dikten kan näppeligen ha kommit till under de af examensstudier, exercis och patriotisk hänförelse upptagna sista månaderna af vårterminen i Uppsala; det är mest osökt att uppfatta den som en reflex af den landtliga sommaren i Dörby. Det är icke nog med versslaget i *Kärleken och Landet*, Stagnelius brukar där också de pseudoklassiska omskrifningarna, som faktiskt redan voro antikverade: han kallar körsbären för »Cerasontis bär» och trädgården för »Floras land». Stilen i *Svea* var vida mera frigjord från det gamla maneret.

Till år 1814 kan man sannolikt äfven datera det stora poemet om stjärnhimmelen: *Jag sjunga vill de bloss som öfver Jordens fjellar* (I: 288). Det är icke blott affattadt på alexandriner, det är en regelrätt lärodikt. Att Stagnelius hyste lifliga astronomiska intressen och besatt grundliga insikter i stjärnkunskap, vitsordas till fullo af denna klara och korrekta, om också icke öfverdrifvet poetiska framställning. I den år 1813 diktade *Till Kärleken* (I: 239) finnes en strof, som låter skymta, att Stagnelius under sin universitetstid ett ögonblick tänkt ägna sig åt den astronomiska vetenskapen:

Må hända ock jag ämnad var
I sanningarnas djup att leta,
Och banorna för Solens char
Och lagarna för stjärnan veta
Att ana detta väsens dag,
Som, gömd för dödlighetens öga,
För hjärtats känslor stiftar lag,
För Solars chordans i det höga.

Det synes emellertid icke sannolikt, att stjärnhimmelsdikten tillkommit under studenttiden; i likhet med *Kärleken och Landet* utgör den en sammanhängande komposition, som kräft mycket arbete, och det ligger då nära till hands att tänka på Kalmarvistelsen 1814—1815, hvilken bör ha gifvit tid åt astronomiska studier. Om man antar, att sommarmånaderna inspirerat *Kär-*

leken och Landet, så kunna höstkvällarna och vinternätterna ha inspirerat stjärnhimmelsdikten. Till denna datering förs man äfven af det faktum, att dikten från början till slut vittnar om ett gryende filosofiskt intresse, som icke tidigare skymtat hos Stagnelius. Kants kunskapskritiska idealism har tydligen börjat sätta sin prägel på skaldens uppfattning, enligt hvad diktens slut visar (r. 213—216); och den platonska motsatsen mellan det rena varandets eviga värld och den rolösa förändringens synes ha varit bekant för den skald, som diktat ett parti i begynnelsen (r. 37—52). Dikten står sålunda på gränsen till ett nytt skede. Men den kan icke heller dateras senare än vintern 1814—1815. Från år 1814 möta oss redan de första canzonerna, och år 1815 bekänner sig Stagnelius till A. W. Schlegel. Att en lärjunge till den romantiske banerföraren i Tyskland skulle ha skrifvit en lärodikt på alexandriner är uteslutet. Allt hänvisar oss till det antagandet, att själfva brytningen ägde rum under Kalmarvistelsen 1814—1815, och att de båda alexandrindikterna, hvaraf den sista redan innehållsligt förebådar den nya orienteringen, utgöra hans farväl till det akademiska maneret.

För att förändringen i Stagnelii litterära åskådning skall bli begriplig, är det emellertid nödvändigt att i ett sammanhang undersöka hans politiska idéer, som hittills lämnats ur räkningen.

IV.

POLITISKT PATOS OCH LITTERÄR ORIENTERING.

Redan vid en ytlig blick på Stagnelii ungdomslyrik, särskildt på första boken af *Lyriska Dikter och Elegier*, springer det i ögonen, att han med lidelsefullt intresse följt de världshistoriska händelserna. Den röda tråden i all hans politiska poesi är hatet mot Napoleon.

Denna känsla var icke allmän i Sverige. Tvärtom var Napoleon föremål för liflig beundran på de flesta håll. Det djupa intryck som *Svea* gjorde år 1811 berodde till stor del på dess politiska tendens: den manade till ett angrepp mot Ryssland i förbund med Frankrike i syfte att återeröfra Finland. Ännu i maj 1812 hoppades många svenskar, och däribland Tegnér, att de pågående rustningarna afsåge en modig uppslutning vid Napoleons sida. En sådan politik skulle ha uppburits af den allmänna opinionen. 1812 års politik var däremot helt och hållet Karl Johans personliga verk, företaget i strid mot alla nationella instinkter. H. G. Trolle-Wachtmeister, som stod prinsen nära, skref också med djup oro hösten 1812: »Allmänheten, som ser i Napoleon Sveriges hämnare och icke känner någon annan politik än den att önska Rysslands förstörande, ser med missnöje krigsrustningarna som synas riktade mot fransoserna. Det är omöjligt att borttaga helt och hållet den tanken, att Napoleon är Sverige uppriktigt tillgifven, eftersom han är Rysslands fiende; att han vill utvidga Sverige eftersom han vill förstöra

Ryssland. — — — Prinsens popularitet aftager derföre dagligen. Hvilket öde!»[1]

Med prinsens popularitet var det emellertid i längden ingen fara. Framgången bragte den snart på fötter. År 1814 och 1815 ombrusas Karl Johan af jubel; man har svårt att upptäcka några andra än anhängare af 1812 års politik. Det enda stora undantaget är Tegnér, som hvarken lät skrämma eller locka sig att böja knä för segraren. Men det fanns emellertid andra anhängare af Karl Johans politik än de som blifvit omvända i elfte timmen. Det fanns principiella Napoleonsfiender. Till dem ha uppenbarligen hört både Magnus och Erik Johan Stagnelius. Nittonåringens politiska idéer ha säkert icke varit annat än ett eko af faderns.

Att biskop Stagnelius, starkt konservativ och klerikal till hela sin läggning, betraktat Napoleon som en representant för den nya gudlösa tiden, är icke ägnadt att förvåna. Så mycket mindre, som åtskilligt talar för att Kalmar öfver hufvud varit ett litet svenskt Vendée, där *l'ancien régime* haft att påräkna de lojalaste sympatier. Gustaf IV Adolfs bekanta synpunkter på revolutionen och Napoleon ha i Kalmar otvifvelaktigt mötts med den lifligaste förståelse.

År 1804 ägde som bekant ett helt Bourbonskt familjemöte rum i Kalmar. På inbjudan af Gustaf IV Adolf anlände dit grefven af Provence, den blifvande Ludvig XVIII, hertigen af Angoulême samt grefven af Artois, den blifvande Karl X. Från Kalmar daterades den 20 oktober 1804 den högtidliga proklamation, hvari Bourbonerna protesterade mot Napoleons tronbestigning; den spriddes öfver hela Europa och lades senare till grund för 1814 års charta.

Huru det tillgick vid detta celebra besök i Kalmar, har biskop Wallenstråle, gammal gustaviansk hofman, varm rojalist

[1] Om 1812 års politik och dess förhållande till den allmänna opinionen i Sverige, se min Esaias Tegnér, I: 137—183.

och liflig fiende till den franska revolutionen, ingående beskrifvit i en brefväxling med biskop Lindblom i Linköping; utförliga utdrag därur återgifvas i SYLVANDERS Kalmar slotts och stads historia (IX: 384–445). Det framgår, att hänförelsen för Ludvig XVIII — denna titel brukade han på svensk botten — och hans rättvisa sak varit ytterst stark. Vid intåget, som ägde rum under kungliga ärebetygelser med salut och militärisk honnör, voro alla fönster fyllda af damer, som jublande viftade med näsdukarna; i biskopens fönster gräts det. Landshöfdingeresidenset förvandlades till ett litet Versailles och kallades hofvet. Regementsmusik och parader förhöjde stämningen. Hvarje kväll gafs cour, och dit befalldes dagligen landshöfding Anckarsvärd, biskopen och kommendanten, general Roxendorff, samt hvarannan dag stadsmajoren, regementschefen och borgmästaren. Folket var i ständig rörelse och hälsade kungen, så fort han visade sig i ett fönster eller företog en promenad, med skallande hurrarop. Han var också förtjust öfver svenska folkets vackra egenskaper, öfver biskop Wallenstråles eleganta franska hyllningsverser, öfver allt hvad han såg. Efter en stor middag öppnade han fönstret till torget och ropade: »Tackar, tackar» till den församlade mängden, ja, utbragte med ett punschglas i handen ett: »Lef Kong af Sverg!» Han förklarade sig vara lika lycklig bland svenskarna som bland sina gamla fransmän. Bland andra nöjen, som erbjödos prinsarna, var också en harjakt, som utsträcktes ända till Dörby. Den leddes af öfverste Kock, en från Stagnelii Kalmarpoesi välkänd person.

Huru allt detta bedömdes på högsta ort, framgår af en skrifvelse, som Gustaf IV Adolf den 3 november 1804 från Stralsund riktade till landshöfding Anckarsvärd. Det heter där: »Sedan Jag genom Eder underdåniga skrifvelse af den 25 October blifvit underrättad om Hans Maj:ts Konung Ludvic XVIII:s afresa, har Jag ej längre velat uppskjuta att förklara så väl Eder sjelf i synnerhet, som öfriga Embets- och tjenstemän i Calmar,

jämte Stadens invånare, det särdeles välbehag, hvarmed Jag upptagit allas vid tillfälle af bemälte Herres vistande i Sverige ådagalagde välförhållande. Konung Ludvic den XVIII har sjelf med deltagande lemnat dem detta vitsord, uppå hvilket Jag så mycket mera fästat afseende, som Jag anser det ägna Svenska män att visa agtning och vördnad för hvarje lands lagliga Öfverhet: de yttra dymedelst på det mäst tillfredsställande sätt deras trohet och tillgifvenhet för Mig.» I Calmar-Posten för den 17 nov. 1804 offentliggjorde landshöfdingen den nådiga skrifvelsen till uppmuntran för borgarna i staden.

Kalmarbefolkningens legitimistiska sinnelag förefaller sålunda höjdt öfver allt tvifvel. Att usurpatorn, mördaren af hertigen af Enghien, icke kan ha stått högt till boks i den lilla staden är gifvet. Måhända har professor Stagnelius befunnit sig bland de uppvaktande vid det franska hofvet, ty det berättas, att alla mera notabla resande inbjödos dit, och det är ju ganska sannolikt, att han under höstmånaderna 1804 haft något ärende till stiftsstaden. Under de närmaste åren efter 1804 skall den poetiska brefväxlingen mellan biskop Wallenstråle och Erik Johan Stagnelius ha ägt rum; måhända ha de stora händelser, som timat inom Kalmars horisont, funnit sitt eko där. Att biskop Stagnelius hörde till Napoleonsfienderna, framgår af hans likpredikan vid generalmajor von Roxendorffs jordfästning den 5 juli 1810 (tryckt i Kalmar s. å.); han utvecklar nämligen vid den gamle krigarens kista skillnaden mellan den sanna och den falska äran i ordalag, hvilkas adress är tydlig nog: »Hvilken svaghet vore det icke att bedöma vissa människors storhet efter den flygtiga känsla af beundran de väcka, eller det ljud af bifall dem skänkes af hopens kortsynta skaror? ofta har Samhället alstrat desse brottets hjeltar, som kringvärft sig med ett sken af storhet och hycklat kärlek för Fäderneslandet, under det de missledt dess Söner, upoffrat dess skatter och dränkt det i blod: Deras ärestoder hvila ännu på den förtryckta Mänskligheten

ruiner och i Minnets helgedom stråla deras namn. Böra väl dessas exempel mana Dygden till efterföljd? — eller tillhör det ej Sanningsforskaren att rycka helgonkransen från Bedrägeriet och den blodiga Lagren från Ärelystnaden?» Detta utfall mot en af »brottets hjeltar» var icke malplaceradt, ty Roxendorff hade som förut nämndt spelat en hufvudroll vid emigranthofvet i Kalmar. Under sådana förhållanden är det helt naturligt, att Calmar-Posten på nyåret 1814 innehåller en hel rad Napoleonsfientliga uttalanden[1]; i Kalmar hade hatet mot den franske kejsaren djupare rötter än i de flesta andra svenska städer.

Ur denna synpunkt faller det ändtligen också ett klarare ljus öfver Stagnelii politiska lyrik. Man finner eljest näppeligen några vittnesbörd om politiska intressen hos den unge skalden; men Napoleon har han ägnat ett glödande hat. Vid hvarje ny motgång kejsaren lider bryter han ut i ett jubelskri. När Wellington i juli 1812 besegrat den franska invasionsarmén i Spanien under Marmont, diktar han *Öfver slaget vid Salamanca* (I: 10). I första strofen förråder han den maktlösa förbittring, som fyllt honom vid Napoleons framgångar, vid »röfvarhorders segerlöjen»: hans öga grät, och hans själ längtade bort från jordens fängelse. Nu ser han en morgonrodnad gå upp i natten, han hyllar Wellington som en Ossiansk hjältegestalt, och han predikar ett korståg mot förtryckaren. I poemet *Öfver slaget vid Vittoria* (I: 13) gläder han sig öfver att Spanien nu är fullkomligt befriadt och att kriget flyttas öfver på fransk mark; och han njuter vid tanken på den stora politiska allians, som nu väpnat hela Europa mot Napoleon:

> Där Petters stad i Nevas stolta vågor
> Sin prakt beser — där Britten från sin ö
> Vidt öfver hafven slungar krigets lågor,
> Där Stockholm badar i sin dubbla sjö,

[1] I nr 2 en »Korrt öfversigt af Kejsar Napoleons sednare spelta Roller», i nr 4 en recension af den bekanta pamfletten »Buonapartes hemliga bekännelse», i nr 5 en avis om madame Staëls *De l'Allemagne*, med anspelningar på Napoleon.

Och där Germaniens blodbegjutna slätter
Af födsloverkar nu man quäljas ser,
Med enig kjusning alla Jordens ätter,
I frälsta Skaror! fröjda sig med Er.

I *Dygdelära* (I: 15), skrifven samma år, kallar Stagnelius Napoleon »Korsikanska röfvardrotten»; i den samtidiga *Kriget* (I: 229) talar han om, hur lyckligt det vore, om alla ägnat sig blott åt kärlek och sång: »Europa då suckande krökte ej sig — I fjättrar, med Galliens roflystna ätter — Ej Korsern förhärjat i rysliga krig, — Iberiens vinberg, Germaniens slätter.» I elegien *Ond och besvärlig är tiden* (I: 198) gläder han sig åt att »Wellingtons hämnande blixt» jagat »den blodiga Örnen från Elba» bort till klippön i oceanen, och han utmålar med tillfredsställelse för sig den landsflyktiges kval. Intensiteten i hans hat är icke att ta miste på. Gustaf IV Adolf, som ansåg Napoleon vara apokalypsens stora vilddjur, hade alla skäl att vara belåten med stämningen i Kalmar. Att Napoleon för Stagnelius tett sig som den förkroppsligade irreligiositeten, framgår af den spådom, som han låt den helige eremiten Antonius uttala i tredje sången af *Wladimir den Store* (III: 97). När Antonius skall ange den kommande förtryckarens skuldregister, nämner han särskildt: »Kyrkor och kloster sköflar hans arm.» Det religiösa patos, som här kommer fram, förklarar också i någon mån, hvarför Stagnelius så mycket uppehållit sig vid fälttåget i Spanien: där var kriget icke blott nationellt, utan ett fanatiskt troskrig, fördt af prästerna och det bigotta spanska folket mot ateisterna. Äfven *Clerus Calmariensis* har särskildt sympatiserat med denna strid för tronen och altaret.

Det är lätt att föreställa sig, med hvilka känslor af glad förvåning man i dessa kretsar hälsat Karl Johans utrikespolitiska ingripande. Af den förre franske generalen, själf en »revolutionens son», och vald till svensk tronföljare på grund af sina förmodade intima förbindelser med Napoleon, hade man näppe-

ligen väntat sig 1812 års politik: förargelseklippan har blifvit till en hörnsten, kunde de fromma med skäl ha utropat. Ingenting är därför naturligare, än att hänförelsen för Karl Johan antog de mest öfversvallande former. Vid den stora glädjefest öfver Kielfreden, som anställdes i Kalmar liksom i så många andra svenska städer den 27 febr. 1814, »satte ortens auctoriteter och öfriga invånare alla krafter i verksamhet», och »efter förrättad Gudstjenst framträdde Stiftets Biskopp, Ordens-Ledamoten Herr Doctor M. Stagnelius, åtföljd af 2:ne Assistenter, i skrud för Altaret och med styrka skildrade Försynens ledning af händelserne till Fäderneslandets ära och sällhet genom Carl XIII:s vishet och Carl Johans hjeltemod» (Inrikes Tidningar den 15 april 1814). När Karl Johan något senare, i maj 1814, passerade Kalmar på hemväg från krigsskådeplatsen, synes också jublet ha varit gränslöst; festreferatet i Inrikes Tidningar (den 21 juni) talar om »en namnlös njutning af undersåtlig sällhet», och fortsätter: »De gäll-ljudda hurraropen stodo här i den synbaraste förening med hjertats tysta offer och tacksamhetens ur ögat framglänsande tårar. Man såg och välsignade.» Biskop Stagnelius hade tillika med landshöfding De la Grange varit kronprinsen till mötes vid länsgränsen. Den mer än entusiastiska tonen i festreferatet återvänder i en liten uppsats, som en »Välment Undersåte» låtit införa i Calmar-Posten den 3 juni. I de mest svassande ordalag försäkras där, att »Den Store Hjelten» är för Kalmarborna än mera än förr »Dyrbar, Vördnadsvärd, Älskad och Beundrad, ännu mera fästad både i våra Minnen och våra hjertan,» och den fromme författaren manar till slut sina medborgare att »inför Försonarens Altare» nedkalla himlens välsignelse öfver prinsen och svära honom evig trohet och kärlek.

Det är alldeles samma ton, som i Stagnelii *Högtidssång* (I: 33). Festjublet och hurraropen, de stora middagarna, dryckeslagen och balerna eka i denna strof:

Må kjust af Svenska ärans glans
Hvart bröst för helig glädje bäfva
Och Thules mör i festlig dans
Med pärlbekrönta lockar sväfva!
Af rätter svigte alla bord,
Med ljumma vågor bålen svalle
Och slott och hydda i vår Nord
Af jubelrop och harpor skalle!

Stagnelius ryggar icke ens tillbaka för att kalla Karl Johan »Frälsare», och i likhet med insändaren i Calmar-Posten är han färdig att antecipera idén i det senare stiftade Karl-Johans-förbundet:

Hvem tolkar värdigt Ditt beröm
Du Frälsare, som kom från randen
Af Seinens tornbekrönta ström
Och trofast räckte Svea handen?
I jordens sensta tidehvarf
Förnyad stråla skall Din ära,
Och gråhårsmän till heligt arf
Carl Johans dyrkan barnen lära.

Kalmarborna gjorde tydligen sitt bästa att föreviga Karl Johans namn. Den första ångbåt, som trafikerade staden, var uppkallad efter kungen, och Stagnelius besjöng den i *Ångfartyget* (II: 240). Men redan 1817 ägde staden en brigg med namnet Karl Johan (Calmar-Posten 1817, n:r 8).

Stagnelius har troget deltagit i stämningen i Kalmar. Samma dag, som biskopen i full ornat talade om Försynen och Karl Johan inför altaret i Kalmar domkyrka, diktade Erik Johan sin *Högtidssång*, och när biskopen mötte kronprinsen vid den blekingska gränsen, sjöng Erik Johan *Öfver H. K. H. Kronprinsens hemkomst, efter fälttåget i Tyskland* (I: 37). Det finnes ingen personlighet, icke ens Amanda, som Stagnelius ägnat så mycken poesi åt som Karl Johan. I *Dygdelära* (I: 15) 1813 jämför han honom med Gustaf Vasa, Gustaf Adolf och Karl XII; han ser honom i deras sällskap »rosenläppig suga Sköldmöns skålar» uppe i Odens sal. I den samma år diktade *Krigssång* (I: 18)

ser han hjälten vandra öfver likberg. I *Carl Johan* (I: 35) kallar han honom »Halfguden» och försäkrar, att hans snille är »omätligt som verldshafvet svallar»; ja, han gör till och med ett försök att få fram bilden af prinsens lockiga hufvud och blixtrande ögon, då han inför anblicken af de segerrika monarkerna utbrister:

Hvem röjer mitt öga bland dessa
Odödliga? — mångfaldig lager
Beskuggar hans lockiga hjessa
Och blickarne stråla hans själ.

Det är betecknande för Stagnelius, att hans hänförelse ikläder sig den erotiska trånadens form:

Som lärkor mot vårsolen trängta,
Som efter sin maka den unga,
Den ensliga Bruden — så trängta
Ock Skandiens barn efter Dig.

Hans hjältedyrkan har ett asiatiskt drag så till vida, att han, utan öfverdrifven ridderlighet, älskar att framställa segraren i öfvernaturlig storlek och de besegrade fienderna som dvärgar vid hans fot, alldeles som på de orientaliska kungamonumenten. I *Högtidssång* förhärligar han kriget mot Danmark på följande sätt:

Carl Johan med gigantiskt hot
Besegrar dvärgars ställda hinder
Och Dana störtar till hans fot
Med rifna hår och bleka kinder.

Stagnelius är så full af Karl Johan, att man finner hyllningar till hjälten inflätade äfven i sådana dikter som *Till Kärleken* (I: 239) och *Till Sånggudinnan* (I: 138), liksom i elegien *Ond och besvärlig är tiden* (I: 198).

Stagnelii trofasta Karl-Johansbeundran trädde aldrig fram inför offentligheten under hans lifstid. Man kan blott hoppas, att det beredde skalden tillfredsställelse att under sin tjänstgöring i ecklesiastikdepartementet renskrifva af konungen under-

tecknade dokument. På baksidan af Stagnelii poetiska handskrifter kan man ibland finna ett mer eller mindre kalligrafiskt textadt: »Wi Carl Johan»; och ett fragment ur *Tingens Natur* är bevaradt på ett pappersark, där Stagnelius nedskrifvit några satser ur en af Karl Johan vid regeringstillträdet 1818 utfärdad proklamation. Det är icke osannolikt, att Stagnelius ganska ofta haft tillfälle att se sin hjälte öga mot öga, ty enligt BÖTTIGER (a. a., s. 74) skall han ha brukats »till protokollföring i konseljen». Säkerligen har kungen icke haft många mera nitiska rojalister bland sina tjänare, och det var med fullt fog som Hammarsköld 1824 tillägnade den första upplagan af Stagnelii skrifter åt Hans Maj:t Konungen, »å den aflidne Skaldens sörjande Föräldrars vägnar». Man måste ge biskopen rätt, när han i ett bref till Hammarsköld af den 21 okt. 1824 fann denna dedikation »så väl passande».

Dedikationen var så mycket mera passande, som Stagnelii beundran för Karl Johan haft ett vidtgående inflytande på hans diktning. Genom en naturlig känsloexpansion kom nämligen Stagnelii sympati att omfatta äfven Karl Johans politiska vänner och medhjälpare, de litterära härolderna för 1812 års politik, madame de Staël och A. W. Schlegel.

Madame de Staël har säkerligen spelat en icke obetydlig roll vid bildandet af koalitionen mot Napoleon och vid närmandet mellan kejsar Alexander och Karl Johan. I september 1812 kom hon från Petersburg till Stockholm, åtföljd bl. a. af Schlegel. Af kronprinsen mottogs hon på det hjärtligaste; snart befann hon sig i medelpunkten för sällskapslifvet och de diplomatiska intrigerna[1]; både hon och Schlegel utvecklade särskildt en liflig verksamhet för att öka Karl Johans popularitet och skapa stämning för ett närmande till Ryssland. I detta syfte utgafs i

[1] Om madame de Staëls Stockholmsvistelse, se J. WICKMAN, Madame de Staël och Sverige, Lund 1911, s. 119—149, och E. WRANGEL, Madame de Staël i Sverige, Nordisk Tidskrift 1911.

februari 1813 *Sur le système continental et sur ses rapports avec la Suède;* författaren till denna skrift — som trycktes i Stockholm, fastän Hamburg uppgafs som tryckort, då officiell brytning med Frankrike ännu icke skett — var säkerligen Schlegel, om än madame de Staëls idéer och uttryckssätt i rätt stor utsträckning prägla framställningen. Utan öfverdrift kan man kalla denna politiska broschyr beundransvärd; med mönstergill klarhet framställer den det världshistoriska läget ur en utprägladt Napoleons-fientlig synpunkt. Från början till slut är den en vältalig plaidoyer för Karl Johans politik, och den ändas med en maning att ta det afgörande steget och förklara Napoleon krig. Schlegel gör sitt bästa för att öfvervinna de svenska antipatierna mot Ryssland; han hänvisar på Norges eröfring och prisar varmt Karl Johans egenskaper som härförare och statsman. Säkerligen har denna broschyr, som äfven utkom i svensk öfversättning, varit af stort värde för Karl Johan.

Madame de Staël å sin sida tillägnade kronprinsen den lilla filosofiska afhandling, *Réflexions sur le suicide*, som hon 1813 utgaf i Stockholm; en svensk öfversättning utkom 1814. Dedikationen är full af den glödande beundran, som madame de Staël äfven i privatlifvet bekände för kronprinsen; hon prisar honom som personifikationen af på en gång republikansk och kunglig ridderlighet, hon hyllar icke blott hans hjältemod, utan äfven hans öfverlägsna snille, då hon utbrister: »Néanmoins Votre esprit transcendant n'est étranger à aucun sujet philosophique, et Vous voyez de trop haut pour que rien puisse Vous échapper.»

A. W. Schlegel blef ju snart knuten som sekreterare vid Karl Johans person; han deltog i denna egenskap i det svenska fälttåget och redigerade med stor talang den svenska arméns proklamationer. När Napoleon strax före slaget vid Leipzig i Leipziger Zeitung låtit införa ett angrepp på Karl Johan, var det Schlegel, som tog upp handsken och författade den på

franska och tyska utgifna *Remarques sur un article de la Gazette de Leipzic;* hatet mot Napoleon förenas där med glorifikationen af Karl Johan, hvilken framställes vid sidan af Gustaf II Adolf.

Madame de Staëls och A. W. Schlegels närvaro väckte stort uppseende. Anmärkningsvärdt är, att de i litterärt afseende verkade undergräfvande på den akademiska smaken. Genom sitt gunstlingsskap vid hofvet och hela sin nästan officiösa position voro de icke lika lätta att bagatellisera som Uppsalaromantikerna. Wallmark och Rosenstein voro nödgade att artigt lyssna till en hel del litterära kätterier; den förre var nära att få trycka en Schlegelsk sonnett i Journalen (WICKMAN, a. a., s. 140), och den senare klagade, liksom Jakob De la Gardie, öfver att det tyska språket brukades vid madame de Staëls högst intressanta privata teaterföreställningar (WRANGEL, a. a., s. 186). Alldeles påtagligt är också, att fosforisternas litterära och sociala position förbättrades genom de celebra meningsfrändernas vistelse i Stockholm.[1] Båda voro från de unga romantikernas sida föremål för en beundran, som var fullkomligt rörande. Hammarsköld talade i bref till Molbech med en viss humor om »St. Schlegels capell», och faktiskt var det en formlig litterär helgondyrkan som drefs.[2] Att de båda främlingarna mycket bidragit

[1] Se härom de anförda arbetena af WRANGEL och WICKMAN, H. G. TROLLE-WACHTMEISTERS Anteckningar och Minnen (II: 94), jämte LJUNGGRENS Svenska Vitterhetens häfder, IV: 418—423. Atterbom var som bekant genom madame de Staëls inflytande nära att få en befattning som sekreterare hos Jakob De la Gardie, hvilken nämnts till ambassadör i Madrid.

[2] Hammarskölds rapporter i brefven till Chr. Molbech d. ä. (nu i Det Kongelige Bibliothek, Köpenhamn) äro så underhållande och så karaktäristiska, att de kunna förtjäna att här återges. Den 12 oktober 1812 skrifver han: »Nu kan jag berätta Dig att jag sett A. W. Schlegels kammardörr, mannens syperbt blankade stöflar och hans två par Dito skor, samt talat i fem Minuter med hans betjent. Men honom [sic!] sjelf, som jag egenteligen ville se, är ännu för mig i Ecliptican. Grefve von der Gröben hade så ofta uppmanat mig att göra Schlegel rätt fram ett besök, att jag i går, då jag dessutom ändå nödgades göra en uppvaktning grep mig ann [sic!] och steg upp till hans rum. Der träffade jag hans

till utbredandet af den romantiska smaken och den tyska litteraturen, lider icke något tvifvel. På våren 1813 besökte de Uppsala; Trolle-Wachtmeister berättar (Anteckningar och Minnen, II: 194), att madame de Staël »och i synnerhet Schlegel mottogos med jubel. Löjligheter blandade sig i den entusiastiska hyllningen. Så t. ex. i ett helsningspoem kallades hon

Schlegels dråpliga vän
du härliga Staël von Holstein.»

I Upsala Tidning finner man vittnesbörd om det djupa intryck, som det illustra besöket gjort på unga skalder. Den

uppassare — sedan Madame Staels kock förut visat mig vägen till hans rum — som just kom uppbärande de skoplagg han blankat, och denne sade mig att hans Herre redan nedgått till Corinnes mor, hvarifrån han genast erbjöd sig att kalla honom. Jag bad honom, för Guds skull, icke taga sig ett sådant oråd före, och begaf mig, så fort jag kunde, åter hem, någorlunda tröstad af det lilla jag fått se, och deraf stärkt till nytt mod att vänta tåligt på en lycklig uppenbarelse af det större jag icke fick se. — Detta är historien om min Söndags vallfart till St. Schlegels capell.» Den 15 okt. heter det: »I mitt föregående underrättade jag dig att jag sett Schlegels stöfflor; nu kan jag fägna dig med den nyheten att jag sett honom sjelf och i hans sällskap tillbragt half annan timma. I dag väntar jag hans besök på Bibliotheket. — Det är, äfven i hans sätt att vara, den aimablaste man jag tror man kan råka i sällskap med. Ur hans klara, bruna och gnistrande ögon och från hans mildt leende men något breda munn, strålar en så genialisk jovialitet att endast det drager menniskor till honom. Hälsa Atterbom och säg honom att han frågade mig efter honom Han känner svenska litteraturen nästan så väl som någon af oss. Och gjorde han bland annat, då samtalet kom att vidröra den Wallmarkska Journalen, med en ironisk mine den anmärkningen: 'wahrlich Sie haben sich hier in Schweden doch um uns Deutsche sehr bekümmert'.» Den 25 mars 1813 skrifver Hammarsköld slutligen: »I anledning af hvad du yttrar om ditt fäderneslands neutralitet må jag nämna, att för en tid sedan insattes på Stockholms Boklådor exemplar af en skrift Sur le Système Continental, enligt uppgift, tryckt i Hamburg (alla Bibliografiska skjäl tala dock för att den skall vara tryckt i Stockholm) af hvilken i går en Svensk öfversättning — 78 sid 8:o — utkommit. Denna skrift är efter mitt omdöme den bästa politiska broschure som i sednare tider, öfver Europas närvarande läge utkommit, men dock icke fri från tom Declamation och individuell bitterhet »

Hammarsköld sammanträffade sedan (se I.JUNGGREN, a. a.) flera gånger med Schlegel. Hvad han under samtalen erfor om tyska förhållanden och personer, bl. a. om Fichte, upptecknade han troget; i dessa efterlämnade anteckningar (nu i K. B., Stockholm) förklarade han att den dag, då A. W. Schlegel kysste honom på kinden, var den skönaste i hans lif.

29 juni 1814 börjar en anonym poet att där publicera en lång rad sonnetter. Den första är en öfversättning af Schlegels *Das Sonett.* Den andra är ägnad *Till A. W. Schlegel.* Den okände författaren hyllar honom som en fyrbåk på det upprörda hafvet.

Ej var mitt bröst tillslutet för det sanna,
Men oinvigd ännu, jag vräktes vildt
Kring vågorna, ej någon stjerna mildt
Min kosa styrde, uti dagens panna.

Då bödo dina läror villan stanna.
Se'n deras enkla klarhet töknen skillt,
Ej mera var mitt irrande förspildt,
Och själen stillad, svor att dig bemanna.

De helga solens lågor tände sig,
Och Proteus-Schelling ljusa blixtrar sände,
Men ej som förr de villade min stig

Nej! endast mörkrets fjättrar de bortskrämde.
Emottag derför denna gärd af mig,
Och stolt din blick ej derifrån sig vände.

På sitt lärjungeskap hos A. W. Schlegel gaf denne anonyme poet en mängd prof: det är Schlegels sonnett-teknik som han mera troget än talangfullt efterbildar. Han riktar sonnetter till sina älsklingsskalder, efter Schlegels föredöme; Zacharias Werner, Kellgren, Lidner och Bellman besjungas (6, 9 juli); han förhärligar *Kriget* som dygdernas och idealismens plantskola (9 juli); han vänder sig till en vän C. W. O. (10 aug.), han drömmer om *Kyssen* och *Kärleken* (14 dec.). Huruvida det är han, som den 14 sept. offentliggör en sonnett på italienska till madame de Staël, torde vara ovisst. Hela denna produktion är kuriös nog: den bildar en fullkomlig parallell till Stagnelii tidigare sonnettdiktning med Schlegel-öfversättningarna och hyllningarna till Lidner och Oxenstjerna (I: 382—389); den öfverensstämmer

i stil och anda fullkomligt därmed, ehuru författaren i begåfning står på ett vida lägre trappsteg.[1]

Madame de Staël medförde vid sin ankomst hit det enda exemplar af *De l'Allemagne*, som undgått Napoleons förföljelser; hon läste upp brottstycken af arbetet i Stockholm[2], liksom hon förut gjort det i Petersburg, och väckte därmed det lifligaste intresse till och med i societeten, där man var alldeles obekant med den tyska litteraturen. Det är lätt att tänka sig, med hvilken otålighet man skulle motse offentliggörandet af denna bok, som Napoleon betraktat såsom i högsta grad samhällsfarlig. Allmänna Journalen innehöll den 5 och 7 januari 1814 en uppsats, »Friherrinnan Staëls förföljelser i Frankrike»; där återgafs företalet till det 1813 i London tryckta arbetet, med redogörelsen för Napoleons åtgärder. I Upsala Tidning för den 12 jan. 1814 annonserade redan Bruzelius om subskription på boken, »hvaraf oförtöfvadt en correkt och vacker upplaga på Originalspråket utkommer». I Calmar-Posten för den 29 jan. 1814 infördes en utförlig anmälan på franska, där det betonas att denna bok af århundradets största författarinna erbjuder ett fördubbladt intresse, därför att den tyska nationen »à tous ses autres motifs d'interèt ajoute des nouveaux par le rôle qu'il joue à présent»; vidare framhålles naturligtvis den exempellösa förföljelse, som Napoleon satt i gång. Redan den 12 mars

[1] Det är icke osannolikt, att denne anonyme poet lämnat åtskilligt flera bidrag till Upsala Tidning. Måhända kunde en ytterst klen sonnett till damerna vid promotionen 1812 vara af hans tillverkning (17 juni). Vida intressantare är poemet *Poppeln* (24 febr. 1813), en öfversättning af Schack Staffeldts *På sjöstranden* (13 mars 1813), öfversättningarna efter Oehlenschläger, bl. a. *Jesu Christi gientagne Liv i den aarlige Natur* (12, 29 maj, 9 juni 1813), *Näktergalen* (18 aug. 1813), *Den sista Sköldmön* (25 aug.). Den litterära afdelningen i denna tidning kunde öfver hufvud vara värd en närmare undersökning. Af märkliga prosabidrag publicerades den 3 okt. 1812 *Mythologiska Utkast* och den 24 okt. 1812 och den 13 jan. 1813 *Strödda Reflexioner*, de senare förbluffande lika Törneros' aforismer. — Hammarskölds ballad *Ljungbyhorn* trycktes där 5 och 16 juni 1813.

[2] Se WRANGEL, a. a., s. 189—190.

annonserades första delen af *De l'Allemagne* som utkommen i Upsala Tidning. De båda andra delarna följde snart efter.

Med stor sannolikhet kan man antaga, att Stagnelius, då han på försommaren 1814 återvände till Kalmar efter aflagd examen, hade i sin kappsäck både A. W. Schlegels dikter, som Bruzelius gifvit ut redan 1812, och madame de Staëls nyligen utkomna *De l'Allemagne*. För visso fattades icke heller Idunahäftena, som Kalmar nation på hösten 1814 beslöt att införlifva med sitt bibliotek. Ty Iduna och Götiska förbundet hade vid denna tid ställt sig i ledet bland Karl Johans beundrare och vänner, hade bekänt sin entusiastiska anslutning till 1812 års politik. Den götiska hänförelsen smälte i detta ögonblick samman med den patriotiska tillfredsställelsen i landet, de götiska formerna tjänade i första rummet till dekorationer vid festhyllningarna för Karl Johan.

Denna utveckling ägde icke rum utan protester, såsom jag på annat ställe (Esaias Tegnér, I: 177—183) har visat. Tegnér anmälde missnöje och hotade att ta sitt utträde, om Iduna skulle förvandlas till en hoftidning. Men rörelsen var i sig själf naturlig, och följaktligen oemotståndlig. De moraliska och politiska stämningar, som Tegnér och göterna odlat, blefvo, skulle man kunna säga, exploaterade af Karl Johans utrikespolitik, fastän denna korsat alla politiska traditioner och grusat de drömmar om Finlands återeröfring, som icke blott Tegnér, utan äfven göterna drömt. I själfva verket torde det förhålla sig så att den götiska rörelsen slog igenom hos den stora allmänheten först i sammanhang med den patriotiska högfloden 1814. Segerglädjen och det officiella festjublet behöfde poetiska former och symboler, och göterna kunde leverera hela den nordiska mytologien och alla de historiska gestalterna och stämningarna. Hvad som förut varit en specialitet för en grupp lidelsefulla patrioter, blef nu en populär nationell ritual, som celebrerades af massorna. Karl Johan förhärligades, trots sin främmande börd och

sitt sydländska utseende, som den ideale göten; med sitt Tirfingsvärd hade han befriat världen. Det antogs att han härstammade från hertig Rolf af Normandie; han var en ny inkarnation af Angantyr och Karl XII på en gång. I Atterboms »*Vikingasäten, åldriga lundar*» heter det: »I spetsen ljungar Thor — med hammarn ljus och stor — Och Carl Johan, så kallas den dundrande Gud.» På biskopshuset i Lund flammade en transparang, som föreställde Thor med Karlavagnen öfver hufvudet och Midgårdsormen för sina fötter, med Svea och Nore i fonden.[1] Det är i högsta grad symtomatiskt: den götiska poesien gaf emblemen och dekorationerna vid Karl Johans apoteos. Men den nådde därigenom också en popularitet som aldrig förr. Det enda häfte af Iduna, som fullkomligt slutsåldes, var det femte, som utgafs i juli 1814 (2:a upplagan utkom 1819): Kalmar nationsbibliotek var icke ensamt om att i det laget få upp ögonen för Idunas förtjänster. Detta häfte innehöll nämligen icke blott Tegnérs *Nore*, som knappast var en angenäm läsning för Karl Johans beundrare, utan också Jacob Adlerbeths *Sång för Svenskar*, där kronprinsen höjdes till skyarna, och framför allt de båda dikter, där Geijer, med sin vanliga impulsivitet, kastade sig i Karl Johans armar för hela sitt lif: *Skål* och *Den 3 juni 1814*. I den förra (»Jag vet ett land der himlen omkring fjällen») karaktäriserar han Karl Johan i anslutning till madame de Staëls bekanta dedikation: »En riddare af kungligt ädelmod.» I *Den 3 juni 1814* tolkar han det svenska folkets extas vid Karl Johans intåg i Stockholm:

> Han kommer, Han kommer,
> Fredsfursten! Hämnaren!
> Hjelten, Beskärmaren!
> Din Prins, Svea! kommer.

Geijer uppträder som »Ödenas tolk», som den inspirerade skaldensiaren, och förkunnar den dag, då hjälten under sitt baner skall ena »Svear, Göther och Norrmän».

[1] Se härom vidare min Esaias Tegnér, I: 493—497.

Omkring dess [= banerets] spets
Sin eviga krets
Carlvagnen leder.
Och tro och seder
Och kraft och heder
Och klippans murar och Nordens sjö
Skola skygga och skärma den heliga Ö.

Karl Johan har här blifvit upphöjd till högste beskyddare och förverkligare af göternas patriotiska dröm. Det var denna dikt, som framför allt var Tegnér förhatlig.

För Stagnelius var den gifvetvis desto mera sympatisk. Hans egen götiska diktning är väsentligen ägnad Karl Johan. Han är den typiske representanten för den här ofvan påpekade affiniteten mellan den götiska poesien och den rojalistiska hänförelsen öfver 1812 års politik. I *Dygdelära* (I: 15) utropar han, efter att ha apostroferat Karl Johan: »Manhems Skalder! sjungen hans beröm!» I *Högtidssång* (I: 33) skildrar han resultatet af kronprinsens politik i denna strof:

Där Oden rest en evig thron
Vid Lögarns friska silfverbölja,
Ren Svensk och Norrman' en Nation,
Med rökelser hvarannan följa.
Så länge dagar täljde bli
Och Nordens stjerna polen kröner
Skall Thules halfö, lugn och fri,
Omarma ärorika söner.

I *Carl Johan* (I: 35) bjuder han sin hjälte välkommen tillbaka »till järnets och frihetens länder» — det är den Tegnér-Geijerska malmklangen från Värmland. I odet öfver kronprinsens hemkomst (I: 37) är det Lings naiva, yfverborna nationalskryt som talar, när han låter de svenska soldaterna längta efter mera jämnbördiga motståndare än fransmännen:

Till Nordisk bardalek
De trängta nu — för vek
Är Söderns strid.

Och den dikt som Stagnelius skref till melodien af den götiska förbundssången (I: 275) är en hyllning till Karl Johan som Manhems högsta skyddsgudomlighet:

Lefve CARL JOHAN! vårt bäfvande hopp
Fylldes, o Göther, då Hämnarn stod opp!
Sällare dar
Skapat han har,
Skandiens pol
Bekrönt med Ärans glimmande Sol.

Evigt från Jorden ej gulltiden flytt —
Födas han skall i Manhem på nytt.
Seder och Dygd
Fräjde vår bygd!
Himlen då ser
Med frid till Odens ättlingar ner.

Det är fullkomligt samma vision som i Geijers *Den 3 juni 1814*, och prinsen får samma epitet, »Hämnaren». Epitetet är naturligare i Stagnelii mun än i Geijers, ty Stagnelius hade alltid skälft af hämndbegär mot Napoleon. Hvad Geijer tänkt, är däremot mera oklart.

Härmed är också frågan om Stagnelii ställning till göterna besvarad. Han hör till den exoteriska riktningen inom den götiska poesien. Det var den yttre politiska situationen, som förde honom i beröring med Iduna. Den djupare och kraftfullare etiska åskådningen, som var grundvalen för de götiska sträfvandena, hade ingen anhängare i honom, och den filosofiska orientering i idealistisk anda, som bildar förutsättningen för Tegnérs och Geijers uppträdande, saknar motsvarighet i hans världsbild; epikureisk sensualism och ortodox religiositet fylla i stället platsen hos Stagnelius.

Men om alltså Karl Johan-svärmaren hade Schlegels dikter, madame de Staëls *De l'Allemagne* och Idunahäftena i sitt litterära bagage, då han från Uppsala återvände till föräldrahemmet för att där tillbringa öfver ett halft år, så medförde han i själfva

verket ferment, som skulle omdana hela hans litterära ståndpunkt och efter hand äfven hans världsåskådning. Huru denna utvecklingsprocess förlupit, kan icke i detalj fastställas, ty vi sakna för Stagnelii räkning icke blott direkta kritiska och estetiska meningsyttringar — han har under hela sitt lif aldrig lämnat ett bidrag till en tidning eller en tidskrift — utan också alla slags brefuttalanden, som kunde ge en fingervisning.

Det står emellertid fast, att han redan under loppet af år 1814, så godt som samtidigt med att han skref alexandrindikter i fransk-klassisk stil, har tillägnat sig de formella nyheterna i Schlegels diktning. Ty canzonerna *Vällustens förakt* (I: 21) och *Till Bachus* (I: 285) har han själf daterat till 1814; *Julquäde* (I: 354) torde vara ungefär samtidigt. De äldsta sonnetterna och elegierna gå sannolikt också tillbaka till år 1814. Slutförd var den nya litterära orienteringen under senare hälften af år 1815, då Stagnelius diktade elegien *Ond och besvärlig är tiden* (I: 198). Denna dikt har Stagnelius själf åsatt årtalet 1815; den måste vara från någon af årets sista månader, då den innehåller allusioner icke blott på slaget vid Waterloo, utan också på deportationen till Sankt Helena. Elegien kan utan öfverdrift sägas innehålla en litterär programförklaring.

Den tar sin utgångspunkt i den världspolitiska situationen. Skalden är full af glädje öfver den »klarare dag», som brutit in för jorden: Napoleon är drifven i landsflykt, »medan i härarnes spets Carl Johan den väldige glimmar». En ny hjälteålder blomstrar; men skalden kan icke delta i skaldernas jubel, ty smärtan tär honom, »stämman förquäfves af gråt».

Från historiens skådespel vänder sig den elegiske diktaren till litteraturen, och ger en bild af den blomstring, som äfven på detta område möter hans blick. Taflan är följande:

> Sångernas gulltid blomstrar ännu och eviga kransar
> Snillet sig vrider. Högt öfver Germanias fällt
> Klingar Din lyra, o Schlegel! då solens mäktiga Dotter

Tolkar i Gallernas språk Fadrens orakler på nytt!
Och i en dödligs hamn än vandrar den gyllne Serafen,
Han som Martyrerna sjöng, Atalas kärlek och död.
Glöda ej Nordens fällt af diktens himmelska rosor?
Brage i Manhems bygd stiftar ett rike igen.
Baldurs härrlige Skald förkjusar det lyssnande Dana
Mäktigt vid Lögarns strand brusar Din harpa, o Ling!
Åter af leende Gudar befolkas den sorgsna Naturen.
Necken sin trollmusik spelar i floden på nytt.
Stolt framvandrar i tallarnes skygd grönmantlade Skogsfrun,
Dvärgar i klyftans djup hamra sitt blänkande gull.
Vallhall öppnar sin lysande port, den för Sekler tillbaka
Slutne. Ur högarnes famn lågande Hjältar stå upp.
Skalder! ej mera Er sång till helig täflan mig väcker.
Ej af Ert ljufliga spel döfvas den smärta, mig tär.
Blödande, magtlös, slagen i fjättrar jag ligger vid Jorden.
Färden kring Himlarne ej mäktar jag göra med Er.

Det ligger i öppen dag att Stagnelii politiska orientering har influerat hans litterära: det är i första rummet Napoleonsfienderna och Karl Johans-beundrarna, som han hyllar. Men därigenom har han kommit att ansluta sig till den romantiska rörelsen, företrädd af A. W. Schlegel, madame de Staël och Chateaubriand. Den framstående roll, som tilldelas den sistnämnde, är i hög grad signifikativ. Genom sin politiska broschyr *De Buonaparte et des Bourbons* hade Chateaubriand ju blifvit restaurationens litteräre banerförare. I sammanhang med sitt fronderi mot Napoleon var han föremål för åtskillig uppmärksamhet i Sverige. I Calmar-Posten för den 9 och 23 januari 1813 hade tryckts utdrag ur hans Resa till Jerusalem, och i Allmänna Journalen hade man från den 12 till den 18 maj 1814 offentliggjort vidlyftiga brottstycken ur hans broschyr, framför allt själfva den stränga karaktäristiken af Napoleons falska storhet, hvarvid man naturligtvis hyllat »dess vidtberömde Författares namn, karakter, grundsatser och talanger». Att Stagnelius nu visar sig vara en glödande beundrare af Bourbonernas försvarare är alldeles i sin ordning. Kalmar har här förut kallats ett svenskt Vendée, men man skulle också kunna kalla det ett

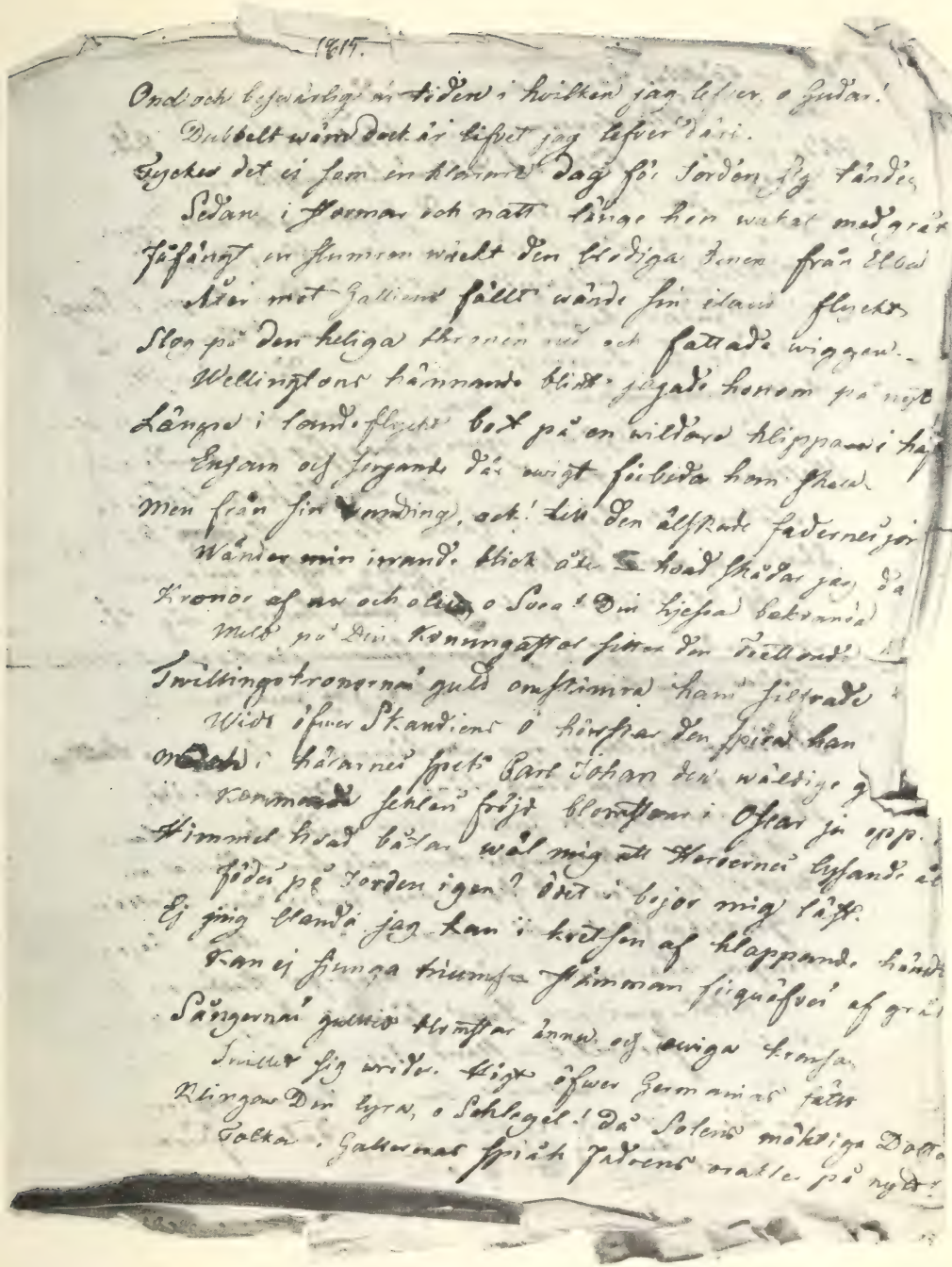

Handskriften till r. 1—26 i elegien *Ond och besvärlig är tiden* (I: 198).

Coblenz i miniatyr. När Stagnelius sluter sig till Chateaubriand, är det, *cum grano salis*, tvenne flöden af emigrantpoesi, som förenas; det ter sig som en yttring af det historiska sammanhang, enligt hvilket den år 1814 besvurna franska chartan är byggd på ett i Kalmar 1804 dagtecknadt dokument.

Vid sidan af den tyska och den franska romantiken är det den götiska poesien i Sverige som Stagnelius hyllar, med förbigående af fosforisterna. Af författarna i Iduna nämner han ingen vid namn, men han parafraserar en rad dikter, som varit införda i tidskriften. Först och främst blir denna parafras en hyllning åt Tegnér, ty det är framför allt *Den gamle Hedningen* och *Flyttfoglarna*, som han haft i minnet[1]; när han skrifver: »Ur högarnes famn lågande Hjältar stå opp,» har han dessutom erinrat sig ett ställe ur *Sveas* senare afdelning. Det ligger en viss ironi däri, att Stagnelius på detta sätt firar Napoleons mest glödande beundrare i Sverige och Karl Johans obeveklige kritiker; men man får komma ihåg, att Tegnérs politiska kätteri icke fått några offentliga uttryck, att *Sveas* äldsta version fallit för censuren och att *Hjelten* icke kunnat tryckas. Att Tegnérs poesi genom själfva sin sinnliga bestämdhet, sin klara färgskönhet och sin lysande prakt måste ha utöfvat en stark dragning på Stagnelius och äfven betydligt influerat hans egen stil, har jag förut i detalj visat.[2]

Hvad Stagnelius mest framhäfver i den götiska poesien är icke det moralisk-patriotiska programmet utan behandlingen af de nordiska myterna och stoffen. Det kan i första ögonblicket förvåna, men är i grunden helt naturligt. Stagnelius hade skrifvt krigspoesi under trycket af en bestämd utrikespolitisk situation, drifven af sitt Napoleonshat. Men hela denna riktning har vid slutet af år 1815 icke längre någon aktualitet för honom, den

[1] Se härom BÖÖK, Stagnelius och Chateaubriand, Samlaren 1909, s. 66—67.

[2] Se härom Studier i Stagnelii ungdomslyrik, s. 63—72.

är *hors de saison*. Med det götiska hjälteidealet som sådant hade Stagnelius icke mycket att göra. Hvad han däremot kunde ta fasta på var det mytologiska inslaget i den götiska poesien; mytologisk poet var han, som i slutet af föregående kapitel visats, med hela sitt väsen, sträfvandena att skapa en brokig och skön, figurrik och trolsk fabelvärld hade gifvetvis djup resonans hos den poet, hvars barndom sugit näring framför allt ur Ovidius. Genom sitt lifliga intresse för mytvärlden har han förts till de båda skalder, som i störst skala återuppväckt de nordiska gudagestalterna: Oehlenschläger och Ling.

Det är lätt att se, att man i detta programuttalande har den ståndpunkt angifven, hvarifrån de flesta af Stagnelii litterära tendenser grena ut sig. I de fornnordiska dramerna täflar han med Ling och Oehlenschläger; på samma gång kan man häfda, att hans allt tydligare markerade sträfvande att efterbilda det grekiska dramats form utgör en parallell till Schlegels antikiserande *Ion*. Schlegels patos som dramaturg var just uppvisandet af det fransk-klassiska dramats ringa estetiska värde. Metriskt och stilistiskt har A. W. Schlegel varit hans mästare. Detsamma gäller Tegnér, i viss mån Oehlenschläger, som delar hans kärlek till det polykroma. Chateaubriand har ytterst betydelsefullt påverkat honom i riktning mot biblisk och kristen poesi, har väckt hans ifver att afsvärja den hedniska mytologien och ersätta den — *sit venia verbo* — med en kristen. Geijer har förmedlat hans bekantskap med den Schellingska uppfattningen af myterna och sålunda fört honom in i en viktig sida af den romantiska spekulationen. Ännu Stagnelii sist utgifna verk, *Bacchanterna*, rör sig på tankebanor, som Geijer anvisat.

Allt detta, som här blott skisserats, antingen framgår af den detaljanalys, som framlagts i kommentaren till Vitterhetssamfundets Stagnelius-upplaga, eller kommer i det följande att närmare belysas. Det är egentligen blott en af de i elegien nämnda författarna, som tyckes stå mera främmande för Stagnelii

tankevärld. Det är madame de Staël. Ja, hon förefaller att så pass litet passa in i sammanhanget, att man länge kunnat tveka, ifall det verkligen är hon som åsyftas — Stagnelii uttryck är ju i sin dunkelhet allt annat än entydigt.[1] Men att med »Solens mäktiga Dotter», som »tolkar i Gallernas språk Fadrens orakler på nytt», verkligen afses att karaktärisera madame de Staël, kan icke sättas i fråga. Dels förekommer hon i omedelbar anslutning till A. W. Schlegel, liksom förenad i samarbete med honom — det är den roll, som historiskt är madame de Staëls, och som hon nyligen spelat i Stockholm. Vidare ter sig allusionen på henne alldeles naturlig, när man beaktar den politiska synpunktens centrala betydelse för Stagnelius; det var obekantskapen med hela det här genomförda betraktelsesättet, som föranledt det af mig förut gjorda misstaget. Frågan är blott: har madame de Staëls författarskap verkligen varit så betydelsefullt för Stagnelius i litterärt och intellektuellt afseende? Eller har han gifvit henne en plats i elegien blott af artighet mot Schlegels vän och Karl Johans beundrarinna, eller af tacksamhet mot den politiske meningsfränden?

Man torde böra frita Stagnelius från misstanken att ha nämnt henne i blott dekorativt syfte. Madame de Staël har säkerligen haft ett ytterst djupgående inflytande på honom, mera genomgripande och rikt på konsekvenser än någon af de öfriga författarnas, om man undantar Geijer.

Först och främst bör det anmärkas, att *De l'Allemagne* framställer ett litterärt program, som väsentligen öfverensstämmer med det Stagnelius utvecklar i elegien. Gentemot den franska klassicismen ställer madame de Staël de stora tyska diktarna. En mycket framträdande plats ger hon naturligtvis A. W. Schlegel, och hon hyllar honom icke blott som estetiker och kritiker, utan också som skald. Det faller genast i ögonen, att hon bland

[1] I min förut nämnda uppsats om Stagnelius och Chateaubriand uttalar jag den meningen, att Stagnelius åsyftat madame de Krüdener.

Schlegels dikter utmärker just desamma, som Stagnelius ägnat sitt intresse. Hon prisar[1] (I: 269) »ses stances sur l'union de l'église avec les beaux-arts, son élégie sur Rome»; båda dessa poem har Stagnelius börjat öfversätta (II: 59, I: 401). Hon meddelar, öfversatt på fransk prosa, sonnetten *L'Attachement à la terre;* Stagnelius har å sin sida tolkat *Sinlighetens magt* tvenne olika gånger (I: 384, II: 77). Hon återger vidare på franska *Lebensmelodien;* denna dikt har Stagnelius väl icke öfversatt, men efterbildat i en af sina elegier (I: 208). Madame de Staël hyllar vidare på ett par ställen i sin bok Chateaubriand. Hon talar om hans sköna *Le Génie du Christianisme* (III: 237), och hon nämner bland det osynliga förbundet af tänkande andar bland alla nationer äfven dem, som »vont à Jerusalem pour faire sortir des ruines saintes une étincelle qui ranime la religion et la poésie» (III: 200). Äfven Oehlenschläger omtalas med erkännande i madame de Staëls arbete; hans dramer prisas bl. a. därför att de med poesi och sanning återge »l'histoire et les fables des pays habités jadis par les Scandinaves» (II: 199). I sammanhang därmed skisserar madame de Staël en bild af nordisk natur, nordiskt klimat och nordiskt lynne, hon antyder den egendomliga karaktären af den nordiska sagan och yttrar slutligen: »Oehlenschläger s'est créé une carrière toute nouvelle, en prenant pour sujet de ses pièces les traditions héroiques de sa patrie; et si l'on suit cet exemple, la littérature du Nord pourra devenir un jour aussi célèbre que celle de l'Allemagne.» Elegien *Ond och besvärlig är tiden* visar sålunda, att Stagnelius har för afsikt att behjärta detta madame de Staëls råd.

Man skulle kunna visa, att äfven Stagnelii senare litterära utveckling öfverensstämmer med tendenserna i *De l'Allemagne.* Madame de Staël fördömer alexandrinerna, och hon är en entusiastisk härold för Schiller och Goethe. *Die Jungfrau von*

[1] Alla citat ur *De l'Allemagne* hänföra sig till den af Bruzelius 1814 i Uppsala utgifna upplagan.

Orléans och *Die Braut von Messina*, som satt djupa spår hos Stagnelius, äro utförligt refererade i *De l'Allemagne;* hon har öfversatt brottstycken ur *Faust*, som vid denna tid var förvånande litet känd, bl. a. första delens slutscen, som återklingar i *Riddartornet* och *Albert och Julia*. Zacharias Werners *Der vierundzwanzigste Februar*, besläktad med *Glädje-flickan i Rom*, analyseras af madame de Staël.

Men det är icke nog med att de litterära idéerna och sympatierna i *De l'Allemagne* hänga nära samman med Stagnelii egna. Vida viktigare är hela den moraliska och filosofiska andan i madame de Staëls verk. Hon visar sig nämligen där vara en liflig anhängare af den filosofiska idealismen, med en stark dragning åt den kristna och den teosofiska naturspekulationen.

Denna sida af *De l'Allemagne* har näppeligen vunnit fullt beaktande inom den franska litteraturhistorien. I ett annat sammanhang (Esaias Tegnér, I: 290—295) har jag visat, att madame de Staël tagit upp de platoniserande tendenserna i den tyska spekulationen; i en studie öfver *Madame de Staël et le mysticisme* (Revue d'Histoire littéraire de la France, 1910) har J. Billion sammanställt vittnesbörden om den mysticistiska perioden af det andliga lifvet på Coppet (1807—1808), men den franske författaren har ingalunda framhäft, hvilket betydande inslag mysti cismen och teosofien bilda i madame de Staëls berömdaste och snillrikaste verk. Det skulle bli för vidlyftigt att här ta upp frågan om madame de Staëls filosofiska orientering i hela dess vidd; jag måste inskränka mig till att beröra de punkter, som äro af särskildt intresse för jämförelsen med Stagnelius.

Madame de Staël uppträder som en svuren anhängare af den tyska spekulationen. Hon talar om att »det fattiga och ädla Tyskland», ruineradt och maktlöst genom kriget, bör erinra sig sina intellektuella rikedomar; hon kallar Preussen för »la patrie de la pensée» (I: 10). Hon beklagar sina landsmäns fördomar: det andliga Tyskland är okändt i Frankrike, den tyska

litteraturen anses sakna smak, den tyska filosofien kallas »pleine de folies» (I: 14—15). Hon är öfvertygad om att »en Allemagne le génie philosophique va plus loin que par-tout ailleurs» (I: 129). Den franska klarheten beror ofta på ytlighet, det tyska dunklet på djup (I: 160). För madame de Staël har studiet af den tyska kulturen verkat som en uppenbarelse; i kapitlet om Tysklands litterära rikedomar skrifver hon: »Lorsque j'ai commencé l'étude de l'allemand, il m'a semblé que j'entrois dans une sphère nouvelle où se manifestoient les lumières les plus frappantes sur tout ce que je sentois auparavant d'une manière confuse» (II: 275). Hon känner sig med andra ord som en upptäcktsresande, som genomströfvat ett okändt område, och nu, halft öfverväldigad, berättar om de underbara ting han fått skåda.

Med stor bestämdhet vänder hon sig i tredje delen af sitt verk mot den franska filosofien, mot sensualismen, empirismen och hädonismen. Den afskyvärda satsen, att tanken blott är en materiell produkt af hjärnan, utgör den naturliga konsekvensen af den i fransk filosofi förhärskande tankeriktningen (III: 19). Locke, Condillac, Helvétius och Holbach ha alla vandrat på samma olyckliga väg; den leder till en ren fysisk njutningslära utan värdighet (III: 31). »Le principe raisonné de la frivolité du coeur et de l'esprit, c'est la méthaphysique qui rapporte toutes nos idées à nos sensations» (III: 39). Hela denna upplysningsfilosofi kallar hon »destructive de toutes les croyances du coeur»; den är en fiende till mänskligheten; »mais il n'en est point ainsi de la doctrine de Platon, ni de celle des Allemands» (III: 5). Hon häfdar nödvändigheten af en verklig metafysik, som uppvisar våra idéers sanna ursprung (III: 7). Med stor tillfredsställelse konstaterar hon, att Bacon ehuru han var den moderna empirismens upphofsman, »tenoit encore beaucoup plus qu'on croit à cette philosophie idéaliste qui depuis Platon jusqu'à nos jours à constamment reparu sous diverses formes» (III: 13). Redan i dessa ord lyser det igenom, att hon känner sig som en an-

nängare af Platon. Hennes framställning af Kant, Fichte och Schelling tar framför allt sikte på den kunskapsteoretiska och moraliska idealismen hos dem; särskildt är hennes uppfattning af Kant platonskt färgad. Dock häfdar hon att Platons filosofi är mera poetisk än Kants (III: 71).

Madame de Staël stannar emellertid icke hos de spekulativa filosoferna; hennes sympati sträcker sig vida längre. Hon talar om det inflytande, som filosofien haft på naturvetenskaperna. Två stora synpunkter, förklarar hon, tjäna till ledning för naturvetenskapliga undersökningar: »l'une, que l'univers est fait sur le modèle de l'ame humaine, et l'autre, que l'analogie de chaque partie de l'univers avec l'ensemble est telle que la même idée se réfléchit constamment du tout dans chaque partie, et de chaque partie dans le tout» (III: 113). Madame de Staël är slagen af skönheten i denna tanke, att människosjälens lagar äro desamma som naturens, att den fysiska världen är en afbild af den andliga. Det är ingen tom lek, när människans känslor jämföras med de yttre fenomenen: »C'est la même pensée du créateur qui se traduit dans deux langages différents, et l'un peut servir d'interprète à l'autre. Presque tous les axiomes de physique correspondent à des maximes de morale.» I denna öfverensstämmelse mellan naturen och anden finner madame de Staël tecknet på ett stort mysterium. Ännu äro inga positiva upptäckter gjorda; »mais toutefois cette lueur incertaine porte bien loin les regards».

Schellings naturfilosofi har i denna madame de Staëls framställning förenat sig med reminiscenser från Swedenborg och Saint-Martin; ty madame de Staël hade i sin ungdom varit en initierad adept i kretsen kring »le philosophe inconnu» (J. BILLION, a. a., s. 109—110). Hon synes en smula osäker om, hur långt hon skall ge sig ut på de äfventyrliga farvattnen, som tydligen äro henne väl bekanta. Hon anför ett yttrande af Pascal för att styrka, att astrologer och alkemister icke alldeles sakna grund

för sina spekulationer; hon sätter i fråga, att det fordom existerat intimare förbindelser mellan människan och naturen än i våra dagar: »Les mystères d'Eleusis, le culte des Egyptiens, le systeme des émanations chez les Indiens, l'adoration des éléments et du soleil chez les Persans, l'harmonie des nombres qui fonda la doctrine de Pythagore, sont des traces d'un attrait singulier qui réunissoit l'homme avec l'univers» (III: 121). Hon är icke ovillig att acceptera äfven sådant som räknats till vidskepelsen: »Ce que nous appelons des erreurs et des superstitions tenoit peut-être à des lois de l'univers qui nous sont encore inconnues. Les rapports des planètes avec les métaux, l'influence de ses rapports, les oracles mêmes, et les présages, ne pourroient-ils pas avoir pour cause des puissances occultes dont nous n'avons plus aucune idée?» (III: 123). Hon är öfvertygad om att universum mera liknar ett poem än en maskin (III: 125).

Hela denna naturfilosofi står hos madame de Staël i nära förbund med religionen. Hon citerar med instämmande en tysk tänkares ord, att det icke finnes någon annan filosofi än den kristna religionen (III: 166). Hon skrifver: »Den idealistiska filosofien, den mystiska kristendomen och den sanna poesin hafva, ur många synpunkter, samma mål och samma källa» (III: 255). Hon talar med den största vördnad om mysticismen, icke blott om Herrnhutarna, utan också om teosoferna, om Jacob Böhme och Saint-Martin (III: 240); hon refererar Saint-Martins öfvertygelse, att kristendomen innehölle »des paroles mystérieuses qui pouvoient servir à dévoiler les lois de la création». Hon har läst Böhmes skrifter i Saint-Martins öfversättning och, utan att fullt förstå dem, förvånats öfver djupet af hans naturuppfattning: han betraktar naturen som en sinnebild af kristendomens förnämsta sanningar, »partout il croit voir dans les phénomènes du monde les traces de la chute de l'homme et de sa régénération» (III: 269).

När madame de Staël skref *De l'Allemagne*, trädde hos

henne icke blott de spekulativa intressena, utan också de religiösa stämningarna fram med stor styrka. Det sammanhängde utan tvifvel med bittra personliga upplefvelser: dels den afgudade faderns död, dels svåra erotiska desillusioner. Hon befann sig i den åldern, då tanken om resignationens nödvändighet tränger sig på äfven den verksammaste och af lifslust mest sprudlande kvinnonatur. De *Réflexions sur le suicide,* som hon gaf ut under sitt uppehåll i Sverige, visa henne likaledes lidelsefullt upptagen af de moraliska problemen och genomträngd af sina plikter som Kristi efterföljare. I *De l'Allemagne* finner man vittnesbörd om hennes fasta föresats att göra allvar af de religiösa krafven: »La religion n'est rien si elle n'est pas tout, si l'existence n'en est pas remplie, si l'on n'entretient pas sans cesse dans l'ame cette foi à l'invisible, ce dévouement, cette élévation de désirs qui doivent triompher des penchants vulgaires auxquels notre nature nous expose.» (III: 210). Icke blott i lifvet vill hon att religionen skall triumfera, den skall äfven behärska poesien och filosofien: »Pourquoi donc la puissance d'aimer, la poésie, la philosophie, ne seroient-elles pas les colonnes du temple de la foi?» (III: 211.)

Betraktar man nu den Stagnelianska elegiens rader om madame de Staël i ljuset af den synpunkt på *De l'Allemagne* som här framhäfts, så få de en vida klarare och betydelsefullare innebörd. Att Stagnelius särskildt nämner att hon brukat »Gallernas språk», är helt förklarligt; ty hon framstod som representant för den tyska spekulativa idealismen. Att han jämför henne med Pythian som förkunnar Apollons ordspråk, är ett naturligt uttryck af den endast halft invigdes vördnad inför mysterierna. Den som i likhet med Stagnelius varit främmande för de filosofiska och teosofiska tankebanor, som madame de Staël följde, kunde med all rätt betona det hemlighetsfulla i förkunnelsen. Själf hade hon talat om oraklerna som utslag af ockulta krafter, och hennes bok slutar med en lofsång öfver

entusiasmen, som hon i anslutning till den grekiska etymologien förklarar vara det gudsingifna tillståndet (III: 295); Stagnelius ansluter alltså sin karaktäristik till hennes egen föreställningsvärld, liksom han, ytterst konstfullt, låter Chateaubriands uppenbarelse i elegien vara ett exempel af *le merveilleux du christianisme*, sådant det ständigt förekommer i vicomtens egen poesi (»*Och i en dödligs hamn än vandrar den gyllne Serafen*»).

Madame de Staëls bok *De l'Allemagne* har sålunda fört Stagnelius in i en ny värld, som till att börja med väckt hans undran och häpnad, men också vördnad. Stagnelius var icke predestinerad för mystiken. Hans diktning visar en förkärlek för den sinnliga konkretionen, den plastiska konturen, hvilken mer än väl förklarar den ringa dragningskraft som fosforismen och den nya estetiska smaken utöfvat på honom. Hans stil är klar och logisk, utan ljusdunkel, och han har också länge omfattat det fransk-klassiska maneret utan spår af motvilja. Han står i mycket på samma linje som Tegnér. För spekulativa frågor, ja, för filosofiska problem öfver hufvud, synes han icke ha visat något lifligare intresse; i hans ungdomslyrik finnes intet grubbel. Hans studieriktning vid universitetet hade icke fört honom innanför den högre teologiens och metafysikens råmärken. Han var mytiker, men icke mystiker, fromt religiös på ett handgripligt ortodoxt sätt, men ingen religiös grubblare och anare. Han var icke romantiker i samma absoluta mening som Novalis, Friedrich Schlegel, Atterbom, Hedborn eller Elgström. Det är utåtriktade politiska intressen, som gifvit den starkaste färgen åt hans ungdoms stämningslif.

Under sådana förhållanden är det särskildt begripligt, att madame de Staël blef den som förde honom in på nya vägar. Hon var en berömd och inflytelserik politisk personlighet — »Solens mäktiga Dotter» — som stått den afgudade hjälten Karl Johan nära; hennes bok hade varit förföljd af »röfvardrotten», öfverallt stötte man i den svenska upplagan på partier, som

framhäfdes med citationstecken: det var de ställen som Napoleons censur funnit förgripliga. Oppositionen mot despoten går som en passadvind genom hela boken; och öfverallt framställer författarinnan de höga filosofiska, moraliska och religiösa idéerna såsom oförenliga med den torrt rationella, egennyttiga, irreligiösa andan i Napoleons Frankrike. Med hvilken auktoritet skulle icke allt detta tala till Stagnelius! Hennes klara, lifliga och energiska franska hade alls ingenting af det nebulösa och groteska i fosforisternas uttryckssätt. Den romantik, som hon utvecklade, hade icke den bismak af skandal och revolutionär missaktning mot erkända statsauktoriteter, som Uppsalastudenternas; under det att regeringen öfvervägde lämpliga åtgärder mot ofoget i Phosphoros och Svensk Literatur-Tidning, var madame de Staël *persona gratissima* vid hofvet. För en starkt konservativ rojalist var denna synpunkt allt annat än oväsentlig.

Huru länge det dröjde, innan Stagnelius fullt tillägnat sig andan i *De l'Allemagne* är icke lätt att säga. I själfva elegien *Ond och besvärlig är tiden* finnes alls intet inslag af romantisk mystik mer än själfva den hemlighetsfulla allusionen på Pythian. Före år 1818 har den nya litterära orienteringen ännu icke fört till en fullkomligt afgörande filosofisk nyorientering. De äldre motiven och stämningarna lefde kvar vid sidan om de nya under en jämförelsevis lång brytningstid; i någon mån berodde detta säkert därpå, att hvarken A. W. Schlegel eller madame de Staël voro lika exklusiva och fanatiska i att utdöma den äldre smaken — de hade vidare horisont och större fördomsfrihet än de uppsalienska hetsporrarna. Men när Stagnelius till slut ger sig helt och hållet hän åt den filosofiska romantiken, så följer han i själfva verket just de banor, som madame de Staël utpekat. Utgångspunkten är Platon, idealismens store lärofader, för Stagnelius likaväl som för madame de Staël. Från den tyska spekulationen, Kant, Fichte, Schelling och Hegel, hämtar han dialektiken och tankeformerna. Den teosofiska naturfilosofiens sanningar

studerar han hos Böhme och Saint-Martin. Madame de Staël lärde, att universum är en afbild af människosjälen; Stagnelius sjöng: »Utsidan af oss sjelfve blott är verlden» (II: 100). Madame de Staël var villig att acceptera tanken om planeternas samband med metallerna, och detta sambands inflytande på människan; Stagnelius gaf denna tanke originell poetisk form i sina astrologiska dikter. Madame de Staëls lära, att den idealistiska filosofin, den mystiska kristendomen och den sanna poesin ha samma källa och mål, det är hjärtpunkten i Stagnelii åskådning. Med Böhme och Saint-Martin ser äfven han i naturföreteelserna blott symboler af själens fall och återförening med Gud. Han visade sig vara en trogen lärjunge; ja, han gjorde utan tvifvel allvar af tankar, som madame de Staël mera i förbigående intresserat sig för, som hon, så att säga, uppmuntrat utan att fullt hänge sig åt dem. Nyfikenheten, experimenteringslusten spelade ju en icke obetydlig roll i madame de Staëls rörliga intellektuella lif.

Men äfven hon kände den evighetslängtan, den religiösa elevation, som Stagnelius så ofta tolkade i sin dikt. Hon skrifver på ett ställe i *De l'Allemagne* (III: 205): »Quand nous contemplons le ciel étoilé, où des étincelles de lumière sont des univers comme le nôtre, où la poussière brillante de la voie lactée trace avec des mondes une route dans le firmament, notre pensée se perd dans l'infini, notre coeur bat pour l'inconnu, pour l'immense, et nous sentons que ce n'est qu'au delà des expériences terrestres que notre véritable vie doit commencer.» Det är temat för Tegnérs *Stjärnsången* eller för Stagnelii sonett (I: 385):

Olympens barn, Sol, Måne, stjernor, tagen
Den hyllning mot som Er min andakt sänder
Från jordens grus, från töckensvepta stränder,
Vid quällens prakt, vid gryningen af dagen.
— — — — — — — — — — — —
Dock trösten Er I sönderslitna hjertan
På andra sidan blåa stjern-förlåten
Gå dubbelt klara Solar opp för smärtan.

Äfven hon kunde tro sig höra sin sorg återljuda från naturens bröst: »Le vent, dont le murmure se prolonge sous les feuilles tremblantes, nous révèle la musique. Et l'on dit même que sur les côtes de l'Asie, où l'atmosphère est plus pur, on entend quelquefois le soir une harmonie plaintive et douce, que la nature semble adresser à l'homme, afin de lui apprendre qu'elle respire, qu'elle aime, et qu'elle souffre» (III: 291). Är det icke kreaturens suckan, den naturens andedräkt, som Stagnelius en gång besjöng (II: 441):

Hör du vinden? Susande han sväfvar
Mellan lundens höga poppelkronor.
Hör du? växande hans suckar tala,
Liksom trånsjukt han en kropp begärde
Att med sommarns Flora sig förmäla.
Dock re'n tyna rösterna. På löfvens
Eolsharpa klingar svanesången
Ständigt mattare och dör omsider.

*

Trots den utomordentliga knapphändigheten i vår kunskap om Stagnelii personliga uttalanden och privata relationer, så finnas dock, man frestas säga genom en lycklig slump, bevarade ett par vittnesbörd, som bekräfta, att hans sympatier voro fästade just vid de riktningar och personligheter, som här tillerkänts en afgörande roll för hans utveckling.

Redan författaren till Stagneliusbiografien i Svenskt Pantheon — enligt uppgift G. H. MELLIN — berättade 1833, att Stagnelius på en middag, som Rosenstein gaf för sina underordnade, »med en högst oväntad vältalighet och klarhet framställde de nyare idéer, som nya Scholan då som bäst kämpade för. Särdeles berömde Stagnelius sina favorit-författare Schleglarne, så att något hvar blef förundrad.» Mellins framställning torde emellertid icke vara alldeles korrekt. Det är icke sannolikt att Stagnelius jämnställt bröderna Schlegel, ty Friedrich Schlegel har näppeligen lämnat några påvisbara spår i hans författarskap.

Vidare är Mellins referat så affattadt, som om Stagnelius uppuppträdt till försvar för Nya skolan; det säges visserligen icke uttryckligen, men ligger nära till hands. Att fosforismen alls icke nämnts under detta middagssamtal, kan man med ganska stor sannolikhet sluta af ATTERBOMS framställning 1848 i Strödda bidrag till Svenska vitterhetens häfder. Atterboms sagesman är uppenbarligen C. J. L. Almquist; ty han kallas »en af mina ungdomsvänner, sedermera sjelf ryktbarvorden såsom skald och mångsidig författare» och uppges ha varit kollega till Stagnelius på ämbetsrummet.[1] Om Stagnelius nu på något sätt försvarat eller lofprisat Nya skolan, så skulle Almquist icke under vänskapens sötebrödsdagar ha försummat att framhålla det för Atterbom, och Atterbom skulle sannerligen icke ha tvekat att återge det med all tänkbar emfas. I stället har den af Almquist-Atterbom förmedlade berättelsen följande lydelse, hvilken genom sina exakta detaljuppgifter gör ett vida trovärdigare intryck än den Mellinska versionen: »Vid bordet började värden yttra förklenliga utlåtelser öfver A. W. Schlegel, som några år förut hade besökt Stockholm såsom Fru Stael von Holsteins följeslagare. Man hörde derpå; för många var saken likgiltig; andra, som kände den nyare tyska vitterheten och Schlegels skrifter, hyste motsatta tankar; men ingen tyckte det passa sig att mot den vördade förmannen taga till genmäle. Då upphöjde Stagnelius, hvilken ända dittills blott sett ned i sin tallrik och tegat som muren, till allas bestörtning sin röst med de orden: 'Förlåt mig, Morbror! men det der var taladt uppåt väggarne.' Med yttersta möda undgingo gästerne att utbrista i skratt; Rosenstein, icke

[1] Ingen annan än Almquist var kollega till Stagnelius och vän till Atterbom, utom J. C. Askelöf, men denne var icke skald. Uttrycket »ungdomsvän» är visserligen frapperande och knappast bokstafligt riktigt; men därmed har Atterbom velat markera, att den personliga vänskapen tillhörde det för länge sedan förflutna. Artigheten mot Almquist som författare är ju helt försiktigt hållen; den var på sätt och vis oundviklig, då Atterbom begagnade Almquists muntliga förtroenden som källa i rätt stor utsträckning.

utan förhöjd ansiktsfärg, svarade: 'tycker du det, min kära Erik?' och vände sig till andra samtalsämnen, då Erik hvars tunghäfta nu en gång var lossnad, begynte, i upprättad ställning, svängande knifven i ena handen och gaffeln i andra, en föreläsning öfver Schlegels odödliga förtjenster.»

Naturligtvis behöfver man icke ta hvarje drag i denna lifliga skildring för kontant, men alla kriterier tyda på att situationen är riktigt uppfattad. För Rosenstein, gammal vän och beundrare till madame de Staël, låg det naturligtvis ytterst nära till hands att beklaga hennes *alliance toute morale* med A. W. Schlegel; i ett bref till Martina von Schwerin af 4 okt 1812 (citeradt af WRANGEL, a. a., s. 181) hade han kallat Schlegel »en smula kättersk i metafysiken och särskildt i vitterheten». Naturligtvis var Rosenstein alltför artig att i ett middagssällskap kritisera en dam sådan som madame de Staël, men i brefvet till Martina von Schwerin hade han betonat, att »vi ha olika åskådningar både i filosofi och litteratur. Hon är mera intagen för tyskarne än för fransmännen.» I själfva verket låg gifvetvis en indirekt kritik af madame de Staël dold i de nedsättande omdömena om A. W. Schlegel. När Stagnelius med den hos blyga och tystlåtna personer vanliga ifriga vältaligheten gick i elden för A. W. Schlegel, så försvarade han alltså samtidigt »Solens mäktiga Dotter», till hvars dunkla orakelspråk han lyssnade med andakt, enligt den elegi, som måste ha författats ungefär samtidigt med den Rosensteinska middagen. Stagnelius hade modet att bekänna sig till sina gudar icke blott i lönnkammaren, utan inför bespottarna.

Att Stagnelius kände sig fästad vid Geijer, göternas ledande personlighet, det visade han genom att uppsöka honom på sensommaren 1822; han öfverlämnade då till Geijer begynnelsen på *Bacchanterna,* som just var under tryckning. I själfva verket ligger grodden till detta skådespel i Idunas första häfte, där Geijer utvecklat den romantiska uppfattningen af religion och mytologi.

Stagnelius har sålunda i handling gifvit prof på lärjungens tacksamhet mot de mästare, som fört honom in på nya banor. Det skulle emellertid dröja ganska länge, innan han helt tillägnat sig deras förkunnelse. Innan jag går in på att närmare analysera Stagnelii utvecklingsgång, vill jag först dröja vid de 1814—1815 författade verk, hvari äldre tendenser och åskådningar inom hans personlighet kommit till uttryck, och därpå teckna en bild af hans lif under Stockholmsvistelsen, så fyllig som de ytterst torftiga källorna tillåta.

V.

GUNLÖG OCH CYDIPPE.

Gunlög har ofta ansetts tillhöra den allra tidigaste perioden af Stagnelii författarskap. I själfva verket är den i sin nuvarande form en produkt af Stagnelii götiska patos från 1814. Den är ett mytiskt epos med politisk tendens.

Förebilden var Lings *Gylfe*. Skenbart handlade denna dikt om den tappre konung Gylfe, som sörjde öfver att hans mö röfvats bort, men i realiteten handlade den om Sverige, Finland och Ryssland. Den gamla sagan om de onda jättarna brukades här till en genomskinlig förklädnad för politiska allusioner; med jotarna menades ryssarna.

Stagnelius har efter Lings exempel velat ge den gamla mytvärlden patriotisk halt genom att underlägga den en symbolisk betydelse. Han har emellertid icke gått lika hårdhändt och mekaniskt till väga som Ling, hvilken helt enkelt skildrade samtidens händelser i fornnordisk förklädnad, med förtydligande noter för den som eventuellt icke kunde gissa de rätt enkla gåtorna. Stagnelius har visat en diskretare smak; han har nöjt sig med att låta parallellen med de moderna förhållandena skymta fram. Hvad han ger är verkligen allusioner, icke spetsfundiga allegorier.

Den politiska kärnan i *Gunlög* har man i *Högtidssång* (I: 33), diktad till den 27 februari 1814. Karl Johans bedrift förhärligas där med dessa rader:

Där Oden rest en evig thron
Vid Lögarns friska silfverbölja,
Ren Svensk och Norrman, en Nation,
Med rökelser hvarannan följa.

Karl Johan ses här i ett djupt historiskt perspektiv: han är den segerrike grundläggaren af en ny stat och af en ny dynasti, liksom Oden. I *Gunlög* sjunger Kunser inför Suttung profetiskt om Manhems kommande öden och om sin härskare Oden (III: 28):

När mörka skuggor öfver Thule hvila
Och Svea sorgsen höljer sig i flor,
I sensta åldrar Guden dit skall ila
Ur Gimles salar eller fjärran bygd,
Hans anblick lugna tårarne som svalla,
Förgätna Dygder jubla i hans skygd,
Och Guden okänd låta CARL sig kalla.

Karl Johan är sålunda en ny inkarnation af Oden. Kunser spår, att den nye Oden skall komma antingen från himlen (»Gimles salar») eller från »fjärran bygd». I *Högtidssång* besjöngs den »Frälsare, som kom från randen — af Seinens tornbekrönta ström — Och trofast räckte Svea handen.»

Gunlög skildrar Odens invandring i Sverige, och skildrar den på ett sådant sätt, att man gång på gång erinras om gudens sista inkarnation, om Karl Johan och hans bragder. När det berättas om hur skandinaverna med hänförelse hälsa den främmande härskaren, så tänker man ofrivilligt på det mottagande, som bereddes Karl Johan framför allt vid hans återkomst till Sverige 1814 (III: 13):

Från Bernstenskusten nu hans flotta gungar,
Och snart på Skandiens halfö står hans fot,
Där landets skaror ned från bergen tåga,
Med sång och dans, den kommande emot
Och offereldar till hans ära låga.
Ren genom Kålmord går han. Ren han nått
Sin resas mål, de blomsterrika fälten
Dem Lögarn vattnar.

Det kunde gifvas en naturligare invandringsväg för Oden, som kommer från östern och Asien öfver Gardarike, d. v. s. Ryssland.

Men från den tyska östersjökusten kom i maj 1814 Karl Johan till Karlskrona, passerade Kalmar och Kolmården på väg till Stockholm, öfverallt hälsad af fester och illuminationer, och det är denna route, som föresväfvat Stagnelius.

Det finnes emellertid längst i norr ett vildt och genstörtigt folk, som vägrar att underkasta sig Oden, som i sin blindhet tillbakavisar de välgärningar den store statsmannen och krigaren har i beredskap för dem. Det är jotarna. I Lings *Gylfe* hade asarnas eviga fiender från sagorna identifierats med ryssarna; hos Stagnelius har däremot deras uppförande en misstänkt likhet med norrmännens. Vill Oden krig med Jothem? Ingalunda. Brage kommer som hans sändebud »med fridens hälsning»(III: 23), ty Oden är mätt på krig och ära, »blodförvärfda segertecken» har han nog af. Han vill ingenting annat än lyckliggöra *hela* den skandinaviska halfön:

> Jothems Drott, o må
> Den gyllne morgon Manhems slätter dagar
> Ock dina skogbekrönta fjällar nå
> Och samma Konung offertjänst och Lagar
> Förena barnen af det vida land
> Som Nordens Ishaf, Sundets bölja löga,
> I brödrasämjans milda rosenband
> Kring Gudathronen.

Men Suttung, konungen i Jothem, vill icke mottaga den brodershand, som »Nordens Skyddsgud» räcker honom. Han rustar sig i stället till strid under vilda hotelser. Oden betraktar dessa anstalter med djupt förakt. När han sett jotahärens vapenöfningar, beskrifver han (III: 25) »dess frätta vapen», dess »tunna leder», och försäkrar, att Suttung försökte elda »sin fega tropp»

> Med tomma löften och ett vanskligt hopp
> Om feta rof och lättköpt segerära.

I dessa rader har man ett uttryck för de känslor af öfverlägsenhet och fientlighet, hvarmed man i Sverige följde de norska försvarsberedelserna 1814.

Gunlög är alltså diktad efter den 17 maj, sannolikt under

sommaren och hösten 1814. Att den icke blef fullbordad, sammanhänger kanske med att fientligheterna upphörde efter konventionen i Moss den 14 augusti. Kriget med Norge fick näppeligen den gloriösa afslutning, som Stagnelius väntat sig; det var kanske icke så lätt att ge en mytisk form åt den rätt oklara upplösning på konflikten, som unionen innebar. I hvarje fall var situationen länge sväfvande och därigenom föga ägnad för poetisk behandling.

Det är emellertid ingalunda uteslutet, att Stagnelius, då han 1814 diktade *Gunlög*, begagnade äldre utkast och planer, att han så att säga ympade in de politiska anspelningarna på en redan befintlig stam. Ty själfva den saga, som ligger till grund för dikten, har i sig själf knappast något heroiskt inslag, och lämpade sig egentligen ytterst illa för de politiska anknytningarna. Parallellen mellan Oden och Karl Johan var lätt att draga och var också tacksam; men sagan handlade om Odens hemliga kärleksäfventyr med Gunlög och hur han stal bort skaldemjödet. Hur i all världen skulle dessa betänkliga motiv kunna få en anslående symbolisk betydelse, ja, hur skulle de öfver hufvud kunna förenas med värdigheten hos den person, som Stagnelius i ungdomligt lättsinne gjort till en ny inkarnation af Oden? Det är dessa problem, som Stagnelius icke kunnat lösa. De bevarade fyra sångerna handla i grund och botten om allt annat än själfva sagan; det enda af denna som upptagits är berättelsen om skaldemjödets tillredning. De fragment, som finnas af fortsättningen, hänga icke ens ihop inbördes, och af det politiska perspektivet ser man icke en skymt; Oden spelar i dem en roll, som mycket illa anstår den vise regent, den skyddsgud för Norden, grundläggare af seder och lagar, hvars bekantskap vi ha gjort i de fyra första sångerna.

Sin kännedom om sagan har Stagnelius hämtat från Dalins historia.[1] Den »vittre man», af hvars blod dvärgarna beredde

[1] Först påpekadt af J. B. SIMONSSON, E. J. Stagnelius, s. 274.

skaldemjödet, kallar han för Kunser; denna namnform förekommer blott hos Dalin och är uppenbarligen ett tryckfel för Kvaser, hvilket på detta sätt blifvit förevigadt.[1] Dalin skrifver vidare Gunlög i stället för Gunlöda, och Stagnelius har med stor pietet för sina barndomsminnen bevarat äfven denna form. Det är anmärkningsvärdt, att han i den lyriska dikten *Gunlög* (I: 271) redan visar sig bättre underrättad; där talar han om »Quasers helga blod». Några år senare, när han diktade *Sigurd Ring*, använde han den riktiga formen Gunlöda (IV: 25); han hade då en betydligt säkrare kännedom om nordisk mytologi och brukade andra källor än de närmast till hands liggande.

När han skref *Gunlög*, hämtade han däremot alla sina föreställningar om den fornnordiska världen från Dalin. Han har pressat fram icke så litet af de mestadels ganska torra notiserna. Man måste förvånas öfver den trolska fabel, som han byggt upp utan att ha någon annan grundval än Dalins knapphändiga och lätt ironiska referat af sagan. Det är en brokig och fantastisk värld, som Stagnelius frambesvärjer; den har visserligen icke någon nordisk karaktär, men den saknar icke åskådlighet och lif. Hvarifrån har den unge poeten då hämtat stoff och färger?

Svaret ligger i öppen dag: från den klassiska litteraturen, framför allt från de latinska skalderna. Hans minne var fullt af alla dessa bilder och motiv, och hans fantasi har spunnit hop dem till ett invecklad mönster.

Redan språket förråder öfverallt hans starka beroende af latinet. Han kallar Oden en gäst från himmelen på jorden, »men återvända skolande en dag» (III: 11) — *rediturus!* Han brukar participalkonstruktioner sådana som »morgonsolens födda purpursken» eller »rörda bälgars dunder» (III: 18); Kunser talar

[1] Eller rättare ett läsfel. Ett gammalt tyskt a kan i handskrift lätt läsas som n; i och med detta vokaliseras den föregående bokstafven, och Dalins läsning är färdig.

till Solen om de världar, »som Dig gången sakna». När skalden vill säga, att den girige är lika marmorhård mot poesien som mot medlidandet, uttrycker han det på följande klassiska sätt: »Det bröst där guldets vilda hunger bor — För sångens trollkraft och för bröders smärta — Är lika marmor» (III: 38). *Auri sacra fames* klingar genom. Han är så van vid den latinska ordföljdens frihet, att han icke ryggar tillbaka för att skrifva: »Så af hans lifsmed dessa sagda ord — I Suttungs hjärta vredens flammor tända» (III: 43). Det finns rader, som förefalla tänkta på latin, och som bli klarare, om de öfversättas till detta språk. När han skildrar, hur Suttungs krigare plundra dvärgarnas grotta, heter det:

> Af en nyfödd törst
> Till byte förda skaror skaror tränga
> Med gräsligt buller. Dem som ingått först
> I ryggen åter täta flockar hänga.

Haerere in tergis betyder följa hack i häl, och *haerere* styr dativ.

Språket har sålunda latinsk tingering; äfven liknelserna äro klassiska. Suttungs sinnestillstånd, då han i sina förhastade segerdrömmar störes af Odens sändebud, åskådliggöres genom en jämförelse med en rik arftagare, som vid grafölet redan i fantasien frossar af skatterna, men plötsligt skrämmes upp af den dödes vålnad: »I Jota drottens hjärta så det klack — När dörren uppläts» (III: 20). Skildringen af arftagaren sväller ut till en fullkomligt fristående tafla: det är den homeriska liknelsen, sådan den efterbildades af romarna, både af epici som Virgilius och lyrici som Horatius. På alldeles samma sätt jämför han asarnas krigståg med flyttfåglarnas vandring (III: 52), eller Suttungs hastigt utbrytande vrede med en explosion, som en granat tänder i ett kruthus (III: 42), eller de plundrandes skaror med de hvarandra jagande molnen (III: 43). Öfver hufvud äro krigsskildringarna inspirerade ur den klassiska hjältedikten, som

man kan förstå redan däraf, att Suttungs krigare förklaras vara »i koppar smidde kring en bildskön kropp» — det är latin snarare än svenska. När Suttungs skaror plundra dvärgarnas grotta, sitter Nornan osynlig öfver trappan; hon leder Hjalmars steg till skaldemjödet »väldigt hållande tillbaka — Den andra svärmen» (III: 45). Hela scenen är alldeles oförenlig med de nordiska föreställningarna om de stränga, obevekliga och oåtkomliga Nornorna; Stagnelii Norna påminner däremot slående om de homeriska gudinnorna, som i en osynlig skepnad ingripa i striden med åtskilligt fusk till förmån för sina hjältar, och alldeles särskildt erinras man om Athene beskyddande Telemachos.

Eljest är det knappast Homeros, som lekt Stagnelius i hågen, utan Virgilius och framför allt Ovidius. När Fröja kostymerar sin tärna Lofne för att hon skall förföra Hjalmar, så heter det (III: 54), att tärnan fick den »lätta drägten af en Jagtgudinna»:

> I gullväfd fläta Lofnes hår sig knöt.
> Af gräsgrön mantel som dess länder täckte,
> Ett gyllne bälte omkring medjan slöt
> De höga skörten. Slöjans förlåt räckte
> Ej nerom runda liljeknä. Dess hand
> Med gyllne båga Fröja nu beskänkte
> Och silfverkogret på dess skullra band,
> Det ädelstenar med sitt glitter stänkte.

Det erinrar om Lings skildring af Lofn i *Gylfe*, men det är vida mera antikt impregneradt — lägg märke till den latinska syntax, som skiljer »de höga skörten» från sitt genitivattribut »af gräsgrön mantel» — och i grunden är det blott en variant af Venus, som förklädd till jaktnymf möter Aeneas i skogen (Aeneidens första bok).

I sinnligt-plastiska skildringar af detta slag excellerar Stagnelius. Den lifliga kolorit, den förening af fantastisk fabulering och konkret realism, som präglar de växlande scenerierna i

Gunlög, erinrar framför allt om Ovidii poetiska stil. Kunsers bisarra dröm, hvari han genomilar stjärnevärlden och besöker Oden i Valhall (III: 32—33), är t. ex. tydligen tillkommen under intryck af Ovidii Faëton-myt. Hela den sensuella skildringen af Odens besök hos Gunlög (III: 57—59) verkar fullkomligt som en scen ur Metamorphoserna: det är ett af Jupiters galanta äfventyr, och himlahärskaren har denna gång förvandlat sig icke till svan eller tjur, utan till en örn. SCHÜCK har med rätta påpekat (Hufvuddragen af Sveriges litteratur, III: 79) det för Stagnelius karaktäristiska däri, att han till behandling valt »en af de få nordiska myter, som hava en erotisk karaktär»; man kan rent af säga, att han dragits mot den nordiska myt, som mest liknade de ovidianska fablerna. När Stagnelius låter Oden vara så tärd af kärleksplågor, att han icke förmår bära rustning (III: 51), så verkar denna sällsynt kroppsliga uppfattning af kärleken i hög grad ovidiansk. Alldeles påtaglig är den ovidianska prägeln i berättelsen om Kunsers mord (III: 39): den kallblodigt måleriska, absolut okänsliga, för inga detaljer ryggande skildringen har allt det raffineradt artistiska hos den romerska förebilden:

Men nu till mordet Giale hastade
Och brodren ifrigt framtog gyllne skålen
Och offerknifven sänktes blixtrande
I Skaldens hjärta snabb som dunderstrålen.
Med fräcka händer Fiale skålen höll
Inunder såret. Våta purpurbågen
På kärlets botten musikaliskt föll
Och klara bläddror vällde opp ur vågen.
Med blodet tynde lifvets värma af
Och dödens kyla löste Skaldens leder.
Nu rosslande en suck han från sig gaf
Och böjde döende sin hjässa neder.

Det är icke den robusta sakligheten i Homeros' dödsscener, utan det är den nästan eleganta penselföringen hos Ovidius, då han målar Niobes döttrar i dödskvalen eller Orfeus' mord för backanternas händer: konstnären vill tillvarataga allt

hvad det intressanta skådespelet har att erbjuda af koloristiska och plastiska effekter. Stagnelius fortsätter också omedelbart med att låta Nornan med sin trollstaf beröra liket och den af blod fyllda skålen — ett under sker:

Liket finns ej mer,
En murgrönsrefva famnar marmorstoden.
Och denna blod som nyss så varm och röd
Från Skaldens sår i skålen forssat neder
Förbytes hastigt i ett gullgult mjöd
Och ljufva ångor öfver rummet breder.

Den vid marmorpelaren fastbundne Kunsers lik förvandlas till en murgröna, skaldekransens murgröna — det är en typisk *Metamorphos*. I den nordiska sagan finnes naturligtvis ingenting motsvarande; där är det dvärgarna som med sin lönliga konst tillverka det kostbara mjödet, under det att Stagnelius låter det vara Nornan — d. v. s. den nordiskt kostymerade antika gudinnan —, som utför undret.

Själfva det främmande och sällsamma, man frestas säga det exotiska, som ställvis utmärker *Gunlög*, stammar sålunda till stor del från de antika källorna. När Suttung drages af renar i »en blodröd char» (III: 41), så är detta ett exempel på huru den unge skaldens fantasi närts i en brokig och praktfull fabelvärld. När Fjale dör på stupstocken, berättar skalden, att hans hufvud »skällande» föll ned i sanden (III: 43) — det är en i sin ohyggelighet utomordentligt uttrycksfull detalj, som förråder den antika skolningen. Stagnelius får ibland in ett asiatiskt inslag i sceneriet, som icke illa passar med sagan om Odens invandring från öster. Suttungs segerdrömmar skildras (III: 20) med följande ord:

Nyss i hoppets villor
Ur Odens gullhorn segerrus han drack
Och våldtog Gudens rosenröda frillor
På svandunsbäddar, festligt glödande
Af stjernbeströdda Asia-purpurns fällar.

Dylika yppiga bilder skulle man näppeligen finna hos en poet, som vore mindre förtrogen med alla orientaliska praktscener hos Ovidius, Virgilius och Horatius. Af samma inspiration är taflan af Oden som öfverstepräst (III: 50), då

> fotsidt klädd i helig offerskrud
> Med svarta håren krönte af tiaren,
> I samma Tempel högste Präst och Gud
> Han stod vid bernstenslågande altaren,
> Bland offerskålar.

Det är icke nordiskt, men det är orientaliskt — kanske judiskt.

Men om man alltså måste häfda, att hela den värld hvari *Gunlög* spelar, är uppkommen genom en sällsam kontaminering mellan Dalins forntidsskildringar och den antika mytologiens, särskildt Ovidii, fabelvärld, så utesluter detta dock ingalunda, att *Gunlög* företer tydliga reflexer af den samtida götiska poesien. Att planen är beroende af Lings *Gylfe*, och att äfven andra spår af Stagnelii bekantskap med Lings diktning föreligga, har redan antydts. Tegnérs fredsscenerier i *Svea* och *Landtvärnssången* gå igen, när Brage inför Suttung utmålar fredens välsignelser. Men starkast är dock beroendet af Geijers Idunadikter. Själfva Kunserfiguren är ingenting annat än en replik af Geijers *Den siste Kämpen* och *Den siste Skalden*. Hela den Ossianska stämningen af öde hed och vekt vemod omger honom.[1] Han sitter grubblande och tankfull på klippans spets, liksom Den siste Kämpen, och klagar öfver att hans dag är ute; han sprider fruktan och förvåning i dryckessalen liksom Den siste Skalden. Imitationen är ytterst närgången och naiv; Stagnelius har bemäktigat sig den elegiskt stämningsfulla figuren, fastän han strängt taget icke hade något bruk för den. Ty den Geijerska figuren representerar likaväl som de Ossianska förebilderna en

[1] Se härom BÖÖK, Studier i Stagnelii ungdomslyrik, s. 39—44.

bortdöende tidsålder, en undergångsmärkt kulturtradition. I Stagnelii epos företräder Kunser emellertid alls icke den försvinnande epoken; tvärtom står han vid sidan af Oden som en af de segerrika härskarna, hvilka grunda en ny stat och en ny kultur i Norden. Man befinner sig hos Stagnelius vid begynnelsen af en stor historisk tradition, medan de Geijerska figurerna tillhöra slutet af denna tradition, då den dukar under för kristendomen. Stagnelius har sålunda alls icke bruk för den storslagna historiska förgängelsepoesi, som ger den majestätiska högheten åt *Den siste Skalden* och *Den siste Kämpen;* det ohjälpliga vemod, som talar ur Kunsers mun, är en helt och hållet privat känsla utan allmängiltighet och historisk betydelse. Hans klagan har icke heller något af den kärfva och manliga klangen hos Geijers hjältar; Kunser är idel gråtögd sentimentalitet:

»Min Dag är ute,» så med blödig röst
Den gamle suckar. Kulna morgonvinden
Det gråa skägget fläktar kring hans bröst
Kring pannan håren. Öfver bleka kinden
Sig tåren smyger. »Ute är min Dag!
»På svarta vingar Dödens timma stundar
»Min röst i mänskors glada brödralag
»Skall evigt tystna och i Sångens lundar
»Min harpa tiga.»

Det är onaturligt, att en åldrig nordisk kämpagestalt utbreder sig vidlyftigt om en så självklar sak som sin snart förestående död. Men denna klagan får ett helt annat berättigande, när man betänker, att den i grunden uttrycker den ungdomlige diktarens egen känsla att vara förutbestämd till en snar död. Kunsers gråa skägg är blott en lös mask; rösten är Stagnelii egen, så full af gråt som den blifvit efter sjukdomsanfallet på försommaren 1814. Den kännes igen från *Elegi* (I: 252):

Min dag är bister! — En vän ej stöder
Min qualda skullra, en Brud ej glöder
I Skaldens famn.

Min sång förklingar i Jordens dalar
Och snart han gästar i Hellas salar
Min bleka hamn.

Men trots den melankoliskt-elegiska riktningen i sin natur har Stagnelius, när han diktade *Gunlög*, redligt bemödat sig att tillägna sig det götiska skaldeidealet, sådant det framställts af Tegnér och Geijer i Iduna. Den götiske skalden vädjade icke i första hand till förståndet eller känslan, utan till viljan; han ville sporra till handling, till aktivitet. Det nya idealet är tecknadt med märgfull pregnans i Tegnérs *Den gamle Hedningen:*

Och hänryckt grep han i harpan med senfull hand.
Ej veklig vällust, ej qvinnoglam ljöd från dess strängar.
Om frihet sjöng han, om ära, om fosterland,
Om segersömnen på Rotas blodiga sängar.

Stagnelius har velat skildra Kunser såsom krigsbard i denna götiska betydelse:

Med bragdens harpa snart på krigets fält
I sköldeborgen lik en Gud han blänkte.
När morgonrodnan där på kampens dag
En blodröd fana opp i Östern sträckte,
Ur sömnens armar då med vilda slag
Till bardalekar kämparne han väckte.
Från harpans strängar krigets åska röt.
I kämpens öga lyste mordbegäret,
Och Skalden sjöng och kämpens hand sig knöt
Med senig kraft om blixtrande geväret.
När lågans hvirfvel från den fallnes bål
I öde natten steg åt molnens näste,
Då hjältars död som lifvets högsta mål
Och Vallhalls ljusa, stjernbeströdda fäste
Han sjöng för Hären.

Kunsers sång är »drängauppeggelse» liksom Thormoder Kolbruna Skalds kväde natten före striden vid Sticklarstad, hvilket Geijer öfversatt i Iduna.

Denna uppfattning om sångens betydelse som inspiration för striden blef hos Stagnelius t. o. m. afgörande för hela den

episka handlingen. Enligt planen skulle jotarna ha blifvit oöfvervinneliga, sedan Hjalmar förvärfvat sig den dödade Kunsers harpa och druckit af skaldemjödet: med sina eldande sånger skulle han tydligen ha sporrat dem till underverk af tapperhet. Detta framgår af ett brottstycke (III: 53), där Oden frågar Mimurs hufvud till råds om hvad han skall göra för att få seger; Mimur svarar honom, att Jothem aldrig kan besegras,

> Förrn Ashems söner druckit detta blod,
> Förrn åter Kunsers gyllne harpa klingar
> I Folkets hjärtan kampens vilda mod.

Upplösningen sker i detta brottstycke därigenom, att den sköna Lofne mot priset af ett famntag frånnarrar Hjalmar harpan. I ett annat fragment skildras i anslutning till sagan, hur Oden under sitt nattliga besök hos Gunlög bemäktigar sig skaldemjödet; han skänker det åt Brage, och därefter vinner Odens här seger. I detta fragment täflar under den afgörande drabbningen Hjalmar med Brage, men dukar under (III: 61); det synes icke vara tal om att han förlorat sin harpa. Måhända har det enligt denna version för asarnas seger blott behöfts, att Oden skaffar skaldemjödet åt Brage; att Hjalmar äfven måste förlora Kunsers harpa skulle då vara ett vid en omarbetning af poemet tillagdt drag.

Men hur ifrigt Stagnelius än bemödat sig att göra *Gunlög* till en patriotisk dikt, till ett förhärligande af det manliga och stränga götiska skaldeidealet, så lyser det likväl öfverallt igenom, att skaldens hjärta är på ett annat håll. Det är i grunden klent beställt både med Kunser och Hjalmar som krigsbarder. Kunser är gråtmild och mest upptagen af sina dödsaningar, och hans förflutna är icke heller alldeles fläckfritt. Stagnelius är alltför naiv och öppenhjärtig för att ens försöka dölja det. När han skall skildra, hur Kunser redan som yngling förvärfvat odödlig skaldeberömmelse bland asarna, kännetecknar han på följande sätt hans sång (III: 12):

När gyllne bägarn, fradgande, gick kring,
Med blommor krönt af festens glada Tärna,
Och högtidssalen glimmade af ljus
Och läckra rätter högtidsborden krönte,
Han sjöng om kärlek, frosseri och rus
Och höga bifallsrop hans sång belönte.

Kunser svarar alltså icke mot den götiske skalden enligt Tegnér: »Ej veklig vällust, ej qvinnoglam ljöd från hans strängar.» Stagnelius låter honom omväxlande dikta götisk stridspoesi och förhärliga kärlek, frosseri och rus, samt tillfogar helt oskyldigt (III: 13):

Så flöt hans ungdom, så hans mannaår,
Åt Dygden vigde ömse vis med nöjet.

Det bekräftar sig sålunda ånyo, att Stagnelii anslutning till den götiska riktningen är helt ytlig: det var den aktuella krigsstämningen, som han delade, men för den etiska åskådningen därbakom, för den moraliska idealismens anda stod han främmande. Han föraktade ingalunda sjuttonhundratalets njutnings- och lycksalighetslära, i likhet med Geijer och Tegnér; tvärtom var han hädonist och sensualist med hvarje fiber i sitt väsen. När Kunser inför Suttung skall ge prof på sin konst (III: 28—29), sjunger han om krigets fasor; i de grymma och blodiga scenerna finnes icke en skymt af den götiska stridspoesien. Allt är plundring, mord och fega våldsdåd, ingenting har den heroism och vilda skönhet, som kriget äger i göternas ögon. »Bragdens gyllne harpa» ger under hans hand blott missljud; långt bättre passar honom »nöjets rosenkrönta luta», vid hvilken han besjunger »nattens fröjder i en makas famn — Och hornets vällust vid en aftonbrasa». När han skildrar de svärdfallna kämparnas lif i Valhall, så är det icke vapenlekarna han tänker på, utan »bordets fröjd och Gudabägarns» (III: 11) — frosseri och rus.

Om Kunser alltså knappast håller måttet, så gör Hjalmar en sorgligt slät figur som götisk bard. Han har fått Kunsers harpa, himlen öppnar sig för honom, naturen lefver och andas

för hans blick. Men hans sång synes helst välja andra ämnen. När Lofne kommer för att tillnarra sig harpan, finner hon honom i lunden vid foten af en gran (III: 55):

> På harpans strängar, smäktande och öm
> Den unga Skalden nu i veka toner,
> Slog hoppets trånad, älskarns rosendröm
> Och Tärnans kyss och lösta jungfruzoner.

Den underbara harpan, i hvilken segern slumrar, som har makt att tända lågande hänförelse i folkets bröst, synes icke ha kommit i rätta händer. Och när Lofne lockar honom med sina smekningar och sin hvita barm, faller han snart: han byter bort harpan, det vill säga sin egen skaldeära och sitt folks seger, för ett famntag af den fala tärnan.

Det finnes knappast någon scen i *Gunlög*, som det beredt Stagnelius mera tillfredsställelse att utmåla, knappast heller någon åskådligare och mera realistisk. Den lättsinniga skönheten utöfvar förförelsekonsterna med fulländad virtuositet; själf kall och oberörd, går hela hennes diktan och traktan ut på att väcka den unge skaldens begär och sedan försätta honom i ett så besinningslöst tillstånd, att han är villig betala det höga priset för hennes kärlek. Det mytologiska sceneriet till trots ligger det en omisskännlig verklighetsstämning öfver hela detta parti; Fröjas tärna talar ett enkelt och naturligt hvardagsspråk, där det till och med blandas in en provinsialism, måhända från den småländska hembygden:

> Nej, bäste gosse kom och lät mig bara smeka
> Dig *lite granna.*

Det är som om mytologien och verkligheten här flöte hop ungefär på samma sätt som i Bellmans fantasi: »I går jag såg ditt barn, min Fröja.»

Mycket tyder på, att *Gunlög* från början varit tänkt som en erotisk dikt, en fresk i Ovidii stil, där Odens kärlekslycka hos Gunlög skulle bildat höjdpunkten; det skulle i så fall ha varit

innan de götiska och patriotiska stämningarna förryckt perspektiven för Stagnelius. I det sannolikt äldsta af de bevarade fragmenten förhärligas också Gunlögs brudnatt i glödande färger. Skildringen (III: 58) bildar en tydlig parallell till de mest orgiastiska scenerna i *Kärleken och Landet;* det är den antika litteraturens sensualism, som ligger bakom, Odens trolösa svada och härskarelater erinra om Jupiters. Det som tjusat Stagnelius i sagan var uppenbarligen den erotiska charmen öfver Gunlögsgestalten och hennes förstulna möten. Det har han bekänt i den lyriska dikten *Gunlög* (I: 271), där han talar om, att af alla de bilder, som Sagan visade honom i sin trollspegel under hans barndom, var det *en*, som tjusade honom framför andra:

O Gunlög! det var Dig jag såg,
Vid Segergudens bröst Du låg
Och glädjetårar kinden stänkte
Och fylld af Quasers helga blod
På marmorhällen bägarn stod
Och Månen genom gallret blänkte.

Då svällde gossens unga barm
Af hemlig vällust. Rörd och varm
Han tänkte på ett framtidsquäde.
En trollkraft sig i hjärtat smög
Och dufvan med en murgrön flög
Ur skogens klyftor till den späde.

Då rörd af Dina trollbehag
Jag svor, o Gunlög att en dag
Din ära se af mig förklarad
Och hänryckt åt Ditt minne svor
En helig sång, af dvärgars chor
Ur Manhems grottor återsvarad.

Det var alltså det erotiska och det trolska i sagan, som för Stagnelius stod i medelpunkten. Men magin var icke blott Odens nattliga färd i örnhamn och dvärgarnas hemliga konster i grottan, den var också förknippad med »Quasers helga blod», poesiens förtrollade dryck, som Oden eftertraktade. Stagnelius

slutar sitt lyriska poem med den högtidliga förklaringen, att han nu skall återuppta sången till Gunlögs ära:

Vid stormens tjut och åskans knall
Jag gudalugn dock sjunga skall
Om kärleken och bragebägarn.

Gunlög var för honom en dikt om kärleken och poesien. Den i Gunlögs förvar lämnade drycken var ju en sinnebild på inspirationen, den saliga fantasiförtrollningen.

Gunlög är också väsentligen en lofsång öfver skalden, öfver poesiens makt. De gestalter, som framför andra förhärligas, äro Kunser och Hjalmar. Kunsers skaldebedrifter skildras med tröttande utförlighet. Redan i första sången berättas det, hur han tjusat Schyterna och Asgårds krigare (III: 9—13); men när sedan i andra sången Kunser träder fram vid sidan af Brage inför Suttung som sändebud från Oden, rekapitulerar han själf berättelsen om sin skaldebana (III: 21—22). Man förvånas öfver en så direkt upprepning; men det är som om Stagnelius aldrig kunde få nog af detta ämne. I tredje sången säger Kunser sin harpa ett sista farväl (III: 33—36) — ny lofsång öfver poesiens allmakt, ny återblick på hans skaldebana. I fjärde sången är Kunser död, men ämnet lefver; det har nu tillika med harpan tillfallit Hjalmar. Under det att Kunser ända från sin spädaste barndom varit ägnad åt sången (»Honom Nornors tropp — Till sången invigt ren i födslostunden»), så blir Hjalmar helt oväntadt skald genom att dricka mjödet; i hans figur förhärligar Stagnelius sålunda den plötsligt och oemotståndligt frambrytande inspirationen. I det slutfragment, som är bevaradt, har turen kommit till Brage (III: 60); efter att ha smakat den förtrollade drycken, blir äfven han fattad af gudomen och koras af nornan till »Skalders Konung». Stagnelius har förut skildrat honom som en af Odens tolf diar, krigare, domare och präst i en person, men icke poet.

Hvarifrån har nu Stagnelius hämtat det skaldeideal, som

han så outtröttligt besjunger i Gunlög, hela den utomordentligt höga uppskattningen af poesien? För så vidt Kunser och Hjalmar äro krigsskalder, hänga de, som redan visadt, samman med de götiska barderna, framställda som höga mönster i Iduna af Geijer och Tegnér; men det har också påpekats, att allt det götiska är en ytlig dekoration, det väsentliga och centrala hos dem är af helt annat ursprung. I själfva verket finnes det olika aflagringar i Stagnelii svärmiska konception af sången och sångaren, men kärnan är utan ringaste tvifvel den antika föreställningen om skalden och siaren.

Hela den latinska poesi, som den unge Stagnelius var förtrogen med, är genomträngd af tanken på skaldeärans glans och evighet. Antikens människor eftersträfvade ju den yttre utmärkelsen, berömmelsen och ryktet, med en mycket naknare och oförställdare uppriktighet än de moderna; äregirigheten var öppet erkänd som driffjädern till alla slags bragder. Det gällde icke blott krigarna och statsmännen, utan också skalderna. Öfverallt i poesien, hos Horatius, Virgilius, Propertius och Ovidius, träffar man bekännelser, att det är ett odödligt namn, hyllning och triumf, som utgöra sångens pris. Hos Stagnelius finner man öfverallt spår af hur mottaglig han varit för denna kult af äran. »Hvad utan stolthet och fräjdadt namn — Är människolifvet väl?» sjöng han 1814 *Till Äran* (I: 31). Och framför allt är det naturligtvis skaldenamnet, som han drömmer om att vinna. Kunser och Hjalmar stå omgifna af bifallsrop och jubel. Kunser skryter med det inför Suttung (III: 22):

> Mig gjorde kärlek och beundran säll:
> Ur hvarje öga lyste ömhetsstrålar
> Och gästfriheten upplät glad sitt tjäll,
> Där mjölk och honung flöt i gyllne skålar
> Till lön för Sångarn.

I den lyriska dikten *Gunlög* flög en dufva från skogen med en murgrön till den späde gossen. Det var ett himmelskt tecken

på hans bestämmelse, ty greker och romare helgade murgrönan icke blott åt Dionysos, utan också åt Apollon, och i Virgilius' ekloger, där herdarna så ofta täfla om skaldeära, sjunger Tyrsis (ekl. VII, Adlerbeths öfvers.):

> Herdar, Arkadiska bygdernas barn! med rankor af murgrön
> Krönen en nylärd Skald, att afund må Kodrus förtära!

När Brage druckit af skaldemjödet, förvandlas han:

> En högre Gudom i hans hjärta brann
> Och hjässan stolt mot stjernors hvalf sig höjde.

Det är en efterbildning af Horatius' stolta utrop till Maecenas:

> Quodsi me lyricis vatibus inseris
> Sublimi feriam sidera vertice.

Horatius brukar här ordet *vates*, och den urgamla betydelsen, enligt hvilken skalden äfven var siare, är fullt aktuell för Stagnelius. Om Kunser heter det, att han som gosse lärt (III: 9):

> Att själens toner slå på harpans strängar,
> Att mången natt de ljusa Andars flock
> Med offereldar i sin åsyn mana,
> Försvunna år att återkalla, och
> En slöjad framtids hemligheter ana.

Därför förklarar han också inför Suttung: »Ty vet, att himlen spådomskonst mig gaf» (III: 23). Först i lifvets skymning öfverger honom siaranden, »den känsla fordom anat farans möte,» och han går förvirrad i dvärgarnas giller (III: 38).

De flesta dragen har Kunser lånat från antikens stora mytiska sångargestalt, från Orfeus. Stagnelius var gifvetvis väl förtrogen med Ovidii berättelse om Orfeus' död; redan i *Till Sånggudinnan* (I: 3) 1812 hade han talat om »orfeiska lyrans harmoni». Kunsers harpa har alldeles samma verkan som Orfeus' lyra; han förklarar själf (III: 23):

> När i sång hon stiger
> Min gyllne harpa, mäktigt kjusas då
> Den lömska ormen, spaknar skogens tiger.

När han sjunger sin sista sång, heter det, att »luftens chörer lyssnade och hörde» (III: 35), liksom fåglarna enligt Ovidii skildring skockat sig kring Orfeus på berget, där backanterna öfverfalla honom. Mordet på Kunser bildar en påtaglig parallell till mordet på Orfeus; i det ena fallet är det de för alla milda känslor otillgängliga dvärgarna, i det andra fallet de upphetsade backanterna, som djärfvas lägga hand på den gudaingifne sångaren.

Hela Stagnelii konception af sången som en gudomlig trollkraft är sålunda antikt färgad; det är den uppfattning, som fått sin form i myterna om Orfeus och Linus, Amfion och Arion, som gifvit skalderna deras höga rang i den klassiska världen, som blef föremål för kritisk undersökning hos Platon, men som återljuder i de romerska diktarnas självkänsla. Det är en helt konkret och naiv uppfattning, i hvilken det icke finnes några egentliga filosofiska idéer eller en moralisk värdering. Kunser och Hjalmar uppträda icke som förkunnare af höga teoretiska sanningar eller som bärare af ädlare ideal. Deras konst består helt enkelt i att på ett tjusande, oemotståndligt sätt uttala sin omgifnings känslor. Kunser besjunger gudarna och den förlorade guldåldern, han prisar »kärlek, frosseri och rus», lifvar krigarnas mod under kampen; Hjalmar drömmer om »Tärnans kyss och lösta jungfruzoner». Det är antik sensualism: poesien består i att väcka välbehag genom harmoniska ljud, lifliga bilder och angenäma föreställningar. Horatius och Ovidius gjorde anspråk på odödlig skaldeära, och de hade epikureiskt tolkat ögonblickets glädje, fantasiens njutningar, utan djupare och allvarligare syften. Det är poesiens sensuellt-emotionella makt, som Stagnelius förhärligar i *Gunlög*.

Men ehuru poesien icke har något filosofiskt perspektiv i Stagnelii dikt, så har den dock i viss mening ett mystiskt, och i hvarje fall ett mytiskt. Den värld, som skalden ser omkring sig, är icke alldeles densamma, som omger hvardags-

människan. När Hjalmar druckit af mjödet, förändras hans syn, månen lyser med fördubblad klarhet, och han utropar, liksom gripen af häpnad (III: 46):

Hvad gudalåga flammar i mitt bröst?
Hvad okänd allmagt lyfter Andens vingar?
I tomma rymden Verldars Fader satt
Vid sken af tidens bleka gryningslåga
Än höljdes Alltet af en dyster natt
Men Skaparn brann af gränslös Skaldförmåga.
Sin mund han upplät. Och i ljusets skrud
Ur natten väldigt Sol och Stjärnor bröto
Och Jorden uppstod smyckad som en Brud
Och blåa haf i famnen henne slöto.
Så för min själ en nyfödd verld sig ter
Allt kring mig lefver, allt förkjusning andas.
Ren himlens portar öppnade jag ser
Och Gudars dag för mina blickar randas.
O! rikligt höljer mig välsignelse
Som morgondaggen vårens blomsterkullar.
Jag ser Dig, Stjärnors Drott, hur glänsande
Din char i nattens silfverskyar rullar.
Och ljusa Andar sväfva kring Dig där
Af deras sånger, ack! en himmelsk susning
Mitt öra når, då gyllne stjärnors här
I gälla chörer sjunga sin förkjusning.
En helig rysning genom Alltet går
Och jorden vaknar liksom ur en dvala.
Se hälleberget lif och känsla får
Och skogens ekar röra sig och tala.

Detta Hjalmars utbrott är ju ingenting annat än en replik af den stora dikt, som är den svenska sjuttonhundratalslyrikens romantiska höjdpunkt, af *Den nya skapelsen eller inbillningens verld.* Äfven Hjalmar ser världen skapas för andra gången, äfven han hör »de höga spherers harmoni», äfven han ser naturen full af lefvande under. Men den naturbesjälning, som Kellgren diktade om, har icke någon mytologisk karaktär. Han såg i naturföreteelserna andliga krafter: vrede i hafvets vågor, ömhet i källans sus, majestät i solens lågor, blygsamhet i månans ljus. För Stagnelius däremot ersättes denna fria natur-

tolkning af en rent mytologisk världsbild. Efter att ha nämnt de lefvande ekarna, fortsätter Hjalmar:

Ur deras skuggor hvilken tallös hop
Hvad gudaskaror i min åsyn strömma.
I brödraringar under glädjerop
En del ses glädtigt sina mjödhorn tömma.
Då andra flockar än i grönan äng
I dans med hulda Trollgudinnor svärma,
Än parvis leka ner i grottans säng
Och andra vänligt sig min harpa närma.
Där höjer flodens hvassbekrönta Gud
Sin gröna hjässa ur de våta tjällen
Och stämmer harpans segersälla ljud
Hur stolt han sitter på granitehällen.

Poesiens världsbild är sålunda den mytologiska. Naturen befolkas af gudagestalter. Det är öfverflödigt att påpeka, att denna uppfattning likaledes har sina rötter i antiken. Hvad Hjalmar ser är *Die Götter Griechenlands*, som Schiller hade besjungit. Ekarna, som röra sig och tala, äro dryader. Trollgudinnorna äro nymfer. Skyrner, som Kunser besjunger (III: 10), är Pan, trots sin furukrans.

Men hela denna yppiga fabelvärld, som älskar och leker i Ovidii Metamorfoser, har i *Gunlög* fått nordisk kostym, hämtad ur Dalins historia och ur Iduna; flodguden bär icke en urna, utan har lånat harpan af Afzelius' Neck. På denna punkt har Stagnelius med lätthet kunnat tillägna sig det götiska programmet, sådant det utvecklades af Geijer i Iduna. Geijer hade i företalet till tidskriften utlofvat, att »Poesien i dessa blad» skulle få »allt mera mythologisk halt». Han hade i sina anmärkningar vid Nyerup-Adlerbeths öfversättning af Snorres Edda framställt den uppfattningen, att poesien borde tillägna sig mytologiens åskådning, enligt hvilken naturen lefver »ett inre outtömmeligt lif». Af den djupare spekulativa motivering, som Geijer ger åt sin syn på mytologi och poesi, finner man inga spår hos Stagnelius. Lika främmande som han var för den Kant-Fichteska

motiveringen af den götiska etiken, lika litet mogen var han att tillägna sig den Schellingska spekulation, som bildar bakgrunden till Geijers mytologiska intressen. Hvad han tog fasta på, var i det ena som andra fallet de konkreta poetiska motiven, det sinnligt-dekorativa momentet. Att skalden i naturen såg lefvande gudomligheter var ingenting nytt och oväntadt för Ovidiuslärjungen: naturen blef därigenom mera plastisk och pittoresk, den gaf inbillningen njutningsrikare scener att forma. Han har också gjort sitt bästa att skapa mytologisk poesi i *Gunlög*. Kunser framställer inför Suttung den nordiska skapelsehistorien (III: 27—28), liksom han förut för Schyterna besjungit Skyrner och flodgudarna. Det är sannolikt, att Stagnelius icke blott känt de mytiska urtidssägnerna från Dalin, utan också tillgodogjort sig Geijers referat af Völuspa i Iduna. Men säkert är, att de föredragas utan djupare patos, utan den skälfning af romantisk mystik, som alla dessa föreställningar ägde för den nya generation, hvilken genomträngts af Schellings mytologiska filosofi — de äro ett brokigt fabelstoff, och föga mera. När Kunser skildrar Balders rike (III: 11), hämtar han färgerna från Ovidii *aurea aetas* — det karaktäriserar stämningsläget.

Eftersom *Gunlög* var ett poem om skaldeinspirationen, om Bragebägarn, låg det nära till hands att däri införa en satir mot de dåliga poeterna. En sådan udd har sagan i Snorres framställning; Dalin refererar det rätt grofva skämtet i den formen, att han låter Oden i örnhamn utspruta mjödet i ett kar: »det som gick genom näbben var af rätta slaget; men det andra blef de släte Poëters dryck». Stagnelius har mildrat draget. Han låter örnen utspruta drycken i en bägare, som fylles öfver brädden, så att en del af mjödet flödar ned på bord och golf. De som få smaka själfva bägarens innehåll äro endast få, »men evig ära deras hjässa kröner». Han fortsätter (III: 60):

Af laget endast fyra eller fem
Med Brage fingo skaldevågen dricka.
I botten tömdes bägaren af dem
Den andra svärmen lade sig att slicka
Den must som flödat öfver bägaren
Kring marmorgolfvet och på bordets skifva.
De funno saften mäkta läcker men
Ej Nornan tillät dem att skalder blifva.
Hon gaf dem endast i sin mildhet makt
Att rim i svetten af sitt anlet smida
Och böja orden efter fingrars takt.
I våra dagar deras ätt sig vida
Kring Svithiods bygder spridt. Ja, härs och tvärs
Man dessa kalfvar hoppa ser i Norden,
Om rim de skråla eller metrisk vers
De höra alla dock till samma hjorden.

Polemiken är riktad mot de själlösa klåparna i allmänhet, men den saknar icke en viss aktualitet. Frågan om rätta metoden att öfversätta latinska och grekiska skalder hade diskuterats mycket i början af 1800-talet; Tranér och Adlerbeth hade infört de orimmade s. k. metriska öfversättningarna, under det att Wallin 1806 utgaf en samling parafraserande och rimmade i det gamla maneret. Fosforisterna ondgjordes mycket öfver Wallins öfversättningar, liksom öfver att Svenska akademien fortfarande belönade parafraser; i slutet af 1810 innehöll Polyfem häftiga angrepp på Wallin och akademien, och Elgström publicerade i detta sammanhang några metriska öfversättningar från Horatius där. Samtidigt angrep Wallmark i Journalen Palmblads metriska öfversättningar af Quintus Calaber, som han fann under all kritik.

Uppenbarligen är det på denna strid Stagnelius hänsyftar i de sista raderna. Det var två motsatta skolor, som stodo i harnesk mot hvarandra, anhängarna af den gamla franska och den nya tyska öfversättningsmetoden; poängen i Stagnelii uttalanden ligger däri, att han helt lugnt förklarar dem höra till samma hjord, nämligen klåparnas. Att Stagnelius särskildt intresserade sig för denna stridsfråga är helt naturligt i betrak-

tande af hans klassiska skolning. Att han icke stod på någon af ytterlighetsståndpunkterna, har han visat genom att själf tillämpa båda öfversättningsmetoderna: han öfversatte mycket tidigt Horatius metriskt (I: 219—221), men parafraserade 1813 Propertius (I: 222); å andra sidan imiterade han Horatius' *Integer vitae* i psalmton (I: 52), och öfversatte Propertius på distika (I: 214). I hans uttalande har man alltså rätt att se ett uttryck för en neutral stämning gentemot de krigförande partierna på denna punkt. Man kan gissa, att han icke tilltalades af de rent estetiska resonemangen; han var uppenbarligen mindre intresserad af teorier än af praxis. Hvilka enskilda författare han räknade till stymparna, är naturligtvis omöjligt att med bestämdhet fastställa. Att han icke till dem räknat Wallin, är säkert; hans *Cydippe* likaväl som den nyss nämnda imitationen af *Integer vitae* visar, att Wallin hörde till hans mästare och förebilder. Samma år, nämligen 1806, som Wallin utgaf sina af Livijn smädade *Öfversättningar från latinska skalder*, publicerade emellertid Hammarsköld ett band *Öfversättningar och Imitationer efter äldre och nyare skalder*, och mycket talar för, att det var just dem Stagnelius tog sikte på — deras hårda träaktighet öfverensstämmer tämligen väl med den satiriska karaktäristiken. Så har Hammarsköld också uppfattat saken, när han som utgifvare af Stagnelii efterlämnade skrifter fick läsa stället i handskrift; och man kan icke förmena honom — den glödande beundraren af Stagnelius, den hängifne och nitiske editorn — att han fann hela passagen hårdsmält. Han valde den utvägen att helt enkelt hoppa öfver den (originaluppl., Stockholm 1824, I: 215). Men därmed hade han också kunnat låta det vara nog. I stället tog han sig det orådet före att aftrycka passagen i sitt företal (I: 28), under förklaring, att det vore »ett fragment hörande till Gunlögs-qvädet, men hvilket jag ingenstädes, i det redan förhanden varande, kunnat passa in, utan det jag derföre tror mig här böra meddela». Detta på-

stående är tyvärr en fullkomlig osanning: »fragmentet» förekommer midt på en sida af det fullkomligt läsliga manuskriptet, och endast den mest hårdnackade föresats kan få en läsare eller utgifvare att hoppa öfver det. Att Hammarsköld skulle ha känt någon annan handskrift än den ännu bevarade är af textkritiska skäl absolut uteslutet. Den gode Hammarsköld måste med andra ord ha känt sig fruktansvärdt illa berörd för att uppträda så hufvudlöst. Också fastslår han med stor bestämdhet att Stagnelius saknade satiriska anlag, och tillägger: »Det spelande, under retelse till löje, skarpt träffande skämt, som utmärker en ägta Komik, söker man här förgäfves.» Det må vara med komiken hur som helst, att Stagnelii skämt träffat rätt så skarpt, ger Hammarsköld det bästa beviset på.

Då frågan om öfversättningsmetoder var aktuell 1810, men år 1814 redan trädt åtskilligt i bakgrunden, är det satiriska utfallet ett indicium på att denna del af poemet tillkommit åtskilligt tidigare, måhända 1812 eller 1811. Som redan förut framhäfts, förekommer det i detta brottstycke icke några som helst politiska allusioner, ja, icke ens några reflexer af den götiska poesien.

Att Gunlög företer många spår af ungdomlig omogenhet, har redan framgått af den föregående analysen. Särskildt förvånas man öfver mängden af upprepningar. Skalden presenterar Kunser i första sången och ordar vidt och bredt om hans förflutna lif; i andra sången presenterar Kunser sig själf och man får höra alltsammans för andra gången. När Hjalmar smakat gudamjödet, beskrifver Stagnelius dess underbara inverkan (III: 45); strax därefter tar Hjalmar själf till orda och beskrifver alldeles detsamma, vida utförligare. Äfven kompositionen är högst besynnerlig. Kunser befinner sig, när dikten börjar, ensam på en öde klippa. Så småningom kommer man bort från honom och föres in i den episka handlingen; i den tredje sången återfinner man så Kunser på klippan, och det går, ehuru med svårighet,

upp för läsaren, att allt det mellanliggande var en sorts rekapitulation. De tolf rader, som inledt eposet, upprepas här ordagrant; det är ett tekniskt grepp, som Stagnelius lånat från Geijers *Den siste Kämpen*, men användt högst otympligt. Hvart Brage tar vägen vid Kunsers mord, får man icke den ringaste upplysning om; han befann sig i Kunsers sällskap vid återfärden från Jothem, och båda lade sig att sofva i en grotta; på morgonen går Kunser upp på klippan och råkar sedan i dvärgarnas händer, utan att Brage tyckes märka det ringaste. Huruvida Brage tappat bort Kunser, eller författaren tappat bort Brage, är omöjligt att afgöra.

Det är en dyster och ödslig natur, som Stagnelius gifvit Kunser till bakgrund. Lik en blodig vålnad,

> Så mörk och dyster isgrå Skalden satt
> Vid öde stranden, på den molnskyhöga
> Bekrönta klippan.

Brage och Kunser rida »i dystra furuskogens famn»; man hör endast ugglornas skrin, hofvarnas dån mot den hårda marken och trädens rassel i nattvinden. Ett furukrönt fjäll sträcker sig ner mot hafvet, och där söka de båda färdemännen skydd. Det är ett fantastiskt, Ossianskt-nordiskt landskap; hvad som närmast föresväfvar en är väl en norsk fjord. Den ödsliga och vilda urtidspoesi, som Stagnelius eftersträfvat, symboliseras i detta landskap. Men Brage och Kunser finna helt oväntadt en grotta vid hafsstranden.

> Veka mossor täckte
> Dess golf och sidor. Utanför dess sköt
> En häck af vilda rosenbuskar hängde
> Som natt och vällukt ned i grottan gjöt
> Och vägen susande för vinden stängde
> Och månens strålar.

Det är en ytterst epikureisk grotta. Den erinrar om de grottor, hvari Jupiter tillsammans med en jordisk tärna söker gömma sig för Junos blickar, eller om Venus' grotta på Cypern. Den

passar i hvarje fall icke i landskapsbilden; men den är i högsta grad karaktäristisk för stilen i *Gunlög*, med dess blandning af götiskt-ossianska stämningar och ovidiansk sensualism.

*

Gunlög är icke Stagnelii enda försök att förverkliga det götiska skaldeprogrammet. Från de politiska tillfällighetsdikterna, som blott beteckna en anslutning till den götiskt färgade patriotismen och rojalismen, kunna vi i detta sammanhang se bort; men Stagnelius har i åtskilliga lyriska poem redligt bemödat sig att slå an den friska och klangfulla tonen i Iduna. I *Vintern i Norden* (I: 296) besjunger han det spänstiga lefnadsmodet, som blommar upp i själfva kylan:

> Ej stormarne och kölden öfvervinna
> De lågor, som hos Skandinaven brinna
> Den fröjd, som modfullt ur hans öga ler.

Det är humöret från Tegnérs *Till min hembygd*, som Stagnelius skulle vilja tillägna sig; liksom Tegnér skildrar han de djärfva, hurtiga lekarna: slädfarterna, jakten och skridskoöfningarna.

> På fält af is se bygdens ungdom dansa
> Med stålklädd fot. Se frostens blommor kransa
> De gyllne håren, purpra gossens hy.

Men fastän äfven Stagnelius flätar in nordisk folktro, lyckas han icke ge sina taflor samma karaktär som den värmländska förebilden. Rörelsen och farten i Hembygdssången finnes det ingenting af i Stagnelii bekväma och veka rytmer. De kroppsliga ansträngningarna står han icke heller ut med länge, och snart söker den ungdom han besjunger sin glädje på annat håll:

> Med glädje nu man dricker punschens vågor
> Och under skämt vid brasans muntra lågor
> En ring kring flammande kaminen slår.

Violens röst ur marmorsalen ljuder.
I Nordens Sköna! han till dans er bjuder.
Gån, krönen lockarne med härmad vår.

Icke ens dessa behagliga föreställningar kunna hålla vid lif den modiga fröjd, som skall vara skandinaverna egen; i slutet af dikten tränger en ton af mild trånad igenom. Freja ser genom tårar vänligt ned på sina barns lekar — det är en halft elegisk munterhet. Och i slutstrofen manar skalden till lefnadsglädje på sitt eget maner:

O Mänskja, njut din lefnads korta dagar.
Lik källans våg, som mellan hvassen klagar,
Framblänker du på tidens elf och flyr.

Temperament och åskådning ha lagt stora hinder i vägen för Stagnelius att tillägna sig den stålklingande durtonen hos Tegnér. Men rent formellt har han med fullkomligt mästerskap efterbildat stil, bilder, rytm och melodi i *Norden* (I: 267). Det är en bild af den nordiska naturen och den nordiska mytologien, i metriskt afseende inspirerad ur *Flyttfåglarna*. Allt det stjärngnistrande och praktfullt klara i Tegnérs götiska världsbild lefver upp i denna strof:

Gällt skalla de eviga Nornornas bud
I forssarnes dunder, i åskornas ljud
Och högt öfver Nordlandets kullar och vatten
Stjernblommande Ygdrasill skälfver i natten.

Och med en kraftansträngning, som på sitt sätt är heroisk nog, försöker Stagnelius intala sig, att hans svårmod icke existerar och att hans hjärta icke är sjukt:

Men lugn mot sitt Öde ser Nordmannen opp,
Ej skakad af fruktan, ej dårad af hopp.
Med svårmodets dimmor hans eter ej blandas
Och hjertat är friskt, som de vindar det andas.

Den manliga nordiska optimismen var den ena sidan af det götiska programmet; den andra var den mytologiska natur-

uppfattningen. I *Gunlög* hade Stagnelius icke kommit mycket längre än till ett rent dekorativt bruk af myterna. I *Älfvorna* (IV: 377) försökte han verkligen med hjälp af folktron tränga in i naturens lönliga lif; i *Necken* (I: 370) har det lyckats honom; den nordiska naturens vemod, sådant det klingar fram ur en stilla sommarnatt, har fått en oförgänglig gestalt i detta enkla och knappa mästerverk. Hur allvarligt han behjärtat den Geijerska tesen, visar *Skaldekonsten* (I: 269). Han säger där, att skaldekonsten »fyller med jublande Ande den stela Naturen». »I sjelfva den mossiga klippan vi ana en själ.» I en stor fresk skildrar han »de väldiga Gudar», som lefva rundt omkring oss, hela folktrons pandemonium; genom att på detta sätt gå upp i naturens stora lif, tror han sig finna harmoni och lycka:

> Man glömmer sitt eget elände och Gudarnes lif
> Med himlen förbrödradt, vårt suckande slägte då andas.

Det är en naivt konkret tillämpning af hvad Geijer yttrat (Iduna, I: 72): »Det enskilda födes och dör: det hela förgår ej, utan lefver beständigt, och vi ana, att, om vi blott kunde omfatta tiden och öfverse detta stora hela, vi ej där skulle se någon död och förstörelse, utan ett fullkomligen harmoniskt, skönt och Gudomligt lif. Denna synpunkt är Mythologiens. Den ser i det ändeliga det Oändliga och bemödar sig att i symboliska bilder förklara och framställa detta högre lif, som, fast i alla enskilda fall inskränkt och hämmadt, dock synes lifva naturen.» Den djupare, spekulativa tolkningen af naturens lif i Schellings anda, som för Geijer bildar bakgrunden till den mytologiska uppfattningen, har hos Stagnelius försvunnit; han försöker helt ofilosofiskt, med hjälp af den mytskapande fantasien, tränga in i den gudomliga harmonien. Det leder till en omedelbart poetisk mystik, utan egentliga teoretiska inslag, besläktad med den som råder i Kellgrens *Den nya Skapelsen;* i *Skaldekonsten* heter det:

> Det blomstrar i ensliga dälder ett obekant väl,
> Och mystiska röster oss kalla i vindarnes susning.

Det är, skulle man kunna säga, romantisk poesi utan fäste i en genomförd romantisk världsåskådning.

Den götiska riktningen hänger sålunda hos Stagnelius samman med dragningen mot mystisk och mytisk oändlighetspoesi. Att han själf var medveten därom, visar den märkliga dikten *De täflande Skalderna* (I: 192). Han har där dramatiserat konflikten i sitt eget bröst; i de båda skaldernas gestalter har han förkroppsligat de motsatta tendenserna i sin poesi.

Ramen är hämtad från Theokritos eller Virgilius, där herdarna ofta utse en prisdomare och inför honom täfla i sång. Här är det konungen i Thessalien, som lofvat en guldkedja åt den bäste af de båda skalderna. Miljön är helt klassisk. Menalkas är den sublime diktaren, lärd af de heliga Muserna. Han är krigets och bragdernas förhärligare:

Som Nordan gnyr kring furukrönta fjäll,
Som floden våldsamt ner i dalen rusar,
Som hafvets svall omdånar klippans häll,
Med segertoner så min harpa brusar.
Dess gälla strängar härma vapnens skall
Och sköldars brak och kampens sträfva lurar
Och slagnas skrän — Jag sjunger Jättars fall,
Sju härars storm på Tebes höga murar,
Och Trojas brand och Xanthens silfverflod
Hemskt rodnande af lågor och af blod.

Menalkas svarar sålunda mot det götiska skaldeidealet. Framför den lugna idyllen bland vaggande sädesfält, framför festglädjen och bägaren älskar han stridens ära och den medborgerliga dygden, »att Hjelte nämnas eller Hjeltar fira», och med stolthet slår han fast: »Ej guld, ej vällust äggar mitt begär.» Men han är också mystikern. Han skådar in i naturens hemligheter:

I lossat bindeln, Muser! från min syn,
Naturens djup I lärt mig genomskåda
Och tvungit jorden, vågorna och skyn
Att tusen dolda under mig förråda.
Nu känner jag hvi blåa Ocean

Fram och tillbaka, hemskt och mystiskt, skrider,
Hvi Solen aldrig viker ur sin ban,
Hvi Månen evigt sin gestalt förbyter
Och årets tider ömsom jorden strö
Med sippor, rosor, purpurdrufvor, snö.

Menalkas är förtrogen med den syn, som Geijer tillskref mytologien och poesien: »Det är ostridigt, att vi i sjelfva naturen se ett uttryck af det Oändliga. Stjernornas banor, årstidernas vexling, slägternas fortplantning, allt hänvisar oss på ett inre outtömmeligt lif.»

Moschus är däremot njutningens sångare. Vid Chloës barm har han lärt sin konst; när han håller henne i sin famn, föraktar han Menalkas' högvisa förkunnelser. Hans själ sväfvar icke kring rymden, och krigets dån är honom likgiltigt.

Jag sjunger endast kärlekens banér,
De ljufva segrar jag på Chloë vinner,
Hur i den ljufva välluktrika natt
Kring grästapeten mirtenträdet sprider,
Mot älskarns låga, darrande och matt
Med glödgad kind och ohöljd barm hon strider.

Den thessaliske konungen räcker guldkedjan åt Moschus. Måhända har man rätt att däri se en antydan om den utvecklade självkännedomen hos Stagnelius. Om man säger att *Gunlög* är af samma inspiration som Menalkas' sång, medan *Cydippe* tillhör Moschus' åder, så bör man i hvarje fall slå fast, att det i *Gunlög* finnes mycket vacklande och en djup oöfverensstämmelse mellan ämne och stil, mellan föresats och resultat, medan *Cydippe* äger den mest fullkomliga homogenitet. Redan därigenom närmar sig *Cydippe* betydligt mera den estetiska fulländningen,

*

Operan *Cydippe* torde näppeligen vara fullt samtidig med 1814 års redaktion af *Gunlög*. Redan versens utomordentliga ulländning tyder på ett senare skede. Det ligger nära till hands

att anta, att den diktats först år 1815, efter det att Stagnelius under sin Stockholmsvistelse haft tillfälle att besöka teatern i större utsträckning. Den förråder nämligen en förtrogenhet med teaterkonventionen, med baletten, med de dekorativa resurserna på scenen, som förmodligen icke stått att vinna hvarken i Kalmar eller i Uppsala. Å andra sidan är det icke sannolikt, att *Cydippe* är senare än 1815; den trogna anslutningen till den franska operastilen, frånvaron af alla romantiska och mystiska element skulle näppeligen kunna förklaras vid en senare tidpunkt. Om man daterar *Cydippe* till 1815, så bör det anmärkas, att verket helt och hållet har sin rot i Stagnelii ungdomsdiktning och icke innehåller några af de tendenser från denna tid, som pekade framåt. Moschus representerade det konservativa momentet i Stagnelii poesi, Menalkas däremot utvecklingsmöjligheterna. Det faller sig därför helt naturligt att behandla *Cydippe* redan nu, i stället för tillsammans med de verk, som tillkommit under Stockholmsvistelsen.

Stagnelius har alltid hyst ett påtagligt intresse för teatern. Detta har uppenbarligen icke saknat resonans inom biskopsfamiljen, ty *Eröfringen af Ceuta* skrefs för att uppföras i hemmet. Biskopen kallade det i bref till Hammarsköld af den 21 oktober 1824 »blott ett occasionsstycke, skrifvit på fri hand, endast för att roga familjen och vänner». Enligt hvad fru Sophia Engzell, Stagnelii äldsta syster, berättat för sin dotterson, lektor E. Schiött, hade hon själf och hennes yngre syster Hedvig, kallad Hedda, utfört de kvinnliga hufvudrollerna i *Eröfringen af Ceuta*. När detta skådespel tillkommit, torde numera vara omöjligt att fastställa. På grund af den naiva intrigen och det absolut konventionella språket ha de flesta forskare förlagt *Eröfringen af Ceuta* till en mycket tidig period af Stagnelii lif; SCHÜCK antar, att det skrifvits redan 1811 (Hufvuddragen af Sveriges litteratur, III: 76). Men i själfva verket torde det i detta fall icke vara berättigadt att från skådespelets slätstrukna beskaffenhet dra

några slutsatser om dess tillkomsttid, ty biskop Stagnelius har uppenbarligen rätt i att pjäsen skurits till ytterst lättvindigt utan skymten af en litterär ambition. Det är inte fritt att man spårar en viss ironi utbredd öfver alla de romaneska uppträdena; det är icke troligt att det hela tagits grafallvarligt vare sig af publik, aktörer och aktriser eller författare. Säkert är, att om tiraderna i *Eröfringen af Ceuta* skulle vara uttryck för Stagnelii stilistiska konst, finge man förlägga pjäsen till en vida tidigare period än något annat han skrifvit[1] — häri har Schück obetingadt rätt —; men däremot talar alldeles afgjordt handstilen i manuskriptet, som är helt drifven och förefaller vara af senare datum än Gunlög-manuskripet.

Något litterärt intresse har *Eröfringen af Ceuta* icke; det visar blott att Stagnelius, såsom Schück framhäft, var förtrogen med de förromantiska, historiskt kostymerade dramerna i Kotzebues stil, som vid denna tid stodo på programmen. I ett prosafragment (III: 245—249) visar Stagnelius sig ha haft för afsikt att skrifva ett borgerligt skräckdrama om en man, som mördat sin hustru för att kunna gifta sig med en trolös och lättsinnig älskarinna; miljön var italiensk och ämnet skulle, enligt hvad det vill tyckas, ha varit brottslingens samvetskval. En inledande dialog mellan tjänstefolket förråder genast Stagnelii förtrogenhet med den sceniska repertoaren.

I några bevarade fragment af ett Phaëtondrama (III: 251—259) är Stagnelius inne på samma väg som i *Cydippe*. Stoffet är hämtadt från Ovidius, och den form, som han velat ge det, är lånad från den mytologiska operan i fransk-klassisk stil.

Ingenting förvånar mindre, än att operan och baletten gjorde ett djupt intryck på Stagnelius. Hvad han mötte där, strålande af brokig prakt i scenljuset, var ju helt enkelt den klassiska

[1] Man får emellertid äfven räkna med att Hedda Stagnelius, som säkerligen utfört Lauras roll, var född 1796 och näppeligen kan ha spelat eldig älskarinna så tidigt som 1811 — frånsedt att författaren, som vistats i en prästgård på Öland till 1810, bör ha haft rätt dimmiga föreställningar om teater.

gudaskaran, hela den mytologiska fabelvärlden från Ovidius. Det för den klassiska operan såsom konstform utmärkande är just att den är uppbyggd på den grekisk-romerska teologiens grundvalar — eller kanske rättare på dess ruiner. Redan hos Homeros ingripa gudarna i människornas handlingar och strider. Det trojanska krigets peripetier äro sammanflätade med förvecklingarna och motsättningarna bland gudarna. I den fjortonde sången af Iliaden berättas det, huru Hera väcker en brinnande åtrå hos Zeus och lockar honom till famntag och sömn, på det att Poseidon må kunna hjälpa grekerna till seger. Gudarnas och gudinnornas kärleksöden bilda liksom ett sceneri i skyn, sväfvande öfver den jordiska skådeplatsen, men förbundet därmed genom betydelsefulla trådar. I de grekiska tragedierna uppenbara sig gudarna i höjden, afgörande tvisterna mellan människorna, hjälpande och dömande. Operan och baletten ha med rörande konservatism bevarat dessa drag, ja, gjort dem till hörnstenarna under hela sin byggnad. *Deus ex machina*, det är den ständigt återvändande sluttablån: med maktens attribut i händerna, majestätiskt nedsänkt på en sky, sliter guden eller gudinnan tvisterna och leder allt till en lycklig ände. Och ofta är det i glädjen öfver egen kärlekslycka som den milda gudomligheten fejar undan de hinder, hvilka beredt människobarnen lidanden och kval.

Den oerhört konventionella och enformiga karaktären på hela denna genre, som blomstrade under olika titlar: opera, balett, operabalett, divertissement, intermède, ligger ju i öppen dag, och ett stycke fram på adertonhundratalet hade nog dess tjuskraft ansenligt minskats. Hammarsköld beklagade i företalet till Stagnelii skrifter, att skalden velat spilla sin talang på en så otacksam konstart, och anser att »alla dessa af antika och heroiska ämnen bildade operor» sakna allt poetiskt värde i jämförelse med den romantiskt-fantastiska operan. Men Stagnelius, såg säkerligen med naiv förtjusning på dessa gudauppenbarelser

på hela den glittrande teaterståten: gossens och ynglingens hetaste fantasisyner öfver de latinska auktorernas blad stodo framför honom i kroppslig verklighet.

I *Cydippe* visar han sig utomordentligt väl känna och behärska de sceniska möjligheterna. När ridån går upp till första akten, föreställer teatern Dianas tempel, siradt till högtid, och en kör af prästinnor sjunger till den jungfruliga jägarinnans lof. Ett inlagdt soloparti ger oss en föreställning om scenbilden:

Högt mot hvalvets prakt-arkader
Fladdrar offerlågan ren.
Herrligt Templets kolonnader
Glänsa i dess klara sken.

Efter prästinnornas balett kommer en procession af offrande unga flickor, hvilken i sin ordning slutar med dans. När Cydippe svurit den ödesdigra eden, upplyses templet af ett starkare sken, till tecken att Diana hört Cydippes ord; när Acontius djärfts att tala till Cydippe om kärlek inför den kyska gudinnans altare, slocknar offerlågan, templets grundvalar vackla, och en åskknall drifver alla de hvitklädda kvinnogestalterna bort. Ensam i den halfmörka helgedomen störtar Acontius bäfvande ned inför Dianas ansikte och ber om miskund.

Det är icke originellt, men det är genomfördt med en sällsynt elegans och finhet, med ett sinne för dekorativa effekter, som ännu förmår tjusa läsaren. Hela operan igenom förstår Stagnelius på samma sätt ta vara på alla scener, som kunna tjäna till ögonfägnad. Acontius söker lindring för sin smärta ute i naturens sköte; hans vän Lisimon, som påträffar honom under hans irrfärder, vill förströ hans kärlekskval genom att låta sitt landtfolk, som just återvänder från skörden, sjunga visor för honom: stor skördefest med körer, solon och balett. Cydippes beramade bröllop blir medelpunkten i den festliga och omväxlande andra akten; ynglingarnas och flickornas körer lofsjunga

skönheten och tapperheten; när scenen ett ögonblick står tom, smyga de vänliga Larerna in med sin konung i spetsen, antikt kostymerade tomtar, som klaga öfver att Cydippe skall lämna dem. Deras balett afbrytes emellertid af Furierna, som störta in beväpnade med facklor; Larerna fly förskräckta, och Furiernas ormsmyckade afgrundskör kräfver hämnd för Cydippes mened. Efter deras hotfulla dans blir scenen åter tom, och småningom återvända de bestörta Larerna för att sörja öfver det mörka öde, som hotar Cydippe. Det är ytterst skickligt och sinnrikt; ett brokigt myller, som likväl förblir lätt att öfverskåda och begripa. Allt hvad baletter, körsånger, duetter och arior heter behandlar Stagnelius med suverän lätthet och med scenisk fantasi; det hela slutar naturligtvis med ett stort dansdivertissement. Den stereotypa genren har fått lif genom den naiva friskhet och den grace, hvarmed allt är tänkt och utfördt.

Det rent teatraliska spelar en så stor roll, att man är färdig glömma skådespelets ämne och intrig. Stagnelius har hämtat stoffet från sin älskade Ovidius, som i sina Heroider broderat några lekfulla kärleksbref öfver den gamla sagan, och därigenom räddat den i sina hufvuddrag åt eftervärlden. Den djärfve Acontius lockar genom en list den unga Cydippe att svära sig evig trohet i Dianas tempel; och det är förgäfves, som Cydippe söker bli fri från sin oafsiktligt svurna ed; hvar gång bröllopet tillredes för henne med en annan, gripes hon af en dödlig sjukdom. I själfva verket älskar hon Acontius, ehuru hon är förtörnad öfver hans tilltagsenhet; upplösningen blir naturligtvis att Cydippe förlåter Acontius och att de båda unga förenas. Stagnelius har emellertid infört en mytologisk handling, som fattas hos Ovidius. Diana är så förtörnad öfver Acontius' helgerån, att hon icke tillåter honom att gifta sig med Cydippe. Emellertid är kyskhetsgudinnan själf förälskad i en ung jägare, och Venus, som beskyddar Acontius och Cydippe, uppnår Dianas bifall till deras förening mot det att hon skaffar Diana tillfälle

att tillfredsställa sin kärlek. På detta sätt har Stagnelius lyckats höja den enkelt borgerliga handlingen i den ovidianska sagan upp i den mytologiskt-heroiska sfären; strålande gudagestalter ge scenen ökad glans och prakt. Tyvärr har det skett genom ett brott mot den strängare dramatiska logiken: Dianas roll blir på detta sätt osammanhängande. I den ovidianska sagan var Diana ju garanten för Cydippes ofrivilligt gifna äktenskapslöfte åt Acontius; eftersom det var inför hennes altare som eden svurits, skulle hennes gudamajestät förnärmas genom att den blefve bruten. Men i den af Stagnelius tilldiktade mytologiska handlingen är det Diana, som, förtörnad öfver Acontius' djärfhet att tala om kärlek i den kyska helgedomen, förhindrar föreningen mellan dem båda. Hon kan icke gärna samtidigt ställa sig på *båda* dessa ståndpunkter. Det är förvånande att icke Stagnelius märkt, att den fritt uppfunna handlingen strider mot förutsättningarna för den gamla sagan. Han skulle ha kunnat rädda sig med att låta Diana vara så genombäfvad af olika kvinnliga affekter: kärlek, vrede, jalousi, att hon blifvit alldeles oresonlig och gifvit logiken en god dag: Cydippe skall hålla sin ed, men den fräcke Acontius får icke ha sin vilja fram . . .

I hvarje fall spelar det dramatiska sammanhanget icke någon större roll inom operan, där hufvudsaken är de omedelbara effekterna. Och i detta afseende fyller *Cydippe* alla anspråk. Redan diktionen har en prakt, en rikedom och lätthet, som man icke nog kan beundra. Det är ett språk af stående former, fraser och klichéer, som alla personerna tala, men versen har en smidighet och en melodisk klangrenhet, som komma en att glömma manerets enformighet. Hvilken blomstrande svada, hvilken fulländad säkerhet i en sådan replik som den Diana riktar till Venus, när kärleksgudinnan, sänkande sig på en med svanor förspänd vagn, öfverraskar henne under hennes kärlekskval (III: 315):

O Du, som fordom steg ur Oceanens vågor,
Att störa himlens fröjd, att skapa jordens plågor,
Att fylla verlden upp med tvister, hat och krig!
Gå, dina giller bred på dödlighetens bana,
Gå att i fromma bröst, som ej försåtet ana,
Förjaga lugnet, plågan dana, —
Men lämna dessa rum, bebodde af Diana,
Men för din anblick skona mig.

Det är icke poesi i egentlig mening, det är retorik, vältalighetstirader, men det är i sitt slag helt enkelt mästerligt, cirkladt men likväl klart, majestätiskt i sin afmätta, raffinerade rytmik. Och hvilken ilande fart, hvilken smältande glöd i den aria, hvarmed Venus svarar Diana:

Hvar ros, o Diana! sitt törne har fått —
Skulle rosornas ros, skulle kärleken blott
Ej äfven hysa sin plåga? —
Han sårar, men ack! hur oändligen mer
Än alla hans qual är den kjusning han ger —
Öfver stjärnorna flyg, stig till afgrunden ner,
Allt besällas af kärlekens låga,
Allt trifves så väl i hans blomsterband —
Allt välsignar min spira och kysser min hand.

Öfverallt i Cydippe finner man dylika ställen. När Acontius tänker på att begå självmord, ger han uttryck för sina känslor i följande strof (III: 320):

Kärlek! månne dina lågor,
Äfven bortom Letens vågor
Ännu brinna, utan hopp.
Månn' ur Plutos öknar hamnen
Sträcker än den tomma famnen
Fåfängt mot sin älskling opp?
Månn' i urnans kalla gömma
Än de murkna benen drömma,
Askan än kan tända sig?
Kärlek, kärlek! svara mig!

Det är den Kellgrenska verskonsten, som Stagnelius här haft till mönster; man hör *På musiken af Haydns Roxelane* som

ett sakta ackompanjemang i bakgrunden. Det är gustaviansk teater, gustaviansk lyrik, gustaviansk opera; Kellgren och Lidner ha varit de formella förebilderna, och det är traditionerna från den scen, som Gustaf III helgat åt de fosterländska sånggudinnorna, hvartill Stagnelius ansluter sig. Kärleken uppenbarar sig ur skyn för att trösta Acontius, på alldeles samma sätt som i Glucks opera *Orpheus och Euridice*, en gång Kellgrens förtjusning. »Förfinade barbar!» tillropar Acontius sin hjälpare, som han misstror — det är den outslitliga gustavianska stilen. Men den har förnyats hos Stagnelius, den får hos honom en seconda vera, som på samma gång är en höjdpunkt af yppig mogenhet. Den trådslitna teaterprakten, den bleknade förgyllningen, de trasiga paljetterna — allt strålar och blixtrar som nytt, ty den oerfarne landsortsbon har oblaserade ögon. Versen får en mjukhet, en klockklar renhet, en melodirikedom, en sinnlig charm, som den aldrig ägt hos förebilderna. Till och med Kellgrens är styf och stel, ja, nästan fattig och träaktig vid sidan af den Stagnelianska. Hvad Kellgren lyckats förverkliga blott i ett par inspirerade rader, det är den medelnivå, på hvilken Stagnelius med lätthet håller sig uppe hela akter igenom. Lidner kan ha samma rytmiska och melodiösa charm, men han har icke den mångsidighet och klarhet, den uppfinning och omväxling som är Stagnelii, och han har icke den blossande färgrikedomen, den sensuella yppigheten, den plastiska konturrikedomen i *Cydippe*.

Ännu en sak har kommit till och gifvit *Cydippe* en öfverlägsenhet gentemot de äldre representanterna för den klassiska operagenren. Hela den antika världen hade sjunkit ner till en tom teaterkonvention; gudarna och de mytologiska scenerierna voro knappast längre vare sig grekiska eller romerska; den klassiska patinan hade blifvit allt tunnare, och det hela var närmast fransk rococo. Hos Stagnelius är miljön ojämförligt

mera klassisk. Den unge skalden kände sina latinska auktorer och sina romerska antikviteter: Cydippes bröllop med Larer och Furier har verkligt antik färg, hennes far har dristat sig fira det trots »täta varningar af *vänstra* foglars skara» och slafvinnan ber bruden akta sig för »ord af elakt förebud». Med grundlig lärdom har Stagnelius flätat in icke blott vändningar och fraser ur Ovidii heroider, utan också många andra äkta drag ur Horatius och Catullus. De vackra hymner till Diana, som de unga flickorna sjunga i templet, äro inspirerade ur den Horatianska sekularsången. Ett par rader förråda, att Stagnelius begagnat äfven J. O. Wallins förträffliga öfversättning från år 1806. Cydippe är präglad af den egendomliga nyklassicism, som är karaktäristisk för tiden omkring sekelskiftet och som sammanhänger med direktoriets och kejsartidens hela latinska formvärld; J. O. Wallin representerar strömningen på svensk botten. Det är Rom, och icke Grekland, som är förebilden. Cydippe återger den grekiska mytologien i den romerska transponering den fått hos Horatius och Ovidius. Hela denna romerska kostym ger *Cydippe* en stilrenare hållning och en enhetligare stämning än de flesta andra operor. Allt det dekorativa i *Cydippe* har empirekaraktär; tidens högtidsformer hade hämtat så mycket från latinska förebilder, att flick-kören till Dianas ära knappast verkar arkeologisk. I hvarje fall ha de hvitklädda gestalterna ingenting att ändra på klädningens snitt.

En korad tropp af stadens Mör
Diana! till Ditt altar tränger,
Med Tmoli rökverk det beströr,
Med kransar hörnens guld behänger.

Må våra stigar, våra fjät,
Gudinna! evigt Du bevara
Mot lustans fina blomsternät
Och mot förledarns gyllne snara.

Men skall ditt kyska silfverbloss
Vår brudsäng dock en gång beskina
Latonas Dotter! än mot oss
Bete Dig nådig, som Lucina!

Något egentligt psykologiskt innehåll har naturligtvis *Cydippe* lika litet som operor i allmänhet. Men det flickaktiga behaget, det täcka och gracila, kommer förträffligt fram icke blott i flickkören framför Dianas altare, utan i hela Cydippes gestalt. Hennes mycket sammansatta känsla gentemot Acontius, en blandning af sårad stolthet och hemlig kärlek, är återgifven i alla sina skiftningar med mycken finhet, och hennes undergifna lydnad mot faderns bud har drag af sanning. Det påpekades redan vid behandlingen af Stagnelii idylldiktning, att man icke kan frånkänna den kärlekssjuke poeten en viss skarpblick för kvinnligt lynne, ett visst sinne för det feminina i dess olika former. Cydippes värld är äfven här tecknad icke utan intimitet. När Cydippe ändtligen fått löfte om att bli Acontius' brud och redan med otålighet väntar sin brudgum, skildras hennes växlande sinnesstämningar i följande strof (III: 322):

Än rosor på koiska tyget hon stickar,
Än slår hon teorben med darrande hand,
Än går hon till fenstret, med kinden i brand
Och ut åt de rasslande gatorna blickar.
Nu står hon för spegeln och pröfvar en krans,
Nu börjar hon gråta, nu åter en dans.

Realismen är så stark, att den romerska färgen hotar att försvinna; broderbågen och klavéret kunde lätt få sin plats i denna lilla tafla. Men den glada oron, den flickaktiga förväntningen, nervernas uppror, de krisartade lynneskasten, allt är återgifvet med mästerskap; det är icke första gången Stagnelius excellerar i att skildra nervös excitation, med den erotiska undertonen mer eller mindre starkt framhäfd. I detta fall har han visserligen stödt sig på en liknande strof i Bürgers *Die beiden Lieben-*

den; men hans förtrogenhet med hela tillståndet är likväl omisskännlig.

Det är en viss fläkt af borgerlig realism öfver scenerna i Cydippes hem; i andra träder det pastorala inslaget fram. Men till och med i skördefolkets sånger tycker man sig ibland kunna skönja en reflex af den verklighet, som omgett skalden. En af skördeflickorna bjuder farväl till sommaren i ett par strofer, som lika gärna kunde ha lagts i munnen på en af biskopsdöttrarna vid afskedet från Dörby — eller erinras man icke om sommaridyllen i namnsdagskvädet *På Johannas Dag* (IV: 369), när man läser dessa flickaktigt lätta och leende verser:

I ekar, som mot dagens lågor
Med gästfri skugga oss betäckt,
I källor, som med silfvervågor
Vår törst i skördeanden släckt —
I gröna ängar där vi kransat
Med purpurblommor våra hår
Och glädtigt offerdansen dansat —
Farväl — vi skiljas för i år.

Men när den frälsta bäcken hoppar
Ur bergets port i dalen ner
När rosen öppnar sina knoppar
När sippan i det gröna ler,
Och ömma näktergalar vaka
Vid Månans sken, i hänryckt sång —
Då komma äfven vi tillbaka,
Då börjar dansen än en gång.

Man återfinner denna mera svala stämningsvärld i operans slut, när Cydippe manar sina väninnor till mildhet mot älskarns böner:

O Flickor! hvarför dölja
Den ömma lågan i vårt bröst?
Det är så ljuft att följa
Sitt eget hjärtas röst.
Det är så ljuft att kramma
En älskad hand till svar.
Att rodna och att stamma
Åt vännen: Du mitt hjärta har.

Men när operan befinner sig på sin höjdpunkt, i de praktfulla mytologiska scenerierna i begynnelsen på tredje akten, är det icke denna tempererade känsla som talar. Det är i stället en sensualism, så brännhet och raffinerad, att den närmar sig det orgiastiska. Gentemot Diana förfäktar Venus begärets oinskränkta rätt: »Välan, så följ begärets lagar — Flyg i hans famn att sällhet ta och ge!» Med blomstrande vältalighet utvecklar hon, att stoltheten blott är källan till allt ondt, och hon lofvar Diana att bli ännu saligare »än fordom sjelf jag var då, glödande och kär, — Adonis låg i mina armar». Diana bringas så småningom att vackla, och Venus påskyndar hennes fall genom att mana: »Hvi tvekar Du att älskarn följa? — Gudinnor före dig i grottor älskade.» Diana utbrister: »Ha! till ditt bröst, Förledare! — Jag sjunker att min rodnad dölja.» »Efter ett kort åtbördsspråk, hvarunder Diana visar ett svagt motstånd, nedstiga de båda i grottan.» Det var denna stumma scen, som var hjärtpunkten i *Cydippe*. Med den mest konstfulla beräkning var själfva kyskhetsgudinnans fall gjordt till peripetien för hela den dramatiska handlingen — hennes nederlag skapar allas lycka och sällhet, och öfver grottan nedsväfvar på rosenfärgade moln en kör af kärleksgudar, för att inskärpa den vällustiga moral, som är kärnan i *Cydippe:*

Dödlige! ej sträfven
Mot vår gudamakt:
Himlaskaran äfven
Vi i bojor lagt.
Rodnen ej att brinna,
Oskuldsfulla Mör!
Kyskhetens Gudinna
Sjelf i vällust dör.
Verlden vi befalla,
Kogerprydda barn
Snärjas skola alla
Dock i våra garn.

Det är Ovidii och Propertii kärlekslära på svensk vers. Den rent hedniska inspirationen hos Stagnelius har fått sitt

klaraste och estetiskt mest fulländade uttryck i *Cydippe*. Operagenren, med sin traditionella lofsång öfver kärlekens allmakt — det finnes knappast en enda opera som slutar med annat än en kör till kärlekens pris — med hela sin mytologiska fabelvärld gaf honom en form, hvari en sida af hans personlighet kom till glansfullt uttryck. För så vidt de gustavianska traditionerna inneburo en sensualism, en frigjordhet från den protestantiskt stränga moralen, som dittills varit utan motstycke i Sverige, för så vidt Propertius-dyrkaren Kellgren, teaterchefen Armfelt-Alcibiades, *Daphnes* diktare Creutz och Anakreon-Bellman utgöra stjärnbilden öfver den gångna epoken, så kan man säga, att den gustavianska operans, ja, den gustavianska teaterns sista och mest blossande blomma är Stagnelii *Cydippe*.

*

Men *Cydippe* är också Moschus' svanesång. Hymnen till den jordiska kärlekens lof skulle aldrig klinga ren och obemängd mera från Stagnelii lyra. Det finnes ett egendomligt vittnesbörd om, att *Cydippe* diktades på själfva tröskeln till en ny period. Hammarsköld uppger 1824 i företalet till Stagnelii skrifter (sid. 42): »Denna Opera har verkeligen varit fullkomligen utförd och färdig, men en natt, under ett anfall af den fruktansvärda Hypochondri, som ofta beröfvade den lidande Skalden allt medvetande, har han sönderrifvit sitt Manuscript och således förlorat sitt verk, hvaröfver han sedermera ofta skall hafva beklagat sig.»[1] Om denna tradition är riktig, är det bra svårt att icke tolka det hypokondriska an-

[1] Med hjälp af de bevarade koncepten har operan dock som bekant kunnat nästan fullständigt rekonstrueras. Den egentliga defekten infaller, betecknande nog, på själfva förförelsescenen: Dianas älskare Dymas blir aldrig presenterad, och af Venus' sista öfvertalningsreplik återstå blott två rader. — Hammarskölds uppgift förekommer nästan ordagrant lika i minnesskriften 1823.

fallet som ett uttryck för ångern och samvetskvalet hos den poet, som diktade:

> Fly måste Venus, den af svanor dragna,
> Violbekrönta, lekande Gudinnan,
> Begärets Moder.

Cydippe var hennes apoteos.

VI.

STOCKHOLMSVISTELSEN 1815—1821.

Tidigt på våren 1815 reste Stagnelius från Kalmar upp till Stockholm för att begynna sin ämbetsmannabana. Hans ansökan om att bli antagen till »Extra Ordinarie Canzlist vid Ecclesiastique Expeditionen af Kongl. Maj:ts Canzli» (IV: 355) inkom den 27 april, enligt anteckning af Nils von Rosenstein. Samma dag anmälde Rosenstein Stagnelii ansökan i en skrifvelse till statsministern för utrikesärenden, grefve Lars von Engeström, hvilken var kanslistyrelsens ordförande, och anhöll, »det täcktes Eder Excellence och Kongl. Canzli Styrelsen låta med honom anställa det vanliga förhöret». (Riksarkivet; Kanslistyrelsens Inkomna skrifvelser, Ser. E: III, 15, vol. 96.) I kanslistyrelsens protokoll (Riksarkivet) finner man ärendet behandladt den 5 maj; § 5 vid detta sammanträde, som var besökt af kansliråden C. G. Kökeritz och C. Adlersparre samt af kabinettssekreteraren E. V. Lagerheim, lyder: »Anmältes Hr Landshöfdingen och Commendeuren m. m. von Rosensteins Memorial af den 27 sistl. April med tillstyrkan till den af Studeranden J. E. Stagnelius[1] gjorda ansökan att blifva till E. O. Cantzlist vid Ecclesiastik Expeditionen antagen; och skulle till följe deraf bemälte Stagnelius tillsägas att infinna sig till afläggande af vanliga Specimina Stili samt derpå följande förhör.»

[1] I Rosensteins memorial kallas den ansökande »Studeranden af Calmar Landskap Herr Johan Stagnelius». I det bifogade kansliexamensbetyget från Uppsala står »Eric Johan Stagnelius».

Om denna stilskrifning med förhör var följande stadgadt i § 11 af »Kongl. Maj:ts nådiga Ordning för Des och Rikets Cantzli, gifven Stockholms Slott den 23 October 1809»: »Derpå [= efter det ansökningen tillstyrkts af vederbörande statssekreterare eller chef] anställes med dem inför Cantzli-Styrelsen, efter föregången skrifning på Latinska och Fransyska språket, på vanligt sätt förhör, och om de dervid ådagalägga nöjaktiga prof af de för Cantzli-Werket erforderliga kunskaper, låter Styrelsen för dem Protocolls-Utdrag utfärda, och sedermera dem inför sig Tysthets-Ed aflägga. — — — Skulle åter en sådan Sökande icke aflägga nöjaktiga prof af insigter och skicklighet, så äger Cantzli-Styrelsen, at pröfva hvad åtgärd, som blifver nödig, i anseende till den Academie hvarifrån ett omoget ämne betyg erhållit.» Afsikten med dessa pröfningar synes sålunda ha varit dels att utöfva kontroll på de akademiska betygen, dels att förvissa sig om vissa minimikunskaper i latin och franska.

Man bör emellertid näppeligen föreställa sig denna pröfning som någon mycket grundlig och påkostande procedur. Fredrik Cederborgh, som ett decennium tidigare antagits till e. o. kanslist i rikets verk, har 1809 i första delen af *Uno von Trasenberg* gifvit en synnerligen underhållande bild af inträdespröfningen. På hans tid synas de skriftliga profven icke ha varit införda, men den öfriga examen hade kanske icke förändrats mycket år 1815. En af assessorerna var examinator, heter det, examinanden infann sig på utsatt dag i kappa och värja — den senare hörde väl till Trasenbergs adelsuniform. De frågor, som framställdes i Historien och Kameralvetenskapen, gåfvo honom icke »något särdeles tillfälle at ådagalägga sina kunskaper»; finge man tro spefågeln Cederborgh, skulle de kunna vara rätt befängda och närmast tyda på att examinator toge hela affären som ett skämt. »Utom några smärre obetydliga frågor i Moralen, befriades han ifrån alla vidare, och blef til följe af sina ådagalagde kunskaper antagen till Extra-Ordinarie vid verket, hvaröfver

utdrag af Protocollet honom meddelas skulle.» Den svåraste fråga Trasenberg fick var den af sekreteraren framställda, om gunstig herrn kunde låna bort tjugo riksdaler på ett par dagar.

Men Cederborgh är väl icke helt att lita på, och det är dessutom möjligt, att den nya kansliordningen af 1809 medfört en noggrannare kontroll. Någon gång i början af maj genomgick Stagnelius i hvarje fall sin pröfning. Kanslistyrelsens protokoll för den 12 maj, vid hvilket sammanträde kansliråden Kökeritz och C. Adlersparre jämte statssekreteraren E. Bergstedt närvoro, meddela i sin § 1: »Anmältes Studeranden från Kongl. Academien i Upsala, Erik Johan Stagnelii ansökan att blifva till E. O. Canzlist vid Ecklesiastik Expeditionen af Konungens Canzli antagen; Och som sökanden så väl företedt betyg öfver dess Canzli Examen vid nämnda Academi, som ock, vid författandet af de vanliga Specimina Stili i Latinska och Fransyska Språken, samt det sedermera med honom anställde förhör, ådagalagt *goda* och *berömliga* prof af de för Canzli Verket erforderliga stycken; alltså antog Kongl. Canzli Styrelsen honom E. J. Stagnelius till E. O. Canzlist vid ofvannämde Expedition, hvarvid han har att ställa sig till efterrättelse hvad Kongl. Canzli Ordningens 11 § i detta afseende föreskrifver. Och skulle, till bevis öfver antagandet, Utdrag af Protocollet honom meddelas.»

Hurudan pröfningen än kan ha varit, så har Stagnelius bestått den förträffligt, bättre än de ojämförligt flesta inträdesbesökande. Detta framgår af en jämförelse med de öfriga betyg som utdelats ungefär samtidigt. Af 15 inträdessökande, som pröfvats under tiden juni 1815—juli 1816, ha 13 blott erhållit vitsord om »*goda* och *försvarliga*» kunskaper.[1] Att betygens

[1] C. J. L. Almquist, hvars ansökan anmäldes den 17 nov. 1815, synes enligt protokollet af den 25 nov. 1815 på grund af »hedrande Betyg öfver dess vid Kongl. Academien i Upsala undergångna Candidat Examen» ha befriats från det muntliga förhöret och det latinska stilprofvet; det heter blott att han »till Kongl. Cantzli Styrelsens fullkomliga nöje författat det Specimen Stili i fransyska Språket honom blifvit förelagdt».

formulering var fullt öfverlagd framgår af ett protokoll från 17 juni 1816, där A. B. de Maré och F. E. Hebbe samtidigt anmäldes, och förklarades ha ådagalagt, »den förre *goda* och *berömliga*, den sednare *goda* och *försvarliga*» insikter. De Maré har lika förmånliga vitsord som Stagnelius; den ende af de 15, som har bättre, är A. E. Ihre, som den 9 juli 1816 tillerkändes »*mycket goda* och *berömliga* insigter»; han gjorde också som bekant en lysande karriär som ämbetsman. Att Stagnelius vid detta tillfälle gjorde sig så mycket bättre gällande än vid sin kansliexamen, skulle man vara frestad att gissningsvis tillskrifva hans språkkunskaper: att han skrifvit latin bättre än de flesta ansökande, torde kunna anses för gifvet, och beundraren af Chateaubriand och madame de Staël har kanske varit säker i franska.

Strax efter den 12 maj bör han alltså ha aflagt tystnadseden inför kanslistyrelsen. Kansliordningen definierar på följande sätt en e. o. kanslists tjänsteåligganden: »Af Registratur, som Copisterne icke medhunnit, renskrifver en Extraordinarie Cantzlist det antal sexterner, som Stats Secreteraren eller Chefen honom ålägger, och desse så beskaffade, som Ordningen vid Domstolarne kräfver, samt underhjelper i öfrigt arbetet vid alla tillfällen, då det honom anbefalles; kommandes han i mon af sin under tjenstgöringen ådagalagde flit och skicklighet, at njuta rätt til befordran.»

I själfva verket torde en e. o. kanslist näppeligen ha varit sysselsatt med annat än renskrifning. Man har sannolikt att föreställa sig Stagnelii tjänstgöring såsom ytterst litet maktpåliggande. Att i detalj följa hans arbete inom ämbetsverket torde numera vara omöjligt, och skulle i hvarje fall icke ge något resultat, som motsvarade mödan. Med hjälp af Expeditionsdiarierna (Riksarkivet) kan man konstatera, i hvilken utsträckning tjänstemännen mottagit expeditioner till renskrifning — handlingarna utkvitterades egenhändigt —, men dessa uppgifter ge icke någon tillförlitlig gradmätare på vederbörandes flit, ty ingen-

ting hindrar, att de under längre eller kortare perioder sysselsatts med renskrifning af annat slag eller med liknande arbeten. Hvad Stagnelius angår, så utkvitterade han först den 13 november 1815 sin första expedition för renskrifning — den handlade om användandet af besparingarna på Medico-Theologiska stipendierna. Har han månne efter antagandet i maj återvändt hem och tillbragt sommaren i Dörby för att först på hösten inträda i tjänstgöring? Frågan låter sig icke besvara. Emellertid klargöra kvittenserna i expeditionsdiarierna i hvarje fall, vid hvilka tidpunkter Stagnelius bevisligen uppehållit sig i Stockholm, och det torde därför vara mödan värdt att sammanställa dem. Stagnelius har mottagit handlingar för renskrifning i november och december 1815, i januari, februari, mars, april, juni, juli, augusti 1816, sista gången den 14 augusti. Därpå vidtager en lucka på ett helt år. Har Stagnelius månne ånyo tillbringat ett år i hemmet? I hvarje fall har han, som förut påpekadt, icke varit mantalsskrifven hos sin fader.[1] WIMMERSTEDT har blott den uppgiften, att »han tillbragte nästan alltid sina semestrar i Kalmar eller på Dörby», men ger alls inga tidsbestämningar. Att en e. o. kanslist utan några som helst svårigheter kunde permitteras för kortare eller längre tid, är säkert; ställningen var ju i grunden blott en lönlös expektans, och i kanslistyrelsens protokoll finner man aldrig några tjänstledighetsansökningar för dessa lägre tjänstemän behandlade. Dylika frågor ordnades sannolikt muntligt.

Den 8 augusti 1817 har Stagnelius i hvarje fall utkvitterat en expedition i ämbetslokalen — den var belägen i dåvarande Kungliga Myntet, nuvarande kanslihuset. Under september saknas hans namn, men i oktober, november, december möter man det på nytt. Därefter följer en ny lucka, som sträcker sig till

[1] Äfven husförhörslängderna i kyrkoarkivet i Kalmar upptaga under tiden 1818—1823 väl biskopens öfriga barn, men icke Erik Johan, enligt hvad adjunkt Gideon Sandahl i Kalmar konstaterat och haft den stora vänligheten meddela mig.

den 5 oktober 1818. November, december 1818 äro företrädda, liksom januari, februari 1819; därefter kommer en väldig lucka på ett och ett halft år, till september 1820. Han kvitterar handlingar i oktober, november, december 1820, i januari, februari, mars, april, maj, juni, juli, augusti, september, oktober 1821; det är öfver hufvud den tid, då hans namn är ojämförligt vanligast i diarierna. Därefter följer den lucka på åtta månader, som utfylles genom hans väl kända sista vistelse i Kalmar.

En sak faller i ögonen: tre af de luckor, som expeditionsdiarierna visa, synas ha ett visst samband med data för de af Stagnelius publicerade skrifterna. Luckan augusti 1816 — augusti 1817 ter sig som en naturlig beredelsetid till den litterära debuten med *Wladimir den Store* 1817. Den största luckan, februari 1819—september 1820, svarar mot det faktum, att subskriptionsinbjudningen till *Liljor i Saron* är undertecknad den 12 december 1820. Och under de åtta månaderna efter oktober 1821 har han uppenbarligen skrifvit *Bacchanterna*, som började tryckas på hösten 1822. Den enda lucka, som icke låter sätta sig i samband med Stagnelii tryckta skrifter, är den som omfattar de nio första månaderna af 1818. Men just år 1818 företogs i stället den omfattande renskrifning och redigering af Stagnelii ungdomslyrik, som föreligger i flera handskrifna häften med titeln *Lyriska Dikter och Elegier*.

Man synes allmänt ha varit af den meningen, att Stagnelius stod högt i gunst hos sin chef, statssekreteraren landshöfding von Rosenstein. De anekdoter, som berättades i Svenskt Pantheon 1833, gå alla mer eller mindre ut på att visa hans frispråkighet i umgänget med chefen. Det säges också uttryckligen: »Rosenstein interesserade sig deremot så mycket mera för det poetiska geniet i sin expedition. De kommo, som man säger, godt öfverens.» Uppenbarligen återger författaren en tradition från Stagnelii kollegor. Almquists förut omtalade berättelse för Atterbom om middagsbjudningen ger vid handen, att Stagnelius skulle

kallat Rosenstein morbror och själf blifvit duad af sin chef. BÖTTIGER uppger (a. a., s. 74): »Att Stagnelius kallade Rosenstein morbror, hade icke, såsom man antagit, sin grund i någon slägtskap. Biskopinnan Stagnelius — — — var känd af Rosenstein ända från unga år, då hon som sällskapsdame hade vistats i Oxenstjernska huset på Eka. På äldre dagar kallade han henne 'fru syster' och ålade sonen att kalla sig morbror.» Då Böttiger tydligen, såsom förut framhäfdt, mottagit en från biskopinnan Stagnelius utgående släkttradition, torde dessa exakt formulerade uppgifter förtjäna tilltro. Hvad Böttiger förtäljer om förhållandet mellan Rosenstein och Stagnelius stammar väl delvis från samma källa, men då Stagnelii familj icke kunnat ha någon detaljerad förstahandskunskap om ämnet, och då Böttiger icke kan frikännas från en viss benägenhet att ge en konstnärlig afrundning åt sina biografiska uppgifter, måste hans framställning läsas med en viss försiktighet. Han skrifver: »Af sin chef, dåvarande statssekreteraren Nils von Rosenstein, omfattades han med en faderlig godhet, nog stor att slå en brygga öfver svalget mellan den gamles och den unges olika meningar i vitterhet och öfrig litteratur. En förman med sådana egenskaper som Rosenstein kunde ej vara blind för snillet, äfven när det, som här, med yttersta ömtålighet tycktes sky dagsljuset. Ännu mindre kunde han undgå att bemärka det ovanliga mått af lärda och mångsidiga kunskaper, som någon gång lockades fram under förtroligare samtal, och han hade redan gifvit sin gärd af aktning åt tänkaren, innan han ännu viste af skalden.»

Alla dessa vittnesbörd om Stagnelii förhållande till Rosenstein lida dock af det felet, att de framkommit efter Stagnelii död, delvis mycket långt efter. Man skulle kunna misstänka, att de uppstått genom en naturlig legendbildning kring de båda litterära berömdheternas namn. Det är därför af stort värde att få deras tillförlitlighet på ett afgörande sätt bekräftad genom ett samtida uttalande. Biskop Stagnelius skrifver den 24 juni 1816

till sin vän professor E. M. Fant i Uppsala om sina söner: »Den 3:dje, som sist var i Upsala är placerad vid Ecclesiastik Expeditionen, och skall stå väl hos Rosenstein. Jag tror ock, att Han förtjenar det.» (U. U. B.)

Det är icke uteslutet, att Rosensteins uppmärksamhet riktats på den unge e. o. kanslisten icke blott på grund af bekantskapen med modern eller på grund af faderns kyrkliga position, utan också på grund af Stagnelii ovanliga kunskaper; hans betyg vid inträdespröfningen voro ju icke de ordinära. På detta sätt skulle det kunna ligga en faktisk kärna i Böttigers vältaliga fras, att Rosenstein »gifvit sin gärd af aktning åt tänkaren, innan han viste af skalden».

I ett bref till fadern — det enda bevarade — berör Stagnelius förhållandet till Rosenstein. Brefvet (IV: 357) är odateradt, men måste vara skrifvet den 24 mars 1816. Det heter nämligen: »I förrgår skedde befordran i Ecclesiastik Expedition medelst utnämnandet af 2 Kopister. Jag kom härvid ej i beräkning, hvilket ej var underligt, emedan de 2:ne omnämnde voro äldre i tjensten än jag. Vid nästa befordran har jag likväl af Landsh. Rosenstein fått löfte att bli hogkommen.» Den åsyftade utnämningen ägde enligt kanslistyrelsens protokoll rum den 22 mars 1816, då C. A. Backman och S. E. Fant befordrades till kopister. Måhända var det bl. a. Rosensteins gifna löfte, som biskopen tänkte på, när han ett par månader senare tillskref E. M. Fant.

Rosenstein höll sitt löfte till Stagnelius. Nästa befordran ägde rum den 6 dec. 1817, då vid kanslistyrelsens sammanträde närvoro Rosenstein, statssekreterarna Lannerstierna, Bergstedt, Kökeritz och kanslirådet Adlersparre. I § 10 heter det, att enligt ett kungl. bref af 12 november tre kopister utöfver stat skulle utses i ecklesiastikexpeditionen, hvarvid Rosenstein anförde, »det de Tre i ordning varande älste Extra Ordinarie Cantzlister väl vore Adlerstam, Stagnelius och Almquist,» men

att den förstnämnde vore prästvigd och därför borde förbigås till undvikande af »en hittills ovanlig förening af Presterlige och Civile göromål». »Hvad de Tvänne sednare angick så ansåg Herr Landshöfdingen dem båda genom flit och skicklighet hafva gjort sig förtjente att till erhållande af de ifrågavarande tjensterne anmälas.» Med anledning af detta yttrande förordnades Stagnelius, Almquist och Brandel att vara kopister, »till följe hvaraf Fullmagter skulle för dem, sedan de företedt Bevis att de sin Conscriptions skyldighet upfyllt, i laga ordning utfärdas». Det senare villkoret, som förekom vid alla utnämningar, hade afseende på den extraordinära värnplikten under de krigiska åren 1813 och 1814. Redan den 18 december 1817 heter det i kanslistyrelsens protokoll, att »Copisten Almquist» inlämnat bevis på fullgjord konskriptionsskyldighet och därför skulle utfå fullmakt. Stagnelius, som väl borde ha styrkt, att han år 1814 af hälsoskäl befriats, höres däremot aldrig af, lika litet som G. A. Brandel — den senare hade varit handsekreterare hos änkedrottningen, Hedvig Elisabeth Charlotta. I intetdera fallet torde emellertid detta betyda, att utfärdandet af fullmakten stött på något hinder, utan det hela beror blott på förbiseende. I hvarje fall finner man i Statskalendern för 1819 upptagna samtliga de tre nya kopisterna (i den för 1818 hade de gifvetvis icke hunnit komma med); Stagnelius kallas där E. *F.* Stagnelius, och denna initial har han lifvet igenom oemotsagdt fått behålla i Statskalendern.

När biskop Stagnelius den 22 oktober 1818 hade att tillskrifva Rosenstein i ämbetsärenden — det gällde besvär öfver ett kyrkoherdeförslag — inflätade han en passus af följande lydelse: »För den myckna grace, som blifvit bevisad min Son får jag äran aflegga ödmjukste tacksägelse.» Biskopen tänker sannolikt i första rummet på sonens befordran, men kanske också på den vänlighet, som visats denne. Det är anmärkningsvärdt, att ingen hälsning från biskopinnan till Rosenstein förekommer i brefvet,

hvilket kunde tala mot påståendet om en gammal vänskap dem emellan; men måhända gör brefvets officiösa beskaffenhet vittnesbördet ogiltigt. Några andra skrifvelser från biskop Stagnelius äro icke bevarade i Nils von Rosensteins brefväxling (U. U. B.).

Äfven såsom kopist var Stagnelius fullkomligt oaflönad. Den tjänst han tillträdde i slutet af 1817 var öfver stat, men redan i statskalendern för år 1820 har han ryckt upp till att bli den äldste bland kopisterna, och tvenne kopistlöner hörde till staten. Enligt BÖTTIGER (a. a., s. 82), som ju icke saknade sinne för ekonomiska realiteter, förhöll det sig emellertid vid denna tid så, att på ecklesiastikexpeditionen funnos sju expeditionssekreterare, men lön blott för en. »De öfrige sex uppburo de båda protokollssekreterarnes, registratorns, de båda kanslisternas och den ene kopistens löner, hvaremot den andra kopistlönen utgick till den i tjensten äldste protokollssekreteraren. *Utan* lön tjenade följaktligen en protokollssekreterare, registratorn, begge kanslisterna och begge kopisterna. Sådant var förhållandet 1823, då Stagnelius blef befordrad till kanslist. Till någon lön kom han således aldrig.» Hvem som gifvit Böttiger dessa upplysningar är obekant, men allt talar för att de i hufvudsak äro riktiga. De äro nedskrifna utan stöd af statskalendern, ty hade Böttiger haft denna till hands, skulle han lätt ha funnit, att expeditionssekreterarnas antal år 1823 liksom alla de föregående åren var icke sju, utan sex, medan däremot protokollssekreterarna icke voro två, utan sju, hvaraf dock säkerligen flera, såsom under några år J. C. Askelöf, voro tjänstlediga. Att Stagnelius som kopist tjänstgjort utan lön, torde i hvarje fall vara höjdt öfver allt tvifvel. Ekonomiskt har han varit fullkomligt beroende af fadern. I det förut citerade brefvet till fadern af 24 mars 1816 omtalar han, att »med denna Månadens slut tiden är inne, då mitt ackord med Fru Dahlin löper till ända». Han önskar ombyte och tillägger: »Undra icke om jag vid detta tillfälle på nytt erkänner mitt behof af penningeunderstöd och i djupaste

ödmjukhet vågar bönfalla därom. Af de penningar, jag för det närvarande äger, lära, efter utbetalandet af min skuld till Fru Dahlin, ej mycket återstå, och nya behöfvas för att etablera mig på ett nytt ställe. Jag kan icke säga hur nedslagen jag skulle blifva om jag denna gång bedrogs i den förtröstan jag hyser till Min Fars godhet.»

Biskop Stagnelii ekonomiska förhållanden voro gifvetvis goda, utan att dock synas ha varit lysande. I ett förut nämndt bref till professor E. M. Fant af 24 juni 1816, där biskopen redogör för sina söner, heter det: »Imellertid finner Bror, att desse Bussarne kosta vackert, och att man ej får lefva *more Wallenstråliano*, om man skall komma redligt ut med sina possar.» I begynnelsen af samma bref skrifver biskopen: »Hittills har jag slagit mig ut, utan gäld och skuld; ehuru mina Gossar kostat ansenligt, vid Academierna och i Stockholm.» Med tonen i detta bref öfverensstämmer alldeles hvad WIMMERSTEDT förtäljer (a. a., s. 334). Det heter om Erik Johan: »Att han i Stockholm just icke lefvat något eremitlif, kan man sluta af hans tämligen höga lefnadskostnad. Då Erik Stagnelius vunnit sin andra, med lön på stat förenade, befordran i Kongl. kansliet, uttalade den gamle biskopen till en anförvant sin tillfredsställelse däröfver och tillade den förhoppningen, att 'Erik nu icke skulle suga honom så hårdt'.» Huruvida Wimmerstedt har rätt i att Stagnelius såsom kanslist ägde lön på stat, eller om Böttiger har rätt i att så icke var fallet, spelar ytterst liten roll i betraktande af hans död strax efter utnämningen. Praktiskt sedt är det säkert, att han i Stockholm lefde på underhåll af fadern.

Huruvida Stagnelii ämbetsmannaverksamhet någonsin kom att bli annat än en rent mekanisk sysselsättning, är icke godt att säga. Näppeligen blef den i hvarje fall mera under perioden 1815—1821. Som kanslist har han kanske ägnat sig åt mera maktpåliggande uppgifter än att skrifva sexterner o. d. BÖTTIGER

har den uppgiften (a. a., s. 73—74), »att han som tjensteman med nit och skicklighet fullgjort sina åligganden», hvilket han styrker dels med en hänvisning till hans befordringar, dels genom »vittnesbörd af flere bland hans dåvarande kamrater». »Särskildt ha de framhållit, att han med fördel användes till expeditioners uppsättning och till protokollsföring i konseljen.» Hvilka Böttigers sagesmän varit, är icke lätt att gissa, men sannolikt har bland dem befunnit sig hans släkting Götrik Myhrman, som inskrefs i ecklesiastikexpeditionen strax efter Stagnelius och vid dennes död 1823 hunnit bli kopist. Hur det än må ha förhållit sig med Stagnelii tjänstgöring, att den skulle ha tagit hans högre själsförmögenheter i anspråk eller haft något verkligt personligt intresse för honom, är ytterst osannolikt. Den har nog icke heller varit mycket ansträngande.

*

Ytterst litet är bekant om Stagnelii lif i Stockholm. En sak är klar, nämligen att han varit en fullkomlig enstöring. Hammarsköld, som i sin 1823 utgifna lilla skrift »Erik Johan Stagnelius. Ett Kors på hans Graf, till erinran för hans närmaste Bekanta och för alla Vänner af hans Sångmö» lämnade den första bilden af Stagnelii personlighet och verk, framställer honom dock icke som alldeles isolerad. Hammarsköld skrifver (s. 5): »Jag egde icke äran eller lyckan af Stagnelii närmare personliga bekantskap. De många strödda drag af hans enskilda lefnad, som hos hans vänner måste väcka en mängd kära erinringar, och alla de omständigheter, som bestämdt arten och utmärka gången af hans bildning, äro mig obekanta, och jag måste derföre uppgifva försöket, att lemna en objectiv teckning af hvad han som menniska var. Mitt hufvudföremål måste således blifva, att, såvida jag fattar det, skildra hvad han som Författare är, och som sådan har han egentligen fört sitt offent-

liga lif. De få data till hans lefvernesbeskrifning jag kunnat med säkerhet erfara, äro följande.» Därefter följer en biografi, som upptager hans födelsedatum, uppgiften att han studerat först i Lund och sedan i Uppsala samt tagit kansliexamen 1814, samt ett meddelande att han blef e. o. kanslist 1815. Om Stagnelii ämbetsmannabana skrifver Hammarsköld, att han 1819 blef kopist — det oriktiga årtalet är sålunda troligen taget ur statskalendern för detta år — samt att han 1822 blef kanslist. Slutligen hans dödsdatum. Man kan omöjligen tänka sig en magrare biografi, men det är alltså allt hvad Hammarsköld kunnat få reda på.

Hammarsköld fortsätter emellertid: »De som haft tillfälle att deltaga i hans närmare umgänge, beskrifva det i hög grad angenämt. Blixtar af genie genomkorsade hans tal, kryddadt af en vidsträckt och grundelig Erudition, väl genom tanken och phantasien digererad och ypperligen bevarad i ett minne, hvilket medelst sin omfattning och sin styrka väckt allas förvåning. Ur detta förråd hemtade han antingen ämnen för Samtalet, eller exempel, eller bilder, eller, till det ifrågavarande lämplige, träffande omdömen öfver andra ämnen, hvarmed han upplifvade samtalet, och gjorde det omvexlande och lärorikt. Och i lag med vänner, framför allt i en krets kring bålen, lärer han gerna varit glädtig och muntert skämtande, men alltid med ett skämt, på hvilket Muser och Gratier tryckt deras stämpel af skicklighet, finhet och urbanitet.»

För att rätt bedöma detta Hammarskölds vittnesbörd måste man först och främst göra klart för sig Hammarskölds eget förhållande till Stagnelius. Han är, såvidt man nu kan se, den förste som ägnat Stagnelius en glödande beundran, och den ende, som redan under skaldens lifstid uppskattade honom som en diktare af hög rang. I ett bref till sin danske vän Christian Molbech d. ä. omtalar han den 26 maj 1821 de nya glädjande fenomenen på den svenska vitterhetens himmel och yttrar, efter

att ha häntydt på Vitalis och Nicander: »Nu har nyligen en märkvärdig poetisk Samling utkommit, under titel af *Liljor i Saron*, af en ung man vid namn Stagnelius. De fleste af hans Poemer äro i hög grad vackra och genialiske, men det egentligen utmärkande hos dem [är] att de besjälas helt och hållet af gnostiska åsigter och idéer. I afseende på formen har Atterbom på Stagnelius haft ett påtagligt inflytande.» (Brefvet i Det Kongelige Bibliothek, Köpenhamn.) Det sista uttalandet markerar, att Hammarsköld vill inrangera Stagnelius bland den Nya skolans adepter.

När Hammarsköld skref detta bref, hade han tydligen alls icke haft någon personlig beröring med Stagnelius. Han hade 1817 ägnat *Wladimir den Store* en välvillig anmälan i Svensk Literatur-Tidning. Men strax efter tidpunkten för brefvet till Molbech offentliggjorde samma tidning hans berömmande uppsats om första häftet af *Liljor i Saron* (30 juli, 6 aug.). Med kännedom om Hammarskölds lifliga intresse för personlig bekantskap med de författare han beundrade, kan man antaga, att han vid denna tid försökt komma i förbindelse med Stagnelius; utgångspunkten var ju gifven i recensionen af *Liljor i Saron*. Tydligen har det också lyckats, ty den 5 maj 1822, när han till Molbech inrapporterar Stagnelii sjukdom och afresa till Kalmar, kallar han honom »en af mina bekante, en ung Skald vid namn Stagnelius».

Hammarsköld har sålunda kommit Stagnelius till mötes med liflig uppskattning och varmt mänskligt intresse — därom vittna brefven till Molbech — men har likväl icke lyckats komma på en förtrolig fot med honom; han fastslår själf att han icke ägde »äran eller lyckan af Stagnelii närmare personliga bekantskap» — själfva frasen förråder, att han förgäfves eftertraktat den. Stagnelius har sålunda afsiktligt gått ur vägen för en person, som delade hans poetiska och filosofiska intressen och skänkte honom en beundran, som han icke var bortskämd med. Det

tyder obestridligen på enstöringskap. Man skulle emellertid kunna förklara saken så, att han saknat sympati eller respekt för Hammarsköld. Det är mycket möjligt; men hypotesen räcker knappast till att förklara, att det blef just Hammarsköld, som ägnade hans minne en gärd af pietet och vänskap, som tog vård om hans litterära kvarlåtenskap. Hade det funnits andra vänner, så skulle de väl ha framträdt vid hans död och på ett eller annat sätt låtit höra af sig. Men frånsedt Hammarsköld ingripande omges Stagnelii död af fullkomlig tystnad. Om icke Hammarsköld funnits, skulle sannolikt hans namn försvunnit för någon tid, tills de tryckta verken hunnit utöfva sin verkan. Man har intrycket af att Stagnelius i Stockholm varit fullkomligt isolerad.

Denna uppfattning bekräftas på ett afgörande sätt af själfva de biografiska uppgifter Hammarsköld lämnar. Hammarsköld var litteraturhistoriker, och bekänner sitt intresse för »de omständigheter, som bestämdt arten och utmärka gången af hans bildning». Han var, om också icke psykolog och människoskildrare, så likväl högst intresserad af det personliga och anekdotiska; med hvilken förtjusning antecknar han icke t. ex. allt hvad han ur A. W. Schlegels mun lyckats erfara om Fichtes och Schellings privata existens! Att han inför Stagnelius hyst icke blott beundran, utan också nyfikenhet, lyser fram ur hela hans skrift. Han har vändt sig till Stagnelii vänner och bekanta, och hvad har han lyckats uppspana? Så godt som ingenting. Att ge en »objektiv teckning» af människan förklarar han sig nödsakad att afstå från. »Gången af hans bildning», d. v. s. hans litterära studier och andliga intressen har ingen kunnat ge honom upplysning om. Icke nog med att det icke finnes ett enda bref af Stagnelius till en medbroder på Parnassen, icke ett enda skriftligt vittnesbörd om meningsutbyten med en studiekamrat; det synes alltså icke heller ha funnits någon, som haft hans muntliga förtroenden. Om hans lif och öden har ingen

kunnat ge Hammarsköld mer än ett par yttre data. Men Hammarsköld har till slut en beskrifning på Stagnelius i det personliga umgänget. Den är nog så kuriös. Läser man igenom den uppmärksamt, skall man finna, att den icke ger den minsta skymt af Stagnelii personliga förhållanden, af hans intima lefnadsvanor. Den innehåller i stället reflexer af den förvåning och beundran, som Stagnelius väckt, när han gifvit sin vältalighet fritt lopp »i en krets kring bålen». »Blixtar af genie genomkorsade han tal,» heter det; han gaf prof på en vidsträckt »Erudition», som synes ha varit »digererad genom phantasien»; hans minne slog alla med häpnad — läste han månne upp latinska verser? Han »upplifvade samtalet», han skämtade; hela beskrifningen återger uppenbarligen icke det lugna hvardagsumgänget, utan den förhöjda och uppsluppna backanaliska stämningen.

Håller man fast vid denna realistiska uppfattning af Hammarskölds panegyrik, och sammanställer man rikhaltigheten af de uppgifter, som lämnats på denna punkt, med den fullkomliga bristen på vittnesbörd om en djupare förtrolighet, så kommer man till det resultat, att Hammarsköld påträffat personer, som tömt en bål i Stagnelii sällskap och imponerats af den svada han då kunde utveckla, men icke funnit någon, som var hans vän.

Ur en synpunkt sedt är detta enslingskap öfverraskande. I sitt hem i Kalmar deltog Stagnelius flitigt i sällskapslifvet, och äfven i Uppsala synes han icke ha stått främmande för kamraterna. Af WIMMERSTEDTS ofta citerade uppsats framgår, att familjen ingalunda betraktade honom som en enstöring. Wimmerstedt skrifver också (a. a., s. 334): »Att han i Stockholm just icke lefvat något eremitlif, kan man sluta af hans tämligen höga lefnadskostnad.» Men i själfva verket hade familjen alls ingen reda på Stagnelii lefnadsförhållanden i Stockholm — hvarom man också förgäfves söker den ringaste upplysning hos

Wimmerstedt — och Stagnelii lefnadskostnader bevisa naturligtvis ingenting om hans sällskaplighet Förklaringen ligger väsentligen i Stagnelii förut påpekade nära samhörighet med familjen och den kalmaritiska miljön. I denna, äfven om den för tillfället var flyttad till Uppsala, kände han sig hemma. Men han var för skygg och för sluten för att slå rot i en ny omgifning.

Men detta är knappast den enda förklaringen. Vistelsen i Stockholm betecknar uppenbarligen en höjdpunkt af isolering i hans lif. Orsaken var gifvetvis den genomgripande själsliga kris, som han vid denna tid upplefde, enligt hvad hans diktning visar. Den religiösa omvändelsen, som mynnade ut i en sträng asketism, den ständigt på nytt uppblossande kampen mot sinnligheten med sina perioder af syndafall och ånger, den teosofiska och mystiska spekulationen öfver naturens hemligheter, öfver själens öden före födelsen och efter döden, det astrologiska grubblet och slutligen den svåra sjukdomen med sina ångeststämningar och skräckvisioner — allt detta måste ha försvagat hans intresse för yttervärlden, gjort honom otillgänglig och likgiltig. Han var alltför lidelsefullt upptagen af att lösa de gåtor, som kärleken, smärtan och synden ställde honom ansikte mot ansikte med, för att kunna ägna mycken uppmärksamhet åt den väsenlösa, yttre verklighetens skenbilder. Själens öden i evigheten fångade hela hans intresse; timligheten var utan betydelse.

Om redan Hammarsköld år 1823 icke förmådde uppspåra någon Stagnelii förtrogne vän, så är det mindre att undra öfver, att de vittnesbörd, som senare framkommo, alla stamma från ytliga iakttagare. Den författare, säkerligen G. H. MELLIN, som i Svenskt Pantheon 1833 skref texten till Stagnelii porträtt, refererade det intryck, som ämbetskollegerna haft af skalden. Det är smådrag och anekdoter, så obetydliga att man utan vidare förstår, hvarför de antingen icke berättats för Hammarsköld eller af honom ansetts alltför triviala att kunna återges. År 1823 och 1824 var Stagnelius ännu icke en stor berömdhet.

Men år 1833 strålade redan hans stjärna i all sin glans. Man rannsakade sitt minne för att undersöka, om man verkligen icke hade något att berätta från den tid, då man nästan dagligen sammanträffade med en skald, som efter sin död ställde Atterbom i skuggan och täflade med Tegnér. De smulor, som letades fram vid denna undersökning, äro G. H. Mellins anekdoter. Den första lyder:

»Rosenstein lät stundom hemma hos sig om aftnarna de yngre bland embetsmanna-personalen skrifva expeditioner och äfven annat, som han ville hafva författadt. Han plägade då traktera dem med en aftonmåltid, och språka med dem. En dag hade han, som vanligt, bedt ett par af herrarna komma till sig. Stagnelius var den ene af dem. Då de infunnit sig, yttrade Landshöfdingen, att han denna gång icke hade något att skrifva för tillfället, men sade att herrarna, efter de ändå kommit hit, kunde sitta ned och språka och äta en beefstek. — 'Nej, jag tackar, det behöfs icke!', svarade Stagnelius.»

Hvad som är poängen i historien är icke utan vidare klart. Uppenbarligen har kamraten funnit Stagnelii svar öfverlägset och spotskt. De flesta af de yngre tjänstemännen skulle väl ha betraktat det som en fördel och en utmärkelse att bli kvarbjudna hos chefen; måhända skulle de icke ha ägt kurage till ett afslag. Stagnelius åter synes ha varit mera obesvärad och oförskräckt i umgänget med Rosenstein — anekdoten från middagsbjudningen visar samma drag — och det är möjligt, att han funnit det förödmjukande att bli bjuden kvar blott af höflighet. Det är något slags kylig stolthet i gesten, hur den än kan ha varit motiverad. Den förråder också en reservation, en likgiltighet för sällskapligt umgänge, som väl hänger samman med Stagnelii hela andliga isolering.

G. H. Mellin berättar vidare: »En annan gång var det fråga om det så kallade läsareväsendet. Helt förtroligt sympathiserade Landshöfdingen och Stagnelius båda uti omdömet om den

nämnda secten. Rosenstein, en äkta Gustavian med fransysk smak och bildning, älskade icke mycket allvarsamma och svärmiska yttringar af religions-känslan. Stagnelius hjelpte honom att förkasta och fördömma det enfaldiga folket, men af det skäl, att han, Stagnelius, fann dess lära allt för litet djup och mystisk. Det föll ingendera in att närmare undersöka den särskilda grunden för deras öfverensstämmande meningar.»

Det faller i ögonen, att den, som lyssnat till detta samtal, näppeligen bedömt Stagnelii hållning rätt. Stagnelius kan icke ha varit så naiv, att han trodde Rosenstein vara anhängare af mystisk kristendom eller djup metafysik. Rosensteins ståndpunkt i dessa frågor var deklarerad i tryckta skrifter och kommer fram i de privata bref han skrifvit; den har naturligtvis framträdt äfven hans muntliga yttranden — alldeles frånsedt att den var uttryckt i hela hans jovialiska personlighet. Om Stagnelius accepterat Rosensteins konklusion utan att fästa sig vid den afvikande motiveringen, så har det skett fullkomligt medvetet. Han har funnit det öfverflödigt att gå närmare in på meningsskiljaktigheten. Det ligger ett visst mått af ironisk öfverlägsenhet i detta sätt att ta saken. Han har varit föga imponerad af Rosenstein; enligt Almquists berättelse kunde han med stor kallblodighet vederlägga sin förman, när han fann att denne »pratat persilja»; men han kunde också låtsa om ingenting och bagatellisera Rosensteins uppfattning i denna form.

G. H. Mellin berättar vidare: »En af Sveriges största författare kom till Stockholm, önskade se Stagnelius, och lät anmoda honom att besöka sig. I en föga vårdad klädsel möter Stagnelius en af sina vänner på gatan. 'Kan jag gå så här till **?' frågade han. Den andre bad honom kläda om sig. Då blef Stagnelius stött och gick sådan han var. Hans vän mötte honom ett par timmar derefter. 'Nå, hur fann du **?' frågade denne. 'Den!!!' utbrast Stagnelius ifrigt. 'Han tog någorlunda höfligt emot mig, men han bjöd mig icke en pipa en gång! Jag

röker väl icke, men han hade väl ändå kunnat bjuda mig en!' — 'Hvad sade du honom?' — 'Hm! jag sade honom, att min Wladimir den Store är det yppersta, som blifvit skrifvet på Svenska!' — Ett par dagar derefter möter han åter sin vän. 'Hör!' ropar Stagnelius: 'hör, ** är en förträfflig man, en obeskrifligt hygglig man!' — 'Huru har du nu så förändrat din tanke om honom?' — 'Han bjöd mig för en stund sedan in på Operakällaren. Vi språkade mycket tillsammans!' — 'Nå, hvad sade du då?' — 'Hm! Vi talte om Wladimir, och jag bekände för honom huru ofulländadt och dåligt poemet är! Du kan icke tro hvad det är misslyckadt!'»

Det skulle vara af intresse att veta, hvem den åsyftade personen var. EICHHORN har gissat på Franzén (Lefnadsteckning i Samlade skrifter 1868, s. XVIII) utan att uppge något skäl; och det är icke omöjligt, att han har rätt. Tegnér hade visserligen lagt märke till *Wladimir den Store*, såsom längre fram skall visas, men om han råkat Stagnelius skulle det finnas någon häntydning däråt på de talrika ställen, där han senare uttalar sig om Stagnelii skrifter. Geijer intresserade sig också för Stagnelius, men gjorde hans bekantskap först 1822; och det möte Mellin skildrar, har uppenbarligen ägt rum vid en tidpunkt, då Stagnelius blott offentliggjort sitt debutarbete — det skulle annars icke spelat en sådan hufvudroll vid diskussionen — alltså 1817—1820. Finge man lita på den detaljen, att Stagnelius förklarade sig icke röka, är 1822 års sammanträffande äfven ur denna synpunkt uteslutet, ty detta år deklarerade Stagnelius sig som rökare i taxeringslängden. Det återstår blott två personer, som kunde tituleras »en af Sveriges största författare»: Wallin och Franzén. Båda två kunna komma i fråga, ty båda hade just år 1818, alltså strax efter *Wladimir den Stores* utgifvande, visat Stagnelius en vänlighet, för båda låg det, i deras egenskap af kyrkans män, nära till hands att intressera sig för en biskopsson. Vid bedömandet af täflingsskrifterna i akademien detta år var det

nämligen, som i det följande skall visas, Franzén och Wallin som i första rummet skänkte erkännande åt Stagnelii poem; Franzén inflätade i sitt på högtidsdagen upplästa minne af fru Lenngren en vänlig allusion på *Sång till Qvinnorna i Norden*. Hvad som särskildt talar till förmån för gissningen, att Franzén var den åsyftade, är anekdotens uppgift om den store författarens tillfälliga vistelse i Stockholm. Ingen af dem var 1818 Stockholmsbo, men Wallin vistades vid denna tid tämligen regelbundet i Stockholm, icke så mycket som utnämnd pastor primarius, men som ledare af psalmbokskommitténs arbeten, hvilka just nyårsafton 1818 afslutades. Franzén däremot kom till Stockholm för akademihögtidens skull; han synes också ha yttrat sig med mest värme till Stagnelii fördel.

Hvem Stagnelii interlokutör än kan ha varit, så har det tydligen ur det lilla närmandet icke utvecklat sig någon egentlig bekantskap. Anekdoten vittnar om en viss spotskhet från Stagnelii sida, en viss lust att markera sin självständighet; den passar väl samman med hvad som berättats om förhållandet till Rosenstein. Att Stagnelius, trots den förnäma tillbakadragenhet han alltid visat i hela sin litterära karriär, icke saknade en stark självkänsla bekräftas på annat håll. Prospektet till *Liljor i Saron* andas en lugn öfvertygelse om att poesien i den föreliggande samlingen tar ett betydelsefullt steg mot sin rätta uppgift, och skalden talar om att ge verket en utstyrsel, svarande mot dess förmodade förtjänst. I företalet till *Bacchanterna* kommer denna öfverlägsenhetskänsla fram på ett vida mera uppseendeväckande sätt: Stagnelius varnade »den litterata pöbeln» att ta någon befattning med skådespelet. Men detta företal blef blott skrifvet, icke tryckt; bakom denna tvekan ligger måhända ett stämningsomslag, analogt med det som G. H. Mellins anekdot skildrar. Det ligger sålunda kanske en sanning i det generella omdöme, som Mellin fäller efter att ha relaterat händelsen: »Ofta var den

olycklige skalden sålunda sliten emellan öfvermod och förtviflan.»[1]

Med Mellins berättelse öfverensstämmer det intryck, som BÖTTIGER fått genom att förhöra sig hos Stagnelii kvarlefvande kolleger. Böttiger skrifver (a. a., s. 75): »Dennes yttre skick, besynnerliga utseende och tysta, dystra, slutna personlighet väckte bland hans kamrater inom embetsverket mer undran än intresse. Främling icke blott för den glada verld, hvari de rörde sig, men tillbakadragen från nästan allt menskligt umgänge, lefde han som en ensling, såg ut som en vilsekommen och gick omkring som en skugga.» I en not tillägger Böttiger: »Två af dem [= kamraterna] tycktes fästa sig vid honom: J. C. Askelöf, med hvilken han godt kom öfverens, och C. J. L. Almqvist, med hvilken han ofta på själfva embetsrummet kom i häftig träta om litterära ämnen.»

Om förhållandet till Askelöf föreligga inga öfriga vittnesbörd. Då Askelöf snart nog sysselsattes med affärsuppdrag för statens räkning och efter år 1819 näppeligen tjänstgjorde på ecklesiastikexpeditionen, kan bekantskapen blott hänföras till en kortare period i begynnelsen af Stagnelii tid i Stockholm. Hvad C. J. L. Almquist däremot angår, så är han en af de förnämsta källorna till vår kunskap om Stagnelii lefnadsförhållanden; hvilket dock ingalunda betyder, att han haft mycket att berätta.

Almquist var jämnårig med Stagnelius, och hade, som förut visadt, vunnit inträde vid ecklesiastikexpeditionen nästan samtidigt. Han befordrades till kopist och till kanslist på samma

[1] I den biografi, som G. H. MELLIN skrifvit 1849 för planschverket Sveriges store män, har detta omdöme fått följande form: »Det var endast i sådana stunder, då den mörkare sidan af hans ande tog öfvervigten, som han kunde åberopa sig ett värde såsom skald, och då gjorde han det utan den ringaste grannlagenhet, medan deremot i de bättre stunderna — — känslan af hans ofullkomlighet såsom poet ryckte ur honom uttryck, som röjde ett slags hemlig förtviflan eller åtminstone en sorg öfver sina brister.»

gång som Stagnelius, och bör i det dagliga arbetet ha varit mera jämnställd kamrat med honom än någon annan. När Atterbom år 1834 i Svenska Litteratur-Föreningens Tidning recenserat Stagnelii Samlade skrifter och de tre första delarna af *Törnrosens bok* i en gemensam artikel, skref Almquist (den 18 febr. 1834) till Atterbom: »Det torde nog hända att flera inre likheter finnas emellan mig och Stagnelius i afseende på att sentera verlden. Medan han lefde disputerade vi likväl om det gnostiska.» Det finnes i Almquists skrifter flera spår af intresse för Stagnelii poesi och förtrogenhet med hans verk. Under sitt nybyggarlif i Värmland frågade han, i ett bref till J. Hazelius af april 1825: »Hur går det med Stagnelii efterlemnade skrifter?» Att han sedan studerat dem, är lätt att visa. Julianus i *Hinden* begagnar under sina upprörda och svärmiska samtal med Aurora Stagnelii terminologi, med Pleroma, äoner och Sarons liljor. Celestines dröm i 47:de kapitlet af *Tre fruar i Småland* är en variation på temat i *Suckarnes Mystèr*. I *Kapellet* omtalas änkebiskopinnan Stagnelius. I *Tre fruar i Småland*, första boken, diskuteras ingående *Albert och Julia*. Denna dramatiska dikt betecknar en gifven beröringspunkt mellan de båda författarna; den är ju rent Swedenborgsk till sin inspiration. Almquist var under sin ämbetsmannatid öfvertygad Swedenborgare; Stagnelius intresserade sig under en period för mästarens åskådning och tog intryck däraf. Redan därigenom måste det ha uppstått en viss kontakt dem emellan.

Tyvärr har Almquist aldrig själf nedskrifvit något af sina minnen af Stagnelius. Men han har muntligen berättat därom för andra författare, nämligen Atterbom och Peter Wieselgren. Det är icke uteslutet, att äfven G. H. Mellins berättelser i Svenskt Pantheon helt eller delvis återgå på Almquist; ett par af de anekdoter han förtäljer äro desamma som Atterboms. Hvad Atterbom angår, så har det här förut visats, att den sagesman han år 1848 anför, måste vara Almquist. Atterbom har i hvarje

fall förtjänsten att utförligare och på det hela korrektare ha redogjort för hvad han hört.

ATTERBOM skildrar i »Strödda bidrag till svenska vitterhetens häfder» (s. 10) Stagnelius på följande sätt: »Hängifven vexelvis åt studier, svårmod, ohelsa och poetiska själsutgjutelser, lefde han, i det mesta, tillbakadragen från allt menskligt sällskap, och var länge nästan lika obekant för sina kamrater i ämbetsverket, som för den öfriga verlden. Till sitt yttre obehaglig, otymplig, till och med ful, i sin klädsel ovårdad nära till cynism, i sitt beteende öfverhufvud stillatigande och sluten, gick han ibland dem såsom en person, som ej lockade till närmare umgänge, och ej tilldrog sig uppseende genom annat, än sin otreflighet. En af mina ungdomsvänner, sedermera sjelf ryktbarvorden såsom skald och mångsidig författare, blef af dessa kamrater den förste, som fick tillfälle att i Stagnelii inre kasta en blick. Det skedde hos den Gustavianska vitterhetens Nestor, Nils von Rosenstein, vid en af denne åt sin Expedition gifven middagsmåltid. Till honom stod Stagnelius i något slägtskapsförhållande. Vid bordet började värden yttra förklenliga utlåtelser öfver A. W. Schlegel, som några år förut hade besökt Stockholm såsom Fru Stael von Holsteins följeslagare.» Därefter berättar Atterbom den scen vid middagsbordet, som här redan i annat sammanhang citerats. Vidare heter det: »Sedan samqvämet åtskiljts, upphann min sagesman Stagnelius på gatan, och betygade sin fägnad att i en vigtig punkt ha lärt känna hans tankar, men tillika med någon förundran öfver sättet. 'Hvad'? frågade Stagnelius, 'gubben pratade persilja, och jag orkade ej höra't.' I hast vorden upprymd, inbjöd han nu den nye bekante att följa sig till sin boning. Inkommen dit, der allt befanns i möjligaste ostädning, kastade han sig genast i den ouppbredda sängen, och utvecklade för den till samma beqvämlighet förgäfves anmanade gästen, under häftiga gesticulationer, ur en nimbus af dun och fjädrar, de Eleusinska Mysteriernas beskaffenhet.»

Den ypperligt berättade anekdoten ger ju en lefvande bild. Almquist hade som bekant en stark förkärlek för det prydliga; han älskade snygghet och trefnad. Det är lätt att se, att han funnit Stagnelius och Stagnelii miljö tämligen ruskiga. Hvad som särskildt stötte honom, har han berättat för PETER WIESELGREN. I Nykterhetsvännernas Tidning för januari 1848 (n:r 1) har denne en uppsats med titeln: »Har tidsandan förändrats i Nykterhetsfrågan?», hvari han bl. a. nämner, att åtskilliga stora skalder dukat under för dryckenskapslasten. Det heter där: »Då jag kom till Stockholm, ville jag kyssa blomstren på Stagnelii nyss uppkastade graf och gråta tacksamma tårar för alla de njutningar, han gifvit mig; vännen L. A. visade mig till grafven, men nämnde med sorg, huru skalden var så förfallen till slut, att han måste draga sig ifrån honom derföre att han (A.) var för äckelmagad: St. kunde utdricka ½ stop finkel om dagen och var då ej angenäm att besöka.»

Med detta Almquists vittnesbörd är man inne på en sida af Stagnelii lefnadsvanor, som omöjligt kan förbigås, nämligen hans förhållande till spritdryckerna. Var Stagnelius drinkare? Frågan har både bejakats och förnekats; den är gifvetvis af betydelse för uppfattningen af hans lefnadsförhållanden och äfven hans personlighet.

Almquists detaljerade uppgift kan naturligtvis icke bagatelliseras endast därför att den framkommit genom en nykterhetsagitator sådan som Peter Wieselgren. Den muntliga berättelsen lämnades strax efter Stagnelii död; om Almquists sakkunskap vittnar det faktum, att han kunde föra sin vän till Stagnelii graf, fastän denna ännu icke utmärktes af någon vård; om vännernas intresse för Stagnelius vittnar själfva vallfärden, företagen på en tidpunkt då Stagnelii berömmelse ännu långt ifrån var fullvuxen; att meddelandet bör ha gjort djupt intryck på Wieselgren och kunnat bevaras i friskt minne under ett par decennier, är ingenting annat än rimligt. Emellertid nämner ATTERBOM i sin af-

handling alls ingenting om Stagnelii dryckenskap, utan talar blott om hans opiemissbruk. Men detta bevisar ingalunda, att Almquist inför Atterbom ingenting sagt därom, ty Atterbom kan af anständighetsskäl ha förbigått ett så vulgärt drag, ehuru han kände sig oförhindrad att beröra det förnämare bruket af opiater. Det kommer alltså an på hvad den kritiska granskningen af källorna ger vid handen.

Den förste, som häntyder på saken, är HAMMARSKÖLD i sin minnesskrift (s. 6). Han yttrar där: »Och likväl var han nästan beständigt ett rof för de smärtsammaste plågor, till följe af ett obotligt organisationsfel i ett [sic!] af de finaste delarna af hans kropps inre byggnad. Dessa plågor beredde hos honom en Hypochondri af den förfärligaste art, som nedslog hans mod, störde honom i hans göromål och störtade honom understundom i den gränslösaste förtviflan, af hvilken sömnen jagades från hans ögonlock, de rysligaste bilder framkallades för hans inre syn, och han drefs att ofta sönderrifva och förstöra de papper eller andra saker, som kommo honom för handen. Att döfva dessa pinande känslor af hans kroppsliga bojor skall han understundom tillgripit sinliga medel, hvarigenom en oordentlighet och regellöshet uppkommit i hans dagliga lefnadssätt, som gaf det, i mångas tanke, en likhet med det, hvilket minnet angifver såsom Lidners.» Härpå följer en ingående jämförelse mellan Lidner och Stagnelius: Hammarsköld uppfattar naturfilosofiskt Stagnelius såsom en högre, fullkomligare uppenbarelseform af den idé, som världssjälen sökt förverkliga redan i Lidner.

Hvad är nu innebörden i denna Hammarskölds passus? Uppenbarligen har författaren på ett skonsamt sätt velat lämna den biografiska upplysningen att Stagnelius drack. Den långa ingressen om Stagnelii plågor — till största delen gissningar, ty Hammarsköld har näppeligen haft något förtroligt meddelande i ämnet — afser att urskulda den olycklige; »sinliga medel» är en eufemism, hvari måhända opiatet innefattats; jämförelsen med

Lidner tjänar till att undvika själfva ordet och dock ge klart besked, på samma gång som den kastar den poetiska berömmelsens försonande skimmer öfver misèren. Hammarskölds vittnesmål är icke till att ta fel på.

Därmed öfverensstämmer G. H. MELLINS. Det heter i Svenskt Pantheon (s. 100): »I allmänhet förde Stagnelius ett högst oregelbundet, ehuru temligen depensift lefnadssätt. Då hans mörka stunder inföllo, sökte han stundom med vilda nöjen förströ eller öfverrösta sina inre qval, men hans lidande fördubblades oupphörligt.» I annat sammanhang talar Mellin om hans besynnerliga bostadsförhållanden och om hans opiebruk. BÖTTIGER däremot (a. a., s. 81) omnämner hans ofta ombytta bostäder och opiet, men antyder alls ingenting om hans dryckesvanor; af det akademiska minnestalet kunde man emellertid knappast vänta något annat, och man kan därför icke dra någon slutsats af tystnaden.

Den som bestämt bestridt Hammarskölds och G. H. Mellins uppgifter är emellertid EICHHORN (Lefnadsteckningen 1868, s. XXXVI). Eichhorn stöder sig härvidlag på meddelanden af prosten P. Engström i Vissefjärda, hvilken, såsom här förut omtalats, varit Stagnelii studiekamrat i Uppsala. Äfven Atterboms berättelse om det ovårdade, nästan cyniska i Stagnelii yttre varelse utdömer Eichhorn: »Alla dessa påståenden förfalla imellertid inför vittnesbördet af en hans förtrogne ungdomsvän, som intygat, att skalden under sin studenttid både var särdeles renlig och snygg i sin klädsel samt ägde sinne för komfort i afseende på sin bostad, och för öfrigt bestridt, att han i Stockholm skulle förfallit i detta hänseende. Det må dock medges, att han, enligt hvad samme vän upplyst, i sitt sätt var sluten och något underlig, nästan alltid gick grubblande och hade ögonen fästa på marken, så att han ofta stötte emot personer och saker, som kommo i hans väg m. m. Allt detta kan äga sin riktighet, utan att någon särskild cynism derför behöfver tillvitas den svärmande

drömmaren. Berättelsen att han i öfrigt fört ett 'oregelbundet, ehuru tämligen depensivt lefnadssätt' har jemnte kännedomen om skaldens begagnande af opiater hos mången alstrat föreställningen, att han äfven tagit sin tillflykt till andra sinnliga bedöfningsmedel och öfverhufvud fört en utsväfvande vandel, något, hvari äfven Hammarskölds i alla hänseenden obefogade sammanställning mellan honom och Lidner kunnat ha en viss andel. För att rätta en dylik uppfattning behöfver man endast läsa skaldens dikter: denna utomordentliga formfulländning, denna omsorg och bestämdhet i ämnenas behandling tillhöra ej och kunna aldrig ha tillhört en rucklare. 'Begifven på dryckenskap var Erik Johan aldrig', har dessutom den ofvan nämnde vännen upprepade gånger försäkrat.» Eichhorns vidare argumentering, enligt hvilken den religiösa idealismen skulle utgöra en garanti mot alkoholismen, torde kunna förbigås.

Det ligger i öppen dag, att Eichhorn med orätt bagatelliserar Hammarskölds yttrande liksom de tidigare vittnesmålen. Han bygger vidare allt för mycket på P. Engström, hvars uttalanden för det första äro kända blott i andra hand (genom lektor Nils Linder), för det andra icke hvila på personligt umgänge med Stagnelius under Stockholmsvistelsen. Det är mycket möjligt att Engström kan ha rätt beträffande Stagnelii Uppsalatid, ja, det är ytterst sannolikt att han har det[1]; men han blir därför icke vittnesgill om en senare period af skaldens lif. Därtill kommer, att han uppenbarligen är underkastad det naturliga begäret att framställa ungdomsvännen i en så fördelaktig dager som möjligt.

Samma sträfvan återfinner man gifvetvis hos familjen och de närstående; det vore omänskligt att af dem kräfva några ofördelaktiga vittnesmål. Biskop Stagnelius skref den 24 juni 1816 till sin vän professor Fant om sina bekymmer för sönerna: »Det

[1] Hans öfriga uppgifter från Stagnelii studietid i Uppsala äro dock, som här förut framhäfts, icke höjda öfver hvarje tvifvel.

som tröstar mig är, att de äro stadige och icke, mig veterligt, fallne för odygder, eller utsväfningar.» Den yngste sonen, Pehr Christoffer, dog ju emellertid, innan han blef fyrtio år, som alkoholist och sinnessjuk. Det är påfallande, att biskopen i sin brefväxling med Hammarsköld icke med ett ord opponerar sig mot jämförelsen med Lidner, fastän han bestämdt påtalar gissningen om Stagnelii obesvarade kärlek. Denna tystnad talar tillräckligt. Ja, det är icke omöjligt att ur biskopens sista bref till Hammarsköld (21 okt. 1824) läsa ut en hänsyftning på sonens lefnadsvanor. Han yttrar nämligen, efter att ha häfdat att ingen olycklig kärlek spelat in: »Nej hufvudorsaken till det melancholiska siñet låg förnämligast i en felaktig organisation och någon annan orsak, som nu bör vara onämnd.» Det är så godt som säkert, att familjen haft väl reda på Stagnelii svaghet. Den ende, som skulle kunnat yttra sig därom, är WIMMERSTEDT i sina Biografiska underrättelser; ty Wimmerstedt är både sanningskär och oförskräckt. Han nämner emellertid icke ett ord om hela saken. Men denna tystnad bevisar alls ingenting, då man genom lektor E. Schiött — se den här aftryckta karaktäristiken! — har fått den upplysningen, att både Wimmerstedt och hans fader, Stagnelii svåger och nära umgängesvän, hyste en beklaglig förkärlek för glaset. Ämnet var med andra ord tabu för denne författare.

Det synes mig sålunda tämligen säkert, att den först af Hammarsköld lämnade uppgiften är riktig. Och på ett alldeles afgörande sätt bekräftas denna uppfattning af fyra olika vittnesbörd, som alla hänföra sig till slutet af Stagnelii lif, och som därför här icke anföras i sin helhet: Geijers bref till Atterbom hösten 1822, där Stagnelii hälsa säges vara förstörd och hans diet »ej den bästa», den tradition från Kalmartrakten, som återges i EMIL KEYS Minnen (I: 38), enligt hvilken Stagnelius var förfallen till dryckenskap, den anteckning i Stockholms polisdiarier

för 1823, för hvilken skall redogöras vid framställningen af Stagnelii sista tid, samt slutligen Jakob Adlerbeths dagboksanteckningar.

Det har väl varit så, att spritmissbruket hos Stagnelius varit i tilltagande. Allting tyder på, att det satt en bestämdare prägel på hans existens under de senaste åren af hans lif. Under den tid, då den stränga kristna världsförsakelsen var hans ideal, har han utan tvifvel kämpat för att frigöra sig från de backiska fröjderna. I den till 1814 daterade canzonen *Vällustens Förakt* (I: 21) afsäger han sig alla sinnliga njutningar; han vill blott fröjda sig åt solens glans, åt skyarnas och regnbågens skönhet, lärkans kvitter och källans sorl, och han utropar:

Må andra lifvets fröjder
I skummande pokalen
Med ifver söka, — i Ditt Tempel, Fröja.

I den samma år diktade *Längtan efter det Himmelska* (I: 29) känner han sig upphöjd öfver alla frestelser:

Ej bägar-omblixtrade borden,
Ej löjet af blomstrande Tärnor,
Ej glimmande kronor till Jorden
Att vända hans blick mer förmå.

Och när han, några år senare, i *Elegi* (II: 209), bjuder alla de hedniska gudomligheterna farväl, så är det icke blott Venus och Apollo, som han stöter ifrån sig, utan också en annan gud:

Och han, som klädd i panterhuden, flätar
En krans af drufvor åt de långa håren.

När han väljer »försakelserna och striderna och döden» i stället för »nöjets bana, labyrintiskt slingrad — Kring rosenfält och glada myrtenlundar», så är det visserligen i första rummet den sinnliga kärleken, som han känner sig nödsakad att undfly, men han talar också till Försonaren på korset:

Gif att med dig för hvarje jordisk vällust
Jag redan dött; att hvarje magiskt band,

Som quäljande mig fängslar än vid stoftet,
Jag slitit har och fri på morgonstrålar
Får höja mig till ljusets fosterland.

Dryckesbegäret har för visso varit ett »magiskt band», som fängslat själen vid stoftet, och icke lätt att slita. Stämningen i *Elegi* är ruelsen och ledan efter en orgie. »Verkligheten tänder — Sin stränga fackla i min skymning opp.» Kransarna ligga vissna. »Ack! tömd är nöjets bägare.»

Allena är jag. Ångrens mulna Genius,
Med dödsblek hy, i tårefloder badad,
Mig ensam sällskap gör.

Det är icke en slump, att Demiurgen, som söker att förföra Psyche, är betjänad af de fem sinnena liksom af fem sköna kvinnor, som »honom leende kredensa — I perlsatt guld astraliskt vin» (*Se blomman! På smaragdegrunden*, II: 143). Ve Psyche, om hon rör vid bägarn! I *Tårarne och blodet* (II: 153) berättar Demiurgen för slafvinnan, hur hon kommit i hans våld:

Berusad af jordiska viner
Hon såldes för guld och rubiner.

Det är icke heller en tillfällighet, att Stagnelius kallar det tillstånd, hvarunder själen klart erinrar sig idévärlden och sin himmelska bestämmelse, för »minnets nykterhet», medan han benämner uppgåendet i sinnevärlden för »glömskans rus». I *Mig fostrade, i nardusrika ängar* (II: 214) heter det:

Så minnets nykterhet och glömskans rus
Beständigt stridde i mitt qualda hjerta
Tills minnet segrade.

Tyvärr var det blott i dikten, som minnet segrade; i verkligheten fortsattes striden. Men under den asketiska perioden har Stagnelius kanske, trots allt, haft mera motståndskraft än under de allra sista åren, då han brutit med den lifsåskådning, som inspirerat *Liljor i Saron*.

Att Stagnelii svaghet för bägaren satt sin prägel på hans lefnadssätt, torde under sådana förhållanden icke böra betviflas. Almquist har gifvit en föreställning om oordningen i hans bostad. Enligt G. H. MELLIN ha hans bostadsförhållanden gjort ett starkt intryck på dem som känt honom. Det heter i Svenskt Pantheon (s. 95): »Skulle man dömma efter hans förfarande med sina manuscripter, lågo de honom föga om hjertat. Han plägade kasta dem i en säck, då han t. ex. reste hemifrån till hufvudstaden, och var ej särdeles noga hvar denna fick sin plats, der han bodde. Sin boning tog han hvar det föll sig, så att han mest lefde såsom en resande i Stockholm. Han flyttade utan omständigheter till ett annat ställe, så snart det föll honom in att icke längre bo qvar på sitt förra. Han sökte icke sådana rum, som man vanligtvis anser för trefliga. Om det var städadt eller icke i hans kammare, derom brydde han sig föga. Naturligtvis hade han derföre icke särdeles många bekanta och vänner, som besökte honom.»

Det finnes en detalj i denna skildring, som knappast är helt riktig. Att Stagnelius kan ha förvarat sina manuskript på ett sätt, som föreföll hans bekanta vårdslöst, är alltför troligt; men att med G. H. Mellin däraf dra slutsatsen om hans likgiltighet för dem är icke tillrådligt. Den omtalade säcken, hur besynnerligt den än kan ha varit placerad, utgjorde säkerligen en ganska tillförlitlig förvaringsort. Betraktar man nämligen Stagnelii efterlämnade skrifter, så slår det en, att han med stor pietetsfullhet tillvaratagit äfven obetydliga småsaker från sina första skaldeår. Så sent som 1818 renskref han dikter ända från 1812 och försedde en mängd andra med årtal; han stod icke längre på den litterära ståndpunkt, som de uttrycka, och näppeligen kan han ha tänkt på att publicera dem. Alltså måste han ha funnit dem värda att bevara ur historisk och biografisk synpunkt, hvari han för öfrigt hade rätt. Ingenting tyder på att Stagnelius bagatelliserat sitt författarskap, hur stolt tillbakadragen han än

var gentemot offentligheten. Vid analysen af *Gunlög* har redan påpekats, hur genomträngd han var af antikens utomordentligt höga uppskattning af skaldeäran. Liksom Kunser och Hjalmar har han själf alltid betraktat sig som en af sångens utvalda. Han talar till sånggudinnan som en gunstling till sin beskyddare (*Afsked till Sånggudinnan*, I: 390), han kallar sig hennes fosterson (*Till Sånggudinnan*, I: 3); redan till den späde gossen kom en dufva med skaldernas murgrön (*Gunlög*, I: 271). Han trodde sig fostrad af ljusalfer i fantasiens himmelska lundar (*Mig fostrade, i nardusrika lundar,* II: 214); Kastaliden lärde gossen gudarnas språk (*Till Skönheten,* I: 278). Hans självkänsla och hans ärelystnad ta sig öfverallt uttryck. I den näst sista dikten, där han vänder sig bort från alla de bedrägliga idoler, som han dyrkat, utropar han också:

> Bort falska lager, som en diktad Solgud
> Om gyllne lockar skimrande bekransar!

Med en sådan uppfattning är det helt naturligt, att han omsorgsfullt vårdade alla inspirationens frukter. Man vet, att han en gång gjorde allvar af polemiken mot Venus och Apollo genom att förstöra manuskriptet till *Cydippe,* men detta hördes han enligt Hammarsköld ofta beklaga. Skadan var likväl icke större, än att *Cydippe* kunnat nästan fullständigt rekonstrueras. Hela affären tyder alltså närmast på ett ömtåligt och lidelsefullt intresse för verkens bevarande. Hammarsköld har vidare i företalet till skrifterna meddelat, att Stagnelius ofta bittert beklagat sig öfver, att Deléen slarfvat bort en renskrift af *Albert och Julia.* Äfven i detta fall finnas koncepten likväl ganska fullständigt bevarade. Sammanställer man dessa drag, så måste man säga, att Stagnelius tagit vård om sina litterära skatter med stor trohet, och Hammarskölds uppgift, att han under sjukdomsanfallen sönderref och förstörde sina papper, förvandlas snarast till ett indicium på motsatsen: han var ytterst rädd för att något dylikt

skulle ske, talade ofta om förluster af detta slag, utan att ett enda verk af honom veterligen gått förloradt. Hur pass metodiskt han gått till väga kan man se däraf, att det bland pappershögarna, som först för Vitterhetssamfundets upplaga blifvit fullständigt genomgångna, fanns de obetydligaste dramatiska fragment från ungdomsåren, men icke ett enda utkast eller en enda handskrift till de tryckta verken *Wladimir den Store*, *Martyrerna*, *Bacchanterna*. De ha icke mera ansetts behöfliga.[1]

Men om G. H. Mellin alltså icke kan ha rätt i, att Stagnelius var likgiltig för sina handskrifters öde, så tyder allting på, att han har rätt i att skalden ägnade sina yttre lefnadsförhållanden mycket ringa uppmärksamhet. Äfven BÖTTIGER har uppgiften (a. a., s. 81), att Stagnelius höll till i »vindskamrar på Söder, der han bodde nästan som resande, tid efter annan brytande opp sitt nomadiska tjäll, när han trodde sig på annat håll finna mer ostördt lugn». Måhända stöder sig Böttiger på Mellin; men den nya detalj han tillfogar, nämligen att Stagnelius bott på Söder, är i hvarje fall riktig; den framgick emellertid redan ur det faktum, att Stagnelii graf är på Maria kyrkogård.

Hvar Stagnelius haft sina bostäder i Stockholm är icke lätt att fastslå, då mantalslängderna under denna tid tillvaratagits blott för hvart tionde år och taxeringslängderna icke äro registrerade.[2] Af mantalslängderna finnes sålunda blott den för 1820 i behåll, och i denna saknas Stagnelius. Då Stagnelius såsom förut visadt icke utkvitterat några expeditioner under

[1] Att flera dikter ur *Liljor i Saron* bevarats i handskrift, beror på att de ingingo i renskrifna häften, som äfven omfattade otryckta poem. Ett litet brottstycke ur *Martyrerna* är bevaradt på baksidan af handskriften till *Svegder*-fragmenten.

[2] För alla forskningar efter Stagnelii bostadsförhållanden i Stockholm står jag i tacksamhetsskuld till föreståndaren för Stockholms stads arkiv och bibliotek, arkivarien Gunnar Bolin, som med den största beredvillighet ställt sin sakkunskap och erfarenhet till mitt förfogande.

tiden februari 1819—september 1820, är det mycket sannolikt, att han icke uppehållit sig i Stockholm i slutet af 1819, då mantalslängden för 1820 uppgjordes. Emellertid finnas händelsevis för 1820-talet *registren* till mantalslängderna bevarade, utan motsvarande längder, och i mantalsregistret för år 1821 påträffas verkligen Stagnelius boende i Stadens (inom broarna) västra del under skattskrifningsnumret 580 och med beteckningen »Copist Resande». Då skattskrifningsnumren i allmänhet återkomma i en viss ordning både i mantals- och taxeringslängderna — de senare äro ju byggda på de förra —, beroende på den alltid oförändrade topografiska uppställningen af längderna, så är det möjligt att genom en jämförelse med 1821 års taxeringslängd exakt bestämma Stagnelii bostad. Den Demoiselle A. M. Edqvist, som i mantalslängden står först på n:r 580, angifves i taxeringslängden såsom beboende huset n:r 8 i kvarteret Cephalus. Kvartersbeteckningen är än i dag densamma och anger hörnhuset Salviigränd 7 och Myntgatan 1 A. Det ägdes på Stagnelii tid af borstbindareänkan S. M. Dintler, som i längderna figurerar under skattskrifningsnumret 579.

Här, i det omedelbara grannskapet af sin ämbetslokal, har Stagnelius alltså bott i slutet af år 1820, då (den nu förlorade) mantalslängden för år 1821 uppgjordes. När taxeringslängden för år 1821 gjordes upp — ett stycke fram på det nya året — har han däremot sannolikt varit bortflyttad. Demoiselle A. M. Edqvist, född den 3 maj 1777, debiteras i taxeringslängden extra »för rums uthyrande». Hennes rörelse var näppeligen stor, ty hon höll blott en piga (C. Lundgren, född den 4 aug. 1781). Det synes emellertid ha varit ett respektabelt ställe, om man får döma af namnen på de resande, som figurera under n:r 580 i mantalsregistret: »Bedin, Bruks Patron Resande. Levin Secreterare Resande. Litorén Fändrik Resande. Litorén Handlande Resande. Ridderborg Fändrik Resande. Stagnelius E. J. Copist

Resande.» Ingen af dessa resande är upptagen i 1821 års taxeringslängd.

Mellins uppgift, att Stagnelius »mest lefde såsom en resande i Stockholm», jäfvas sålunda icke af källorna. Huruvida Stagnelius verkligen nyss anländt till staden, när mantalslängden uppgjordes, och alltså bodde blott provisoriskt hos demoiselle Edqvist, låter sig icke afgöra: det är knappast sannolikt, ty redan i september 1820 hade han kvitterat ut expeditioner på sitt ämbetsverk. Det troligaste är, att hans bostad alltid var mer eller mindre provisorisk. Af ägodelar har han uppenbarligen icke varit besvärad, det visar hans bouppteckning, som ger bilden af en nästan skrämmande torftighet.

Af Stagnelii yttre lefnadsförhållanden skulle en klarare föreställning ha kunnat vinnas, om blott brefven till fadern varit bevarade. Ty hur fullkomlig hans isolering än har varit, så har han dock någon gång skrifvit till sina närmaste. WIMMERSTEDT omtalar (a. a., s. 331) hans tröghet som brefskrifvare men har dock sett ett och annat bref. »De ytterst få kvarvarande brefven af hans hand hafva ledigt uttryckssätt, äro hållna i den artigaste ton, angå vanligen familjförhållanden och börja oftast med elegant affattade ursäkter för försummelse uti brefväxling, men utan löften om förbättring.» Denna Wimmerstedts karaktäristik passar förträffligt in på det enda nu existerande brefvet till fadern från den 24 mars 1816 (IV: 357).[1] Af detta framgår egentligen blott Stagnelii penningbehof samt hans lust att få ett annat matställe än det han då besökte hos en fru Dahlin, med hvilken han hade ett ackord. Han förespeglar fadern, att han genom ett ombyte

[1] Bland de Adlersparreska familjepapperna (Jämtlands bibliotek, Östersund, portfölj n:r 1) förekommer det utklippta slutet på ett bref, enligt anteckning skänkt af »Lector Wimmerstedt i Calmar» till C. A. Adlersparre på Gustafsvik den 15 juni 1831. Det lyder: »Farväl, Min älskade Far! Hälsa M. Mor och mina Syskon. Jag framlefver

En lydig Son

Erik Johan.»

skulle kunna göra »några nyttiga förändringar i min ekonomi». Uttrycket är dunkelt, och han fortsätter också omedelbart: »Min Far torde sätta mindre tro till detta mitt påstående; det är emedlertid sant att bland utgifterna i Stockholm är den för maten, tör hända, en af de minsta; tusende andra gifvas, lika nödvändiga som denna.» Skulle man våga en gissning, så förefaller det, som om Stagnelius ville komma bort från en ledsam inackordering för att med större frihet kunna ägna sig åt de »tusende andra» utgiftsmöjligheterna i Stockholm. Längre fram har han också intagit sina måltider på källare, det framgår dels af ett par anekdoter, som senare skola återges, dels af bouppteckningen.

Till den oregelbundna och förkomna karaktär, som Stagnelii lif fick, har utan tvifvel hans sjukdom och det därmed sammanhängande opiemissbruket bidragit. Att Stagnelius led af ett organiskt hjärtfel, torde knappast kunna sättas ifråga. Redan HAMMARSKÖLD anger det 1823 i omskrifning. Biskop Stagnelius talar i brefven upprepade gånger om »en felaktig inre organisation», som varit förnämsta orsaken till den döde sonens melankoli. G. H. MELLIN talar 1833 om »ett organiskt fel i hans kropps-konstitution (hjertat lärer hafva vext för stort)». Om den senare uppgiften vore riktig, skulle alltså en obduktion ha ägt rum. WIMMERSTEDT påstår också (a. a., s. 329), »att vid liköppningen ett organiskt fel i hjärtat visade sig hafva varit dödsorsaken».

Vare sig obduktionen skett eller icke, så kan väl hjärtlidandet anses obestridligt. Sannolikt framträdde det, såsom förut nämndt, redan våren 1814 under militäröfningarna och förorsakade befrielse från dessa. Påfallande är, att i Stagnelii diktning hjärtats slag omtalas synnerligen ofta. När han i *Gången till afrättsplatsen* (I: 345) skildrar den dödsdömdes känslor, är det som om man i de rytmiskt ojämna slutraderna hörde det förlamade hjärtats stötvisa, ångestfulla arbete: »Du

skall sofva, o själ! — Du skall stanna, o hjerta!» Alldeles särskildt framträder detta drag i alla Stagnelii skildringar af erotisk excitation. Öfver hufvud återges de sexuella tillstånden hos Stagnelius med omisskännlig naturalism, trots den granna och blomsterrika fraseologien. I *Flodguden* (I: 56) heter det om en ung flickas kärlekslängtan:

Så underbart hon var till mods i dag.
Det lilla hjertat slog med ökta slag.
Och tåren sakta ur dess öga rann
På kinden ned, som het och eldröd brann.

I *Monolog* (I: 62), som är lagd i munnen på en kvinna, skymtar man den fysiska verkligheten bakom poesiens försköningar:

Våldsamt hjertat svallar — Skallar
Nöjets klockslag icke snart?
O! hvad qual mig sårar! Tårar
Fukta kinden underbart.
— — — — — — — — — — —
Nej, han kommer. Hjertat smärtadt
Länge at begärets ve
Lämna vill mitt sköte, möte
Göra med den kommande.

Det finnes flera dylika ställen; i en variant till *Gunlög* (V: 295) heter det om hennes tillstånd under kärleksnatten: »Med ökad styrka *hjärtats åskor* gå.» När man läser dem, anar man att Stagnelius på ett abnormt sätt förnummit sin egen hjärtverksamhet. Man är också hågad att tro WIMMERSTEDTS uppgift (a. a., s. 343), att Stagnelii sexuella utsväfningar »haft ett högst menligt inflytande på den hjärtsjukdom, som förorsakade eller påskyndade den hastiga förstörelsen och undergången af hans fysiska tillvaro».

Att Stagnelius brukat opiater mot sina smärtor omnämnes icke af HAMMARSKÖLD, såvida icke det allmänna uttrycket om »sinliga medel» (s. 7) till kvalens döfvande skall tolkas i denna riktning. Den förste, som framkommer med denna uppgift, är

G. H. MELLIN, som 1833 skrifver (s. 96): »Ett organiskt fel i hans kropps-konstitution (hjertat lärer hafva vext för stort) förorsakade honom de bittraste lidanden, och han måste döfva dem med opium, hvilket han förtärde i starka doser, och som väl äfven bidrog att öfverspänna hans lynne.» ATTERBOM berättar 1848 (s. 13): »I hans kroppsbyggnad voro fel, särdeles i hans hjerta; hvilka förorsakade honom ofta de våldsammaste qval. Man berättade, att han, för att döfva dem, tog opium; och att deraf blef en vana, som, då doserna städse tätare upprepades och ökades att förskaffa honom plågfria, ja njutningsrika stunder, påskyndade och fullbordade hans förstöring.» Huruvida Atterbom här stöder sig på Almquist eller blott upprepar G. H. Mellin, kan icke afgöras; i sak har han knappast något utöfver Mellin. Detsamma gäller BÖTTIGER (s. 81).

Det är, som synes, egentligen på Mellins auktoritet, som hela påståendet hvilar. Grunden kan synas svag. Men Mellin har genomgående visat sig tämligen väl underrättad, och då uppgiften godtagits af såväl Atterbom som Böttiger, hvilka båda i hvarje fall hade förbindelser med personer, som varit bekanta med Stagnelius, måste den ha förefallit dem sannolik eller bestyrkt. WIMMERSTEDT nämner alls ingenting om hela saken; det får väl anses betyda, att släktingarna icke opponerat sig mot påståendet, vare sig därför att de vetat om Stagnelii opiemissbruk eller därför att de icke kände sig hågade att bestrida det. Därtill kan fogas ännu en omständighet. Det är svårt att läsa *Bacchanterna*, med de talrika anspelningarna på drömmens intensiva saligheter, utan att tänka på opiefantasierna. Visserligen har Stagnelius alltid besjungit fantasilifvets härligheter, skönast i *Endymion*, men i *Bacchanterna* prisas själfva den medvetslösa dvalan med en ny accent. Timon, som är lärjunge till Orfeus, talar inför Lycis om sin lycka (IV: 238): »Blott i drömmar — Förrinner dagen och i syner natten.» Och när han ser Orfeus sofvande i grottan, utropar han med afund (IV: 240):

Ack! himlar ej ens anade af oss
Utveckla ändlöst för hans blickar nu
I ljusa drömmar sina hemligheter.

När Orfeus vaknar upp, ligger det ännu öfver honom en återglans af drömmens obeskrifliga vällust; hans första ord äro: »O hvilken dröm!» Hela verkligheten har bleknat bort, allt hans vakna lif är ett intet.

En dröm har upplöst lifvets rosendröm
Och flyttat bort i vid omätlighet
Det sälla mål, som re'n jag ansåg hunnet.
En skugga jorden är, ett spöke solen.
En mörk tenarisk dunst, en Stygisk dimma,
En rök är allt hvad vi som vakne tänka.
Blott sofvande, blott då, när kroppens boja
Af dvalans hand symboliskt redan lossas,
Upplysas vi, o sanning! af ditt ljus,
Och i en ny, en skönare natur
Med häpnad bo. O, drömde jag ännu!
Jag såge då, jag visste mycket mera.

Äfven den backantiska chorförerskan har haft drömmar, som öfvergå all jordisk fattning; hon har sett icke blott ett fantastiskt landskap med genomskinliga jättedrufvor, med jaspisberg och diamantsand, utan också Plutos boningar med mystèrer, dem hon icke kan nämna — från den synen vaknar hon upp med »oändligt kval» hvilande kring hjärtat, med ett furialiskt raseri i blodet.

Lika säkert som *Bacchanterna* med sin förening af djup skepsis och narkotisk extas återger den sällsamma stämningen från Stagnelii sista lefnadsperiod, lika naturligt är det att i skådespelet se ett vittnesbörd om att Stagnelius verkligen sökt och funnit glömska och njutning i opiets artificiella paradis. Den extrema likgiltigheten för yttre förhållanden blir i sådant fall än mera förklarlig.

Utan tvifvel har Stagnelii existens haft en förkommen och förvirrad karaktär, särskildt under de sista åren före den kris,

hvarmed hans Stockholmsvistelse afslutades år 1821. Måhända har man en reflex af det intryck, som han vid denna tid kunde ha gjort på en backanalisk kumpan utan förstående för hans idévärld, i den tarfliga roman, »Pehrmässefärden eller Daniels Resehändelser», som 1824—1825 anonymt utgafs af en fördrucken prästman vid namn Samuel Fryxell. Denne Fryxell blef student i Uppsala 1812 och kan således mycket väl ha varit kamrat med Stagnelius. Huruvida Fryxell vistats i Stockholm, är dock obekant; troligt är det, eftersom romanen delvis spelar där. Fryxell inför i sin bok en magister vid namn Zirkelström; denne är försupen och liderlig, »en högst besynnerlig menniska». Han lefde fullkomligt isolerad, hemsökt af »ett mångårigt, outsägligt svårt lidande». Till sitt yttre var han ytterst vårdslös, hans kläder »voro så duniga, som om han hyrt dem af gåsen». Hans filosofi var »en blandning af Cynicism, Epikureism och Stoicism»; han ansåg alla religioner vara lika goda och »på full allvar» hade han studerat »Bibeln och Eddan, Theogonien och Metamorfoserne, Alkoran och Vedan, Sibyllinska oraklerna och Zend-Avesta». Han var poet, och det fanns de som läste hans skaldestycken med förtjusning. Han bodde på en usel vindskammare och hans möbler voro en eremits. Brännvin drack han som vatten, mer än ett stop om dagen. »Läsning utgjorde hans enda tidsfördrif, och alla sina nöjen måste han hemta ur sin af spriterna hetsade fantasie. Sjukdom och långsam sömnlöshet, med ett ord, själslidanden och kroppsplågor hade förmått honom att gripa till Opium, och snart vände han sig så vid detta narkotiska giftet att han kunde sluka det i Turkiska, aldeles ofantliga satser.» Genom sexuella utsväfningar hade han undergräft sin hälsa.

Det finnes i detta porträtt en hel rad drag, som onekligen komma en att tänka på Stagnelius; och att Fryxell i stor utsträckning begagnat lefvande modeller för sitt machverk, framlyser på mer än ett ställe. Emellertid kan det icke vara tal om

att den roll, som Zirkelström spelar i boken, har något att göra med Stagnelius; på sin höjd skulle man kunna tänka sig att Fryxell prydt sin figur med de egenskaper, som mest frapperat honom hos Stagnelius, hvarvid man får ta iakttagarens vulgaritet och låga allmänna ståndpunkt med i beräkningen. Något nytt bidrag till Stagnelii karaktäristik kan under sådana förhållanden Fryxells roman icke ge; hvad som icke öfverensstämmer med andra källor vågar man gifvetvis icke sätta i något samband med den eventuella förebilden.[1]

Att den psykiska jämvikten tidvis var rubbad hos Stagnelius, belyses af några anekdoter, som berättas af G. H. Mellin och Atterbom. De äro icke af den art, att man känner sig benägen att godtaga dem i alla deras detaljer, men de synas onekligen ha åtminstone en symptomatisk betydelse: om Stagnelii uppträdande icke varit högst underligt, skulle dylika historier knappast ha kommit i svang om honom. MELLIN berättar (a. a., s. 96) för att ge ett exempel på hvad han kallar Stagnelii öfverspända lynne: »Han gick en dag ned till källarmästarn hos hvilken han bodde, och förklarade att han ville liqvidera sin räkning. Denne bad Kongl. Secretern vänta till månadens slut, då det vore tid nog att uppgöra det. Dessutom hade han brådtom i dag. Men alla hans invändningar hjelpte icke. Stagnelius fordrade sin räkning och betalte den, i det han förklarade, att han följande dag skulle dö. Källarmästarn, som förmodligen var van vid hans egenheter och underliga fantasier, ville slå bort sådana tankar, men Stagnelius blef dervid att morgondagen vore hans sista dag. Följande förmiddag, då källarmästaren redan glömt alltsammans, hördes helt oförmodadt ett skott i huset. 'Poeten har skjutit sig!' trodde man och rusade opp till

[1] I *Stridsmän och sångare* (1910) har undertecknad utförligare redogjort för Fryxells roman. Hypotesen har så pass mycket för sig, att den måste framställas; den förefaller mig emellertid obevisbar, så länge det icke kan ådagaläggas att Fryxell råkat Stagnelius. Mer än kuriositetsintresse kan romanen dock aldrig få, eftersom den är obrukbar som kunskapskälla.

hans rum. Fulla af fasa och förskräckelse öfver den väntade synen, öppna de, som befunno sig på stället, dörren. Men Stagnelius gick helt oskadd fram och tillbaka på golfvet. Ingen krutrök förmärktes heller. Emellertid blef poeten, som just som bäst var sysselsatt med något arbete, förargad att blifva störd, och grep till eldgaffeln, för att blifva qvitt de häpna gästerna. — Det befanns att en annan person i huset skjutit sig.»

Man kan just icke säga, att denna berättelse bär sannolikhetens prägel; men stundom inträffar som bekant äfven det osannolika. Hvad som minskar ens tilltro till det egendomliga sammanträffandet, är att hela historien har en viss likhet med en af ATTERBOM berättad anekdot. Denna senare lyder (a. a., s. 14): »Snart instängde han sig dock oafbrutet, och lefde allena i en omvexling af gnostiska grubblerier, krampanfall och opiedrömmar. Man hörde förtäljas, att han stundom såg Gnosticismens andeväsenden lifslefvande framför sig. I det hus, der han tillsist bodde, blef värdfolket, en midnatt, väckt af ett förfärligt buller från Stagnelii uppöfver belägna rum; vid eftersyn hvad som vore å färde, träffades han i blotta linnet med eldgaffeln i hand, triumferande, att nyss hafva jagat Demiurgen (den timliga verldens furste) på dörren. Få dagar derefter fanns han död.» Tidsbestämningen i denna Atterboms berättelse inbjuder till kritik. Under åren 1822 och 1823 finnes det icke den minsta skymt af gnostiskt grubbel i Stagnelii fantasivärld, sådan den möter oss i hans dikter, ingenting som har samband med Demiurgen och hela mytologien från *Liljor i Saron*. Det är därför osannolikt, att han strax före sin död skulle varit besvärad af Demiurgen, äfven om man ginge Atterbom till mötes med att antaga, att han varit naiv nog att tala om Demiurgen med sitt världfolk, och att dessa personer, som kanske icke läst *Liljor i Saron*, varit intelligenta nog att begripa det besynnerliga ordet. Kort sagdt: historien bär prägel af litterärt arrangemang, hvilket framträder äfven i sluteffekten med döds

fallet strax därefter. Den påtagliga och konkreta situationen — Stagnelius med eldgaffeln i hand mötande de tillströmmande — erinrar rätt mycket om Mellins historia; troligen är det här fråga om variationer på samma händelse, eller åtminstone om liknande uppträden.

Hvad man skymtar bakom det hela är en nervös upphetsning, som kan ha stått i samband med dryckenskap; men också med hjärtsjukdomen, opiemissbruket och det religiösa grubblet. Att författaren till *Riddartornet*, *Glädje-flickan i Rom* och *Albert och Julia* lidit af skräckvisioner, är blott alltför sannolikt. Om de närmare omständigheterna kommer man väl alltid att sväfva i okunnighet, men att Stagnelii tillstånd till slut blifvit högst oroväckande, framgår af Hammarskölds vittnesbörd. Han skref nämligen den 5 maj 1822 till sin vän Christian Molbech (brefvet i Det Kongelige Bibliothek, Köpenhamn), efter att ha relaterat sin hustrus sjukdom: »Och en af mina bekante, en ung Skald vid namn Stagnelius — som i de tre häften af sina Digter, dem han, under titel: *Liljor i Saron* utgifvit, lemnat i visst afseende det poetiskt yppersta vår vitterhet hittills kunnat framvisa — har blifvit galen.»

Hammarskölds uppgift är utan ringaste tvifvel ytterst öfverdrifven. I det ögonblick Hammarsköld skref, var Stagnelius sannolikt som bäst sysselsatt med arbete på *Bacchanterna*, hvilket skådespel utmärker sig för en tankeskärpa, en lysande formell klarhet, dem man förgäfves söker i Hammarskölds skrifter, och hvilket dessutom är prägladt af en lugn och hög besinning. Annandag pingst år 1822, d. v. s den 27 maj, tre veckor efter Hammarskölds brefdatum, hyllade han i ett gladt lag öfverste Kock i Kalmar med en glansfull parodi på Atterboms *Vikingasäten, åldriga lundar* — hvarvid han synes ha befunnit sig i högönsklig välmåga. Men att det fanns något moment af sanning i Hammarskölds brefyttrande kan man sluta af ordalagen i hans minnesskrift, där det heter (s. 21): »Medan andra och tredje

ERIK JOHAN STAGNELIUS.

Medaljong af Lars Gustaf Malmberg.

Häftena af Liljor i Saron trycktes i Stockholm, var skalden i Calmar. Ett häftigt anfall af det furialiska onda, som jagat helsan från hans ungdom och slutligen undergräfde hans lefnad, hade neml. tvungit honom att begifva sig under sina närmastes vård och uppsigt.» Hammarskölds uttryck »vård och uppsigt», kanske också orden om det furialiska anfallet, antyda onekligen en labil sinnesjämvikt, och då biskop Stagnelius ingenting invände mot Hammarskölds skrift på denna punkt, torde uppfattningen vara riktig.

När denna mer eller mindre brådstörtade flyttning till Kalmar ägt rum, kan icke exakt angifvas. Den enda ledning man har är Stagnelii expeditionskvittenser. Det framgår af diarierna, som dock icke ha genomgående noggrann datering, att han var flitigt sysselsatt ännu i september 1821, och att de sista kvittenserna tyckas falla i perioden mellan den 3 och 17 oktober. Om han vid denna tidpunkt fått lämna staden, kan Hammarskölds uppgift, att andra-tredje häftet af *Liljor i Saron* trycktes under hans frånvaro, vara alldeles riktig.

*

Innan undersökningen fortskrider till en analys af Stagnelii författarskap under perioden 1815—1821, torde det vara skäl att sammanställa data om hans uppträdande på den offentliga litterära vädjobanan under denna tid.

Under senare hälften af år 1817[1] utgaf han anonymt från Carl Deleens tryckeri *Wladimir den Store*, en prydlig upplaga i kvart. Troligen var han sin egen förläggare; åtminstone var detta fallet vid de senare skrifternas utgifvande. Detta epos väckte föga uppseende; i Stockholms-Posten, den litterära tidningen, blef det icke ens annonseradt till salu. Det blef icke

[1] Enligt Deleens trycklista nr 30 trycktes boken under perioden 1 juli 1817 till 1 jan. 1818.

veterligen anmäldt på något annat håll än i Svensk Literatur-Tidning, där Hammarsköld anonymt behandlade det i korthet den 27 december (n:r 52). Anmälningen är välvillig, men nedlåtande. Efter att ha redogjort för handlingen, skrifver Hammarsköld: »Sådan är planen till närvarande lilla Epos, och det kan icke nekas att detta är lika enkelt som naturligt utkastadt. Endast de tätt på hvarandra följande uppenbarelserna, i första Sången, förorsaka någon enformighet.» I detta omdöme har Hammarsköld obetingadt rätt; det är *le merveilleux du christianisme*, infördt efter Chateaubriands mönster, som Stagnelius slösat alltför mycket med. Hammarsköld klandrar vidare, att ett så utprägladt romantiskt ämne blifvit behandladt i en antik form, men medger att det skett »med verkelig skicklighet». Efter att ha meddelat några prof och prisat poemets »lugna, rena ton», öfvergår Hammarsköld till att tala om hexametrarna, om hvilka han fäller följande omdöme: »Dessa, utan att vara egentligen praktfulla, äro dock i allmänhet lättflytande och behagliga och äfven så temmeligen correcta.» Öfversitteriet i denna fras är alldeles obetalbart. Om praktfulla och korrekta vers hade Hammarsköld på goda grunder en mycket dunkel föreställning. Sin otvifvelaktiga välvilja ger han till slut uttryck med följande slut-tirad, som kunde ha varit mindre barbariskt formulerad: »Af upprigtighet önskar Rec. att detta lilla täcka Poem måtte möta en lika så välvillig som förtjent emottagelse, på det Skalden måtte uppmuntras, att med lust och håg framgå på en bana, der ett så skönt mål en dag måhända kunde vänta honom.»

Det vore icke att förvåna sig öfver, om denna uppmuntrande anmälan bidragit att förstämma Stagnelius gentemot Hammarsköld. Något annat offentligt omdöme fick Stagnelii debut icke. Emellertid har *Wladimir den Store* säkert väckt någon uppmärksamhet. Tegnér skref den 22 februari 1818 ett bref till J. F. Lundblad (L. U. B.) och tillfogade däri ett postscriptum: »Säg mig, hvem är Författare till Poemet, Wladimir den Store.»

Visserligen förringas utmärkelsen något af fortsättningen: »Item, en Suck från Bränvinspannan?» Men det är dock första gången Tegnér uppmärksammat den författare, som han senare skulle ägna åtskilligt både af kritik och intresse. Den politiska tendensen i eposet har gifvetvis sporrat Tegnérs nyfikenhet.

Äfven Rosenstein har tydligen intresserat sig för *Wladimir den Store*, ty att Stagnelius år 1818 täflade i Svenska akademien står gifvetvis i direkt samband med hans debut. BÖTTIGER skrifver (a. a., s. 76): »Då han aldrig mer än denna gång offentligt framträdt som författare — ty utgifningen af hans senare dikter skedde lika anonymt som af Wladimir — och då eljest ingen skymt af åtrå efter utmärkelser hos honom står att upptäcka, har man velat anse för sannolikt, att han vid detta tillfälle gifvit efter för ifriga uppmaningar af sin välvillige förman, Akademiens mångårige och högt förtjente sekreterare.» Efter all den vänlighet, som Rosenstein visat Stagnelius, har Stagnelius säkerligen känt det som en skyldighet att göra den gamle till viljes — sedan nu Stagnelii diktarskap röjts genom *Wladimir den Store*. Att Stagnelius gjort sitt bästa för att anpassa sig efter den mera konservativa akademiska smaken, är uppenbart; i själfva verket befann han sig 1818 redan på en annan ståndpunkt, och *Sång till Qvinnorna i Norden* är ett steg tillbaka, företaget fullt medvetet i bestämdt syfte. ATTERBOM skrifver träffande (a. a., s. 12): »Redan sjelfva epigraphen var sådan, att 'Morbror' Rosenstein kunde ljuft mysa deråt:

> Tous mes plaisirs sont dans l'hommage
> Que j'aime à rendre à la Beauté.»

Angående bedömningen af Stagnelii täflingsskrift i Svenska akademien upplysa protokollen följande.[1] De poetiska täflings-

[1] Svenska akademien har medgifvit offentliggörandet af dessa protokoll, hvilka professoren Henrik Schück haft den stora vänligheten att för min räkning afskrifva. — Jfr LJUNGGREN, Svenska akademiens historia, I: 342—343.

skrifterna, hvilka till antalet voro sex, behandlades den 30 november. Wallin yttrade sig om n:r 5, som var Stagnelii poem: »Synes utgånget, om ej af en fullkomligt utbildad smak och säker förmåga öfver tanken och språket, dock af en skapande fantasi och sann inspiration. Man skulle kunna säga, att ej tonen, om ock ämnet, är bland de stricte alfvarsamma; men i Poësiens verld blir väl gränsen ofta svår at updraga mellan lek och allvar. Andan af detta stycke är visserligen alfvarlig, ehuru bokstafven är lekande; men äfven denna leker icke frivolt, utan poetiskt. Åt detta arbete ville jag nästan lämna en större utmärkning än åt det nyssnämnda [= n:r 4, David Aspelins sång öfver Carl Johans uppstigande på Svenska Thronen], ehuru dock ej den största.» Wallins slutvotum löd: »I följe häraf anser jag 2:dra Guldpenningen böra lemnas 1) åt nr 5, 2) åt nr 4, om ej ämnet i den sednare skulle bestämma företrädet att nämnas först.» Om de öfriga granskarnas åsikt heter det: »Med detta yttrande förenade sig till alla delar Herr Friherre Edelcrantz samt Herrar Kullberg och Rutström. Cantzleren Herr af Leopold förklarade sig äfven fullkomligen instämma med Herr Wallin, med den tilläggning, att derest Academien tillade den 2:dra Guldpenningen åt nr 4, Carl Johans uppstigande på Svenska Thronen och åt nr 5, Sång till Qvinnorna i Norden, han väl ansåg den sistnämnde röja mera poetisk talang, men likväl tillstyrkte det främsta rummet åt den förra eller nr 4 dels i afseende på ämnet, som han dock hade önskat se fullkomligare besjungit, dels ock såsom ett stycke mera tjenligt till uppläsning.» Herr Blom uppläste en särskild diktamen till protokollet, där det om Stagnelii dikt hette: »Ännu återstår Poemet nr 5 Quinnorna i Norden, för hvilka [!] jag hört tillgifvenhet innom Academien yttras. Deltagande deri afvaktar jag andras omdöme öfver värdet af detta stycke, hvarigenom jag troligen skulle öfvertygas att detta värde öfverskyler den ojämnhet i stil och kanske i smak och inbillning, hvaraf jag här och der trott mig finna spår. I sådant fall och enär fråga

upstår om belöning, skall jag göra mig en ära af att med Academiens uplystare Ledamöter, hvilka till äfventyrs torde finna detta Stycke i någon mån prisgiltigt, instämma, äfvensom jag för min del icke anser en belöning böra nekas nr 4, ifall Academien finner för godt att tilldöma dess författare en sådan.» Det heter därefter: »Sekreteraren anmälte, att Herr Franzén under dess vistande i Staden begärt del af de Poëtiska Täflingsskrifterna, och till Secreteraren aflemnat ett skrifteligt utlåtande öfver dessa stycken, med begäran att de [!] måtte meddelas Academien, som nu afhörde detsamma.» I Franzéns utlåtande heter det om nr 5: »Utmärker sig framför alla andra genom Poetisk fantasi och känsla. Alla strofer upfylla väl icke, hvad den första lofvar, och jemförelsen med Södern, som ofta blifvit med fördel använd, för att förhöja Nordens manliga caractere synes ej, då fråga är om qvinligt behag, på alla ställen förmånlig, i afseende på styckets poëtiska effekt. Men det hela röjer ett sannt snille, och de sista bladen, der den nordiska qvinnan betraktas, dels i forntiden, dels såsom ett individuelt föremål för skaldens känsla, bevisa att han är född till Skaldekonsten.»

Efter inhämtandet af granskarnas utlåtanden följde öfverläggning; resultatet blef att akademien enhälligt tillerkände andra guldpenningen åt n:r 4 och 5; Aspelins poem kom sålunda att nämnas före Stagnelii väsentligen för ämnets skull. Vid n:r 4 fanns ingen namnsedel; »men då Cantzleren öppnade Namnsedeln till n:r 5 fanns författaren vara Copisten i Kongl. Ecclesiastique Expeditionen Herr Eric Johan Stagnelius, som således skulle anmodas, att på Högtidsdagen inställa sig till belöningens emottagande.»

Högtidsdagen inföll år 1818 på en söndag. Som direktör fungerade grefve Claes Fleming. I vältaligheten utdelades tvenne andra pris, nämligen åt den frånvarande docenten J. A. Winbom och åt den redan förut prisbelönte J. P. Theorell. Af de båda pristagarna i skaldekonsten var kyrkoherden David Aspelin, Tegnérs

gode vän från ungdomsåren, icke närvarande. Om Stagnelius heter det i handlingarna: »Författaren, Copisten i Kongl. Ecclesiastik-Expeditionen, Erik Johan Stagnelius, framfördes af Secreteraren till Directören, som å Akademiens vägnar complimenterade honom.» Af det något utförligare, tydligen officiösa festreferatet i Stockholms-Posten (29 dec. 1818) framgår, att Aspelins prisskrift blef uppläst i sin helhet, medan det om Stagnelii heter: »Sedan en del deraf blifvit uppläst, framförde Secreteraren Författaren.» Sålunda hade, i enlighet med Leopolds votum, Stagnelius genomgående blifvit satt i andra rummet, på grund af Aspelins ämnesval och hans dikts större lämplighet som deklamationsnummer. Claes Fleming var som bekant en ypperlig recitator, som sex år tidigare gjort en utomordentligt stark verkan med *Svea*. En smula ersättning för den gjorda orättvisan fick Stagnelius genom Franzén, som i sitt *Minne af Fru Anna Maria Lenngren* omnämnde hans poem. Efter att i inledningsorden ha yttrat, att akademien skulle ha förfelat sitt ändamål, ifall den saknade kvinnokönets intresse, fortsatte Franzén: »Alltid vid sina högtider omgifven af dess blomstrande krets, smickrar hon sig i dag med hopp om en särskilt uppmärksamhet af sina talrika åhörarinnor. Efter en *Sång till Qvinnorna i Norden*, som hon haft det nöjet att belöna, bär hon fram bilden af en nordisk qvinna, som sjelf sjungit.»

Att Stagnelius icke var alltför belåten vare sig med sin prisskrift eller med dess behandling i Svenska akademien, skiner tydligt igenom. *Sång till Qvinnorna i Norden* rönte aldrig den utmärkelsen att bli upptagen i akademiens handlingar, och själf befordrade Stagnelius den icke till trycket. Biskop Stagnelius, som af lätt insedda skäl satte mera värde på denna dikt än nära nog något annat af sonens hand, skref den 23 februari 1824 till Hammarsköld: »Af det belönta Stycket Nordens Quinnor, finnes här intet spår. Orsaken är, att Han, då jag yrkade dess tryckning, flere gånger sade, att Han lemnat Con-

ceptet till Tit. Thomæ [1] och ej återfått. Retta orsaken var dock, att auctor själf ej gouterade det och trodde det förtjent högre belöning, i h:kt afseende han gjorde löfte, att alldrig skrifva för Sv. Acad. den han för öfvrigt ej bar upp. Det återstår ej annat, än att få afskrift ur nämnde Academies handlingar.[2] I den sidst utkomna Tomen hade jag annars trott, att Stycket skulle finnas. Detta bör visserl. ej saknas i Samlingen.» Hur förbluffande naivt och inkonsekvent biskopens yttrande än må te sig, är det troligt, att han träffat hufvudet på spiken: Stagnelius kan mycket väl ha betraktat sitt opus med en viss ringaktning och likväl förargat sig öfver, att det icke fick stora priset. Han hade så att säga kompromet terat sig i onödan.

Rosenstein gjorde emellertid sitt bästa för att skaffa sin skyddsling soulagement. När Svenska akademien den 7 januari 1819 diskuterade det Lundbladska prisets bortgifvande, hade, enligt protokollet,[3] magister Wiborg som vanligt inlämnat en förteckning på skrifter som år 1818 utgifvits och ansågos kunna komma i fråga. (Kanslirådet Wallmark, af hvilken man begärt en dylik förteckning, hade icke låtit höra af sig.) Rosenstein inskred på denna punkt. »Secreteraren erinrade, att de fyra, hvilka vid sista Högtidsdag erhållit Andra Guldpenningen, nemligen Herr Winbom för Arabernas utvandring till Spanien, Herr

[1] Med denna Thomæ kan knappast åsyftas någon annan än G. H. Thomée, som var förste expeditionssekreterare i Justitierevisionsexpeditionen och dessutom i sin egenskap af sekreterare hos akademikanslern von Engeström hade åtskilligt med ecklesiastikexpeditionen att göra. Född 1765, död 1823, framträdde han vid sena år som vitterlekare. Det finnes ett särskildt skäl att anta, att han intresserat sig för Stagnelii prispoem: han hade 1815 offentliggjort en sång, *Nordens Qvinna*, måhända en obelönad täflingsskrift. Om hans bekantskap med Stagnelius är för öfrigt intet kändt. Om honom, se LJUNGGREN, Svenska vitterhetens häfder, V: 610—613.

[2] Hammarsköld har efterkommit denna uppmaning: poemet är tryckt i de samlade skrifterna säkerligen efter originalet, som nu fattas i akademiens arkiv.

[3] Protokollen angående Lundbladska priset 1819 har Svenska akademiens ständige sekreterare d:r E. A. Karlfeldt haft den stora vänligheten att för min räkning afskrifva.

Theorell för Longobardiska Rikets fall, Herr Aspelin för skaldestycket Carl Johans uppstigande på Svenska Thronen, och Herr Stagnelius för Sången till qvinnorna i Norden, voro berättigade att kunna komma ifråga till detta pris; och tillade dervid att Herr Stagnelius gjort sig fördelaktigt känd genom sitt Poem Wladimir, som väl trycktes 1817, men icke lärer egenteligen utkommit förr än 1818.» Rosenstein har uppenbarligen förordat Stagnelius; han synes t. o. m. ha velat göra honom den tjänsten att vindicera *Wladimir den Stores* utgifningsår till att bli 1818, oaktadt Hammarsköld recenserat eposet i december 1817. Den 14 januari behandlades frågan på nytt: Wallmarks lista hade nu inkommit och upptog helt välvilligt äfven *Wladimir den Store*, »tryckt 1817, men förmodeligen mot slutet af året, emedan det först 1818 annonserades till salu». Troligen hade Rosenstein sitt finger med äfven på denna punkt. Hans ansträngningar voro emellertid fåfänga; priset bortgafs den 18 februari till P. A. Granberg.[1] Det är möjligt, att Stagnelius förut omtalade besök hos den store skalden (Franzén eller Wallin) stått i samband med Rosensteins sträfvanden att skaffa Stagnelius Lundbladska priset. Att samtalet så lifligt rört sig om Wladimir, vore i så fall fullt naturligt.

Det dröjde två år till dess att Stagnelius beredde sig att ånyo framträda inför offentligheten. Den 12 december 1820 daterade han från Stockholm sin prenumerationsinbjudan till *Liljor i Saron*, *Teosofiska Diktningar* (IV: 347), hvilken före årets slut trycktes på Olof Grahns tryckeri i Stockholm.[2] Han utlofvade »3:ne häften af 3 à 4 ark hvardera» mot en summa af 1 R:dr Banco. »Om upplagans typografiska natur i öfrigt vill man på förhand ingenting afgöra; den skall emedlertid blifva värdig

[1] LJUNGGREN (Svenska akademiens historia, II: 310) uppger, att Stagnelius icke kom i fråga på den grund, att han »ansågs vara i en god ekonomisk ställning». Denna uppgift har intet stöd i protokollet, och är måhända blott en gissning af Ljunggren.

[2] Ett exemplar däraf i L. U. B.

arbetets förmodade förtjenst och den aktning man är sin Allmänhet skyldig.» Beträffande utgifningstiden hette det: »Första häftet utkommer senast i början af nästa Mars; de andra följa oförtöfvadt.»

Stagnelius visade sig ingalunda likgiltig för att vinna läsare. I början af prospektet heter det: »Ordet Teosofisk må ej skrämma någon.» Längre fram: »Om lättfattlighet och frihet för allt metafysiskt ordkram kan man på förhand försäkra.» De »mythiska denominationerna» skulle genom korta anmärkningar förklaras. På baksidan af prospektet tryckte han som prof begynnelsen på den metafysiska lärodikten *Tingens Natur* (II: 116), hvilket onekligen ytterligare understryker, att han hade höga tankar om publikens fattningsförmåga. Emellertid kom denna dikt aldrig att ingå i *Liljor i Saron;* den har näppeligen blifvit färdigskrifven, och finnes nu blott i fragment.

Stagnelius anlitade ingen förläggare. För att tillförsäkra sitt verk spridning synes han ha vändt sig till konsistorierna i rikets stift, åtminstone till ett par af dem. Han kallade själf sitt verk »en samling af religionspoesier», och han fann det följaktligen naturligt att begagna kyrkans hjälp — i *Theser* (IV: 333) hade han kallat kyrkan en depå för »skönhetssinnet och den religieusa kontemplation». För biskopssonen och tjänstemannen i ecklesiastikexpeditionen låg denna utväg nära till hands. Konsistorierna synas också ha tagit sig an saken. I Linköpings Stifts-Tidningar (n:r 3, mars) aftrycktes hela prospektet, som tillställts konsistoriet från domkapitlet i Kalmar, och kontraktsprostarna uppmanades att låta prenumerationslistorna cirkulera. I Kalmar Stifts-Tidningar finner man i första numret för år 1821 (31 jan.) en kungörelse af konsistorienotarien J. F. Eckerlund — en af Stagnelii Kalmarvänner —, där det efter ett meddelande om föreläsningarnas början vid gymnasiet heter: »Från trycket kommer att, af Copisten vid Konungens Cantzli E. S. [sic!] Stagnelius, utgifvas en samling af Poësier under Titel: *Liljor i Saron.* Härå kan med 1 R:dr B:co prænumereras hos undertecknad.»

Huru prenumerationen utfallit, är icke bekant. I hvarje fall utkom *Liljor i Saron. Första Häftet* under förra hälften af 1821,[1] tryckt på Carl Deleens tryckeri. Intet författarnamn var utsatt, men då prospektet varit undertecknadt, kan verket icke sägas vara anonymt i strängaste mening. Undertiteln »Teosofiska Diktningar» hade Stagnelius låtit falla. Utstyrseln var oklanderlig; omfånget, 59 sidor, 3 3/4 ark, väl svarande mot löftet. I tidningarna synes häftet icke hafva varit annonseradt till salu.

I Svensk Literatur-Tidning recenserades *Liljor i Sarons* första häfte i n:r 31 och 32 (30 juli, 6 aug.) af Hammarsköld. Tonen är nu en helt annan. Hammarsköld förklarar samlingen vara »en af de märkvärdigare, som den nya fria och idealiskt lyftade behandlingen af Vitterheten hos oss frambragt.» Visserligen klandrar Hammarsköld den gnostiska terminologien och den asketiska entonigheten, men han tillägger: »Att dessa vanskligheter oaktadt, ingen äkta vän af poetisk skönhet bortlägger otillfredsställd dessa *Liljor i Saron*, talar alltså för en hög genialisk talent hos Författaren. Det är också visst, att man måste tillerkänna honom en utmärkt poetisk kallelse, så vida den består i fantasiens djup och rikedom, i känslans värma, sinnets allvar och säkert öra för versens melodi. Hvad som ännu tyckes felas honom är det inre harmoniska lugn, hvaraf fröjd och klarhet är en följd.» Efter denna ingress genomgår Hammarsköld alla dikterna, flitigt utdelande beröm och klander; genom att numrera både *Stjernorna* och *Floden* med n:r 7 har det lyckats honom att tala om det »17:de och sista stycket», ehuru häftet innehåller 18. Han är bemödad att inrangera Stagnelius bland Nya skolans lärjungar och talar därför om Atterbomska reminiscenser i *Kärleken* samt om det från Atterbom lånade versslaget i *Kärleken* och i den första af *Vårsånger* — det senare är i själfva verket identiskt med det metriska schemat i Tegnérs *Majsång* och *Karl XII*, och det är ur dem

[1] Enligt Deleens trycklista n:r 36 under tiden 1 jan.—1 juni 1821.

Stagnelius inspirerat sig.[1] Slutorden i recensionen lyda: »Då vi erinra oss, att Författaren till dessa *Liljor i Saron* är densamma som först på den poetiska skådebanan uppträdde med det episka Qvädet *Wladimir den store*, så måste man ännu mera erkänna vidden af hans skaldiska förmåga. Och derigenom måste den önskan blifva lifligare, att han, genom en ljusare och mera tillfredsställande Philosophi, må bringa sig till den inre klarhet, utan hvilken fulländningen visst icke står att förvärfva. Poesiens ändamål är ju att återspegla den högre åskådningens objecter, och endast den lugna böljan kan rent uppfatta och ogrumladt återgifva föremålen.»

Något annat offentligt uttalande än detta lär första häftet af *Liljor i Saron* icke ha framkallat. Att det vunnit en del läsare, synes framgå af ett omnämnande i Argus den 20 okt. 1821 (n:r 84). I en uppsats »Om Svenska Skaldekonstens närvarande tillstånd», där allmänhetens högre eller lägre grad af intresse för olika slag af vitterhet undersökes, framhäfves det, att religiös poesi sedan gammalt åtnjutit popularitet. »Det skulle vara fåfängt att neka detta tyckes fortfarande tillvarelse, då man erinrar sig den snabba åtgången af *Ödmanns*, *Choraei*, *Wallins* och *Hedborns* från trycket utgifna psalmer, eller känner den välvilja, hvarmed de nyligen utkomna '*Liljorna i Saron*' blifvit omfattade. Det förstås att denna religiösa poesi icke kan göra sig ingång i sällskapskretsarne; men till enskild läsning användes den så mycket mer, i synnerhet af fruntimren.» När Stockholms-Posten anmälde andra—tredje häftet af samlingen hette det (27 febr. 1822): »Första häftet af denna skrift utkom för nära ett år sedan, och torde vara tillräckligt kändt af de

[1] Om öfverensstämmelsen i versslag mellan *Kärleken* och *Erotikon*, se mina Studier i Stagnelii ungdomslyrik, s. 73, noten. Både Atterbom och Stagnelius ha hämtat uppslaget från Schiller; att Stagnelii strofform påverkats af *Erotikon* är icke omöjligt. Det är emellertid ogörligt att f. ö. påvisa något egentligt inflytande af Atterbom på Stagnelius.

flesta läsare.» Tillsammans torde dessa vittnesbörd bestyrka, att *Liljor i Sarons* första häfte blifvit beaktadt.

Liljor i Saron afslutades före utgången af 1821[1] genom utgifvandet af ett dubbelhäfte. Det är tryckt icke hos Deleen, utan på Ecksteinska boktryckeriet, där sedan äfven *Bacchanterna* trycktes. Stilarna äro jämmerliga och förslitna, papperet stöter i gulbrunt. Prospektets löfte om utstyrseln är sålunda icke iakttaget; måhända står detta i sammanhang med att häftet utkommit under Stagnelii frånvaro från Stockholm. Öfver tryckets kvantitet kunde däremot prenumeranterna icke klaga; dubbelhäftet omfattar 102 sidor, något mer än 6 ark. Genom att låta *Martyrerna* bilda hufvudinnehållet i dubbelhäftet, hade Stagnelius däremot på sätt och vis frångått prospektet. Enligt detta skulle skriftens innehåll vara religionspoesier »i mästadels lyrisk form». *Martyrerna* fyller en vida större del af *Liljor i Saron* än de lyriska dikterna. Man kan följaktligen utgå från, att det icke från början varit Stagnelii mening att inrymma skådespelet där. Förändringen står sannolikt i samband med den öfvergång från lyriskt till dramatiskt författarskap, som ägde rum hos Stagnelius 1820.

Dubbelhäftet synes icke ha rönt lika mycket uppmärksamhet som sin föregångare. I bokhandeln har det nått först vid årsskiftet. Det har icke påträffats annonseradt till salu.[2] Man finner i Kalmar Stifts-Tidning för den 31 dec. 1821 en annons, att alla tre häftena kunde köpas hos konsistorienotarien Eckerlund för 1 R:dr 16 sk. B:co; priset var alltså något högre än för prenumeranterna. PALMBLAD skrifver i Svensk Literatur-

[1] Enligt Ecksteins trycklistor under tiden 1 juli—31 december 1821.

[2] Sannolikt har det också sålts mindre. Biskop Stagnelius skrifver den 29 maj 1823 till Hammarsköld: »Af Liljor i Saron har jag en hel hop Exemplar, andra och tredje häftet. Det lönar väl ej mödan att sända upp dem till någon Boklåda till försäljning.» Troligen har Stagnelius haft svårt att sköta distributionen från Kalmar; antingen har han medfört upplagan dit vid sin plötsliga afresa, eller har den skickats efter honom. — ATTERBOMS uppgift om svårigheten att finna en förläggare för Liljor i Sarons sluthäfte (a. a., s. 6) är säkerligen fri dikt; Stagnelius var sin egen förläggare.

Tidning den 15 april 1822 (n:r 11): »Framträdande i verlden under intet namn, som till sig lockar den stora hopen; tryckt på svart papper och med ett yttre, som på intet sätt retar nyfikenheten; föregånget af ett äldre häfte, som är diktadt i en tonart, hvilken blott i ganska få läsares bröst funnit en återklang, har detta dubbelhäfte redan i trenne månader befunnit sig i allmänhetens händer, utan att af flere än några ytterst få vara kändt eller ens omtaladt.» Den dåliga utstyrseln kan ha haft sin andel i den mindre uppmärksamheten. Men äfven en annan orsak kan anges, och den är antydd i Palmblads bittra ord om »den stora hopen», som låter locka sig af ett namn: Tegnérs *Axel* hade kommit ut i början af år 1822 och gjort enastående lycka. I närmast föregående nummer af Svensk Literatur-Tidning hade Palmblad gifvit uttryck för sin ringaktning af den populäre skaldens triviala poem. Nu kompletterar han sin polemik genom ett varmt erkännande åt en verkligt stor skald, som i motsats till Tegnér är förbisedd. Man märker tydligt den mot Tegnér riktade spetsen, när Palmblad fortsätter: »Den som en längre tid följt den svenska Vitterheten på spåren, har ofta måst göra den obehagliga erfarenheten, att åtskillige skalder, hvilka vid sitt första framträdande lofvat något utmärkt, under fortgången af deras utbildning blifvit afmattade och med hvarje ny production liksom tagit igen något af deras första löfte. — Så har dock icke händelsen varit med närvarande Författare.»

Den värme, hvarmed Palmblad tar sig an Stagnelii sak, har sålunda tyvärr delvis sitt ursprung i bitterheten mot Tegnér. Emellertid är hans beundran utan tvifvel äkta. Han anser, att Stagnelius nu öfvervunnit sin förkärlek för »Kabbalas mera conventionella hieroglyphik», och i stället »söker i verkligheten uppdaga och fasthålla säkra gestalter, som väl sjelfva icke äro annat än symboler, men dock på ett vida kraftigare sätt tala till hjertat». *Martyrerna* prisar han med hänförelse som »en christelig Tragedi», vida öfverträffande Corneilles *Polyeucte*. Han

klandrar emellertid, att författaren själf tyckes dela Perpetuas asketiska världsfientlighet. »Denna verldsåskådning sprider öfver alla denna författares stycken en dyster färg, som bannlyser glädjen och äfven det oskyldiga nöjet såsom straffbart, som, oaktadt formernas, bildernas och uttryckens rikedom, ändock breder öfver det hela en melancholisk monotoni, som förvandlar lifvet till en enda lång suck.» Af de lyriska dikter, som afsluta dubbelhäftet, sätter han högst *Suckarnes Mystèr*, »den skönaste blomman af vår Skalds lyrik». »Den ängla-milda melancholien i sinnesstämningen som framfödt detta stycke, den djupt rörande sinnrikheten i uppfinningen, den ädla christliga manligheten i tänkesättet och den fantasirika, målande dictionen, i förening med den mest välljudande versification ger åt detta stycke en egen tjusande kraft och förtjenst.» Slutorden i Palmblads anmälan lyda: »Rec. tvekar ej att påstå, att sorgespelet *Martyrerna* är den yppersta dramatiska skaldedikt vi äga på vårt språk, och vår önskan är uppfylld om det lyckats oss att derpå fästa allmänhetens uppmärksamhet.»

Palmblad yttrar sig så, som om kritiken förut alls icke uppmärksammat dubbelhäftet. Emellertid hade Stockholms-Posten mer än halfannan månad tidigare (27, 28 febr.) innehållit en slags anmälan. I denna förklaras dubbelhäftet ha samma fel och förtjänster som sin föregångare. »Äfven här finner man denna mängd af poetiska skönheter, dessa drag af sant snille och en redan utbildad talang; denna rika fantasi och denna lyckliga versifikation, som i första häftet, kanhända till och med i större mått än der. Men äfven här röjes denna samma mysticism, samma dystra svårmodighet, som der.» Det är icke, förklarar recensenten med en ordrik och blomstrande svada, som här förkortas, ynglingaålderns milda och svärmiska melankoli; nej, »det är en dyster tungsinthet, som, missnöjd med sig och verlden, är döf för jorden och dess fröjder, trifves endast bland grafvar och ruiner, förvillar sig i mystiska spekulationer och tränar bort till

en annan verld, kanske blott derföre, att den ej är densamma hvaraf hon här omgifves. Vi beklaga uppriktigt denna olyckliga sinnesstämning, som, om den icke i tid besegras genom arbete, sysselsättning, ihärdig föresats, närmare bekantskap med lifvets bättre sidor, lugnare åsigter af tingen, eller mera gynnande omständigheter, icke sällan i förtid afklipper det fysiska eller intellektuella lifvets tråd eller föder ett hat till lifvet och begär att lemna det. Vi beklaga detta anlag hos hvar och en, men vi göra det ännu mer hos en man, med så många goda egenskaper, så många skäl att älska lifvet, så mycken förmåga att göra det behagligt för sig och andra, som denne författare. Vi hoppas och önska, att han måtte komma till gladare utsigter af verlden, att hans religiösa begrepp måtte mera formas af förståndet och eftertankan, och att samhället måtte göra honom så mycken rättvisa, som han lofvar att göra det nöje och heder.»

Hvem det är, som bjuder Stagnelius denna moralkaka, är icke bekant. För skalden kan det näppeligen ha varit angenämt med ett dylikt offentligt omvändelseförsök, kombineradt med spådomar om död, vansinne eller själfmord, ifall bättringen uteblefve — ty att det är dessa alternativ recensenten häntyder på, är genomskinligt. Recensenten har emellertid äfven annat än goda råd. »Om man kunde skilja sig ifrån de sorgliga föreställningarna om förf:s individuella sinnesstämning, skulle man visserligen med nästan odeladt nöje läsa detta häfte», fortsätter han. Han anser, att Stagnelius bättre än nästan hvarje annan »uppfattat de första kristne martyrernas lynne och begrepp». Efter en redogörelse för skådespelets plan, lämnar recensenten flera utförliga citat och slutar: »Det är möjligt, att något litet fel i diktionen här och der kunde upptäckas, men man glömmer det för det helas skönhet, och vi vilja ej åtaga oss den tacklösa mödan, att sammanleta de spridda tistelstrån, som troligen växa äfven på denna blomsteräng.»

Att konkurrensen med *Axel* ställt *Martyrerna* i skymundan torde vara obestridligt; i Palmblads anmälan spårades rivaliteten. Finge man tro Atterbom, så skulle Palmblad icke ha varit den ende, som varit mäkta förbittrad öfver den orättvisa popularitet, som *Axel* åtnjöt till *Martyrernas* förfång. I afhandlingen om Stagnelius 1848 berättar ATTERBOM nämligen (s. 6), att han vistades i Stockholm vid den tidpunkt, då *Martyrerna* utkommit, och fortsätter: »Till mina glädtigare lefnadsminnen hör, huru den gamle Grefven Fr. B. von Schwerin, sjelf till växt, anletsbildning, uppsyn, hållning, gång, röst lik en hjelte ur en tragedi, med detta häfte i fickan gick omkring i hufvudstadens förnäma och vittra societeter, der Tegnérs 'Axel' just då var dagens nyaste samtals-ämne, athörde tyst de brusande loforden, och, vid första paus, med mulen panna upphof sin stämma till en dystert betonad fråga: 'Har Herrskapet läst Stagnelii Martyrer?' På vanliga svaret: 'Ack nej, Herr Grefve, hvad är det för ett stycke? det känna vi inte till!' följde, med ironisk min, anmärkningen: 'det kunde jag väl tro', och en ny fråga: 'Vill Herrskapet höra Stagnelii Martyrer?' Af artighet svarades naturligtvis: 'Ack ja, Herr Grefve, det vill vi visst!' Och nu upptog han sitt häfte ur fickan och föreläste, ehvad än det belefvade sällskapet inom sig månde tycka, den dramatiserade legenden från början till slut. Jag var flera gånger vittne härtill, och hade ofta svårt att hålla mig allvarsam. Mellertid föreläste han utmärkt väl, och lyckades verkligen göra icke få Stagneliska proselyter. — Men hvad var detta mot den löpeldsfart, hvarmed så mången annan vitter företeelse, både då och sedan, gjort *furore* från Dan till Berseba, från Haparanda till Falsterbo.»

Det är lätt att se, huru Atterboms gamla animositet mot Tegnér, till stor del enkel afundsjuka, lefver kvar ännu 1848 och sätter sin färg på berättelsen. Stagnelius är en representant för den religiöst-mystiska, elegiska, konservativa poesien, för Atterboms egen; i den inledning, som föregår anekdoten, heter det

om Stagnelius: »hans passion talade ej i epigrammer; han satte ej Poesiens bestämmelse i att gifva skådespel af knall-raketer, brandhjul och eldqvastar». Denna starka subjektivitet gör, att man misstänker Atterbom för att ha arrangerat det hela i syfte att göra det till en lämplig text för sin predikan.

HAMMARSKÖLD uppgaf i förordet till sin upplaga, att Svenska akademien tilldelat Stagnelius det Lundbladska priset för *Wladimir den Store;* oriktigheten af detta påstående fastslogs af BÖTTIGER 1871 med den eleganta frasen: »Akademien bringar sanningen ett offer, då hon måste förneka sig äran af att hafva utdelat denna välförtjenta belöning» (a. a., s. 76). Öfver hufvud har akademien konsekvent försummat hvarje tillfälle att skänka Stagnelius erkännande, och man kan knappast förvåna sig öfver att han, enligt biskopens utsago, icke »bar upp» akademien. När det Lundbladska priset år 1822 skulle utdelas, förekom *Liljor i Saron* bland de föreslagna verken; det heter i protokollet för den 17 januari:[1] »*Liljor i Saron,* en samling Poesier, som röja utmärkta poetiska anlag och en vacker versification. Författaren skall vara Kongl. Secreteraren Stagnelius, förut fördelaktigt känd genom Hjeltedigten *Wladimir den Store.*» De enda medtäflarna på det poetiska området voro ett franskt gravyrverk, *Månaderna*, öfversatt på prosa och vers af Stjernstolpe, samt *Opoetisk kalender för Poetiskt folk,* hvilken såsom ett verk af flera författare näppeligen kunde komma i fråga. Den 24 januari afgjordes frågan. Det heter: »Efter några discourser och någon öfverläggning stadnade Academien enhälligt i det beslut att denna gång tillägga det Lundbladska priset åt Historiarum Adjuncten vid Lunds Universitet Herr Magnus Bruzelius för dess arbete kalladt Sveriges historia för ungdom, hvilken förtjente ett utmärkt beröm och med mycken framgång blifvit nyttjad vid undervisningen.»

[1] Protokollsutdragen ha välvilligt lämnats mig af professoren Henrik Schück.

Liljor i Saron föll uppenbarligen icke Svenska akademien på läppen. Skall man tolka den personligen välvilliga, men strängt tillrättavisande recensionen i den officiösa Stockholms-Posten en månad senare som ett slags motivering för akademiens hållning? Den lidelsefulla pessimismen hos Stagnelius har uppenbarligen, ehuru den icke i minsta mån var offensiv eller kritisk mot omgifningen, verkat i högsta grad utmanande på den medborgerliga förståndigheten.

I hvad mån Svenska akademiens nekade gunst, Stockholms-Postens moralföreläsningar, Palmblads loford och F. B. von Schwerins entusiasm berört Stagnelius, om allt detta öfver hufvud kommit honom för öronen, det vet man ingenting om; han befann sig under de första månaderna af år 1822 i Kalmar i hemmets sköte. Dikt och sällskapliga förströelser synas ha upptagit honom intensivt; i hvarje fall står han inför eftervärlden i den stolta attityden af fullkomlig likgiltighet för loford och klander. Vigny kan afundas honom.

VII.

DEN GRYENDE PLATONISMEN.

Att dra en bestämd gräns mellan den kristna transscendentalismen och den platonska idealismen är ogörligt. De stämningar, som hos Stagnelius längre fram få en utprägladt platonsk karaktär, träda i hans ungdomslyrik fram med allmänt kristet-religiös betoning.

Men redan i en till år 1813 daterad dikt, *Hymn till Venus* (I: 265), får Stagnelii transscendentalism en anstrykning som icke är konfessionell. Det är sin *Längtan efter det Himmelska*, som skalden uttalar liksom i dikten med detta namn (I: 29), men han ställer den till Venus. I den hedniska gudinnan ser han en »typisk», d. v. s. symbolisk uppenbarelse af Venus Urania, den himmelska kärleken. Han är villig att afstå från den jordiska kärlekens rosor för att vinna hennes strålkrans. Det finnes i hela denna tankegång uppenbarligen en reflex af den platonska Eroslären, fast helt obestämd i konturerna, utan filosofisk formulering. Hur litet förtrogen Stagnelius vid denna tid var med den platonska terminologien visar det ställe, där han talar om andens öfvergång från timligheten till det eviga:

> De sköra trollglas krossas dock en dag
> Som återstråla Dina skönhetsdrag
> *Och tingens former fly som morgontöcken.*

I den kursiverade raden identifierar han »tingens former» med den väsenlösa och förgängliga jordiska tillvaron. En-

ligt Platons terminologi äro tingens former själfva de eviga idéerna.

Hvad som oemotståndligt tvingar Stagnelius in i transscendentalismen, i en åskådning som lägger hufvudvikten på det eviga, det hinsides, är själfva intensiteten i hans njutningslängtan och skönhetstörst. Hans åtrå är så stark, att den icke kan tillfredsställas inom den jordiska tillvarons ram; den postulerar därför en högre, fullkomlig, odeladt salig värld. Ingen kunde vara mera skickad att tillägna sig den platonska Eros-myten än Stagnelius; den gaf genialt försinnligad, på en gång filosofisk och poetisk form åt det centrala draget i hans natur och åt hans djupaste erfarenhet.

I dikten *Till Skönheten* (I: 278) skildrar han, hur han förgäfves jagat den sköna ogripbara skuggbilden. Han kallar den idealet (r. 43). Ordet är Schillerskt. Det uttrycker den platonska idealismen i den form den fått i en hel rad Schillerska dikter, *Sehnsucht*, *Der Pilgrim*, *Die Ideale*, *Das Ideal und das Leben*. Idealet är en uppenbarelse af det sköna skenet; det existerar icke på jorden, men hänvisar på en högre verklighet. Stagnelius har lika väl som Tegnér tillägnat sig Schillers idealism; i denna poetiska gestalt har Platons idélära först trädt honom nära. Det finnes flera af Stagnelii dikter, som äro genomdränkta af dessa Schillerska stämningar (se Kommentaren, s. 65, 69, 70, 81, 96). I *Lycksalighetens Ö* (I: 328) bjuder honom en härlig kvinnogestalt »till kusten där njutningens *urbilder* le». Det är de saliga öar, som han besjunger i dikten *I kedjor, o Himmel! jag smäktar* (I: 393); himlen är där blåare, solen mildare och månen klarare, förgängelsen, den jordiska växlingen nå ej de evigt grönskande lundarna. Njutningsparadiset har här redan fått filosofisk belysning: urbildernas, idéernas värld är upphöjd öfver den rolösa förändringen.

Den ovaraktiga förgängligheten i alla jordens njutningar förmår Stagnelius att lyfta blicken till de eviga stjärnorna. I dikten

Till Ynglingen (I: 366) varnar han för blomsterdalen: lifvets gåta klarnar icke i nöjets armar.

Se! gränslös är din ban. På Snillets höga vingar,
Af kroppens dunkla band i gruset fåfängt snärd,
Din själ i eterflykt kring stjernorna sig svingar
Och i en blomsterdal Du söker dock din verld.

Stjärnorna äro eviga och oföränderliga i motsats till de snabbt vissnande jordiska rosorna. Att betrakta dem är att lefva i en högre sfär. I *Gunlög* (III: 27) skildras, hur passionerna stillas under stjärnhimmelen:

Så himlens åsyn om en stjärnljus natt
Med hastig klarhet slår vårt inre öga.
Begäret sjunker, döende och matt
Och anden vingad sväfvar i det höga.

I den stora stjärnhimmelsdikten på alexandriner (I: 288) ser man, hur denna motsats mellan stjärnorna och jorden får filosofisk innebörd. De klara solarna tröttna aldrig, med strålande ögon ha de sett ned på alla de riken och släkter, som skiftat på jorden.

Ur eterkällors svall ovansklig kraft och fröjd
De dricka leende i himlens blåa höjd
Och spinna dygn och år och sekler och Äoner
I evigt cirkellopp kring välbekanta zoner.
Från verldens födslostund ler deras blomma än.
O mänskja! hvad är du? rys och din vanmakt känn.
Lik Rosen slår du ut i dagens första strimma.
Med tårar kring ditt lik sig breder quällens dimma
Och ingen morgons ljus och ingen fogels röst
Ur slumren väcka dig vid Jordens dunkla bröst.

Det är den kontrast, hvarom Schiller diktat *Das Ideal und das Leben.* Stjärnorna höra till idéernas eviga värld. Tankegången återvänder i elegien *Ödet och Slumpen* (I: 211). Det torde vara en af de äldsta dikterna med rent filosofisk karaktär. Ödet härskar öfver stjärnorna, »och till harmonisk dans tvingar sy-

stemernas klot». Men på jorden råder blott slumpen; därför bor här förgängelsen:

> Klädde i slöjor af stoft, kring materiens nattliga öcknar,
> Vandra idéerna här, eterns gudomliga barn,
> Irra och söka ett mål och söka det evigt förgäfves,
> Ty från sitt fädernesland stego de brottsligt hitned.
> Allt det goda förgås, af ett sämre besegradt och utträngdt,
> Flyktigt är blommans lif, törnet på vintrarne rår.

Här föredrages sålunda den platonska idéläran; den har icke blifvit närmare förknippad med Stagnelii lifsåskådning; den framkastas nästan som ett tankeexperiment, ty dikten slutar med en fråga: månne det icke förhåller sig så? Dikten är hvarken klar eller ens formellt oklanderlig — se r. 11—14! — och man är frestad att förklara den ungefär samtidig med stjärnhimmelsdikten, som förut visats tillhöra vintern i Kalmar 1814—1815. Motsatsen mellan de eviga stjärnorna och de flyktiga jordiska tingen är gemensam för båda dikterna. Och äfven i stjärnhimmelsdikten framträder icke blott religiös andakt, utan också ett gryende filosofiskt intresse. När det i begynnelsen (r. 10—11) heter: »Ty, Herre, dig förutan — Ej stoftet tänka kan, dess tankar ljud ej bli,» så är detta ett eko af den välbekanta Locke-Voltaireska metafysiken, enligt hvilken Gud i sin allmakt gifvit materien förmågan att tänka. Men i diktens afslutning förråder sig däremot en begynnande förtrogenhet med den filosofiska idealismens tankegångar. Efter att ha redogjort för, huru människorna i stjärngrupperna återfunnit bilder af »mänskjor, ting och djur», fortsätter han:

> Så Jorden blott sig sjelf i himlens spegel ser,
> Oändlighetens fällt blott tankens vålnad ter,
> Sig blott för ögats blick en Sol tillkännagifver
> Och skådandet är ett med hvad som skådadt blifver.

Det är den tyska kritiska filosofiens grundprincip, föredragen på franska alexandriner — mötet mellan gammalt och nytt hos Stagnelius. Man behöfver icke tvifla om, hvar Stagnelius stiftat

bekantskap med detta revolutionerande betraktelsesätt: i madame de Staëls nyss utkomna *De l'Allemagne*. Ännu har icke den nya åskådningen trängt Stagnelius i märgen; han anför den helt sinnrikt som en sats, hvilken får en slående bekräftelse i stjärnbildernas namn: åskådningens subjektiva karaktär belyses oöfverträffligt på detta område. Det skulle komma en dag, då han med en helt annan djärfhet skulle tillämpa satsen, att den yttre verkligheten blott är en projektion af själens lif.

Men icke blott den kunskapskritiska idealismen, äfven den metafysiska idealismen skymtar i slutet på stjärnhimmelsdikten. Stjärnorna vinka själen upp till sig, heter det.

> Nu till de blåa land, den urverld henne födt
> Ses själen trånande af lifvets dårskap trött.

Det är mera än kristet, det är platonskt. Själen längtar till himmelen, därför att hon en gång bott där — det är icke den kristna himmelen, det är urbildsvärlden, idéernas rike, hvarur själen fallit ned i materien. Det är den föreställningskrets, som råder i Tegnérs *Stjärnsången*, och hvars tröskel Stagnelius hade öfverskridit i *De l'Allemagne*.

Att Stagnelius snart nog gått vidare på den väg, som madame de Staël anvisat honom, är uppenbart. Ännu i den år 1815 författade elegien *Ond och besvärlig är tiden* finnes det, såsom förut är framhållet, ingenting som tyder på spekulativa intressen mer än raden om madame de Staël; hans uppmärksamhet är ägnad statsmännen, hjältarna och skalderna. Men att hans filosofiska studier fortgått under de närmaste Stockholmsåren framgår af den år 1818 skrifna dikten *Trosbekännelse* (I: 49); den är, såsom ALBERT NILSSON påpekat (Svensk romantik, s. 404) färgad af Schellings religionsfilosofiska åskådning. Snart därefter står Stagnelii filosofi i full blomstring och har kring en platonsk kärna samlat idéer, som äro djupt besläktade med hela den idealistiska och romantiska spekulationen.

Hvad som på ett afgörande sätt förde Stagnelius öfver till den platonska idéläran var emellertid icke litterära intryck eller filosofiska studier. Det var i stället, såsom här redan framhållet, en omedelbar lifserfarenhet. Det otillfredsställda och otillfredsställbara kärleksbegäret var för Stagnelius ett evigt *crux*, tillvarons stora mysterium. Den platonska Eros-läran skänkte honom en förklaring till mysteriet. På samma gång gaf den en ideell tolkning af begäret, visade en väg till resignation och harmoni.

Det var under de första Stockholmsåren, som denna utveckling ägde rum. Den är förknippad med namnet Amanda, som i Stagnelii diktning är symbolen på kvinnoskönheten och den ouppnåeliga kärlekslyckan.

Det är ingen tillfällighet, att kvinnoskönheten just vid denna tid lägger beslag på Stagnelii hela intresse. I Stockholm stack den honom i ögonen på ett helt annat sätt än förr. Om hans utomordentligt starka erotiska känslighet vittnar så godt som hvarje dikt han skrifvit. Men man kan lätt tänka sig, att han hvarken i de små universitetsstäderna eller i Kalmar hade haft tillfälle att låta blända sig af strålande kvinnouppenbarelser. I Stockholm var det helt annorlunda. Till och med för den tillbakadragne enstöringen erbjödo sig öfverallt lockande och tjusande syner. Stagnelius har sökt dem, som malen söka ljuset. Därom vittnar hans diktning, som till stor del handlar om Tantali kval.

Uppenbarligen är det år 1815, efter ankomsten till Stockholm, som han diktat *Till Venus* (I: 147). Det är en revy öfver de sköna flickornas tallösa här. Deras gracer äro af det mest omväxlande slag, men ett drag ha de alla gemensamt: ingen är villig att besvara hans suckar och kyssar. Frågar man sig, hvar Stagnelius, den osällskaplige, oansenlige, ja, fule enstöringen kan ha sett en så brokig skara, så ligger svaret i öppen dag: på teatrarna och de offentliga balerna. Att Stagnelius hade ett

lifligt teaterintresse, har redan påpekats vid analysen af *Cydippe*. Vill man ha en lefvande bild af Stagnelius som teaterbesökare, och på samma gång en klar och öppenhjärtig bekännelse om hans erotik, så behöfver man blott läsa den elegi (IV: 380) som börjar:

Allt sen människor först bebygde den blomstrande Jorden
Ingen dödlig som jag brunnit af kärlekens eld.
Dock för en enda, retande Mö mitt hjärta ej klappar,
Vid sin triumfvagn en icke i kedjor mig läst.
Hårdare, Bröder! mitt öde är. Jag älskar dem alla
Alla i féiska band snärja min fladdrande själ.
Hvarje gungande barm i mitt hjärta väcker begären
Hvarje strålande blick byter i lågor min blod.

Att älska en enda, äfven olyckligt, vore en salighet, menar Stagnelius, mot det att pinas af otaliga sår.

Om vid kronornas sken och fiolernas ljud från orkestern
Jag i Thalias hus sitter en afton och ser
Flickans olympiska anlet omdarrat af krusiga lockar
Stråla i rosenglans under en blomstrande hatt
Eller dess barm, af pärlor bekrönt försmäktande vaggas
Häftigt mitt hjärta strax svider af kärlekens pil.
Nu vid en pipas ljud förhänget sig rasslande höjer
Och en Hjeltinna stolt tågar på bräderna fram.
Hon förtrollar mig straxt; jag glömmer min kjusande granne
Och för gycklerskan blott öga och öra jag har,
Hon må sväfva, vid strängarnas takt i luftiga dansar
Eller med dolken i hand tala patetiska ord.
Och ej svalkar den tanken min brand att kjuserskans rosor
Endast äro ett lån, alla dess känslor en dikt.
O! jag älskar så högt att bedras af den flyende villan
Och i min känslas rus endast Gudinnor jag ser.
Åter vid pipans ljud förhänget sig rasslande sänker
Hem med drömmande fjät vandrar jag ensam och stum.
Ser jag en Flicka då vid lycktornas gullröda skimmer
Tätt vid sin älskares arm smyga till kärlekens fest
O! då betages mitt bröst af en qualfullt svällande brånad
Länge stirrar min blick efter de lyckliga två.

Den stumme enslingen har frossat i ögonens begärelse. Att man i denna elegi fått en så osminkadt realistisk bild af Stagnelii jordiska hvardagstillvaro, det beror på de klassiska litterära före-

bildernas makt: Ovidius och Propertius hade talat öppet om sina erotiska erfarenheter, och kanhända kände Stagnelius också deras lärjunge, författaren till *Römische Elegien*. Eljest undergå intrycken i Stagnelii fantasi en så genomgripande omvandling, att det är svårt upptäcka den enkla verkligheten därbakom. Men i en sådan dikt som *Den Vandrande Riddaren* (I: 320) låter det sig göra. Den skildrar helt enkelt flanören på Stockholms gator, på jakt efter hvarje skymt af kvinnlig skönhet, liksom riddaren i forna dagar färdig att lägga sitt hjärta inför hvar okänd prinsessas fötter.

Kring torg och gator jag en främling irrar
Med tysta hopp.
Till hvarje fönster, under tiden, stirrar
Mitt öga opp.

Och ser jag där en älskvärd Tärna sitta
Med lockigt hår,
Så häftigt genast mina ådror spritta
Och hjärtat slår.

Odyssén är lång. Han skymtar en stjärnblick och en rosenkind under ett flor. Han stiger in »där skylten vinkar mig att dricka», och möter en Hebe, som kommer honom att citera Höga Visans mest brännande ord. Han besöker en danslokal — vi kunna gissa på de Kirsteinska balerna — och där väntar honom det värsta.

Nu i en sal, där flickor, utan ända
Vid kronors glans
Och instrumenters gälla dån sig vända
I yppig dans,

Jag stiger in; då fattar kärlekssmärta
Mig rätt, o ve!
I tusen bitar villigt nu mitt hjärta
Jag delade.

Han ratar ingen. Om hon bär diamanter och en rasslande silkesslöja, eller en enkel hornkam, den junoniska och den cypriska, den guldblonda och den agatsvarta —

Är allt det samma — lika kärleksifver
Dock för mig rår
Och hvarje skönhet som en blick mig gifver
Mitt hjärta får.

Det är alldeles samma dikt som *Till Venus*, men den ger ojämförligt mycket mera af den konkreta situationen. Stagnelius har själf daterat den till 1815, och därmed bekräftat dateringen af den förra. Men hvarför har Stagnelius öfver hufvud satt ett årtal på denna poetiskt föga märkliga dikt? De dikter, som han 1818 försåg med årtal — de äro icke många — ansluta sig alla till bestämda yttre epoker. Det är, genomgående, de patriotiska dikterna, som inspirerats af tidshändelserna; därför alla i första boken *Lyriska Dikter och Elegier*. Det är vidare sådana dikter, som stå i samband med hans personliga öden: *Elegi* (I: 252), *Till Bachus* (I: 283, I: 285), *Hymn till Venus* (I: 265). Med årtalet 1815 har han uppenbarligen velat fasthålla, att dikten är ett nedslag af stämningarna efter flyttningen till Stockholm. Han har sålunda själf varit medveten om denna epoks karaktär.

Det finnes ett annat, ofrivilligt vittnesbörd om Stagnelii upptagenhet af hufvudstadens kvinnliga skönheter. När han 1822 diktade *Bacchanterna*, lät han Orfeus tala om den brinnande ifver, hvarmed han sökt Visheten, den spekulativa sanningen. Orfeus skildrar sin eldhåg genom att jämföra den med ynglingens kärlekslängtan:

O höga Vishet! ingen yngling söker
Sin barndoms brud, sin drömda älskarinna,
I lifvets hvimmel, *i de höga städer*,
Vid kölbefarna floders rand, *i trängseln*
Vid skådespelen, lika ömt och troget
Som, djupt i skogars natt, kring berg och dalar,
Jag sökte dig.

De kursiverade orden passa dåligt i Orfeus' mun; de grekiska kvinnorna besökte icke teatern. Men de innehålla en trogen reflex af Stagnelii egen ungdom: innan han börjat eftersträfva

den spekulativa visdomen, hade han sökt sin drömda älskarinna, den brud, som han från barndomen svärmat om, i de höga städer, i trängseln vid skådespelen. Ingen hade han funnit, som besvarat hans stumma kärleksbön. Han var och förblef den försmådde.

Hur full han var af den kvinnoskönhet, som log och lekte omkring honom, bekände han, när han år 1818 diktade sin sång *Till Qvinnorna i Norden*. Han hade själf valt ämnet. Dikten uttrycker hans svärmiska beundran och hans smärtsamma resignation.

Amanda är den symbol, hvarunder han besjunger den oåtkomliga kärlekslyckan. I *Mina önskningar* (I: 133) drömmer han sig med henne i ett Gessnerskt paradis; men han vet, att drömmen är fåfäng: »Allena skall jag öknen tåga — Allena sofva i min graf.» I *Amanda* (I: 149) smälter den älskades skönhet samman med naturens, liksom för Kellgren i *Den nya skapelsen*.

Men aldrig min trånad
Till målet skall nå.
Blek, suckande, hånad
Jag enslig skall gå,
Skall evigt, Gudinna!
Likt stjernan dig se
Högt öfver mig le
Och aldrig dig hinna.

I *Näktergalen* (II: 32) liknar han sig vid den oansenliga fågeln, hvars sång tjusar, men som själf är försmådd: »Skild från strider, glam och lekar, — Den förkastade sig gömmer — I en magisk natt af ekar, — Undan solens grymma sken, — Och i stilla svårmod drömmer — På en dunkel, löfrik gren.» I *Näktergalen och Rosen* (II: 33) klagar han öfver sin lott att ensam sitta »i tomma kärleksdrömmar», medan andra lyckligare »i flickans ljufva armar nöjets orgier fira»; och näktergalen nämner rosen-Amanda:

Ljufva sinnebild af jordens
Alla retelser och nöjen.

Man kan icke gärna klarare understryka den symboliska innebörden. I elegien *Ond och besvärlig är tiden* (I: 198), där han klagat öfver att icke få ta del i statsmännens, krigarnas och skaldernas lysande bedrifter, fortsätter han med att utmåla, huru äfven kärlekslyckan är honom beröfvad. Han har sett en skönare tärna än Europa och Leda, »henne Amanda blygt nämnde min bäfvande sång».

Gudar! för mig ej blomstrar dess mund, dess rosiga kinder,
Icke af ömhet för mig strålar dess himmelska blick,
Därför skall äfven mitt lif sig i enslig jämmer förtära
Därför med gråtande ljud klingar min sorgsna teorb.

I en annan elegi (I: 213) berättar han, hur han öfverallt omges af gycklande kärleksdrömmar; i hvar hydda ser han en flicka och sjunker till hennes barm, under hvart träd skådar han en rosig herdinna.

Dock bland den retande här af rosenfärjade drömmar,
Som kringsväfva min själ, kronan, Amanda! Du bär.

Förgäfves försmår hon honom, i drömmen är hon likväl hans brud.

Hammarsköld har först framkastat den gissningen (Företalet till Samlade skrifter 1824, I: 22), att »en häftig men obesvarad kärlek i sin mån bidragit till den melancholiska sinnesstämning, som utmärkte Stagnelius»; han förser dock sin gissning med en reservation: »i händelse de förtroenden, hvilka en Poët i sina Sånger meddelar, äro efter orden att lita på». I sak har Hammarsköld rätt: häftig men obesvarad kärlek har Stagnelius uppenbarligen lidit af, enligt egen mening mera än någon annan dödlig (»Allt sen människor först»). Men att hans kärlek skulle varit riktad på en bestämd individ, förefaller icke sannolikt; Stagnelius har, om någon, öppet erkänt sitt begärs utprägladt polygama natur (jämför äfven *Vandrarens Visa*, I: 113). Amanda är ingenting annat än ett namn, en symbol; den abstrakta karaktären ligger om man så vill i själfva ordet, som blott är en böjnings-

form af verbet *amare*. Det finnes i dikterna till henne icke en rad, som antyder en personlig upplefvelse, en konkret situation eller en individualitet. Hon har »blåa ögon, svarta lockar, rosenkinder» (II: 36, I: 133), men det har alltid Stagnelii ideal. Det mörka håret vänder ständigt igen, när Stagnelius skildrar kvinnoskönhet; Zulima (I: 139) har korpsvart hår; Hilma i *Kärleken och Landet* likaså (I: 158, r. 155); Damon (I: 162) kransar sin Kloës svartbruna lockar; Hilda, som älskas af Hylas (I: 169), sitter »med liljor kring de svarta håren»; Maria i *Brudnatten* (I: 332) är lika svartlockig. Redan den brud han drömde om under sin barndom på Öland hade detta karaktäristikon; i *Till Öland* (II: 190) heter det: »Der går mitt hjertas ideal — I skötet af en fridsam dal, — Med rosenhy och svarta lockar — Hon däjlig går och blommor plockar.» — Det är blott när Stagnelius direkt riktar sin sång till *Qvinnorna i Norden*, som han måste låta hårfärgen vara obestämd, eller, sanningen likmätigt, måste skildra henne »i ljusa lockars gulltiar» (II: 215, r. 28).

Den romaneska uppfattning af Stagnelius som olycklig älskare i ett alldeles konkret fall, hvilken Hammarsköld antyder, har naturligtvis under en sentimental tidsålder upptagits med begärlighet, och efter hand har en hel litteratur om Amanda vuxit upp. Följande bör emellertid fasthållas: man kan icke ur Stagnelii dikter läsa ut en verklig kärlekshistoria.[1] Vidare ge de biografiska källorna icke det minsta stöd för gissningen. Biskop

[1] ALBERT NILSSON har visserligen försökt häfda (Svensk romantik s. 288—296), att Amanda icke kan vara en idealbild, ty hon skulle då icke ha skildrats som »oförstående och hård». Men äfven ett ideal är naturligtvis icke alldeles blottadt på empiriska inslag. Att symbolen för kvinnoskönheten i Stagnelii fantasi är kallt afvisande, har sin orsak i de erfarenheter, som Stagnelius besjunger i dikten *Till Venus* (I: 147), af skalden själf ställd omedelbart före *Amanda*. Det heter där: »Hur länge skall jag i din sköna verld — Af fåfäng trånad långsamt bli förtärd.» Det svarar alldeles mot den rad i *Amanda*, som Albert Nilsson anser bevisa Amandas jordiska existens: »Blek, suckande, hånad.» Om man accepterar Albert Nilssons argumentering, skulle man äfven kunna bevisa, att Stagnelius med Venus åsyftat en bestämd dam; kärleksgudinnan som sådan måste vara mera tillmötesgående.

Stagnelius afvisade genast (i bref till Hammarsköld af den 21 okt. 1824) påståendet såsom »sit venia verbo, mindre grundadt», och i bref till Sondén af 26 juni 1828 (Samlade skrifter 1836, III: 443), förklarade han det, mindre eufemistiskt, vara »utan all grund». Man kan fästa mindre afseende vid faderns vittnesmål, men så mycket mera måste man ta hänsyn till WIMMERSTEDTS. Denne skrifver (a. a., s. 342): »Till sist några ord om hans förmenta, olyckliga kärlek. Äfven här må romantiken vika för verkligheten: en sådan svärmisk obesvarad kärlek har aldrig funnits i hans hjärta. Hans syskon och intimaste vänner hafva samstämmigt och ofta uttalat sin bestämda öfvertygelse därom, att detta så allmänt förmodade förhållande varit helt och hållet grundlöst.»[1]

Wimmerstedt företräder här Stagnelii förtrognaste syster och bäste vän. Hvad de skulle haft för skäl att förhemliga eller förneka Stagnelii kärlekshistoria, är omöjligt att inse. Hela deras syn är nykter och sanningskär; de tala ärligt om, att Stagnelius var hängifven åt »den lägre erotiken». Med deras uppfattning öfverensstämma Stagnelii egna bekännelser och resultatet af den psykologiska analysen. Därmed öfverensstämmer också den bild man äger af Stagnelii Stockholmsvistelse. Huru skulle den osällskaplige enstöringen, som icke ens hade manliga vänner, som aldrig tyckes ha kunnat knyta en personlig förbindelse utanför hemmets krets, ha lyckats träda i personligt förhållande till en representant för den högsta kvinnliga skönheten? Hela Amandadikten handlar ju just om den förtrollande varelsens absoluta oåtkomlighet. »Mig en hopplös kärlek drager — Till den taggomvärfda Rosen.» (*Näktergalen och Rosen.*) Och om Amandadiktningens tillkomst just under de ohjälpligt isolerade

[1] Detta uttalande synes ha varit obekant för ALBERT NILSSON, Svensk romantik, s. 287—288, likaväl som den af Böttiger förmedlade traditionen (a. a., s. 205): »Sjelf förklarade skalden mer än en gång för sina närmaste, att han i Amanda besjöng ett ideal, hvars motsvarighet icke fanns och aldrig funnits på jorden.»

Stockholmsåren, finnes ju icke det ringaste tvifvel; till yttermera visso har Stagnelius själf i *Landsbygden* (II: 140) talat om den flydda tid, »då hvarje träd i skogen — Då nymferna i Mälarns alla grottor — Genljudade, vid harpans klang, Amanda! — Och jord och himmel buro hennes drag».

Så till vida kan man med största bestämdhet påstå, att Stagnelii erotiska lif alls icke erbjuder några problem; det är sällsynt klart och genomskinligt. Om man däremot sätter i fråga, att kärleksdrömmen i Stagnelii fantasi mycket väl kan ha burit individuella drag, att *en* gestalt, *ett* anlete stått för honom i högre ljus än alla andra, så är ju detta en sak, som undandrar sig alla diskussioner. Det vore barnsligt att bejaka eller förneka. För uppfattningen af Stagnelii erotik har detta ju ingen betydelse. Det väsentliga är, att han icke i real, konkret, personlig och andlig bemärkelse upplefvat kärleken. Ögonens begärelse, hetsig dröm och maktlös trånad, samt som komplement därtill sexuellt umgänge af lägsta art — evig och djup otillfredsställdhet.

Att Stagnelius icke personligen upplefvat något på det erotiska området, därom har man slutligen hans egen tydliga förklaring år 1818. När han besjöng »Nordens Qvinnor», låg det i ämnets natur, att han äfven måste beröra sitt personliga förhållande till sångens föremål, han måste, för att tala med Franzén, framställa Nordens kvinna som »ett individuellt föremål för skaldens känsla». Det skedde i slutstroferna; men de handla om den ljusa hamn, som »i barndomslifvets sälla dagar» tjusat honom, med andra ord om hans ungdomstycke för Constance Magnét.[1] Det är ett halft bleknadt minne han uppfriskar. Hade

[1] För ALBERT NILSSON, som insett att Amandadikterna tillhöra Stockholmstiden (a. a., s. 292), är detta dilemma olösligt. En annan sak vore, om man ville häfda, att Amanda vore identisk med Constance Magnét. Att hon från början varit hans svartlockiga ideal, lider knappast tvifvel. Den, som ville försvara denna hypotes, skulle kunna påpeka, att hon var af fransk börd, och att Magnét på franska heter Aimant, i femininum Aimante, hvilket onekligen är så likt Amanda,

han haft en verklig upplefvelse under de förflutna åren i Stockholm, då Amandadikterna tillkommit, så skulle man här ha funnit några spår däraf. I Stockholm hade han vandrat kring, pinad af en kärlekseld, hetare än hvad någon dödlig känt, »allt sen människor först bebygde den blomstrande Jorden». »Dock för en enda retande Mö mitt hjärta ej klappar.»

Kärleksbegäret är alltså otillfredsställbart. Den platonska Erosmyten ger en förklaring till kärlekstrånadens intensitet: skönheten, och framför allt människogestaltens skönhet, är en afglans af idéernas skönhet, som själen en gång skådat i preexistensen. Hvad själen eftertraktar i kärleken är själfva sitt eget förlorade salighets- och fullkomlighetstillstånd. Men den sanne Eros är den, som icke förlorar sig i åskådningen af den sinnliga skönheten, utan som uppstiger från det tillfälliga till det väsentliga, från de enskilda sköna fenomenen till skönhetens idé, till det eviga och öfversinnliga. Det är tankegången i *Symposion*, som för Stagnelius blir afgörande.

I *Afsked till Lifvet* (II: 37) ser Stagnelius redan Amanda i preexistenslärans ljus. I ursprungsbildernas värld, heter det, ha hans och hennes själar blott utgjort »ett enda gudaväsen», och när sinnevärldens bojor fallit bort, skola själarna ånyo »till en enda sammansmälta». Kärleken är reminiscens. Denna dikt innehåller icke mera af platonsk tankegång än hvad som ingår i Schillers bekanta kärleksdikter till Laura (*Geheimnis der Reminiscenz* m. fl.), alla varierande återerinringens motiv; Atterboms svärmiska *Erotikon* hör till samma krets. Med stor sannolikhet kan man antaga, att det är hos Schiller, som Stagnelius först

som ett presens particip kan bli ett gerundivum. Men allt dylikt har blott kuriositetsintresse. När Stagnelius skref sina Amandadikter, låg den lilla ungdomsepisoden flera år tillbaka, och monogam trohet var icke hans sak. Det som fyller hans dagar och drömmar är den blossande, men oåtkomliga kvinnoskönheten rundt omkring honom, den »taggomhvärfda rosen». De romantiskt-sentimentala gissningarna ha underordnad betydelse för den realistiska uppfattningen af Stagnelii psykologi.

mött denna poetiska platonism; ty ännu *Kärleken* är i stil och hållning en Schillersk reflexionsdikt.

Men snart har Stagnelius vida djupare och personligare tillägnat sig Eroslären. Han har funnit en tröst i den tanken, att den jordiska skönheten icke är hvad kärleken eftertraktar; det sinnliga begäret är i grunden ett missförstånd. I den förut citerade elegien *Allt sen människor först* (IV: 380), där han skildrat begärens smärta, talar han till slut om den lindring han fått:

> Ack! det sällhetsbegär som fräter mitt glödande hjärta
> Alldrig på jorden det skall fyllas och ända mitt qual.
> Dock ur himlarnas famn den belönande kransen mig vinkar.

Venus Urania skall öppna sin famn för honom, ty, heter det,

> Formen jag älskade blott och formen är Gudomens spegel
> Skiljd från materiens slagg evigt han kjusar mig där.

Stagnelius talar nu helt och hållet Platons språk, i motsats till förra gången han apostroferade Venus Urania (*Hymn till Venus*, I: 265).

Denna syn ger honom kraft att öfvervinna sin passion. I *Uppoffringen* (II: 149) bjuder han Amanda farväl. För den sanne Eros är det sköna föremålet ett medel att bli erinrad om skönhetens idé; det är blott ett trappsteg på själens vandring mot evigheten. Stagnelius uttrycker det med filosofisk bestämdhet:

> Ja! kedjan måste krossas,
> Den sköra formen lossas
> Om tingens väsende skall uppenbaras,
> Och som för gyllne strålen
> Ett töcken flyr, — så för Idén symbolen.

»Den sköra formen», som skall frigöras, är idén, kärleken till det eviga, symbolen är den jordiska kärleken, Amanda.

I sonetten *Månen* (II: 204) ser han icke längre Amandas ansikte lysa mot sig ur månens ring, utan sitt »forna Sjelf», själens förlorade ursprungsskönhet, hvarom Amandas skönhet erinrat honom. I de båda dikterna med titeln *Månflickan* (II: 82, 83)

sväfvar en himmelsk flicka ner på ljusfloden och manar honom att följa med ditupp och glömma Amanda. Den jordiska kärleken är ett misstag, en villa: »Blott efter Flickan i Månen — O jordens Söner! I tranen — När kärlek eldar Ert bröst.»

Kärleken till Amanda måste öfvervinnas, men den himmelska uppenbarelsen är icke henne helt olik. I elegien *Icke af tid och rum de lefvande andarne fängslas* (II: 53) drömmer sig skalden stå inför altaret för att ändtligen förenas med sitt »jordlifs drömda object, den älskade tärnan»; men i det afgörande ögonblicket sväfvar i stället ned en seraf, »Amanda lik, icke Amanda likväl». Den jordiska skönheten har tjänat till att väcka den himmelska Eros; därför bär ängeln Amandas drag. Kärleken till Amanda behöfver nu icke öfvervinnas, blott adlas och renas; Amanda förblir icke alltid en lockande »sinnebild af jordens alla retelser och nöjen», hon blir själens ledsagerska till Gud, ett helgon, en ny Beatrice. I *Landsbygden* (II: 140) bjuder skalden Amanda att träda till sin sida. Amanda har en gång varit hans »falska religion». Nu är det annorlunda.

> Räck likväl nu, förutan tvekan, handen.
> Min verld är dömd. Ej är du qvinna längre,
> Och jag ej man. Guds barn vi äro båda,
> I snöhvit oskuld klädda begge två.
> Rent är mitt hjerta. Qvalens långa skärseld
> Till himlens altar det ånyo invigt.

Den himmelske Eros har segrat. Han bjuder Amanda icke till »flärdens lekar», utan till »betraktelsens och fridens sabbath», till begrundande af Guds ord.[1]

[1] Den uppfattning af de olika faserna i Stagnelii Amandadiktning, som jag framlagt redan 1910 i Stridsmän och sångare, har jag icke funnit anledning att här ofvan frångå. ALBERT NILSSONS kritik (a. a., s. 288, 322—339) består hufvudsakligen i ett logiskt distingerande mellan Amanda och den himmelska uppenbarelsen; Amanda är enligt Nilsson ingenting annat än den jordiska kärleken, ja, en bestämd jordisk kvinna. Men Stagnelius betonar ju själf, att serafen är lik Amanda och tar hennes plats, och i *Landsbygden* tilltalas Amanda *sköna Helgon*. Den jordiska Eros är en symbol på den himmelska och står icke i oöfverstiglig

Att det är erotiken, som fört Stagnelius in i den platonska filosofiens mysterier, ligger i öppen dag. Det har fått ett klart uttryck i *Liljor i Saron.* Den första stora dikten där heter *Kärleken* (II: 256), och är en framställning af Eros-läran. Efter den teoretiska delen följer en apostrof till Amanda. Hvadan kommer den gränslösa trånad, som drifver mig till dina fötter, frågar skalden. Det är icke du, den jordiska kvinnan, som tändt den härjande elden i mitt blod: »Ej Amanda! dig min trånad söker.» I dig älskar jag blott symbolen af mitt forna jag.

Skön, lik strålen i ditt blåa öga,
Glänste själen fordom vid den höga
Gudathronen i Cherubers chor.
Ljuft hon brann, som dina kinders blomma,
Log som dina läppar, tills den fromma
Sjönk, förledd, ur sina himlar neder
Till det grus der vanskligheten bor.

Amanda är själens evighetsminne.

Det är säkert med rätta, som Stagnelius ställt poemet *Kärleken* i spetsen för *Liljor i Saron.* Det betecknar den portal, genom hvilken han vandrat in i den idealistiska spekulationens förlofvade land. Han nämner sin mästare, då han talar om »Platos själ mot blåa fosterlandet — Sväfvade ur Hyles dimmor opp». Formellt bär dikten vittnesbörd om platonismens störste moderne diktare, Schiller. Rytmerna äro Schillerska, den praktfulla diktionen pekar åt samma håll. Det är en lofsång öfver kärlekens allmakt, liksom Schillers af Stagnelius öfversatta *Triumph der Liebe*, det är en metafysisk lärodikt liksom *Das Ideal und das Leben.* Ännu har Stagnelius ingenting af romantisk formgifning, af den fria symboliska fantasileken. Mycket af den

motsats därtill. Amandas metamorfos från att vara den mö, som »bär kronan bland en retande här af rosenfärjade drömmar», till att bli symbolen på själens förlorade himmelska oskuld, själf ett snöhvitt helgon, var klart framställd i Stridsmän och sångare; och hufvuddragen af denna framställning torde icke låta rubba sig.

fransk-klassiska reflexionspoesien lefver kvar liksom hos Schiller; men tankarna äro Platons. Det är säkerligen också en af de äldsta dikterna i *Liljor i Saron;* den föredrar i dogmatisk form den nya åskådning, som sedan bildar grundvalen för Stagnelii nya dröm- och fabelvärld, för hans experiment och grubblerier.

I den återblickande, i rent psykologisk mening självbiografiska dikten *Mig fostrade, i nardusrika ängar* (II: 214) har Stagnelius själf gjort den kvinnliga skönhetens mysterium till hufvudfaktorn vid sin omvändelse. Han hade glömt himmelen, förklarar han; ett mystiskt kval rasade i hans inre.

Då framsteg du omsider, Nordens Quinna!
I ljusa lockars gulltiar, med händer
Af oskuld varma, steg du rosensmyckad
En himmelsk gåta för min aning opp.
O ljufva anblick! Lik en gyllne stjernbild
Du genomstrålade mitt ödes mörker
Och minnen från en närbesläktad himmel
Olympiskt grydde med ditt blåa öga.
Då flöt min känsla i melodisk sång,
Och lyran sjelfmant klingade din ära.
Dock länge länge ej min tanke hann
Till gåtans ord. Af fenomenets glans
Mitt öga dårades och såg ej själen
Som dvaldes inom den, en Amor lik
Bland unga rosor gömd på Cyperns stränder.
Då var jag osäll, ty hur grymt att tro
På skenets verklighet, att irrbloss jaga!
Så minnets nykterhet och glömskans rus
Beständigt stridde i mitt qualda hjerta
Tills minnet segrade och från den höjd
Dit i triumf mig tankens vingar buro
Jag fosterbygdens väna morgon såg
Ur fjerran himlar le som morgonrodnad.

Han har här sagt allt om sin utveckling. I det strålande kvinnoögat grydde för honom idévärlden. Det var slutligen tankens vingar, som lyfte honom ditupp; men det som dref honom var Eros, törsten efter kärlek, skönhet och lycka, efter allt hvad som var honom förnekadt i den jordiska tillvaron.

Den sinnliga kärleken var efter detta ett genomskådadt mysterium, en löst gåta — ett irrbloss, som själen icke bör följa, utan som blott bör väcka hennes minne af de eviga stjärnorna. Kärleken kan icke skänka tillfredsställelse. Icke blott därför att den var oåtkomlig för Stagnelius, utan också därför, att den till själfva sitt väsen är bedräglig. I de prosaiska fragmanten (IV: 315—319) skymtar man en vida mera realistisk tolkning af kärlekslifvets erfarenheter, en det sexuella begärets metafysik. Njutningen håller ingalunda hvad begäret lofvar. Hvarför? »Ty Idéen är alltid högre än symbolen», och könskärleken är blott en symbol. »En symbol måste, för att såsom symbol kunna betraktas, icke utgöra något i och för sig bestående, sjelfständigt helt, icke äga sin förklaringsgrund inom sig sjelf. Den måste, likasom hvar och en gåta, bibringa det reflecterande förståndet icke ett klart begrepp, utan en dunkel aning; den är slöjan, icke gestalten; gryningen, icke dagen. Alltså måste ej tankan dervid kunna stanna, utan genom symbolens blotta varseblifvande känna sig drifven på något utom densamma liggande, på en af symbolen sjelf oafhängig sanning; eller med andra ord: den måste känna sig uppmanad att utforska betydelsen af det gåtlika i symbolen, att söka originalet till bilden.»

När könskärleken gäckande förespeglar begäret en gränslös salighet, så är det sålunda för att tvinga den besvikna själen att erinra sig en högre lycka, en evig och oföränderlig. Och själfva den sinnesstämning af blygsel, hvarmed könskärlekens mystèrer äro åtföljda enligt Stagnelius, hvad bevisar den, om icke att den sinnliga kärleken är en symbolisk upprepning af själens ursprungliga affall från idévärlden och nedsjunkande i materien, »en af Naturen föreskrifven syndabekännelse»? Däraf rodnaden och skamkänslan.

Så är det själfva den omedelbara erfarenheten, som tvingat Stagnelius in på den platonska idealismen. Det sugande begäret, drömmen om en vällust utan namn i den sköna kvinnans armar

— det var minnet af de himmelska idéerna och deras saliga lif. Det köpta famntaget, tomt, fattigt, bedrägligt, med sin skuldkänsla och sitt bittra uppvaknande, det var minnet af det hisnande fallet ned i materien. Lifsmysteriet, det stora och enda, låg afslöjadt i den metafysiska sanningens ljus.

VIII.

WLADIMIR DEN STORE.

Innan framställningen öfvergår till den metafysiska spekulationens egentliga period, hvilken satt sina frukter i *Liljor i Saron*, har den att dröja vid några verk, som tillkommit under öfvergångsskedet, och som också delvis bära spår däraf, nämligen *Wladimir den Store* och de nordiska dramerna.

Att *Wladimir den Store* diktats strax innan den offentliggjordes, d. v. s. år 1817, är i sig själf sannolikt; det bekräftas äfven däraf, att Stagnelius från augusti 1816 till augusti 1817 icke synes ha tjänstgjort på ecklesiastikexpeditionen.

Rent litterärt sedt är *Wladimir den Store* en antikimitation. Redan Stagnelii första episka försök, *Gunlög*, var, trots de ifriga sträfvandena efter nordisk karaktär, i hög grad färgadt af antiken, i första rummet af Ovidii Metamorfoser, men äfven i någon mån af de episka dikterna. *Wladimir den Store* är ett hexameterepos efter Virgilii och Homeros' mönster. Det handlar om folkens stora strider, om konungar och furstedöttrar, om männens rådslag och kvinnornas bäfvande väntan, om stormlöpningar, blodbad och plundringar — alldeles som Iliaden. Det homeriska ligger öfverallt i så öppen dag, att det är öfverflödigt att analysera det i detalj. När Wladimir sitter tyst och stum, höjer »den till loftal färdige Ivan» sin röst. Kornfälten gå i »långhänsvallande vågor» för vindar, som sägas vara »vestanammade»; i bergen gömma sig »mångnyttiga kopparn och mannamördande jernet». Alla dessa exempel på homeriska epitet och homeriska

ordbildningar äro hämtade från en sida (III: 66). Liknelser och skildringar, framför allt stridsscenerna, ha alla en homerisk fläkt. När Wladimir stillar härjningsraseriet i det eröfrade Theodosia, jämföres han med Poseidon, som med sin treudd far kring böljorna och bjuder stormen lägga sig.

Men detta är också det enda ställe, där någon af de antika gudarna nämnes, och därmed är en viktig sida af Stagnelii epos berörd. Hela det hedniskt-mytologiska sceneriet, sedan gammalt ansedt oumbärligt för den episka stilen, fattas, eller rättare, är ersatt af en kristen mytologi. Det är icke Hermes eller Athena, som ila ned till hjältarnas skydd och hjälp, utan änglar och helgon fara med budskap till människobarnen. Öfver valplatsen sväfvar icke Olympen, utan det himmelska Jerusalem. Satan själf stiger upp på jorden i drömmens gestalt. Stagnelius har infört *le merveilleux du christianisme*, af Chateaubriand i *Le génie du christianisme* anbefalldt åt skalderna såsom vida mera poetiskt än den hedniska fabelvärlden; och till sin närmaste förebild har han tagit Chateaubriands eget kristna epos *Les Martyrs*. Ty äfven i detta verk är, trots prosaformen, beroendet af Virgilius och särskildt Homeros ytterst starkt; det kommer till uttryck, om man så vill, redan i det yttre faktum, att *Les Martyrs* är uppdeladt i tjugufyra böcker, alldeles som Iliaden och Odyssén. Ibland kan man tveka, om det är Homeros eller Chateaubriand, som Stagnelius efterbildat. Wladimir får i drömmen besök af Satan, som iklädt sig faderns gestalt för att uppmana honom till förföljelser mot de kristna; det erinrar om den onda ande, som i fjortonde boken af *Les Martyrs*, uppenbarande sig i en väns skepnad, hetsar prokonsuln Hieroclès till kristna blodbad, men det liknar också den bedrägliga dröm, som Zeus skickar Agamemnon i Nestors förklädnad.[1]

I elegiens form hade Stagnelius 1815 hyllat den bourbonska

[1] Om Chateaubriands inflytande på *Wladimir den Store*, se, utom Kommentaren, min uppsats Stagnelius och Chateaubriand, Samlaren 1909.

reaktionens litterära härold; 1817 hade han tillägnat sig hans estetiska syn. I *Cydippe* hade ännu den hedniska Olympen stigit fram i all sin brokiga prakt; i *Wladimir den Store* målas den kristna änglahimmelen hvitt i hvitt. Man föres in i en värld af järtecken och under; strålande kors uppenbara sig i skyarna; fromma eremiter förutsäga Guds planer med mänskligheten, helgonens förböner ingripa i händelseförloppet, änglar och djäflar kämpa om människans själ. Rökelsekaren svängas, och den heliga Cecilias orgor stiga mot höjden. Det hela har en lätt doft af katolsk fromhet, som Stagnelius insupit hos Chateaubriand och A. W. Schlegel, diktaren af *Der Bund der Kirche mit den Künsten.*

Tekniken är homerisk, maskineriet är kristet, men stoffet är ryskt. Stagnelius har hämtat det ur Nestorskrönikan. I Wladimirs gestalt har han velat förhärliga den förste kristne monarken i Ryssland. Motivet har han behandlat med stor frihet — hvarom se Kommentaren! — men han visar sig ha icke föraktliga kunskaper i rysk historia. Han har läst Nestorskrönikan i original, ehuru naturligtvis i öfversättning, och han har begagnat äfven andra källor. Med den oerhörda lätthet att tillägna sig mytologiska figurer, som är Stagnelius egen, har han t. o. m. brukat de gammalslafviska gudomligheterna för sina dekorativa syften.

Icke af en tillfällighet, utan med full afsikt har Stagnelius valt ett ryskt ämne. *Wladimir den Store* är en politisk dikt, full af det patos, som Stagnelius känt åren 1812—1815. I elegien *Ond och besvärlig är tiden* hade han klagat öfver, att han icke fick blanda sig »i kretsen af klappande händer», icke »sjunga triumf», trots det att »Heroernes lysande ålder» återvändt till jorden. *Wladimir den Store* visar, att dessa farhågor varit obefogade.

Karl Johan hade slutit förbund med Alexander mot Napoleon och inledt en politik af intim och förtrolig vänskap med Ryssland. Ingenting kunde vara impopulärare i Sverige. För

Karl Johan måste det ligga vikt på, att de gamla känslorna af afsky och förakt motarbetades så mycket som möjligt inom den allmänna opinionen. Skulle hans politik bli varaktig, måste den ha ett stöd i tänkesättet. Grevesmöhlen, som var kronprinsens publicistiska verktyg, gjorde också sitt bästa att ge den svenska allmänheten en mera fördelaktig föreställning om ryssarna och ryska förhållanden.[1] Men han var näppeligen mannen att skapa någon stämning. Man kan i pressen finna enstaka vittnesbörd om ett så att säga officiöst intresse för Ryssland af vänskaplig art. I Stockholms-Posten försökte man t. ex. lämna närmare besked om den ryska litteraturens utveckling (1817, n:r 283, 296) och redogjorde för de förnämsta arbeten, som sett dagen 1815 och 1816. Men skalderna höllo sig tysta, och 1818 skulle Tegnér träda fram på nytt som rysshatets tolk i poesien, mottagen med jubel. Sent omsider tog Tegnér sin revansch för 1812 års politik.

Det var knappast mer än tvenne författare, som gjorde lojala försök att räcka Karl Johan en hjälpande hand, att skapa en resonansbotten inom det allmänna medvetandet för hans ryska politik. Den ene var Geijer, som år 1817 hyllade kejsar Alexander och Heliga alliansen, den andre var Stagnelius, som samma år gaf ut *Wladimir den Store*. Hans epos betecknar ett allvarligt försök att med poesiens hjälp slå en brygga mellan de båda folken. Att ta upp ett ryskt ämne var i sig självt ett djärft steg. Men Stagnelius gjorde ett lyckligt grepp genom att gå tillbaka mot den rurikska perioden: öfverallt i hans epos figurera de varjagiska namnen, erinrande om den ryska statens urgamla samband med Sverige. Genom hela dikten går en underström af varm sympati med ryska förhållanden; en förbehållslös beundran af Rysslands storhet och makt uttalas på flera ställen. »Den till loftal färdige Ivan» skildrar med stolt självkänsla det väldiga Rysslands omätliga resurser. Han prisar framför allt den

[1] Om den officiösa ryssvänligheten se min Esaias Tegnér, I: 172, 176—177.

ryska hängifvenheten åt furstarna. »Det trognaste folk, som dagens fackla beskiner — Vaktar din konungastol med tättomglimmande lansar.» Rojalism, tapperhet och fromhet ge karaktären åt hela Stagnelii ryska epos. Det är de egenskaper, som ryssarna gifvit glänsande prof på 1812 och 1813; Stagnelius ser dem i den patriotiska gloria, hvari de tett sig för Napoleonsfienderna madame de Staël och A. W. Schlegel, sådana de äfven skildrats i den svenska pressen.[1] I företalet till broschyren *Sur le système continental* polemiserades det mot de franska ammsagorna om ryssarna som barbariska horder från Asien. »Heureusement l'on sait que le soldat russe, terrible dans les combats, est religieux, soumis à ses chefs, accoutumé à une stricte discipline et reconnaissant de tous les bons traitemens qu'il éprouve.» Det är den uppfattning af ryskt folklynne, som behärskar *Wladimir den Store*.

Till hvilken grad Stagnelius lyckats tillägna sig den ryskpatriotiska synpunkten visar den episod om ätten Romanov, som han inflätat i andra sången. Han låter stamfadern stupa framför Theodosia, men tröstar änkan i Kiev med spådomar om det väldiga stamträd, som skall spira upp ur hennes sköte och slutligen öfverskygga hela världen. Så länge Ural lyfter sig mot skyn och Neva tömmer sina urnor i hafvet, så länge

> Pryder ROMANOVS ätt Europas och bragdernas himmel.
> Evigt blomstrar dess hus. Lagstiftare, Hjeltar och Gudar
> Ger den åt Rysslands folk, ej åt Rysslands ensamt, åt jordens,
> Och verldsdelar i arf till de rika Sönerna falla.

Hela episoden är fritt tilldiktad; Nestorskrönikan har alls ingenting därom, och ätten Romanov föregaf sig på 1500-talet vara af preussisk härkomst. Ingen rysk poet kunde ha gjort det bättre. Det ligger i detta drag lika mycket fin takt som i hänsyftningen på den tappre krigaren Igor. Nestorskrönikan vet ingenting om en höfding med detta namn bland Wladimirs män;

[1] Se min Esaias Tegnér, I: 177.

men år 1800 hade till stor uppståndelse publicerats det ryktbara Igor-kvädet, hvars original sedan brunnit upp vid Moskvas brand 1812, och ingenting kunde därför vara mera passande än en hyllning åt denne nationalhjälte, äfven om Stagnelius på grund af bristande detaljkunskaper fått hålla den i helt allmänna ordalag.

Men sin klaraste form fick entusiasmen för den aktuella ryska politiken och dess lefvande härskare i den helige Antonii spådom. Den fromme eremiten uppenbarar för den grekiska prinsessan, att hon enligt Guds vilja bör förmäla sig med Wladimir; frukterna skola bli af den största välsignelse för mänskligheten. Genom henne skall Ryssland bli kristnadt, och det kristna Ryssland skall frälsa världen, först från turkarna och sedan från en ännu grufligare fara.

Se! ur sin egen qved Europa sig föder förderfvet.
Fjerran på Seinens blommiga strand, en hotande jätte
Stiger mot himlarne opp, och jorden under hans fötter
Ängsligt suckar ifrån guldförande Tagus till Neva.
Kyrkor och kloster sköflar hans arm, och slutne i kedjor,
Sorgsne Nationerne gå kring den mägtige segrarns triumfvagn.
Men på Ryssarnes thron skall sitta en lysande Furste,
Stor af sin egen kraft och stor af de himmelskas kärlek.
Ödet i honom gett en ny ALEXANDER åt verlden,
Störr' än den fordna likväl: han äger dess strålande dygder,
Ingen dess last: mildt skyddar han blott och härjar ej verlden.
Denne i kamp mot förtryckarn skall gå, af krigiska Änglar
Följd på sitt segrande tåg, med himmelens åskor beväpnad,
Och i ett hånligt grus nedstörta den vilda colossen.
Snart i triumf han vänder igen, omjublad af folken,
Och åt en suckande jord guldåldren han skänker tillbaka.

Den guldålder, som Alexander skall skänka världen, är det fridens rike, som utlofvades i skydd af Heliga alliansen. Juldagen 1815 hade det löftesrika dokumentet blifvit uppläst i alla Rysslands kyrkor, och i januari 1816 hade det offentliggjorts (Pierre Rain, Alexander I:er, 1913, s. 288). Stagnelius var, som nämnts, icke den ende i Sverige, som blifvit tjusad. När

Geijer talade vid jubelfesten 1817 i Uppsala — hans tal börjar i treenighetens namn liksom Heliga alliansens grundläggningsdokument — yttrade han sin öfvertygelse, att han midt bland världskrigets ruiner kunde stämma upp en triumfsång öfver »ett ädelt förebåd af kommande bättre dagar». Ty, utropar Geijer, »hafve vi ej upplefvat den tid, då nästan alla Europas makter sluta sig till hvarandra i ett *heligt* förbund, för upprätthållande af christendomens sanna, väsendtliga grundsatser, utan åtskilnad af bekännelser och former? — en stor tanke, den första genom natten brytande strålen af en ädlare, med religionen åter i förbund trädande statskonst; och jag ville välsigna, äfven midt ibland de otrognas återhållna löjen, den höga själ, för hvilken den först uppgick.»

Stagnelii uppskattning af kejsar Alexander är sålunda icke enastående bland anhängarna af 1812 års politik. Tvärtom; själfva madame de Staël såg i honom »le miracle de la Providence, pour sauver la liberté menagée de toutes parts». Men verkligt öfvertygade, svärmiska anhängare af 1812 års politik funnos icke många i Sverige. Tegnér, som hörde till de likaledes ganska fåtaliga ytterlighetsmännen på andra sidan, hade en lika utpräglad mening om kejsar Alexander; han kallade honom den 7 april 1825 i bref till Brinkman »den allra lumpnaste karakter jag känner i verldshistorien».

Men det är icke nog med den beundran för kejsar Alexander, som uttalas i *Wladimir den Store*. Genom hela eposet går en stark anda af rojalistisk devotion. Den står i samband både med Stagnelii så att säga medfödda konservatism och med intrycken af världshändelserna. Legitimitetens princip hade segrat i Europa. Monarkerna hade trädt upp i spetsen för sina väpnade folk, världens öden hade afgjorts med svärdet; de krönta hufvudena hade spelat första rollen på världsteatern med större effekt än på långa tider. Rysslands, Preussens, Sveriges härskare — den siste af dem okrönt — hade obestridligen länkat händel-

sernas gång med egna händer. Skådespelet hade gjort ett djupt intryck på Stagnelii fantasi, det ser man redan af hans tidigare poem. Om hans dyrkan af Karl Johan har förut talats. Men han har sett Karl Johan i en krets af krönta heroer, af halfgudar. I *Carl Johan* (I: 35) aftecknar sig kronprinsens profil i en taffelrund:

Oliven Europa bekransar,
Och Kungarne, trötte af morden,
Aflägga sin blodade pansar
Och samlas i festsalens skygd.

Hvem röjer mitt öga bland dessa
Odödliga? — mångfaldig lager
Beskuggar hans lockiga hjessa
Och blickarne stråla hans själ.

I elegien *Ond och besvärlig är tiden* talar han om »Heroernes lysande ålder»; ordet förekommer också i *Carl Johan*. Det är lätt att se, att Stagnelius med glad rörelse i de handlande monarkerna hälsat »folkens herdar», sådana Homeros och sagorna firat dem, dynastiernas och staternas halft mytiska grundläggare, till hälften gudar. »Carl Johan sig Halfguden kallar», heter det; det är det namn han bär bland människorna. Oden i *Gunlög* är en af dessa mytiska heroer.

Det är föreställningar, återvändande i alla folks och stammars äldsta historia, hvilka på detta sätt återupplifvas till poetiskt bruk. Men det bör erinras, att detta mytiskt poetiska betraktelsesätt just vid denna tid fått ett oväntadt stöd inom filosofien. Schelling lärde, framför allt i sin ytterst inflytelserika skrift *Philosophie und Religion*, att mänskligheten ingalunda uppstigit ur ett ursprungligt barbari; tvärtom upptäcker man öfverallt vid historiens yttersta gräns lämningarna af en äldre förlorad kultur. Människorna ha en gång undervisats af högre andliga väsen, som grundlagt all konst och vetenskap, alla djupa och stora idéer; det var den förlorade guldåldern, hvars spår lefva i myten och sagan, i berättelserna om heroer och gudar (Sämmtliche

Werke, Erste Abtheilung, VI: 58—59). Hela den romantiska konservatismen, både hos Geijer och Rääf, har hämtat styrka ur Schellings lära om den ursprungliga guldåldern, och sannolikt har äfven Stagnelius influerats af den. I *Wladimir den Store* profeterar eremiten, att guldåldern skall återvända till de suckande folken; det är en af heroerna som skapar den.

Man kan formulera saken så, att det öfvernaturliga episka maskineriet, *le merveilleux du christianisme,* för Stagnelius just tjänar till att uttrycka den gudomliga världsstyrelsen genom regenterna. I *Wladimir den Store* råder en intim samverkan mellan himmelen och monarken; den senare är Guds redskap, genom hvilket försynens vilja med folken blir uppenbarad. Theodosias fall förmår icke beveka den heliga jungfrun till medlidande; det är en nödvändig händelse ur religiöst-dynastisk synpunkt:

> Ty hon visste förut hvad sällhet WLADIMIRS seger
> Skulle bereda en dag den nattomdunklade jorden,
> För århundraden slumrande än i tidernas chaos.

Den Heliga alliansens teologiska statsrätt har i Stagnelii epos fått poetisk form. Helgonet Olga förutsäger den storhet, som Ryssland skall nå under kejsar Alexander; tsaren själf kunde icke ha önskat en frommare utläggning af monarkens ställning:

> Änglar med flammande svärd, af blänkande rustning beklädde
> Vaka kring RÖRIKS thron: i triumf öfver häpnande länder
> Sväfva de Ryska örnarne fram med dånande vingar,
> Föra den Eviges bud och slunga Hans straffande åskor.
> Stolt mot stjernornas höjd Moscovia lyfter sin hjessa,
> Väger i rättvis hand Nationernas öden, och sitter
> Trygg på sin eviga thron, betäckt af den himmelska skölden.

Wladimir den Store är ett dynastiskt epos: hela handlingen rör sig om, hur försynen genom att anordna ett giftermål mellan Wladimir och prinsessan Anna skapar nationernas sällhet. Eremiten Antonius förkunnar för den grekiska furstedottern, att hon skall bli »moder åt väldiga Czarer». Den gudomliga världsord-

ningen går sin väg öfver eröfrade städer, blodiga valplatser och prinsessornas biläger. Ingen har fullständigare än Stagnelius tillägnat sig den officiella politikens syn.

Genom hela eposet löper denna ådra af monarkförgudning. De trogna bojarerna gå icke blott i döden för sin härskare under fältropet: »Lefve Kievs Monark och Ryska äran och kriget!»; de ha icke en tanke annat än för honom. När han sörjer, sörja alla, äfven utan att veta orsaken. Ivan uttalar den rojalistiska devotionen med stor klarhet:

> Ängsligt vårt hjerta slår af bäfvande väntan, då Herrskarns
> Solansigte i moln fördöljer sin lysande klarhet,
> Och ej andas vi förr, än den alltupplifvande strålen
> Gläder vårt öga på nytt, ur förintelsen kallar oss åter.

Dikten är ett hofepos: den handlar blott om växlingarna i regentens stämningslif, solsken och skugga faller från denna medelpunkt ut öfver hela världen. Rådslag, fester, högtidliga intåg i eröfrade städer, processioner och till slut ett kungligt bröllop med prakt och ståt, det är händelserna. Det är monarkens officiella tillvaro i poetisk belysning. De kungliga husen äro inga vanliga människosläkter. När den okända fången har förts inför Wladimir och ändtligen bekänt sig vara prinsessan Anna, utropar härskaren:

> O sköna Prinsessa! jag tror dig.
> Ack! att jag strax ej gissade allt! Din furstliga panna,
> Majestätisk, lik Solens, din växt, den adel, som himmelskt
> Blixtrar igenom tårarna fram, din röst, dina later,
> Allt förråder en börd, med purpurn beslägtad och thronen.

Karl Johans beundrare har här, gripen af det monarkiska svärmeriet, visat sig vara *plus royaliste que le roi.*

Det är egendomligt att jämföra den skildring, som Nestorskrönikan ger af Wladimir och hans omvändelse, med Stagnelii omdiktning af motivet. Trots den hagiografiska tendensen i krönikan utmärker sig bilden af Wladimir för den fränaste natu-

ralism. Han skickar ut sändebud för att hämta kunskap om de olika religionerna, och med skämtsam bon sens pröfvar han deras rapporter. Judarna afspisar han med en hänvisning på deras olycksöde att ha förlorat det förlofvade landet: det tyder näppeligen på att de stå högt i gunst hos Vår Herre. Muhammedanerna väcka hans indignation genom sitt nykterhetskraf: att ryssarna skulle kunna afstå från fylleriet, förklarar han vara en orimlig tanke. Om någon kärlek till prinsessan Anna är det alls icke tal i krönikan; han tilltvingar sig jungfrun af bröderna utan att ens ha sett henne, och hon går också sitt öde till mötes under tårar. Hos Stagnelius är Wladimir en ädel hjälte, full af ridderlighet. När han förälskat sig i den fångna prinsessan Anna, skänker han henne friheten utan vederlag; och det är hans kärlek, som för honom till kristendomen. En sådan monark har naturligtvis också, trots sin otro, väckt prinsessans genkärlek. Men det är denna våldsamma idealisering, detta religiöst monarkiska förhärligande af de handlande personerna, som beröfvar *Wladimir den Store* djupare psykologiskt intresse, trots den praktfulla versen och de med öfverlägsen konst formade scenerna. Det är, om uttrycket tillåtes, ett officiöst epos, som skrider förbi i ett myller af öfverjordiska uppenbarelser och festprocessioner — änglar flyga upp och ned från himmelen med budskap till monarken så ifrigt och beställsamt som hoflakejer. Det är för mycket devotion, det är för grant för att vara annat än dekorativt skådespel för mängden, och läsaren förblir misstrogen. Den verklige Wladimir var en grym och lidelsefull barbar, en brodermördare och kvinnoskändare; det ligger något symptomatiskt i den bild Stagnelius ger af honom i ett epos, som tjänar att förhärliga de öfversvinnliga dygderna hos tsar Alexander, hvars fader hastigt afled under beklagliga omständigheter.

Den enda figur, som väcker något intresse, är Wladimir själf. Nestorskrönikan har ett ställe, som antyder vacklandet hos Wladimir före omvändelsen. När de grekiskt-kristna framställt

sin religion för honom, yttrar han till bojarerna: »Det är underligt att höra på dem, och man kan icke annat än höra dem med nöje, och de säga, att det finnes en annan värld, som skall komma.» Denna begynnande villrådighet inför kristendomens spiritualistiska världsbild har Stagnelius utvecklat och fördjupat — det är det sinnestillstånd, hvari Wladimir befinner sig vid eposets början. Härskaren är gripen af världsförakt och leda, han är trött på sitt harem och alla sinnliga njutningar och offrar icke danserskorna en blick. Det är en blaserad epikuré, drifven af en dunkel åtrå efter något högre och renare, färdig att med ruelsefull andakt lyssna till himmelska uppenbarelser. Det är något tidstypiskt i denna figur; han hör till den spiritualistiska reaktionen vid adertonhundratalets början. Han är i släkt med René, Eudore och Chateaubriands hjältar, hos hvilka världssmärtan efterträdt njutningstörsten; ja, han erinrar om kejsar Alexander själf, som var en roué innan han blef mystiker, och kanske också sedan.

I Wladimirs omvändelse speglar sig Stagnelii egen, därom finnes icke ringaste tvifvel. Härskarens monologer klinga igen af Stagnelii lyriska bekännelsedikter: när han uttalar sin känsla af att vara förkastad och utstött, ett offer för grafven och förgängelsen, hör man tydligt den hymn, som Stagnelius i ett ögonblick af syndakänsla och öfvergifvenhet riktade *Till Förruttnelsen* (II: 15). När han liknar människosjälen vid en gnista från ljusets rymd, som slocknar i mörkret, så är det elegien *Ödet och Slumpen* (I: 211), som går igen. Och när han i tredje sången inför de församlade bojarerna förkunnar evangeliet, får det en platonsk anstrykning.

> En väg mellan himlen och jorden
> Öppnar sig vänligt på nytt, och, på ångerns och reningens bana,
> Vandrar de dödliges ätt till ursprungslifvet tillbaka.

Kristi försoningsdöd återför själen till Platons idévärld, det är evangeliet enligt Wladimir och Stagnelius. Man kan till och med i Wladimirs monolog i begynnelsen af andra sången skönja

som en anklang af den Swedenborgska korrespondensläran, i så fall ett af de tidigaste tecknen på Stagnelii förtrogenhet med den svenske religionsstiftarens idéer. Wladimirs världsbild är sålunda icke blott den kristna spiritualismens, utan den gryende spekulativa idealismens. Han frågar sig, efter att ha mottagit en nattlig uppenbarelse:

Så gifves
Ofvanföre den rymd, som af Solen med gyldene strålar
Famnas, der stjernornas eld i azuren tindrar, en annan
Ljusare verld? Så gifves ock en af mörker och villor
Jemt med den förra i strid? *Och allt hvad på jorden vi röna,*
Är af Andarnes verld blott skuggor och dunkla symboler?

Det är som om Wladimirs häpna frågor återgåfve Stagnelii egen förvåning öfver de nya perspektiv, som öppnat sig för honom.

*

Knappast är det någon öfverdrift, om man säger att tsar Alexander är den osynlige hjälten i *Wladimir den Store*. Den rysk-patriotiska hänförelse, som lifvar dikten, är motiverad med Alexanders öfvermänskliga personliga och politiska storhet: Moscovias roll, när hon »väger i rättvis hand Nationernas öden», det är den roll, som Alexander spelat i Paris och Wien.

Man måste i själfva verket häpna öfver den intima öfverensstämmelsen mellan Alexanders idé- och känslovärld å ena sidan och *Wladimir den Store* å den andra. Säkerligen har Stagnelius varit ledd blott af sin valfrändskap. Men själfva den politiska svallvågen, som förenade Rysslands själfhärskare med den obetydlige ämbetsmannen i Stockholm, har gifvit åt båda en analog andlig orientering.

Att Stagnelius är en varm anhängare af Alexanders allmänna politik, är ju själfklart. *Wladimir den Store* är diktad i samma anda som den lilla vers, hvarmed tsarens favoritsyster hyllade sin broder juldagen 1813 (GRAND-DUC NICOLAS MIKHAILO-

WITCH: Correspondance de l'Empereur Alexandre I:er avec sa soeur la Grande-Duchesse Cathérine, St-Pétersbourg 1910, s. 160):

> Le jour où pour notre bonheur
> Dieu pour nous daigna descendre,
> On célèbre un second Sauveur
> Et c'est l'Empereur Alexandre.

Men Stagnelius har tillägnat sig äfven de relativt mindre uppmärksammade sidorna af Alexanders politiska åskådning. Alexander var full af glödande hat mot turkarna, han hvälfde en mystiskt-romantisk dröm om att korsets seger öfver halfmånen skulle ske genom honom.[1] Med hvilken tillfredsställelse skulle han icke ha hört eremiten Antonii spådom, som i omedelbart sammanhang med förutsägelsen af Alexanders storhet förkunnar:

> Turbanomkransade horder
> Skola ur Asiens djup Europas gränser beträda.
> Och vid Bosforen resa en borg: hvar de härjande framgå,
> Trampas i blodigt grus de Christnas församlingar neder,
> Höljer sig Kyrkan i flor. Då skall allena mot våldet
> Russia sätta en lefvande mur, och den vexande Månen,
> Innan sitt fylle han nått, förbytas i slocknande nedan.

Alexander var som bekant i konfessionella frågor anhängare af ett slags vag synkretism; utan att öfverge den grekiska ortodoxien, sökte han så mycket som möjligt närma sig den romerska katolicismen och protestantismen, och tanken på en sammansmältning af de olika kyrkorna låg honom nära.[2] Det öfverensstämmer fullkomligt med tendensen i *Wladimir den Store:* Chateaubriands katolicism, Wladimirs ortodoxi och Stagnelii protestantism äro där förenade till en mystisk enhet. I Stagnelii prosaiska *Theser* återfinner man, som längre fram skall visas, samma böjelse.

[1] Se TH. V. BERNHARDI, Geschichte Russlands 1814—1831, I, Leipzig 1863, s. 3, 496, och A. DEBIDOUR, Histoire diplomatique de l'Europe 1814—1878, I, Paris 1891, s. 101—103.

[2] Se TH. V. BERNHARDI, a. a., s. 3—4, 492.

Alexander gaf åt Magnitzski en oinskränkt fullmakt att ordna universitetsstudierna och den andliga kulturens angelägenheter i Ryssland.[1] Den högre, mystiska och teosofiska riktningen inom vetenskapen skulle enligt Alexanders och Magnitzskis mening gynnas på bekostnad af de gudlösa strömningarna. I Magnitzskis instruktion för universiteten heter det: »Läraren bör visa sina lärjungar, att de kristna öfverträffat hedningarna i dygder. Han bör med hjälp af de tillförlitligaste källor framställa martyrernas visdom och ståndaktighet, eremiternas tålamod och änglalika renhet, och slutligen visa, att sanna kristna och helgon ha befunnit sig bland statsmännen, på kejsarnas tron, bland deras rådsherrar och krigare. Han bör visa, att de första kristna århundradena voro särskildt rika på stora och heliga män; han bör utförligt skildra de första kristnas seder och lefnadssätt.» Vid behandlingen af Rysslands historia »bör han utbreda sig öfver den berömmelse, som vårt fosterland har huset Romanov att tacka för, stamfaderns dygder och patriotism och de viktigaste tilldragelserna under den nuvarande regeringen».

Sannerligen, *Wladimir den Store* svarar mot hvarenda punkt på Alexanders och Magnitzskis program, och Stagnelius, Martyrernas blifvande diktare, eremiternas och huset Romanovs förhärligare, som icke heller försummat »tilldragelserna under den nuvarande regeringen», skulle i Ryssland ha varit självskrifven till en lysande ställning inom den lärda världen. Om monarkens nåd lyst öfver hans person, skulle snart också likheten i sympatier och intressen ha kommit fram. Alexander hade redan tidigt varit inne på de teosofiska vägar, som madame de Staël anbefallde i *De l'Allemagne*.[2] Den förnämste kännaren af Alexanders historia, SCHILDER — hvars monumentala verk tyvärr

[1] Se THEODOR SCHIEMANN, Geschichte Russlands unter Kaiser Nicolaus I, I, Berlin 1904, s. 423—426.

[2] Om Alexanders mysticism, se t. ex. TH. SCHIEMANN, a. a., s. 413—419, TH. V. BERNHARDI, a a., s. 482—500.

på grund af språket icke är mig tillgängligt — har enligt NICOLAS MIKHAILOWITCH (a. a., s. XII) förfäktat den meningen, att »les premiers élans mystiques d'Alexandre I:er remontent à 1812»; själf häfdar Nicolas Mikhailowitch däremot (s. XIII), att det var först efter 1814 och triumftåget till Paris, som Alexander hängaf sig åt mysticismen. Den som är förtrogen med Stagnelii idévärld och studier, konstaterar likväl med lätthet, att Alexander redan år 1809 varit midt uppe i Saint-Martin; ty den 21 november skrifver han till sin syster (NICOLAS MIKHAILOWITCH, a. a., s. 26): »Je vous envoie aussi une partie des livres que vous m'avez demandés. *Dans peu de jours, je vous enverrai une espèce de clef pour comprendre celui des erreurs et de la vérité, sans laquelle on n'y entend rien.*» De af kejsaren själf understrukna orden ha af utgifvaren tydligen icke uppfattats rätt: Alexander talar om en nyckel till *Des erreurs et de la vérité*, ett af Saint-Martins berömdaste verk. Kejsar Alexanders mysticism har alltså sina rötter mycket längre tillbaka i tiden än hvad den ryska forskningen förutsätter.[1]

Säkert är i hvarje fall, att Alexander vid den tid, då den Heliga alliansen grundlades, stod i rapport med en anhängare af Böhme och Saint-Martin sådan som Baader; det var ju denne tyske teosof, som gaf honom själfva uppslaget till alliansen. Bland kejsarens förtrogna systers papper har man, enligt NICOLAS MIKHAILOWITCH (a. a., s. XIII), funnit anteckningar af hans hand med öfverskriften »De la littérature mystique» och innehållande utdrag ur Böhme, Swedenborg, Saint-Martin m. fl. Det är Stagnelii mästare. På en liten i sig själf obetydlig detalj kan man mäta hur långt affiniteten mellan Stagnelius och Alexanders intressesfärer sträcker sig. Den 17 januari 1814 skref kejsaren från Hannover till sin syster, hvilken delade alla hans mystiska och teosofiska svärmerier. Han berättade om de många

[1] En biljett (s. 28) från februari 1810 handlar om frimurarnas ställning till kristendomen; »les f. m.» betyder utan ringaste tvifvel »les franc-maçons».

framstående filosofer och lärda, som han råkat i Tyskland och särskildt vid universitetet i Göttingen. *En* framhäfver han särskildt; »c'est le professeur Eichhorn, *orientaliste* fameux, vieillard pieux et d'une pureté douce, bienfaisante» (a. a., s. 165). Det vore en bekantskap *pour vous*, understryker Alexander; Eichhorn har också gifvit en mängd intressanta upplysningar, »une récolte pour vous dont je vous ferai part si jamais j'ai le bonheur de vous revoir». Hvad som dref det kejserliga syskonparet att särskildt intressera sig för den store kännaren af österländska traditioner och österländsk urtid var alldeles samma esprit, som föranledde Stagnelius att betyga Matthias Norberg sin vördnad.

Både Alexander och Stagnelius tillhörde samma europeiska, politiskt-litterära strömning. SCHIEMANN har med rätta framhållit (a. a., s. 426), att universitetskuratorn Magnitzskis undervisningsplaner ansluta sig till den rojalistiska klerikalismens idéer i Frankrike. Inom den unga franska generationen finner man Stagnelii närmaste anförvandter. De räknade Chateaubriand och madame de Staël som sina ättefäder, och restaurationen var grundvalen för hela deras andliga tillvaro. Den tyska spekulationen har gjort djupt intryck på dem, de äro alla idealister och platonici. Cousin är det allt öfverskuggande namnet inom filosofien; den Schellingianske eklektikern, som öfversatte Platon, anslöt sig till Plotinos och nyplatonici likaväl som Stagnelius; han föreföll under sin stora period 1817—1828 sina landsmän som en hierofant, en uppenbarare af heliga mysterier. Sainte-Beuve, som i sin ungdom mottagit djupa intryck af Saint-Martin, skref i sin berömda anmälan af Victor Hugos *Odes et Ballades*, att den nya romantiska generationen hade bildat sitt system kring trenne stora idéer: 1) platonismen i kärlek, 2) kristianismen i mytologi, 3) rojalismen i politik.[1] Det passar till punkt och pricka

[1] Le Globe 2 januari 1827; artikeln omtryckt i *Premiers Lundis*, 1: 164. När ALBERT NILSSON yttrar (Svensk romantik, s. 2) om Platon, Plotinos, Bruno och

in på Stagnelius. Ludvig XVIII, som i Kalmar tyckte sig omgifven af trogna franska undersåtar, bedömde icke illa jordmånens förutsättningar som växtbotten för den rojalistiska reaktionens bourbonska liljor. Åtminstone höra Liljorna i Saron till samma familj.

*

I Stagnelii *Theser* (IV: 329), som sannolikt tillkommit ett par år senare än *Wladimir den Store*, får man en skymt af diktarens politiska idéer.

Hans tankegång är intimt besläktad med den, som kommit till uttryck i Heliga Alliansens grundläggningsdokument.[1] Vill man ge en rent ideell tolkning af kejsar Alexanders afsikter, med bortseende från den realpolitik, som med dem var förknippad, så kan man säga, att tendensen i aktstycket är ett häfdande af det religiösa lifvets supremati. Religionens och moralens heliga grundsatser borde genomsyra undersåtarnas lif; men de borde också behärska suveränernas handlingar och staternas inbördes förhållanden. I Alexanders sträfvanden ligger en naturlig reaktion mot den hejdlösa militärdespotism, som under Napoleons aera afgjort Europas öden. Hvad Alexander vill sätta i stället för maktens anarki är en kristlig kärleks- och broderskapsanda. Furstarna borde betrakta sig som försynens redskap, »comme délégués par la Providence». Det ideal, som föresväfvar Alexander, är helt enkelt teokratien; monarkerna borde bekänna, att den kristna nationen »n'a réellement d'autre souverain que celui à qui seul appartient en propriété la puissance, parce qu'en lui seul se trouvent tous les trésors de l'amour, de la science et de la sagesse infinie, c'est-à-dire, Dieu, notre divin sauveur Jésus-

Böhme: »För de franska romantikerna åter voro de blott tomma namn tillhörande en förgången tid», så förbiser han hela denna strömning, hvilken aldrig från fransk sida studerats i sitt sammanhang.

[1] Se Le Congrès de Vienne et les traités de 1815 (Bibliothèque des Archives diplomatiques), II: 1547 ff.

Christ, le Verbe du Très-Haut, la parole de vie». Hvad man i Alexanders teologiskt färgade fraser — där logosbegreppet ur Johannesevangeliet dyker upp — ser konturerna till, är snarare en väldig hierarki, en regerande kyrka, än en stat. Aktstycket inleddes också med orden: »Au nom de la très-sainte et indivisible Trinité». Tvenne suveräner voro som bekant a priori uteslutna från Alliansen, nämligen sultanen och påfven.[1] Den senares plats som kristenhetens öfverhufvud var Alexander säkert hågad att öfvertaga.

Detta dokument, som den 5 februari 1816 aftrycktes i Stockholms Post-Tidningar, har uppenbarligen gjort ett djupt intryck på Stagnelius. I *Theser* drömmer han vidare kejsar Alexanders sköna dröm. Han häfdar, »att den verldsliga makten endast så vida gäller som den för sig har den andliga maktens autorité». Äfven han vill en intimare sammansmältning af kyrka och stat: »Det är således ett fel att åtskilja dem bägge. Så vida idéen skall realiseras måste därföre nödvändigt Kyrkan och Staten sammansmälta till ett helt och innehafvarne af den verldsl. makten endast anses som Kyrkans vasaller.» Kejsar Alexanders dimmiga projekt har här antagit de konkreta dragen af den medeltida påfvemaktens hett eftertraktade, men aldrig helt realiserade ideal. Öfver hufvud närmar sig Stagnelius på det otvetydigaste sätt det katolska kyrkobegreppet. Han talar om »den allena saliggörande Kyrkan», han slår fast att alla, »som ej lefva och dö i gemenskap med denna Kyrka måste gå oförsonade från verlden». Kyrkan äger icke blott rätt att förlåta, utan också att straffa, och följaktligen »rätt att föreskrifva lagar». Chateaubriands teser om kristendomen som bärare af den högsta estetiska åskådningen, A. W. Schlegels framhäfvande af att de sköna konsterna haft sin helgedom inom kyrkans murar (*Der Bund der Kirche mit den Künsten*) ha lämnat tydliga spår i Stagnelii åskådning. Kyrkan är »Depoten för de uppenbarelser om Gud, som Skönhetssinnet

[1] Jfr TH. V. BERNHARDI, a. a., s. 496.

och den religieusa kontemplation» ha lämnat. »Den yttre Ritus som Kyrkan föreskrifver måste nödvändigt harmoniera med den religieusa kontemplationens högsta resultater och innefatta det allt ändligt omfattande Skönhetssinnets mäst fulländade objektivitet.» *Liljor i Sarons* diktare har säkerligen känt sig kallad att ge bidrag till den ideala Kyrkans ritual, ty hans diktsamling innehöll enligt prospektet »en lefvande åskådning af det Gudomliga Ordet», sådant det uppenbarar sig »i Skrift, Natur eller sjelf-kontemplation». Wallins psalmbok kunde vara skickad att spela en roll i den svenska kyrkans ritual, men den universella Kyrkan behöfde andra symboler, bland hvilka Jungfru Maria icke fick undvaras.

Allt detta verkar i hög grad medeltidsmässigt, och man kan icke frikänna Stagnelius från att i likhet med Novalis, bröderna Schlegel och så många andra kokettera med ett skenbart accepterande af medeltidsinstitutionerna. Om man närmare granskar hans *Theser*, finner man emellertid, att han gjort sina ytterst viktiga reservationer. När han talar om den allena saliggörande Kyrkan, tillägger han »i förbigående», att den »ännu endast existerar som idée». Kyrkan äger visserligen rätt att lagstifta och straffa, »att föreskrifva en yttre ritus och vaka öfver sina medlemmars moraliska förhållande», men den kan likväl icke »förkättra eller för stridiga tänkesätt i Gudaläran utesluta någon från dess gemenskap». Om hon gjorde det, handlade hon mot sin idé, ty hon är »en tjänarinna åt den religieusa kontemplation», icke »dess beherrskerska». Det enda fall, då hon har rätt att utesluta, vore det, »då egentlig Ateism predikades, emedan jemte en sådan ingen religieus kontemplation kan äga rum». Hennes dogmatiska system är blott »en anvisning för hennes medlemmar på den väg, hvarpå Gud och det osynliga bör sökas». Om Stagnelius finge redigera dessa anvisningar, skulle de måhända öfverraska genom att icke te sig öfverdrifvet ortodoxa. Stagnelii föreställningar om den gudomliga uppenbarelsens natur utesluta

t. ex. hvarje mirakeltro. Gud uppenbarar sig i materien endast »under formen af absolut passivitet». Naturen följer sina lagar, och det är därför självklart, »att några mirakler, till sanktionerande af en i och genom tiden uppkommen och småningom sig realiserande idé, i den råa mening, hvari allmänheten fattar ordet mirakel, alldeles icke kunna gifvas». Gud verkar på materien genom förmedling af människan, som är både Ande och Materie. Frukterna af Guds inverkan på Människan äro Snille och Dygd; Snillet skapar »konstskönhet, snilleverk», Dygden skapar »Heroisme, moralitet i detta ordets högsta bemärkelse». På detta sätt besegras materien. Det är Snillet och Dygden, som »konstituera en Kyrka»; hennes präster äro smorde af den Helige Ande, liksom de judiska profeterna, de persiska magerna, de etruriska *vates*, till kamp mot »dumhetens och egoismens mångh höfdade hydra». Stagnelii universella Kyrka är sålunda icke identisk med någon existerande prelatur. Det är en hierarki, »men i detta ordets högsta och Gudomliga bemärkelse». »Det sämre måste sortera under det bättre; ingen verklig mänsklighet här i gruset är under andra vilkor möjlig». Idéens realisering har för Stagnelius hört framtiden till, liksom Heliga Alliansens guldålder af frid och kärlek. Karl Johan och Alexander ha för visso lyst i spetsen för denna ideala hierarki, men den har säkerligen också bland sina präster haft plats för Chateaubriand, A. W. Schlegel och diktaren af *Wladimir den Store*.

I stort sedt utgör *Wladimir den Store* den sista frukten af Stagnelii politiska patos. Hans politiska intressen hade utgjort en mäktig häfstång för hela hans andliga utveckling; de förde honom in på den bana, som ledde ut i mystiken och teosofien. Men i samma mån som han på allvar upptogs af de stora metafysiska frågorna om själens ursprung och öden, förlorade han intresset för den yttre verkligheten. Han grubblade för mycket öfver individens problem för att ha några krafter att slösa på

samhällets och historiens. Hans mystik var af det slag, som isolerar.

I enstaka af hans dikter från *Liljor i Sarons* period kan man ännu skönja en svag reflex af Stagnelii politiska åskådning. I *Fångarne* (II: 127) besjunger han efter Davids psalmer judarnas hat mot de babyloniska förtryckarna. I en not förklarar han: »Efter alla anledningar var Babylon ett ibland de första riken, hvarest Normal-folkets theokratiska författning förvandlade sig till militärisk despotism, och den gyllene tiden således försvann. För den inspirerade Skalden är derföre Israeliternas fångenskap i Babel bilden af det religiösa lifvets träldom under ett på orätt princip grundadt samhällslifs former — Kyrkans under Militärstaten. Detta att förklara den heliga hämndekänsla, som andas i denna sång.» Man ser skuggan af den korsikanske röfvardrotten, hvars arm enligt *Wladimir den Store* plundrade kyrkor och kloster, skymta öfver scenen. I *Varningen* (II: 139) skildras Världsfursten som en praktlysten Sultan, och en not upplyser: »Åstundar man att se den sig sjelf förgudande phenomen-menniskan i högsta glansen af sin uppenbarelse, behöfver man endast betrakta en Orientalisk Despot. En sådan menniska är det apokalyptiska Vilddjuret, Syndens incarnation, det från Gud affälliga lifvets objectiv-vordna idé. O, huru många Sultaner gifvas ej i Christenheten!» Utfallet kommer en att tänka på gudlöshetens och ondskans främste politiske representant, som redan Gustaf IV Adolf identifierade med Vilddjuret. Måhända ingår det i gestalten af Demiurgen, världslifvets och materiens, maktens och glansens fruktansvärde despot, några drag, som stamma från skräckbilden af Napoleon. Men heller icke mera. Demiurgen är en symbol af den metafysiska ondskan, icke af den politiska, af slafveriet under sinnligheten, icke under militärdespotismen.

*

I den föregående undersökningen af *Wladimir den Store* har hufvudvikten lagts på de åskådningar, som få sitt uttryck i dikten; men samtidigt torde dock de synpunkter ha kommit fram, som göra det omöjligt att tillerkänna detta epos ett djupare värde. Icke desto mindre kan man mer än väl förstå, hur Stagnelius kunde vara så tillfredsställd med sitt verk, att han offentliggjorde det. Det har en formell afrundning, en stät och festivitas, som man måste beundra. Otadligare och klangfullare hexameter har icke skrifvits på svenska. År 1817, före Tegnér och Runeberg, var denna vers ett enastående kraftprof, som bildar epok. De blodiga bataljscenerna, hur blottade de än äro på all ädel krigisk esprit, på all äkta heroism, äro utomordentligt välkomponerade. Stagnelius frossar, här som alltid, i alla krigets ohyggligheter, i utmålandet af plundring och grymheter. Det råder en fruktansvärd, orientalisk okänslighet i taflan af Theodosias stormning. Man ser den Heliga Jungfrun vända sitt ansikte bort för att icke höra de bedjandes rop, men de himmelska skarorna jubla, helgonet Olga slår en triumfsång på harpan: där nedanför »badar det Slaviska jernet lustigt i blod»,

> Torgen och gatorna såddes med lik: de heliga templens
> Väggar stänktes med blod, i choren skändades qvinnor.

Denna sällsamma förening af blodlukt och rökelseångor är outhärdlig.

De himmelska uppenbarelserna äro tröttande genom sin talrikhet, men de äro på sitt sätt virtuost återgifna. Allt som är sinnlig beskrifning i *Wladimir den Store* är ypperligt. Hvilken åskådlig och artistisk bild ger icke Stagnelius af den gamle eremiten Antonius, som under ovädret tar emot prinsessan Anna i sin grotta:

> Vid dörren af hägnande grottan
> Såg man den helige stå, med sprakande fackla i handen,
> Skön i sitt rimfrostglittrande skägg, i de silfrade håren,
> Liksom en helig bild från patriarkernas fornverld.

Chateaubriand har icke en mera poetisk eremit i hela *Les Martyrs*.

Hur öfversinnlig och from andan än är i *Wladimir den Store*, så är det skildringen af jordisk ståt, af smycken och vapen, som mest faller i ögonen. Den homeriska stilen för med sig benägenheten att kärleksfullt dröja vid alla slags yttre föremål: det är de primitivas naiva realism. Men hos Stagnelius blir denna stil på samma gång ytterst raffinerad. Wladimir hvilar på en soffa af rodnande siden, vid hans fötter ligger den diamantgnistrande hjälmen,

> Medan i purpurskrud en blåögd gosse, med rosor
> Krönt om sitt gyldene doftande hår, kredensade Herrskarn
> Fradgande Lesbiskt vin i akantomlöfvade bägarn.

Hvilken asiatisk fantasi i utmålandet af Wladimirs skänker till prinsessan Anna:

> Han teg, och i lådor af silfver
> Buro, på Herrskarens bud, två slafvar till höga Prinsessan
> Allt hvad Novgorods handlande män på kölar och vagnshjul
> Bringa från Gangens strand, från den bernstens-ammande Glissjön
> Täckast och kostligast hem till de Ryska Furstinnornas prydnad.
> Gyldene smycken åt armar och hals: en tiar af demanter,
> Härmande stjernornas eld: en ros af glittrande stenar,
> Ämnad att pryda den strålandes barm, perlsmyckade gördlar,
> Slöjor af luftigt gaz, de silfrade dimmorna lika,
> Hvilka ur ängens famn, skördmånadens qvällar, sig höja;
> Vidare kostliga dosor af guld, kristalliska flaskor,
> Fyllde af Syriens oljor, af Myrrhas balsamiska tårar.

Det är i all sin barbariska grannlåt alldeles ypperligt; men det är knappast på sin plats i ett kristet, spiritualistiskt epos, därtill har det alltför mycket haremstämning. Men själfva afslutningen på *Wladimir den Store* faller i samma ton. Prinsessan Anna, som i ett ensligt kapell ligger i tårar framför Jungfruns anlete, har inga pärlor i sitt hår, hennes slöja är svart, och blott ett gyllene kors lyser på hennes kyska barm. En strålande ängel

uppenbarar sig för henne och manar henne i Jungfruns namn att bli Wladimirs brud. Den sorgklädda reser sig upp.

Betjenande Tärnor
Mötte vid dörren ren. Med Syriens doftande oljor
Stänkte den höga sitt hår, med Indiens gemmer det krönte,
Och kring de veka höfterna göt en slöja af purpur.

Hvilken beundransvärd rad, full af sinnlig charm; hur ren är linjen, hur klar är färgen, och hur sjunger ej melodien! Men det är en sällsam slutrad i ett kristet epos. Den svartklädda gestalten, som i en sekund, snabbt som ett kostymskifte på teatern, förvandlas till en orientalisk glädjenymf, det är Stagnelii egen vacklande sånggudinna. Wladimir själf, trots dopet och änglakörerna, är han annat än Världsfursten?

*

Medan Stagnelius var inne på den ryska epikens område, har han också påbörjat en dikt, *Maria*, af hvilken blott ett par fragment äro bevarade (III: 105). Den skulle, fullt medvetet, ha behandlat det vacklande, som i *Wladimir den Store* röjer sig oafsiktligt. Maria har vid sin döende moders bädd gifvit ett löfte att afsvärja den syndiga världen. Hon har gifvit löftet med både hjärta och mun,

ty en gäckad dödlig minutens
Rörelse evig tror och vet ej att allt sig förvandlar,
Vet ej att Gud har grundat vår Jord på böljande Vatten.

När den dagen kommer, att löftet skall infrias, stiger hon in i vagnen, som skall föra henne till klostret, med förtviflans mod, darrande af sinnesrörelse; hon jämföres med braminens änka vid Ganges, som lefvande stiger på bålet.

Hur Stagnelius tänkt behandla konflikten är omöjligt att gissa. Kanske har han icke blifvit färdig med sin hexa-

meterdikt, därför att han icke visste hur konflikten skulle lösas. Ännu var han, måhända, icke mogen att dikta *Martyrerna;* Perpetua är en Maria, som icke längre tvekar mellan himmel och jord.

IX.

DE NORDISKA DRAMERNA.

Om den kronologiska ordningen mellan Stagnelii nordiska dramer inbördes har aldrig någon tvekan kunnat råda. *Sigurd Ring* är äldre än *Wisbur*, det framgår redan af den senare tragediens större formella och konstnärliga fulländning. *Svegder*-fragmentet åter är yngst; det hör till Stagnelii rent mystiska skede, till *Liljor i Sarons* period.

Den absoluta dateringen är emellertid vanskligare än den relativa. EICHHORN har framställt den meningen, att *Sigurd Ring* och *Wisbur* tillkommit under åren 1814—1816, och denna mening har allmänt godtagits. Emellertid torde man kunna utgå från, att till och med *Sigurd Ring* icke diktats före år 1817.

Själfva det sagomotiv, hvarpå tragedien *Sigurd Ring* är uppbyggd, tillhörde nämligen ingalunda de allmänt kända. Berättelsen om Sigurds sista kärlek, hans frieri och död, förekommer blott i en vid sextonhundratalets början verkställd latinsk öfversättning af den förlorade Skjöldungasagan, och denna öfversättning trycktes först 1894. Den ende äldre historiker, som upptagit episoden, är Suhm i sin *Historie af Danmark* 1782, hvilken begagnat det latinska manuskriptet. Hvarken Dalin, Lagerbring, Geijer eller Strinnholm ha känt till historien om Sigurd Rings död. Det är mycket osannolikt, att Stagnelius skulle varit mera förtrogen med källorna än Geijer och Strinnholm och hämtat episoden direkt ur Suhms stora arbete; så

mycket osannolikare, som det skulle skett 1814—1816, då han långt ifrån var en kännare af nordisk saga och historia. Men just år 1817 framställdes berättelsen om Sigurd Rings död för första gången inför svensk publik, i ett lätt tillgängligt arbete, nämligen i M. Bruzelius' *Sveriges historia för ungdom*. Bruzelius, som, hvad redan företalet utvisar, i vidsträckt mån begagnat Suhm, har förmedlat kännedomen om den förlorade Skjöldungasagan till Fryxell och A. A. Afzelius.

Säkerligen har äfven Stagnelius hämtat sin kunskap från hans bok, som första gången annonserades till salu den 10 september 1817 i Lunds Veckoblad. Till ungefär samma datum kommer man äfven på en annan väg. I första akten af skådespelet har Stagnelius flätat in en drömsyn, som är en trogen efterbildning af den symboliska dröm, hvilken inleder Gunlög Ormtungas saga. Men äfven denna saga hörde icke till de lätttillgängliga. Originaleditionen af år 1775, utgifven i Köpenhamn, har han icke kunnat läsa; en obskyr dansk öfversättning i ett danskt samlingsverk 1778—1780 kan näppeligen ha varit honom bekant. Det återstår då blott en öfversättning af Grundtvig, ingående i kalendern *Saga, Nytaarsgave for 1812;* men man kan på goda grunder betvifla, att denna föga spridda tillfällighetspublikation kommit honom för ögonen. År 1817 utkom däremot första delen af P. E. Müllers *Sagabibliothek*, som spelat en betydande roll för hela generationen af nordiska diktare, äfven för Tegnér; och i denna första del ingår Gunlög Ormtungas saga med drömmen. Müllers verk annonseras flitigt till salu i Stockholms-Posten hela hösten 1817, första gången, så vidt jag kunnat finna, den 29 september; intresset var så stort, att i Wiborgs bokhandel subskribenter hade anmält sig på förhand. Stagnelius, som gifvetvis var intresserad af publikationen af de nordiska sagorna, har alltså hösten 1817 kunnat tillägna sig båda dessa källor för sitt sorgespel *Sigurd Ring*.

Enligt denna datering skulle dramat alltså vara ungefär

samtidigt med *Wadimir den Store*, ja, kanske senare. Resultatet kan förefalla förvånande, då eposet onekligen gör ett formellt färdigare och mognare intryck än dramat. Men man har att räkna med, att själfva den episka genren, troget anslutande sig till de grekiska och latinska förebilderna, var lätthandterligare än den mera komplicerade dramatiska konstformen. Att *Wladimir den Store* i rent yttre afseende lyckats ovanligt väl, visade skalden vara sin egen mening, då han befordrade den till trycket.

Sigurd Ring är ett korsningsresultat af inflytanden från olika håll. Stagnelius har velat följa madame de Staëls anvisning i *De l'Allemagne;* hon uppmanade de nordiska skalderna att efter Oehlenschlägers föredöme dikta skådespel öfver fosterlandets heroiska traditioner, att inspirera sig ur sagorna. På svenska hade Ling gått i spetsen för denna riktning, och man finner i *Sigurd Ring* likaväl som i *Wisbur* flera spår af Stagnelii förtrogenhet med *Agne*. Men Ling hade i sitt skådespel anslutit sig till Shakespeares dramatiska form; visserligen försökte han imitera de antika körerna, närmast med *Die Braut von Messina* till förebild, men något djupare förhållande till det antika dramat ägde han icke, och den stränga enkelheten öfverensstämde icke med Lings mera vildt-romantiska lynne. Stagnelius däremot försökte gjuta det nordiska ämnet i en grekisk form. Det ligger ingenting öfverraskande däri; den antikiserande tendensen var synnerligen stark inom den samtida dramatiken. Goethe och Schiller hade gått i spetsen: *Die Braut von Messina* med sin schematiska byggnad, sitt starkt begränsade personantal, sin rikt utbildade körlyrik och sitt noggranna iakttagande af tidens, rummets och handlingens enhet är det mönster, som mera än något annat öfvat inflytande på Stagnelius. A. W. Schlegel med *Ion* och Friedrich Schlegel med *Alarkos* voro inne på samma vägar; något egentligt inflytande i detalj ha de likväl icke haft på Stagnelius. Oehlenschläger hade slutligen 1807 ställt sin på

tragisk trimeter diktade, helt och hållet hellenska *Baldur hin Gode* vid sidan af den Schiller-Shakespearska *Hakon Jarl*, och därmed visat förenligheten af nordiskt och grekiskt; Stagnelius bekände sig 1815 vara en beundrare af detta mytologiska skådespel.

Stagnelius gick ingalunda så långt i antikimitation; han valde den Shakespearska blankversen, sådan den utbildats af Schiller, Goethe, Oehlenschläger. Det är icke lätt att afgöra, i hvilken mån han studerat de grekiska tragedierna direkt; ty oerhördt mycket af deras anda kan ha kommit till honom genom *Die Braut von Messina*. Hela ödesmystiken, med drömmar, spådomar och olyckor sväfvande öfver härskarhusen, finnes återgifven i Schillers tragedi. I hvarje fall står det klart, såsom SCHÜCK framhäft (Hufvuddragen af Sveriges Litteratur, III: 80), att Stagnelius sträfvat att efterbilda de grekiska dramerna, liksom han i *Wladimir den Store* anslöt sig till den grekiska epiken. Gerdas inledande monolog svarar mot prologen hos de attiska tragöderna. I det samtal mellan Gerda och Sigurd, som inleder fjärde akten, har man en regelrätt stichomyti; Gerdas redogörelse för Hilmas död likaväl som kämpens berättelse om Sigurd Rings själfmord äro de typiska budbärarrapporterna. Nornan är blott en nordisk variant af Ödet; eumenidstämningen går igen i körens sång, när Sigurd uppsöker Hilmas lik (IV: 43); kören talar i första personen singularis. I en sådan detalj som de fångna kvinnornas kör i slutet på fjärde akten har man ett otvetydigt vittnesbörd om att Stagnelius gjort direkta studier hos grekerna; den tar nämligen upp motivet i de trojanska slafvinnornas kör i Euripides' *Hekabe*, som är utan motsvarighet hos Schiller.

Det är icke utan att Stagnelius, liksom Schiller i *Die Braut von Messina,* närmar sig det fransk-klassiska dramat under sitt sträfvande att efterbilda den grekiska tragediens enkla och genomskinliga byggnad. I *Sigurd Ring* kan man till och med

tycka sig höra en och annan formell anklang därifrån. Kören tilltalar Hilma med ordet Prinsessa, och Hilma tillropar Sigurd: »Hur kunna tårar röra dig, Barbar?» Men det som aflägsnar *Sigurd Ring* från fransk-klassiciteten är dels det ymniga upptagandet af nordisk mytologi och saga, dels körerna.

Stagnelius har 1817 vida grundligare kunskaper om den nordiska fornvärlden än när han 1814 diktade *Gunlög*. Hvad han nu låter kören berätta om Odens kärlek till Gunlöda hvilar på Snorres Edda, och icke på Dalins historia. Han skildrar Alfs och Ragnars fostbrödraskap med färger hämtade från Boses och Herröds saga; Ynglingasagans konungadater, det stora slaget på Bråvallahed, Gunlög Ormtungas saga, allt flätar han in på sin plats. Körens Sofokleiska visdom är hämtad ur Odens Havamal:

> Tron ej för hastigt, så dånade sången,
> Molnfria himlar, rosor i knoppen
> Facklor som vänligt skimra i mörkret
> Hvilande bölja och nattgammal is.

Och hela tragedien mynnar ut i Ragnarökksskildringen från Völuspa. Om *Sigurd Ring* icke gör ett utprägladt nordiskt intryck, så beror det i hvarje fall icke på bristande kännedom om stoffet och miljön.

Körsångerna har Stagnelius gifvit en utomordentligt framträdande roll i tragedien, en ännu större än de ha i *Agne* eller *Die Braut von Messina*. Fjärde och femte akterna bestå till hälften af körsånger. Det ligger i öppen dag, att denna egendomliga proportion beror på Stagnelii öfvervägande lyriska inspiration. Det dramatiska motivet är mycket tunt. I femte akten finnes alldeles ingen annan handling än att Sigurd Ring sätter i verket den självmordsplan han framställt i fjärde akten. Man skulle följaktligen ha väntat åtminstone en pompös och dekorativ slutscen — sådan som Ling i liknande fall ger till bästa — men den grekiska teaterkonveniensen har förbjudit

Stagnelius att låta Sigurds död utspela sig inför åskådarnas ögon. Följaktligen har det icke återstått honom något annat än en budbärarrapport och lyriska broderier, elegiska betraktelser, lagda i körens mun. Det är i högsta grad karaktäristiskt för hela dramats byggnad.

Men om dramat på detta sätt är alldeles öfvervuxet af lyrik, så hänger det också samman med inflytandet från en konstform, som förut visats ha stor betydelse för Stagnelius, nämligen operan.[1] Hur mycket kören än bemödar sig att verka attisk tragedi genom att säga *jag*, så klingar det på mer än ett ställe fram, att det är operans arior, duetter och körer, som inspirerat diktaren. När det i andra akten sjunges till Frejas pris, lyder det:

Allt i den stora Natur
Hyllar o Kärlek din magt.
Gudar och mänskjor och djur
Allt i din boja du lagt.

Det kunde ha stått i *Cydippe*.

Öfver hufvud har Stagnelius sökt och trefvat i mycket olika riktningar för att finna den rätta körstilen. Han har närmat sig folkvisetonen och balladen (»I Nordlandets riken en kämpe ej bor — Så stolt som den väldige Ragnar»). Han ansluter sig till tidens kantatstil med dess rika metriska omväxling, som i viss mån erinrar om de skiftande strofformerna i den grekiska körlyriken. Han slår an den rent subjektiva lyriska tonen från sin egen poesi: Hilmas växelsång med kören i begynnelsen af tredje akten är en variation af Salis' *Grafven*, som han förut öfversatt (I: 255). Han bygger vidare på uppslag från Lings *Agne*, och han kan till och med låta kören föredra Ragnaröksmyten i en strof, som är ett eko af Tegnérs *Majsång:*

Att störta Odens throner
Far Surtur i sin prakt

[1] Operastilens betydelse för Stagnelii dramatik har riktigt framhäfts af SVEN CEDERBLAD i Lidner och Stagnelius (Samlaren 1916).

Från Söderns regioner
Med hela Muspels makt.
Med lågor är han väpnad.
Framför den Höge går
Kring Altets rymder häpnad,
Fördärfvet i hans spår.

Det hela är utomordentligt uppfinningsrikt i sin outtömliga mångfald; versen flyter så klar och lätt som någonsin; men totalintrycket är alltför brokigt och oroligt. Det yppersta är de partier, som mest närma sig den vanliga operastilen. Ling hade i *Agne* låtit kvinnorna apostrofera Freja, men Stagnelius har vida öfverträffat förebilden. I färg och klang är det utsökt:

O Freja! hör vår chor,
Lät, alla fröjders mor!
Din slända blank och stor
I natten gå.
Och spinn med snöhvit hand
Vid gyllne facklors brand
Ett magiskt purpurband
Omkring de två.

Det är, trots stjärnbilden Frejas rock, icke speciellt nordiskt och, fastän en kör, föga grekiskt. Men den poetiska höjdpunkten i *Sigurd Ring* är fjärde aktens sista kör. De danska kvinnorna, tillfångatagna af den svenske eröfraren, uttala sina rädda framtidsaningar. Stagnelius har försökt efterbilda den euripideiska körens fritt böljande rytmer. Han har långt ifrån kunnat få in den ädla renheten, den enkla värdigheten i trojanskornas kör ur *Hekabe* med det underbara anslaget:

Hafsvind, hvinande hafsvind,
Du, som seglande snabba skeppen
För bort öfver djupa böljors vågsvall
Hvarthän vill du mig arma föra?

Stagnelii vers är mycket mjukare, vekare, melodiöst förförisk. Men hvilken smältande charm, hvilket lekfullt mästerskap i dessa rader:

Hvad blir mitt öde? hvad okänd trakt
Skall se slafvinnan i Herrens makt?
På Thules halfö, den Necken famnar
Med dubbla haf
Hvar blir min boning och hvar min graf?
Mån på de ängar dem, Fyriså!
Din silfverbölja
Ses vänligt skölja
Där Kungaborgen och Templet stå?
Mån på de stränder där Eirasund
Lär bägge hafven ett fast förbund
Mån' på de slätter af snö betäckte
Där Thussars släkte
Ses kogerprydde på skidor fara
Med vindens lopp
Och grenigt hornade renars skara
Sin föda leta bland drifvor opp?
Hvad blir mitt öde? hvad okänd trakt
Skall se slafvinnan i Herrens makt?
På Thules halfö, den Necken famnar
Med dubbla haf
Hvar blir min boning och hvar min graf?

Där Euripides har bittert och gripande allvar, stor och hög stil, där har Stagnelius graciös och klangfull svada. De båda körerna förhålla sig till hvarandra som tragedien till operan.

Af handling och karaktärsskildring finnes icke mycket i *Sigurd Ring*. Den mäktige konungen vill rycka till sig Hilma, som redan är fästad i kärlek vid Ragnar. När han stöter på motstånd, utmanar han Ragnar och Alf, brudgummen och brodern, till strid, besegrar dem och tränger triumferande fram till Hilma — för att finna henne som lik. Hon har föredragit döden. Själf stiger han i sin förtviflan upp på sitt skepp vid sidan af Hilmas lik, och öfverlämnar sig åt lågorna. Det är allt. Sigurd Ring är tyrannen, hvars hybris straffas af ödet. Han är den starke, hänsynslöse vikingen. Stagnelius har, egendomligt nog, skildrat honom med drag hämtade från den idealbild af nordisk kämpakraft och af vikingalynne, som Tegnér framställt i *Nore*. Någon egentlig individualitet har han icke.

De andra personerna i skådespelet ha det heller icke, men de ha åtminstone stått diktarens hjärta närmare än Sigurd Ring. De äro alla dödsmärkta, det öfvermäktiga ödets värnlösa offer. Sigurd Ring går fram som de obevekliga Nornornas representant, krossande allt. Hvarken Alf, Ragnar eller Hilma tänka en minut på feg underkastelse; i deras trotsiga motstånd ligger det nordiska hjältemod, som Stagnelius velat förhärliga. Men deras hållning har icke det ringaste af stridsglädje, af den spänstighet, som Tegnér gaf Frithiof: »han sätter spetsen af sitt goda svärd — På Nornans bröst och säger: Du skall vika!» Ingen af dem har en gnista hopp. När Alf blifvit utmanad af Sigurd, känner han sig redan dömd och brister ut:

Kort var mitt lif! Hvar är det stora namn
Mig hoppet lofvat, ack! som borde ge
Ett evigt eko genom alla åldrar.
Hvar är den njutning som förföriskt log
Mot mig i drömmen?

När budskapet om striden når Hilma, vet hon på förhand utgången. »Allt är förloradt» — så lyda hennes första ord, och förgäfves söker choren intala henne mod:

En brudsäng åt mig bäddas
Men kall den blir och öde
En bägare mig bräddas
Men dödens kalk det är.

Redan innan drabbningen börjat, har hon tömt dödsdrycken. Ragnar, hennes älskade, är lika vek. När han kommer för att bjuda Hilma farväl, tror han ännu, att hon skall bli Sigurd Rings brud och Svithiods stolta drottning, och han klagar vid den skönas åsyn:

Nu först jag känner fasan af att dö.
Det är för mycket att vid rosenskimret
Af nöjets morgon störtas ned i natten.

Sålunda röra sig alla Sigurd Rings gestalter i dödens svarta skugga. Hela tragedien är en enda stor elegi; ur alla munnar

ljuder samma verop öfver den oundvikliga förgängelsen. Kören tolkar blott lifvets jämmer. Själfva den väldige Sigurd Ring, som tror sig ha vunnit all lifvets lycka i Hilmas gestalt, famnar blott ett lik. Först i slutkören klingar det genom en ton af hopp. Efter Ragnarök kommer en ny och bättre värld, som skall förena de olyckliga älskande.

Då fira de gode sin eviga fest
Och till Ödenas gåta man ordet då har.
Ty Baldur har kommit med Nanna igen
Ur den kufvade Hells nattliga riken
Och Asarne finna i gräset på nytt
Allfaders gudomliga runor.

Det är kristendomens ljusstrimma med sina himmelska löften, som bryter genom hedendomens nattliga mörker, men blott som en oändligt aflägsen stjärna. Stagnelius ansluter sig till den uppfattning af Ragnaröksmyten, som Geijer framställt i slutorden till sin uppsats om Eddan i Idunas första häfte. Där bakom skymtar man Schellings lära om historiens olika epoker, framställd i *System des transscendentalen Idealismus* (Sämmtliche Werke, Erste Abth., III: 603—604) och i föreläsningarna om det akademiska studiet (a. a., V: 289—292). Efter den hedniska världsåldern, behärskad af det blinda ödet, följer kristendomens epok, karaktäriserad af försynens framträdande i historien. Huruvida Stagnelius känt Schelling direkt eller blott genom Geijers förmedling, är osäkert; men orden om Ödenas gåta, som finner sin lösning i en ny tidsålder, visa i hvarje fall att han tillägnat sig tanken. Redan i Gerdas inledningsreplik i första akten skönjer man, att Schellings lära om den intellektuella åskådningen är honom bekant. *Sigurd Ring* innehåller sålunda icke blott ett försök att smälta samman det nordiska hjälteidealet med Stagnelii eget smärtsamma patos, med hans dödsaningar, utan röjer också hans spekulativa intressen.

*

Wisbur betecknar i formellt och tekniskt afseende en direkt fortsättning på *Sigurd Ring*. Man möter i stort sedt samma inflytanden, ehuru delvis i annan dosering. Ling är fortfarande tydligt skönjbar: trollkvinnan Huld har vandrat direkt ur *Agne* in i *Wisbur*, och Lings uppslag inom körlyriken utnyttjas fortfarande af Stagnelius. Schillers *Die Braut von Messina* har trädt något mera i bakgrunden, och *Wisbur* har därför icke en lika abstrakt schematisk uppbyggnad som *Sigurd Ring*. I stället göra sig intrycken från Shakespeare starkt gällande; *Macbeth* kastar sina fantastiska skuggor öfver skräck- och besvärjelsescenerna liksom öfver de krigiska uppträdena. *Wisbur* har i jämförelse med *Sigurd Ring* mera romantisk karaktär och närmar sig Schillers, Lings, Oehlenschlägers Shakespeare-påverkade dramer. Men trots detta är det antikiserande momentet ingalunda försvagadt; i visst afseende tvärtom. Stagnelius synes ha trängt de grekiska tragöderna närmare in på lifvet än när han diktade *Sigurd Ring*. Det är som om han mindre såge dem genom mediet af *Die Braut von Messina*. Spåkvinnan Huld uppträder som Ödets förkunnare med samma majestät och hemlighetsfullhet som Teiresias i *Konung Oidipus*. Den släkttragik, som sträcker sig genom Ynglingaätten, är samma »uråldriga ofärd», som enligt körsången i Sophokles' *Antigone* hemsöker Labdakos' hus. Men framför allt har Stagnelius i körerna träffat den antika tonen vida säkrare än förut. Visserligen kan han införa en anklang ur en Franzénsk bordvisa (»En fjäril är glädjen — försök ej att hålla, — O ros! vid ditt hjerta den flygtiga qvar»); och slutmarschen i första akten är ånyo ren opera. Men dessemellan har han skapat körsånger, som i sin fria, säkra rytmik, sin upphöjda stämning verkligen ha en grekisk fläkt. Den körsång, som afslutar tredje akten, varierar ett motiv från Euripides' *Medea*, men Kypris har ersatts med Freja och här liksom på många andra ställen möter man reflexen af Lidners spasmodiska känsloutbrott. Högst står kanske kören i fjärde akten, *Väl mig, att till storhet och ära*. Den är utan

tvifvel inspirerad ur *Die Braut von Messina* (»Ungleich verteilt sind des Lebens Güter» och »Wohl dem! Selig muss ich ihn preisen»), men Stagnelius har likaväl som Schiller lyckats gripa något af den stora stilen hos de grekiska förebilderna.

Väl mig, att till storhet och ära
Jag icke af Ödet blef danad.
Fast glömd jag har lefvat, måhända,
Måhända likväl, att begråten jag dör.
Tungt är det en krona att bära.
Bland törnen han sorgligt är banad,
Med afgrunden skall han sig ända,
Den väg, som till magten och högheten för.
Ty afundsjukt Gudarnes öga
Betraktar det stora, det höga:
De kufva den segrande Drotten,
De störta de tornade slotten,
Med väldiga armar, i brådjupet ner.
Och klipporna bäfva vid skallet,
Och jorden sig fröjdar åt fallet,
Och folken i aflägsna länder
Högt jubla med klappande händer,
Och dvärgen den krossade jätten beler.

Temat i denna körsång är ett af de centrala hos tragöderna, men det har hos Stagnelius icke karaktären af frostig antikimitation. Det är fullt af stor och stark stämning. Man känner omedelbart, hvarför orden få denna enkla och klara äkthet: de uttrycka en verklig erfarenhet. Napoleons storhet och fall, den samtida världshistoriens största peripeti har inspirerat dem. Och den grekiska tragedien med sitt väldiga vingfång har lyft Stagnelius till en höjd, hvarifrån han förmått betrakta skådespelet utan partimannens småsinne och bitterhet — kören i *Wisbur* är det värdigaste af Stagnelii politiska lyrik. Det är ord, som uthärda koturnen och den tragiska maskens kopparstämma utan att klinga oäkta och tomma.

Men Stagnelius har, det är betecknande, icke kunnat hålla sig kvar på denna höjd. Hade körsången slutat med det citerade, skulle den varit fulländad och tålt att ställas vid sidan af Schillers

yppersta. Stagnelius fortsätter emellertid med att utmåla den obemärkte privatmannens lycka — mönstret är fortfarande Schiller — och snabbt faller han från Euripides' och Sofokles' ton till Gessners sockersöta och fadda idyll. Det är den pastorala erotiken från *Kärleken och Landet,* som ånyo dyker upp. Blandningen af sentimentalitet och sensualism saknar både storhet och värdighet. Den naturens son, som Stagnelius skildrar, har ingen möjlighet att bilda kontrast mot de väldiga eröfrarna. Geijer inspirerade sig ur samma Schillerska körsånger, när han diktade *Odalbonden,* men han förmådde skapa en »odlare», som med högburet hufvud kunde stå ansikte mot ansikte med »de väldige herrar». Det är lärorikt att se, hvad Geijer gjort af det Schillerska motivet, och hvad Stagnelius:

Men långt ifrån yppiga salar,
Men, löst ur den glänsande bojan,
I ringhetens blomstrande dalar,
I låga och halmtäckta kojan
Bor odlarn i leende ro.
Hans skördar af solen förgyllas,
Af silfverlamm ängarne fyllas,
Sitt lif utan strider han njuter,
I famnen han, skämtande, sluter
Sin fromma, sin lyckliga maka,
Och ljusalfver evigt bevaka
Hans böljande tegar, hans fredliga bo.[1]

[1] Att Geijers *Odalbonden* går tillbaka på den Schillerska motsatsen mellan idealisten och realisten, har jag på annat ställe visat (Den romantiska tidsåldern, s. 71—72). Alldeles särskildt är det emellertid de omtalade Schillerska körsångerna, som lämnat Geijer motivet: Schiller har i dem gifvit lyrisk form åt en tanke, som återvänder på talrika ställen i hans filosofiska författarskap. Hos Schiller talar undersåtarnas kör om sitt eget öde jämfördt med furstarnas:

Ungleich verteilt sind des Lebens Güter
Unter der Menschen flücht'gem Geschlecht,
Aber die Natur, sie ist ewig gerecht.
Uns verlieh sie das Mark und die Fülle,
Die sich immer erneuend erschafft,
Jenen ward der gewaltige Wille
Und die unzerbrechliche Kraft.
Mit der furchtbaren Stärke gerüstet,

Körsångerna förekomma icke lika ymnigt i *Wisbur* som i *Sigurd Ring*, och redan därigenom göra de starkare verkan. Det sammanhänger med att *Wisbur* har ojämförligt mera handling och innehåll än det äldre sorgespelet; ja, det saknar icke ansatser till karaktärsskildring. Wisbur själf är liksom Sigurd Ring tyrannen, mannen som litar på sig själf, stiftar sin egen lag och bjuder gudarna trots; han faller som ett offer för sin hybris. Öda, hans förskjutna maka, är som CEDERBLAD har påpekat (Lidner och Stagnelius, Samlaren 1916) en variant af Medeatypen, formad närmast under tydlig påverkan af Lidners Medea. Men trots sitt rika litterära anträd är hon icke en blek schablon hos Stagnelius: hennes svartsjuka och hat, hennes lidelsefulla uppbrusande och hennes återvaknande ömhet äro

Führen sie aus, was dem Herzen gelüstet,
Füllen die Erde mit mächtigem Schall;
Aber hinter den grossen Höhen
Folgt auch der tiefe, der donnernde Fall.

Darum lob' ich mir, niedrig zu stehen,
Mich verbergend in meiner Schwäche!
Jene gewaltigen Wetterbäche,
Aus des Hagels unendlichen Schlossen,
Aus den Wolkenbrüchen zusammen geflossen,
Kommen finster gerauscht und geschossen,
Reissen die Brücken und reissen die Dämme
Donnernd mit fort im Wogengeschwemme,
Nichts ist, das die gewaltigen hemme.
Doch nur der Augenblick hat sie geboren,
Ihres Laufes furchtbare Spur
Geht verrinnend im Sande verloren,
Die Zerstörung verkündigt sie nur.
— Die fremden Eroberer kommen und gehen,
Wir gehorchen, aber wir bleiben stehen.

Den Geijerska liknelsen med regnbäcken blir fullt begriplig först genom en jämförelse med Schillers stora bild: »Jene gewaltigen Wetterbäche». Geijers öfversättning är föga lyckad: att jämföra »de väldige herrar» med en liten regnbäck är icke träffande. Schiller har närmast tänkt på en öfversvämning af en uppsvälld flod. — Den Schillerska körstilen, med sitt vacklande mellan singularis och pluralis, klingar tydligt fram ännu i *Odalbonden*.

gifna med gripande styrka. Man kan icke frånkänna Stagnelius, hur litet iakttagare och människoskildrare han än är, en intuitiv blick för kvinnliga karaktärer; och här är det som om han själf verkligen känt den öfvergifnas och förhånades kval. Det finnes måhända ett subjektivt moment i Ödas figur; hos spåkvinnan Huld ingår det säkert ett sådant. Hon är sierskan, själf utesluten från människornas gemenskap, kallad att genomskåda intigheten i allt jordiskt, att förkunna ödets rysliga domslut för människorna. Hon har djup visdom, magisk konst, och ryktbarheten faller henne till; men hon är ensam:

> Ur min faders boning
> Ur glada systrars högtidsklädda skara,
> Jag, lik en vålnad, smög i skogen bort.

Hennes gestalt har storhet, när hon i sista akten förutsäger Ynglingaättens hemska öde. Stagnelius har gifvit henne mera af Shakespearsk häxromantik än hvad som är förenligt med hennes värdighet som sierska, men icke desto mindre imponerar hon. Hildur, Wisburs andra gemål, är den trofasta och älskande makan utan individuella drag; men hennes dialog med Huld saknar icke fina moment. Auder och Gissler, Wisburs söner med den förskjutna Öda, äro icke illa karaktäriserade; tronkräfvarnas medfödda stolthet, den varglika vildheten kommer fram.

Wisbur är ett historiskt drama i långt högre grad än *Sigurd Ring*. Det har intet mytologiskt perspektiv och ingen egentlig mystik. Det är Ynglingasagans vilda och brokiga scener, som passera revy. Man skulle vara frestad gissa, att Stagnelius velat följa Geijers råd i hans betraktelser år 1817 öfver de nordiska myternas användbarhet: Geijer hade där varnat de bildande konstnärerna för det lättvindiga mytologiserandet, och i stället uppmanat dem att inspirera sig ur Snorre Sturlason, ur konunga- och hjältesagornas handfasta och lefvande realism. Måhända

har också bekantskapen med Shakespeare sporrat Stagnelius; *Macbeth* har på mer än ett ställe föresväfvat honom.

Men äfven om skådespelet *Wisbur* har vida mera realistisk hållning och karaktärsskildring än de flesta af Stagnelii dramer, så saknar det naturligtvis icke samband med diktarens lifs- och världsåskådning. Ynglingasagans blodsscener och katastrofer, ättens ofärd, som är knuten vid den ödesdigra guldkedjan, det blir för Stagnelii syn en uppenbarelse af sinnesvärldens bedrägelighet, den jordiska tillvarons räddningslösa elände. Kören uttalar det i sista akten, då Hildur strypt sig.

Hvad är väl, o Gudar!
Det ädla, det sköna? — Ett intet det är.
Försvinnande vågor,
Förbrinnande lågor,
De sofvandes brudar,
Förgängliga skrudar,
I hvilka det eviga stoftet sig klär.

Med orden »De sofvandes brudar» hänsyftar Stagnelius på Endymionmyten; han kunde icke bruka det grekiska ordet för den nordiska miljöns skull. De sista raderna ha en anklang från den platonska idéläran. Men det är stoftet, och icke idéerna, som evigheten här tillerkännes; den rena idealismen hade icke heller sin plats inom hedendomens ram. Det nordiska stoffet har hållit Stagnelius hårdt bunden. I *Svegder* försökte han emellertid bryta igenom det.

*

Svegder-fragmentet behandlar liksom *Wisbur* ett motiv ur Ynglingasagan. Om Stagnelii alltmera ökade förtrogenhet med båda sagorna och Eddakvädena innehåller redan det korta fragmentet talrika vittnesbörd. Iduna har tjänat honom till ledning vid hans studier: Geijers och Afzelius' mytologiska spekulationer ha lämnat spår, och Geijers poem *Svegder* har influerat hans uppfattning af motivet.

Hvad som föreligger af *Svegder* är alltför knapphändigt, för

att man skulle kunna vinna en fullständig idé om plan och utförande. Men det förefaller troligt, att *Svegder* högst betydligt skulle ha skilt sig från *Sigurd Ring* och *Wisbur*. Diktionen är långt mera reflekterande; man har svårt att föreställa sig, att körer, lyriska arior och de starkt stiliserade känsloutbrotten skulle ha spelat någon större roll i *Svegder*. Det kunde väl ha blifvit ett romantiskt skådespel i Oehlenschlägers stil, fast med vida djupare filosofisk halt, men näppeligen ett mellanting mellan opera och antik tragedi.

Den metafysiska spekulationen, som Stagnelius sköt undan när han diktade *Sigurd Ring* och *Wisbur*, har i *Svegder* oemotståndligt trängt sig fram och genomsyrat hela ämnet. Sagan om kung Svegder hade ju också en mera utprägladt romantisk karaktär än något annat parti af Ynglingasagan. Redan i Geijers dikt är *Svegder* en symbol på det spekulativa grubblet, törsten efter tillvarons hemligheter. Svegder vill söka upp »Solens hem och Odens länder»; men Oden är vishetens gud. När han nalkas gudarnas ängd, möta honom öfverallt trolska mysterier: okänd musik ljuder mot honom ur skog och sjö, sällsamma skepnader skymta för hans blick. Berget öppnar sitt djup för honom: hvad han där såg, kan mänskligt förnuft ej fatta, men trollkraften drog honom dit in. Geijer har framställt samma Faustiska trånad mot djupens mysterier i *Bergsmannen:*

Genom klyft och schacht
Jag går malmen till möte:
Den urgamla pragt
I bergens sköte.
Den låckar med magt
Åt djupet mitt sinne.
Jag vill bädda mig der,
Jag vill se hvad der är,
Jag vill bo derinne.

Stagnelius har tagit sin utgångspunkt från Geijer: äfven hans Svegder är grubblaren, spekulationens bergtagne. Men

Stagnelius har på ett ytterst sinnrikt sätt kombinerat Svegder-figuren med den mytologiska filosofi, som Geijer framställt i Iduna. I sin Edda-anmälan hade Geijer, med en förkärlek för endast antydda tankegångar och hisnande djupa perspektiv, som erinrar om Schelling och Friedrich Schlegel, låtit förstå, att i de indiska och nordiska mytologierna religionen nästan bryter genom sitt hölje och står klar i dagen. Han hade hänvisat till William Jones' hypotes, att den äldste asiatiske Oden är identisk med hinduernas Buddha. Han hade kastat fram, att man i de grekiska mysterierna funne spåren af »den ursprungliga traditionen» om »en lidande, död och uppstånden Gudomlighet», hvilken kunde »gifva anledning till märkvärdiga jemnförelser».

Stagnelius visar sig i *Svegder* ha tillgodogjort sig alla dessa idéer. Bergakonungen Nore ger ett hånfullt referat af de sagor, som vandra kring bland människorna och vinna tilltro.

> En gång skall Oden, Muspels förste Son
> Den väldige som verldens kretsar skapat
> Sig låta föda af en jordisk Quinna
> Att mänskorna ur mörkrets bojor lossa
> Och gifva dem till Gimles slutna portar
> Demantenyckeln frälsande igen.

Till yttermera visso försäkrar Nore, att »Indiens helga palmbygd» är denna sagas vagga. I tusen skepnader står denna saga upp bland världens alla folkslag.

> Knappt gifs ett folk på vida jorden mer
> Där Oden ej är född och underboren.

Svegder, som ända från barndomen brunnit af längtan efter de uppenbarade mysterierna, har hört talas om, att den gamle Oden nyss blifvit född af en kvinna, »fjerran bort i oljoträdens hemvist — Och palmernas och sykomorernes»; det är för att förvissa sig härom, som han tågar österut. Svegder är med andra ord för Stagnelii fantasi en af de vise tre konungar på väg att tillbedja Jesusbarnet i Betlehem.

Den Geijerska förkunnelsen, enligt hvilken alla mytologier utgöra nationella variationer af samma ursprungliga religiösa tradition, har Stagnelius sålunda tagit upp och gifvit en genialt åskådlig form. I själfva verket var romantikens religionshistoriska synkretism icke något alldeles nytt uppslag. Den platoniserande renässansfilosofin hade varit inne på samma banor och de religionsfilosofiska forskarna vidhöllo ståndpunkten. I Dalins historia utvecklades också, att asaläran haft många beröringspunkter med kristendomen, och namnet Oden jämfördes med de hebreiska och indiska namnen på Gud; redan Dalin menade, att idén om en frälsare är gemensam för alla folk och äfven finnes hos indierna. Stagnelius, som hos Dalin gjort sin första bekantskap med de nordiska myterna, var sålunda väl förberedd att anamma det budskap, som uppbars af Geijers auktoritet. Det var med honom som med Atterbom, hvars första mytologiska spekulationer i noten till *Skaldarmal* bl. a. åberopa sig på »en snillrik gissning af v. Dalin». Stagnelius framställer i *Svegder* asareligionens treenighetslära; han låter Fyrisån skölja murarna »Af Thors, af Odens och af Friggas Tempel — Allmaktens, Vishetens och Kärlekens». Dalin hade likaledes lärt, att våra förfäder i Oden, Thor och Frigga tillbådo »Makt, Kärlek och Vishet»; Stagnelius har icke gjort annat än flyttat om symboliken en smula, för öfrigt med lyckligt resultat.

Men Stagnelius hade, när han diktade *Svegder*, redan fördjupat sig i andra källor än Dalin och Geijer. Nores ironiska redogörelse för de bedrägerier, som förvilla människobarnen, innehåller klara hänsyftningar på Schellings teori om den äldsta religiösa traditionens uppkomst. Geijer hade blott hänsyftat på den i sin Edda-anmälan, när han skref, »att man i all Religion hos alla folkslag, hvilka ej åter helt och hållet nedsunkit i ett råhets-tillstånd, som ingalunda är menniskans ursprungliga, finner spår af samma tradition». Schelling gaf i *Philosophie und Religion* närmare besked om denna tradition. Stjärnandarna,

med hvilka Plotinos' filosofi åtskilligt sysslat, hade stigit ned i jordiska kroppar och blifvit människornas första lärare och uppfostrare, grundläggare af kultur, vetenskap och religion. Den tid, då stjärnandarna lefde på jorden, var den ursprungliga guldåldern, de stora religions- och lagstiftarnas mytiska urtid, hvarom alla folks äldsta sagor berätta.

Det har förut uppvisats, att denna hypotes om halfgudarnas urtid skymtat hos Stagnelius, bl. a. i *Wladimir den Store;* om man betviflar sambandet mellan denna Stagnelii åskådning och Schellings, behöfver man blott betrakta *Svegder*, där det ligger i öppen dag. Nore, representanten för den hedniska materialismen, talar nämligen om religionsstiftarna och statsgrundläggarna, hvaribland han räknar Oden, i följande ordalag:

> Bedragare, dem stjernornas Regenter
> Med jordens Döttrar aflat, dock af ålder
> Af denna saga fintligt sig betjenat
> Att under larfven af en diktad Gudom
> Kullstörta våra altaren och lägga
> Nationerna i bojor vid sin fot.

Stagnelius har kontaminerat Schellings lära om stjärnandarna med den bibliska och indiska läran om frälsarens öfvernaturliga börd; det är sannolikt, att det dunkla stället i första Mosebok, sjätte kapitlet, om Guds söner, som togo jordens döttrar till äkta, också spelat in. (På ett annat ställe talar nämligen Stagnelius om »Guds Söner, Solarnes regenter fordom»; se Kommentaren s. 390.)

Vid sidan af dessa intryck från Stagnelii vandringar i den Schellingska spekulationens villsammaste nejder har *Svegder*-dramat äfven skolat innehålla diktarens platonska filosofi. Svegders försvinnande i berget skulle ingalunda i skådespelet ha varit en konsekvens af hans framträngande österut. Med det symboliska innehåll, som Stagnelius gifvit sagan, skulle en sådan motivering varit blasfemisk. Tvärtom. Svegder är på väg mot

Ljuset och Saligheten; och mörkrets makter, jättarna och dvärgarna, försöka med förenade krafter hindra honom från att nå sitt mål. Hvad som bringar Svegder i den onda bergakonungens våld är hos Stagnelius den kvinnliga skönheten. Nores dotter, den sköna Gerd, förför honom och lockar honom i försåtet. Kvinnan, säger hon med stolthet, är den mörkrets hamn, som

> Afväpnar Solens hela makt och lockar
> Från sina troner stjernornas Regenter
> Till veklig ro på blomsterbäddar ner.

Med dessa ord afbrytes fragmentet. Men vi ha hört nog för att förstå, att Svegders syndafall med den sköna jättedottern är en symbolisk upprepning af de strålande idéernas fall ned i materiens värld. Stjärnorna äro enligt Schelling och Plotinos de eviga idéernas klaraste afbilder.

Hur handlingen i *Svegder* skulle ha utvecklats, är svårt att gissa. Att konungen, lockad af Gerd, skulle ha blifvit fjättrad i bergets mörker, är självklart; men hur skulle upplösningen ha kommit, på hvad sätt skulle kristendomens milda löfte om en försonare och en förlossning ha nått den fängslade Sveadrotten? Han hade begifvit sig på väg österut vid ryktet om Jesu födelse; måhända skulle en budbärare från Golgata ha trängt in i bergets kamrar för att berätta, att intet jordiskt kval är evigt, sedan dödens och jordens makt blifvit öfvervunnen. Man kan beklaga, att *Svegder* icke blef färdigdiktad; men det är icke att förundra sig öfver, om Stagnelius icke förmådde pressa det metafysiska och världshistoriska dramat in mellan de ramar, som konstformen ställde upp för honom.

Man kan sålunda fatta *Svegder*, det sista af de nordiska dramerna, som ett vittnesbörd om att Stagnelii spekulation vidgat sig till en konstruktion af hela världsutvecklingen och därmed förlorat möjligheten att bli åskådliggjord i dramats form. Reflexionsdikten, den symboliska fantasien kunde uttrycka Stagnelii

tankar, icke längre skådespelet. På samma gång har hans intresse blifvit så koncentreradt på det inre lifvets mysterier, att blott bekännelsedikten, icke det figurskapande och karaktärsskildrande dramat, svarade mot hans intentioner.

Svegder har kanske sitt förnämsta intresse genom att visa, på hvilka vägar Stagnelius bringades in på den mytologiska spekulationen. Madame de Staël hade fört honom öfver den filosofiska idealismens tröskel, in i platonismens och teosofiens nejder. Geijer gaf honom uppslaget till att tolka de mytologiska figurerna som symboler af en uråldrig helig tradition, uppenbarande religionens sanningar och själens öden. *Svegder* är vittnesbördet om att det var från den nordiska mytologiens utsiktspunkt, framställd i Iduna, som Stagnelius först upptäckt detta perspektiv: parallellen mellan Oden—Buddha—Kristus är det oemotsägliga beviset därpå. Stagnelius nämner aldrig mera Buddha i hela sitt senare författarskap; raderna om Indien i *Svegder* äro sålunda blott ett spår af invandringsvägen. Det dramatiska fragmentet visar, att det var med full rätt som den programmatiska dedikationsdikten till *Liljor i Saron* satts i samband med Geijers mytologiska förkunnelse.[1] Geijer hade för Stagnelius varit hierofanten, som först förkunnat, att alla jordens skiftande mytologier innehöllo en bruten strimma af det eviga ljuset. För den diktare, som alltifrån barndomen varit förtrollad af mytologien som fantasiskapelse och fabelvärld, måste denna förkunnelse vara af genomgripande betydelse.

Denna Geijerska åskådning var en bred och vidhjärtad synkretism. Den var färdig att tillerkänna både den grekiska och den nordiska mytologien en djup religiös innebörd. Stagnelius omfattade teoretiskt denna åskådning, det visar dedikationsdikten till Norberg, och det framgår såväl af Nores monolog i *Svegder*

[1] Se mina Studier i Stagnelii ungdomslyrik, 1911, s. 59—62. ALBERT NILSSON gör i Svensk romantik Stagnelius till direkt lärjunge af Schelling, med förbiseende af förhållandet till Geijer.

som af den till år 1818 daterade dikten *Trosbekännelse* (I: 49), där det heter om den andra personen i gudomen:

> Af Isis ömsom född och Venus och Maria
> Hans gudom sväfvar kring oss än.
> Från dödens våld han vill oss fria.
> Och till vårt fosterland mildt föra oss igen.

Men denna romantikens mytologiska åskådning med sin sträfvan mot sammanblandning och försoning kom hos Stagnelius i konflikt med den kristet-platonska asketismen. Spiritualisten drefs att säga den blomstrande sinnligheten i den grekiskt-romerska Olympen farväl; den kristne elegikern hade ingen användning för de krigiska asarna och Valhalls härlighet. Den mytologi, hvars förborgade sanning Stagnelius tolkade i *Liljor i Saron*, var ensidigt kristen, platonsk, orientalisk; den var fattad i en långt extremare anda än Geijers, och i *Martyrerna* betonade Stagnelius ingalunda öfverensstämmelserna mellan Venus och Maria, utan den eviga fiendskapen dem emellan; han visade icke med Geijer, att hedendomens ädlare form var identisk med kristendomen, utan gjorde klyftan så djup och bred som möjligt. Först med *Bacchanterna* vände Stagnelius tillbaka till den syn på förhållandet mellan kristendom och hedendom, som Geijer framställt i Idunas första häfte; det var sålunda alldeles i sin ordning, att han redan före offentliggörandet af sitt verk underställde det Geijers omdöme.

Svegder är beviset på, att det var som Geijers lärjunge han närmade sig den religiösa myttolkningen. Liksom Ynglingasagans konung drefs han af en oemotståndlig instinkt från Uppsala tempel och de nordiska gudarna till Jordanen, till oljeträden och palmerna, till *Liljorna i Saron*.

X.

LILJOR I SARON.

Liljor i Saron utgafs från trycket 1821 och bebådades redan vid slutet af år 1820. Det är alltså sannolikt, att de däri ingående dikterna tillkommit under de närmast föregående åren. De äro senare än 1818, ty annars skulle några af dem förekomma i den detta år renskrifna och ordnade samlingen *Lyriska Dikter och Elegier*. Under åren 1819—1820 måste följaktligen Sarons-liljornas uppblomstring ha ägt rum. Mellan februari 1819 och september 1820 har Stagnelius icke på ecklesiastikexpeditionen utkvitterat några expeditioner till renskrifning och har sålunda under denna tid troligen haft tillfälle att ostördt ägna sig åt sitt grubbel och sin diktning. En lycklig slump har bevarat en detalj, som bekräftar denna datering. På baksidan af manuskriptet till sonnett-trilogien *Den gamla sanning forskningen mig gifvit* (II: 99) finner man en anteckning med daton den 12 juni 1820 (se Kommentaren, s. 137). Vid denna tid har alltså Stagnelius sannolikt befunnit sig midt uppe i sina astrologiska spekulationer.

De tryckta häftena utgöra ett af Stagnelius själf verkställdt urval ur denna rika produktion. Ursprungligen var det, enligt prospektet, hans mening att offentliggöra hufvudsakligen lyriska dikter. Senare ändrade han sig och upptog *Martyrerna;* därigenom utestängdes gifvetvis en del af lyriken. Lärodikten om *Tingens natur* (II: 116) skulle ha införlifvats med *Liljor i Saron,*

eftersom ett stycke därur trycktes som prof på prospektets baksida; men så blef icke fallet. *Själens Himlafärd* (II: 205), det enda poem som från början till slut är uppbyggdt på motiv ur Adamsboken, borde väl också rimligen ha funnit en plats i ett verk, som tillägnades Matthias Norberg.

Det är lätt att se, hvilka principer Stagnelius följt vid urvalet. Han har ryggat tillbaka för att offentliggöra de sällsammaste och svårtillgängligaste af sina skapelser. De astrologiska planetdikterna med den därtill hörande sonnettcykeln uteslöt han, likaså *Astronomisk Phantasi* (II: 101), och, vid närmare öfvervägande, *Tingens natur*. *Elementerna* (II: 178) blef otryckt liksom *Parabel* (II: 114), *Rodnaden* (II: 174), *Idealismen* (II: 177), *Kyrkans Döttrar* (II: 198), *Bönen* (II: 161), *Se blomman! På smaragdegrunden* (II: 143) och *Själens Himlafärd*. En stor del af dessa dikter föreligga i renskrift samman med poem, hvilka offentliggjordes i *Liljor i Saron*. Andra, som äro skrifna på lösa blad, hänga så nära samman med de i renskrift föreliggande dikterna, att deras samtidighet icke kan sättas i fråga.[1] Det visar sig sålunda, att hela den lyriskt-teosofiska alstringen hos Stagnelius är äldre än publikationen af *Liljor i Saron*. Det finnes icke ett enda af hans allvarliga lyriska poem, som på yttre eller inre skäl kan dateras till år 1821. Offentliggörandet af *Liljor i Saron* betecknar sålunda uppenbarligen afslutningen på en epok i hans utveckling. Det ter sig icke som en tillfällighet, att det sista häftet af *Liljor i Saron* kom att innehålla dramatik i stället för lyrik. Från och med år 1821 har Stagnelius vändt sig från lyriken; de enda poem han skrifver äro burleska och skämtsamma tillfällighetsdikter. I sig själf vore det helt naturligt, om Stagnelius gripits af leda vid den subjektiva känsloutgjutelsen, vid hela bekännelselyriken. Han hade hängifvit sig åt den med en sällsynt och förbehållslös intensitet.

[1] Se min uppsats Textkritiska problem hos Stagnelius, i Studier tillägnade Karl Warburg, 1912.

I det följande behandlas hela denna Stagnelii lyriskt-teosofiska produktion, vare sig den ingår i det offentliggjorda urvalet eller ej.

*

Stagnelii filosofiska ståndpunkt under det skede, då *Liljor i Saron* diktades, är platonismen. Den »metafysiska lärodikt», som han ställde i spetsen för sin diktsamling, heter *Kärleken* (II: 256) och är en i den Schillerska reflexionsdiktningens praktfulla stil affattad framställning af Eros-myten.[1]

I Stagnelii anslutning till Platons idélära ligger ingenting för honom personligen kännetecknande. Idealismens herravälde inom filosofien ledde öfverallt till ett mer eller mindre fullständigt återupplifvande af Platons idélära, och icke blott tänkarna, framför allt skalderna, blefvo hvar på sitt sätt platonici. Med madame de Staël inledes den platonska strömningen i Frankrike för att kulminera i Cousin. I Tyskland behärskar platonismen hela kulturen. Kant, den filosofiska idealismens grundläggare, hade ännu förhållit sig kritisk mot Platon, men hans lärjungar närma sig alla idéläran, diktaren Schiller likaväl som tänkarna Fichte och Schelling.[2] Den romantiska generationen är genomdränkt af platonska tankegångar.[3] Sverige bildar en parallell till Tyskland. ALBERT NILSSON har i sitt förträffliga arbete »Svensk romantik —Den platonska strömningen» uppvisat, i huru stor utsträckning Platon sätter sin prägel på de förnämsta diktarnas världsbild. Den götiska patriotismen hos Tegnér och Geijer är platonskt

[1] Först påpekadt af HILDING ANDERSSON, Stagnelii lärodikt Kärleken i den platonska Eros-mytens belysning, Ny svensk tidskrift 1885.

[2] Jfr M. KRONENBERG, Geschichte des deutschen Idealismus, I-II, 1909—1912.

[3] Jfr LUISE ZURLINDEN, Gedanken Platons in der deutschen Romantik, 1910.

färgad likaväl som nationalkänslan hos Arndt och Fichte.[1] Hela tidsandan har en idealistisk lyftning, som ytterst stammar från Platons filosofi.[2]

Men hvar och en är platoniker på sitt eget sätt. Schiller tolkade idéläran framför allt som ett vittnesbörd om det estetiska lifvets höga ro och fulländning i motsats till det begärfyllda praktiska lifvet. Tegnér anslöt sig nära till Schiller, men betonade långt starkare det ursprungliga fallet och det därur härflytande försoningsbehofvet. Atterbom lägger tyngdpunkten på den metafysiska transscendensen; hans platonism är en form för den kristna spiritualismen. Stagnelius står i det stycket Atterbom nära, men han ger likväl platonismen en särskild, starkt personlig nyans. Det sker genom det sätt, hvarpå han tillägnar sig och utvecklar Eros-myten.

I *Kärleken* visar sig Stagnelius fullt förtrogen med den Schillerska synpunkten. Han häfdar, att det estetiska lifvet, med sin frihet från begärens herravälde, redan innebär ett uppgående i idéernas värld. Schiller hade i sina bref om människosläktets estetiska fostran utvecklat, huru skönhetssinnet rör sig till och med hos de primitiva naturfolken, så snart striden för behofvens tillfredsställande lämnar dem andrum. Stagnelius tar upp denna tanke, när han skrifver:

Fåfängt fattad af begärens svindel,
Täckt förgäfves af passionens bindel,
Skönheten, o menska! dock du ser.
Smäktande i nödens låga kojor,
Irrande i öcknar, smidd i bojor,
Saligt dock Naturens fallna drottning
Mot sin forntids gyllne bilder ler.

Med förtjusning Grönlands vildar skåda
Morgonrodnan, som, att dagen båda,
Rosenkrönt på deras isberg står,

[1] Se härom min Esaias Tegnér, I, 205—289.

[2] Se härom min Den romantiska tidsåldern, s. 6—11.

Glad ser Irokesen månens strimma
Tyst försilfra elfvens bleka dimma,
Och, med skuggors dans, vid löfvens susning
Magiskt lifva grästapetens vår.[1]

Längre fram i poemet (r. 307—308) uttalar han också den tanken, att »vid skönhetens och diktens tjusning» själen blir delaktig af idélifvet på nytt.

Men denna Schillerska platonism träder tillbaka för den Stagnelianska. Platon hade lärt i *Phaidros*, att själen vid åsynen af de sköna föremålen erinrar sig sitt lif före fallet. Den kärlek, som väckes vid åsynen af det sköna, har flera grader. Den fullkomliga och högsta Eros är den, som riktar sig icke på de enskilda sköna föremålen, utan på det sköna i och för sig själft, på skönhetens idé. I denna uppfattning låg grodden till en distinktion mellan den lägre, sinnliga kärleken, och den högre, ideella. Hos Platon söker man förgäfves ett fördömande af kärlekens lägre former; de framställas som trappsteg på vägen till den sanne Eros. Men hos nyplatonici, framför allt hos Plotinos, framträder en mera spiritualistisk tolkning af Eros-myten. I *Enneaderna* (I: 6, kap. 8) skildrar Plotinos vådan af att ägna sin kärlek åt de sinnliga föremålen. Hammarsköld hade i Phosphoros 1813 öfversatt just Plotinos' framställning af den intellektuella skönheten, och det hette där: »Visserligen bör man väl gifva akt på det sinligt sköna, men ej därvid fästa sin håg, utan, igenkännande att det blott är liknelse, bild och skugga, fly till det hvaraf detta är bild. Skulle någon åter vilja taga den sinliga för den sanna skönheten, då den likväl blott är såsom en

[1] Dessa strofer anförde Hammarsköld i sin recension (Svensk Literatur-Tidning, 1821: 31), och förklarade, »att han aldeles icke begriper, hvarken deras sammanhang till de öfriga, eller i och för sig sjelfva». »Och hvarföre blott Grönländarn och Irokesen målas såsom de, hvilka med förtjusning skåda Morgonrodnad och Månsken, det är sannerligen Rec. alldeles fördoldt» Hammarsköld har tydligen förgätit sin Schiller för tillfället: skönhetsbegärets universalitet demonstreras just genom exempel från de barbariska folkslagen, i och med den högre odlingen antar det estetiska lifvet allt högre former.

intagande bild i vattnet, tyckes mig att han utsätter sig för den händelsen, som en dikt lärer oss, att olyckligen i hafvets djup försvinna. På samma sätt går det den, som endast traktar, utan återvändo, efter den sinliga retelsen: att han, väl ej kroppsligen, men i andeligt afseende störtar i mörkret och ett för sinnet rysligt djup, vistandes der i Hades bland blinda skuggors antal. Må vi derföre åter flykta till vårt älskade fosterland!»

Hammarsköld meddelade i en not till sin öfversättning, att Plotinos med dikten om den som olyckligen försvinner i hafvet afsåg Narkissos-sagan, sådan den berättas i Pausanias; ty i denna version lockas Narkissos att kasta sig i vattnet och drunknar. Stagnelius har låtit denna Plotinos' varning gå sig djupt till hjärtat. Han är genomträngd af föreställningen om det sinnliga skönhetslifvets bedräglighet. I trenne strofer parafraserar han Plotinos' skönhetslära. I anslutning till Narkissos-myten — som ofta brukas hos nyplatonici för att symbolisera försjunkandet i sinnevärlden — tecknar han skönheten som en bedräglig spegelbild på vattnet, *en narcissisk villa.*

Hvad är skönhet då? En himmelsk skugga,
Röjd i tårarne, som evigt dugga,
Isis! på din bleka moderskind.
Hvad är kärlek? En narcissisk villa,
Känslor för en bild i vattnets stilla,
Härmande kristall elysiskt målad,
Grumlad af ett fallet löf, en vind.

Oceaner stifta Frejas rike.
Evigt vexla, hafvets vågor like,
Alla former under månens klot.
Fåfängt, ack! vid deras mörka hvimmel
Ler i djupets famn en dunkel himmel —
Sträfva ej att nå dess kalla Solar:
Räds! en afgrund tar dig der emot.

Afhör ej hvad böljans nymfer sjunga:
Se mot himlen der de evigt unga
Stjernorna i fackeldansen gå.

Öfver sferer, som i rymden klinga,
Djerft till minnets fosterland dig svinga,
Der Idéerna kring Gudathronen
Glänsande i ljusets rustning stå.

När Stagnelius talar om tårarna på Isis' kind, afser han därmed floder och haf, ty Isis är moder naturen. Vattnet var hos nyplatonici en symbol på materien, den rolösa växlingens princip, Hyle. Vattennymferna bli sålunda för Stagnelius den sinnliga kärlekens sirener, som försöka locka själen att glömma sitt himmelska fosterland.

Det är sålunda hos Plotinos och nyplatonici, som Stagnelius sökt upplysning om Eros-mytens rätta innebörd, och hos dem har han hämtat stödet för sin extremt asketiska tolkning. Plotinos har han, såsom här visadt, kunnat göra bekantskap med i Hammarskölds öfversättning, men det finnes intet skäl att betvifla, att han studerat honom och öfriga nyplatonici äfven i original. I *Tingens natur* och i flera andra dikter finner man vittnesbörd om hans förtrogenhet med Plotinos' filosofi. I *Bacchanterna* visar han sig känna Plutarchos' *De defectu oraculorum* likaväl som Plotinos-lärjungen Porphyrios' *De antro Nympharum*. Ja, det är till och med möjligt att fastställa, hvilken upplaga af Porphyrios han brukat, ty han anför i dikten *Kyrkogården* (II: 431) ett från Porphyrios hämtadt citat efter Heraklitos i en oriktig form, som det fått i en latinsk version från 1600-talet (se härom Kommentaren, s. 432-433). Denna detalj tyder på, att han föredragit den parallellt tryckta latinska öfversättningen framför det grekiska originalet, hvilket är rätt naturligt, men ingalunda utesluter att äfven rent grekiska källor kunnat vara tillgängliga för honom.

Stagnelii platonska, eller kanske rättare nyplatonska, åskådning innebar sålunda ett fördömande af den jordiska kärleken. I stället för Eros' successiva uppstigande från lägre till högre former, som Sokrates förkunnat i *Phaidros*, träder hos Stagnelius

en radikal dualism mellan tvenne fientliga sinnestillstånd. »Jordisk kärlek alstrar brott och plågor», heter det i *Kärleken*, och den kallas t. o. m. en »afgrundsbrand». Den för icke själen tillbaka till sitt ursprung, såsom Platons Eros; tvärtom leder den själen allt längre bort i förvillelsen. »Vänd, o vänd till himmelriket åter,» ropas det i *Kärleken*, »glöm den kärlek, som är hatets broder». Den trånad, som drager själen till Amanda, är ett förrädiskt bländverk, om den blir något annat än ett medel att väcka minnet af själens egen förlorade ursprungsskönhet i idévärlden.

För den, som gått så långt, ligger det nära till hands att identifiera den sinnliga kärleken, det erotiska begäret med själfva syndafallet, och Stagnelius har icke heller tvekat att taga detta steg. I prosauppsatserna utvecklar han på flera ställen (IV: 316, 325, 330, 333), att »den ursprungliga synden» består i »fortplantnings- eller rättare sagdt parningsbegäret», att »mensklighetens gemensamma felsteg» består i »formens sjelfmägtiga differenciering med Väsendet, kärleken till qvinnan». I en hel rad dikter har han försökt skildra detta ursprungliga syndafall, som är orsaken till sinnevärldens uppkomst. I *Svegder* (IV: 134) antydde han redan, att det var kvinnan, som lockat stjärnandarna, d. v. s. de eviga idéerna, ned från sina troner. I den ofullbordade prologen *Förundras icke om Poeten skrifver* (II: 218) hade han inskärpt:

> Till samma punkt vi måste återvända
> Vid hvilken först i Tidens labyrinter
> Vi oss förvillat. Hvem är denna punkt?
> O tviflom icke — det är kärleken
> Till Quinnan, till det objektiva lifvet.

Men just på denna punkt afbröts prologen. Ämnet var vanskligt. I *Landsbygden* (II: 140) ger han Amanda skulden för alla sina olyckor.

Ack! innan själen
Sömnvandrande, ur Christi salar nedsteg
I tidens natt, i Demiurgens molnverld,
Hon drömde redan denna rosendröm,
Och dig allena sökte hon dernere.

I *Rodnaden* (II: 174) erinrar han sig vid åsynen af »en bildskön Flicka», att det var just hennes bild, som lockade hans själ ner ur Eden; den uppenbarade sig för honom första gången i en dröm, och han gick gråtande till Gud för att begära att drömmen blef verklighet. Men med de orden hade han uttalat sin egen dom — han störtade ur paradiset ned »till smärtornas och vanskligheten grus». Rodnaden är minnet af den förlorade saligheten. Det är det nyplatonska syndafallet; i *Bacchanterna* föredrar Stagnelius denna lära i ord, som äro en direkt reminiscens ur Porphyrios' *De antro nympharum* (»En grotta verlden är, der fallna Nymfer — Sin rodnad dölja för den kyska sol, — — — Från rena himlar, spegelklara haf — De stego ned bland tårar, natt och dimmor»). Men det platonska syndafallet är förutsättningen för hela sinnevärldens uppkomst; det bibliska syndafallet däremot följer först *efter* skapelsen. Huru lösa denna motsägelse? Stagnelius har försökt det i *Syndafallet* (II: 163). Nedstörtandet i materiens och syndens värld äger där rum i två tempon. Första sången, som spelar i den immateriella idévärlden, skildrar hur Eva, en kvinnlig ängel, af ormen lockas att begifva sig ner i materien — materien har här, hädiskt nog, skepnaden af det bibliska paradiset med sina fyra floder. När Eva begifvit sig ner i denna blomstrande, men förrädiska värld, begär Adam att få följa henne, och det beviljas. I andra sången, som utspelas i det traditionella bibliska paradiset, väcker Eva det sinnliga begäret hos Adam, och de omfamna hvarandra. Då uppenbarar sig Gud och uttalar förvisningen öfver dem: de äro liksom djuren underkastade döden och förgängelsen.

Det är omöjligt att bringa dessa olika syndafallsvarianter till öfverensstämmelse. I högsta grad karaktäristiskt för Stagnelius

är, att han på detta sätt experimenterar. Han försöker olika lösningar; hans rika uppfinning, hans glädje vid att forma en mytologisk scen, att smälta samman motiv från olika håll till en öfverraskande och sällsam helhet, förråder sig i dessa dikter. Men det är följaktligen förgäfves man söker sträng konsekvens i denna brokiga fantasivärld. Vissa problem, bestämda tendenser återvända ständigt, men Stagnelius klär sina idéer i ständigt nya och skiftande skrudar.

I den nionde af sina *Theser* har Stagnelius i prosaisk afhandlingsform framställt sin teori om det dubbla syndafallet. Det första bestod däri, att intelligenserna, andarna, förenade sig med den organiska naturen — det svarar mot första sången i poemet *Syndafallet*. Det andra syndafallet bestod däri, att andarna, nu förenade med materien till organismer, började att para och fortplanta sig — det svarar mot andra sången. Men nu låter Stagnelius skymta ett tredje syndafall, eller egentligen ett första, »det ursprungliga, före all tid varande syndafallet», hvarom poemet icke haft något att berätta. Det bestod i vattnets och eldens förening — ett famntag, hvarur jorden och alla mörka himlakroppar, ja, hela den organiska skapelsen framgått. Vattnet är sålunda materiens princip — det är i öfverensstämmelse med all nyplatonsk åskådning — men vattnet är på samma gång den första kvinnliga principen i världsutvecklingen, den ursprungliga synden. I diktcykeln *Elementerna* (II: 178) har han försökt framställa det äldsta af alla syndafall. Elden är det direkta utflödet af det gudomliga väsendet; han trifs blott i den himmelska rymden. »Men Vattnet kom, en försåtlig Brud», lockande och bedjande:

Förgäfves jag stred:
Re'n kyssarne brunno.
Vi sönko kämpande ned
Och i ett tillhopa vi runno.

Och Söner och Döttrar till tusental
De älskande makarne födde.
Af rosor ängarne glödde

Och mörkgröna skogar sig lyfte mot himmelens sal.
Ren vimlade djur
I fjällar och dalar:
Af örnar luftens azur
Och hafvet plöjdes af hvalar.

Det är den sålunda uppkomna organiska naturens skönhet, som enligt första sången af *Syndafallet* lockade Eva ned ur de himmelska intelligensernas församling.

Men hvarifrån kommer Vattnet? I *Elementerna* berättar Vattnet, i gestalten af en gråtande kvinna:

Se'n Elden före alla tider
Mig våldsamt ur sitt sköte dref,
Jag grät tills jag omsider
Ett Vatten blef.

Då vände jag med strida vågor
Tillbaka till min födslostrand.
Mig kjuste Eldens lågor,
Hans purpurbrand.

Det finnes sålunda en Eld, som är Vattnets fader (eller moder?), och en Eld, som blir Vattnets brudgum. Är det densamme? När Luften uppträder, förklarar han:

Från UrEldens sköte jag utgått har,
Jag är det gråtande Vattnets Far.

Man skulle kunna identifiera denna Ur-Eld med »Elden före alla tider», och man skulle då få följande geneologi: Ur-Elden har frambragt Elden, Ljuset och Luften. Luften har med Ur-Elden aflat Vattnet. Vattnet har befruktats af Elden och födt Jorden. Luften och Elden äro manliga principer, Vattnet och Jorden kvinnliga; men Ur-Elden, som är sig själf nog, synes upphöjd öfver könsbestämningen.

Så ter sig världsutvecklingsprocessen i *Elementerna*, men i den nionde tesen är den icke alldeles konform därmed. Sanningen förklaras där vara följande: »Att Gud, eller den hel. Tre-

enigheten, under formen af de tre identiska Naturerna, Elden, ljuset och luften symboliserat sig i verlden, och att från det häraf uppkomne urelementet Vattnet utgått, hvilket, såsom den ursprungliga materien, i likhet med all materia ej ägde kraft att sjelf uppehålla sig och verka, utan till följd af sin tyngdkraft fördes tillbaka mot sitt ursprung. Häraf uppkom mellan vattnet och elden en strid, som ändtligen slutades genom deras förening, och resultatet af denna förening blef vår jord och alla mörka himlakroppar.» Man kan tryggt påstå, att Stagnelius icke själf kommit till fullkomlig klarhet öfver det kosmogoniska förloppet: det är icke detsamma på prosa som på vers. Vattnet är här utgånget ur ett urelement, en mellanlänk, som poemet icke kände till.

Hvarifrån har Stagnelius hämtat dessa sällsamma föreställningar, som han sträfvar att ge formen än af poetisk mytologi, än af filosofisk konstruktion? Kärnan är den platonska läran om fallet från idévärlden, men Stagnelius utdanar den i nyplatonsk riktning till en emanationsteori. Med denna har han förknippat den urgamla grekiska läran om de fyra elementerna, som utbildats af Aristoteles: elementerna äro emanationer ur gudomen, länkar i den kedja, som förenar idévärlden med sinnevärlden. Men för Stagnelius har det varit ett oafvisligt behof att bringa denna åskådning till öfverensstämmelse med kristendomen. Af de fyra elementen har blifvit trenne, på det att den kristna treenighetsdogmen må komma till sin rätt. I *Theser* förklarar han helt djärft, efter att ha framställt sina teorier: »Dessa satser utgöra Kristendomens esoteriska sida, hvilken, bland alla dess urkunder, i Apostelen Johannes skrifter klarast genomskimrar sitt täckelse.» Hvad han åsyftat är först och främst Johannesevangeliets lära om Ordet-Ljuset. I *Elementerna* förklarar Elden, att den »ljuset, det himmelska ljuset åt verldarne bär», och i *Theser* har ljuset fått den andra platsen i treenigheten. Men när Stagnelius talar om aposteln Johannes' *skrifter*, så är det

därför att han stöder sig äfven på Johannes' första epistel. Det heter där (kap. I, vers 5), att Gud är ett ljus; längre fram (kap. V, vers 7—8) framställes treenighetsläran: »Ty tre äro, som vitna i himmelen, Fadren, Ordet och den Helge Ande: och de tre äro ett. Och try äro de, som vitna på jorden, Anden, Vatnet och Blodet, och de try äro till ett.» Då Ordet, *Logos*, i Johannes-evangeliet förut identifierats med ljuset, *Fos*, och då Anden, *Pneuma*, är samma ord som luften, så har man här Stagnelii treenighetslära; han har blott behöft ersätta Fadren med Elden, hvilket låg ytterst nära till hands, då Fadren i epistelns första kapitel kallades ljuset, medan evangeliet identifierade Sonen med ljuset. Eld och ljus äro olika uppenbarelseformer af samma gudomliga princip, liksom Fadern och Sonen.

Man kan förvåna sig öfver en så äfventyrlig bibeltolkning, men för Stagnelius gällde det att divinatoriskt, »vid Snillets gudomliga fackla», utleta den dolda mening, som låg begrafven i »ruinerna», men som likväl här och där »genomskimrar sitt täckelse». Det är sannolikt, att förekomsten af ordet »Vatnet» i Johannes-epistelns hufvudställe för honom underlättat öfvergången till läran om de fyra elementerna, ty hans metod är ytterst godtycklig. I poemet *Elementerna* har han icke besjungit Ordet-Ljuset — hvilket han däremot gjort på många andra ställen — men Luften är uppenbarligen identisk med den Helige Ande: »Guds härold jag är — Hans bud ner i lågaste dal jag bär.»

Stagnelius har sålunda trott sig stå kvar på kristendomens botten, och man har inga skäl att betvifla hans egen uppgift, att han till källa haft de kristna urkunderna, d. v. s. bibeln.[1]

[1] ALBERT NILSSON anser sålunda med orätt (Svensk romantik, s. 381), att Stagnelii kosmogoniska teori »har ingenting med aposteln Johannes' skrifter att göra». Att den rönt påverkan af Böhmes De tribus Principiis, såsom Nilsson menar (a. a., 382—383), är därför icke uteslutet; icke heller, att den kan erinra om Schellings naturfilosofiska teorier, ehuru en påtaglig likhet icke synes mig föreligga.

Men han anför själf ännu en källa, då han omedelbart fortsätter (i den 11:e tesen): »Gnosticismens exoteriska läror, äfven sådana de af dess fiender blifvit framställde harmoniera bättre än något annat Teologiskt system med denna esoteriska sidan.» Yttrandet visar, att Stagnelius hos kyrkofäderna, Irenaeus, Tertullianus, Epiphanius m. fl., kättarnas fiender, sökt upplysning om karaktären af Gnosis och funnit sig tilltalad däraf. Hvad han i sin lära om treenigheten, syndafallet och elementerna tillägnat sig från gnostici, är egentligen äonläran, sådan den framställts närmast af Valentinos. Sitt beroende af denna visade han redan i poemet *Syndafallet*, där änglarna, inklusive Adam och Eva, genomgående kallas äoner, och uttrycken »Äonernas samling», »Äonernas Konung», »en blomstrande quinlig Äon» tydligt peka hän på Valentinos' föreställningar om Pleroma, en hierarkiskt uppbyggd organisation af äoner med olika kön. I en annan dikt, *Kyrkans Döttrar* (II: 198), visar han sig behärska den Valentinska teorien för dessa äoners namn, symboliska betydelser och inbördes kärleksförbindelser. Man är följaktligen berättigad att antaga, att läran om elementerna hänger samman med Valentinos' äonlära. Valentinos framställde nämligen äonerna såsom själsliga emanationer ur gudomens väsende, utbredande sig genom en invecklad serie äktenskapliga förbindelser inbördes, s. k. syzygier, på trots mot alla blodsband. Stagnelii elementer äro liknande personifierade emanationer, och deras invecklade förbindelser bli mindre besynnerliga i ljuset af Valentinos' syzygier. Poemet *Elementerna* är en enda fortlöpande kärlekshistoria liksom Valentinos' Pleroma. Hur djupa spår äonläran satt i Stagnelii fantasilif visar ännu *Riddartornet*, där v. Rheinfels förhärligar blodskammen mellan fader och dotter med orden: »Så i sitt ursprung allt tillbakavänder, — Så själarne förena sig med Gud» (IV: 177).

Det möter ingen särskild svårighet att förklara, hur Stagnelius kommit att intressera sig för gnosticismen. Hos Geijer och

Schelling hade han funnit läran om en ursprunglig tradition, en direkt gudomlig uppenbarelse, som låg till grund för all mänsklig kultur och all visdom. Den hade fortplantats bl. a. i de grekiska mysterierna; kristendomen betecknade, enligt Schellings *Philosophie und Religion*, blott denna esoteriska mysteriereligions framträdande i ljuset. En åder af denna urgamla tradition flöt i hvarje mytologiskt system; därför fanns det i alla de skiftande fablerna någonting gemensamt, ett stycke af den eviga sanningen. Geijer hade förklarat, att i den nordiska asaläran religionen lyste fram med särskild klarhet, liksom i den indiska.

Det är uppenbart, att denna åskådning skulle utplåna den skarpa gränsen mellan ortodoxi och kätteri, ja, mellan hedendom och kristendom. Om det fanns en uppenbarelse, som var äldre än kristendomen, så miste denna senare sin dogmatiskt afgörande karaktär. Fältet var öppet för en fri tolkning af alla religiösa trosföreställningar i en konciliatorisk, spekulativ anda. För Stagnelius, af naturen intresserad af alla mytologiska fantasiskapelser, tjusad af själfva det brokiga och sällsamma stoffet, måste detta betraktelsesätt te sig särskildt tilltalande.

Gnosticismen hade emellertid länge i religionens och filosofiens historia figurerat som ett mystiskt fenomen. Tegnér framställde år 1811 i sin *Dissertatio de Gnosi* den vedertagna uppfattningen, som hufvudsakligen stödde sig på Mosheims och Bruckers auktoritet. Enligt denna låg till grund för gnosticismen en s. k. orientalisk filosofi; kristendomen visade sig nämligen ha uppblandats med gnostiska föreställningar just i de länder (Palestina, Egypten och Syrien), som haft lifligast förbindelser med perser, meder och babylonier. Gnosis vore spåren af denna urgamla asiatiska filosofi. (»In Philosophia igitur quadam Orientali semina et elementa hujus doctrinae quaerenda esse putarunt; praecipue cum in ea haud pauca occurant, quae non commode ex alia Philosophia, his temporibus cognita, deduci possint.»)

Tegnér omnämner visserligen att några forskare, särskildt Tiedemann, författaren till Geist der spekulativen Philosophie, radikalt nekat existensen af denna orientaliska filosofi. Tiedemann härledde i stället Gnosis ur den vantolkade platonska och nyplatonska filosofien, och häfdade, att gnostici strödde kring sig vaga hänvisningar till kaldeiska och persiska, särskildt Zoroastiska källor blott för att stärka sin auktoritet.[1] Tegnér refererar som sagdt denna Tiedemanns åsikt, men han gillar den icke. Han anför Plotinos-biografen Porphyrios' vittnesbörd om en gammal filosofi och erinrar om att kyrkofäderna tala om den orientaliska filosofien som en känd och gifven sak. Vidare påpekar Tegnér, att gnosticismen innehåller åtskilligt, som icke öfverensstämmer med Platon: idén om Demiurgen, äonläran med Pleroma. »Orientalia haec omnia, nec ad Graecorum ingenium composita,» fastslår Tegnér. Han anser slutligen, att gnosticismens ursprung är Zoroasters filosofiska skola. Dock vill han icke neka, att många gnostiska lärosatser stämma öfverens med Platon; men han anser, att de platonska idéerna anpassats efter de orientaliska.

Tegnérs framställning har här återgifvits, dels därför att den torde vara representativ för forskningens ståndpunkt, dels därför att den med stor sannolikhet kan antagas ha varit Stagnelii direkta källa. Den försvarades nämligen under Tegnérs presidium den 14 december 1811, just den termin då Stagnelius befann sig i Lund och i sin egenskap af teologie studerande bör ha hyst ett bestämdt intresse för en afhandling om Gnosis och dess spår i nya testamentet — frånsedt att den unge poeten måste ha intresserat sig för preses. I sin exposé af den gnostiska lärobyggnaden omnämner Tegnér ett dokument, som nyss blifvit bekant, nämligen Adamsboken: »Sed praecipuum et fere unicum doctrinae Gnosticae monumentum quod jam restat, Liber Adami est; quem ex tenebris et oblivione Bibliothecae Parisiensis protulit et ex parte edidit *Norberg*.» I en not hän-

[1] TIEDEMANN, a. a., III: 96—101.

visar Tegnér till de fem brottstycken ur Adamsboken, hvilka under Norbergs presidium försvarats vårterminen 1811 under titeln *Stellae Nasaraeorum Aeones ex sacro Gentis codice;* det var prof på Norbergs öfversättning af det okända verket. Hur utomordentligt mycket man väntade sig för kännedomen om Gnosis af detta verk framgår af Tegnérs ord i fortsättningen: »Hunç autem Adami librum, quem totum a laudato viro in Latinum translatum scimus, ad Historiam horum temporum Ecclesiasticam, cognitionemque Gnosticorum, classicum esse, quis dubitet? Quo magis dolendum est, spem fere nullam adesse fore ut integer edatur, deficiente qui suo sumtu vulgare velit.» Att Tegnér icke lämnar en redogörelse för Adamsboken, beror, enligt hvad han förklarar, på att den icke är känd i sin helhet och att den är för sen för att ha kunnat sätta spår i Nya testamentet. För de förnämsta öfriga gnostiska riktningarna redogör däremot Tegnér, särskildt framhållande Valentinos' skola såsom »laudatissima inter Gnosticos»; för närmare studier hänvisar han till kyrkofäderna.

Att Stagnelius intresserat sig för detta uppslag, är ytterst sannolikt. Ett nytt brottstycke ur Norbergs öfversättning, utgifvet som dissertation 1813, har han uppenbarligen tagit kännedom om; ty *Själens Himlafärd* (II: 205) utgör en fri omskrifning af denna öfversättning, *De Anima sublime abeunte.* Det låter sig konstatera, eftersom Norbergs öfversättning från 1813 något skiljer sig från den som ingick i det 1815—1816 publicerade kompletta verket *Codex Nasaraeus.*[1] Alltså har Stagnelius börjat intressera sig för Adamsboken redan innan den förelåg komplett; i annat fall skulle han näppeligen ha uppsökt den tidigare versionen. Detta i sin ordning bekräftar antagandet, att redan Tegnérs dissertation väckt hans uppmärksamhet åt detta håll.

Om Stagnelius sålunda från sin korta vistelse i Lund medförde intresset för den österländska urkund, som Norbergs geniala

[1] Se härom Kommentaren, s. 215—218.

språkbegåfning för första gången lyckats tolka, så har det lundensiska universitetet dock icke varit utan betydelse för hans utbildning. Men det var dock först bekantskapen med Geijer och Schelling, som kom fröet att gro och växa. Om det fanns en ursprunglig, helig tradition, äldre än kristendomen — hvar skulle den månne sökas om icke i orienten, bland perser, kaldéer och babylonier, som varit de äldsta kulturfolken? I alexandrindikten om stjärnhimmeln hade Stagnelius hyllat kaldéernas banbrytande astronomiska forskning:

> På fält där silfverklar Eufrates bölja skrider
> I gråa forntidsdar, i verldens första tider
> Bemärktes stjernornas och firmamentens lopp
> Från höga skådetorn af visa Magers tropp.

Om det fanns en orientalisk filosofi, såsom Tegnér försäkrade, stödd på de bästa auktoriteter, hvad skulle den kunna innehålla, om icke spåren af en förlorad visdom? Och om gnosticismen är genomträngd af den orientaliska filosofien, hvad skulle det kunna betyda annat än att de förmenta kättarna, kyrkofäderna till trots, verkligen haft del af en Gnosis, en hög och helig kunskap, äldre och vördnadsvärdare än själfva kristendomen?

Hvarken Tegnér eller hans lärofäder, Brucker och Mosheim, hade tillerkänt den orientaliska filosofien ett högt värde eller en stor auktoritet; men de hade häfdat dess existens. När denna åskådning kombinerades med Geijers och Schellings synpunkter, blef det logiska resultatet Stagnelii svärmeri för gnosticismen. Till yttermera visso hade Tegnér häntydt på släktskapen mellan platonismen och den orientaliska filosofien; i gnosticismen hade de ingått en förening så intim, att gränsen var svår att draga. Hur nära till hands låg det icke för platonikern Stagnelius att häri se en bekräftelse på enheten i alla skiftande trosföreställningar!

I Stagnelii *Theser* har man resultatet af kontamineringen mellan Tegnér-Norberg och Geijer-Schelling. »Den äldsta verlden

hade om Gud, Naturen och människan, kunskaper, mot hvilka sednare tiders vishetskram är ett inte.» Så lyder den första tesen; och den andra: »Dessa kunskaper voro onekligen följder af en Gudomlig uppenbarelse.» Det är Schellings lära i *Philosophie und Religion*, förkunnad af Geijer i Iduna. Den tredje: »De fortplantades först genom muntlig tradition; sedermera, då detta medel blef oanvändbart, genom hemliga Ordnar och en typiskt inrättad Gudstjänst.» Det är mysteriereligionen, hvarom Geijer talat, den esoteriska, renare gudstjänsten. Den fjärde tesen lyder: »I Judendomens urkunder glimmar aftonrodnan af vishetens sköna dag.» Måhända har Stagnelius med Judendomens urkunder afsett icke blott Gamla testamentet — hvilket han med stor frihet tolkade i platonsk riktning i poemet *Syndafallet* — utan också Philons skrifter, för hvilka Tegnér redogjorde i sin dissertation, framhållande både deras gnostiska och platonska halt. Den femte tesen lyder: »Lik aftonrodnan i Nordens sommarnätter glimmade hon ännu, när med Christendomen en ny morgonrodnad uppgick.» Med denna sats syftar Stagnelius troligen direkt på Adamsboken, som Tegnér uttryckligen förklarat tillhöra fjärde eller tredje århundradet efter Kristus. I den sjunde tesen ges slutligen programmet för den mytologiska och religionshistoriska forskningen: »I alla gamla folkslags häfder och snilleverk, hvilka till våra dagar blifvit bibehållna, finnas, ehuru merendels sparsamt, fragmenter af den ursprungliga kulturen.» Orden *merendels sparsamt* äro ytterst signifikativa, och man kan utan öfverdrift säga ödesdigra. De ange Stagnelii metod. Han slår ner på en enstaka detalj, ett ord eller ett uttryck, hvilket han rycker ur sitt sammanhang och inpassar i sin komplicerade och fantastiska världsbild, hvars stomme är nyplatonsk. Det är ett skarpsinnigt, uppfinningsrikt och poetiskt effektfullt godtycke. Den heuristiska principen är suveränt enkel och framlägges i åttonde tesen: »Endast vid Snillets gudomliga fackla uppletas de [= fragmenterna] ur ruinerna.» Om ett djupare

inträngande i verkens anda är det icke tal. Hur djärft han handskats med kristendomens esoteriska sida, afslöjad i aposteln Johannes' skrifter, har förut visats. I själfva verket är hans förhållande till Adamsboken icke mindre ytligt.

I dedikationsdikten till Matthias Norberg (II: 251) tecknar Stagnelius en idealbild af den mytologiske och religionshistoriske forskaren. Karaktäristiken är närmast hämtad från Geijers uppsats om Eddan i Idunas första häfte. Uppfattningen af Adamsbokens grundläggande betydelse för kännedomen om den orientaliska filosofien är den som Tegnér framställde, då han talade om ett »praecipuum et fere unicum doctrinae Gnosticae monumentum»; när Stagnelius sjunger, att Norberg skänkt världen tillbaka »den bok, som natt betäckte — i långa seklers dar», så är det ett eko af Tegnérs: »quem ex tenebris et oblivione protulit Norberg.» Man skulle under sådana förhållanden ha väntat, att Stagnelius ägnat Codex Nasaraeus ett ingående studium och tillgodogjort sig mycket af dess innehåll. Så är emellertid ingalunda fallet. Det finnes blott en dikt af Stagnelius, som troget ansluter sig till Codex Nasaraeus, nämligen *Själens Himlafärd*, i Stagnelii lifstid aldrig tryckt. Källan för denna dikt har, såsom förut visadt, varit icke själfva hufvudverket, utan den 1813 utgifna dissertationen *De Anima sublime abeunte*. I detta brottstycke förekommer den för Codex Nasaraeus karaktäristiska föreställningen om de sju planeterna och de tolf stjärnbilderna i zodiaken såsom onda änglar, hvilka försöka hindra själen att från jorden återvända till himmelen. Denna föreställning har Stagnelius upptagit och brukat på flera ställen i *Liljor i Saron*. Men något annat motiv har han, såvidt jag kunnat finna, aldrig hämtat ur Codex Nasaraeus, på sin höjd enstaka uttryck sådana som det första Lifvet, Vita Prima. Har man försökt läsa Codex Nasaraeus, så förstår man utan vidare orsaken: det är sannerligen icke mycket att hämta ur denna oerhördt enformiga och oerhördt svårbegripliga samling af rituella ramsor. Det före-

faller, som om Stagnelius med rätt säker blick plockat ut ett af de få konkreta och poetiskt brukbara motiven i Adamsboken, då han parafraserade *Själens Himlafärd*. I uttrycket Vita Prima har han lagt in den platonska betydelsen: ursprungslifvet, lifvet i idévärlden.

Den karaktäristik, han i dedikationsdikten ger af Codex Nasaraeus, är sålunda mycket ytlig. Han talar om de ljud, som utgå från Adamsboken:

> Likt Seraftungor hviska
> De ett odödligt hopp,
> Mildt locka de, som friska
> Kristallekällors lopp.
> Högt flammar här en brånad,
> Af jordens eld ej tänd.
> Ömt blickar här en trånad,
> Mot tidens sol ej vänd.

Det är som man ser den kristna transscendentalismen, längtan till det himmelska; i fortsättningen får den en lätt platonsk anstrykning, då det talas om »hemmet», »Cherubers fosterland». Att Codex Nasaraeus uttrycker liknande stämningar kan vara riktigt nog; men de ingå i alla religioner och ha i den nasareiska urkunden icke någon särskildt gripande karaktär eller central roll. Det enda Stagnelius kunnat göra för att ge sina strofer en smula nasareisk färg, är att anspela på Jordan, som ofta nämnes i Adamsboken, och att häntyda på de fientliga stjärndämonerna (»de vreda stjernors tal»).

Det är sålunda ett slags romantisk förhandsentusiasm, som Stagnelius gör sig till tolk för; men den har icke blifvit omsatt till verklig förtrogenhet med urkunden. Den erinrar så till vida slående om Tegnérs hållning. I själfva verket torde öfversättningen af Codex Nasaraeus ha varit en rätt stor besvikelse för dem båda: verket, för så vidt det öfver hufvud var möjligt att få någon mening ur det, blef knappast det klassiska aktstycke, som Tegnér trott, och ingalunda den hufvudkälla för kunskapen

om den orientaliska filosofien, som Stagnelius hoppats på. All Stagnelii i dedikationsdikten uppflammande hänförelse kan icke bemantla det faktum, att Adamsboken blott var en pittoresk detalj, en karaktäristisk episod i hans andliga historia.

Man kan emellertid mycket väl förklara Stagnelii dedikation till Matthias Norberg. Han var Sveriges berömdaste orientalist och en af världens förnämsta. Han var dessutom en from man, högt uppskattad äfven i Kalmar stift, såsom förut visats. Clerus Calmariensis räknade flera orientalister, från Johan Stagnell till Josua Zander och Lars Gustaf Wimmerstedt, Norbergs lärjunge. Huruvida Stagnelius var personligen bekant med Norberg är icke kändt; dikten häntyder ej därpå, och Norbergs litterära kvarlåtenskap synes beklagligt nog icke vara i behåll. Publikationen af Codex Nasaraeus var ju en stor händelse inom den lärda världen, länge motsedd med förväntningar, såsom Tegnérs dissertation visar. Äfven på ett annat håll har Stagnelius mött de högtspända förhoppningarna om Adamsboken, nämligen i Herders *Aelteste Urkunde des Menschengeschlechts*. Herder omtalar där de österländska sagorna om Adamsboken; den skulle enligt traditionen innehålla »alle Weisheit der Welt». Oerhördt mycket har fablats om denna bok: »Wir kennens oder werdens kennen lernen, *das Buch Adams, die Summen der Dinge, die ersten Buchstaben*, das erste Urbild von *Sprache, Zahl, Zeitrechnung, Ordnung*.» Herder är på det klara med att det mesta som berättas är grof vidskepelse, men han vill icke håna, »ohne doch mit dem Spotte den mindsten *Grund von einem so verbreiteten, alten, tiefen Traditionsirrthume* geben zu können, was wahrlich besser gewesen wäre». Han tror, att den måste innehålla en urgammal skapelsehistoria; »der Grund aller dieser Lügen ist das sonderbarste Korn der Wahrheit». Att denna skrift skulle bli funnen och tolkad, önskar Herder lifligt: »*das Buch Adams*, wovon so viel gesprochen und geschrieben ist, wies aussieht». På ett ställe yttrar han: »Ohne Zweifel wäre

Alles auf einmal helle, wenn man sich (man bekümmert sich ja um so viel minder nützliche Sachen) um diese Bücher bekümmerte: sie könnten nach dem, was ich gezeiget, eine so grosse Periode des Menschlichen Geschlechts aufklären.» (Se Herders Sämmtliche Werke, ed. Suphan, VI: 456—466).

Man har mycket af stämningen från Herders kaotiska spekulationer öfver morgonlandets och människosläktets äldsta historia i Stagnelii dikt.

Det språk, som gruset talar,
Ett genljud är, en flägt
Af Ordet, som hugsvalar
Det första Lifvets slägt.
Ett mörkt, ett grusadt Babel
All mensklig visdom är.
I drägten blott af Fabel
Det sanna träffas der.
— — — — — — — —

Så tänkte Du och sökte
Det rätta guldets skatt,
Och tyst din bana krökte
I ålderdomens natt,
Såg enhetsstrimman dela
Sig sjufalt för din blick
Och talets Proteus spela
I tusen formers skick.
— — — — — — — —

Den bok, som natt betäckte
I långa seklers dar,
Den Änglar fordom räckte
Åt menniskornas far,
På nytt i dina händer
De lemnade, och snart,
Kring jordens alla länder,
Dess ljud förnimmas klart.

För Herder var visserligen forskningen väsentligen historisk, hos Stagnelius blir den rent spekulativ; men det är förändringen i atmosfären från 1700-talet till 1800-talet. Herder tillhörde ännu en empirisk tidsålder, Stagnelius Schellings metafysiska.

Matthias Norberg själf stod naturligtvis främmande för Stagnelii åskådning.

Kan man alltså icke säga, att Codex Nasaraeus utöfvat något djupgående inflytande på Stagnelii världsbild, så gäller detta i nästan lika höga grad om gnosticismen i sin helhet, dit Stagnelius gifvetvis räknade Adamsboken. Han har upptagit den gnostiska terminologien, när han kallar änglarna för äoner; men trots det nya namnet omfattar han fortfarande de kristna föreställningarna. Kristus byter näppeligen karaktär genom att bli kallad äonernas konung. Den himmelska änglavärlden, som ju hos Stagnelius är identisk med den platonska idévärlden, får under denna period namnet Pleroma, men har eljest icke på något sätt förändrats. Den onda principen, d. v. s. den kristna Djäfvulen, omtalas alltid såsom Demiurgen. Namnet är hämtadt från Valentinos' äonlära. Därifrån har han till och med upptagit namnet på Demiurgens moder, Achamot, den sista af äonerna. I *Dialog* (II: 270) berättar den fångna Själen, att hon evigt

> Begråter den stunden,
> Då, lockad af ljuden
> Från Achamots harpa,
> Hon steg i den låga
> Materien ned.

Föreställningen återvänder i dikten *Se blomman! På smaragdegrunden* (II: 143), där Själen vid sitt besök i Demiurgens borg tillropas:

> Här thronar Sonen af den häxa
> O arma! som förtrollat dig.

Det hela verkar ytterst fantastiskt, och man är gärna villig att acceptera hänvisningen till Valentinos' gnosticism såsom en förklaring till det sällsamma i sceneriet. Men undersöker man saken närmare, visar det sig att Valentinos är fullkomligt oskyldig; han har icke gifvit mera än namnen. Achamot och Demiurgen äro ingalunda i hans system några onda makter, och det finnes

hos honom alls ingen motsvarighet till de konkreta scener Stagnelius utmålar; Achamot, äfven kallad Sophia, har, såvidt kyrkofadern Irenaeus står att tro, alls ingenting med harpspel att göra. Hvarifrån stammar då Stagnelii världsbild med sin trolska belysning, om den icke kommer från Gnosis? Jag återkommer längre fram till frågan, men skall här i den berörda detaljen genomföra analysen för att ge ett konkret exempel på arten af det gnostiska inflytandet i *Liljor i Saron.*

Den konstruktiva stommen i den världsbild, som möter oss i *Dialog* liksom i Stagnelii alla andra dikter, är kristet-platonsk: Anima är den fallna idén, som förut varit en ängel. Det utsäges ju med klara ord i det citerade stället. Achamot och Demiurgen äro, hvad själfva namnen angår, hämtade från Valentinos; men gestalterna stamma från Uppenbarelseboken: Demiurgen identifieras af Stagnelius själf i en not (II: 277) med Antikrist, och Achamot, »den ursprungliga Synden», är ingenting annat än den babyloniska skökan — hvari den ursprungliga synden bestod för Stagnelius, har förut visats. Den isande skräckdagern öfver hela denna föreställningsvärld är sålunda apokalyptisk. Men i *Se blomman! På smaragdegrunden* kallas Achamot en häxa: det är fasan från barnaårens sagor om häxor och troll, som nu fästes vid syndens representant. Demiurgen eller Antikrist åter får sina konkreta drag från Österlandet: han är en grym och vällustig sultan, som spärrat Själen in i sitt harem för att förföra och förnedra henne. Slutligen återstår »Achamots harpa». Det var dess ljud, som lockade Själen ned i materiens, i syndens och sinnlighetens rike. Förklaringen ligger helt enkelt däri, att musiken hos Stagnelius eggade begäret, väckte den erotiska trånaden. Hela hans lyrik vittnar därom;[1] i *Balen* (I: 363) hette det:

[1] Se mina Studier i Stagnelii ungdomslyrik, s. 104—107.

Redan flöjten, re'n fiolen ljuder —
Månn' ditt hjerta ej af vällust sjuder?
Han till dans dig bjuder.
Lyd musikens kärleksrika toner!

När Stagnelius skulle symbolisera sinnlighetens makt öfver själen, låg det följaktligen nära till hands för honom att låta Achamot slå en harpa.

Det trolska och bisarra ligger sålunda långt mera i Stagnelii egen subjektiva världsbild, som är uppbyggd af stoff från de mest olika håll; Achamot var för honom en dekorativ effekt, ett namn, hvars klang satte fantasien, hans egen och läsarnas, i rörelse; men icke mera. Det dyker upp och försvinner, liksom de sex *Kyrkans Döttrar*, hvilka Stagnelius besjungit i en särskild dikt (II: 198), troget anslutande sig till Valentinos' äonsystem; de omtalas icke i någon annan dikt.

Det kan i *Liljor i Saron* uppvisas åtskilliga ställen, där Stagnelius tagit upp en gnostisk tankegång. I *Syndafallet* (II: 163) skiljer han mellan Jesus och Kristus på ett sätt, som uppenbarligen är Valentinos'. Jehovah förutsäger förlossningen, och förklarar först, att Sonen, d. v. s. Jesus, skall uppträda till människornas hjälp. Därefter skall följande inträffa:

Till honom ned skall ila
Från höjden Christi anda
I dufvohamn.
Ljuft öfver honom hvila
Sig med hans väsen blanda
Och honom ej förlåta
I dödens famn.

Enligt Valentinos var det först vid dopet, som den pneumatiske Messias (Soter, Kristus) förenade sig med den lägre, psykiske Messias. Denna distinktion mellan Jesus och Kristus påträffar man äfven annorstädes hos Stagnelius. I *Maria* (II: 280) skildrar han, hur Kristus från sin himmelska höjd utväljer Maria, som skall bli Jesu moder. Hos Valentinos existerar Kristus i Pleroma

redan före Jesu födelse; äfven hos manikéerna finnes, såsom CEDERBLAD påpekat (Stagnelii panteistiska Kristusuppfattning, Samlaren 1917, s. 116—117) en liknande föreställning om tvenne olika Jesus-naturer. I August Neanders 1818 utgifna *Genetische Entwickelung der vornehmsten gnostischen Systeme* har man utan tvifvel att söka den källa, hvarur Stagnelius hämtat sin mesta kännedom om de gnostiska lärorna; att han dock icke varit obetingadt beroende af Neanders tolkningar framgår af *Kyrkans Döttrar*, där han öfversätter Synesis icke, efter Neander, med »Förstånd», utan med »Rent samvete», i anslutning till språkbruket hos nyplatonskt påverkade kyrkofäder.[1] Att han kunnat studera källställena hos kyrkofäderna finnes sålunda intet skäl att betvifla.

I sina *Theser* (IV: 331) uttalar sig Stagnelius också med mycket erkännande om gnosticismen, som han anser ha »varit delaktig af den ursprungliga i hemliga ordenssällskap fortplantade tradition, således öst ur sjelfva källorna»; de föroreningar, som finnas i Gnosis, hvaribland han räknar läran om en evig i sig själf grundad materia, anser han ha »uppkommit af den sednare Manichæismen». Det tyder på att han icke tillerkänt manikeismen något högt värde. Icke desto mindre har han måhända, såsom CEDERBLAD sökt visa i sin förut nämnda afhandling, tillgodogjort sig en sida af Manis lära, nämligen föreställningen om Kristi immanens i naturen, om växtligheten som en slags symbol af den i världen fångna, lidande ljussjälen.[2] Men denna föreställning

[1] Se härom Kommentaren s. 211—212.

[2] Åtminstone är det möjligt, att denna föreställningskrets hos Stagnelius influerats af manikeismen, ehuru Oehlenschlägers diktcykel »Jesu Christi gientagne Liv i den aarlige Natur» innehåller allt det väsentliga af betraktelsesättet; att Stagnelius direkt efterbildar den af honom högt prisade Oehlenschläger kan ju icke sättas i fråga. Vidare hade Proserpina-myten redan länge tolkats så, att den i underjorden nedstigna, sedan till ljuset återvändande gudinnan var en symbol af växtligheten; så fattade Schiller myten i *Klage der Ceres* och Stagnelius i dikten *Morgonens rosiga sken* (I: 300, se Kommentaren härtill, s. 75). Alldeles samma

smälter i Stagnelii diktning fullständigt samman med Oehlenschlägers poetiska åskådning i »Jesu Christi gientagne Liv i den aarlige Natur», där denne frodige sensualist ser evangeliet förkunnadt i naturen, ser Frälsaren träda sig till mötes i skepnaden af den späda grönskan, af vårblommorna, ja, af de mogna frukterna och drufvorna.

Detta Oehlenschlägerska betraktelsesätt har utöfvat ett djupgående inflytande på Stagnelius. Han har sträfvat att uppfatta naturen som en bok, innehållande samma budskap som de religiösa urkunderna. Liksom Oehlenschläger försökte han läsa evangeliet ur vårblommorna.[1] I Johannesevangeliets lära om Ordet-Ljuset fann han en bekräftelse: Ljuset, som genomströmmar världsalltet, är detsamma som Ordet, uppenbarelsen om Gud. Naturen predikar Guds allmakt. Det är temat i en hel rad dikter, bl. a. i den stora triumfhymn, som Hammarsköld gifvit den vilseledande titeln *Suckan ur stoftet* (II: 132), och programmatiskt framställes det i de strofer, som inleda *Liljor i Saron:*

Det gifs ett Ord allena —
Högt skallar detta Ord
Det eviga och ena,
Kring himlar och kring jord.

tolkning hade Adonis-myten fått; och både Schelling i *Bruno* och Geijer i Idunas första häfte (s. 75) hade hänvisat på öfverensstämmelsen mellan Adonis och Kristus. Under sådana förhållanden har Stagnelius i dikten *Hösten* (II: 79) mycket väl kunnat utföra identifikationen mellan Jesus och växtligheten, i anslutning till Oehlenschlägers diktcykel, utan att på något sätt ha hämtat idén från manikeismen, såsom Cederblad anser oundgängligt; parallellen mellan Kristus och Adonis står ju i *Hösten* kvar som ett vittnesbörd om proveniensen. — Öfver hufvud lider Cederblads f. ö. skarpsinniga undersökning af stor ensidighet: inflytandena från gnostiskt och manikeiskt håll öfverskattas genomgående; när öfverensstämmelse påträffats i en detalj, ger detta anledning till vidlyftiga paralleller, som äro fullkomligt irrelevanta. Felen äro naturliga för den som försökt arbeta sig in i Stagnelii världsbild från ett enda håll, utan tillräcklig öfverblick.

[1] CEDERBLAD har (a. a., s. 98, 112) till förklaring af Stagnelii hithörande lyrik infört icke blott Oehlenschläger, utan Oehlenschlägers föregångare Novalis och hans efterhärmare Atterbom; men ingendera har visats vara af betydelse för Stagnelius.

Med tusen skilda munnar,
Med tusen nya ljud,
All verlden det förkunnar:
Och Ordet heter GUD.

Med stjern-bokstäfver prålar
I etern detta namn.
Och blommors skrift det målar
I sommardalens famn,
Med dofva åskors brusning
Det isar flärdens bröst.
I vestans lena susning
Hör kärleken dess röst.

Den ljusa och festliga rytmen stammar från Tegnérs *Prästvigningen;* temat är hämtadt från Johannesevangeliet; men själfva den tillitsfulla, optimistiska tolkningen af naturföreteelserna erinrar fortfarande om Oehlenschlägers glada fromhet. I *Jesu Mirakler* hörde han Jesu ord öfverallt i naturen:

Det hvidsler i Bladenes Hvidslen
Det klinger i Skovenes Klang,
Det risler i Bølgernes Ridslen,
Det synger i Hyrdernes Sang.

I och med detta från Oehlenschläger upptagna betraktelsesätt var Stagnelius inne på en tankegång, som är rent teosofisk; Oehlenschläger hade tillägnat sig den hos Novalis — som i sin ordning var lärjunge till Böhme — men gifvit den klara, färgrika och plastiska former, som på ett helt annat sätt måste ha verkat på Stagnelii fantasi än Novalis' konturfattiga och nebulösa lyrik. Om naturföreteelserna innehålla en symbolisk bild af de stora religiösa och andliga sanningarna, då hänvisar detta på en hemlighetsfull öfverensstämmelse mellan den yttre verkligheten och själens lif. Stagnelius hade redan i *De l'Allemagne* mött denna lära, som madame de Staël kallade teosofi. Hon hade häfdat,[1] att universet är skapadt efter samma mönster som människosjälen, att alla de fysiska axiomen motsvaras af andliga; det

[1] Se ofvan s. 125.

råder en fullkomlig analogi mellan de båda världarna. Hon hänvisade till teosofiens stora mästare Böhme och Saint-Martin; utan att öppet förklara sig som deras troende lärjunge, tillerkände hon deras läror stor betydelse och högt värde.

Stagnelius förklarade sig i *Liljor i Sarons* prospekt för teosof, då han kallade sin samling »teosofiska diktningar»; senare lät han dock denna undertitel falla. Att Saint-Martin var hans mästare, har i detalj uppvisats i Kommentaren samt i min undersökning Kreaturens suckan (Edda 1914); senare har ALBERT NILSSON förträffligt belyst Stagnelii idévärld genom att jämföra den med Böhmes skrifter (Svensk romantik, s. 306—322). I själfva verket torde gränsen mellan Saint-Martins och Böhmes inflytande vara omöjlig att uppdraga; den förra betraktade sig ju närmast som en apostel för den senare, som en ny förkunnare af en bortglömd visdom. Madame de Staël talade om Saint-Martin framför allt som öfversättare af Böhmes verk. Inom den franska litteraturen torde Böhme näppeligen någonsin ha varit känd i någon annan form än den han fått hos Saint-Martin; hans böcker voro alltför svårtillgängliga och affattade på ett alltför barbariskt språk för att bli lästa i original.

Redan vid analysen af *De l'Allemagne* påpekades, att Schellings naturfilosofi i hög grad underlättade accepterandet af de teosofiska synpunkterna. Hos Stagnelius kan man iakttaga detsamma. I ett filosofiskt prosafragment (IV: 338) har han tagit hela den Schellingska terminologien till hjälp för att motivera den teosofiska grundåskådningen om öfverensstämmelsen mellan makrokosmos och mikrokosmos; Schellings sats, att naturen är den objektiverade anden, anden åter den osynliga naturen, identifieras här med den Böhme-Saint-Martinska teosofien. Äfven Swedenborgs korrespondenslära, som går tillbaka till den tradition inom renässansfilosofien, som Böhme tillhör, har säkerligen varit Stagnelius bekant; i en not (IV: 344) hänvisar han icke blott till Schelling utan också till Swedenborg, och *Albert och Julia*

visar, att han kände Swedenborgs skrifter närmare än genom blotta hörsägner.

Saint-Martin öfvade i början på adertonhundratalet ett icke obetydligt inflytande, som delvis har satt sin prägel äfven på diktningen; hans lärjungar stodo ofta, liksom mästaren själf, i beröring äfven med de Swedenborgska lärorna. Madame de Staël var icke den enda Martinistiskt anfäktade bland de stora franska författarna. Chateaubriand lämnades som bekant oberörd af förkunnelsen, trots sitt personliga sammanträffande med Saint-Martin; men Sainte-Beuve tog däremot intryck. I den intellektuella självbiografi, som *Volupté* utgör, talar Amaury — Sainte-Beuves andra jag — om den djupa verkan som Saint-Martin utöfvat på hans ungdom.[1] Det är kuriöst att lägga detta dokument vid sidan af Stagnelii lyrik; det visar hur en bestämd doktrin på tvenne olika sensibiliteter framkallat intimt besläktade verkningar.

Sainte-Beuve förklarar,[2] att den tanke, som framför allt grep honom i »den okände filosofens» skrifter, var den att människan födes och lefver i tankarna. Det var med andra ord häfdandet af det andliga lifvets supremati, som gjorde intryck på honom. Den yttre, materiella världen var ingalunda den verkliga. »Toutes les choses visibles du monde et de la nature, toutes les œuvres et tous les êtres, outre leur signification matérielle, de première vue, d'ordre élémentaire et d'utilité, me parurent acquérir la signification morale d'une pensée, — de quelque pensée d'harmonie, de beauté, de tristesse, d'attendrissement, d'austérité ou d'admiration. Et il était au pouvoir de mon sens moral intérieur, en s'y dirigeant, d'interpréter ou du moins de soupçonner ces

[1] År 1836 förklarade Saint-Beuve i ett bref, att han blott kände sig i stånd till en eklektisk kristendom, i det han inom katolicismen utvalde de trenne element, som mest tilltalade honom, nämligen pietismen, jansenismen och martinismen. Se LÉON SÉCHE, Sainte-Beuve (1904), I: 190.

[2] Volupté, nouvelle édition revue et corrigée, Bibliothèque Charpentier, Paris, s. 159—160. — Saint-Martin omnämnes redan på s. 131.

signes divers, de cueillir ou du moins d'odorer les fruits du verger mystérieux, de dégager quelques syllabes de cette grande parole qui, fixée ici, errante là, frémissait partout dans la nature. J'y voyais exactement le contraire du monde désolant de Lamarck, dont la base était muette et morte. La Création, comme un vestibule jadis souillé, se rouvrait à l'homme, ornée de vases sonores, de tiges inclinées, pleine de voix amies, d'insinuations en général bonnes, et probablement peuplée en réalité d'innombrables Esprits vigilants. Au dessous des animaux et des fleurs, les pierres elles-mêmes, dans leur empêchement grossier, les pierres des rues et des murs n'étaient pas dénuées de toute participation à la parole universelle. Mais plus la matière devenait légère, plus les signes volatils et insaisissables, et plus ils étaient pénétrants.»

Denna sida af den franske psykologen beskrifver i själfva verket äfven den svenske poetens själstillstånd. Han ser sig omgifven af en natur, som icke är död och stum. Hvarje ting har en andlig betydelse, uttrycker en tanke, är en stafvelse af det stora ord, som går genom naturen. Röster hviska öfverallt hemlighetsfulla budskap till själen; växter och djur, ja, själfva stenarna ha sin del i »la parole universelle». Det är den teosofiska naturuppfattningen. Hade Sainte-Beuve — eller Amaury — haft Stagnelii mörka temperament, så skulle icke blott harmoni och skönhet, mildhet och sorg ha strålat mot honom ur universum, han skulle också ha hört den väldiga kören från djur, blommor och stenar:

> Vi mena, vi tänka, vi sucka, vi tala:
> O mänskja! statt upp ur din nesliga dvala.

Saint-Martin hade beundrare och lärjungar äfven i Sverige. En bland dem var baron Göran Ulrik Silfverhjelm (1762—1819), som ofta haft oturen att bli sammanblandad med sin kusin Carl

Göran Silfverhjelm, magnetisören.[1] Denne G. U. Silfverhjelm synes ha varit en högt bildad och litterärt intresserad person. Geijer nämner i sin berättelse om Götiska förbundets stiftelse och verksamhet, att den okände konstälskare, som skänkte ett pris på 50 dukater för konstnärlig behandling af nordiska myter, sannolikt var Silfverhjelm.[2] Han var uppenbarligen mecenat: i företalet till sin upplaga af Thorilds skrifter, dateradt den 17 oktober 1819, beklagar Geijer förlusten af Silfverhjelm, som varit Thorilds vän och »hade den största förtjensten af detta företag». Hans bibliotek skall ha varit utsökt. Atterbom omnämner honom i sin korrespondens med Swedenborgaren Ach. Kahl. I ett bref af den 5 febr. 1853 (Bref till A. J. Kahl, L. U. B.) undrar Atterbom, om han verkligen kan vara identisk med en baron S., som omnämnes ofördelaktigt »i det Nordenskjöldska brefvet». Det är sannolikt en af de vanliga förväxlingarna med kusinen; följden är emellertid att Atterbom yttrar sig ytterst försiktigt: »Jag lärde känna denne man 1816: han tycktes mig interessant, kunskapsrik, och talade om Swedenborg med mycken vördnad; dock syntes, vid *den* tiden, *St. Martin* vara hans egentlige hjelte. Icke långt derefter dog han, under det jag vistades utomlands. På *mig* gjorde han ett behagligt intryck. Dock var vårt umgänge så kortvarigt, att jag ej vågar fälla något bestämdt yttrande om hans *karakter*.»

Silfverhjelms exempel visar, att Martinismen hade en viss aktualitet i Stockholm omkring år 1816; visserligen torde man för Stagnelii räkning icke behöfva förutsätta någon personlig beröring med sekten, lika litet som hans Swedenborgska intressen göra det sannolikt, att han influerats af Nya kyrkan. Men det

[1] Se ANREP, Svenska adelns ättartaflor, och Biografiskt Lexikon, Ny följd, IX: 467 (noten).

[2] »Envoyéen baron Silfverhjelm, som inträdt i Götiska Förbundet och kanske var stiftaren af de utdelade prisen, inbjöd å förbundets vägnar den kungliga familjen att hedra expositionen med dess besök, såsom äfven skedde.» (Samlade skrifter, förra afd., II: 294.)

är dock symptomatiskt, att han icke var ensam om dessa tendenser. Elgström var beundrare af Saint-Martin; Atterbom nämnde honom år 1820 i sin recension af Iduna (Svensk Literatur-Tidning, n:r 50) som representant för »en äkta, sund, naif, naturkraftig mysticism», i samband med illustra namn (»Goethe, Novalis, Jean Paul, den älskvärde Fransmannen St. Martin, Schelling»). Geijer skref den 11 augusti 1818 från Stockholm till J. Adlerbeth: »Jag har här sysselsatt mig med att läsa teosofen Saint Martin och att gå igenom Thorilds hela qvarlåtenskap i tryck och handskrift, på baron Silfverhjelms begäran, åt hvilken denna literära qvarlåtenskap blifvit af Thorilds familj öfverlemnad.» När Argus år 1826 gick till angrepp mot romantiken i den vidlyftiga, både lärda och skarpsinniga artikelserien »Om Svea och UniversitetsLitteraturen» (n:r 79, 81—87), var det särskildt teosofien, som var föremål för kritik, och det påpekades att »den Fransyske svärmaren S:t Martin» blifvit hyllad i Svensk Literatur-Tidning; det hette om teosoferna, att de ur Schellings läror blott »förmått tillegna sig och eftersagt det mystiska: d. v. s. det ofilosofiska och falska, eller hvad som hos Schelling varit en afvikelse från den sanna nyare filosofin» (n:r 84, s. 335). I tidningen Kometen (n:r 90) bestreds det med anledning däraf häftigt, att den historiska skolan någonsin »upphöjt S:t Martin till sitt helgon, eller ens någonsin upptagit detta namn». Gentemot detta kunde Argus med lätthet fastslå (n:r 91, s. 365), att Saint-Martin verkligen åberopats som auktoritet.

Strax därefter uppträdde emellertid i Kometens spalter en verklig Martinist. I n:r 95 (d. 29 nov.) gaf han en klar och välskrifven exposé af Saint-Martins åsikter om samhälle och stat, om vetenskapernas allmänna grund och sammanhang; den är hållen i form af objektivt referat och inledes med en förklaring, att många personer, i anledning af den förda polemiken, önskat lära känna Saint-Martins skrifter, då dessa »i vårt land äro högst sällsynta och således nästan alldeles obekanta». Hvem författaren

till detta inlägg var, är icke kändt; men han uppträder, om de inre kriterierna icke föra vilse, äfven framdeles i Kometen med bidrag, som äro af intresse och som det skulle löna sig att närmare studera. De utgöra i mycket en slående parallell till Stagnelii författarskap. I n:r 96 (d. 2 dec. 1826) publicerar han en betraktelse med titeln *Stjernnatten*. Den är full af religiöst-teosofisk transscendentalism, förakt för sinnligheten och längtan efter evigheten. Hur Stagnelianskt klingar icke denna sats: »Själen, sedan hon likt en fängslad dufva, länge flugit kring samma punkt, sliter sig slutligen lös från de tvingande banden, och ilar fri, lycklig och glad mellan de delade silfvermolnen och de nedhängande stjernkransarne.» Det är motivet i *Bönen* (II: 161). Åsynen af stjärnorna, förklarar *Stjernnattens* författare, väcker »dunkla, längesedan förbleknade minnen». Den platonska preexistensen flätas in likaväl som österländska fabler.

I n:r 8 för år 1827 (27 jan.) har uppenbarligen samme författare infört en liknande prosadikt, *Urbildsverlden*. Där framställer han den platonska erotiken, läran om människan som en mikrokosm, »en verld i smått», samt om urbilderna. Han förklarar, att poesien är den konst, »hvilken förmår afslöja urbilderna i tingen». »Hon ser uti törnrosen icke blott något som har röd färg, lukt och taggar, utan en varelse med organiskt lif, med menskliga tankar och känslor.» Längre fram heter det: »Begripligast blifver denna urbildsverld genom poesien, hvilken visar oss tingens signaturer.» Färgerna svara mot själsegenskaper. Naturföremålen ha en innebörd: »Dufvan har alltid varit ansedd såsom en symbol af fromhet, och påfogeln af fåfänga. Liljan är en bild af oskuld och förgät mig ej af trohet. Förstode menniskan rätt alla tingens signaturer, så vore naturens gåtor lösta, och då kunde hon läsa i sjelfva hjertat af naturen deras grundbetydelse. Den som vill vara naturphilosoph borde fördenskull studera poesiens stora mästare. Genom vigtskålar och distilleringar kommer man troligen aldrig till annat än enskilda resul-

tater.» Det är öfverflödigt att påpeka, hur nära detta öfverensstämmer å ena sidan med Martinismen hos Sainte-Beuve, å den andra sidan med *Liljor i Saron*. Äfven Stagnelius ville tolka urbildsvärlden i tingen:

I solars och planeters hamn
Framstrålar, segrande, ditt namn.
Hvar blommas signatur i dalen,
Hvar praktfull stjernas majestät,
Zephiren, åskan, näktergalen
Och luftens örn bekänna det.

Strax därefter (n:r 10—11, 3 och 7 febr. 1827) skrifver samme anonyme författare om *Religion och Mythologi*. Han presenterar där läran om den ursprungliga religiösa traditionen — hela den teori, som Stagnelius framställt i *Theser*. Ett närmare referat torde vara öfverflödigt. Troligen är det samme författare, som vid slutet af året (n:r 87, 31 okt.) publicerar en betraktelse *De två principerne: Ondt och Godt*.[1] Att dessa här sammanställda uppsatser verkligen förskrifva sig från samme författare, torde medgifvas af hvar och en, som i sin helhet genomläser dem. Deras förbluffande öfverensstämmelse med Stagnelii åskådning och hela världsbild torde icke heller af någon sättas i fråga. Däremot låge det nära till hands att förklara denna öfverensstämmelse på ett annat sätt, nämligen genom hypotesen att författaren i Kometen vore direkt påverkad af Stagnelius. Det är mycket möjligt att enstaka verbala öfverensstämmelser kunna förklaras på det sättet. Men hypotesen räcker icke till. Stagnelii egendomliga världsåskådning skulle icke på så kort tid ha kunnat bli tillägnad af en författare, som förut stått främmande för betraktelsesättet. De samlade skrifterna hade utkommit 1824—1826, den volym som innehöll de lyriska dikterna först sistnämnda år; i den trycktes för första gången bl. a.

[1] Måhända är han också författare till det sällsamma poemet *Det Underbara Trädet* (1826: 97), som förefaller besläktadt med det sistnämnda prosastycket. Flera af stroferna ha en Stagneliansk klang.

Suckan ur stoftet, som på en punkt kommer *Urbildsverlden* så nära. Den enda rimliga förklaringen blir sålunda att fasthålla, att den okände författaren i Kometen visade sig vara i stånd att, så snart Saint-Martin blifvit ofördelaktigt omtalad, ge en kort och öfverskådlig framställning af mästarens system; i detta lärjungeskap ligger säkerligen lösningen.

Genom att, på sätt som här ofvan skett, jämföra Stagnelii lyrik med vittnesbörd om ett par Martinistiskt inspirerade författares mentalitet får man sålunda en bekräftelse på, att den franske Böhmelärjungens teosofi tryckt sin prägel på *Liljor i Saron*. Stagnelius tolkar i sin poesi de budskap, som naturskådespelen innehålla. De äro ingalunda klara. I *Aftonen* (II: 134) bekänner han:

Blott ur symbolers
Dunkla spegel
De gåtlikt predika
Den eviga viljan.

Men om de tala dunkelt om frälsning och hopp, så tala de desto tydligare om smärta, synd och fall. Saint-Martins naturuppfattning är präglad af en mild melankoli, som hos Stagnelius stegras till dyster förtviflan. Naturen är fallen och förmörkad liksom människosjälen. Den platonska läran om affallet från idévärlden öfverflyttas till att gälla hela skapelsen. Saint-Martin har tagit upp och utvecklat aposteln Paulus' tanke i Romarbrefvets åttonde kapitel, att alla kreaturen äro underkastade syndens träldom och blott kunna förlossas genom människans rening och helgelse. Stagnelius förkunnar detsamma. I en sonnettcykel sjunger han (II: 77):

Vår synd gör dessa fällt till dödens boning,
Gör att Naturen suckar jämt och lider.

Och i en af sina skönaste dikter (II: 87) tolkar han den väldiga, ångestfulla kör, som stiger mot honom ur hela skapelsen:

Vi mena, vi tänka, vi sucka, vi tala:
O mänskja! statt upp ur din nesliga dvala
Och höj dig till urlifvets riken igen.
Om sjelf till idéernas verld du vill flytta,
I ljusets idéer från mörkrets förbytta
Som Du vi förklarade följa dig än.

Du sjelf i materiens bojor dig lade:
Ack! samma förfärliga öde vi hade,
Ty följa vi måste hvarthälst du oss för.
Gemensam är kraften som magiskt oss drifver,
Befria blott tingen och frigjord du blifver
Befria dig sjelf och du frie dem gör.

Saint-Martin hade i *Ministère de l'homme-esprit* och i *L'esprit des choses* skildrat, hur hela världsalltet är gripet af ångest och smärta: själfva himlakropparna vandra kring i orolig längtan att få återvända till det saliga tillståndet före fallet; det är blott människan, som kan lyfta förbannelsen. Undertiteln till det senare arbetet ger själfva den teosofiska åskådningens kärna: »Ouvrage dans lequel on considère l'homme comme étant le mot de toutes les énigmes.» Därunder läses det latinska mottot: »Quia mens hominis rerum universalitatis speculum est.» I *Månan och Själen* (II: 157) har Stagnelius tagit upp denna idé. Luna är förmörkad af smärta och sorg liksom Anima, men båda skola en gång gå ljuset och förklaringen till mötes. Månan tillropar Själen:

Vår lott är densamma.
Du äfven af Jorden
Från urlifvets flamma,
O Syster! är skild.
Till verldarnes gåta
Har Anima orden,
Och tingen blott låta
Dig skåda din bild.

De två sista raderna äro en direkt öfversättning af Saint-Martins motto; de båda närmast föregående af undertiteln.

Denna teosofiska naturförklaring möter oss öfverallt i *Liljor*

i Saron. I *Jorden* (II: 289) är jordklotets mörker och kyla en följd af människans ondska; floderna och världshafvet äro de strömmar af gråt, som Jorden fäller af sorg öfver synden. I *Vattnet* (II: 84) är böljan ett utsläckt ljus, som trånar tillbaka till himmelen. Och i *Suckarnes Mystèr* (II: 439) är själfva rörelsen i världsalltet, hafvets svallvåg, månens tillväxande och aftagande, vindens stigande och fallande sus, vårens kommande och försvinnande gestalter ett enda symboliskt uttryck för de tvenne krafter, som skalden känner i sitt hjärta: makten att begära och tvånget att försaka. Anima har lösningsordet till världarnas gåta: hela naturskådespelet är blott en förstorad spegelbild af människolifvet. Reduceradt på sin enklaste form är det andningen: inandningen är ett uttryck för makten att begära, utandningen är tvånget att försaka. Tillsammans bilda dessa båda rörelser en suck. Hela universum andas och suckar:

Ser du hafvet? Ilande det kommer,
Vill med blåa längtansfulla armar
Under fästets bröllopps-facklor sluta
Till sitt bröst den liljekrönta jorden.
Se, det kommer. Hur dess hjerta svallar
Högt af längtan! Hur dess armar sträfva!
Men förgäfves. Ingen önskan fylles
Under månen. Sjelfva månens fullhet
Är minutlig. Med bedragen väntan
Dignar hafvet och dess stolta böljor
Fly tillbaka suckande från stranden.

Den kreaturens suckan, hvarom aposteln Paulus talade, har här fått gestalten af ett väldigt kosmiskt skeende. Den otillfredsställda trånad, som pressar suckar ur skaldens bröst, går genom alltet som en andhämtning. *Suckarnes Mystèr* är en af Stagnelii storslagnaste och mest fascinerande skapelser, trots sitt dunkel, som näppeligen försvinner ens vid den omsorgsfullaste analys. Dikten är full af ekon från Stagnelii filosofiska tankerymd. När han säger, att Demiurgen andas i ett element af suckar, att »makten att begära» och »tvånget att försaka» äro oskiljaktigt

förenade »i de land der Achamot befaller», så har han tydligen tänkt på Valentinos' äonlära, enligt hvilken Demiurgen skapade sinnevärlden »ur Achamots längtan, ur fruktan och sorg; ur hennes tårar uppkommo alla flytande ämnen, ur hennes sorg de fasta». Om Achamot (eller Sophia) lärde den gnostiske filosofen enligt kyrkofadern Irenaeus, att hennes väsen var en så otyglad längtan, att hon höll på att smälta bort; men hon räddades af äonen Horos (det är: Gräns, Skranka), som återförde henne till jämvikt. Men det vore oriktigt att härleda diktens grundtanke blott ur Valentinos' spekulation. Hela uppfattningen af världsprocessen är också besläktad med den syn, som genomgår den tyska transscendentalfilosofien: Schelling såg i universum »ein Wechselspiel von Hemmen und von Streben», Fichte härledde medvetenhetsvärldens uppkomst ur en känsla af längtan och en känsla af tvång, som förenas och hålla hvarandra i jämvikt,[1] Hegel betraktade hela världsprocessen som en kamp mellan stridiga tendenser, som en enhet af fientliga motsatser. Annat i dikten för tanken till den pythagoreiska världsbilden, och ALBERT NILSSON (a. a., s. 387) har påpekat att den pythagoreiske filosofen Philolaos framställde universum som ett lefvande väsen, hvilket in- och utandades. Det torde vara omöjligt att följa alla de tanketrådar, som Stagnelius omedvetet knutit samman i denna underbara dikt. Den kan icke kallas klar, ty perspektiven öppna sig ändlösa åt alla håll, men den har poetisk konkretion midt i mystiken, och en sällsynt ädel storhet och mogen kraft i stilen. Skalden böjer sig i smärta och resignation inför en lag, som hans tanke med uppbjudande af sina sista krafter funnit vara en världsalltets grundlag.

Menska! Vill du lifvets vishet lära,
O, så hör mig! Tvenne lagar styra
Detta lif. Förmågan att begära
Är den första. Tvånget att försaka

[1] Se hans Grundlage der gesammten Wissenschaftslehre, Sämmtliche Werke, Erste Abth., I: 307.

Är den andra. Adla du till frihet
Detta tvång, och, helgad och försonad,
Öfver stoftets kretsande planeter
Skall du ingå genom ärans portar.

Men den teosofiska naturförklaringen har också en annan sida än den pessimistiska. Naturen innehåller icke blott symboliska spegelbilder af själens fall och olycksöde, utan också löftesrika sinnebilder af upprättelse och frälsning. I *Lustvandringen* (II: 286) vandrar den fromma Själen i ett frodigt och blomstrande landskap:

I rosens hy med våta blickar
Försonarns blod hon glänsa ser.
Från solen Han sin helsning skickar,
I aftonstjernans guld Han ler.
I Honom andas blott den fromma,
Af Honom blott dess hjerta vet.
Hvart träd predikar, hvarje blomma
Förkunnar korsets hemlighet.

Man kan ur denna strof ännu höra ekot af Oehlenschlägers sangviniska, nästan sensualistiska naturreligiositet. I *Stjernorna* (II: 287) äro de himmelska ljusen sinnebilder af den odödliga glans, som väntar den fromme. I *Floden* (II: 291) är vattnets oroliga vandring en bild af andens längtan till Gud. I *Flyttfåglarne* (II: 435) blir flykten öfver hafvet ett motstycke till själens öde efter döden. I *Liljan* (II: 299) talar blomman:

O menska! mitt exempel följ,
Dig värdig gör min skrud:
Var oskuldsfull som jag och dölj
Ditt eget lif i Gud.

Det är den symbolik, som gifvit hela diktsamlingen dess namn. I *Vårsånger* (II: 302) är våren en uppenbarelse af den skönhet och lycka, som en gång skall vederkvicka själen i paradiset eller, om man hellre vill, i idévärlden.

En Ängel är den sköna Vår:
På blåa vingars par
Med sippor kring sitt ljusa hår
Från Pleroma han far.

Vårens ängel kysser Själen, lofvar henne att snart bli sluten till Guds bröst, och tillropar henne:

En skugga blott, en rosendröm
`Jag är i dödens trakt.
Farväl, och i ditt hjerta göm
Det budskap jag dig bragt.

I Martinismen ingick alltid en skarp kritik af den empiriska naturforskningen, som vägrade att erkänna naturens lif, som blundade för de djupa sanningar, hvilka den symboliska tolkningen af fenomenen afslöjade. Madame de Staël försvarade i *De l'Allemagne* (III: 266—270) de teosofiska metoderna gentemot det rent »materialistiska» betraktelsesättet. Hon var icke ohågad att lyssna äfven till alkemister, magnetisörer, illuminanter och andra den hvita magiens utöfvare; äfven om de drefve principen om den mänskliga viljans inflytande på tingen — den princip som Stagnelius uttalat i poemet om Kreaturens suckan — alltför långt, så menade madame dè Staël likväl, att denna princip »tient de quelque manière néanmoins à la grandeur morale de l'homme». Hon ansåg, såsom förut är omnämndt,[1] att det mycket väl kunde dölja sig en sanningskärna i den gamla astrologiska läran om planeternas samband med metallerna och om deras inflytande på människorna. Till och med Sainte-Beuve inflätade i *Volupté* (i den förut citerade sidan) en häntydning på det otillfredsställande i Lamarcks världsbild, enligt hvilken naturen var »stum och död». Den Martinistiske författaren i Kometen slutade *Urbildsverlden* med en varning för den naturforskning, som blott sysslade med »vigtskålar och distilleringar» och som därför aldrig kunde komma »till annat än enskilda resultater».

[1] Se ofvan s. 126.

Saint-Martins polemik mot den empiriska naturforskningens idélöshet fick som bekant ett stöd hos Schelling och de spekulativa naturfilosoferna. När Schelling år 1802 i sin Neue Zeitschrift für speculative Physik offentliggjort en uppsats, där han trodde sig kunna uppvisa vissa analogier mellan planeterna och metallerna, tog A. W. Schlegel, som i likhet med madame de Staël råkat under Saint-Martins inflytande, fasta på detta löftesrika uppslag. Han utvecklade, att den gamla astrologien hölle på att vinna bekräftelse genom den nya, grundligare fysiken, och han häfdade, att astronomien, för att nå fullkomlighet, måste bli astrologi på nytt. »Stjernornas dynamiska inflytelse, att de äro upplifvade af intelligenser, och liksom lägre gudomligheter utöfva skaparkraft öfver de sig underordnade spherer: dessa föreställningssätt äro ostridigt vida högre och förnuftsenligare, än om man tänker sig dem såsom döda, mechaniskt regerade massor.»[1]

Stagnelius, sedan gammalt lifligt intresserad af astronomi, har troget tillägnat sig hela detta betraktelsesätt. I ett prosaiskt fragment (IV: 324) utvecklar han, att »naturtingen äro symboler af det öfversinnliga» och att »människans ädlaste bemödande» bör gå ut på »att i sin högsta mening läsa tingens Signaturer». I detta sammanhang uttalar han sitt förakt för dem som icke förmå höja sig till den symboliska uppfattningen: »Hvar och en som i materiens, Naturtingens skapelser erkänner realitet och genom denna realitet låter sina handlingar bestämmas studerar ännu Naturens bokstafslära, kan ej ens upphöja sig till aning af någon Idee.» I *Astronomisk Phantasi* (II: 101)[2] gör han ett syn-

[1] Citatet efter den svenska öfversättningen i Svensk Literatur-Tidning 1813, n:r 17. — En fullständigare redogörelse för Schlegels astrologiska uppsats i Kommentaren, s. 129—130.

[2] Titeln är säkerligen Hammarskölds uppfinning — ingen handskrift är bevarad —; själf skulle Stagnelius gifvetvis icke ha rubricerat denna spekulativa lärodikt som en fantasi.

nerligen intressant försök att genomföra sin åskådning. Han varnar för den vanliga astronomiska forskningen:

> Fråga ej, Menska! hvarför den alltbeströlande Solen
> Hvälfver så rastlöst kring i Ekliptikans lysande tecken.

Varningarna återkomma i ständigt nya former. »Undra ej på», att solen går upp i Öster! »Fråga ej dårligt», hvem som bjöd solen skänka sitt ljus åt jorden! »Fråga ock ej», hvarför månen kretsar kring jorden! »Undra ej heller dårligt derpå», att fixstjärnorna vandra från öster mot väster! Ja, Stagnelius tyckes afråda från alla teleskopiska observationer af stjärnhimmelen:

> Lyft ej, o Astronom! ditt rörbeväpnade öga
> Fjerran till himlarne upp, planeternas irrande banor
> Med beundran att se; hur på krumma, förvirrade stigar
> Än de stanna, än skrida framåt, än vända tillbaka.

Stagnelii mening är, att allt detta är ett barnsligt studerande af Naturens bokstafslära. Förklaringen får man nämligen på ett helt annat sätt:

> Sänk i dig sjelf din forskande blick. Hvad ser du? En inre
> Lysande verld i smått, skuggbildernas höga idéer
> Och förklaringens ord på phenomenernas gåta.

Det är ren Martinism: »on considère l'homme comme étant le mot de toutes les énigmes», »quia mens hominis rerum universalitatis speculum est».

Stagnelius drar parallellen mellan mikrokosmen och makrokosmen på följande sätt. Förnuftet är Solen, ty liksom Solen är fästad vid den mörka, oansenliga jorden, så är Förnuftet, Tanken, Personligheten, bunden vid den döda kroppen, vid en mullhög. Om båda gäller det:

> Snärd i magiska band kring tingens nattliga djurkrets
> Löper han, flämtande, stum, i långa herkuliska mödor,
> Sökande fåfängt att bryta den eviga cirkelns begränsning.

Viljan är Månen, ty liksom Månen ständigt byter plats och skepnad, än strålande af ljus, än förmörkad, så skiftar ständigt Viljan, »Ej af förnuftets gyllene band sig ledas hon låter». Planeterna äro Passioner.

> Djupt i din egen själ irrstjernorna kretsa: ditt hjertas
> Vilda Passioner. Mars blodfärgade strålar der gjuter;
> Lömskt, med den falska vishetens bild, Mercurius lockar;
> Jupiters stjerna med kronor och guld, med den blomstrande flickans
> Mägtiga änglabehag, den dubbelnaturade Venus.

Fixstjärnorna, de mindre Solarna, äro Tankarna. De kretsa kring det obetydliga stoftgrandet jorden:

> Skapte att mäta Gudomens allt och kring lifvets centralsol
> Ila i spherisk dans, din själs förmörkade tankar
> Hylla ju Jordens magnet och hvälfva slafviskt kring stoftet.

Stagnelius tvingas sålunda, som man ser, af den teosofiska natursymboliken att antaga den ptolemeiska världsbilden i stället för den kopernikanska.

Det astronomiska betraktelsesätt, som Saint-Martin antydt i *Ministère de l'homme-esprit*,[1] då han talade om solens oroliga, ångestfulla vandring, är sålunda här genomfördt med en fyndighet, ett skarpsinne och en konsekvens, som den franske teosofen knappast ägde. Gifvetvis var det ingen slump, att Stagnelius kände sig kallad att framställa teorierna för en högre, på idéer grundad astronomi; det var nämligen det enda område af naturvetenskapen, där han ägde speciella kunskaper.

Han kastade emellertid äfven en blick på kemien. Det skedde i en dikt om Merkurius (II: 99). I *Astronomisk Phantasi* hette det, att Merkurius lömskt lockar med den falska vishetens bild. Enligt de gamla astrologiska idéerna (se Kommentaren, s. 135) var nämligen Merkurius beskyddare af filosofer och forskare; alkemisterna brukade i stor utsträckning Merkurius-me-

[1] Se Kommentaren, s. 193 och den tyska öfversättningen, Der Dienst des Geist-Menschen, Münster 1845, s. 55—56.

tallen, kvicksilfret. Härtill ansluter sig Stagnelius, då han, liksom han varnat mot astronomien, varnar mot den irreligiösa, materialistiska, gudlösa kemien:

Ej för dig Vetandet allena
Ur andeverldens hemska graf.
Blott kärleken kan dig förena
Med Honom som dig lifvet gaf.
Blif skär som fästets blåa eter,
Lugn som i källan Månens bild.
Lät se'n i Ljusets hemligheter
Din Ande vigas klar och mild.

I klippan aflar sig Merkuren
Sök ingen hemlighet i den.
Han är symbol utaf Naturen
Och hon en bild af himmelen.
Ej i nyfikenhetens degel
Än guldet krönte forskarns hopp.
Är Dygden ej din Vishets regel
I rök din vishet löses opp.

För att den sista strofen skall bli fullständigt klar bör det tilläggas, att Merkuren, d. v. s. kvicksilfret, först kallas *den*, och omedelbart därpå, i tredje raden, *Han*. I fjärde raden syftar *hon* på Naturen. Sök ingen hemlighet i kvicksilfret — det gjorde på sin tid alkemisterna; sök den icke heller i naturen, som symboliseras af kvicksilfret — det göra i våra dagar naturvetenskapsmännen, kemisterna. Ty liksom kvicksilfret i degeln gäckade alkemisternas förhoppningar, så gäckar naturen de vise forskarna, som förtrösta på sitt vetande i stället för på dygden och de för den dygdige uppenbarade »Ljusets hemligheter». Enligt den teosofiska åskådningen var nämligen fromhet och renhet, hängifvenhet åt Gud, första villkoret för att man skulle kunna uppfatta den högre visheten och de stora sanningarna.[1]

Denna Stagnelii dikt är svårfattlig på grund af det främmande i betraktelsesättet och det komplicerade i tankegången,

[1] Se Saint-Martins »Der Dienst des Geist-Menschen, Münster 1845, s. 61.

samt icke minst på grund af sin koncentration; men i själfva verket är den utförd med en hårfin logik, en klarhet och redå, som man måste beundra.[1]

[1] Redan i Kommentaren, s. 136—137, gafs en, jag vågar väl påstå, fullkomligt riktig och oemotsäglig analys af dikten. Jag har emellertid här försökt att ytterligare skärpa bilden af diktens logiska uppbyggnad, eftersom ALBERT NILSSON (Svensk romantik, s. 347—353) gifvit en utförlig, ytterst vilseledande förklaring af den. En vederläggning i detalj torde vara öfverflödig, då redan en jämförelse mellan de båda tolkningarna fäller utslaget. Jag nöjer mig därför med att konstatera följande ohållbara punkter i Alb. Nilssons hypotes. 1) Dikten är icke fristående utan ingår i cykeln af astrologiska planetdikter; det är följaktligen omöjligt, att Stagnelius skulle kunnat skrifva en särskild prolog till dikten — frånsedt det orimliga i att till en dikt på 16 rader författa en prolog, som innehåller 141 rader och likväl knappast förefaller halffärdig. 2) Prologen (II: 218) kan omöjligt ha något samband med Merkuriusdikten; ty den dikt, som den varit afsedd att inleda, har varit af helt annat slag. Det heter nämligen:

Så tänkte jag och diktens spegel höll
För mänskjohjertats stormande passioner
Väl vetande att blott i diktens spegel
Sig tingen måla i sin urgestalt.

Merkuriusdikten ger verkligen ingen bild af »mänskjohjertats stormande passioner». Prologen har naturligtvis skolat inleda en större dikt, sannolikt en dramatisk; att Stagnelius talar om »en lång Prolog till denna korta dikten» kan icke fattas så extremt, som Alb. Nilsson gjort. Närmast kan man tänka på *Albert och Julia*, som är en kort dikt och handlar om hjärtats stormande passioner; proportionen mellan dikten och prologen skulle då motivera en förklarande ursäkt. 3) Så fort det står klart, att prologen och Merkuriusdikten icke ha med hvarandra att göra, faller hela Alb. Nilssons hypotes, som bygger på ett alldeles godtyckligt sammanställande af tvenne fraser i de båda dikterna. Alb. Nilsson antager, att *hon* i fjärde raden syftar på klippan; klippan skulle då vara en bild af himmelen, och detta förklarar han genom att ur prologen hämta satsen, att Kristus är en klippa. Men *hon* syftar naturligtvis på Naturen, det närmaste feminina substantivet; naturen är en bild af himmelen, eller som det heter på prosa (IV: 328), »naturtingen äro symboler af det öfversinnliga». Allt hvad Alb. Nilsson anför om Böhmes identifikation af Kristus och de vises sten har alltså ingen tillämpning. — Tolkningsförsöket är ett nytt exempel på faran af att förklara Stagnelii diktning från ensidiga teoretiska synpunkter — i detta fallet Böhme-inflytandet —; Stagnelii världsbild, oerhördt komplicerad till sitt ursprung, måste framför allt öfverblickas i sitt sammanhang, förklaras ut ifrån sig själf, genom sammanställande af besläktade tankegångar efter en sund filologisk metod. Genom att uteslutande följa inflytanden och draga paralleller kan man med ett så rikt, mångtydigt och reflexionsmättadt material komma till hvilka resultat som helst.

Något liknande gäller om de sällsamma astrologiska dikterna. Stagnelius har gjort allvar af madame de Staëls och A. W. Schlegels antydningar om astrologiens eventuella sanningshalt, och ägnat denna renässansvetenskap ett ingående studium. Han har ingalunda nöjt sig med vaga anspelningar eller en dunkel stämningsromantik, utan han har byggt upp ett helt astrologiskt system, i det han ägnat hvar och en af planeterna en särskild dikt, som framställer arten af det inflytande den utöfvar på människorna. Att närmare redogöra för Stagnelii astrologiska diktning (II: 88—99) torde här icke vara behöfligt; i Kommentaren har denna sida af hans föreställningsvärld fått sin belysning. Men det är af stort intresse att konstatera, huru Stagnelius äfven på detta hyperromantiska gebiet bevarar sin kärlek till en klar och brokig symbolvärld. Det är en hel rad af konkreta situationer och figurer han för fram; den astrologiska diktcykeln är ett nytt vittnesbörd om hans uppfinningsförmåga och hans konstruktiva läggning.

Huruvida Stagnelius i materiell och rent påtaglig mening trott på de astrologiska idéerna är icke alldeles lätt att afgöra. Måhända har det för honom varit en mytologisk symbolvärld, uttryckande andliga sanningar: planeterna äro de hedniska gudarna, härskande öfver lidelserna i våra bröst. I en intressant sonnett-trilogi (II: 99) försöker han själf fastställa planet-influensernas räckvidd. Han ställer sig på samma ståndpunkt, som Saint-Martin i *Ministère de l'homme-esprit* (anförda tyska öfvers., s. 17): de astrologiska lagarna utöfva sitt tyranniska herravälde öfver djuren, men det står i människans makt att besegra passionerna och förvärfva full frihet. A. W. Schlegel hade i en sonnett *Abhängigkeit und Willkühr* anslutit sig till samma uppfattning. Det är egendomligt att se, att Stagnelius hämtar sina vapen ur den Fichteska spekulationens arsenal, när det gäller att häfda den mänskliga friheten gentemot den astrologiska determinismen. »Utsidan af oss sjelfve blott är verlden,» för-

kunnar han i anslutning till den idealistiske filosof, som af alla kommit solipsismen närmast. Det frihetsmedvetande, hvaraf sonnett-trilogien är uppfylldt, synes vara närdt ur Fichtes *Die Bestimmung des Menschen*. I själfva verket tyckes Stagnelius vid sonnetternas författande till en viss grad ha frigjort sig från den astrologiska spekulationen, nämligen för så vidt den innebar en öfvertro, men han fasthåller dock den öfvertygelsen, att astrologien har en viss sanningskärna, och han möter den moderna tidens upplysta kritik med en axelryckning:

> Den gamla sanning forskningen mig gifvit
> Åt dig, min Vän! jag hembär framför alla.
> Fritt må en tanklös verld för dårskap kalla
> Hvad om Planeterna jag flyktigt skrifvit.

För visso var Stagnelius under Saronsliljornas period en radikal mystiker. Han trodde på en direkt gudomlig uppenbarelse i människans innersta. I prospektet till *Liljor i Saron* antyder han det, när han skrifver: »Teosofien åter är hjertats och fantasiens, eller, om man så vill, en ännu högre organs lefvande åskådning af det Gudomliga Ordet, hvarhelst det ock uppenbarar sig, i Skrift, Natur eller sjelf-kontemplation.» I ett filosofiskt prosafragment (IV: 319) talar han om »det gudomliga ljusets irradiation» från högre regioner till människosjälen. I *Tanke och Känsla* (II: 138) förklarar han, att tanken aldrig hinner öfver Demiurgens molnvärld; känslan däremot flyger som en dufva »bortom gränsorna för tingen», skådar Gud ansikte mot ansikte,

> Och emellan himlarna och gruset
> Knyter så ett mystiskt rosenband.

Likaväl som de öfriga romantici hade han naturligtvis influerats af Schellings lära om den intellektuella åskådningen, väsenskild från den vanliga diskursiva tankeverksamheten; formuleringen i prospektet till *Liljor i Saron* vittnar om sambandet med Schelling.

Men Stagnelii mystik har, som i det föregående visats, sin egen karaktär. Den består icke i ett frossande på outredda stämningar, i en hypostasering af det oklara känsloutbrottet. Den har, trots *Tanke och Kärlek*, ingenting af den romantiska antiintellektualismen. Stagnelius omfattar sällsamma och äfventyrliga, ja, direkt magiska föreställningar, men han ger dem en fast och konturskarp form, han konstruerar omfattande system af fullt logisk karaktär, han är full af sinnrika analogier och skarpsinniga uppslag. Det hela gestaltar sig till en mytisk symbolvärld, bisarr och sällsam vid första anblicken, men rik på färger och figurer, på konkreta situationer och omsorgsfullt fixerade begrepp. Hans poesi är svåröfverskådlig, men som en tropisk urskog, icke som en dimmig hed. Han är visserligen romantiker, men han förblir intellektualist och plastiker; det skarpa hufvudet och den naivt sinnliga fantasien voro hans oförytterliga tillgångar.

Han var platoniker och teosof, men han behärskade sin samtids högsta filosofiska bildning. När det gällde att bestämma, hvari affallet från idévärlden egentligen bestått, förklarade han, att det var kärleken till kvinnan — det är den subjektiva faktorn, den personliga upplefvelsen. Men kärleken till kvinnan identifierade han med »formens sjelfmägtiga differenciering med Väsendet» (IV: 316) — det är Schellings transscendentalfilosofi ur *Bruno*, som ger honom de tankeformer, hvari han fattar den mytiska processen. I *Astronomisk Phantasi* likaväl som i sonnettrilogien om astrologien (II: 99) visar han sig förtrogen med den Fichteska dialektiken och brukar dess metoder vid utvecklandet af de teosofiska tankegångarna. Likaså är i *Suckarnes Mystèr* (II: 439) den gnostiskt-pythagoreiska världsbilden framställd med hjälp af ett tankeschema, som är karaktäristiskt för Fichte, Schelling och Hegel. Förfaringssättet är typiskt för Stagnelius. I ett af sina prosafragment (IV: 338) framställer han analogien mellan mikrokosmos och makrokosmos, jaget och världen. Tankegången är med

andra ord rent teosofisk. Men fragmentet anknyter till den Schellingska identitetsfilosofiens problemställning — förhållandet mellan förnuft och natur — diskuterar den idealistiska lösning af problemet, som Fichte gifvit, rör sig helt och hållet med Schellings terminologi och mynnar ut i en deduktion af »tidens schematismus», som är absolut Schellingiansk och bäst fattas, om man håller sig ett ställe i *Darstellung meines Systems der Philosophie* för ögonen (se Kommentaren, s. 482). Uppenbarligen har detta fragment nedskrifvits under det starka intrycket af färska studier i den tyske filosofens skrifter.

Albert Nilsson har i Svensk romantik starkt framhäft inflytandet från Schelling och till och med betydligt öfverskattat det. Han har förbisett, att det är hos Geijer i Iduna som Stagnelius först gjort bekantskap med den mytologiska spekulationen, och att det är hos madame de Staël, som han första gången mött den extrema och spiritualistiska idealismen. Albert Nilsson har vidare förbisett, att det är platonismen och teosofien, som bilda själfva grundvalarna för Stagnelii världsbild, och att Schelling blott gifvit honom dialektiska metoder, filosofiska former, med hvilkas hjälp han konstruerat den. Därför visar sig Schellings inflytande starkast i de filosofiska afhandlingsfragmenten, där Stagnelius sträfvat att ge sin åskådning en systematisk och vetenskaplig form, medan i hans diktning de vida konkretare platonska och teosofiska inslagen förhärska.

Men vid ett bestämdt tillfälle har Stagnelius velat ge en på en gång vetenskaplig och poetisk gestalt åt hela sin världsbild; det var när han skref den ofullbordade lärodikten *Tingens Natur* (II: 116). Det är lätt att se hvad hans äregirighet har eftertraktat: att skapa ett motstycke till Lucretius' *De rerum natura*. Den romerske skalden hade i monumental form framställt den epikureiskt-naturalistiska världsåskådningen; Stagnelius har velat föredraga den konsekventa idealismen i en lika upphöjdt objektiv och spekulativt entusiastisk anda. Platonismen

bildar som alltid grundstommen, men den har omdanats i nyplatonsk riktning. Platon känner blott den strålande idévärlden och det plötsliga fallet därifrån; men Plotinos och nyplatonici skildra den process, hvarigenom mångfalden framgått ur enheten, världen ur Gud. Först en sådan emanationslära ger en verklig motsvarighet till Lucretius' så att säga naturliga skapelsehistoria. Gnostikern Valentinos föreställde sig denna skapelseprocess i en mera mytologisk form: ur Gud framfödes en serie af äoner. Äfven denna äonlära har satt spår hos Stagnelius.

Men Stagnelius var ingalunda nöjd med att framställa sin idealistiska emanationslära såsom en mytologisk process eller som ett trossystem. Han ville ge den en form, som kunde uthärda den filosofiska kritikens pröfning. Han ville visa, att emanationsläran, rätt fattad, var identisk med den nya tyska transscendentalfilosofien. Guds självutveckling i världen var detsamma som jagets självutveckling i medvetandet enligt Fichte, som den naturfilosofiska utvecklingsprocessen enligt Schelling. Skapelsehistorien följde den dialektiska nödvändighetens tankeschema, som Fichte först framställt.

I själfva verket har Stagnelius i sin lärodikt kommit Hegels filosofi närmare än något annat system. För Stagnelius liksom för Hegel är det dialektiska tankeschemat lagen för den historiska utvecklingsprocessen, logiken identisk med metafysiken. Öfverensstämmelserna mellan den svenske skalden och den tyske filosofen kunna till stor del förklaras utifrån gemensamma förutsättningar; särskildt bör det fasthållas, att Stagnelius studerat nyplatonici, och att Hegel själf påpekat, att intet system kommit hans spekulativa logik så nära som Proklos'. Om Proklos' emanationslära föredrages i den Fichteska dialektikens form, så måste resultatet ovillkorligen bli ytterst Hegelskt; ty Fichte är ju den egentlige grundaren af den dialektiska metod, som Hegel bragte till sin höjdpunkt. Men det förefaller dock ovisst, om

Stagnelius utan direkt bekantskap med Hegels skrifter skulle kunnat skrifva dessa rader:

> Enhet sättas ej kan så framt ej dess eviga motsatts
> Mångfald äfven är satt. Mot allt hvad som är för begreppet
> Svarar ett Icke-är och Icke-vara och vara
> Hvilka begrepp förinta hvarann så ofta de tänkas
> Utan bestämning och gräns i sin egen gränslösa allhet
> Äro dock städse tillsamman i mystisk förening, så ofta
> Måla sig skall ett objekt. Så kan du en kropp dig ej tänka
> Utan ett kropplöst rum.

Tingens Natur är Stagnelii största försök som filosof. Det vittnar om hans självständiga tankekraft likaväl som om hans lärdom. I själfva verket finnes det knappast någon filosofisk riktning af betydelse, som han icke studerat. Det har visats i Kommentaren, att han kände Aristoteles likaväl som Platon — aristoteliska tankegångar skymta äfven på sina ställen i hans prosafragment[1] —; han kunde omskrifva en tanke ur Spinozas etik likaväl som ett ställe ur Plotinos' Enneader; från en renässansplatoniker som Nicolaus Cusanus har han ibland hämtat en sats.[2] Som idealistisk eklektiker bildar han ett motstycke till Victor Cousin, det största filosofiska namnet inom motsvarande franska generation.

Att lärodikten *Tingens Natur* icke blef färdigskrifven och sålunda icke fick sin plats i *Liljor i Saron*, där den enligt prospektet skulle ha ingått, kan naturligtvis förklaras genom en hänvisning till de oerhörda språkliga och teoretiska vanskligheter, som Stagnelius haft att öfvervinna. Men det är också berättigadt att hänvisa till en djupare liggande svårighet. Det som gjort Stagnelius till platoniker var, såsom förut visats, den starka dualismen i hans lifsuppfattning och känsla. Platons lära om idévärlden och sinnevärlden svarade mot Stagnelii djupaste behof; syndafallet var en hufvudpunkt i hans mytiska världsbild.

[1] Se Kommentaren, s. 479.

[2] Påpekadt af AXEL HERRLIN, Studier i Nicolaus' af Cues filosofi, s. 45.

Men teoretiskt sedt var Stagnelius motståndare till dualismen, såsom bekräftas af ett ställe i *Theser* (IV: 331); liksom Schelling och nyplatonici ville han icke tillerkänna materien en självständig tillvaro, utan härleda den ur själfva den gudomliga principen. För den konsekventa idealismen måste det alltid förbli ett olösligt problem att förklara materiens uppkomst ur idéen, mörkrets ur ljuset, syndens ur det högsta goda; och det vill synas, som om det vore denna punkt, som Stagnelii emanationslära icke kunnat komma öfver. Syndafallsmyten, vare sig i platonsk eller biblisk form, har för Stagnelii omedelbara känsla haft en helt annan sanning och därför också visat sig poetiskt fruktbar.

Men äfven i sin ofullbordade form är *Tingens Natur* en af de största filosofiska dikter på svenska. Tegnér och Rydberg äro de enda, som rört sig på samma höjd, i *Försoningen* och *Grubblaren*. Man kan icke med större klarhet och bestämdhet framställa invecklade tankegångar. Ur rent formell synpunkt äro de undersökande, nyktert logiska partierna i dikten ingalunda de minst beundransvärda. Tag t. ex. dessa rader:

> Vara och handla är ett: ty kan väl ett handlande tänkas
> Hvilket ej ägde i ett som redan vore sitt upphof
> Eller ett Varande kraftlöst och dödt, som genom en handling
> Aldrig förrådde sitt lif och gaf sig tillkänna i verlden?
> Väl i tankarne vi åtskilja handla och vara
> Men i tankarna blott, och att vi dem skilje, det härrör
> Af vår begränsnings tvång som oss nödgar i dröjande former
> Skåda det eviga Varandet an: vi se ej hur Solens
> Strålande glob på fästet, ej hur timvisarens skugga
> Flyttar sig gradvis fram på taflans glattade marmor
> Utan sluta därtill af främmande märken allena.

Och hvilken sublim kraft har icke dikten på de ställen, där skalden gifvit sin fantasi fri:

> Den eviga handlingen alltså
> Blickar i formen sitt Väsende an och Gud är en Ande
> Är ett lefvande ljus, som med blickar af lågande kärlek
> Och af oändelig fröjd sin egen skönhet betraktar.

Bergen må vittra till stoft och de brusande hafven förtorkas
Solen föråldras och stjernornas här, de glimmande bladen
På äonernas mäktiga träd förvissna och ryckas
Bort af en virflande storm, och verldar följa på verldar
Böljornas växling likt i den rastlöst ilande floden.
Evigt skall Väsendet dock i formen sin herrlighet skåda
Lika odödlig och klar, med samma förkjusning och kärlek.

Hvad som här kommer till uttryck i Stagnelii bergfasta segervisshet är själfva den spekulativa idealismens logiska entusiasm. Allt materiellt är förgängligt, den outtömliga världsprocessen föder stjärnsystem efter stjärnsystem — men ett består: tankens egna lagar, de nödvändiga former, hvari allt skeende måste utspela sig. Det är en syn, som hur man än må döma den, har sin höghet, som, för att tala med madame de Staël, »tient de quelque manière à la grandeur morale de l'homme».

Vid sidan af Geijer är Stagnelius obestridligen den svenska romantikens mest betydande tänkare. Man gör honom ingen tjänst genom att ställa honom i paritet med författare som Atterbom och Hammarsköld, hvilka endast äro trogna reflexer af den Schellingianska spekulationen. Han kan göra anspråk på en vida högre grad af själfständighet. Liksom hvarje modern filosof är han naturligtvis eklektiker — originalitet i absolut mening kan icke finnas hos den som tillhör en kulturtradition, icke hos den bildade och kunnige — men hans filosofi är ett troget uttryck för hans personlighet, och i *Tingens Natur* sträfvar den efter det logiska sammanhanget och den systematiska enheten. Hvarifrån skärfvorna än äro hämtade — de äro ordnade efter tankens lagar kring sin egen medelpunkt.

Hur har månne filosofien förhållit sig till kristendomen i Stagnelii inre? Harmonien emellan dem var fullständig, det bekräftas öfverallt och kommer till uttryck i *Tingens Natur*, där han fromt inleder sin sång med en invokation af Gudomen. Men har det månne icke blifvit medvetet för Stagnelius, att den spekulativa kristendom, till hvilken han bekände sig, icke var

alldeles identisk med den enkla salighetslära, hvari han blifvit uppfostrad? Emanationsläran i *Tingens Natur* har bra litet att göra med den bibliska skapelsehistorien, och man kan grubbla öfver, på hvad sätt Stagnelius öfver hufvud skulle ha kunnat skaffa en blygsam plats för Adam och Eva i den långa serien af äoner. Den treenighet af Elden, Ljuset och Luften, som Stagnelius förklarade sig tro på, gör likväl ett något annat intryck än Fadern, Sonen och den Helige Ande. Den Jesus, som spirar upp med växtligheten, som förkunnas af blommor och näktergalar, är dock icke alldeles densamme som den kyrkliga traditionens. De gnostiska teorierna voro ju till stor del fördömda af kyrkan som kätterska.

Det är icke sannolikt att denna motsättning någonsin blifvit medveten för Stagnelius. Den kristendom, som han insupit från barndomen, hade utvidgat sig ofantligt, den hade absorberat en mängd urgamla föreställningar och smält samman med tidens nyaste filosofiska idéer, men för Stagnelii egen blick var det dock säkerligen den gamla tron. Det har ett ögonblick varit hans mening att tillägna det andra-tredje häftet af *Liljor i Saron* åt sin fader. Han kände sig solidarisk med den kristna kyrkan.

Det är karaktäristiskt, att den höga uppskattning af gnosticismen, som Stagnelius är ensam om att representera på svensk botten, snart nog kom att framställas inom den tyska teologi, som växte upp i den Hegelska filosofiens skugga. Den store F. C. Baur, Tübingen-skolans grundläggare, publicerade 1835 sitt omfångsrika arbete *Die christliche Gnosis*, där han häfdade, att gnosticismen helt enkelt var den kristliga religionsfilosofien, och där han inom samma pärmar behandlade dels Valentinos och de andra gamla kätterska tänkarna, dels Böhmes, Schellings, Schleiermachers och Hegels religionsfilosofi. Baur räknade dem alla, inklusive sin mästare Hegel, till gnosticismen. Den immanenta logik,

som ledde Stagnelius att smälta samman den nya spekulativa idealismen med gnosticismen, har långt senare framtvungit samma hållning hos Baur. På liknande sätt har Cousin förenat den nya spekulativa idealismen med nyplatonismen i fullkomligt samma anda som Stagnelius. Men det för Stagnelii tänkarpersonlighet betecknande är, att han, långt ifrån att vara en efterhärmare, måste fattas som föregångare, som banbrytare i förhållande till såväl Baur som Cousin. Hans egendomliga, i den svenska litteraturen nästan paradoxalt verkande utveckling förebådar sålunda den viktigaste rörelsen inom den franska filosofien på 1820-talet och en karaktäristisk vändning inom den tyska religionsfilosofien på 1830-talet. Det är ingen slump, att Baur och Cousin voro Stagnelii jämnåringar — de voro båda födda 1792 — ty det är oftast samma problem, som ställa sig för medlemmarna af samma generation; men det vittnar om energien och självständigheten i Stagnelii tankelif, att han kronologiskt tog förste steget.

Det finnes inga spår af att Stagnelius känt någon disharmoni mellan sin filosofiska världsåskådning och sin kristna tro, men det finnes vittnesbörd om att han stundom känt trötthet och leda vid alla de spetsfundiga symboliska naturtolkningsförsöken, att han från hela denna värld af sinnrika analogier längtat till den ofilosofiske, rent mänsklige Jesus. I en sådan stund har han skrifvit den sköna dikten *Aftonen* (II: 134). Kvällen har kommit, men den har icke haft någon skänk med sig åt skalden, intet salighetslöfte åt hans oroliga hjärta. Står hans namn tecknadt i Lifvets bok? Ingen kan svara honom, naturens symbolspråk tillfredsställer honom icke, han

Frågar förgäfves
Alla naturer,
Söker förgäfves
Tröst och råd
I den gränslösa rymden.

Men då sker undret. Hvad den teosofiska visdomen icke kunnat ge honom, det känner han plötsligt i sitt hjärta.

Lutad mot korset,
Af törnen prydd,
I en himmelsk syn
Står för mitt öga
Den evige Guden.
Med förlåtelsens blick
Han ömt mig betraktar.

Det är icke spekulationens Kristusbegrepp, Ordet-Ljuset. Det är Jesus, syndarnas vän, den lefvande Kristus, känd af den fromme.

I *Längtan* (II: 199) biktar sig samma rent mänskliga behof. Han söker Jesus öfverallt i naturen. Han ser Jesu kärlek i stjärnorna, i sipporna, i den döende solen.

Han i skuggan till sitt bröst mig sluter.
I fiolen han sin anda gjuter
Och i daggens spridda silfverflod
Måla sig hans tårar och hans blod.

Men all denna religiöst-teosofiska mystik kan icke tillfredsställa honom:

Säj, o Verld! hvar skall jag finna HERran?
Mig så nära är han dock så fjerran.
Ej hans skugga blott i tidens elf,
Honom vill jag finna, honom sjelf.

I den kursiverade raden bryter fram den åder af verklig personlig fromhet, af djup kärlek till Jesus, som var den sammanhållande enhetspunkten i Stagnelii spekulativa världsbild.

*

Liljor i Saron har hittills undersökts framför allt med afseende på den åskådning, som i dikterna kommer till uttryck. Det återstår att betrakta dem ur en mera litterär synpunkt.

Liljor i Saron är religiös lyrik, och trots sin ytterst egenartade karaktär står den i ett visst samband med strömningarna

inom den religiösa diktningen på Stagnelii tid. Det har redan visats, att Oehlenschlägers diktcykel *Jesu Christi gientagne Liv i den aarlige Natur* utöfvat ett djupgående inflytande på Stagnelii teosofiska naturtolkning. Den poetiska stilen hos Oehlenschläger har icke heller varit utan verkan på Stagnelii formgifning. Äfven som religiös diktare har Oehlenschläger bevarat sin naturalistiskt-sensuella läggning; hans andakt uttrycker sig i bilder af sällsynt åskådlighet, af klar och liflig färg. Det har tilltalat Stagnelius. Man kan ta ett sådant poem som *Landsbygden* (II: 140) till exempel på släktskapen mellan de båda diktarna.

Ja, kom, Amanda! läs med mig det nya
Förbundets bok, på hvarje blad i skogen.
Än propheterar i naturens tempel
Den Helige. Än öfver Sichars-brunnen
Han sitter tänkande, då middagsstrålen,
Med lodrätt sken, förbränner dalens liljor.
Än lifvets ord och salighetens lära
Från bergens höjder väldigt Han förkunnar,
Än källans vatten mystiskt Han förvandlar
I drufvors blod, och spisar underbart
I ödemarken trötta vandringsmänner.

Dessa rader hade icke kunnat skrifvas utan den Oehlenschlägerska diktcykeln. Men därmed är också angifvet hvad den danske skalden betydt för Stagnelius. De bibliska och legendariska föreställningarna ha af hans lifsvarma, konkreta fantasi ryckts ur sitt bleka, historiska fjärran: de stå i sinnlig bestämdhet inför hans blick, de följa honom i hans ögonblickslif, färga hans naturbild, uttrycka hans intimaste personliga stämningar. *Jesu Christi gientagne Liv i den aarlige Natur* är en suveränt subjektiv bibelpoesi, liksom *Liljor i Saron.* Frestelsen i öknen, Kristi födelse, Johannes döparen — hela denna trosvärld har blifvit ett symbolspråk, som tjänar att tolka Oehlenschlägers egen lifskänsla. Stagnelius har i *Liljor i Saron* gått vidare på den af Oehlenschläger anvisade vägen.

Att Tegnér utöfvat ett starkt stilistiskt inflytande på Stagnelii

ungdomslyrik har förut framhäfts. Det sträcker sig emellertid ända fram till *Liljor i Saron*. Tegnér hade i *Prästvigningen* anslagit en ny religiös ton;[1] han besjöng den religiösa elevationen, den strålande andaktsglädjen på ett sätt som var nytt i svensk poesi. Stagnelius hade alltid varit känslig för den Tegnérska optimismens tjusning; i *Norden* (I: 267) och *Vintern i Norden* (I: 296) hade han gjort rörande försök att lyfta sig till samma fria höjd. När Tegnérs frejdiga mod iklädde sig den religiösa skruden, var det lättare för Stagnelius att följa med. Allt hvad som är optimistisk inspiration i *Liljor i Saron* stammar från Tegnér. Man kan som exempel välja *Dalen* (II: 65), där Stagnelius känner sig i harmonisk samklang med naturen. Han prisar sin lycka i dessa strofer:

Ack! stängdt för lifvets smärta,
För lifvets nöjen re'n,
Fromt vidgar sig mitt hjerta
I nya solars sken.
Från helga dufvovingar
Omflägtas jag af tröst,
Och strängaspelet klingar
Ånyo i mitt bröst.

Ett stilla väder susar
Det trädets kronor rör,
Det vattnets spegel krusar,
Guds milda röst jag hör.
Hallelujah! hur glädes
Ej lifvets minsta hamn!
O Evige! tillstädes
Du är i templets famn.

Det är, som man ser, ingenting annat än en replik af *Prästvigningen*, men den är utförd med ett formellt mästerskap, som täflar med förebildens. Allt det lätta, sorglöst säkra, liksom af en flygande inspiration burna, som finnes i den enkla Tegnérska rytmen, har Stagnelius förmått efterbilda. Men samma Tegnérska rytm återvänder i dedikationsdikten till *Liljor i Saron*

[1] Se härom min Esaias Tegnér, I: 471—474.

(II: 251). Hela den djärfva flykten mot höjden, den triumferande förkunnelsen af en öfverjordisk salighet, kort sagdt: den religiösa hymnstilen, är densamma som i *Prästvigningen*.

Sin vinge själen lyfter,
Vill trotsa fästets tvång,
När hemmets längtan snyftar
I djupa toners gång.
Sin örnflygt vill hon sträcka
Mot ljusets Ocean,
Sin eldtörst vill hon släcka
I himlarnes Jordan.

Man skulle efter denna Stagnelianska strof omedelbart kunna fortsätta med en Tegnérsk, och äfven den finaste kritiker skulle näppeligen vara i stånd att upptäcka fogen:

Och hänryckt Skalden griper
I lyran, och slår an
Hvad Vishet ej begriper,
Hvad Tron blott ana kan.
Den låga jordens sorger
Förstummas vid hans röst,
När Evighetens orger
Genljuda i hans bröst.

Denna Tegnérska rytm har varit Stagnelius kär; den återvänder i flera af hans dikter, t. ex. *Tung hvilar nattens dimma* (II: 68) och *Skuggan* (II: 313). I den första af *Vårsånger* (II: 302) tolkar den ånyo den jublande frihetsstämningen.

Ur Solens gyllne öga
Guds kärlek strålar ner,
Till jorden mildt den höga
Oändligheten ser.
Kring spegelklara vikar
Ler Maj i hoppets drägt,
Förlossning han predikar
För ljusets bundna slägt.

Se! elfvens forsar ljunga
Ur sina bojors tvång.
Hör! vattnets andar sjunga
Sin glada frälsningssång.

Och Proteus och hans tärnor
Förnya på vår jord
För himlens alla stjernor
Den gamla sagans ord.

Men hvad som här är af särskildt intresse, är att *Prästvigningen* smält samman med en profan variant af den Tegnérska jubelhymnen, nämligen med *Majsång*. »Se, öfver dal och klyfta — Den unga Majsol ler» — utan dessa festliga strofer, som Stagnelius efterbildat äfven i slutkören till *Sigurd Ring*, skulle den första af *Vårsånger* aldrig fått sin nuvarande lydelse. Ja, man kan sannolikt gå ännu längre. Tegnérs *Karl XII* hör till samma rytmiska familj, och det kan sättas i fråga, om icke de sist citerade raderna i Stagnelii poem förutsätta denna dikt. »Hans minne uti Norden — är snart en saga blott. — Dock än till sagan lyssnar — det gamla sagoland» — är det icke en formell reminiscens härifrån, när det talas om att »förnya den gamla sagans ord»? Ännu så sent som 1818 var Stagnelius sålunda mottaglig för nya Tegnérska intryck — ja, ännu senare, ty ett ställe i första akten af *Martyrerna* visar sig vara tillkommet under påverkan af Epilogen vid magisterpromotionen 1820 (se Kommentaren, s. 267).

Än mera än Tegnér har Wallin betydt för stilen i *Liljor i Saron*. Wallins psalmpoesi har satt djupa spår hos Stagnelius. När han år 1818 diktade *Trosbekännelse* (I: 49) var det i täflan med Wallins *Jag tror uppå den Gud, som med sitt ord befallt* (Sv. psalmboken, n:r 18). Tar man den samma år skrifna *Natttankar* (I: 51), så återfinner man där den innerliga och gripna tonen från Wallins mest personliga psalmer, sådana som *Blick till himmelen* (»Våra stunder ila») eller *N:r 248* (»Gud, min Gud, till dig jag ser»).

När skuggor jorden hölja
När dagens buller dör,
Och blott af flodens bölja
Ett dunkelt brus jag hör,

Från bädden jag mig höjer
Och Zions harpa tar.
Ditt lof min själ förnöjer,
O Skapare och Far!

Och när Stagnelius i *Längtan* (II: 199) tolkar den platonska Erosmyten som en längtan efter Jesus, rör han sig på samma bana som Wallin beträdt i den kanske skönaste af sina dikter, *Hvar är den vän, som öfverallt jag söker?* (Sv. psalmboken, n:r 481).[1] Äfven Wallin hade i den jordiska skönheten blott sett en afglans af urbilderna:

Ack, när så mycket skönt i hvarje åder
af Skapelsen och lifvet sig förråder,
hur skön då måste själfva källan vara,
den evigt klara!

Men det är icke nog med, att den religiösa bekännelselyriken hos Stagnelius utvecklats under ständig kontakt med Wallins psalmdiktning. Äfven den bibliska mytologien i *Liljor i Saron* bildar en tydlig parallell till Wallins poetiska stil. Wallin hämtade ur Gamla och Nya testamentets skrifter det bild- och symbolspråk, hvari han klädde sina erfarenheter. Han kallade församlingen: »o Sulamith, du Kristi brud». Den forne Horatiusbeundraren hade funnit nya metaforer. Stagnelius skapade likaledes en ny mytologi i stället för den antika; men det var icke församlingen, utan Anima, den ensamma själen, som han kallade Kristi brud. Wallin utbildade i anslutning till Davids psalmer en slags poetisk orientalism: Kedars hyddor, Sions gårdar, Davids harpa, Libanons cedrar, Jordans flod voro de poetiska emblemen i hans religiösa lyrik. Stagnelius gick i alldeles samma riktning; själfva titeln, *Liljor i Saron*, ansluter sig till den poetiska föreställningskretsen i *Guds lof:*

[1] Öfverensstämmelsen har påpekats af CEDERBLAD, Stagnelii panteistiska Kristusuppfattning (Samlaren 1917), s. 132; i stället för att igenkänna Eroslära ur Platon, synes förf. emellertid vilja göra äfven Wallin till manikeisk panteist.

Skyhög du reser Libanons ceder
Och örnarna trygga
Dess grenar bebo,
Vällukt från Hermons cypresser du breder,
Där hägrarne bygga
Sitt näste i ro.
Karmel du bjuder bland åskor sig lyfta,
Och djupt i dess klyfta
Gazellerna fly:
Medan kring Saron, till grönska och gröda,
Välsignelser flöda
På sommarens sky.

När Stagnelius diktar *Oraklet* (II: 297), rör han sig i alldeles samma miljö:

Från tusen sinom tusen år
Vid Libanon en ceder står
— — — — — — — —
Ej bygger örnen här sitt bo,
Men ljuflig trygghet, ostörd ro
Den skälfvande dufvan, den flämtande rån
Glad finner hos skogarnes fridlysta son.

I *Guds lof* är det orientens natur, som omger skalden: parden framljungar, »med rytande mod — gå lejonets ungar — att dricka dess blod». Stagnelius har lustvandrat i denna österländska natur äfven i andra dikter än de religiösa. *I Näktergalen och rosen* (II: 33) heter det, Wallinskt nog:

Lejonslägtets rop ej mera
Fylla skogarna med fasa;
Trygg den bäfvande gazellen
Lägrat sig på grottans mossa;
Och bland lundens sycomorer
Turturdufvans klagan tystnat.

Det är detta Österland, ett Palestina från Höga Visan och Davids psalmer, som bildar landskapet i den praktfulla dikten *Samtal* (II: 320).

Liljor i Saron förnekar således ingalunda sin samtidighet med *Svenska Psalmboken 1819*. Både Wallin och Stagnelius

hade vuxit upp vid Horatius och de latinska poeterna, de behärskade hela den antika myt- och symbolvärlden med mästerskap. När uppdraget att dikta den svenska kyrkans sånger tillföll Wallin, var han plötsligt afstängd från hela den klassiska miljön och den klassiska mytologien. Han skapade då en ny, biblisk-österländsk miljö. Hos Stagnelius var det en personlig religiös kris, som tvingade honom att bjuda Venus, Apollo, Diana och nymferna farväl. Han vände sig åt samma håll som Wallin; bibeln gaf honom de allusioner, metaforer och troper, som han förut hämtat hos greker och romare. *Svenska Psalmboken* och *Liljor i Saron* förenas genom det österländska inslaget i stilen och genom en platonsk åder, som kan urskiljas äfven hos Wallin.

Det kan tyckas, som om Stagnelius, när han diktade *Liljor i Saron*, hade aflägsnat sig ganska långt från Geijer och göterna. Men i själfva verket torde det dock gå vissa förbindelsetrådar till Geijer äfven under denna period; troligen hade Stagnelius ingalunda känslan af att ha slagit in på en väg, som var mästaren främmande. Betraktar man närmare prospektet till *Liljor i Saron*, så urskiljer man där tydliga reflexer af Geijerska tankegångar. Geijer hade i sin ofta citerade anmälan af Edda skrifvit om mytologien: »Den ser i det ändeliga det Oändliga, och bemödar sig att i symboliska bilder för sig förklara och framställa detta högre lif, som, fast i alla enskilda fall inskränkt och hämmadt, dock synes lifva naturen. Och denna åsigt tillhör ej blott, såsom man tyckes tro, menniskoslägtets barndom. Att den är menniskan naturlig och väl under vissa perioder af den menskliga odlingen kan skymmas, men ej förtagas, ses därutaf att den är Poesiens egen, ursprungliga åsigt. *Den kan utan den ej lefva; och oagtadt man i sednare tider tvungit den att företaga sig allehanda för sitt lifsuppehälle och att lefva på nådebröd, tränger den likväl beständigt tillbaka till sin första källa.*» De här kursiverade orden finna sitt eko hos Stagnelius: »Länge nog har Poesien

till ovärdiga föremål nedsänkt sin himmelska låga; det är tid att hon återvänder till källan.» Och det är mera än en verbal reminiscens: *Liljor i Saron* är mytologisk poesi just i den mening Geijer kräft; den tolkar i symboliska bilder naturens lif, den visar att mytologien icke blott tillhör människosläktets barndom, utan födes på nytt så snart Poesien uppsöker det oändliga.

Man kan mena, att Stagnelii utpräglade transscendentalism icke har mycket gemensamt med Geijers realism. Men i företalet till *Svenska Folk-Visor* (1814) — ur hvilka Stagnelius öst för *Martyrerna* — har Geijer framställt en syn på poesien, som är lika spiritualistisk som den i prospektet till *Liljor i Saron* uttalade. Geijer menar, »att poesiens blotta tillvarelse är ett så godt bevis på själens odödlighet, som något som kan framställas. Sprungen ur en förmåga, höjd öfver timliga begär och behof, lefver hon blott i de idéer och känslor, som äro menniskornas gemensamma egendom: utgifvande sig sjelf för en dikt, är likväl hela naturen för henne ej annat — blott sinnebild, symbol — så att man snarare skulle tro henne vara invigd i dess hemligheter och äga nyckeln till alla naturer; ja, ser man derpå, huru det inre för poesien är det enda väsentliga, skulle man väl i henne kunna igenkänna själen sjelf, som genom välljudets magt löser sina band, och med fria vingar sväfvar i morgonrådnaden af en dag, hvars rena ljus ej hinner dödliga ögon.» Är det icke ur detta ställe Stagnelius har inspirerat sig, när han skref om poesien: »Lik menniskosjälen, hvars älskande Eko hon i dödligheten är, har hon sökt förglömma sitt eteriska ursprung och med förgängliga blomster, i Tidens dalar, kransat sina hår. Dock fåfängt söker hon att förneka sig sjelf; så länge hon ännu förblifver Poesi flammar dock ständigt minnets Vestasflamma i hennes inre och saknadens tårar glänsa i hennes blick.» Att detta ställe i Geijers företal särskildt fäst sig i Stagnelii minne, kan bestyrkas på annat sätt. Det egendomliga uttrycket, att poesien äger nyckeln till »alla naturer» återkommer i *Aftonen*

(II: 134), där den längtande själen »frågar förgäfves alla naturer». Och i *Elegi* (II: 209) slutar Stagnelius med några rader, som verka likt en omskrifning af Geijers ord om själen, slitande sina band och på fria vingar sväfvande upp i en ny morgonrodnad.

Stagnelius har sålunda hos Geijer kunnat få stöd för sin uppfattning af poesiens väsen; det fanns vid denna tid äfven hos Geijer en lutning mot den spekulativa idealismen och den extrema romantiken. Men för visso är Stagnelii poetiska värld väsensskild från Geijers.

Den liknar ingen annans; trots den lätt konstaterade släktskapen skiljer den sig högst betydligt från Wallins. Stagnelius är ensam om de apokalyptiska dragen. Hos honom är orientalismen hetare och färgstarkare än hos någon annan. Det finnes ingen, som blandar samman så många brokiga inslag ur olika mytologiska system. I *Suckan ur Stoftet* (II: 132), där han besjunger Johannesevangeliets Ljuset-Ordet, utropar han:

> O fröjd! allt är fullkomnadt vordet:
> Sedd Oromazes, menska Ordet!

Helt djärft har han identifierat Zendavestas ljusprincip med det Ljus, hvarom evangeliet talar. Det betyder ingalunda, att han ägnat den persiska religionen ett mera ingående studium. Han slår ner på ett enstaka moment, som låter förena sig med den symbolik han utbildat, och utan tvekan fogar han in det. Han var ju öfvertygad om, att det var »merendels sparsamt» som den sanna traditionen påträffades. I *Dialog* (II: 270) uttalar Anima sin längtan tillbaka till himmelen:

> Nog länge åt tidens
> Och rummets Äoner
> I brännande tårar
> Den friborna tärnan
> Har skatten betalat:
> Nog länge, af Solens
> Cherub med det höga

Det flammande svärdet
Från lifsträdet jagad,
Hon suckande irrat,
Bland dunkla gestalter,
I djurkretsens natt.
Skall Psyche då aldrig
Med Amor förenas?
Skall Fenix ej upstå
Förskönad från bålet?
Ack! brister ej verldseggets
Högblåa skal?

Stället är utomordentligt belysande för Stagnelii mytologiska synkretism, som hastar från gestalt till gestalt, från symbol till symbol. Anima är den fallna idén, lockad ned i materien af Achamots harpa — det är, som förut visats, en individuellt Stagneliansk korsning af Platons idélära och Valentinos' äonlära. Men Anima är vidare en österländsk slafvinna, som röfvats bort från sin hembygd och med tårarnes pärlor söker köpa sig fri. Hon är Eva, som jagats ur paradiset af keruben. Hon bevakas af stjärnor och planeter, af den fientliga djurkretsen — det är från Adamsboken. Hon är Psyche i den gamla sköna grekiska sagan, som Stagnelius ofta brukar symboliskt; i dedikationsdikten till fadern (II: 217) berättade han den. Men hon är också fågel Fenix, som uppstår i skönare skrud från bålet — för att förstå symboliken, skall man erinra sig några andra Stagnelianska rader:

En eld är smärtan. Mäktigt hon förvandlar
I rök vårt hjertas älskade Idoler
Och själarne i flammors bad hon renar
Till eterns lätta salamanderlif.

Och till slut samlar sig Animas längtan i hoppet att världsäggets högblåa skal skall brista, och en ny tillvaro bryta in. Det är den urgamla orfiska föreställningen om världsalltets uppkomst ur ett ägg, som Stagnelius tar upp.[1]

[1] Han har gjort bekantskap med denna föreställning åtminstone på två håll: Afzelius talar i sina noter till Völuspa-öfversättningen (Iduna III: 50) om världs-

Stagnelii diktning är ett helt pantheon, men den antika gudavärlden är utesluten därifrån likaväl som den nordiska. När Jupiter, Mars och Venus nämnas, så är det blott i de astrologiska dikterna, som härskare öfver planeterna. De äro afsatta och fördrifna gudar som sjunkit ned till att bli dämoner:

> Korsets Gud från Kyrkans himmel drifvit
> De väldige som Jordens grus befalla.

Stagnelius har efterkommit Chateaubriands maning att afsvärja den hedniska mytologien. I *Elegi* (II: 209) jagas de på flykten:

> Fly måste Venus, den af svanor dragna,
> Violbekrönta, lekande Gudinnan,
> Begärets Moder, fly den falska Solgud,
> Som harpan slår i Pindens lagerskogar
> Och han, som klädd i panterhuden, flätar
> En krans af drufvor åt de långa håren,
> Fly måste diktens alla Gudamakter,
> Mångfalden för det Eviga, det Ena,
> Där helgelsens och korsets Ord predikas,
> Där blod och tårar mystiskt Gud försona
> Och Jesus thronar i Serafers chor.

Men Plotinos' gudsbegrepp, det Ena, ägnar sig icke för poetisk framställning; det är absolut konturlöst. Stagnelius nämner det ofta i sin lyrik som en verksam kontrast till mångfalden, men det förblir dock ett fattigt motiv. Den kristna änglavärlden, *le merveilleux du christianisme*, som Stagnelius målat redan i *Wladimir den Store*, har den egenskapen att vara färglös och enformig. De hvita gestalterna äro hvarandra fullkomligt lika.

Betraktar man saken ur denna synpunkt, kan man säga, att

ägget i den indiska kosmogonien, och Herder redogör i Älteste Urkunde des Menschengeschlechts för denna lära, som han förklarar vara gemensam för egyptisk, asiatisk, orfisk och indisk filosofi (Sämmtliche Werke, ed. Suphan, VI: 348—349). Herder anför, att himlahvalfvet just är äggskalet, han talar om »die Himmelsblau weisse Eischale». — Att Stagnelius säkerligen känt denna Herders berömda skrift, har förut visats på tal om Adamsboken. Han har där bl. a. fått sina föreställningar om Zoroasters elddyrkan, se Kommentaren, s. 146.

hela gnosticismen, nyplatonismen, sabäismen, orientalismen i *Liljor i Saron* egentligen är ett utslag af Stagnelii sträfvan att ge den kristna mytologien något af den sinnliga bestämdhet, den brokiga omväxling och den poetiska glans, som den antika fabelvärlden ägde. Den som från barndomen närt sitt inbillningslif med Ovidius' Metamorfoser måste, trots de bästa föresatser, ha svårt att afsvärja mångfalden för det Eviga, det Ena. Om man t. ex. tar Valentinos' teologi, så har den för Stagnelius varit ett medel att differentiera det öfversinnliga. Äonerna talade starkare till hans fantasi än änglarna. Valentinos gaf dem åtminstone namn. I *Kyrkans Döttrar* (II: 198) har Stagnelius skildrat änglarna som individer i anslutning till Valentinos' namngifning:

> Mildt på en stjernros, under palmer bruten
> Vid lifvets elf, i knoppens band än sluten,
> Ser andra Systern, Hoppets väna Mö,
> Af purpurblommor krönt om pannans snö.

Föreställningarna om Pleroma, om Kyrkans myriader, som stråla »i Andesolens sken» (II: 308), gåfvo änglahimmelen en ny och mera säregen aspekt, skänkte hållpunkter för fantasien. De af nyplatonismen omhuldade Psyche- och Narcissussagorna kunde trots sitt antika ursprung fogas in i denna kristna mytologi, likaväl som Adamsbokens fientliga Djurkrets och himmelska Jordan.

Men den föreställning, som i *Liljor i Saron* verkar mest bisarr och mest orientalisk, är icke af mytologiskt eller religiöst ursprung. Det är föreställningen om Själen som en slafvinna i den vällustige sultanens harem. Hon har röfvats bort från sin hembygd — det är idéernas värld — och hålles nu inspärrad i ett fängelse, rikt på förförisk prakt och sinnliga njutningar. Fängelset är sinnevärlden; den som befaller däröfver är Demiurgen, Världsfursten. Allt hvad han eftertraktar är att få slafvinnan att glömma sin hembygd och kasta sig i hans armar. I *Varningen* (II: 139) kommer en dufva med budskap till den fångna från Kristus, hennes brudgum:

Vik aldrig, Flicka! för den stolta Gud,
Som från Seraljens Pleroma befaller.

Begapa ej den skimrande turbanen,
Ej doliman, af guld och perlor rik.
Vid Janitscharers skrällande musik,
Se ej den furstligt tågande Sultanen.

Stagnelius hade redan förut skildrat den orientaliske despoten, som med förförelse och våld söker förmå den kristna slafvinnan att glömma sin älskade, nämligen i *Eröfringen af Ceuta*. Men där fanns alls ingenting af den symboliska betydelsen. Den af orientens ädelstensprakt smyckade, öfver haremslifvets alla njutningar härskande Sultanen har nu blifvit den personifierade uppenbarelsen af sinnligheten, af synden. Han är Antikrist, Kristi rival om Själens kärlek.

I *Tårarne och Blodet* (II: 153) har Själen blifvit såld till Demiurgen:

Berusad af jordiska viner
Hon såldes för guld och rubiner.

Nu är hon full af ånger, och med tårarnas pärlor vill hon köpa sig fri. Men Demiurgen är obeveklig. Hennes fångvaktare äro planeterna:

Sju vandrande stjernors Äoner
Dig vakta från himmelens zoner.

Det är planetdemonerna från Codex Nasaraeus; men det är också enligt de astrologiska dikterna passionerna i människosjälen.

I *Jesus* (II: 155) kommer Jesus som en flöjtspelande herde för att med sina visor väcka minnet af hembygden hos Anima. Han liknar den herde från Saron, som är Sulamiths ungdomsälskade i Höga Visan, men han erinrar också om Hermes, själarnas ledsagare i de grekiska mysterierna. Han vandrar kring i förklädnad, sökande sin försvunna brud, liksom minstrelen Blondel uppspårade sin fängslade konung genom att utanför

häktet spela de välkända melodierna. I *Fången* (II: 277) tränar Anima i Världsfurstens harem. Det är praktfullt inredt:

På grönskande mattor
Hon suckande skrider,
Och kronljusen sänka
Från mörkblåa taket
Sitt darrande skimmer
På vandrerskan ned.

Palatset är med andra ord sinnevärlden; i *Lifvets Vilkor* (II: 438) heter det också: »Hvart skall jag fly? Mitt fånghvalf är azuren.» De janitscharer och drabanter, som bevaka sultanens palats, äro de sju planeterna:

Sju bistra Demoner
Med blodröda sablar
Vid portarne vaka.

Eller de tolf himmelstecknen i zodiaken:

Tolf lågande drakar
Kring borgen sig lagt.

I den turkiskt-moriska miljön uppträda fesagornas eldsprutande odjur. Allt hvad Stagnelii fantasi känt mest trolskt och exotiskt är här samladt. I *Själens Himlafärd* (II: 205) uppträda Animas fångvaktare i en ny gestalt:

Ack! ingen, ingen himmelsk vän dernere
Förband de sår, dem väktarne i staden
Hvar tårfull morgon och hvar dyster afton,
Guds fallna dotter! vredgade dig slogo.

Det är från Höga Visan: »Väktarena, som omkring gå i staden, funno mig, de slogo mig till sårs.» I *Samtal* (II: 320) frestar Demiurgen Anima uppe på ett högt berg, liksom djäfvulen frestade Kristus i öknen. Han lockar henne med all världens härligheter:

»Kom, blicka hit neder!
Sin himmel der breder,
Bland rosiga vårar,
En yppig Natur.

Stolt vandrar Jordanen
Den ilande banen:
Mildt vattna hans tårar
Jerusalems mur.
Till Drottning dig kröna
Skall Verldsfurstens hand.
Du är i hans sköna
Förlofvade land.
O! nalkas ej qvällen med facklornas brand?»

Själfva den praktfulla, stolt yppiga strofbyggnaden återspeglar sinnelifvets alla retelser.

»Se Libanons fjällar!
Med tidiga qvällar
Omskygga hans toppar
De vandrandes stig.
I nattliga schakter
Planeternas vakter
Guld, silfver och koppar
Der vårda åt dig.
Se, vinbergen sjuda
Af färger och lust.
Snart drufvorna bjuda
Sin fradgande must,
Vid bäckarnes hviskning och vindarnes pust.»

Men Anima afvisar ståndaktigt frestelserna:

»Fritt glöde de klara
Metallernas skara,
Af stjernorna ammad,
I grufvornas natt.
Fritt mogne din ljufva
Nektariska drufva,
Af Solen beflammad,
Sin fuktiga skatt.
Din lust jag föraktar,
Din skimrande mull.
Till himlen jag traktar —
Af fröjd är den full,
Af oskuldens silfver och kärlekens gull.»[1]

[1] Denna fascinerande dikt har tydligen gjort intryck på Geijer; ty i sina Betraktelser öfver europeiska kolonial-väldets grundläggning talar han om »barn

Men sin poetiskt mest förtrollande form har dock hela detta motiv om Anima och Demiurgen fått i poemet *Se blomman! På smaragdegrunden* (II: 143). Det är ett häxeri, så virtuost att man blott kan andlöst beundra. Blomman skall på sin vandring genom lifvet, heter det, äfven komma till »den höge Demiurgens borg».

Ett moriskt glänsande alhambra
Den stolta kungaborgen är
I hvalfvet sväfva moln af ambra
Och guldet tak och väggar klär.

Quicksilfrets forssande kaskader
Tas där i jaspisbäcken mot,
Och under skinande arkader
Bär yppig mosaik din fot.

Här thronar Sonen af den häxa
O arma! som förtrollat dig.
I bergens natt hans ådror växa —
Järnmänniska han kallar sig.

O vänd ditt öga från Sultanen,
Hans drägt är som en morgon klar.
Tolf stjernor glimma i Turbanen,
Sju kungar dra hans segerchar.

Fem blomstrande furstinnor glänsa
Omkring hans rika baldakin
Och honom leende kredensa
I perlsatt guld astraliskt vin.

Den turkiska seraljens paradis har här flyttats öfver på morisk botten, till Alhambras pelarsalar med sin legendariska springbrunn af kvicksilfver. Och hela transscendentalfilosofiens åskådning af sinnevärlden har här bringats till uttryck i härskarprakten

domens sagor om den falska makten af *denna verldens furste*, som isynnerhet genom de ädla metallernas magiska glans och sällsamma retelser lockar menniskorna i förderfvet och bringar dem om lif och salighet». (Samlade skrifter, förra afd., VII: 58.) Sammanställningen af det bibliska begreppet och metallerna finnes icke i sagorna, utan blott hos Stagnelius. När Geijers betraktelser tillkommit i sin svenska form, är mig icke bekant; årtalet 1819 i upplagan är oriktigt.

och hofceremoniellet: de tolf ädelstenarna äro djurkretsens bilder, de sju kungarna äro planeterna, de fem furstinnorna äro de fem sinnena, det astraliska vin de räcka är själfva den sinnliga existensen. Och Demiurgen är Antikrist, som härskar öfver hedningarna med järnris: maktens despot, järnmänniskan.

Man häpnar öfver det myller af föreställningar, som Stagnelius pressat in i dessa underbara, flytande och gnistrande strofer, som skulle komma en att tänka på kvicksilfverbrunnen i Alhambra, om de icke strömmade så lätta. Fullt genomskinligt är poemet i sin helhet icke, och Stagnelius har heller icke lyckats afsluta det. Uppenbarligen var det hans mening att framställa själavandringsläran, ty han vänder sig till blomman i gräset, han kallar henne en »själ i stoftets kedjor bunden», som nu »drömmer i materiens dalar — i tusenårig dvalas tvång». Att Stagnelius med blomsteråldern afser barndomen, ligger ju i öppen dag; men när ALBERT NILSSON (Svensk romantik, s. 353—368) däraf vill draga den slutsatsen, att perspektivet är uttömdt med detta, och att det således blott skulle vara en symbolisk lek, när skalden riktar sig till blomman, så synes han mig förgrofva och förenkla Stagnelii intentioner. Stagnelius har utan ringaste tvifvel tillägnat sig äfven själavandringsläran, som ju finnes både hos Platon och, än mera, hos Plotinos. Albert Nilsson har förbisett, att det finnes åtminstone tvenne ställen hos Stagnelius, som i detta afseende äro alldeles otvetydiga. Det ena är dikten *Fjärilen och Rosen* (II: 80). Den skildrar kärleken mellan fjärilen och rosen, och det inskärpes, att de båda ha en verklig själ. Slutligen utbrister fjärilen:

Du verldarnes Ande! att nästa vår
En suckande turtur jag blifva får
Och rosen den älskade rosen min brud.
Med tonrik klagan, med kyssars ljud
Vi skola från susande almens topp
Då fylla den ensliga lunden opp.

O måtte jag slutligt en Yngling bli
Och hon min flicka — hur skola vi
Omarmas och suckas och brinna då! —
Gack, drömmare! lär dig Naturen förstå
Du sjelf var en fjäril i forna dar —
Hvar har du Flickan, som rosen var?

I denna dikt finnes alltså den serie af metempsykoser, som skalden i *Se blomman! På smaragdegrunden* förutsäger: blomman skall vakna ur sin dvala, anträda en lång färd och slutligen bestå eldprofvet i Demiurgens borg.

Det andra stället är ännu mera afgörande. Det förekommer i *Brudgummen* (II: 317). Psyche skildras där som fallen ur Kyrkans armar, d. v. s. ur andeförsamlingens, idéernas himmel. Hon bor nu på dödens stränder, d. v. s. i materiens värld. Där omges hon af blommorna.

Tyst knoppas blomstren, dalens stjernor.
Försvunna syskon, Kyrkans tärnor,
I örtgestalter fängslade,
Tror Psyche mystiskt kring sig le.

En tår i liljans kalk hon gjuter,
Till sina läppar henne sluter
Och hviskar: »är vår moder ej
Med dottren än försonad, säj?»

Psyche och liljan äro syskon, liljan är en idé, en stjärnande, som fallit och fängslats i gestalten af en blomma. Att detta är absolut samma föreställning som i *Se blomman! På smaragdegrunden* (»En själ i stoftets kedjor bunden, — Och Psyches morgondröm hon är»), torde icke kunna bestridas. Men om blomman är den fallna idéens uppenbarelseform, så är det ganska självklart, att hon icke kan återvända till idélifvet utan att ha passerat mellanformerna, pröfvats och försonats. Det är härom Stagnelius velat tala i sin ofullbordade dikt.[1] På det blad, som

[1] Genom att ta tillräckligt ingående kännedom om det föreliggande materialet hade ALBERT NILSSON sålunda kunnat bespara sig den mycket utförliga polemiken; i Kommentaren fanns, s. 262, en hänvisning från *Brudgummen* till

innehåller handskriften till dikten, finnes en ofullbordad prosaisk mening, som sannolikt skulle ha utvecklat denna åsikt om själarnas vandring genom den organiska naturen: »Hvart och ett organiskt frö är till följe af denna verldsåsigt icke [annat] än [en från sitt himmelska ursprung förirrad idé?]». Betraktelsesättet kan icke förvåna hos en skald, som i *Tingens Natur* diktat om Gud:

> Alla gestalter så, som, likt hafvets stormande vågor,
> Hvimla i Tid och Rum, utströmma från honom allena.
> Cedern, som kransar Libanons fjäll, och den tårade Sippan,
> Morgonligt drömd af en vaknande vår.

Blomman var Psyches, den fallna idéns, morgondröm. Ännu är hon icke vaken ur sin dvala.

*

I *Liljor i Saron* har Stagnelius sålunda skapat en poetisk fabelvärld, som är radikalt skild från den man möter i hans ungdomslyrik. Den ena är hednisk, den andra är kristen. Den ena är befolkad af nymfer, gudar och gudinnor, af Venus och Endymion, Diana och Bacchus; den andra af Anima och Psyche,

Se blomman! På smaragdegrunden, ehuru hänvisning i motsatt riktning fattades. Till en besläktad föreställningskrets hör poemet *Blommorna* (II: 171), där blommorna äro vålnader af idéer, som skalden älskat i en föregående existens. — Har Stagnelius sålunda i en hel rad dikter skildrat blomsjälens fall ned i sinnevärlden, så förefaller det mig fortfarande troligt, att äfven den dunkla, i eminent mening svårtolkade *Idealismen* (II: 177) bör tydas i samma riktning. Den förklaring Albert Nilsson ger har för mig det felet, att den icke förklarar det mest sällsamma i dikten, nämligen titeln. Att blomman redan i idévärlden skildras tårögd och med »purpurbeflammad kind» låter sig lätt motivera: nedsjunkandet i sinnevärlden har redan börjat. I *Rodnaden* började likaledes syndafallet i Eden (»Då mindes jag min sista dröm i Eden — Begynnelsen till lifvets svåra dröm»), och i *Syndafallet* ägde det rum i tvenne olika repriser. Att källan, det bedrägliga vattnet, som bringar blomman till fall, är identiskt med »födelsens flod» hos Proklos, den platonska materien, synes mig obestridligt, och den anslutning till den nyplatonska Narcissusmyten, som jag förutsatt i Kommentaren, s. 200—201, synes mig fortfarande sannolik.

äoner och änglar, Jesus och Världsfursten. Allt är sinnesglädje, erotisk trånad, epikureisk lefnadsnjutning i den ena; i den andra är allt världsförsakelse och smärta, tårar och extatisk andakt. Den ena är skapad af makten att begära, den andra af tvånget att försaka. Den ena kretsar kring den blossande rosen, den andra dröjer i from andakt inför liljan. Stagnelius har själf utfört kontrasten otaliga gånger; i *Elegi* (II: 209) heter det:

Ej nöjets bana, labyrintiskt slingrad
Kring rosenfält och glada myrtenlundar
Oss för till ljusets helga rike åter,
Försakelsen och striderna och döden
Allena höja oss från jordens grus.
Det yttre lifvets rosor måste falla
Om paradiset innanför skall blomstra:
I natt förvandlas måste Tidens Solar
Förr'n Evighetens gyllne stjernor lysa
Och morgonrodnaden af högre verldar
Nedtränger segrande i lifvets natt.
Likt ljumma vårregn amma qualets tårar
Den gudaplanta, som i oss förborgas
Och blott med känslor af en namnlös plåga
Ur Själens dunkla modersskötе födes
Det gyllne Ord, som himlen nedlagt där.

Men denna starka kontrast är icke så fullständig som den ser ut. Ser man närmare till, så upptäcker man, att de båda världarna ha många drag gemensamma. Det arkadiska landskapet är icke alldeles olikt slätterna kring Saron. De gamla motiven och älsklingsbilderna vända igen, men de ha fått en förandligad betydelse.

Stagnelius hade förut älskat att besjunga källans klara kristalliska vatten, med sitt melodiska sorl, som inbjöd till drömmar, och i *Visa* (II: 226) hade han i anakreontisk stil skildrat bålen som en hälsokälla. Äfven i *Liljor i Saron* besjöng han *Källan* (II: 294) på lätta, anakreontiska rytmer:

Jag vet en ljusblå källa.
Ur jordens dolda sköte
Hon silar mellan rosor,
I gröna sommardalen,
Kristalleådrans lopp.

Den skänker glädje och salighet; en skön herde kommer och speglar sig däri. Det är betraktelsens källa, som flyter i oskuldsfulla hjärtan, »och GUD är Herdens namn». Det är religiös anakreontik.

Stagnelius diktar fortfarande om dufvorna, hvilkas trånande kutter fyllt hela hans ungdomslyrik. Men dufvan är icke helt densamma (II: 161):

Som Månan hvit dess vinge strålar,
Likt skum af elfvens forss
Och på det ljusa bröstet prålar
Ett mystiskt purpurkors.

Det är bönens dufva, som far med budskap mellan själen och Gud.

Fortfarande diktar Stagnelius om pärlor och koraller, men pärlorna äro Animas tårar och korallerna minnen från Pleroma (*Tårarne och Blodet*, II: 153). På månskenets flod sänker sig, nu som förr, en himmelsk uppenbarelse ned med salighet — men det är icke längre mångudinnan, som glider i Endymions armar, det är månguden, som förbarmar sig öfver Anima och bringar henne hälsningar från andarnas land (*Fången*, II: 277), eller det är en ängel, som hugsvalar den sörjande nunnan vid gallret (*Dialog*, II: 270). Det är kärlekslyckan dessa dikter besjunga, och de äro också skrifna på anakreontisk meter; men det är den himmelska kärleken. Äfven *Maria* (II: 280) är skrifven på detta versmått. Det är kärleksmötet i Bethlehems lundar, hvarur försonaren skall födas; men ser man bort från den mystiska innebörden och det österländska landskapet, är det helt enkelt en replik af *Det varnande Exemplet* (I: 58). *Blommorna* (II: 171) skildrar själens saliga lif under preexistensen. Men lifvet i

idéernas rike företer en stor likhet med den erotiska odyssé, som Stagnelius utmålat i *Vandrarens Visa* (I: 113), och man igenkänner med lätthet bland andarne de kvinnliga skönheter, som besjungits i dikten *Till Venus* (I: 147); ja, sceneriet från *Kärleken och Landet* möter oss på nytt, ehuru vaktel och svan utbytts mot »vingade själar».

Liljor i Saron bekräftar, att det är lättare att byta om sina doktriner och sitt program än att förändra sin natur.

Det kan icke råda ringaste tvifvel om att Stagnelius gjort de lidelsefullaste ansträngningar. I bekännelsedikterna talar han om det med ord, på hvilkas tonfall af äkthet man icke tar miste. Han har försökt att vända sig bort från allt det jordiska med samma hänsynslösa konsekvens, hvarmed han i prospektet till *Liljor i Saron* predikar poesiens transscendentala karaktär. I ett af sina prosafragment (IV: 315) talar han om hur minnet af den oskyldiga barndomen vaknar hos den omvände: »Försök att bättra ditt regellösa och syndiga lif; i samma ögonblick, du inträder på den nya banan, skall minnets ljus för dig uppgå öfver en förfluten tid af oskuld och lugn, du skall finna dig tillbakaflyttad i sällare dagar, i mera lyckliga förhållanden, och från den ståndpunkt, hvarest du nu åter befinner dig, skola de forna afvägar, i hvars labyrinthiska natt ditt minne slocknade och dina steg vilsefarit, af dig ånyo fastare än någonsin afskys och hatas.» Det är för visso självupplefdt. Men Stagnelius har också haft andra erfarenheter. I *Förundras icke om Poeten skrifver* (II: 218) talar han om hur sinnligheten förför oss under skönhetens mask, och, i det han tar upp Orfeusmyten, varnar han bevekande:

Om lyckligt frigjord af en himmelsk luta
Mot Lifvets rike och det glada ljuset
Ur Tidens Orkus Du tillbakatågar
Se Dig ej om. En återblick ej gif
Åt bilderna, som skimra där i natten

Att lik Eurydice ej andra gången
Du hjelplös dör och fasans kopparport
Med rysligt brak på nytt bakom Dig slutes.

Stagnelius har känt återfallets psykologi. Det ligger ångest i den ifver, hvarmed han bönfaller Psyche att icke ens betrakta seraljens stolte härskare: »O vänd ditt öga från Sultanen, — Hans drägt är som en morgon klar.» De blixtrande ädelstenarna ha en magisk tjusning. I *Tårarne och Blodet* lämnar själen Demiurgen tillbaka de skatter, som hon bytt sig till mot sin oskuld. Men hon är ärlig nog att medge, att det icke sker frivilligt. Det är blott för att Kristus önskar det:

Ditt strålande guld jag, fast suckande, ger
Och dina rubiner tillbaka.
Med kärlekens öga ej LjusDrotten ser
I Verldsfurstens smycken sin maka.
Väl smärtar mig bittert min prydnads förlust
Ack! jorden har ock sina kronor, sin lust —
Men sjufaldt i Pleromas salar
Mig Christus mitt offer betalar.

Den asketiska perioden i Stagnelii lif har fått sitt klaraste uttryck i *Martyrerna*. I *Elegi* (II: 209) bekände han, att striden mot lidelser och passioner föreföll honom som en gladiatorstrid på cirkus, »där själen kämpar med en här af vilddjur».

Perpetuas gestalt i skådespelet, det är hans egen Psyche, som med svärmisk extas håller fast vid världsförsakelsens evangelium.

*

Martyrerna har med all sannolikhet kommit till strax före publicerandet 1821. I skildringen af kampen mellan hedendom och kristendom ligger en reflex af den syn på den världshistoriska utvecklingen som en idéstrid, hvilken Tegnér framställt i Epilogen vid magisterpromotionen 1820. Tegnér hade sjungit:

En stormig tid, en vild emottar eder,
en väldig valplats, lika vid med jorden.
Det murkna gamla, det omogna nya
med blind förbittring kämpa nu om verlden.
Hvart striden lutar, det vet menskan ej,
dess lotter vägas på de gömda vigter,
som hänga dallrande emellan stjernor.

Prokonsul Hilarianus framställer i skådespelet samma grandiosa uppfattning. Han dömer sig själf höra till det murkna, han säger sig vara en af de »förlegna Romulider», och han utbrister:

Jag fruktar ej — jag vet att allt det gamla
Plats måste lemna åt det friska nya
Och stjernbeströdda nätter evigt följa
I spåren af den sjunkna dagens Sol.

Han betraktar hvar enskild skärmytsling som ett led i den världsomfattande kampen:

I luften kriget förs. Med ljungelds-svärd
Idéerna der mot hvarandra strida.

Hela Stagnelii konception af den världshistoriska brytningen mellan fientliga principer, brottningen mellan förvirrade makter, som ej själfva veta hvad deras insats betyder, har ett påtagligt samband med Tegnérs *Epilog*. Äfven Stagnelius har i sitt skådespel fått in en fläkt af världsutvecklingens mystik.

Man kan alltså tryggt utgå från, att *Martyrerna* skrifvits senare än de öfriga Saronsliljorna, hvilka i hufvudsak måste ha legat färdiga, när Stagnelius 1820 framträdde med prospektet. Att Stagnelius kände lust att äfven i ett skådespel framställa sin religiösa åskådning är ingenting öfverraskande. Dragningen mot den dramatiska formen är en genomgående tendens i hans författarskap. Redan hans ungdomslyrik tog ofta gestalten af replikskiften, af dialoger, och *Liljor i Saron* företer samma egenhet. *Tårarne och Blodet* (II: 153), *Månan och Själen* (II: 157), *Dialog* (II: 270) äro dramatiska dikter i embryo, och detsamma

gäller t. o. m. *Samtal* (II: 320), i viss mån *Jesus* (II: 155). Steget från dessa poem till *Martyrerna* är icke långt; Perpetua är ju blott ett nytt namn för Anima, Själen. Dramat består väsentligen af Perpetuas dialoger antingen med himmelen eller med de jordiska frestelserna, Världsfurstens olika uppenbarelseformer. Stagnelius kallade också *Martyrerna* icke för ett skådespel, utan för en »dramatisk skaldedigt», och har därmed riktigt framhäft dess karaktär af dramatiserad lyrik. Men själfva den yttre konstformen kan han väl sägas ha hämtat från den klassiska tyska dramatiken. Med sina orimmade jamber, med sin värdiga, på en gång reflexionsmättade och poetiska stil, med sin karaktär af psykologisk undersökning snarare än af omedelbar framställning står *Martyrerna*, rent tekniskt sedt, närmast i linje med sådana dramer som Schillers *Die Jungfrau von Orléans* eller Goethes *Torquato Tasso* och *Iphigenie auf Tauris*.

Själfva ämnet hade Stagnelius mött redan i Chateaubriands *Les Martyrs;* idéen att i en poetiskt verkningsfull kontrast ställa mot hvarandra den hedniska och den kristna miljön är på sätt och vis hämtad från detta epos. Stagnelius har emellertid säkerligen tagit sitt stoff direkt ur helgonbiografien *Passio Sanctarum Martyrum Perpetuae et Felicitatis;* det finnes ett par detaljer i skådespelet, som synas förutsätta bekantskap med själfva originalet[1] — f. ö. en af de intressantaste martyrhistorier som finnas, då den af allt att döma innehåller Perpetuas autentiska anteckningar. Vidare har Stagnelius inspirerat sig ur den fromma legendvisan *Den sköna Dorothea*, meddelad i Geijers och Afzelius' Svenska Folkvisor (Kommentaren, s. 270—272); han låter en af de kristne föredraga denna sällsamt sköna historia. För skildringen af den romerska provinsmiljön och af Perpetuas familjeförhållanden har Stagnelius utnyttjat sin omfattande lärdom i de klassiska antikviteterna; man möter mer än ett drag från *Cydippe:* Perpetuas moder förebrår henne att icke ha kransat larerna eller

[1] Se härom Kommentaren, s. 263—266.

offrat »ett helgadt salt» på deras altare. Prokonsuln Hilarianus, en skeptisk epikuré, för in en fläkt af Horatius' rosenkransade lefnadsvisdom; Perpetuas broder Aulus talar om den lyckliga barndom, då syskonen tillsammans läste Virgilius' dikt om Didos kärlek och död. Mytens gestalter lefva upp i det språk, som romarna föra: de tala om Eos och Aurora, om Eko och flodguden Alpheus, som af kärlek till en nymf lockades ned i jorden, och när Perpetuas moder Emilia beskrifver »dansen — af Tyrsussvingande Bacchanters flockar, — En månljus kväll, på gräsbeklädda stranden — Af Apidans kristalleflod», så hör man bakom orden ett Propertianskt distikon (bok 1, elegi 3):

> Nec minus assiduis Edonis fessa choreis
> Qualis in herboso concidit Apidano.

Men alla dessa bilder ha bleknat bort vid sidan af den nya symbol- och legendvärlden hos de kristna. De bibliska föreställningarna ha starkare glans. Uppenbarelsebokens skräcksyner och salighetsvisioner lysa fram, när en stämma ur hopen frågar:

> Hur länge skall den grymma vilddjurshamnen
> Den ljusets heliga Apostel såg
> Sjuhöfdad uppstå ur det salta hafvet,
> Än strafflöst rasa? Sväfvar icke snart
> Guds tabernakel, i kristalliskt skimmer,
> Och brudlig skönhet, ned till Adams barn?

Den hufvudsakliga estetiska invändning man måste rikta mot *Martyrerna* är att Stagnelius icke fått fram den flärdlösa enkelheten, det stränga armodet hos den äldsta kristna världen. Just det mest gripande hos de i anden fattiga försvinner, när de utrustas med den praktfulla vältalighet, som är Stagnelius egen. Det gapar öfverallt en klyfta mellan försakelsens evangelium och den blomstrande poetiska formen. Stagnelius tyckes egendomligt nog ha varit medveten om det, ty när han återger legenden om den heliga Dorothea, infogar han den ursäktande noten: »Den oändliga skönhet dikten i sin nakna framställning äger, måste

väl genom dess närvarande artistiska draperi fördunklas, men kan, som jag hoppas, aldrig fullkomligt förlora sig.» Man kan blott beklaga, att Stagnelius icke haft mera mod att kasta bort draperiet, afstå från de skimrande smycken, som för honom tyvärr hängde samman med själfva begreppet poesi. När han berättar om de förföljda kristnas hemliga mötesplats i en vildmarksgrotta, kan han icke låta denna kula umbära ett kors af silfver — den apostoliska torftigheten skulle här ha varit på sin plats. Perpetua jämför inför modern sina tårar med daggen på »Syriens nardusros» och med »myrrhas svett i Sabas lundar». Det är icke martyrernas språk. Själfva scenen mellan Perpetua och hennes späde Flavius, i sig själf vacker, skämmes af den alltför yppiga diktionen. När Perpetua lär Flavius bedja, ger detta Stagnelius anledning att inflåta en poetisk parafras af Fader Vår. Temat är ju gammalt inom poesien, fastän man knappast kan tänka sig en otacksammare uppgift; men Stagnelii version hör till de allra mest misslyckade. Man förvånar sig öfver, att detta poetiserade Fader Vår kunnat afpressa så många läsare, och däribland BÖTTIGER (a. a., s. 152), de högsta loford. Det finnes i hela denna parafras (II: 354—355) ingenting annat än den versifikatoriska skickligheten; här om någonsin gäller, att det artistiska draperiet alldeles bortskymmer den enkla bönens skönhet. Stället är i själfva verket karaktäristiskt för Stagnelii sätt att skildra urkristendomen.

Ur dramatisk synpunkt är *Martyrerna* icke heller något mästerverk. Den ytterst enkla uppbyggnaden i förening med det hela stycket igenom nästan oförändrade stämningsläget ger onekligen åt *Martyrerna* en tröttande monotoni. Stagnelius synes också i vissa partier ha afstått från hvarje tanke på spänning eller egentligt dramatiskt sammanhang. I tredje akten sker strängt taget ingenting alls; det är blott en rad scener, som framställa de kristnas fromhetslif, deras kärleksfulla förtrolighet och rena vänskap, det tillitsfulla förhållandet mellan biskop och

församling. All denna änglalika dygd utesluter ju egentlig individualisering och karaktärsskildring. Man fäster sig kanske mest vid en figur, som skymtar en kort stund, nämligen sångaren Lycophron. När biskopen ber honom spela, svarar han:

Mot klippans barm jag krossade min lyra:
Ej täflar hon med bergens echo mer.
Mitt hjerta nu mitt strängaspel må blifva.
Väl ger det än förstämda toner blott,
Dock, hoppas jag, på Edens morgonfest,
På Lammets bröllopp skall det klinga gällt,
Gud! af din kärlek helgadt och förnyadt.

Den ångerfulle skalden, som krossat sin hedniska lyra, blir mildt tröstad af biskopen, men han vågar knappast ta mot förlåtelsen och se upp till stjärnorna:

Dock jag vågar knappt
Se ur mitt dunkel upp till deras ljus.
Ack! stora äro mina brott.

Hos hedningarna finner man, som naturligt är, mera omväxling. Prokonsuln Hilarianus är en human och högtbildad skeptiker, i grund och botten stämd för barmhärtighet, klart medveten om att den hedniska världsåskådning, som varit Roms storhet, lefvat ut sin tid, och full af skräckslagen underlägsenhetskänsla inför den fanatiska sekten, hvars inre styrka han anar. Men han, som vuxit upp vid Cicero och Seneca, vid Ovidius och Horatius, är absolut ur stånd att tillägna sig den nya tron, och som ett undergifvet verktyg för Roms och Caesars makt försöker han med våld slå ned den nya läran, på förhand öfvertygad om det hopplösa i försöket. Det är en karaktärsteckning, som icke saknar finhet; att den är påverkad af den bild, som evangelierna ge af Pontius Pilatus, torde ligga i öppen dag.

Af Perpetuas familj är det egentligen blott en gestalt, som

framträder med full åskådlighet, nämligen hennes fader Albanus; han var också i martyrbiografien hufvudpersonen vid sidan af Perpetua. Med alla tänkbara medel, med böner och förbannelser, försöker han beveka dottern att offra till kejsarens genius och därmed fria sig från döden. Till slut faller han på knä inför själfva schavotten och tigger den olyckliga om förbarmande — det är eldprofvet, så raffineradt grymt, att det blir nästan outhärdligt. När Perpetua förblir obeveklig, brister han ut i förtvifladt uppror, försöker med våld bortföra henne och genomborras af vakten inför dotterns ögon. Det är en ohygglig scen; man ryser öfver hela denna anda af obevekligt hård logik, som tvingar den änglaljufva Perpetua att bli de sinas bödel, omänsklig och blodtörstig i sin extatiska fromhet ungefär som en af inkvisitionens hjältar. Det är icke tilltalande, men man måste medge, att konstruktionen är utomordentligt klar och säker, stegringen skickligt beräknad. I scenerna mellan Albanus och Perpetua röjer sig den dramatiska nerven hos Stagnelius. Albanus' förtviflan är suggestivt skildrad. Man anar, att diktaren känt det tätnande själsmörkret:

> O vilda qval! Eld är min andedrägt,
> Storm hjertats slag och midnattsmörker själen.

Men den figur, som behärskar hela skådespelet, är naturligtvis Perpetua. Hon är i personifierad och glorifierad form den nya kristna andan; från sina trosbröder och trossystrar skiljer hon sig icke på något annat sätt än att hon öfverträffar dem alla i fromhet. Och hennes fromhet består däri, att hon drifver världsförnekelsen till sin spets. Hon offrar icke bara sin jordiska glädje genom att vända sig från den nye brudgummen och lifvets vanliga fröjder; hon offrar icke bara sitt eget lif, utan bokstafligen allt hvad hon äger: sitt barn, sin bror, sina föräldrars lycka och lif. Det är som om hon älskade lidandet:

O, jag besvär dig! nämn ej mer ett ord
Om jordisk sällhet, om en jordisk kärlek!
Jag känner dem. De mätta ej vår själ.
O! tvinga mig på hjertats högre längtan
Ej mord begå och falska offer tända
Åt gudar, hvilkas vanmakt jag har rönt.

Genom hennes mun predikas askesen i dess mest paradoxala form. Hon hatar lifvet, ty det hotar att förvilla henne; hon älskar smärtan, sorgen och döden, ty de föra henne närmare hennes hemland. När det gäller att förfäkta den satsen, att »döden är dock lifvets högsta — Välgärning», åberopar hon sig på den saga om Cleobis och Biton, som själfva hedningen Herodotus berättat; hvad bör då icke en kristen tänka? Hon försäkrar sin broder:

Hvad I kallen död
Är lif för oss, Er sol vår Hekate
Er natt vår dag. — — — — — — — —
Ja, tro mig, Aulus! Vaggan är en nedgång
Till Plutos rike, grafven är en uppgång
Till blåa etern och de sällas land.

I Perpetuas monologer eka alla Stagnelii mest brinnande bekännelsedikter. En dikt sådan som *Elegi* (II: 209) kunde nästan ha varit lagd i Perpetuas mun. Äfven Perpetua bekänner sig till Plotinos' gudomsbegrepp, Enheten, äfven hon är platoniker och teosof och talar om att

månan lik, mot Andeverldens sol,
Det svarta lefnadsklotet evigt vända.

Stagnelii spekulativa världsbild skymtar öfverallt i bakgrunden till *Martyrerna*, ehuru den icke teoretiskt förkunnas som i lyriken.

Men Perpetua är mera än en symbol af Stagnelii världs- och lifsåskådning, hon är också ett uttryck för hans troserfarenheter. Man kan ur hennes repliker mången gång höra Stagnelii självpröfning. Hon frågar sig:

Hvad är min andakt? blott en luftig fradga
På blodets vågor, när Guds kärlek susar
Med kraft deröfver. Hvad min bön, min lofsång?
Blott återskallet ur en jordisk klyfta
Af högre väsens milda symfoni.
Hvad är jag själf? ett kaosvatten blott
Mörkt, öde, kallt.

Hon klagar öfver att hennes tro icke bär någon frukt. Hon bekänner sin svaghet i frestelsens stund:

Hvart skall jag fly? All verlden sig beväpnar
Emot min kärlek och min tro. Naturen
Och stjernorna besluta mitt förderf.
Gud, hör min röst! ur frestelsernas storm
Till dig jag ropar, ur förtviflans böljor!
O Evige! din starka hand mig räck,
Och lyft mig frälsad ur de svarta djupen!

Martyrerna står och faller med Perpetua. I samma mån man tillerkänner hennes gestalt sanning och värde måste man uppskatta skådespelet i sin helhet.

Hon är icke sund. Hon är självplågare, attraherad af själfva martyrlidandet på ett sätt, som nästan är perverst. Extasen har gjort henne likgiltig för hennes omgifning. Med all sin kärleksfulla ljufhet mot sina närmaste är hon i grunden sval och förströdd. Icke ens gentemot sin lille Flavius finner hon de varma tonfallen; han glider ut ur hennes existens, utan att hennes modershjärta förblöder. Hon känner icke mänskligt gentemot sina föräldrar; när fadern klagar sin nöd inför henne i fängelset, tänker hon icke på dem, hon är känslolös för deras lidanden: det enda som upptar henne är hennes egen själs frälsning. Hon är en ohjälplig egocentriker: det enda som har betydelse för henne är att vinna den eviga saligheten, och hennes medmänniskor äro helt enkelt frestelser, som det gäller att öfvervinna. Man kan icke känna en oinskränkt beundran för den moraliska storhet, som hon visar; den har en alltför tydlig prägel af ab-

normitet. Hon går upp i det transscendenta med en hänsynslös exklusivitet, som inger oro.

Det skulle också snart visa sig, att *Martyrerna* ingalunda betecknade ett jämviktsläge hos Stagnelius, utan pendelns yttersta utslag under en kris.

XI.

SKRÄCKDRAMERNA.

Det låter sig icke göra att exakt datera de trenne dramerna *Glädje-flickan i Rom*, *Riddartornet* och *Albert och Julia*. Beträffande den första saknas alla yttre hållpunkter. Hvad *Riddartornet* angår, så föreligga tvenne ställen därur på en lapp, på hvars andra sida läses en räkning från en hattmakare, daterad till den 23 oktober 1822. Det skulle då ligga nära till hands att antaga, att *Riddartornet* skrifvits under Stagnelii sista vistelse i Stockholm 1822—1823. Men det visar sig, att båda dessa ställen äro omarbetningar och tillägg, som äro utan motsvarighet i det bevarade konceptet, men influtit i den nu förlorade handskriften, som af Hammarsköld brukats för det första trycket. Stagnelius har sålunda i slutet af 1822, efter återkomsten från Kalmar, varit sysselsatt icke med författandet af *Riddartornet*, utan med dess renskrifvande, hvarvid han omarbetat en och annan detalj. När har då konceptet kommit till? Alla psykologiska skäl tala mot att *Riddartornet* diktats under Kalmarvistelsen. Det synes icke ha något att göra med den harmoniska, klara stämningen i *Bacchanterna*, eller med det harmlösa och uppsluppna sällskapslifvet i biskopshuset. Man har bra mycket lättare att föreställa sig detta skådespel som en produkt af enstöringens grubbel i Stockholm. Man föres sålunda till den hypotesen, att *Riddartornet* skrifvits under Stagnelii vistelse i Stockholm 1821, troligen strax före resan till Kalmar. Under Kalmarsejouren, då Stagnelius återvann jämvikten, har han helt naturligt icke sysslat

med det dystra ämnet, men vid återkomsten till Stockholm har han renskrifvit konceptet. Det kan ha berott på att miljön ånyo väckt de stämningar, som skapat skådespelet; men det kan också ha berott på helt materiella omständigheter: kanske har konceptet icke kommit att medfölja honom till Kalmar, utan förvarats bland hans tillhörigheter, vare sig på ämbetslokalen eller deponerade på annat håll.

I själfva verket är det de inre grunderna, som framför allt förmå en att datera *Glädje-flickan i Rom* och *Riddartornet* till 1821. De båda dramerna ha något besläktadt i sitt ämnesval och i den skräckatmosfär, som omger dem. Man blir icke öfverraskad af att på samma handskriftsblad finna koncept till såväl *Glädje-flickan i Rom* som *Riddartornet* (se Kommentaren, s. 392, 402). Båda förete tydliga reminiscenser från Schillers *Die Räuber*. Man frestas ovillkorligen att ställa dem i samband med den nervösa upphetsning, som år 1821 ledde till en formlig kris i Stagnelii själslif. Skall man gissa, hvad den författare kan ha varit sysselsatt med, hvilken af omgifningen betraktades som vansinnig och påstods vara plågad af onda andar, så finnes det inga af Stagnelii verk, som det är naturligare att tänka på än *Glädje-flickan i Rom* och *Riddartornet*. Därtill komma emellertid äfven yttre synpunkter. Att Stagnelius efter år 1820 öfvergifvit lyriken, har förut fastställts. *Martyrerna* visa öfvergången till dramatiskt författarskap. Hvad skulle då Stagnelius ha diktat år 1821, om icke dessa dramer? Under den korta epilogen i Stockholm 1822—1823 bör han ha haft fullt upp att göra med tryckningen af *Bacchanterna,* med sitt nya arbete som ordinarie kanslist och med diktandet af *Thorsten Fiskare*. Det finnes sålunda ingen period, till hvilken man mera passande kan förlägga dessa dramer än år 1821.

Hittills har det blott nämnts *Glädje-flickan i Rom* och *Riddartornet*, men äfven *Albert och Julia* bör föras till samma period. Äfven detta bisarra skådespel hör till skräckvisionerna.

Stagnelius hade lämnat en renskrift af *Albert och Julia* till Deleen för tryckning, och skall enligt Hammarsköld ha bittert beklagat sig öfver att icke ha fått tillbaka manuskriptet — tryckningen måste af en eller annan anledning ha inställts. Efter Stagnelii död begick Deleen den ohederligheten att tillägna sig handskriften och trycka den anonymt i Argus. Deleen försåg då verket med en not, där han påstod att poemet »skrefs redan för ett år sedan, men [har] aldrig varit tryckt». Då denna not publicerades den 31 januari 1824, kan man däraf dra den slutsatsen, att det var i början af år 1823 eller i slutet af år 1822, som Stagnelius lämnade renskriften till Deleen. Om tiden för de ännu bevarade konceptens nedskrifvande är därmed intet sagdt, och Deleen har naturligtvis icke haft en aning därom. Det förefaller då naturligt att tillämpa samma resonemang på *Albert och Julia* som på *Riddartornet:* Stagnelius har vid sin återkomst till Stockholm i slutet af år 1822 renskrifvit en dikt, som kommit till år 1821, strax före resan till Kalmar.

*

Glädje-flickan i Rom är en dramatiserad spökballad. Stagnelius hade redan som barn varit känslig för berättelser om öfvernaturliga händelser, och flera af hans tidigaste poem ansluta sig till den gastdiktning, som Bürger gjorde populär med sin *Lenore*. I Sverige hade denna riktning blomstrat på slutet af 1700-talet. I Oehlenschlägers *Digte* (1803) hade han mött denna genre i förnyad form, och själfva Goethes *Die Braut von Korinth* förnekar icke sin släktskap därmed.

Men när Stagnelius diktade *Glädje-flickan i Rom*, hade ett nytt slags skräckpoesi framträdt, nämligen den tyska s. k. schicksalsdramatiken. Zacharias Werner och Adolf Müllner voro dess mest typiska företrädare, men äfven ett så betydande verk som Grillparzers *Die Ahnfrau* hör dit. Det karaktäristiska för dessa

ödesdramer var, att ett bestämdt datum, ofta kändt på förhand, eller ett speciellt föremål var af olycksbringande slag. Ödesmystiken hade sålunda fått en helt och hållet gripbar, nästan mekanisk form. Hos Stagnelius möter oss detta drag kombineradt med spökmotivet: när vålnaden tredje gången uppenbarar sig för glädjeflickan, är hennes nådatid slut. Den spända väntan på tredje årsdagen af spökets uppenbarelse skapar den förlamande ångestkänsla, som är egendomlig för schicksalsdramatiken. Äfven en annan detalj — det sätt hvarpå den undermedvetna dödsstämningen kommer till uttryck i en sång, som stämmes upp för att förjaga de dystra aningarna — häntyder på att Stagnelius stiftat bekantskap med den dramatiska moderiktningen för dagen.

Men äfven från Schillers *Die Räuber* har Stagnelius hämtat den skräckstämning, hvarmed han fyllt sitt skådespel. Den trolösa och nedriga glädjeflickans sinnestillstånd, då hon väntar sitt straff, erinrar slående om Franz Moors, då han i sista akten af Schillers drama står inför sin undergång. Drifven af förtviflan och helvetesfasa, söker Franz Moor räddning i bönen liksom Lauretta, och till slut stryper han sig med sitt gyllene hattsnöre liksom Lauretta med guldkedjan. Den varelse, som glädjeflickan bringat i fördärfvet, erinrar slutligen slående om Karl Moor: Olindo är skön, ridderlig, förälskad, men lättsinnig. Det heter om honom:

> Han sönk förtviflad ned
> I brottens afgrund,. se'n en åldrig faders
> Isgråa hufvud han på båren lagt.
> Sin lycka nu, sin oskuld och sin heder,
> Sin Gud beröfvad, till ett röfvarband
> I raseri han sällade sin arm
> Och dog en hånlig död för lagens bila.

Det är Karl Moors öde.

För en modern läsare är det ju omöjligt att ta denna spökscen på allvar; och man är kanske hågad att tro, att det hela

äfven för författaren blott varit en lek. Det torde dock icke vara riktigt. Den uppfattning af det högtidligt besvurna löftets betydelse, som bildar skådespelets förutsättning, har säkerligen icke behöft vara Stagnelius främmande. Eden har för honom metafysisk karaktär. Lauretta utvecklar det för sin väninna:

> Eden, o Antonia!
> Är ej en lek. Af helvete och himmel
> Den afhörd blir, och med hvarann förknippas
> Olösligt tid och evighet. Den tecknas
> I domarns bok der ofvan molnen opp.

I *Riddartornet* har eden en lika demoniskt afgörande betydelse. Det som binder Mathilda vid hennes omänsklige fader är blott en ed. Rheinfels själf är en slaf under eden och utkräfver den med obeveklig grymhet af tjänaren Herman. Utan tvifvel ligger det en hel del litterär konvention i dessa fruktansvärda eder; de hörde oskiljaktigt samman med den medeltida riddarromantiken, och Almquist genomförde också motivet med paradoxal logik i sin riddarhistoria *Urnan*. Men för en religiöst-metafysisk åskådning sådan som Stagnelii kan hela betraktelsesättet utan tvifvel ha ägt realitet. Almquist ansåg ju det medeltida begreppet lefva kvar hos sina konservativa och religiösa samtida i deras uppfattning af den äktenskapliga och prästerliga edens absolut förbindande karaktär.

Kan man acceptera skådespelets förutsättningar och känna skräck inför vålnaden, så måste man medge, att scenen är lagd till rätta med stor skicklighet. Väninnans sorglöshet och hennes fega flykt i den stund hon förstått allvaret i situationen äro skildrade med en viss realism. Stagnelius har icke skytt något medel att förhöja effekten; det är betecknande att han vid renskriften inflätat ett sådant drag som Antonias replik, när Lauretta frågar om hon erinrar sig Olindo:

Honom, som på stegel
Så länge satt? fy! den gemena stanken
Jag känner än. Långt utåt Appii väg
Den spridde sig.

Men det för *Glädje-flickan i Rom* mest karaktäristiska är Laurettas själstillstånd med dess blandning af syndakänsla, helvetesskräck och erotisk excitation. Att det har vissa beröringspunkter med hvad Stagnelius själf pröfvat ligger i öppen dag. I det ögonblick då väninnan öfvergifvit henne, brister hon ut:

Så är jag ensam! står vid afgrundsranden
Af Gud och menskor evigt öfvergifven!
Hvart skall jag fly? Till bönen? ack! mitt öga
Har inga tårar, hjertat ingen suck.
Guds dom förfärlig på mitt hufvud hvilar.

Det är för visso samma öfvergifvenhetskänsla som Stagnelius uttalat i *Till Förruttnelsen* (II: 15):

Förruttnelse! hasta, o älskade Brud!
Att bädda vårt ensliga läger!
Förskjuten af verlden, förskjuten af Gud
Blott dig till förhoppning jag äger.

Och den sällsamma förbindelse af dödskänsla och vällust, som sätter sin prägel på hymnen till förruttnelsen, återfinnes i skådespelet, när Lauretta förbereder den sista orgien:

I underbar förening
Må kärlekens och dödens facklor brinna,
Och nöjets läger till en liksäng bli.

Så ger *Glädje-flickan i Rom*, hur sensationellt romantisk och smaklöst öfverspänd den än må te sig för oss, kanske ändå en glimt af Stagnelii reala tillvaro. När den religiösa extasen slocknat, när askesen förlorat sitt grepp om hans själ, då stod måhända syndaren inför himmelen med samma känsla att ha sölat sig i brott, med samma fasa att bli uppslukad af helvetets makter, och med samma dunkla begär att göra ett slut på sina kval:

Ja, det är tid att ända detta lif,
Som ej af dig, o himmel! jag begärde,
Som till min plåga blott du skänkte mig.
Lik älskarinnan, som ifrån sig kastar
De gyllne smycken, dem en trolös brudgum
I kärlekens och hoppets rosendagar
Åt henne gaf, så med ett vildt förakt
Jag lifvets skänk, o Gud! bortom mig kastar.

Det fanns måhända stunder, då Anima, lyftande betraktelsens spegel, icke där fann de förklarade dragen af Perpetua, utan Laurettas förvridna ansikte. Är det icke, trots den granna romerska miljön med cypriskt vin, krucifix och cittra, ett realistiskt drag, att denna spegelbild af Animas förnedring tecknar sig mot bakgrunden af en glädjeflickas kammare?

*

Riddartornet har åtskilliga drag, som erinra om Schillers *Die Räuber* och om de tyska riddarromanerna. Rheinfels hämnas sin makas trolöshet genom att spärra henne inne i ett mörkt torn, där hon tillbringar femton år, lefvande begrafven, utan att någon mänsklig varelse känner till hennes existens. Hos Schiller röjer Franz Moor sin fader ur vägen på samma sätt; och den trotjänare, som fått uppdraget att bära mat till den olycklige fången, heter i Schillers skådespel Herman alldeles som motsvarande figur i *Riddartornet*. Båda dessa tjänare röja hemligheten för respektive Amalia (hos Schiller) och Mathilda (hos Stagnelius). I en roman sådan som Spiess' *Maria i Tornet, en riddare-historia* gör man bekantskap med en tyrannisk fader, som straffar sin dotters okyskhet genom att spärra henne inne i ett otillgängligt torn. Sambandet med riddarromantiken har Stagnelius själf framhäft genom titeln på sitt skådespel; vid renskriften inflätade han en passus (IV: 163, r. 165—178), där han återupplifvade medeltidsstämningen. Jämför man *Riddartornet* med Almquists *Urnan*,

som likaledes handlar om grufliga eder, trohetsbrott, lefvande inspärrning och onaturlig grymhet, så får man en föreställning om huru pass mycket af skådespelet som hänger samman med den medeltida skräckromantiken, hvilken äfven influerat *Die Räuber*.

Men *Riddartornet* är intet medeltidsdrama utan spelar i modern tid, närmast väl under Österrikes krig mot Napoleon i Italien. Stagnelius har brukat riddartornsmiljön blott för att få en stämningsfull och stiltrogen bakgrund till de rysligheter han ville framställa. Rheinfels har fått den vilda idén att af dottern Mathilda utkräfva den kärlekslycka, hvarpå makan bedragit honom; och genom att med djäfvulsk grymhet vädja till dotterns medlidande för sin olyckliga moder, tvingar han Mathilda i sin famn: endast mot detta pris öppnas riddartornets grafhvalf. Den olyckliga skändade flickan begår, efter att ha fullbordat offret, självmord.

Hvarifrån Stagnelius fått uppslaget till denna vidriga handling är icke godt att säga; kanske är den fritt uppfunnen. Men blodskamsmotivet var ju, i skiftande former, välkändt i den grekiska och latinska litteraturen; i Ovidius' *Metamorfoser* ingår en utförlig berättelse om det tragiska kärleksförhållandet mellan Myrrha och hennes fader Cinyras. Dylika skildringar ha kunnat bidraga att familjarisera Stagnelius med ämnet. Alldeles påtagligt har Valentinos' äonlära med sina äktenskapliga föreningar mellan bror och syster, fader och dotter, fört Stagnelii fantasi in på detta område. I dikten *Urania* (II: 52) tillropas gudinnan »Himmelens Dotter och Moder och Brud»; i *Maria* och *Wladimir den Store* förekomma liknande apostrofer, och i *Elementerna* (II: 178) poetiseras en kosmogonisk process af besläktad innebörd. När Rheinfels skall motivera sitt ohyggliga steg, låter han denna metafysiskt-religiösa kosmogoni skymta som bakgrund:

> O skynden, skynden, himmelska minuter!
> Då fadren make åt sin dotter blir,

Och dottren brud åt fadren — hvilken tanke!
Så i sitt ursprung allt tillbakavänder,
Så själarne förena sig med Gud.

Den form, som Stagnelius gifvit sin tragedi, liknar närmast den tyska klassicismens jambiska dramer. Men i sista akten inträder ett nytt moment: en kör af osynliga änglar sjunger sitt rekviem öfver Mathilda. Det erinrar om den himmelska försoningsstämningen i slutet af Grillparzers *Die Ahnfrau;* och en viss släktskap med schicksalsdramatiken äger *Riddartornet* likaväl som *Glädje-flickan i Rom*. Mathilda har redan som barn hört en anderöst, som tillropat henne den hemska varningen: »Mathilda! akta dig för Riddartornet!» och denna dystra spådom går på det förfärligaste sätt i uppfyllelse. Men själfva det himmelska perspektiv, som afslutar *Die Ahnfrau*, är en direkt imitation från *Faust*, och det mest sannolika är, att äfven Stagnelius inspirerat sig ur Goethes stora tragedi.[1]

Ty icke blott änglakören, utan hela Mathildas gestalt pekar åt detta håll. Den nedtrampade och smutsade flickan är i själfva verket alldeles samma figur som Margarethas. Goethes gripande flickgestalt har ju sina förutsättningar i den tyska folkvisans olyckliga och öfvergifna älskarinna, *die Spinnerin*, och Stagnelius hade i sin ungdomslyrik mer än en gång skildrat henne, såsom förut anmärkts (s. 79) på tal om *Den Öfvergifna*. Men i *Faust* har motivet fördjupats och sublimerats; det har blifvit dramat om en själs frälsning. Huruvida Stagnelius direkt känt *Faust*, som ännu på hans tid långt ifrån nått sin centrala plats i det allmänna medvetandet, kan alldeles lämnas ur räkningen; ty ett rikhaltigt och finkänsligt referat med utförliga citat ingick i ett verk, som Stagnelius i hvarje fall ägnat ett ingående studium, madame de Staëls *De l'Allemagne*. Just Gretchentragedien framstår där i klar belysning. Madame de Staël återger

[1] Likheten mellan slutet på *Riddartornet* och *Faust* har riktigt påpekats af Sven Cederblad, Samlaren 1915, s. 61

scenen i kyrkan, då den onde anden hviskar i Margarethas öra först om hennes oskyldiga barndom och sedan om de brott hon begått, då hon försäkrar att luften och ljuset blygas för henne, att änglarna vända bort sitt ansikte från hennes åsyn och rodna att sträcka sina rena händer mot henne. Denna scen framkallar författarinnans lifliga hänförelse, och hon utbrister (II: 156): »Quel désordre dans le coeur! que de maux entassés sur une foible et pauvre tête!»

Margarethas sinnestillstånd är alldeles detsamma som Mathildas, sedan det ohyggliga skett. Hvad demonen hviskar till den förra, säger den senare sig själf:

Hvad gör, hvad ämnar, tänker du? Mathilda!
— — — — — — — — — — — — —
Säg: har du mod att morgonsolen se,
Att skåda ljuset i dess glada öga?
Hvad? fruktar du ej, att med skräck det vänder
Sitt gyldne anlet från Mathilda bort?
Så grym förvandling det ej skådat än,
Se'n första gången öfver jordens fält
En evig cirkelbana det begynte.
Ett menlöst barn i aftonrodnans skimmer
Mathilda satt. Hvad är hon vorden nu?
Sin faders sköka! Änglars, menskors afsky! —
Det är då afgjordt. Hon ej lefva får,
Ej skända dagens ljus med sina blickar.

Äfven Margaretha blef kallad sköka; och trots all yttre förnedring ha de båda kvinnorna en renhet och en oskuld, som äro oförstörbara. Madame de Staël återgaf hela fängelsescenen, där Margaretha öfverlämnar sig till Guds domstol, där hon ber änglaskarorna om räddning och hjälp, och där slutligen himmelska röster ropa sitt triumferande »Räddad!». Mathilda uppsöker själf den högsta domstolen, och änglarna öppna för henne sin famn. Deras kör är blott en variation af triumfropet ur *Faust:*

Olyckliga Mathilda!
Lär nu att hemta tröst.
Kom, slumra in vid milda
Väninnors syskonbröst.

Din pröfningstid försvunnit,
Ett renadt guld du är.
Du lifvet öfvervunnit,
Dess krona nu du bär.

Till yttersta minuten
Din oskuld lefde qvar.
Om blomman än vardt bruten,
Hon likväl blomma var.

Det är lätt att förklara, hvarför Stagnelius varit särskildt känslig för den poesi, som Gretchengestalten äger, hvarför han bemödade sig att framställa den och skapa den på nytt. Betraktar man sorgespelet *Riddartornet* i sin helhet, så innehåller det egentligen blott tvenne gestalter, den grymme och despotiske tyrannen v. Rheinfels och Mathilda. Alla andra figurer äro blott statister: Mathildas trofasta väninna Clara, hennes en gång brottsliga, men nu ångerfulla moder, trotjänaren Herman, de underlydande bönderna. Allt intresse samlar sig kring Rheinfels och Mathilda. Den situation, hvari de befinna sig, är i själfva verket välkänd från Stagnelii tidigare diktning. Han är den frestande, lockande, befallande härskaren, som i *Eröfringen af Ceuta* bar namnet Barbarossa och sedan blef Världsfursten-Sultanen; hon åter är den fångna slafvinnan, en gång kallad Laura, men sedan uppenbarad som Anima, Själen, Psyche, Perpetua. Mathilda är den rena, oskyldiga, som med lock och pock tvingas att kasta sig i syndens armar, och som sedan sörjer öfver sitt fall. Man kunde till henne rikta samma varning, som till den fångna bruden (II: 139):

Vik aldrig, Flicka! för den stolta Gud,
Som från Seraljens Pleroma befaller.

Och hvad är Rheinfels, om icke den i noten till detta ställe omtalade »sig sjelf förgudande phenomen-menniskan i högsta glansen af sin uppenbarelse»? Han är en orientalisk despot, ty »huru många Sultaner gifvas ej i Christenheten!». Ur denna

synpunkt faller det ett klarare ljus öfver den replik, där Rheinfels jämförde sig med Gud, — Gud, som enligt den Stagnelianska kosmogonien sluter sin egen dotter, Urania eller Maria, i sin famn. Rheinfels är en Antikrist, han är »det från Gud affälliga lifvets objectiv-vordna idé», som själf försöker att vara Gud, som i trotsig självtillräcklighet vägrar att försaka och vill skapa en kosmos på egen hand. Skräckdramat gömmer i sig Stagnelii metafysik. Och Mathildas förtviflan öfver sitt olycksöde är Psyches sorg öfver sin förstörda skönhet. I *Skuggan* (II: 313) hette det:

I tidens dunkla källa
Sin vålnad Psyche ser.
Strax heta tårar qvälla
På strandens liljor ner.
Ack! flyktad rosenglansen
Från hennes kinder är,
Och för den gyllne kransen
Ett sorgedok hon bär.

Stagnelius hade sålunda i Goethes Margaretha igenkänt sin egen Anima, den förtrampade, af lifvets smuts nedfläckade, af råa händer våldförda. Hvad som grep honom var den barmhärtiga försoningstanken, att själens renhet kan lefva kvar äfven där olyckor och synd brutit ned den jordiska gestalten. När han gjorde Mathildas öde så himmelsskriande, så hemskt och outsägligt, så var det i en känsla af oändlig vämjelse vid den förnedring han själf genomgått. Han måste ha känt sitt lif smittadt af smuts och skam ända in i hjärteroten för att ha kunnat dikta *Riddartornet*. Och likväl är det ingen dikt om förtviflan som *Glädje-flickan i Rom*. Mathilda är ett oskyldigt offer för en tyrann, som brutit henne på knä. Låt vara att Världsfursten blott är en personifikation af synden i människans eget bröst; när Stagnelius diktade *Riddartornet* har han tyckt sig vara ett värnlöst offer för en oemotståndlig öfvermakt, han har vetat med sig, att det i själfva fallets stund fanns en röst,

som protesterade. Det faller därför en himmelsk stråle af hopp ned bland *Riddartornets* fasor.

*

Albert och Julia, eller kärleken efter döden är en dikt af helt och hållet Swedenborgsk inspiration. Att Stagnelius var i någon mån förtrogen med den svenske teosofen framgår af en mångfald ställen i hans dikter, såsom också framhäfts i Kommentaren till Vitterhetssamfundets upplaga. När Stagnelius identifierar Gud med solen, så sker det i anslutning till Swedenborgs lära om Andesolen; den Swedenborgska korrespondenslären hade skymtat redan i *Wladimir den Store,* och i den utomordentliga dikten *Samtal,* som afslutar första häftet af *Liljor i Saron,* finner man flera Swedenborgska inslag: Anima kallar himmeln »den högre Naturen», hon säger, att den är full »af oskuldens silfver och kärlekens gull», och att den belyses af »den andliga Solen». Det är alltsammans Swedenborgsk terminologi. I en prosaisk not (IV: 344) talar Stagnelius också om »Swedenborgs Stora Människja» såsom ett namn på änglavärlden. Swedenborg antog, som bekant, att änglahimlarna tillsammans bilda en människogestalt, en *maximus homo;* makrokosmen har samma form som mikrokosmen. Det är säkerligen denna Swedenborgska teologi — med rötter i renässansspekulationen och hos de grekiska filosoferna — som går igen i Stagnelii bisarra idé att kalla stjärnhimmeln för Maria (II: 273, noten). Stagnelius har fasthållit Swedenborgs föreställning, att himmelen med sina oändliga skaror af andar har formen af en människogestalt. Måhända har detta föresväfvat honom äfven när han skref sista raden i *Martyrerna;* trosvittnena se himmelriket öppnadt, och deras syn återges med orden: »Och menniskan i Gudomsära ler!» I *Martyrerna* finner man nämligen talrika ställen, där anslutningen till Swedenborgs föreställningsvärld är påtaglig.

Man kan alls icke förvåna sig öfver att Stagnelius kommit

i beröring med Swedenborgianismen. Han hade uppe på ecklesiastikexpeditionen en framstående Swedenborgare till närmaste kamrat, nämligen Almquist. Deras dispyter ha väl icke uteslutande rört sig om gnosticismen och de eleusinska mysterierna, såsom Almquist uppgifvit; säkerligen ha de mer än en gång flyttats öfver på den Swedenborgska teologiens område. I själfva verket saknade Swedenborgianismen icke aktualitet vid tiden omkring 1820. Tybeck hade år 1817 väckt skandal genom att, ehuru statskyrkopräst, uppträda som Swedenborgare; han hade ställts till ansvar inför Strängnäs' domkapitel och 1819 dömts till afsättning, men åren 1820—1822 utgaf han en hel störtflod af broschyrer och stridsskrifter, hvari han framställde sin Swedenborgska åskådning och med stor polemisk skärpa angrep den lutherska kyrkan. Om det stora uppseende, som hela denna affär väckte äfven inom den litterära världen, vittnar Hammarskölds grundlärda och vidlyftiga recension af Tybecks skrifter i Svensk Literatur-Tidning 1820. Vid samma tid synes den Swedenborgska riktningen ha fördubblat sin propaganda. Det är förbluffande att konstatera, hvilken mängd af Swedenborgsk litteratur, som utkom omkring år 1820. Carl Deleen, den framstående boktryckaren, synes ha varit en af de ifrigaste agitatorerna. Han utgaf 1821 en svensk öfversättning af *Arcana coelestia*, 1821 Lefverneslära, 1826 Änglavisheten, 1827 Nya Jerusalems lära om tron. År 1819 utgafs Tankar och syner, 1825 publicerade M. Sturzenbecker[1] ett urval af Swedenborgs Tankar om den mänskliga friheten. År 1821 utkom Änglavisheten i tysk öfversättning och Om himmelen och dess underbara ting i svensk; år 1823 en från engelska öfversatt skrift om Swedenborg och bibeln, som dock är kritisk mot den nya läran. Samma år publicerade Deleen Nya Församlingens kyrkohandbok, med afvikande ritual och trosbekännelse (Ordning och Böner vid den Allmänna Guds-

[1] Om honom se M. LAMM, Studier i Almquists ungdomsdiktning, Samlaren 1916, s. 55.

tjensten uti den Nya Församlingen, hvilken i Uppenbarelse-Boken förstås med Det nya Jerusalem); en anmälan i Stockholms Kyrko-Tidning (1824, n:r 23) visar, hur stora bekymmer rörelsen väckte inom kyrkans läger. Då samma tidning längre fram (i n:r 29) anmälde skriften om Swedenborg och bibeln jämte en af Tybecks broschyrer, klagas det också öfver, att »i sednare tider så mycket blifvit tillgjordt för att än mera utsprida den Svedenborgska haeresien», och att »flere af Mästarens skrifter inom kort tidsrum, i svensk öfversättning utpränglas, och, för att göra detta så mycket lättare, en af hans digraste compositioner *(Arcana Coelestia)* utgifves i små Svenska brochurhäften».

Stagnelius har näppeligen varit alldeles utan beröring med denna Swedenborgska renässans. Det faller i ögonen, att *Wladimir den Store,* där en viss Swedenborgsk anstrykning kunde spåras, trycktes hos Deleen, och att Deleen äfven mottagit *Albert och Julia* till tryckning, ehuru han underlät det i Stagnelii lifstid. Det är sannolikt, att Stagnelius hämtat inspirationen till *Albert och Julia* just ur den svenska öfversättning af *De coelo et inferno*, som 1821 gafs ut från Ernst A. Ortmans tryckeri under titeln: »Om himmelen och dess underbara ting; samt om helvetet; efter hvad derom hördt och sedt är.»

Emellertid bör man icke öfverskatta Swedenborgs betydelse för Stagnelius. Ville man ensidigt sammanställa allt hvad som i hans författarskap kan bringas i parallell med Swedenborgs läror, skulle man visserligen med lätthet kunna fastslå, att han från början till slut varit ren Swedenborgare; men det vore ungefär så missvisande som liknande konstruktioner från andra utgångspunkter, hvilka här förut afvisats. Stagnelius har känt Swedenborgs terminologi, och användt den i synkretistisk anda, såsom då han identifierade *maximus homo* med Pleroma eller Idévärlden eller Schellings absoluta totalitet (IV: 344); han har poetiskt tillvaratagit föreställningarna om korrespondenserna och »andeverldens scener» (*Elegi*, II: 213), men han har näppeligen

trängt djupt in i den svenske teosofens tankevärld, och Stagnelii kristet-platonska teosofi skulle icke ha väsentligen varit annorlunda, om hela inflytandet från Swedenborg fölle bort. Det är för öfrigt påfallande, att Stagnelius talar om »Swedenborgs stora Människja», ehuru den, såvidt jag kunnat finna, vanliga termen hos Swedenborg är »*maximus* et divinus homo». Stagnelii term öfverensstämmer däremot med stoikernas uttryckssätt enligt Philo (se Kommentaren, s. 468 och 484).

Albert och Julia är undantaget, som bekräftar regeln. Det egendomliga skådespelet är nämligen från början till slut uppbyggdt på den Swedenborgska teologiens grundvalar. Stagnelius har ur skriften *De coelo et inferno* tillägnat sig läran om mellantillståndet, där andarna uppehålla sig efter skilsmässan från kroppen, där de pröfvas till sin innersta viljeriktning, för att sedan antingen uppstiga till himmelen eller kasta sig i helvetet — i båda fallen är det enligt Swedenborg icke ett yttre tvång, en dom, utan en fri viljeakt, som afgör deras öde. Stagnelius har tillägnat sig den Swedenborgska mytologien — ty så kan man utan öfverdrift beteckna den i alla detaljer till full åskådlighet noggrant utarbetade läran — med samma lätthet och säkerhet, hvarmed han uppfattar nya tros- och fantasivärldar. Att i detalj redogöra för denna andelära torde här vara öfverflödigt; den har ingående belysts i Kommentaren.

Grundkonceptionen i *Albert och Julia* är Stagnelii egen: hvad hela skådespelet framställer är den satsen, att den sinnliga kärleken är identisk med det onda, med ursynden. Redan i den metafysiska lärodikten *Kärleken* hade Stagnelius förkunnat:

> Jordisk kärlek alstrar brott och plågor.
> Stoltheten vid Hyles bleka lågor
> Vildsint tände denna afgrundsbrand.

Den sexuella glöden är helveteselden. Det är den enkla grundstommen till *Albert och Julia*. Hos Swedenborg fann Stagnelius

den läran, att andarna efter döden behärskas af samma passioner som i jordelifvet, och att helveteselden icke är en brännande jordisk eld, utan af de onda blott förnimmes som en vanlig värme. Det har lockat Stagnelius att framställa detta viljans outrotliga framhärdande i det onda, syndens oemotståndliga dragningskraft. När Albert och Julia omfamna hvarandra, eldade af brottslig kärlek, afteckna sig deras gestalter mot helvetets svafvelflammor, men de skrämmas icke, de rygga icke tillbaka — det är samma låga inom dem och rundt omkring dem. Helvetesandarna sjunga:

Nalkas, o brudpar!
Skynda! af lågor
Helvetets salar
Prägtigt förgyllas.
Frukta ej elden,
Festligt han lyser,
Bränner dig ej.

Omedelbart efter de citerade raderna ur *Kärleken* kommer den himmelska maningen: »Vänd, o vänd till himmelriket åter!» I *Albert och Julia* sjunger änglakören »Julia, Julia! vänd tillbaka!» men helvetesandarnas kör lockar från andra hållet: »Kom att Hymens vällust smaka!», och Julia och Albert kasta sig, omslingrande hvarandra, i afgrunden. Det är, kort sagdt, den gamla syndafallsläran i Swedenborgsk belysning. Stagnelius hade förut, i anslutning till Platon, transponerat syndafallet till preexistensen; nu förlägger han det med Swedenborg till postexistensen. Kärnan i båda myterna är en jordisk erfarenhet.

Den poetiska form, som Stagnelius gifvit sitt skådespel, är sammansmält af intryck från olika håll. Operan har gifvit mycket af det dekorativt-fantastiska; körerna, solopartierna, de plötsliga scenförändringarna peka alla åt detta håll. Man hör det blott alltför tydligt i änglarnas slutkör:

Kärleken vänligt till himlarne leder.
Kärleken störtar i afgrunden neder.

Det är den unisona lofsång öfver kärlekens allmakt, hvarmed hvarje rättskaffens opera bör afslutas.

Men därtill kommer en tydlig influens från Lidners oratorier, hvilka dock nära sammanhänga med operastilen. Kunde man tala om en religiös opera, så har man definierat Lidners *Messias i Getsemane* och *Jerusalems förstöring* likaväl som *Albert och Julia*. Allt det patetiska och våldsamma i Stagnelii skådespel erinrar om Lidner; scenen med åska och blixt, jordbäfning och plötsligt mörker samt en arm i molnet är helt och hållet en Lidnersk effekt. I *Messias i Getsemane* uppträda också änglar och djäflar, afgrunderna öppna sig:

> Der brådstörta Vredens vidtgapande svall:
> Der Kärlekens lågor mot forsarna brinna.

Hela elevationen mynnar ut i en bedjande kör af israelitiska kvinnor:

> Herre, förbarma Dig!

Det är sista raden i *Messias i Getsemane*, och den lyder oförändradt lika i *Albert och Julia*, ehuru den där sjunges af en änglakör.

Men Stagnelii form är mera komplicerad och mångtonigare än Lidners mera ensidigt retoriska. Begynnelsen på *Albert och Julia*, med skildringen af Julias trånadsfulla väntan, erinrar om en erotisk scen i *Die Braut von Messina;* den afdelning (IV: 226—227), som spelar på jorden, har en Sturm- und Drangstämning, som kommer en att tänka på prosascenerna i slutet af Fausts första del. Öfver hufvud förnekar *Albert och Julia* icke sin samhörighet med *Riddartornet* och *Faust;* äfven här är det fråga om en förförd flicka och om hennes själs frälsning eller förtappelse. Den djärfva och suveräna frihet, hvarmed dramat rör sig i himmel och på jord, beror måhända på intryck från Goethes världsomspännande dikt. *Faust*-dramats form ägnade sig ju, äfven hos Goethe, för ett poetiskt återgifvande af den Swedenborgska änglavärlden.

Albert och Julia är, med sin trogna anslutning till Swedenborgs dogmatik, i viss mån blott ett poetiskt experiment. Dramat synes för nutida läsare endast ha kuriositetsintresse. Men för Stagnelius själf har det säkerligen varit fullt allvar. Helvetesskräckens svafvellågor, som upplysa hela det fantastiska sceneriet, ha för honom icke varit en tom dekorativ effekt. I *Riddartornet* hade han låtit Mathilda framstå som en symbol på själens himmelska viljeriktning under själfva synden; i *Albert och Julia* är Julia däremot representanten för det trotsiga framhärdandet i synden, för själens konstanta dragning mot det onda. Mathilda besegras blott af våldet; Julia väljer frivilligt helvetet och sinnesruset.

Ställer man de trenne dramerna vid sidan af hvarandra, *Glädje-flickan i Rom* med sin ångestfulla skuldkänsla, *Riddartornet* med sin bittra sorg öfver en oförtjänt förnedring, *Albert och Julia* med sin demoniska determinism — så får man ett starkt intryck af oron och spänningen i Stagnelii tillvaro under den kristna askesens sista period. Man känner hur han har skälft och bäfvat. Man anar, hur ensamheten och grubblet ha slagit hop öfver hans hufvud som ett haf öfver en drunknande. Än har han förkrossats af ånger och ruelse, än klamrat sig fast vid hoppet om försoning.

Man kan icke förvåna sig öfver, om jämvikten svikit honom. Hans diktning har visserligen all den formella klarhet och tekniska fulländning, som man är van att finna i hans verk, men marken kännes het och luften trycker. Han talar icke mera om sig själf i lyrikens öppna bekännelsespråk, utan biktar sig blott indirekt i de dramatiska syner, som stigit upp för hans inbillning. Det kan bero på en estetisk sträfvan efter objektivitet, på ringaktning för den formlösa känsloutgjutelsen; men är det icke månne också ett tecken på att han saknar modet att se sig i spegeln? Det rufvar en dof beklämning öfver skräckdramerna och deras diktare.

XII.

KALMARVISTELSEN 1821—1822.

Mellan den 13 och 17 oktober 1821 synes Stagnelius ännu ha utkvitterat expeditioner på sitt ämbetsverk; därefter vidtager en lucka till juli eller augusti 1822. Dessa månader har han tillbringat i föräldrahemmet.

Det var icke första gången hans Stockholmsvistelse afbrutits af en Kalmarperiod. WIMMERSTEDT uppger (a. a., s. 334): »Han tillbragte nästan alltid sina semestrar i Kalmar eller på Dörby.» Allting talar för att han uppehållit sig i hemmet äfven februari 1819—september 1820. Men det faller i ögonen, att Kalmarvistelsen 1821—1822 har en helt annan karaktär än de föregående besöken. Han har deltagit i umgängeslifvet och sällskapsförströelserna såsom aldrig förr. I en rad tillfällighetsdikter ger han uttryck för ett skämtlynne och en lifsglädje, som hos honom är något alldeles nytt.

Det kan nämligen icke vara en slump, att så godt som alla de muntra poem, hvilka finnas bevarade, måste dateras till tiden 1821—1822, medan icke ett enda kan visas förskrifva sig från de närmast föregående åren — och detta fastän Kalmarvistelsen 1819—1820 synes ha omfattat dubbelt så många månader som det sista besöket. Går man igenom afdelningen *Tillfällighetsvers* (II: 224—244), så får man följande resultat. De två första dikterna låta sig alls icke datera; den ena är troligen ett ungdomspoem, den andra, *Visa*, finnes icke bevarad i handskrift. Men intet af dessa poem innehåller några personliga anspel-

ningar, ansluter sig icke till en bestämd kalmaritisk miljö. Detta är däremot fallet med *Jennys Melankoli*. Det är en Bellmansimitation, afsedd att sjungas på samma melodi som Fredmans Epistel n:r 69. Hufvudpersonen är fröken Jenny Hellenstjerna, som spelade en så stor roll i det biskopliga husets sällskapslif. och i Stagnelii skämtsamma lyrik. Tyvärr innehåller dikten ingenting, som kan ge utgångspunkt för dateringen. Den därpå följande dikten *Blott en af hundra stjernors tal* är ett friarbref från A. F. Kniberg till fröken Hellenstjerna. Eftersom Kniberg föreställes som kyrkoherde på Öland, och han först år 1820 utnämndes därtill, är dikten säkerligen från 1821 eller 1822. *Knibergs Ölandsfärd* är skrifven till melodien af Fredmans Epistel n:r 79; den kan icke heller vara tidigare än 1821. *Impromtu till Öfverste Kock* har samma melodi som *Jennys Melankoli;* den kan icke dateras. *Till Öfversten Kock* är diktad annandag pingst 1822. *Ångfartyget* har återigen melodien från Fredmans Epistel n:r 69; då Kniberg där omnämnes, då det hänsyftas på konsistorienotarien Eckerlunds flitiga författarskap, som ägde rum år 1821, och då ett par rader ansluta sig till *Bacchanterna*, är dateringen till perioden 1821—1822 säker. Härtill kan läggas, att ett *Impromptu* (IV: 382) icke heller kan vara tidigare än 1821, och att det långa bref, som Stagnelius i lektor Wittboms namn riktade till fröken Hellenstjerna (IV: 359), tillhör samma period, eftersom Wittbom enligt Wimmerstedt först 1821 kom till Kalmar; Wimmerstedt daterar det också till 1822.

Redan 1823 nämnde Hammarsköld i sin biografi (s. 24), »att hos hans Vänner i Calmar skola förvaras flere producter af hans härliga skaldiska Genius, bland hvilka det är sagt, att det äfven skall finnas några i *Bellmans* originella tonart». Man är berättigad att fastslå, att hela denna Bellmaniserande lyrik till kommit under Stagnelii sista Kalmarbesök. Han har försökt skildra hvardagslifvet rundt ikring sig på ett sätt som aldrig förr; äfven det i Wittboms namn författade brefvet vittnar om

det lifligaste intresse för allt som tilldragit sig inom Kalmar horisont. Det är en fullständigt ny orientering af Stagnelii poesi.

Huru skall denna för Stagnelius nya genre förklaras? Man skulle vara frestad att antaga, att lefnadssättet i biskopshuset undergått en genomgripande förändring, att det blifvit ofantligt mycket uppsluppnare och gästfriare än förut. Men en sådan hypotes är föga sannolik: Magnus Stagnelius hade varit biskop i mera än ett decennium, och en man af hans ålder och läggning byter icke lätt om vanor. WIMMERSTEDT beskrifver (a. a., s. 336) biskopshuset i Kalmar på följande sätt: »För mera än ett halft sekel tillbaka medförde hvarje högre ämbete en prestige, som nu är mycket förminskad, man kan nästan säga försvunnen. En biskops hus var på den tiden helt annat än i våra dagar med sitt större utrymme för subjektivt godtycke och minskadt tvång af formell höflighet. Det var på denna tid ett vedertaget bruk, att en prästman icke gärna besökte stiftsstaden utan att jämväl uppvakta sin biskop, som vanligen å sin sida gärna såg sina underlydande tjänstemän i sitt hus och vid sitt bord. I sådana hus ägde sålunda rum en liflig omsättning af gäster. Åtminstone var detta fallet i biskop Stagnelii hus, som dessutom upptog en större umgängeskrets af jämnåriga och bekanta med hans sex barn, i synnerhet då de två sönerna Carl Ulrik och Erik Johan tillbragte sina tjänstlediga tider i föräldrahemmet.» Måhända är det icke uteslutet, att den manliga ungdomen i Kalmar spelat en större roll i biskopshuset åren 1821—1822 än förut. Biskop Stagnelius skref den 24 juni 1816 till sin vän professor E. M. Fant i Uppsala: »Mina 2. Flickor äro hema, och har tyckt mig finna, att, dock utan synerlig trängtan, de icke skulle vara emot, om någon hederlig karl ville draga å med dem. Säkert har [sic!] detta re'n skett, om de kuna göra Stat på [= vänta sig] betydligare hemgift. Huru monga Flickors öde är icke detta.» Utan att vara alltför djärf eller indiskret

Porträtt i olja i Wexiö Gymnasiebibliotek, enligt uppgift måladt af skaldens broder Per Christopher.

kan man väl antaga, att benägenheten för giftermål snarare tillän aftagit sedan 1816. Det kan under sådana förhållanden icke ha varit annat än önskligt, att stadens unga män, vare sig tillhörande Clerus eller ej, rörde sig i biskopshuset. Lektor Nils Henrik Wimmerstedt, som synes ha älskat ett gladt lag och som var Stagnelii förtrogne vän, blef 1827 gift med systern Hedvig Maria. Landskanslisten Gustaf Engzell, till hvilken Stagnelius riktade ett *Impromtu* (IV: 382), blef gift med den andra systern Catharina Sophia. Måhända kan det löna sig att ha dessa fakta i minnet, när man läser Wimmerstedts skildring af hur ungdomen roade sig. Den lyder (a. a., s. 334—335):

»På denna tid måtte man lefvat ett muntert, men urbant sällskapslif i den gamla unionsstaden. Inom skaldens umgängeskrets förekommo gillen af ett visst slag, hvarifrån han sällan och ogärna uteblef: de voro enklare middagar för ett mindre antal personer af bägge könen, glada och likstämmiga i tycken och lefnadsvanor. Vid dessa små fester lärer så tillgått, att gästerna efter måltidens slut kvarsutto vid bordet, där bålar framsattes, prydda med girlander af blommor och citronskal. Därefter utbragtes skålar för när- eller frånvarande personer eller andra föremål för bordssällskapets intresse, och för hvarje skål ålåg det de manliga gästerna i tur och ordning efter begåfning och förmåga att afsjunga en visa, framsäga några verser eller förtälja någon anekdot till de närvarandes nöje. Hvad som sålunda var en skyldighet för de manliga gästerna var en rättighet för de kvinnliga, hvilka icke lära försummat att däraf begagna sig. Vid dessa tillfällen var Erik Stagnelius idel lif och munterhet; hans sångmö fladdrade med lösta vingar kring personer och tillfälliga händelser i charader och improvisationer.»

Det är sålunda möjligt, att det ungdomliga sällskapslifvet stod i särskild blomstring i Kalmar, när Stagnelius på senhösten 1821 anlände dit. Men hvad som är alldeles säkert är, att han hängaf sig åt det med en ifver som aldrig förr. Man kan icke

förvåna sig öfver det. Det måste, för den som kom direkt från ensamheten och grubblet, från *Riddartornets* fasor, ha varit en befrielse, en obeskriflig lättnad, att se sig omgifven af glada, vänliga, sorglösa ungdomar. Den världslighet, som stått i en så hotfull och syndig dager för Stockholmseremiten, här log den mot honom med sina harmlösa förströelser, sin oskyldiga epikurism. Den dystre asketen måste ha sett världen i ett nytt ljus; det måste ha känts som att vakna i ett mildt solsken efter en mardröm.

Och dessutom måste det ha varit en vederkvickelse att få glömma alla de spekulativa problemen, alla det egna jagets mysterier, och i stället vända blickarna mot yttervärlden, mot människor, ting och förhållanden i det lilla samhället vid Kalmar sund. Stagnelius har ingalunda varit blind för vådan af en evig självbespegling. Han hade därom skrifvit den lilla baletten *Narcissus* (III: 331), som sannolikt kommit till på själfva tröskeln till den platonskt-teosofiska perioden. Narcissus har slumrat in vid källan, där han bespejar sitt eget anlete, likgiltig för allt annat. En kör af najader beklagar hans öde. Självbetraktelsen är naturlig för alla varelser, förkunna de.

Men blott en flygtig ro det ger
Och medför stoftets våda.
De blicka mot en afgrund ner,
Som evigt sig beskåda.

Kring blomsterfälten, glad och fri,
Jag vill mitt öga kasta
Och vid cymbalers harmoni
I festlig chordans hasta.

Stagnelii attityd år 1821 är den af en Narcissus, som lyckats bryta förtrollningen, som lyfter sin blick från självbetraktelsens källa och med glad förvåning låter den sväfva kring blomsterfälten.

Hvad som omgaf Stagnelius var den fredliga svenska små-

stadsidyllen. När man bläddrar genom *Calmar Tidning*, har man nästan intrycket af att vara på landsbygden, trots de 4,727 invånarna. Man finner i Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelse år 1822 (Stockholms-Posten 1823, n:r 252), att handeln var »i aftagande» och handtverket »i dåligt tillstånd» på grund af handtverkarnas alltför stora antal; om Vimmerby uppgafs det, att stadens bestånd till stor del hvilade på jordbruk, och man skulle vara frestad tro detsamma om Kalmar. Fåren betade på de gamla fästningsvallarna; »den som vet sig hafva får på Norra eller Södra vallen att beta, torde innan nästa veckas slut afhemta desamma hos Bagaren Lagström» (1823, n:r 84, 85). Bagaren fick annonsera två gånger, innan någon frågade efter fåren; det rådde uppenbarligen stort öfverflöd på husdjur i Kalmar. Man möter ständigt tillkännagifvanden om »En Fåra och ett Baggelam», som kommit bort eller tillvaratagits (1823, n:r 84); »förleden Måndag bortgick från egaren en grå Gåsunge, med toffs i nacken» (1823, n:r 88). Den 20 december 1823 tillkännagaf den nyutnämnde stadsfiskalen J. L. Liedholm, att han öfvertagit sin tjänst, och redan den 24 december utfärdade han en sträng ukas: »Det är ingalunda med ordning och god police öfverensstämmande att en stor mängd Kallkoner, Ankor, Höns och Gäss å Stadens Gator och Torg äro synliga: Vederbörande egare till alla desse kreatur varda derföre anmodade att hålla samma instängde, hälst jag i annor händelse nödsakas till oordningens hämmande vidtaga annan åtgärd.» I nästa nummer frågar *NyFiken* »den nymodige Stadsfiskalen hvad Författning han ärnar vidtaga med de oskyldige och nyttige djuren, till hvilka han så hastigt fattat hat». Våren 1823 hade svinen, som gingo lösa, gräft upp träden i stadens planteringar (n:r 38). Man har nästan intrycket, att de scener i *Bacchanterna*, som skildra herdelifvet, kunde vara inspirerade inom stadens hank och stör.

Lifvet flöt säkerligen ytterst lugnt och rogifvande. Intrycken

stormade icke öfver stadens invånare. När man finner en annons från den 4 oktober 1823: »I Boktryckeriet härstädes lämnas underrättelse hvar en fin nymodig Stockholmshatt finnes till salu», tycker man sig känna, att Stagnelius var ryckt undan storstadslifvets hvirflar. Emellertid hände det, att nattetid lifliga uppträden förekommo på de oupplysta gatorna. Ett sällskap af tre herrar och en ung dam, som den 19 april 1822 passerade Västra Port, öfverraskades af ett skott; i Calmar Tidning för påföljande dag diskuterades ingående, huruvida det lossats på skämt eller allvar, och det yrkades på en större lyktas uthängande i det mörka hvalfvet — ett önskemål, som sex år senare också uppfylldes (P. G. BERGGREN, Kalmar stad och dess historia, s. 112). Det var icke blott sjöfolket, som larmade på gatorna, äfven »en del ungherrar, hvilka förmodligen fått edukation», kunde en lördagsnatt väcka staden genom »buller och stojande», såsom polismaktens representant I. Köhleen med bitterhet konstaterade (1823, n:r 45). Det är icke utan att man misstänker de skyldiga ha varit till finnandes bland de glada lag, som brukade samlas hos öfverste Kock, och hvilkas backanaliska öfverdåd ekar i Stagnelii dikter — ja, till och med i den grekiska tragedi, som han fullbordade i Kalmar.

Kalmar var en rätt liflig handels- och sjöfartsstad (BERGGREN, a. a., s. 110), och när på 1820-talet de första ångbåtarna började besöka staden, var uppståndelsen stor. I Calmar Tidning (1821, n:r 41, 1822, n:r 77) finner man uttryck för den oro och spänning, hvarmed ångfartyget Carl Johans öden följdes. Stagnelius har förevigat det i poemet *Ångfartyget* (II: 240).

> Se Carl Johan! fram han skrider —
> Kors hvad rök han sprider!
> Kölen framåt vattnet glider
> Bror, ja, det är fan!

Hela staden är på benen: kustbevakarn skjuter salut, gymnasieungdomen står uppställd på vallarna, konsistorienotarien Ecker-

lund kastar sin penna, prosten Lindbäck glömmer sin vira, öfverste Kock stultar fram med podager i knäna, en smula beskänkt, och astronomen Kniberg begagnar tillfället att beskåda stadens flickor. Det är en revy af hela Kalmar, och framför allt af alla dess original.

Folket stimmar som Druider
I förflutna tider;
Flickorna som Bassarider
Löpa af och an.

De tvenne sista raderna äro kuriösa: Stagnelius, som har hufvudet fullt af *Bacchanterna*, uppfattar Kalmarflickornas yra brådska i bilden af de thyrsus-svingande mänadernas tumult. Han är icke likgiltig för yttervärlden, trots sina poetiska drömmar.

Det är icke det enda ställe, där Stagnelius visar sig ha blick för de pittoreska scenerna i stadens lif. I *Knibergs Ölandsfärd* (II: 233) återger han den för honom välbekanta bilden af trängseln och virrvarret på den stora färjan, som uppehöll förbindelsen mellan Kalmar och Öland.

Färjan är redan fuller:
Jerngrytor, smör, kastruller,
Kroppkakor ligga huller
Buller om hvarann!
Rörd, bron med klang och buller
Dånar som af patruller;
Kärngarne stupa kullerbytta. Dem tog fan!
Kniberg står redan i båten;
Jenny mer qväfver ej gråten.

I den dikt, *Blott en af hundra stjernors tal* (II: 231), där han låter Kniberg framföra sitt frieri till fröken Hellenstjerna, finnes det ett par strofer, som med sin lätta, säkra touche helt enkelt äro mästerliga. Är det icke en realistisk Ölandstafla med luft och ljus?

Ur Bälten höjer sig en ö.
Med rätta hon sig Öland kallar,
Fölskockar tätt dess kullar strö,
Vred mot dess kalkberg vågen svallar.

Knappt lemna glesa skogar här
En skugga åt den rädda hinden.
Vidöppen hela nejden är
För solen och för östanvinden.

Det egentliga mönstret för Stagnelii realistiska tillfällighetspoesi har varit Bellman. Att Stagnelius känt och beundrat Bellman framgår redan af hans ungdomsdiktning. I den lilla idyllen *Flickan och Jägaren* (I: 95) skildrar han morgonen med ett par rader, som innehålla en Bellmansk reminiscens: »Rosig morgonen sig höjde — Hjul och qvarnar hördes bullra.» Naturkänslan i ett sådant poem som *Jägarens stunder* (I: 349) har Bellmansk karaktär, både när det skildras, huru »Källa, löf och väder tona — Hulda känslor i min själ», och när det tecknas en månskensbild:

Röken mildt åt höjden stiger,
Och Selene, ljuf och klar,
Rutorna i hyddans fenster
Lätt med silfver öfverdrar.

I den 1814 diktade *Till Bachus* (I: 285) apostroferar han Bellman mellan Anakreon och Horatius: »Än vandrarn blommor plockar — På Bellmans graf att kasta.» Och den erotiska dikten *Vårfloden herrligt svallar* (I: 322) är skrifven till melodien af »Hvila vid denna källa».

Men det var först 1821—1822 som Stagnelius kände en kallelse att efterbilda det humoristiska och realistiska hos Bellman, den drastiska personskildringen, det oförskräckta och mustiga återgifvandet af hvardagslifvet. Man kan icke påstå att Stagnelii Bellmanianska lyrik är lyckad; det är ett öde som den delar med alla andra Bellmansimitationer. Gracen och humöret hos förebilden äro oefterhärmliga; Stagnelius blir ibland osmaklig. Men han visar ofta uppfinningsrikedom och äfven sinne för det

pittoreska. I *Knibergs Ölandsfärd* presenteras lektorn och medicine doktorn Jakob Hinric Berggren.

Berggren tar morgonsupen:
Listig som en försupen
Gråmunk, han fuktar strupen,
Sig om hakan tar.

Det är i hvarje fall raskt och åskådligt. I *Jennys Melankoli* skildrar Stagnelius, hur Jenny under Sahlsteens sjukdom är likgiltig för sina tillbedjares vänligheter; Wingmark gör henne sin uppvaktning, men det är fåfängt;

Jenny vårdslöst niger,
Trä'r en trå på nål'n och tiger,
Ser på sömmen ner.

Det är iakttagelse i en dylik lefvande liten genre.

Genomgående finnes det mera uppsluppenhet än verklig humor i dessa dikter; man kommer icke ifrån intrycket af en viss intellektuell kyla i uppfattningen. Stagnelius hade kvickhet i öfverflöd, men den utvecklar sig fördelaktigast, när den får öfvergå till hejdlös drift med sina föremål. Friarpoemet *Blott en af hundra stjernors tal* är ett formligt mästerverk; men den kärlekskranke Kniberg blir fruktansvärdt genomhånad, och Stagnelius synes ha smugglat in opassande hänsyftningar i den lärde stjärnforskarens hjärteutgjutelse. Med den mest briljanta fyndighet är det poetiska bildspråket hämtadt från astronomien. De flesta skalder kunde vara stolta öfver att i en allvarlig dikt ha lyckats återge så mycket af stjärnhimmelens poesi som Stagnelius halft på lek fångat i denna förtjusande strof, hvari Kniberg besvarar frågan, hvilken stjärna som i prakt kan jämföras med Jenny Hellenstjerna:

Ej Karlavagnens bloss, hvars dans
Sig tyst kring Polens stjerna hvälfver,
Ej Aldebaran, kring hvars glans
Hyaders tropp likt töcken skälfver.

Men fastän Stagnelius har långt mera esprit än humor, så äro dock de Bellmanianska dikterna de vida intressantare, därför att de visa ett för Stagnelius alldeles nytt förhållande till den omgifvande verkligheten. De äro vittnesbörd om en djupgående förändring i hans estetiska åskådning. Han som i prospektet till *Liljor i Saron* klagat: »Länge nog har Poesien till ovärdiga föremål nedsänkt sin himmelska låga», han slösar nu sitt intresse och sin himmelska låga på en hel rad af de mest »ovärdiga» föremål. För första gången ger hans diktning en klar och direkt, om också groteskt förvriden spegelbild af hans verkliga omgifning.

Det följer redan af Bellmansimitationen, att han hufvudsakligen kommit att syssla med de excentriska figurerna. Det är Kalmar stads original han besjunger. Hans främste hjälte är Adolph Fredrik Kniberg. Enligt LÖFGREN var Kniberg en småländsk jägmästarson, född 1783; han hade studerat astronomi i Lund samtidigt med Tegnérs ungdomsvän Tiliander, hade författat flera lärda afhandlingar och var sedan 1813 ordinarie observator vid universitetet. År 1819 blef han emellertid prästvigd, och fick i november 1820 fullmakt på Åhs' pastorat på Öland. Ännu 1821 synes han ha gjort en vetenskaplig studieresa till tyska universitet, år 1822 fick han prosts titel. En ytterst besynnerlig historia skymtar i Löfgrens ur kronologisk synpunkt mycket sällsamma notiser om hans sista tid: »Blef svagsint, att han måste hållas bunden. Dog d. 17 Aug. 1827. Gift i Dagsbergs prestgård i Östergöthland d. 27 Febr. 1827 med Lovisa Ulrika Hederström.» WIMMERSTEDT berättar om Kniberg (a. a., s. 336): »Bland ofta besökande gäster därstädes dröja vi särskildt vid nyssnämnde förre observatorn Adolf Fredrik Kniberg och fröken Jenny Hellenstjerna. Den förre hade från Lund flyttat till Åhs och Wentlinge pastorat på Öland, där han var vorden kyrkoherde och hvarifrån han gjorde täta besök i Kalmar. Skalden Stagnelius tyckes hafva varit särskildt intresserad af Kniberg.

Han var en mäkta lärd man, som på latin och tyska utgifvit åtskilliga afhandlingar i astronomien och den högre matematiken men var besvärad af distraktioner och besynnerligheter, som öfvergingo till slut i fullkomlig sinnesförvirring. Det förut omförmälda friarbrefvet blef till fröken Hellenstjerna öfversändt efter ett Knibergs besök i Kalmar.»

Att Kniberg var predestinerad till att spela en komisk roll är uppenbart. I Lund synes hans rykte ha lefvat kvar flera decennier efter hans död. Åtminstone har jag i Malmö-Tidningen för den 8 jan. 1853 påträffat drag af den muntliga traditionen om hans tankspriddhet och uppseendeväckande maner.[1] Stagnelius har följt figuren med den lifligaste förtjusning. I *Ångfartyget* föreställes han så distraherad, att han bär lyktor midt på dagen — nattetid voro de oumbärliga på Kalmar gator, såsom förut visats — och söker efter stjärnor på himlahvalfvet. Han är ständigt förälskad, och Jenny Hellenstjerna är det förnämsta föremålet för hans ömma låga. När han skall lämna henne för att återvända till Öland, är han så upprörd, att han glömmer hatten, och på färjan fäller han tårar. Han är färdig att underkasta sig allt för hennes skull:

Var sol! — och kring dig skall jag gå,
Som en planet i glans och ära.
Blif min planet! — som måne då
Jag tåligt mina horn skall bära.

[1] Det heter: »Kniberg, astronomie-adjunkt och ett astronomiskt original, är ute och tar sig en promenad på Lundagård, och bäst han går i sina filosofemer kölnar han rätt kapitalt emot ett träd. Kniberg tar hatten af, bugar sig och säger: ber ödmjukast om förlåtelse, min herre. Kniberg går hem, men nyckeln är ur hans dörr. Kniberg bultar häftigt och utropar slutligen: är Kniberg hemma? Men då intet svar förmärkes, tillägger han: jaså, Kniberg är utgången, och fortsätter derefter sin promenad. Knibergs uppasserska kommer en morgonstund för att städa. Kniberg ligger på alla fyra på nedersta trappsteget med katastrofen i komplett positur åt gatan. Knibergs uppasserska hindras i sin gång och hela trappan befinnes nedkritad. Vännen Kniberg har nemligen hela natten hållit på med en astronomisk sifferkalkyl. Börjande med kritan på bordet hade han fortsatt på golfvet och är nu nederst på trappan för att sedermera komplettera uträkningen utåt gatstenarna.»

Kniberg är icke Jenny Hellenstjernas ende friare. I *Jennys Melankoli* dyker det upp en Wingmark eller Wimmermark, som tycks ha burit förnamnet Klas. Han spelar vira med den sköna, men då hon icke har en tanke annat än för den sjuke Sven Sahlsteen, tar han ändtligen sin Mats ur skolan:

Klas blir trött, kan Ni begripa
Att se Fröken lipa,
Knackar ut sin sjöskumspipa
Tar sin hatt och går.

Sven Sahlsteen var slottspastor, och synes enligt LÖFGREN ha lidit af en kronisk bröstsjukdom som följd af mässling. Stagnelius apostroferar honom efter en svår pers ungefär som Bellman talar till Mowitz:

Tag, o Sahlsten! väckt ur grafven
Åter vandringsstafven,
Drick din punsch och le åt glafven
Höjd af dödens hand.

Men Knibergs förnämsta rival om Jenny Hellenstjernas gunst är en Henrik, som man sannolikt bör identifiera med den förut nämnde lektorn och läkaren Jacob Hinric Berggren. Han är en betydande person i staden. I *Ångfartyget* hälsas han med skämtsam reverence och diskreta härmningar, när han kommer ner till trängseln vid hamnen:

Berggren, ack, se!
Välkommen, min Protektor!
Ahja »visst de'!»
Stig fram, herr äldste Lektor!

Det var han, som under biskopsvakansen efter Magnus Stagnelii död skulle fungera som ordförande i domkapitlet, i sin egenskap af äldste lektor; och han fick, ehuru icke präst, så många röster vid det därefter följande valet, att han kom närmast de på förslaget uppförda. Han var en mångsidig man, som varit lektor i filosofi och matematik, offentliggjort filosofiska teser, geografiska och medicinska afhandlingar; år 1824 förordnades han till sekre-

terare i Sundhets-Collegium i Stockholm, och år 1833 gaf han ut La nouvelle Cyropedie. Stagnelius behandlar emellertid i sin poesi den framstående läkaren, som var fem år äldre än skalden, med stor frihet. Han skildrar honom i det ögonblick han tar morgonsupen, han målar i rosiga färger hans kavaljersmässiga uppvaktning för Jenny, ja, han insinuerar i *Ångfartyget* en öm tete-à-tete mellan de båda — de bekänna mysande, att de drömt om hvarandra. I *Knibergs Ölandsfärd* är han strålande lycklig öfver rivalens afresa, och i glädjen spelar han harpa, så att hans värdinna spärrar upp öronen:

Henrik ej gråter,
Gullharpan låter.
Skål, kära syster,
Tonfull och yster!
Åbrantskan sjelf förundras öfver Henriks fröjd.
Nu är han nöjd;
Sitt spel han vann.

Men Stagnelii favorit närmast efter Kniberg synes ha varit öfversten Peter Fredrik Kock, kommendant i Kalmar — densamme som halftannat decennium tidigare ledde Bourbonernas jaktparti i Dörbytrakten. Nu skulle han näppeligen ha varit i stånd till dylika strapatser. I *Ångfartyget* stultar han ned till hamnen:

Och Kocken, redan fuller,
Kommendanten sjelf, vasserra!
(Knäna sig förvärra)
Framgår knarrig som en kärra,
Tålig som ett lam.

WIMMERSTEDT har om Kock den uppgiften (a. a., s. 333), att han var »en vän af ett muntert lag», och i det bref, som Stagnelius skref i lektor Wittboms namn, häfdas det, att *Kommendantens själ* är en lämplig poetisk omskrifning för vinflaska. Stagnelius synes emellertid ha flitigt umgåtts med honom. I en liten från Västervik 1856 utgifven publikation: »Hittills outgifna dikter af

E. J. Stagnelius»,[1] finner man ett *Impromtu till Öfverste Kock vid ett gladt tillfälle,* och det meddelas i förordet, att detta poem »är upptecknadt af en bland de vid tillfället närvarande, då Skalden berättas hafva, med högst omusikalisk röst, sjelf framsjungit detsamma». Man kan antaga, att stämningen varit hög. Att impromtut icke är understucket, kan man vara säker på; det är en omisskännligt Stagneliansk skapelse. Hans kärlek till skimrande ädelstenar präglar de första raderna.

Hurra, skål för kommendanten,
Hurra, skål för värden!
Punschen, klar som daggbrillanten,
Skimrar i vårt glas.
Denna jord bebos af flärden,
Allting går på skrufvar —
Säj, hvad då vårt lif förljufvar?
— Punsch och sång och ras!
Öfverste Kock
På allmänt väl blott syftar.
Ölkannans lock
Den hedersmannen lyftar,
Dricker till det värda laget —
Jag blir full i draget,
Vinet är för plumpt tilltaget
I vårt dryckskalas.

Det ser alltså ut, som om Kock varit Stagnelii öfverman; det synes ha ingått i hans vanor att dricka punsch eller bål ur ölkannor. Man frestas genom denna lilla detalj till den hypotesen, att även *Visa* (II: 226) tillkommit under öfverste Kocks auspicier, ty om den där upptäckta hälsobrunnen, hvars namn är Bål, heter det:

Här älskaren med såradt bröst
Ur stora ölglas hämtar tröst.

I hvarje fall tycks man kunna utgå från, att lefnadsvanorna varit synnerligen fuktiga i den lilla sjöstaden, där själfva läkaren och

[1] Måhända var utgifvaren J. M. Wimmerstedt, då 22-årig. Åtminstone synes denne också ha innehaft en uppteckning af dikten i fråga; se Kommentaren, s. 232. (»Wimmerstrand» är där tryckfel för Wimmerstedt.)

sekreteraren i Sundhetskollegiet började sin dag med en sup; och Kock har uppenbarligen varit *arbiter bibendi* i Kalmar, för att tala med Horatius.

I andra strofen af sitt impromtu gör Stagnelius en diskret antydan om att öfverste Kock måhända har husliga bekymmer, som behöfva jagas på flykten. Man kan icke med större elegans och lätthet beröra ett pinsamt ämne; och man kan icke med säkrare stilkänsla bygga upp ett poem på idel militära och fortifikatoriska liknelser, liksom Knibergs friarbref var sammansatt af idel astronomiska jämförelser. Det heter:

Men — det är sannt —
Hemsorger dock oss störa.
Herr Kommendant,
Vad fan är väl att göra?
Ack! lät glasen slå reveljer,
Byggom af buteljer
Batterier opp — jag sväljer
Och åt ödet ler!

Lifvets qväljande bekymmer
Frukta ej kanoner,
Sorgens djefvul icke rymmer
För en bajonett.
Blott för glasens segertoner,
Blott för punschens ånga,
Fly, långnäsiga och vrånga,
Satan och hans ätt,
Skål! då herr värd,
Tack för den fylda bålen!
Lifvet är flärd
Men allvar denna skålen.
Låt oss då ej längre fjumla,
Duktigt ska' vi rumla
Under bordet sedan tumla
På svenskmanna-sätt!

Det är lätt att märka, att där är en smula allvar i skämtet, såsom Stagnelius också själf understryker. Han kände sig, när han efter bästa förmåga sjöng sin improvisation till den Bellmanska melodien, säkerligen som en segerherre, den där jagat

på flykten lifvets kväljande bekymmer och sorgens djäfvul. Man erinras om anekdoten från Stockholmstiden, hur han med en eldgaffel drifvit Demiurgen på dörren. Han är full af förståelse gentemot den gamle knektens backanaliska lefnadsfilosofi. Hvad det var för »hemsorger», som störde kommendanten, är ju icke lätt att gissa; liksom så många tappra soldater var han kanske toffelhjälte. Hans hustru Anna Sofia Amalia, född Lannerstjerna, hade dött den 15 april 1812 (Calmar-Posten 1812, n:r 17); hon hade förut varit gift med biskop Wallenstråle.[1]

Af Stagnelii ord om »hemsorger» skulle man känna sig frestad till den gissningen, att Kocks dryckeslag icke höllos i hans bostad. Den fest, afhållen annandag pingst 1822, d. v. s. den 27 maj, som Stagnelius celebrerade med en parodi (II: 238) på Atterboms *Lejonriddarmarsch*, tyckes ha firats utomhus. Skalden för öfverallt in naturbilder; det är som om han stode omgifven af fågelsång, nyutsprunget björklöf och blommor. Troligen bör man tänka sig en kommendanten tillhörig trädgård på eller vid de gamla fästningsvallarna, ty Stagnelius, ihågkommande att murgrönan var helgad åt skalderna hos de gamle, har inflätat dessa rader:

Rimmarandan på mig faller:
Festligt spirar ju öfver mig murgrönans hägn.

Det kan vara en murgrönsberså, eller en murgröna som klänger sig upp längs fästningsmuren.[2]

Många af de figurer, som Stagnelius besjunger, är det icke möjligt att bilda sig en föreställning om; det blir för oss blott namn. Han har tydligen känt den lilla staden utan och innan. Den elegante och stammande tobaksfabrikören Ringsten, justitie-

[1] Om Kock, född 1754 och död 1824, finnas biografiska data i LÅSTBOM, Svea och Götha Höfdinga-Minne, II: 195.

[2] Af en annons i Calmar Tidning 1823, nr 77, framgår, att en del af vallarna betecknas som »Öfverste Kocks»; den del, som ligger mellan »Öfverste Kocks» och »Elfströms», utbjudes till arrende. Elfström är uppenbarligen den konrektor E., på hvars namn Stagnelius gjort en charad (II: 243).

borgmästaren Rooswall, som sminkade sig, landskamrer Stråle, som alltid gick med svarta strumpor, den kurtisante komministern Fransén, den snusande och för viraspel passionerade prosten Lindbäck från Tjust — han var brukspredikant[1] och hade väl skaffat sig kortvanorna vid bruken, som ju varit viraspelets vagga —, den behornade professor Wahlbom, de passera alla revy i hans dikter och charader, hälsade med ett mer eller mindre vänligt ord; af Stagnelii krets ha de tydligen igenkänts under jubel. I det bref, som han i den godmodige och prosaiske lektor Johan Wittboms namn riktade till fröken Jenny Hellenstjerna, yrkade han på att den kalmariska poesien skulle utbilda en egen kalmarisk mytologi, ett lokalt system af bilder, liknelser och epitet, hämtade ur »det rika förråd, som vår egen Calmariska Empiri och våra gemensamma tycken erbjuda». Den hetlefrade landshöfding de la Grange, som lär ha brukat piska upp sina länsmän, skulle figurera som Jupiter eller Auka Thor, så att ett nattligt oväder inom Kalmarpoesien borde skildras ungefär på följande sätt:

> Ett midnattsmoln hvar blick för Knibergs öga stänger,
> Vildt dånar vädrets ras,
> Och luftens de la Grange kring öde rymder svänger
> Sin blanka länskarbas.

Det är ju från början till slut ett uppsluppet gyckel, men icke desto mindre döljer det sig ett korn af allvar däri. Att det groteska skämtet ger ett paradoxalt uttryck för tendenser, som föreligga i verkligheten, är ju ett välkändt psykologiskt fenomen, och man kan iaktta det äfven hos Stagnelius. Hans poesi höll verkligen på att mätta sig med kalmarisk empiri, han höll verkligen på att skapa ett nationellt system af lokal karaktär. Och detta icke blott i sin Bellmanianska tillfällighetslyrik, utan äfven,

[1] Vid den af Stagnelius besjungna, rika Emerentia Bäckerströms grufvor och bruk i Tjust.

som längre fram skall visas, i sin episka och dramatiska diktning.

Hufvudpersonen i den kalmaritiska mytologien skulle ha varit fröken Jenny Hellenstjerna, som synes ha varit den kvinnliga medelpunkten i sällskapslifvet. I Stagnelii poesi är hon solen, till hvilken alla blicka upp mer eller mindre förälskadt. Ur en versifierad biljett (II: 243), som uppges ha varit riktad till N. H. Wimmerstedt, äro ett par rader bevarade:

Kom att för vår Fröja
Tända dina rökverk, kom och följ med oss!
Kom! Amors bloss
Dig vinka re'n.

EICHHORN har satt i fråga (Lefnadsteckning i Samlade skrifter 1868, s. XXVII), att Stagnelius själf skulle ha hört till hennes beundrare. Det vill emellertid förefalla, som om förhållandet dem emellan varit af betydligt mera komplicerad art; det är icke lätt att definiera. Med det material, som står till buds, kan man icke komma längre än till försiktiga gissningar.

Jenny, eller som hon egentligen hette, Johanna Hellenstjerna, var född 1783, och alltså tio år äldre än skalden. Hon var (enligt ANREP, Svenska adelns ättartaflor) dotter till kapten Carl Magnus Hellenstjerna, innehafvare af egendomen Berg; hon hade blifvit moderlös 1804 och faderlös 1808. En äldre broder, som var militär, dog ogift 1809, och hon stod alltså jämförelsevis ensam i lifvet. En äldre syster var emellertid sedan 1810 gift med fältkamreren Johan Wiggman, och denne var tydligen en rik och framstående possessionat. J. M. Wimmerstedt kallar honom »ifrig jordbrukare, ägare af det vackra godset Solberga, nu Ulfsborg, nära Kalmar». I det Wittbomska brefvet talar Stagnelius om de Wiggmanska åkrarna och de Solbergska lindarna på ett sätt, som visar, att detta jordagods stod högt i rykte. Fröken Jenny Hellenstjerna synes tidvis ha vistats hos sin svåger på Solberga; men hon har också emellanåt lämnat

det med full éclat. Stagnelius anspelar på hennes små misshälligheter med familjen och hennes plötsliga resor, då han i det Wittbomska brefvet föreslår som poetiskt prisämne »En Epopé öfver Er nu mera, Gudi lof, lyckligt fullbordade resa tlll Öland, hvilken dikt till likhet med Tassos Gerusalemme Liberata kunde kallas den Befriade Jenny och författas på oktav rim». Möjligen afser dock skämtet om befrielsen något reseäfventyr, som hållit henne i fångenskap. Men allusionen är fullt klar, då han fortsätter: »Ännu bättre vore en under samma namn och form författad hjeltedikt om Er flyttning ur Wiggmanska huset, till hvilken hjeltedikt, såsom ett blifvande mästerstycke i den episka poesien, jag framdeles skall hafva äran att uppgifva planen.»

I hvad mån hon 1821—1822 vistades i Kalmar, eventuellt i biskopshuset, eller på det närbelägna Solberga efter att ha försonat sig med släktingarna, är icke möjligt att utröna. Hvad J. M. WIMMERSTEDT har att förtälja (a. a., s. 336—337) är följande: »Fröken Jenny Hellenstjerna förekommer ännu oftare i dylika stycken och synes hafva till skalden stått i egendomligt men vänskapligt förhållande liksom i ett särdeles förtroligt till hela den Stagneliska familjen. Hos denna gästade hon ofta, stundom flera veckor i sänder, helst när någon fnurra på tråden uppstått emellan henne och hennes närmaste anförvanter, bosatta i och nära Kalmar. Jämte sina många goda egenskaper lärer hon varit tämligen obetänksam och lättretlig samt lefvat i en ständig växling af osämja och försoning med sina släktingar. Sannolikt hyste hon för Erik Stagnelius någon ömmare böjelse, ty hon lånade sig beredvilligt till föremål för hans skämt, gillade allt hvad han yttrade och tillbakavisade med harm hans systrars invändningar, då de sökte afböja hennes deltagande i något af honom föreslaget upptåg, som snuddade vid gränsen af det opassande. — En gång fick skalden det befängda infallet föreslå fröken Hellenstjerna, det hon skulle kläda sig i mansdräkt och

följa honom på en ungkarlsbjudning hos en af hans närmaste bekanta. Hon var därtill genast villig, och på föreställning af systrarna Stagnelius om det opassande däruti, genmälde hon, att det ginge mycket väl an, 'då Erik sagt det', — och så begaf hon sig af med honom. Inkommen i det glada laget, föreställdes hon af skalden såsom en på resa stadd skånsk baron. Hon igenkändes ögonblickligen allmänt, men ingen låtsade därom. Äfventyret slutade så, att Erik Stagnelius snart måste bryta upp och bortföra den föregifne baronen, hvilken ej kunde hålla stånd mot de många skålarna och den starka välfägnaden. — På Kristinadagen, biskopinnan Stagnelii namnsdag, firades en gång en liten familjefest, därvid framställdes en parodi på en aftoncirkel hos drottning Kristina. Då ridån eller rättare dörrarna till scenen, familjens matsal, gingo upp, började prologen: på bordet var upplyftad en fåtölj och i denna satt fröken Jenny Hellenstjerna med manshatt på hufvudet och ett ridspö i handen. Omkring bordet gingo sönerna i huset och några yngre gäster, alla med eldgafflar i händerna i stället för svärd, burna i skyldrande ställning, och sjungande nedanstående vers af Sinclairsvisan:

Hon klär sig som en karl i hatt,
Hon lider ingen mössa;
Dess purpurmund får ingen fatt,
Än mindre lof att kyssa.

Vi hafva meddelat dessa upptåg bland många för att lägga i dagen skaldens lynne och hans böjelse för ett muntert och lekande umgängeslif.»

Att fröken Hellenstjerna varit i hög grad svag för Stagnelius, torde få anses bestyrkt; och att han gjorde henne till föremål för en rätt ohejdad drift, är uppenbart. Men detta behöfver ju ingalunda utesluta, att hon kan ha varit intelligent nog att uppfatta situationen. I så fall har hon varit en dam med mycken humor. Å andra sidan kan Stagnelius mycket väl ha varit in-

tresserad af fröken Hellenstjerna, ehuru han uteslutande gaf burleska uttryck för sina känslor, oftast med någon mer eller mindre löjlig person som språkrör; ironien var, såsom framdeles skall visas, hans älsklingsform för umgänget med damer. Naturligtvis är det omöjligt att veta något bestämdt härom. Jenny Hellenstjerna var nära fyrtio år gammal vid tiden för Stagnelii sista Kalmarvistelse; om hennes utseende finnas inga andra upplysningar än Stagnelii dikter. Finge man ge dem obetingadt vitsord, skulle hon emellertid ha varit en skönhet. I *Jennys Melankoli* är hennes charme fördunklad af sorgen öfver Sahlsteens sjukdom:

Intet kan mer
Dess hjertas oro stilla.
Alldrig hon ler,
Blott silfverpärlor trilla
Ur dess blick på kinden neder —
Lik en Nunna beder
Nu vår Jenny och bereder
Inga flere nät.

Kniberg och Henrik Berggren äro bländade af hennes glans. I *Ångfartyget* klär hon sig för att möta den senare:

Från en bädd, der gratier strida
Uppstod hans Armida;
Inga maror henne rida
I dess dvala mer.
Skuggande hatt
På guldgul lock hon sätter.
Henrik, god natt!
Min flaska är dock bätter.
Flickan med de ljusa lockar
Ej mitt hjerta plockar.
På min frihet stolt jag pockar
Och åt glaset ser.

Skalden häfdar här sin egen okänslighet för hennes trollmakt, medan Henrik är ohjälpligt fångad och tillhviskar den sköna, med hvilken han synes ha varit brouillerad:

Glöm de forna själsalarmen,
Glöm den forna harmen. —
Jenny, jag förgås af charmen.

Hennes gula lockar och blå ögon omtalas också i det Wittbomska brefvet; Stagnelius anser, att en Kalmarpoet i ett ode till sin älskarinna icke borde kunna uttrycka sig annorlunda än så här:

Guldgult som Jennys fladdrar ditt hår,
Ljusblått som hennes glänser ditt öga.

Det framgår af detta bref, att man inom den ungdomliga kretsen i biskopshuset föredragit en visa med titeln *Gud signe ditt ljusa blå öga*. Sannolikt har detta öga, som väl får anses icke ha saknat sitt par, tillhört fröken Hellenstjerna. Denna visa uppges ha varit »af Er egen hand lagerkrönt». Det ligger bra nära till hands att gissa, att författaren till »den af oss alla med så mycket skäl beundrade visan» icke varit någon annan än Stagnelius; man kan tänka sig, att den föredragits vid de af Wimmerstedt beskrifna poetiskt-musikaliska middagssällskapen och hälsats med så mycket jubel, att den inbragt diktaren en lagerkrans. I brefvet uppges, att fröken Hellenstjerna brukat hänrycka församlingen »ända bort på Idavallen» genom att sjunga den; detta kan förvåna, eftersom hon själf synes ha inspirerat visan, men tar man i betraktande det oförskräckta humör, som fröken Hellenstjerna öfverallt visar, räknar man, utom med individualiteten, med rasen, miljön och momentet, så torde situationen alls icke te sig osannolik. Man kan blott beklaga, att det högt beundrade mästerverket har gått förloradt.

Sannolikt är det icke den enda produkten af Stagnelii »Typiska Nationalpoesi» från Kalmar, som vi måste undvara. Huruvida förslaget om ordnade pristäflingar för dylika alster blifvit realiseradt, är obekant. Första priset skulle, enligt hvad lektor Wittbom föreslår Jenny Hellenstjerna, vara »en af Er egen mun offentligen gifven kyss, svarande mot Svenska Akademiens stora

guldmedalj». Det är icke det enda ställe, där Stagnelius insinuerar en viss gifmildhet hos den sköna. I *Jennys Melankoli* klagar han:

Inga kyssar kan man snappa
Från dess läppar mer.
Wingmark i sin blåa kappa
Går förbi dess trappa
Längtar opp att Jenny klappa
Men ett hopp ej ser.

Men då den vetenskapliga kritiken gentemot dessa källställen kan åberopa tablån med drottning Kristina, vid hvilken alla biskopssönerna i unison kör synas ha intygat: »Dess purpurmund får ingen fatt» — så måste detta viktiga spörsmål lämnas i sitt sväfvande skick.

*

Det är egentligen J. M. Wimmerstedt, som man har att tacka för det mesta man vet om Stagnelii vistelse i Kalmar 1821—1822. Det ligger en egendomligt munter och sorglös stämning öfver hela hans skildring. Men det lider intet tvifvel, att denna ytterst värdefulla och underhållande tafla ger en i viss mån ensidig och ofullständig föreställning om Stagnelii tillvaro. Hvad systern och svågern kommo ihåg och älskade att berätta om, var det glada sällskapslifvet, hvarunder de båda berättarna sannolikt funnit hvarandra; det var deras gemensamma ungdomsminnen. Om Erik Johans mörka stunder dessemellan ha de gifvetvis hvarken kunnat eller velat förtälja lika mycket. J. M. WIMMERSTEDT yttrar blott (a. a., s. 341), att mot slutet af hans lif »hans lekamliga plågor blefvo svårare och anfallen af dem tätare och mera långvariga», hvarvid äfven hypokondrien tilltog i styrka; »men det synes dock, att det skämtsamma lynnet och sinnesspänstigheten icke öfvergåfvo honom». Den uppfattning af Stagnelii utveckling, som Wimmerstedt framställer, är såsom här visats, icke riktig; själfva de af Wimmerstedt meddelade

dokumenten bekräfta, att Stagnelius aldrig varit mera upptagen af yttervärlden, aldrig mera skämtsam, aldrig mindre grubblande och enstöring än under de sista åren af sitt lif. Men naturligtvis betyder icke detta, att han varit fri från dystra anfäktelser.

Vidare måste man hålla i minnet den af lektor E. Schiött gifna upplysningen, att både J. M. Wimmerstedt och hans fader voro hängifna åt glasets fröjder. Det antydes därför ingenstädes med ett ord, att det backanaliska inslaget i detta glada sällskapslif synes ha varit väl starkt; och det är dock en reflexion, som tränger sig på hvarje nutida läsare. Den dystra askesen och det sjuka grubblet tyckes Stagnelius visserligen ha öfvervunnit, men medlen ha icke varit obetänkliga. Receptet var angifvet i *Impromtu till Öfverste Kock.*

Under sådana förhållanden är det med stor tacksamhet man tar mot det komplement till den Wimmerstedtska traditionen, hvilket förmedlats af EMIL KEY och Ellen Key. (Minnen, I: 38—40.) Emil Key, född 1799, hörde som ung på Ryssbylund — beläget två mil norr om Kalmar — talas om en underlig diktare, och hvad han hört och återberättat för sin dotter, framlägger den senare i följande form: »Erik Johan Stagnelius' far var under 1820-talet biskop i Kalmar. Där levde minnet av E. J. Stagnelius såsom en tungsint och oförståelig enstöring. Han var ovanligt ful: figuren liten, spinkig och krokig; hans djupt liggande ögon voro ljusbruna, ansiktsfärgen rödbrusig. Hans tal var mycket häftigt och kort. Ofta kom han inrusande i sällskapsrummen som en pil. Man väntade sig något viktigt meddelande, men sedan han utstött något alldeles betydelselöst — t. ex. 'vackert väder i dag' — rusade han ut igen. Hans klädsel var utan omsorg; borstad var han aldrig. Hans sjukdom — från vilken han under en längre vistelse i hemmet 1821—22 syntes något hämta sig — föranledde behovet av opiat och, i samband därmed, av alkohol men som man då ej allmänt kände orsaken, ansågs han enbart 'förfallen'. Han syntes sträva efter att vara

fadd i sin konversation eller åtminstone efter att i intet avseende röja det, som bodde inom honom. Han fann nöje i att förbrylla unga flickor med oväntade uttryck. Så t. ex. tilltalade han en, vid artigheter van, skönhet med dessa ord: 'När ni slår upp era sköna ögon' — han gjorde ett uppehåll och hon väntade spänd på en skaldeingiven hyllning — 'så blir det *ändå* ingen solförmörkelse,' slutade han och lämnade den unga damen i hög grad besviken. En annan gång såg han en vacker, kvinnlig släkting framför spegeln och utbrast med dyster stämma: 'Det är ej värt du speglar dig, du vissnar ändå bort.' Allra egendomligast är hans svar till en ung släkting, mamsell Wimmerstedt, som då vistades i biskopshuset och som han stundom lät se en glimt av sitt inre. Vid ett sådant tillfälle klagade han över sin ensamhet, över att ingen människa förstod eller höll av honom. Rörd utbrast den unga flickan: 'Tala inte så förskräckligt, Erik Johan; det är flera, som håller av dig än du tror; åtminstone är det säkert att jag håller av dig och ville göra vad som helst för dig!' Med ett plötsligt omslag i stämningen utbrast Stagnelius hånfullt: 'Verkligen, du skulle vilja *göra vad som helst* för mig?' Sårad svarade hon: 'Du skall inte håna, Erik Johan, utan sätt mig på prov!' 'Det har du rätt i,' svarade Stagnelius. 'Vad vill du då jag skall göra?' frågade hon. Han svarade: 'Gå ned i källaren, tag en storsill ur tunnan, vattna inte ur den, utan ät den hel och hållen som den är, med både huvud och stjärt — för *min* skull.' — Stagnelius hade sagt till om att en sill och ett stop svagdricka var kväll skulle ställas in på hans rum, så att han kunde ha dem till hands om morgonen, ifall han behövde dem. Och tenntallriken med sillen liksom tennstopet med drickat ställdes också av samma unga släkting var kväll på sin plats. En egendomlig fröken Johanna Hellenstjerna (f. 1783, † i Kalmar $^{21}/_{11}$ 1828), som uppskattade Stagnelii snille och led av att se honom berusad, brukade ej sällan, under någon förevändning, hämta hem honom från utskänkningsställena. — En sommar

suckade den livliga biskopinnan Stagnelius, med mot himlen riktade ögon och händer: 'Allt mitt hus står i en kärlekslåga!' Men förhållandena voro tyvärr som i Heines bekanta dikt: fröken Hellenstjerna var kär i den tio år yngre Stagnelius; denne i mamsell Wimmerstedt och hon åter i en annan!»

Stagnelii lif framstår här i en betydligt mindre rosig dager än hos Wimmerstedt. Det finnes mer än en detalj, som gör ett oefterhärmligt äkta intryck; tenntallriken och tennstopet utgöra tvifvelsutan ett ofrånkomligt komplement till all den yra festglädjen. Repliken till mamsell Wimmerstedt är icke af det slag, som man »hittar på». Tyvärr är det icke lätt att fastställa den unga damens identitet, men man finner hos LÖFGREN (a. a., s. 88) en Johanna Elisabeth Wimmerstedt, som synes ha större anspråk än någon annan att komma i åtanke. Hon var född 1801, dotter till lektorn i österländska språk Johan Wimmerstedt; redan 1804 blef hon faderlös. Hennes broder var Lars Gustaf Wimmerstedt, Matthias Norbergs lärjunge, som en tid uppehöll professuren i österländska språk vid Lunds universitet och år 1825 blef lektor i Kalmar. Att Johanna Elisabeth Wimmerstedt vid ifrågavarande tidpunkt var en ung flicka på tjugu år, stämmer väl samman med den roll hon spelar i Emil Keys berättelse.[1]

Huruvida Stagnelius var förälskad i henne eller ej, är väl en olöslig fråga utan större betydelse. Men det är af stort intresse att få en bekräftelse på hvad redan fadern berättade i bref till Hammarsköld, nämligen att Stagnelius älskade att ge samtalet en ironisk och spetsig vändning, när han underhöll sig med damer. Han gör icke något sentimentalt intryck. Biskopen skref (21 okt. 1824): »Väl kunde han jolra med Fruntimer, då han var vid humeur: men vände då merendels talet till ridicul.» WIMMERSTEDT betonar samma drag, då han skrifver (a. a., s. 330):

[1] Hon blef sedan gift, först med en landskamrer C. G. von Sydow i Kalmar, därefter med dennes broder, borgmästare J. H. von Sydow i Gefle.

»Han var långt ifrån likgiltig för det lif, som rörde sig omkring honom, deltog med sällsynta undantag, åtminstone i hemmet och med närmare vänner, lifligt i umgängeslifvets förströelser, utom dans, samt inlät sig gärna i samtal med fruntimmer, helst dem, som icke läto sig förbluffas af den attiska sälta, hvilken han plägade rikeligen inlägga i sin konversation, och var synnerligen belåten, då han någon gång erhöll ampra repliker.» De af Emil Key förmedlade anekdoterna ge prof på hans konversationsstil. Epitetet »fadd» förefaller orättvist att döma efter exemplen. Den dragning mot ironisk öfverlägsenhet, som kunde skönjas redan i berättelserna från hans Stockholmstid, framträder här klart.

Men hvad som också gör sig märkbart, är det nervösa i hans lynne och det vårdslösade i hans uppträdande. WIMMERSTEDT har uppgifvit (a. a., s. 330): »Äfven tyckte han om vackra kläder och depenserade därpå mera, än fadern gillade, men var föga aktsam om dem, hvarför de sällan för honom blefvo hvad man kallar klädsamma, eller togo sig ut med fördel.» Denna skildring ter sig något eufemistisk vid sidan af Emil Keys, hvilken kan stödjas med Geijers intryck från sensommaren 1822. Att han för yttervärlden tett sig som förfallen till dryckenskap, kan väl icke heller betviflas. Johanna Hellenstjernas figur får slutligen en rörande belysning; är den riktig, så skulle hon måhända ha deltagit så flitigt i nöjeslifvet för att kunna uppträda som Stagnelii skyddsängel. Med moderlig uppoffring skulle hon rent af ha funnit sig i hans respektlösa skämt för att kunna vara honom till hjälp. Själfva anekdoten om den skånske baronens deltagande i ungkarlsfesten kan osökt förenas med denna tolkning och får en fullkomligt storslagen tragikomisk innebörd: den förklädda skyddsängeln måste hemtransporteras af sin skyddsling.

Johanna eller Jenny Hellenstjerna öfverlefde icke Erik Johan Stagnelius många år. Hon dog i Kalmar den 21 november

1828, 46 år och 5 månader gammal, enligt notifikationen till släktingar och vänner i Calmar-Bladet (1828, n:r 96).

*

Men bilden af Stagnelii sista vistelse i Kalmar är icke fullständig, så länge man blott tänker sig honom som deltagare i det mer eller mindre backanaliska sällskapslifvet enligt den Wimmerstedtska traditionen, eller som anfäktad af hypokondriska återfall enligt den af Key förmedlade traditionen. Man måste dessutom göra klart för sig, att han diktat, tänkt och diskuterat, icke längre ensam och isolerad som i Stockholm, utan omgifven af förstående vänner, som med honom delat intresse och synpunkter. Man kan vara säker på, att icke alla de glada lagen voro af den art som öfverste Kocks; många af dem ha kanske varit verkliga symposier. Clerus Calmariensis har för visso kunnat ställa mer än en dryckesbroder af attisk hållning.

En utaf de Kalmarvänner, som stått Stagnelius allra närmast, var tyvärr död före hans sista ankomst till hemmet, nämligen lektor Johan Magnus Wellin. Född 1783, son till en öländsk kyrkoherde, hade han icke varit samtida med Stagnelius i Uppsala; han blef magister 1806 och redan 1810 tjänstgjorde han som gymnasieadjunkt i Kalmar, där han blef lektor 1819. Han var bröstsjuk och dog den 6 augusti 1821. Hur och när hans vänskap med Stagnelius grundlagts, är icke bekant; men när Hammarsköld tillfrågade biskopen, hvem som kunde ge upplysningar om sonen, fick han till svar: »Efter Lector Wellins död, en man, som förtidigt ryckdes [sic!] ifrån oss och med saknad beklagas, vet jag ingen, med hkn Tit. skulle kunna correspondera om den aflidnes lynne och Character, som, stundom sombert, stundom glättigt, utom nuvarande Lectorn N. Wimmerstedt, som egde den aflidnes förtroende.» (Bref af den 22 mars 1824.) Wellin hade i Uppsala 1807 författat en afhandling om Jakobs

bref, och han skall vid sin död ha efterlämnat ett vidlyftigt manuskript, innehållande de historiska föreläsningar han hållit 1814 till 1819 på gymnasiet. (LÖFGREN.)

Nils Hinrik Wimmerstedt, född 1787, hade näppeligen heller vistats i Uppsala på Stagnelii tid; efter en Uppsalaperiod 1806—1812 blef han prästvigd, men återvände höstterminen 1814 till universitetet, där han 1815 disputerade under professor G. Knös', den bekante Swedenborgianske orientalistens, presidium. Därefter hade han tjänstgjort vid skolan i Kalmar, först som adjunkt och sedan som lektor.

En utaf Stagnelii gamla nationskamrater, Josua Zander, tjänstgjorde likaledes vid skolan sedan 1816, efter att 1815 ha blifvit magister i Uppsala. I likhet med Nils Hinrik Wimmerstedt var han orientalist, och han synes ha varit en i hög grad litterat person. År 1825 blef han lektor i filosofi, och längre fram i tiden verkade han både som tidningsredaktör, boktryckare och förläggare. J. M. Wimmerstedt karaktäriserar honom som »lärd och from». Han synes ha varit den, på hvars lott det närmast fallit att distribuera Stagnelii skrifter i Kalmar (Calmar Tidning 1823, n:r 63, 64, 70, 72, 1824, n:r 17, 18, 77, 79). Stagnelius nämner honom någon gång. I *Ångfartyget* heter det helt lakoniskt: »Zander lyss.» Det skall väl beteckna honom som stillsam och uppmärksam. I det Wittbomska brefvet föreslås det, att han inom den kalmaritiska mytologien kunde blifva »en Gudagestaltad symbol af Listen och Falskheten». Han har med andra ord varit en ovanlig hedersman.

Det är eljest uppenbart, att Stagnelii intimare vänner icke spela någon större roll i hans Bellmanianska lyrik, af lätt insedda skäl. Nils Hinrik Wimmerstedt, som säkerligen deltagit lifligt i lagen, torde icke ens vara nämnd där. Det finnes ytterligare flera, som kunna varit hans förtrogna, t. ex. konsistorienotarien Johan Fredrik Eckerlund och Jacob Hinric Berggren; men då alla litterära vittnesbörd fattas, är man hänvisad till förmodanden. Hvilket

inflytande har nu denna vänkrets utöfvat på Stagnelius? Det mest praktiska och materiella resultatet var ju, att han drogs in i ett lifligt umgänge. Men i sammanhang därmed måste hela hans lifsåskådning ha fått en annan färg. Han hörde icke till de naiva, intellektuellt hållningslösa personer, som kunna dikta i nattsvart och lefva i rosenrödt. Han var tvärtom en andlig personlighet, hos hvilken det lidelsefulla och allvarliga sträfvandet efter konsekvens gör sig starkt gällande. Han måste alltså äfven teoretiskt sedt ha öfvergifvit den lifs- och världsfientliga asketism, den inåtvända mystik, som han utbildat under enslingskapet i Stockholm. Kalmarvistelsen är icke en rad af lättsinniga escapader och syndafall, utan betecknar en verklig nyorientering. Och därvidlag måste man utan tvifvel räkna med andan inom Clerus Calmariensis.

Det fanns inom dessa kretsar säkerligen inga sympatier för det ytterligt gående, hvarken i lära eller lefverne, och väktarna på Zion voro sedan gammalt trägna vandrare i Hellas' och Roms ruinvärld. Fromheten och lefnadsglädjen, kristendomen och humanismen hade för visso slutit ett fredligt förbund hos dessa präster och lärare, hvarvid fredsvillkoren blifvit mer eller mindre djupsinnigt formulerade. Josua Zander var en mäkta from man, men han älskade sina klassiker och hade nog icke afsvurit de hedniska gudarna, på sin höjd vattenöst dem. Man kan studera hans mentalitet en smula i de latinska teser, som han under biskop Stagnelius' presidium försvarade för adjunkturs vinnande på det större gymnasieauditoriet den 14 oktober 1822 — strax efter det att skalden lämnat Kalmar.

Josua Zander häfdar, att alla vetenskaper, rätt studerade, leda till fromheten, till vördnad för den gudomliga visheten, och han anför Newtons, Leibnitz' och Linnés stora namn som exempel. Han förklarar, att teologien är den nyttigaste och sublimaste af alla vetenskaper, och slår fast, att kristendomens historia är det säkraste beviset på den gudomliga sanningens segrande kraft.

Han prisar de hebreiska skrifterna som historiska minnesmärken och poetiska skapelser. Han lofordar ateniensaren Xenophon, hvars skrifter han anser vara af stort värde för ungdomens fostran, och han hyllar Cicero och Virgilius, *immortalia ingenii opera*, eviga förebilder i stil och smak. Hos greker och romare kan ungdomen, menar han, finna de stora exemplen på kärlek till fosterlandet, på sinne för det sköna och för hederns bud. Icke utan vördnad tänker han på Sokrates, som förenade religionen med sedligheten, för att göra människorna visare och bättre, och bland hvars stora lärjungar Platon lyser främst. All sann filosofi är religionens vän.

Det finnes inga skäl att dröja vid Josua Zanders åsikter i matematiska ämnen, eller vid hans idéer om astronomiens grundläggning; han var ingen fiende till naturvetenskap, ehuru han trodde, att det fanns många oläsliga hieroglyfer i naturen. Lika litet intresserar oss kanske hans uppfattning af Kalmarunionen eller af Engelbrekt som hjälte, jämförd med Leonidas och det ideal, som Horatius framställt i tredje boken, tredje odet. Men det fägnar oss att finna honom säga ett vänligt ord om Fénélon och hans Telemaque, som Zander anser vara oumbärlig för ungdomen; han stöder sin mening med ett citat från Fontanes, Chateaubriands och Bourbonernas vän, chefen för Frankrikes undervisningsväsen. Och Zander har, trots sina i Uppsala ådagalagda romantiska tendenser, icke ens svikit Salomon Gessner, hvars enkelhet och oskuld han högt uppskattar — ännu i vännen Erik Johans sista tragedi finner man spåren af Gessners kalmaritiska popularitet.

Tar man dessa den lärde och fromme Zanders theser som ett uttryck för andan inom Clerus Calmariensis, så kan man säga, att den icke öfverensstämde med den paradoxala religiositeten i *Liljor i Saron*, men väl med den koncilianta föreningen af antik och kristen anda i *Bacchanterna*. Zander synes ha varit en hänförd beundrare af Sokrates och Platon, och den 15 augusti

år 1825 tillträdde han sitt lektorat med en latinsk oration *De vita, genere dicendi et philosophia Platonis.* Men det är den sokratiska och platonska etiken, som bildar den moraliska grundstommen i Stagnelii stora och härliga grekiska tragedi, den mognaste och ädlaste af alla hans skapelser.

Törhända har den närts ur symposiernas fria och muntra tankeutbyte, innan den skrefs ned i ensamheten inne på Stagnelii rum. I biskopshuset, det nuvarande domprosteriet vid Lilla torg, en vacker sextonhundratalsbyggnad med högt och spetsigt tak, bodde Erik Johan inåt gårdssidan; där var tyst och stilla, och vallarna med sin grönska och sina träd voro tätt bredvid. Måhända kunde skalden, då han en ljum sommarnatt satt lutad öfver sina af tragisk trimeter betäckta ark, höra det aflägsna sorlet från öfverste Kocks uppsluppna dryckeslag, liksom Bassaridernas tumult ekar in bland Orfeus' sublima drömmar i tragedien. Måhända dröjde minnet af de sokratiska samtalen vid bägaren kvar i hans öron, när han lät de thraciska herdarna diskutera frågan om rätta sättet att anamma lifvets skänk, i himmelskt svärmeri eller i jordisk yra.

XIII.

BACCHANTERNA.

I intet af sina föregående skådespel hade Stagnelius efterbildat den grekiska tragediens form så troget som i *Bacchanterna*. Han har icke blott iakttagit tidens, rummets och handlingens enhet lika skrupulöst som i *Sigurd Ring* och *Wisbur*. Han har också låtit denna absoluta enhetlighet komma till uttryck genom aktindelningens slopande; *Bacchanterna* utgör en oafbruten kedja af uppträden likaväl som ett skådespel af Sophokles eller Euripides. A. W. Schlegel hade icke gått så långt i *Ion*, som har fem akter, men väl Oehlenschläger i *Baldur hin Gode*. Den danske skalden hade brukat trimetern för hela sitt sorgespel, med undantag för körsångerna; A. W. Schlegel åter skref jamber efter Goethes förebild i *Iphigenie*. Öfver hufvud har Schlegel icke sprängt den af Goethe gifna formen för ett antikiserande skådespel; i *Ion* förekomma inga egentliga körsånger, blott ett kväde, som Ion sjunger till lyran i början på andra akten. Den sista scenen består i att Apollo uppenbarar sig, liksom så ofta i slutet af de grekiska tragedierna; och i hans monolog ljuder för första och sista gången trimetern.

Stagnelius står i metriskt afseende midt emellan Oehlenschläger och A. W. Schlegel. De flesta af scenerna äro skrifna på jambisk blankvers; men koren och korförerskan bruka oftast den tragiska trimetern, och Orfeus, Hermas och Polydora vid flera tillfällen. Slutscenen är likaledes trimeter. Stagnelius har tillägnat sig den lugnt stränga, upphöjdt objektiva ton, som är

förknippad med det för den grekiska tragedien karaktäristiska versslaget, men han har ryggat tillbaka för den tröttande enformighet, som ett konsekvent bruk däraf skulle medföra, och som man icke kan frikänna *Baldur hin Gode* från. Det fanns före *Bacchanterna* blott ett exempel på, att den tragiska trimetern kunde handhafvas med mästerskap på svenska, nämligen *Försoningen* i *Frithiofs saga*. Tegnérs poem var kändt i handskrift redan vid nyåret 1822 och trycktes på våren; men det nionde häftet af Iduna, synes icke ha nått offentligheten förrän i augusti.[1] Det är alltså icke sannolikt, att Stagnelius känt sin föregångare.

Euripides hade i *Bacchantinnorna* behandlat det orgiastiska tumultet i tragediens form; Dionysos uppträdde hos honom på själfva scenen, uppmanande mänaderna att slita sönder kung Pentheus, som bekämpar hans kult och vägrar honom dyrkan. Hos Stagnelius är det i drömmen, som Dionysos uppenbarar sig för korförerskan och hetsar kvinnorna på Orfeus. Parallellen är uppenbar. I Aiskhylos' förlorade tragedi med samma namn var det faktiskt Dionysos, som hämnades på Orfeus för hans ringaktning genom att uppegga kvinnorna till mordet. Stagnelius har sålunda rört sig helt och hållet inom den grekiska tragediens sfär, då han behandlade den saga, som Virgilius och framför allt Ovidius återgifvit episkt, i dramats form. Han såg liksom Aiskhylos i den blodiga händelsen en konflikt mellan olika religiösa riktningar.

I själfva uppbyggnaden spårar man öfverallt de grekiska förebilderna. Orfeus' apostrof till luften, solen och jorden (IV: 241) har många motsvarigheter hos tragöderna; hans undergifna gest inför mänaderna (IV: 270) erinrar om Polyxenes offer i Euripides' *Hekabe*. Backanternas tumult är skildradt med drag från Euripides'

[1] Se ett bref från Tegnér till Adlerbeth af 24 augusti 1822 (Jubelfestupplagan). Enligt bref från Adlerbeth till Tegnér den 10 aug. 1822 (L.U.B.) utkom häftet i midten af juli.

Bacchantinnorna. I öfverensstämmelse med den grekiska skådebanans fordringar sker mordet på Orfeus icke inför åskådarnas ögon, utan berättas af en budbärare. Från en scen i Aiskhylos' *Den fjättrade Prometheus* har Stagnelius hämtat den naturalistiska detaljen, att stynget af en broms väcker raseriet och förvirringen hos den förut fredliga korförerskan (IV: 278). Och själfva den stora afslutningsscenen, då Orfeii skugga uppträder som *deus ex machina,* talande försoning och upphöjd visdom inför de af sorg och skräck nedböjda människorna, ansluter sig omedelbart till den grekiska traditionen.[1] Själfva stoffet hade Stagnelius hämtat framför allt från Ovidius — reminiscenserna från Metamorfoserna äro lika talrika i *Bacchanterna* som i något annat verk af Stagnelius — men han har sträfvat att ge det den anda och form, som han beundrade hos Aiskhylos, Sophokles och Euripides. I det planerade företalet (IV: 349) förklarade han, att den grekiska tragediens form »är den romantiska Tragediens helt och hållet motsatt, ungefär som det enklaste machineri det mest invecklade». Han talade längre fram om »Classikernas enkla, skönt enfärgade, och Romantikernas invecklade, brokiga former». Den enkla renheten har Stagnelius sökt förverkliga, och han har till en viss grad lyckats. Den pittoreska ovidianska fabelvärlden med sina lifliga färgfläckar finnes visserligen kvar, men den har fått en adel och en storhet, som den förut saknat. Vid skådespelets slut heter det, att »ett silfvergrått moln öfverskyggar Teatern». Detta dämpande, klara och milda skimmer har i

[1] Paralleller till hela detta Orfeus' tal kunna uppvisas i mängd; se därom Kommentaren, s. 446. Men det borde där ha tillagts, att Stagnelius säkerligen haft i minnet slutscenen i A. W. Schlegels *Ion,* där Apollo begynner med orden:

Her komm' ich von Olympus wonnelichtem Saal,
Wo mich inmitten ew'gen Musen-Chorgesangs,
Fernher umsäuselt deine Sehnsucht, lieber Sohn.

Den kursiverade raden har Stagnelius ordagrant öfversatt:

Jag kommer från Olympens ljusa glädjesal,
Der lönen re'n jag tillträdt för mitt tålamod.

själfva verket hela tiden legat öfver scenerna, äfven de mest orgiastiska. Det är Orfeus' skugga, som ger sin ädla silfverton åt *Bacchanterna*.

Körerna äro icke heller så ymniga i *Bacchanterna*. Koren uppträder mera handlande än lyriskt reflekterande. Den prisar dalens skönhet (IV: 246) och den förhärligar korförerskans lycka under den backiska sanslösheten (IV: 257); men detta är så godt som de enda rent lyriska partierna. Dionysos besjunger den först på anakreontisk meter (IV: 248), men öfvergår strax till att på sapfiskt versslag berätta om gudens äfventyr med Ariadne, i trogen anslutning till Ovidius. Den vilda backiska hänförelsen tolkas af korförerskan ensam i en dityramb (IV: 256), som erinrar dels om *Samtal* (II: 320) i *Liljor i Saron*, dels om Wallins preludium till sången vid Gustaf III:s statys aftäckande. Det är egentligen blott Orfeus' afskedskväde till lifvet (IV: 270) — föredraget till lyran liksom Ions sång i A. W. Schlegels skådespel — hvilket i stil och stämning anknyter till den vanliga körlyriken, sådan den efterbildats i *Wisbur;* men denna Orfeus' svanesång klingar ut som en lyrisk elegi. Den hör till de svagaste punkterna i tragedien genom sin kraftlösa konventionalism; man tycker sig icke vara så långt borta från Kunserfiguren i *Gunlög*. Det fanns drag af Orfeus hos Kunser; det finnes en sentimental reflex af *Den siste Skalden* i Orfeus. Ett annat ställe, där Stagnelius sjunkit ned på ett lägre plan ur sitt förflutna, är den scen (IV: 258), där korförerskan uppmanar backanterna till mordet.

> Upp, Systrar, upp, att Tempelskändarn slå.
> Som höstens vind från poppeln sliter neder
> Gulbrända löf, afslitom så hans leder!
> Ja, upp till hämd! må Hebri silfverflod
> Förgyllas skönt af Orfei gjutna blod!
>
> Choren.
>
> Ja, upp till hämd! må Hebri silfverflod
> Förgyllas skönt af Orfei gjutna blod!

Det är operastilen med sina mekaniska upprepningar, som här faller in midt i det grekiska sorgespelet.

Men *Bacchanterna* är ett filosofiskt skådespel. Orfeus är för Stagnelius icke blott sångaren, utan den vise, mästaren i kretsen af sina lärjungar. Det var ingen ny och revolutionerande uppfattning af Orfeus. I sexton- och sjuttonhundratalets arbeten öfver filosofiens historia hade Orfeus sin gifna plats. Lärdomsauktoriteter sådana som Cudworth, Mosheim och Brucker voro eniga i att — på ytterst lösa grunder — tillskrifva Orfeus ett slags monoteistisk åskådning. Enligt Bruckers *Historia critica philosophiae*, som ännu vid adertonhundratalets början var ett standardverk för universitetsbildningen, citeradt af Tegnér med stor aktning, skulle Orfeus ha varit anhängare af en emanationslära i ungefär samma stil som den nyplatonska: Gud var före världens skapelse förenad med det oändliga alltet, och ur honom ha utströmmat materien och alla ting, gudar och gudinnor, solar och stjärnor, så att allt som lefver är ett utflöde af Gud. Man ansåg också, att Orfeus förkunnat en treenighetslära: Gud skulle ha uppenbarat sig i trenne former, såsom *consilium*, *lux*, *vita*.

Det låg sålunda ytterst nära till hands för Stagnelius att göra Orfeus till språkrör för sin egen nyplatonska åskådning. I det ögonblick Orfeus vaknar ur sin dröm, hälsar han den gudomliga treenigheten. Stagnelius har konstruerat en annan treenighet än den som brukar tillskrifvas Orfeus: det är luften, solen, jorden, som anropas i *Bacchanterna*. Det närmar sig mera Stagnelii lära om elementerna och om kristendomens esoteriska sida i *Theser*, och det ansluter sig vida bättre till den grekiska tragedistilen; hos både Aiskhylos, Sophokles och Euripides finner man ofta liknande invokationer till ljus, luft, sol och jord, för att icke tala om de s. k. orfiska hymnerna. Och det är tragediens stora stil, dess väldiga kosmiska perspektiv, som Stagnelius velat ge åt Orfeus' förkunnelse (IV: 241):

O hvilken dröm! Jag helsar dig, du blåa
Oändlighet, som hvälfver öfver mig
Din klara rund, af inga stoder buren,
Från morgonens till nedergångens land,
Från Söderns dolda region till Norden!
Jag helsar dig, o sol, hvars underljus
Med gyllne strålar rummets allhet möter,
Som formen väsendet, som ordet tanken
Som menskans urbild Gud! Dig ock min helsning
Du gröna jord, som till ditt modershjerta
Med stilla kärlek sluter lifvets släkt,
Den Högstes barn, hans kroppsliggjorda tankar!
Jag helsar dig, gudomliga Triad!
Än i ditt tempel vandrar jag med fröjd,
Än bland naturens strålande symboler.

Orfeus är alltså för Stagnelius en platonsk filosof före Platon. Herden Timon, som är Orfeus' lärjunge, framställer för sin vän Lycis den visdom, som mästaren skänkt honom (IV: 239):

»Sjelf verlden är en grotta», så han sjöng
Ej länge se'n Apollos höge Son.
»En grotta verlden är, der fallna Nymfer
Sin rodnad dölja för den kyska Sol,
Hvars purpursken bestrålar lifvets dalar.
Från blomsterfält, från nardus-rika lundar,
Från rena himlar, spegelklara haf
De stego ned bland tårar, natt och dimmor,
Och fira tyst försoningens mystér,
Sig badande i skära bäckars vatten.»

Det är fallet ur idévärlden ned i sinnevärlden, som bildar förutsättningen för hela den jordiska existensen — världen är en grotta, det är den berömda liknelsen i sjätte boken af *Staten*. Men den egendomliga bilden, att människosjälarna äro fallna nymfer har Stagnelius hämtat ur Plotinos-lärjungen Porphyrios' skrift *De antro Nympharum*, där Platons grottliknelse kombinerats med Homeros' skildring af hafsnymferna i Kalypsos grotta. Vattnet är den vanliga nyplatonska symbolen för materien.[1]

[1] Då det här visar sig, hur förtrogen Stagnelius är med den nyplatonska symboliken vattnet-materien, och då det med fullkomlig säkerhet låter sig uppvisa,

I allt detta har Stagnelius sålunda knappast gått utöfver den förromantiska uppfattningen af Orfeus; redan i en akademisk afhandling *De Orpheo Graecorum philosopho*, som år 1754 försvarades i Lund af Magnus Sommelius under J. Corylanders presidium, framställdes i anslutning till de förut nämnda auktoriteterna den åsikten, att Orfeus hyllat en treenighetslära och en nyplatonsk, panteistisk emanationsteori. Men Stagnelius går längre; han gör Orfeus icke blott till platoniker före Platon, utan till kristen före Kristus.

I en inspirerad dröm har Orfeus blifvit delaktig af denna uppenbarelse; för Gorgias, den orfiske adepten, berättar han hvad han sett och hört (IV: 242). Han såg hela jorden i ruiner, skogarna aflöfvade, ängarna vissnade, hafvet i uppror mot en öde strand.

> Då höjde sig af bleka nymfers skara,
> Ur haf och skog, ur grottor och ur floder
> En jämmersång: »Den store Pan är död!»

Alla berg upprepade i korus detta jämmerrop; stjärnor och måne voro slocknade, på det svarta himlahvalfvet syntes blott ett blodrödt kors, och andar hördes på nytt klaga: »Den store Pan är död.» — Orfeus vaknade ur sin dvala, men söfdes återigen och drömde vidare. Han kom till underjorden, till Tartarens skräckboningar. Där såg han spiran falla ur Plutos hand, Proserpina blekna till en hamn och alla fasor försvinna, medan en väldig kör ur Tartarus och ur Elysium, ur himmel och helvete, jublade: »Till Orkus kommer den store Pan.» — Orfeus vaknade, men söfdes och drömde för tredje gången. Världen var förvandlad,

i hvilken upplaga Stagnelius studerat Porphyrios — se härom Kommentaren, s. 432 — så ger detta förhållande ett stöd åt den tolkning, jag gifvit af dikten *Idealismen* (II: 177). För Porphyrios liksom för Proklos är vattnet en symbol af själfva födelsen (»födelsens flod»), hvarom se Kommentaren, s. 200; har man till ägnat sig detta uppfattningssätt, så är det helt naturligt att skildra syndafallet i den formen, att blomman-själen stirrar allt djupare ned i vattnet, i stället för att lyfta blicken mot den verkliga solen på idéernas himmel. Jämför diskussionen af *Idealismen*, ofvan s. 389 (noten).

ett bättre släkte bebodde en bättre jord; vid hans sida stod Eurydice:

»Gläds, Orfeus», sade hon: »Vi träffas snart.
Den store Pan har lossat Hades' fångar.»

Det är lätt att se, af hvilka motiv denna sällsamma dröm är uppbyggd, och hvad dess innebörd är.[1] Stagnelius har tagit till utgångspunkt den underligt fantasieggande skepparhistoria, som Plutarchos berättar i sin skrift *De defectu oraculorum;* Plutarchos var som bekant i filosofiskt afseende nyplatoniker, och Stagnelii bekantskap med hans verk är ur denna synpunkt naturlig. Enligt denna historia skulle under en sjöresa den egyptiske styrmannen på skeppet ha blifvit anropad af en röst från en ö, som befallde honom att vid ankomsten till Palodes förkunna, att den store Pan var död. Det rådde fullkomlig vindstilla, då denna röst hördes; alla förskräcktes. Vid ankomsten till det angifna stället rådde ånyo vindstilla; den egyptiske styrmannen ropade från skeppets framstam in öfver land: »Den store Pan är död!» »Så snart han sagt detta, hördes ett stort buller, icke af en, men af många tillsammans, som klagade och jämrade sig.» Det är naturgudomligheterna, som brista ut i sorg öfver gudens död. För Plutarchos är denna händelse ett exempel på hur gudarna själfva dö ut och därigenom en förklaring till oraklernas upphörande.

För en modern läsare ligger det ju synnerligen nära till hands att i naturandarnas klagoskrin höra sorgen öfver den sönderfallande hedendomen: de mytiska gudarnas sista stund har slagit, en ny världsålder har brutit in. Det finns flera dikter, där detta motiv behandlas på ett sätt, som gör ett samband med Plutarchos' berättelse sannolikt. Chateaubriand låter *Les*

[1] Jämför ALBERT NILSSONS analys i Svensk romantik, s. 399—402. Jag kan icke dela hans där uttalade uppfattning, att denna symboliska dröm har något med Novalis' *Hymnen an die Nacht* att göra; icke heller synes mig Stagnelius ha velat särskildt ge »en sinnebild av naturens död och pånyttfödelse».

Martyrs sluta med en vision af den antika världens sammanstörtande: jorden bäfvar, statyerna falla, ett strålande kors lyser på himmelen, och en röst ropar: »Les Dieux s'en vont.» Oehlenschläger i den lyriska dikten *Hakon Jarls Død*, Geijer i *Den siste Skalden* hade likaledes skildrat de gamla gudarnas bortdragande, det sällsamma ögonblick, då hedendomen rymmer fältet för kristendomen. Stagnelius synes ha bevarat något af denna stämning i Orfeus' första dröm, där tempel, slott och städer ligga i ruiner och korset brinner på himmelen. Men motivet har dock hos honom fått en helt annan innebörd därigenom, att han identifierat den store Pan icke med den hedniska gudavärlden, utan med Kristus. Det stora mörker, som betäckte världen, är den plötsliga natt, som enligt evangelisterna inträdde i Kristi dödsstund. Pans nedstigande till Tartaren är Kristi nedstigande till helvetet, där han krossar djäfvulens makt och förkunnar befrielsen för fångarna. Den tredje drömmen är kristendomens världsålder, grundad på Kristi uppståndelse, ty uppståndelsen är det fasta löftet om frälsning från dödens och syndens värld, om ett evigt lif. Orfeus skall återförenas med Eurydice: försoningen och odödligheten äro innehållet i det hemlighetsfulla budskap, som siaren återger.

Orfeus berättar i Stagnelii tragedi icke sin dröm för de thraciske herdarna, för de mera esoteriska lärjungarna. Han meddelar den till Gorgias, hvilken betecknas som adept, en utvald och invigd. Orfeus och Gorgias vandra därefter tillsammans till staden (IV: 246):

O Gorgias, lät oss gå.
Adepterna oss vänta re'n i staden.

Man kan gissa, att Orfeus i kretsen af de invigda, omedelbart före sin död, har framställt den visdom, som drömmen lärt honom. Det har varit hans testamente åt lärjungarna.

Hvad Stagnelius i denna form antydt, är den romantiska spekulationens uppfattning af de eleusinska mysterierna och deras

förhållande till kristendomen. Schelling hade i *Philosophie und Religion* utvecklat, att de läror, som föredrogos inom de grekiska mysterierna, stodo i direkt strid med den offentliga religionen. De innefattade enligt Schelling monoteismen och den filosofiska idealismen, preexistensteorien och syndafallsberättelsen samt den symboliska myten om en dödlig-vorden och lidande Gud. Schelling menade, att den grekiska tragediens höga sedliga skönhet endast kunde förklaras genom dess samband med mysteriereligionen, som var något väsensskildt från den populära polyteismen. Kristendomens uppkomst var enligt Schelling ingenting annat än att den esoteriska, hemliga gudstjänsten trädde fram i dagens ljus.

När Geijer 1811 i Iduna skref om Eddaöfversättningen, gjorde han denna Schellings åskådning till sin. Han förklarade, att religionen existerade hos grekerna; »men den var ej offentlig, den lärdes i Mysterierna, uti hvilka deltagandet i visst afseende var en ålagd pligt; och det vore ej svårt, att ur den kunskap man om dessa Mysterier ännu äger, där framsöka den enda Religionens grundsanningar — spår af en lidande, död och uppstånden Gudomlighet, som kunde gifva anledning till märkvärdiga jemnförelser». Geijer har säkerligen tänkt på Adonismyten, hvilken ju Stagnelius också i *Hösten* (II: 79) parallelliserade med Kristi lidandes historia. Men i *Bacchanterna* har Stagnelius i stället för Adonis gjort Pan till mytisk symbol för kristendomens grundtanke, tydligen under intrycket af Plutarchos' fascinerande berättelse. Detta utbyte var för Stagnelius fullkomligt insignifikant: den romantiska spekulationen inskärpte ju, att alla myter innehöllo samma kärna.

Att Stagnelius lät Orfeus vara den förste förkunnaren af denna den grekiska mysteriereligionens mest esoteriska visdom, är fullkomligt i sin ordning, ty Orfeus gällde redan under antiken som mysteriernas grundläggare. Äfven hos Ovidius finner man honom i denna roll. Allt hvad orfiska eller eleusinska mysterier

hette ställdes i samband med honom; de senare antogos vara instiftade af Orfeus' son Musaios. Palmblad hade i anmärkningarna till sin öfversättning af Aiskhylos' *Den fjettrade Prometheus* (Phosphoros 1811) återgifvit den gängse uppfattningen, då han skref: »Vi tro oss befogade antaga, att det Orphiska Brödraskapets hemliga trosläror stodo i sammanhang med de Eleusinska, och att Aischhylos derifrån tillvunnit sig en del af sina åsigter.» Stagnelius hade sålunda i sitt skådespel skildrat själfva födelseögonblicket för de eleusinska mysterierna: vi stå vid begynnelsepunkten för den heliga tradition, som sträcker sig genom hela den grekiska kulturen, som förgrenar sig i tragödernas höga sedliga uppfattning och i Platons filosofi för att slutligen träda fram i ljuset med kristendomen. I Orfeus' dröm, berättad för Gorgias, gryr den gudomliga sanningens ljus. Han är en af de mytiska heroer, som lagt grunden till den mänskliga kulturen och de eviga idéerna. Den grekiska tragediens form har sålunda Stagnelius brukat till att förhärliga skaparen af den anda, som ger tragödernas verk deras adel.

Men genom att utföra denna tankegång, genom att vända tillbaka till Schellings och Geijers åskådning har Stagnelius öfvervunnit den extrema kristendomsuppfattningen från *Liljor i Sarons* period. Den nyomvände spiritualisten, beundraren af Chateaubriand, den asketiske bekämparen af lidelser och begär hade drifvits att se hedendom och kristendom som oförenliga motsatser, som eviga dödsfiender. Antikens glada och lättsinniga gudar måste drifvas på flykten, innan Jesus kunde bestiga sin tron. I *Bacchanterna* har Stagnelius återvändt till den föreställningen, att hedendom och kristendom i sina renaste och ädlaste former äro identiska. Han har uttryckt denna öfvertygelse ännu på ett annat sätt än genom att låta Orfeus förkunna Pans död, nedstigande till underjorden och uppståndelse. Vida konkretare inskärpes det genom själfva Orfeusgestalten. Orfeus, omgifven af sina fridfulla och fromma lärjungar, misskänd, hatad

och förföljd af fanatiska trosbekännare, plågad till döds, och slutligen uppenbarad i himmelskt majestät för lärjungarna, i snöhvit dräkt och med palm i handen, kärleksfullt förlåtande själfva sin förrädare — det är ju ingenting annat än Jesus Kristus. »Förlåt dem, ty de veta icke hvad de göra» — bibelordet uttrycker Orfeus' syn på sina plågoandar. Den mytiska motsvarighet till Kristi lidandes historia, som Geijer fann i berättelsen om Adonis, har Stagnelius funnit i den välkända sagan om Orfeus' död; han har blott behöft att starkare betona förhållandet till lärjungarna, tränga Eurydice i bakgrunden och framhäfva tålamodet och den förlåtande barmhärtigheten hos siaren, för att parallellen skulle ligga i öppen dag.

Redan vid roten till den grekiska odlingens vårdträd finner Stagnelius sålunda det sinnelag och den lära, som vi förbinda med kristendomens namn. Och Orfeus känner sig ingalunda stå i oförenlig motsats till den esoteriska grekiska religionen. De förbittrade och upphetsade backanterna hysa en sådan villfarelse, men siaren själf bestrider den. Han erkänner både Zeus, Apollon och Dionysos. Stagnelius har på denna punkt följt den häfdvunna uppfattningen af Orfeus' teologi; Brucker menade, att Orfeus lärde: »Hos Deos colendos esse, quia ad summum Deum latentem, invisibilem et cognitu impossibilem humana natura pertingere non potest.» För Stagnelii Orfeus äro alla gudarna blott olika namn på den ende sanne guden, och han förklarar sig villig att med offer och sång fira hans altare.

Det är en annan åskådning än den som Stagnelius hyllat, när han diktade *Elegi* (II: 209) och utropade, att Venus måste fly,

> fly den falska Solgud,
> Som harpan slår i Pindens lagerskogar
> Och han, som klädd i panterhuden, flätar
> En krans af drufvor åt de långa håren,
> Fly måste diktens alla Gudamakter,
> Mångfalden för det Eviga, det Ena.

Det är icke den enda punkt, där Stagnelii mening förändrats. I *Bacchanterna* kommer det också fram en ny syn på den metafysiska kunskapens betydelse och värde. Man kan icke direkt säga, att Stagnelii filosofiska världsbild har omdanats; i sina grunddrag är det densamma, den är platonsk. Men den föredrages med en nyans af skepsis, som man icke tidigare funnit hos Stagnelius. Den står icke i medelpunkten af intresset, och den har simplifierats och renats.

För att förstå detta, behöfver man blott genomläsa den monolog, hvarmed Orfeus hälsar lifvet, då han vaknar upp ur sin dröm (IV: 241). Det fanns en tid, då Stagnelius svärmat om de eleusinska mysteriernas hemliga visdom — Almquist har bevarat minnet däraf —, det fanns en tid, då han grubblat öfver den dialektiska process, hvarigenom världen blifvit till, då han afslöjat det tredubbla syndafallet och elementernas syzygier. Han kunde aldrig ha fått ett mera osökt, ett lämpligare tillfälle att utveckla all denna förborgade sanning än här, där han för in på scenen de eleusinska mysteriernas hemlighetsfulle stiftare, där han fortsätter med att låta honom undervisa lärjungen inför våra ögon. Med större auktoritet och mera poetisk verkan kunde den teosofiska spekulationens uppenbarelser icke ha framlagts. Men man finner icke något dylikt i *Bacchanterna*. Orfeus' treenighetslära har inga af de dunkla och sällsamma perspektiven från *Elementerna* eller *Theser;* det är en apostrof till luften, solen och jorden, som är inspirerad ur Sophokles och Aiskhylos. Tragödernas klara, rena klassicism har segrat öfver den romantiska mystiken. Orfeus talar om »naturens strålande symboler», men han gör intet försök att spetsfundigt tolka denna symbolik. Hans platonism har enkla och fasta konturer: världen är en grotta, bebodd af fallna nymfer. Hans kristendom har inga spekulativa afgrunder: dess kärna är att guden har besegrat dödens makt och lofvat människorna försoning och odödlighet.

Allt detta betyder, att Stagnelius förlorat mycket af sin tro på spekulationens sanningshalt. Orfeus bekänner det i klara ord:

O, höga Vishet! ingen yngling söker
Sin barndoms brud, sin drömda älskarinna,
I lifvets hvimmel, i de höga städer,
Vid kölbefarna floders rand, i trängseln
Vid skådespelen, lika ömt och troget,
Som, djupt i skogars natt, kring berg och dalar,
Jag sökte dig. Omsider trodde jag
Min längtan uppfylld och med strängars ljud,
Med hymners röst jag prisade min sällhet.
Lik ynglingen jag af en molngestalt,
Blott senare än han mig gäckad finner.
En dröm har upplöst lifvets rosendröm
Och flyttat bort i vid omätlighet
Det sälla mål, som re'n jag ansåg hunnet.
En skugga jorden är, ett spöke solen.
En mörk tenarisk dunst, en Stygisk dimma,
En rök är allt hvad vi som vakne tänka.
Blott sofvande, blott då, när kroppens boja
Af dvalans hand symboliskt redan lossas,
Upplysas vi, o sanning! af ditt ljus,
Och i en ny, en skönare natur
Med häpnad bo. O, drömde jag ännu!
Jag såge då, jag visste mycket mera.

Hvad som här kommer till uttryck är icke någon platonskt färgad öfvertygelse om sinnevärldens bedräglighet, ty Orfeus hade långt förut bekänt sig till den platonska världsbilden; herden Timon refererade i ett föregående uppträde mästarens lära, att världen var en grotta. Nej, den nya erfarenhet, som Orfeus gjort, är, att den vishet, som han eftersträfvat och funnit, är en väsenlös rök. Drömmen innehåller djupare sanningar än tanken. Reflexionen kan icke leda oss till det rena varat.[1]

[1] SCHÜCK synes (Hufvuddragen af Sveriges litteratur, III: 84), om jag fattat honom rätt, mena, att dessa Orfeus' ord äro en återklang af Astolfs stora monolog i begynnelsen på Lycksalighetens ö (»O! gåfves det en trolldom» o. s. v.). Likheten är omisskännlig, men är mera verbal än på djupet gående; i hvarje fall bör det ihågkommas, att *Bacchanterna* publicerades 1822, första afdelningen af Atterboms sagospel 1824.

Man kan icke undgå att i detta lofprisande af drömsynerna, af den intensiva salighet de skänka, finna en reflex af de narkotiska njutningar, som Stagnelius vid slutet af sitt lif uppges ha varit hemfallen åt. Det finnes, såsom förut är visadt, mera än ett ställe i *Bacchanterna*, som man skulle vara frestad att sätta i samband med opiedrömmarna. Det är som om dessa intensiva, öfverväldigande psykiska upplefvelser hos Orfeus hade skakat tilltron till det vakna lifvets realitet. Men det finnes också något annat och sundare i Orfeus' skepsis. Han har förlorat öfvertron på systemen och doktrinerna, på de skiftande åskådningarnas skiljemärken och gränslinjer. Kan det sanna och gudomliga icke uppfattas i adekvata former, så är differensen mellan de olika symbolerna icke väsentlig. Orfeus' tillmötesgående mot backanterna, då han förklarar sig villig att tillbedja hvilken som helst af gudarna, ja, Dionysos själf, är hvarken svaghet eller feghet. Det är en human vidsyn, som utgör en konsekvens af hans skepsis. Hvad som låter som liknöjd ringaktning, är i grunden hög visdom. Fanatismens småaktiga trätor ligga långt under den rymd, där Orfeus vistas efter att ha genomskådat lifvets skuggspel:

> Tron mig. En Gud blott gifves. Han må kallad bli
> Apollon, Dionysos, Egids-skakarn Zeus.
> Om maktens vigg han slungar från Olympens thron,
> Admeti hjordar vaktar på Thessaliens fält,
> Omdansas af Satyrer vid cymbalers klang,
> Han alltid är den ende sanne Guden dock.

Det väsentliga i Orfeus' förkunnelse, det som han i förklarad gestalt inskärper hos de församlade lärjungarna, är ingen metafysisk visdom. Det är en praktisk. Det är intet religiöst trossystem. Man kan icke pressa fram en skymt af konfession, vare sig hednisk eller kristen, ur de stora och högtidliga ord, hvarmed tragedien klingar ut. Allt som är doktrin och ritual är Orfeus likgiltigt:

O, mina barn! ej hundra offertjurars blod,
Trollformler och mystèrer, helga vågors bad
Borttvätta själens smitta.

Med de orden är man inne vid den mänskliga kärnan i *Bacchanterna*, dess rent psykologiska innehåll. Tyngdpunkten har för Stagnelius förskjutit sig från spekulationens område till det moraliska lifvet. Det mysterium, som diktaren velat utgrunda, är lefnadskonstens, det rätta handlandets.

*

Den ende forskare, som förstått *Bacchanterna*, som uppfattat det personliga problem, hvaröfver tragedien är diktad, som urskilt dess sammanhang med Stagnelii Kalmarvistelse, är VILHELM ANDERSEN; i sitt verk *Bacchustoget i Norden* (s. 240—242) har han med den förening af fantasi, sensibilitet och skarpsinne, som är honom egen, kastat fram några lätta häntydningar, som träffa det rätta, ehuru de hvila på en mycket smal bas af empiriska fakta och icke utförts så långt, att skådespelets hela innebörd ligger i dagen. Det är med stor tillfredsställelse, som jag på denna punkt finner mig i viss mån förekommen af en vetenskapsman, hvars metodiska uppslag, långt ifrån tillgodogjorda af den moderna litteraturforskningen, för mig varit af stor betydelse.

Skådespelet börjar med ett samtal mellan herdarna Lycis och Timon. De thraciska herdarna erinra om hjältarna i Gessners pastoraler; den ene af dem gläder sig barnsligt åt ett purpurband, som Amaryllis flätat kring hans hatt. Men de äro icke hvarandra lika. Timon är en orfisk svärmare. När han med pastoral oskuld erbjuder sig att föra kyssar mellan Lycis och Amaryllis, utbrister Lycis:

Du, Timon, skulle kyssa
En jordisk flickas läppar! Aftonrådnan

Och stjernorne på nattens dunkla fäste,
Tvinsjuke svärmare! mot dem allena
Du sträcker famnen med oändlig trånad.
Se'n Orfeus kom från underjorden åter,
Se'n med sin lyras jemmerfulla toner
Han ömt bevekte stenar och cypresser,
Allt sedan är du sjelf en sten, ett träd,
Döf, känslolös för allt, blott ej för lyran.

Timon erkänner, att Lycis skildrat honom riktigt:

Jag tillstår gerna. Mäktigt har mig fattat
Den stora Siarns ande. Blott i drömmar
Förrinner dagen och i syner natten.

Vid Orfeus' sång känner han minnet af fosterlandet, af preexistensen vakna i sitt bröst. Gripen lyssnar han till den läran, att världen är en grotta, bebodd af fallna nymfer.

Lycis bekänner lika öppenhjärtigt, att allt det orfiska lämnar honom oberörd:

Hvar har sin smak. För min del kan jag ej
Den stränge lida, älskar mer de glada
Bacchanterna med sina tyrsus-stafvar,
Sin Evoësång, sin blomsterkrönta phallus.

Från första stunden stå sålunda mot hvarandra de fientliga makter, hvilkas envige är tragediens ämne. Man kan ge dem vida konkretare namn än det orfiska och det dionysiska. Timon är Stagnelius själf under den teosofiska Stockholmsperioden. Hans lif är grubbel och längtan efter stjärnorna, drömmar om dagen och syner om natten, vaknande minnen från förut-tillvaron och djup vördnad för de stora siarna och deras hemligheter. Lycis åter är den Stagnelius, som vi lärt känna under Kalmarvistelsen, oemotståndligt dragen af Backustågets glada yra.

De första scenerna ge oss i lugna, dämpade anslag det motiv, som går genom hela skådespelet och slutligen stegras till en bedöfvande dissonans. Lycis och Timon ingripa icke i handlingen, de endast återspegla konflikten i sina fredliga och

försonliga samtal. När tragedien hunnit till sin midtpunkt, när backanterna redan störtat bort för att sätta sina blodiga planer i verket, hör man åter deras förtroliga röster, stillsamt öfvervägande; Lycis talar (IV: 258):

> Ja! du har rätt. Vi gå på skilda vägar
> Till samma mål. Vi söka begge sällhet.
> Hvem af oss hinner dock väl säkrast målet?
> Du tittar i en ändlös himmel opp.
> Bland rosor dröjer jag i dalens skuggor.

Det är en mästerlig komposition: den lugna reflexionen ger kommentaren till de upprörda och förvirrade uppträden, som fylla skådebanan. Lycis och Timon möta emellertid den gamle herden Palemon. I Virgilius' tredje eklog bäres detta namn af den herde, som är domare i sångtäflingen mellan Menalkas och Dametas. När Stagnelius diktade *De täflande Skalderna* (I: 192), lånade han namnet Menalkas, nu lånar han namnet Palemon. I själfva verket beteckna Lycis och Timon samma principer som Menalkas och Moschus i ungdomspoemet; de täfla visserligen icke i sång, men i visdom, och Palemon är stridsdomaren, liksom den thessaliske konungen i poemet. Lycis och Timon förklara sig båda vara svärmare, men deras svärmeri är af olika natur. Lycis svärmar för en flicka, Timon för sanningen. Palemon ger ingendera af dem priset.

> Jag vet det väl. Vår Timon söker sanning.
> Men hören, mina barn, ett välment ord.
> Ej lustan, af hvad namn hon vara må,
> Begär till sanning, till en flickas kyssar,
> Förmår att lugn åt menskoanden ge.
> Blott nyttans värf ger lifvet rätt sin hållning.
> Så länge vi på denna jorden bo,
> Elysiens rosor och Olympens ljus
> Med dårlig ifver må vi ej begära.
> Om almens stam vinrankan flätas bör,
> Och silfverull och mjölk af hjorden samlas.

Palemon företräder sålunda en rationell och utilitär åskådning gentemot både den spekulativa teosofien och den dio-

nysiska njutningsfilosofien. Han är en representant för det nyktra och torra sjuttonhundratalet. Det är som om man hörde Nils von Rosensteins eller kanske ännu hellre biskop Stagnelius' röst; den gamle prelaten hade, »den dyra försoningsläran» åsido, mest sinne för lifvets påtagliga realiteter. Ingenstädes är man Kalmarmiljön närmare än i denna vänskapliga diskussion mellan herdarna; Vilhelm Andersen har riktigt påpekat, att Lycis' replik (»Jag för en flicka mina rökverk tänder») har sin motsvarighet i en poetisk biljett, som Stagnelius riktade till sin vän N. H. Wimmerstedt (II: 243): »Kom att för vår Fröja — Tända dina rökverk, kom och följ med oss!» Det är maningen att sluta sig till Dionysoståget.

Motsättningen mellan herdarna stegras till öppen konflikt mellan Orfeus och adepterna å ena sidan, backanterna å den andra. Tragedien har icke kunnat ge en lika åskådlig och dramatisk bild af den orfiska gruppen som af den dionysiska. Orfeus' monolog tolkar drömmens saligheter, den fridfulla inåtvända andan hos dem, som ägnat sig åt tanken och aningen. Samtalet mellan Orfeus och Gorgias (IV: 242) är fullt af from andakt. Gorgias uttrycker lärjungens djupa vördnad inför mästaren. För honom är Orfeus mera än en människa: Orfeus' kropp vandrar visserligen kring på jorden, men själen dväljes redan i gudarnas land. När Orfeus berättar sina gudaingifna drömmar, lyssnar han med en stilla hänförelse, som till slut löser sig i utropet:

> Hur underbart! O finge jag i lifvet
> En blick dock smyga bakom Isis-slöjan!

Det är det begär att se mysterierna afslöjade, som Stagnelius en gång tolkat i en sonnett, då han skref att själen »Vill himlens förlåt lyftad se af döden — Och Isisslöjan falla, väfd af tingen». Adepternas sammankomster äro fyllda af stilla beskådan. Sinneslifvets retelser äro dem likgiltiga; yttervärlden existerar ej.

Så snart Orfeus och Gorgias lämnat skådebanan, störtar backanternas kor in. De gudar, som de tillbe, äro icke symboler af det eviga, oändliga och ovetbara. Zeus' kärlek till Ganymedes, till Leda, Europa och Danaë, Apollo och Diana, hela den brokiga Olympen är ämnet för deras sång. Men högst ljuder hymnen till Dionysos' ära. Koren berättar (IV: 249) Ariadnes öde: med skam flydd ur sin faders borg, öfvergifven af den trolöse Theseus, sitter hon skymfad och värnlös på Dias strand, färdig att störta sig i vågorna, då Dionysos uppenbarar sig för henne och tar henne i sitt skydd, genom ett under bevisande sin gudomliga makt. Dionysos är den mäktige och barmhärtige räddaren ur lifvets nöd:

Hell dig, Bacchus! arma förskjutna hjertan
I förtviflans rysliga stund Du räddar.
Brusen, viner! Kärlekens plågor stillar
Bacchus allena.

Det är, i den antika mytologiens symbolspråk, samma evangelium, som Stagnelius gaf Bellmansk form i sitt impromtu till öfverste Kock om »lifvets qväljande bekymmer».

Men Backus är i förbund med Venus. Korförerskan hänryckes af gudens makt, och namnlös salighet öfverskyggar henne. Aldrig har Stagnelius skildrat alla sinnens yra, kulminerande i den erotiska extasen, med en så orgiastisk vildhet som i korförerskans dityramb.

Re'n fattas af Guden
Den längtande Bruden.
O, hörden I ljuden
Af brölloppsmusiken,
O, sågen I Faunernas vingade dans?
Till okända riken
Jag föres af Guden —
Till heliga fjällar
Der rosiga qvällar
Neddroppa sin balsam vid stjernornas glans,
Jag föres, vid Faunernas vingade dans.
Hvad mäktar mot Guden

Den skälfvande Bruden?
I glimmande skruden
Hon sitter försagd.
I kyliga grottor,
Der bäckar förfriska,
Der vårvindar hviska,
Han ömt henne leder
Från gullvagnen neder
Och aflar med Bruden en jättelik bragd.
Ack! phallus mig bränner,
Ack! tyrsen mig rör.
Mig sjelf jag ej känner.
Jag dör! Jag dör!

(Hon nedfaller till jorden under konvulsioner.)

Sålunda stå den himmelska och den jordiska yran som renodlade kontraster gentemot hvarandra. Men korförerskan är full af förbittring mot Orfeus och hans adepter. I drömmen har hon haft en uppenbarelse af Dionysos. Guden är vredgad:

Mitt välde likväl trotsas och den väg jag fann
Till menskoslägtets frälsning blir för evigt stängd.

Orfeus predikar en salighetsväg, som Dionysos föraktar:

En väg till Orkus åt Deukalions barn han lär,
Sjelfskapta smärtors gamla, länge kända väg.
Ej klingar från hans gyllne strängar vinets lof,
Ej helig kvinnokärleks, ej sällskaplig fröjds.
I skogars djup, tartariskt vilda öknars famn,
Der inga Fauner dansa, inga nymfer le,
Lärjungar, grymt bedragna, ledas af hans röst.
Ej sådan var den bana, som, till ljusets verld,
Min nåd och vishet föreskrifvit Pyrrhas ätt.
Af glädjens rosor jag den tätt omblomstras lät,
I hundraårig vinref Gudars nektar gjöt
Och glada Bassarider bjöd i orgisk dans
Och festlig sång förkunna himlarnes mystèr.

Eldade af detta hat, besluta backanterna Orfeus' död. Ingenting kan rädda honom: Hermas vägrar till en början att uppge hans gömställe, men Polydora, som är med bland bassariderna, köper hemligheten af Hermas mot en bröllopsnatt — det är ett typiskt

Stagnelianskt motiv, välkändt redan från *Gunlög*. Den trollkraft, som bor i lyran, blidkar ett ögonblick de rasande, och det ser ut som om Orfeus' milda lugn skulle tämja dem. Men en broms stinger korförerskans bröst, och hon springer upp i fullt raseri, slungande sin tyrs mot siarens panna.

Råder det alltså en evig fiendskap mellan Orfeus och Dionysos? Det ser så ut; men vid närmare granskning visar sig denna fiendskap bero på ett missförstånd. Den Dionysos, som predikat hat och krig för korförerskan i drömmen, måste ha varit en bedräglig gyckelbild; hon har somnat in i en grotta, som är helgad åt underjorden (IV: 240):

> Från Acherons papaverkrönta flod
> I hvalfvet smyga fruktansvärda dunster
> Försåtligt opp, och sällsamt bleka skuggor
> Församla sig omkring den häpna gästen.

Det var ingen äkta inspiration, som hon där insupit; hon har blifvit vilseledd af de mörka makter, som längre fram skickade den stingande bromsen (»ett odjur, från Tartaren sändt»). Dionysos är ingen fiende till Orfeus, ty Orfeus är ingen fiende till Dionysos. När backanterna omringat honom, försäkrar han (IV: 272):

> I helga kvinnor! hvarför så förfölja mig?
> Vi dyrka samma Gudom, blott med skilda namn.
> Jag äfven tillber denna milda öfvermakt
> Som ljuft i rankans drufvor kokar purpurmust,
> Att trösta sorgsna hjertan, lindra sjukas qval.

När backanterna besvara hans ord om den ende sanne guden med den plumpa satsen: »Du ljuger. Dionysos heter verldens Gud», så är Orfeus färdig att erkänna äfven detta:

> Lät vara. Till hans altar skyndar jag ock nu,
> Att honom tillbe gladt med offerblod och sång.

Korförerskan börjar mordet i det ögonblick, då Orfeus skulle ha fullbordat sitt offer med att vid harpans toner stämma upp en hymn till Dionysos' ära.

All denna milda försonlighet är för visso ingen feg eftergift. Det är skepsis och ringaktning i siarens »Lät vara». Han befinner sig på en höjd öfver all polemik. Men att hans hyllning åt Dionysos är fullt och djupt allvar, det bekräftas af själfva hans förklarade skugga. Visserligen nämner han ingen gudom där — hans ord innehålla ingenting om doktriner och ritualer — men han vänder sig till den Dionysosdyrkande, kvinnoälskande Lycis, full af mild uppmuntran:

> Gack, Lycis! lycklig blif vid Amaryllis' bröst.
> Med fröjd Olympens Gudar stoftets ömhet se,
> Och liksom här, på dunkel, sol-omkransad jord,
> I andars verld ock kärlek enda budet är.

Han är sålunda ingen fiende till »helig kvinnokärlek», »sällskaplig fröjd»; han tvingar ingen att gå »själfskapta smärtors väg».

Bacchanterna vänder sig sålunda mot de ytterligt gående tendenserna. Det är därför tragedien fått undertiteln *Fanatismen*. De försåtliga dunsterna i grottan, där korförerskan valde sitt läger, bromsen med »den infernska gadden» äro symboler af detta mörka och förvirrade själstillstånd. Stagnelius predikar en tolerans, en vidhjärtad humanism, som låter allt mänskligt komma till sin rätt. Lycis, dionysikern, har försäkrat Timon, orfikern, att man säkrare når sällheten genom att som fjäriln dröja vid rosens barm än genom att som örnen söka stiga till den ouppnåeliga solen. Timon svarar honom med resignerad underkastelse:

> Sannt, bästa vän! men ingen vandra kan
> En annan ban än den naturen bjudit.
> Hvart skapadt väsen fått sitt element.
> I vågor bor den silfverklädda fisken.
> I himlars afgrund gladan sig fördjupar.
> Ej Svanen i Meanders krökta flod
> Bevekas kan att kuttra dufvans ömhet,
> Ej dufvan svanens trånad sjunga kan.
> Allt i sin art är godt, men utom den
> All sanning och betydelse det mister.

Det är en ny, realistisk visdom. Människonaturen är af skiftande slag; det finns ingen allmängiltig, evig sanning. Det är förgäfves, som en människa försöker omskapa sitt eget jag, tvinga sig till en hållning, som strider mot hennes innersta instinkter.

Denna Timons replik är i psykologiskt afseende själfva nyckeln till *Bacchanterna*. Tragedien är frukten af Stagnelii mogna självkännedom, af hans kritik och resignation. Han har insett, att han aldrig kan förverkliga det asketiska idealet från *Liljor i Saron*. Han har förstått, att ingen spekulativ hänförelse, ingen platonsk idélära kan döda det intensiva njutningsbegär, som är nerven i hans varelse. Han har gifvit sina instinkter deras frihet tillbaka, efter alla de fruktlösa och smärtsamma försöken att hålla dem fångna.

Men själf har han varit både Lycis och Timon. Det orfiska och det dionysiska hålla hvarandra i jämvikt i hans eget bröst. Han vill sträcka famnen mot stjärnorna i oändlig trånad, men han vill också ropa Evoë bland tyrsusstafvarna och phallussymbolerna. Han hade en gång diktat *De täflande skalderna* om Menalkas och Moschus; den gången gaf han efter lång tvekan Moschus priset. Sedan kom den period, då han förnekade Moschus och diktade *Martyrerna*. Nu är han återigen tillbaka vid jämviktstillståndet; men ljuset öfver hans värld är ett annat. Orfeus hälsar med godhet både Lycis och Timon, men Timon står hans hjärta närmare. Det silfvergrå molnet ger en nyans af overklighet och resignation åt själfva glädjen.

Den fanatism, som Stagnelius utdömer, är icke en yttre makt, som han erfarit. Det är i stället en tendens i hans eget inre. *Bacchanterna* är från början till slut en objektivering af hans egna själsstrider. Genom en sällsam fantasiens logik ha rollerna kastats om: det backantiska raseriet symboliserar den ytterligtgående asketiska världsfientligheten. Det var icke i sin egenskap af hednisk epikuré, som Stagnelius varit fanatiker. *Bacchanterna* är Stagnelii egen kritik af *Martyrerna*. I själfva

verket tog han upp en symbol, som redan fanns i den kristna tragedien. När Perpetua framställt sin paradoxala kristna bekännelse, tillropar brodern Aulus henne (II: 394):

> Vansinniga! hör upp med detta språk!
> Tag sansen åter, rasande Bacchant,
> Förförda drömmerska, ur slumren vakna!

Och hennes fader Albanus brukar samma bild i fängelsescenen (II: 404):

> O, vänd i tid, sömnvandrerska, tillbaka
> Från afgrundsdjupet, på hvars rand du leker
> Ursinniga Mänad!

Det är mera än en tillfällighet, att hela den stämningsserie, som korförerskan genomlöper under sin dionysiska andakt (IV: 256), är en trogen upprepning af Perpetuas kristna extas i fängelset (II: 406—407). Den plastiska objektivitet, den fullkomliga frihet från alla lyriska känsloutgjutelser, som utmärker *Bacchanterna*, hänger samman med denna djärfva omkastning, som ställt diktaren på långt afstånd från sitt stoff. Det finnes icke en enda rad i tragedien, som är en ren bikt. Det finnes ingen person, som tolkar Stagnelii subjektiva känsloläge. Och likväl är verket i sin helhet ingenting annat än en projektion af hans innersta. Denna förening af djup förtegenhet och genialisk öppenhjärtighet ger *Bacchanterna* prägeln af klassisk storhet, af sträng och ren stil.

Men detta intryck skulle skalden aldrig ha nått, om icke det genom hela hans tragedi ginge en fläkt af sedlig skönhet, af luttrad och ädel mänsklighet.

Det kan tyckas, som om *Bacchanterna* närmast betydde en moralisk kapitulation. Den asketiske idealisten ger upp kampen. Sinnenas yra, den medvetslösa dvalan, den högtflygande trånaden — alla de olika former, hvari lifvets gåfva kan mottagas, stå sida vid sida, omfattade med samma vida sympati. Men det finnes dock i tragedien ett etiskt patos, och Orfeus är bäraren däraf.

Det ligger i den allt förstående och allt förlåtande mildhet, som omger hela gestalten. Han betraktar backanternas förföljelser med upphöjd sinnesro. Redan från första början vet han, att faran ständigt sväfvar öfver hans hufvud (IV: 246). Men han talar med Gorgias om de stora frågorna så lugnt, som om aldrig en ond aning stört honom. Han flyr för sitt lif, när backanterna efterspana honom, han bönfaller Hermas och Palemon om hjälp, men i det ögonblick då den rasande skaran står ansikte mot ansikte med honom, sviktar han icke. Fast och stilla träder han dem till mötes:

O Tempeljungfrur! hvadan denna grymma storm?
Hvad är er afsigt? att förkrossa mig? Välan!
Här står jag färdig att för edra glafvar dö.
En bön mig dock beviljen. Innan lifvet än
Med blodets strömmar flutit ur mitt hjerta bort,
Förunnen mig att denna lyras strängar slå
Och sista sången höja, följd af deras ljud.
Ty likasom det anstår hjelten att i kamp
Bland pilregn, svärdens blixtar, brak af sköldar dö,
Så höfs ock Skalden falla under klang och sång.

Det hvilar ett serent majestät öfver Orfeus' död. I hans sista sång finnes ingen veklig klagan, ingen jämmer öfver det olycksöde, som träffat honom. Dess grundton är ödmjuk resignation inför det nödvändiga:

Som för vindarnes våld ett moln försvinner,
Som i klingande bäck en våg förrinner,
Likså menniskans dagar
Rastlöst ila sin kos.
Om i Sidons kristall din nektar sjuder,
Om du purpurbeklädd en verldsdel bjuder,
Dock för skickelsens lagar
Faller ditt lif som en ros.

Behärskningen är så sträng, att Orfeus' afskedskväde till lifvet nästan blifvit nyktert och torrt. Men i de ord, hvarmed Orfeus' skugga afslutar tragedien, sväller den lugna fasta tonen till mäktigt gripande patos.

Orfeus' ståndaktiga mod är heroiskt. Det är en kristen dygd han företräder, men han har äfven andra föredömen än den lidande Frälsaren. Man märker öfverallt, att Stagnelius umgåtts med den hedniska filosofiens störste mästare, när han diktade *Bacchanterna*. Sokrates och Platon ha närt den stämning, hvarur tragedien skapats.

Hvad Stagnelius förut tillägnat sig ur Platon, var läran om idévärlden och fallet, och föga mera. Men *Bacchanterna* visar en vida djupare förtrogenhet med filosofens skrifter. Framför allt har han studerat *Phaidon* och *Staten;* det finnes flera ställen, som förråda det. Den bild, som Simmias brukar i Phaidon, då han jämför kroppen med lyran och själen med harmonien, återvänder i *Bacchanterna;* och uppgiften i *Staten*, att Orfeus' själ efter döden valt att bo i gestalten af en svan, har tydligt influerat Stagnelius. Men *Phaidon* är dramat om Sokrates i fängelset före sin död. Under djupsinniga samtal och muntert skämt med sina lärjungar väntar mästaren, att den brutala och meningslösa dödsdomen skall gå i uppfyllelse. Med upphöjd ringaktning betraktar han den moraliska förvirring, hvars offer han skall blifva. Och hvad han har att säga dem, som troget lyssna till hans ord, är framför allt den enkla sanningen, att filosofien är konsten att dö. Hela Sokrates' manliga väsen ligger i hans lära om dödsberedskapen som det högsta kriteriet på sann visdom. Den vise och den dåraktige dö icke på samma sätt. »Den sedliga och förnuftiga själen följer nu villigt med till Hades och är icke okunnig om eller oförberedd på sitt närvarande tillstånd. Men den själ, som begärligt hänger fast vid kroppen, drifves en lång tid af längtan och trängtan efter kroppen och den synliga världen och kan först efter mycken motsträfvighet och många lidanden, med svårighet och med användande af våld föras bort af den demon, som har detta sig ålagdt.»

Den lydnad för själaledsagaren Hermes, som Sokrates talar om, det är just hvad Orfeus' skugga fordrar af de församlade

lärjungarna, inför hvilka han uppenbarar sig. All hans visdom, alla budorden, lagen och evangeliet äro sammanträngda i detta enda kraf.

> O, mina barn! ej hundra offertjurars blod
> Trollformler och mystèrer, helga vågors bad
> Borttvätta själens smitta. Lydnad blott för den,
> Som öppnar och som sluter Orki kopparport,
> Staf-bärarn Hermes, Majas vingbeklädde son.

Det är den sanna mysterievisdomen, enkel och klar. Platon hade i *Phaidon* förnyat den lära, som han trodde vara Orfeus': »Och derför synas mig de fräjdade stiftarna af våra mysterier icke vara att förakta. De hafva på sitt hemlighetsfulla sätt tillkännagifvit, att hvar och en, som oren och oinvigd går till Hades, skall ligga i smutsen, men att den, som kommer dit renad och invigd, skall lefva tillsammans med gudar.»

I *Staten* hade Platon med förakt talat om de Orfeus' lärjungar, som trodde sig med offer, besvärjelser, storartade fester och trolldomskonster kunna rena själen från begångna brott. Det är sinnelagets renhet, som det kommer an på, och intet annat. När Stagnelius låter Orfeus varna mot offertjurars blod, mot trollformler och mystèrer, helga vågors bad, hvilka i sig själfva äro otillräckliga för själens frälsning, tänker han för visso på många ting, som han förut hållit heliga. Han har kanske tänkt icke blott på de teosofiska visdomsformlerna och de spekulativa syllogismerna; måhända har han också innefattat trosartiklar och ceremonier, dem han förut vördat. Icke ens »helga vågors bad» gör själen ren. Blott den resignation, den dödsberedskap, som till sitt väsen är tålamod och tapperhet.

Hvarför är det den enda stora dygden? Därför att det är den sanna idealismen, det enda säkra kriteriet på att själen blifvit mogen och ren, att den genomskådat sinnelifvets väsenlöshet. Hvad är tron på idéerna, på de teoretiska sanningarna, om själen med bäfvan klamrar sig fast vid det jordiska, fegt klagande öfver smärtan och döden? Men den som utan fruktan

möter döden i mild fromhet, som Orfeus och Sokrates, som Kristus själf, han är mogen och värdig, hvad än hans tro och bekännelse må vara, han må lyssna till siarens sång som Timon eller till Evoëropen som Lycis. Ty har han icke i handling öfvervunnit sinnelifvets retelser, när han står färdig att kasta dem bort?

Det är betecknande för Stagnelii utveckling, att han, som börjat med att tillägna sig den platonska metafysiken, ändar med att anamma den platonska etiken. Begynnelsen af *Bacchanterna* står ännu i den teoretiska filosofiens tecken, men slutet i den praktiska filosofiens. Han har vuxit och klarnat. Han har insett, att det icke är doktriner och romantiska aningar om olösliga gåtor, utan sinnelaget, uttryckt i handling och hållning, som utgör lifvets väsentlighet. Han har brutit genom den asketiska spiritualismens trånga fördämningar. Hans väsen har vidgat sig och nått klassisk harmoni.

Och har han icke själf visat sig äga den tappra visdom, som han förhärligar hos Orfeus? Sväfvar icke lifsfaran öfver hans hufvud, liksom öfver siarens, bestorma ej de backantiska lidelserna hans bräckliga kroppshydda? Han sviktar icke; midt i förvirringen, i skuggan af döden, beskådar han de eviga sanningarna, som Orfeus eller som Sokrates i fängelset. Och det går icke längre en ton af smärta, af trånad och bitterhet öfver hans läppar. Elegiens klagoluta är förstummad; han suckar ej längre efter kärlek och skönhet. Dödsmärkt, pinad och vacklande, sprider han skämt och yra infall rundt omkring sig; den sjuke skänker glädje åt de friska. Han hoppas ingenting, men han fruktar heller ingenting. Hans dikt leker. Sagor och äfventyr, burleska skämt, graciösa spefågelsupptåg — det är hvad hans fantasi skapar under det sista året af hans lif. Den oinvigde skulle vara frestad att kalla det frivolitet. Men det är lika mycket visdom däri, som då Sokrates i fängelset gycklade och skämtade med lärjungarna. Med döden för ögonen rim-

made Sokrates Aisopos' fabler; Stagnelius rimmade Blendas krigsbedrifter.

Medan Stagnelius skref *Bacchanterna*, svek han icke sin plats vare sig i den pastoralt-epikureiska kretsen eller det stormande dionysiska laget. Måhända har han erinrat sig ett ord, som Sokrates fäller i *Phaidon* på tal om själens rening genom besinning och tapperhet. »Ty», heter det i mysterierna, »det gifves många tyrsosbärare, men få verkliga backanter.» I detta ord, med sitt kraf på en kritisk pröfning af hänförelsen, den dionysiska likaväl som den orfiska, ligger kanske groddpunkten till Stagnelii tragedi.

XIV.

BLENDA.

Blenda har af alla forskare enstämmigt ansetts vara en produkt af Stagnelii tidiga ungdom. EICHHORN daterade den (Lefnadsteckning i Samlade skrifter 1868, s. XLI) till år 1813, en godtycklig gissning utan någon som helst motivering, liksom så många af hans dateringar. Detta årtal har sedan blott upprepats, och ännu SCHÜCK (Hufvuddragen af Sveriges litteratur, III: 76) häfdar, att Blenda tillkommit »troligen 1813».

Orsaken till att *Blenda* af alla författare, äfven af Hammarsköld, Atterbom och Böttiger, räknats bland ungdomsverken, är först och främst den, att man ansett det vara ett omoget och misslyckadt försök, en Wielandsimitation, som Stagnelius blott kunde ha gjort sig skyldig till innan han nått den högre, nyromantiska nivån. Men då detta resonemang hvilar på den obevisbara förutsättningen, att Stagnelius haft samma estetiska åskådning som fosforismen, måste det underkännas. Vidare har man alltid utgått från det axiomet, att Stagnelius ända till sin död stod kvar på den asketiska transscendentalismens ståndpunkt; då innebörden i *Bacchanterna* aldrig blifvit uppfattad, har man naturligtvis icke kunnat falla på den idén, att ett realistiskt och muntert epos sysselsatt honom under hans sista lefnadsår. Om *Thorsten Fiskare* icke händelsevis haft årtalet 1823 på baksidan af ett konceptark — hvilket Hammarsköld ärligt omtalat i företalet till den första upplagan (s. 40) — så skulle detta ofilosofiska skämt säkerligen också ha inrangerats bland hans ungdomspro-

dukter. I själfva verket har *Thorsten Fiskare* stått fullkomligt sambandslöst och oförklarligt för alla de forskare, som sysslat med Stagnelius, en gåtfullt platt afslutning på en högromantisk, himmelsträfvande diktarbana; de ha icke förstått att *Bacchanterna* är en vändpunkt, att kurvan därefter sänker sig ned mot verkligheten och jorden. Hammarsköld kunde icke förklara saken på något annat sätt, än att han antog *Thorsten Fiskare* vara ett fragment, och han gjorde t. o. m. ett utkast till en djupsinnig intrig, som Stagnelius borde ha utvecklat; han beklagade blott, att figurerna voro »allt för litet spiritualiserade», att stycket hade »en viss, att jag så må säga Landtjunkar hvardaglighet». Att det realistiskt-ironiska, fullkomligt afslutade skådespelet var Stagnelii sista ord, har han sålunda på allt sätt sökt bemantla, då årtalet var ofrånkomligt. Något försök att förklara *Thorsten Fiskares* isolerade ställning har aldrig gjorts, och Schück har med berömvärd konsekvens fullkomligt förbigått det. BÖTTIGER (a. a., s. 104—109) har likväl med sin fina estetiska blick varit så nära den riktiga slutsatsen, som tänkas kan. Han kritiserar visserligen *Blenda* med stor skärpa, men han finner det likväl vara af »icke ringa intresse att finna, hurusom han, med sin i allmänhet högtidliga, mystiskt spekulativa eller dystert passionerade stämning, kan, när så bär till, anslå äfven en ton af uppsluppen munterhet och öfverlåta sin fantasi åt humorns lätta spel». Man behöfver blott framkasta den frågan, vid hvilken period af Stagnelii lif det är kändt, att han hängaf sig åt munterhet och fantastisk humor, för att *Blendas* tillkomstdatum skall komma i ett nytt ljus. Och Böttiger fortsätter: »Vi återfinne några spår af samma ton och rigtning äfven mot slutet af hans bana, särskildt i det dramatiska sagospelet *Thorsten Fiskare*.» Det är onekligt, och det berättigar till slutsatser.

En absolut bindande bevisföring är tyvärr knappast möjlig. Men man kan stödja den slutsats, som ur stilistisk och psyko-

logisk synpunkt är den enda rimliga, med så många skäl af olika slag, att all anledning till tvekan bortfaller.

Först och främst kan det anföras, att dateringen till år 1813 är omöjlig. Att Stagnelius vid 20 års ålder skulle varit i stånd att skrifva ett episkt poem på 246 stanser, byggda med osvikligt mästerskap, fulla af kvickhet, elegans, spefullhet — det är att öfverskatta honom ur alla synpunkter. Hur otymplig och osäker är icke den år 1814 ännu icke fullförda *Gunlög*, med sina upprepningar, sina naiviteter, sina tunga latinismer, vid sidan af *Blenda!* Böttiger, som var tekniker och artist, förklarade också, att detta epos var »utfördt af en ung mästerhand», och att stanserna fullt ut kunna mäta sig med Wielands. I formellt afseende betecknar *Blenda* Stagnelii kanske största kraftprof, och dikten kan redan därför icke förläggas till hans begynnarstadium. Därtill kommer, att eposet i innehåll och stämning står fullkomligt utan anknytning till ungdomsdiktningen. I *Blenda* finnes icke ett enda tonfall af trånad och svärmeri — de trånsjuka äro alltigenom föremål för gyckel —, icke ett ord om poesiens allmakt, icke ett stänk af naiv rörelse i skildringen af det erotiska. Allt är torrt, spefullt, öfverlägset. Ingen tjuguåring, åtminstone icke Stagnelius, skulle varit i stånd att en lång dikt igenom hålla denna ton utan ett enda missljud. Lägger man *Blenda* vid sidan af *Gunlög*, så måste det falla i ögonen, att dessa poem icke kunna vara samtidiga.

Men har man väl insett, att *Blenda* icke är ett verk af de första ungdomsåren, så glider det automatiskt fram till hans sista år — ty hur skulle man kunna göra denna frivola, kallt sensuella, hånfullt skämtsamma dikt till en produkt af omvändelsens och själsstridernas år? Är den icke samtidig med *Gunlög* eller med *Cydippe* — ty den är full af ironi mot kärleken och åtrån, och det finnes icke en skymt af ungdomlig erotisk stämning i den —, så är den ännu mindre samtidig med *Wladimir den Store* och *Liljor i Saron*. Oemotståndligt sällar den sig till

den ironiska och humoristiska Bellmanspoesien, till gycklet i Kalmar, till *Thorsten Fiskare*.

Tyvärr är handskriften icke bevarad. Den fanns vid Stagnelii död i Kalmar hos biskopen. I ett bref till Hammarsköld af den 24 november 1823 heter det: »Treñe häften: Lyrisk Sånger och Blända, Romantisk Skaldedikt, har jag ryck[t] undan förstörelse, tör hända, såsom mycket añat. Jag behöll desse hos mig, vid hans sidsta borrtresa. Visserl. hade han ernat allmängöra dem; ty de äro renskrifne och hopheftade. Något af Samlingen är tryckt förr ut, såsom i Liljor i Saron; men det får medfölja, emedan ett otryckt Poem finnes på samma papper.» Det biskopen kallar »Lyrisk Sånger» — han hade först skrifvit »Lyrisk Skaldedikt» — har varit tvenne häften med dikter från Stagnelii teosofiska period, nämligen det som beskrifvits i Kommentaren, s. 184—185, och det som beskrifvits i Kommentaren s. 209; en del af dem ha gått förlorade, säkerligen därigenom, att Hammarsköld direkt brukat dem som tryckmanuskript. Det tredje häftet, eller *Blenda*, har likaledes fått vandra i tryckeriet och följaktligen icke tillvaratagits.

Biskop Stagnelius ansåg sig ha räddat dessa verk från förstörelsen; såsom förut anmärkts, är det obevisadt, att Stagnelius icke tagit väl vara på sina handskrifter i Stockholm; men måhända har han inför sina anhöriga affischerat en viss likgiltighet. Biskopens påstående, att sonen tänkt publicera *Blenda* är emellertid påtagligen oriktigt; i så fall hade han naturligtvis tagit handskriften med till Stockholm. Att han lämnade den kvar hos fadern, medan han tog med sig handskriften till *Bacchanterna*, visar, att han *icke* ämnade trycka sitt epos; kanske betraktade han det själf som en bagatell, skrifven till förlustelse för vänkretsen liksom *Eröfringen af Ceuta*. Men biskopens uppgift är likväl af stort intresse; den ger oss nämligen, omedvetet, en upplysning om manuskriptets beskaffenhet. Om manuskriptet varit ett tio år gammalt häfte, hvars piktur förrådde

ynglingen, någonting i stil med handskrifterna till *Gunlög* eller *Cydippe* — hur i all världen skulle biskopen kunna ha fallit på den idén att påstå, att sonen hade för afsikt att trycka *Blenda*? Hans yttrande visar, att häftet för honom presenterade sig som nyligen renskrifvet, såsom någorlunda samtidigt till de båda dikthäftena, innehållande bl. a. stycken ur *Liljor i Saron*, och alltså ungefär från 1820.

Handskriften till *Blenda* gick vidare till Hammarsköld, innan den försvann; och Hammarsköld afger, ytterst ovilligt, samma vittnesbörd. I företalet till sin upplaga (s. 30) stämplar han *Blenda* som en produkt, hvars bristfälliga plan »förråder ungdom och omogenhet hos konstnären». Men han fortsätter omedelbart: »Emellertid måtte Författaren sjelf ämnat, att lägga Poemet för allmänhetens ögon, ty det är alldeles till tryck renskrifvet, och efter ett så beskaffadt original, är det i närvarande Samling meddeladt.» Om renskriften icke företett alla indicier på att vara *ny*, om den förefallit vara tio år gammal, ja, blott fyra eller fem, hur skulle Hammarsköld ha kunnat uttala sin förvåning öfver Stagnelii dåliga smak att vilja trycka *Blenda*? Hammarsköld tryckte *Wisbur* efter en ungefär fem år gammal renskrift — följaktligen likaledes försvunnen —, men framkastar inga hypoteser om att Stagnelius tänkt trycka denna tragedi. Har en renskrift legat i förvar ett par år — och det finnes näppeligen en handskrift, som icke genast förråder, om så varit fallet — så talar allting för, att det är meningen, att den fortfarande skall förbli otryckt. Biskop Stagnelii och Hammarskölds yttranden berättiga alltså till den konklusionen, att *Blenda*-manuskriptet gjort ett så färskt intryck som tänkas kan. Undersöker man nu närmare Hammarskölds omdöme om *Blenda*, så finner man, att han ingenstädes uttalar sig med bestämdhet om dess tillkomstdatum. Han suggererar ett allmänt intryck af ungdom och omogenhet, men han har ingen årtalsgissning som för *Gunlög*, han påstår icke att *Blenda* är tidigare än *Wladimir den*

Store, blott att det senare eposet är »i högre renare episk Tonart». Det är uppenbarligen på grund af estetiska skäl han vill göra det sannolikt, att Stagnelius mot slutet af sitt lif renskrifvit ett omoget ungdomsverk. Hade icke konceptet till *Thorsten Fiskare* haft årtalet 1823, skulle han sannolikt utfört samma manöver i detta fall. Är man på det klara med, att Stagnelius kan ha haft andra estetiska idéer, blir denna osannolika konstruktion alldeles onödig.

Om man slutligen underkastar *Blenda* en närmare granskning, skall man finna den här gifna dateringen bekräftad. Det bevisar visserligen ingenting, att skildringen af kung Alles svårmod i eposets första strof är en replik af *Wladimir den Stores* svårmod; ty man kan naturligtvis också fatta saken så, att Stagnelius gjort en flyktig skiss i *Blenda*, som han senare utfört i *Wladimir den Store*. Åtskilliga öfverensstämmelser, anmärkta i Kommentaren, kunna på samma sätt betraktas som irrelevanta. Men det finnes detaljer, som icke naturligt låta förklara sig, om man icke får antaga, att Blenda är senare än Saronsliljornas period. När Adolf beskrifver Blendas skönhet, yttrar han (III: 124):

> Mer skön MARIA ej, i Galiléens dalar,
> Bland oljeträden tankfull skred,
> När GABRIEL från himlens blåa salar
> Till henne kom med glädjens budskap ned.
> Mer skön ej Jungfrun nu i änglaringen sitter
> Med hjessan krönt af stjernors glitter.

Det är knappast fullt allvar, det är poetisk lek. Men motiven äro välkända från *Liljor i Saron:* de fyra första raderna innehålla dikten *Maria* (II: 280), som i högstämda toner besjunger Gabriels besök hos Maria i Betlehems lunder, och de tvenne sista omskrifva himlavisionen i *Dialog* (II: 270), där själen frågar ängeln:

> Bekransar Maria
> Än festligt med stjernor
> De gullgula håren?

Det är icke sannolikt, att Stagnelius, när han diktade *Blenda*, skulle ha kommit på dessa karaktäristiska och egenartade religiösa motiv; de ha bra litet att göra med Blenda och den småländska miljön. Det är långt rimligare att antaga, att han tidigare, i högpoetisk form och på fullt allvar, skapat denna föreställningsvärld, och att han nu i sitt skämtsamma epos, när han behöfver en poetisk fläkt, griper tillbaka till sina äldre resurser af bilder och symboler.

Alldeles samma förlopp kan man iakttaga i den andra sångens adertonde strof (III: 135). Den skildrar en soluppgång:

> Den jord, som formlös nyss i natten chaos sof,
> Nu härligt, glittrande i smycken af demanter,
> Emot sin gyllne Syster log,
> Som hennes anlete med skimmer öfverdrog.

Det är en replik af *Hymn till Vattnet* (II: 109). Men denna föreställning om jorden som en mörk och fallen kvinna, hvilken betraktar den ljusa himlakroppen som en lyckligare syster, hör till Stagnelii teosofiska period. Det är icke rimligt att antaga, att han i ett ungdomsverk anteciperat den, men väl att den kastar en bleknad reflex öfver ett verk från en senare period.

Men än tydligare blir sammanhanget, när det är frågan icke blott om ett poetiskt motiv, utan om en spekulativ tankegång. När Blenda och Thora söka en fristad i klostret, hälsas de af en nunna med dessa ord:

> Välkomna hit från verldens gny.
> Ej i en bättre hamn er julle kunnat stanna.
> Derute skiftar allt som Nedan eller Ny.
> Ovanskligt strålar här det eviga och sanna.

Bakom dessa nunnans ord skymtar den pythagoreiskt-platonska världsbilden, liksom i så många af Saronsliljorna. Den oföränderliga stjärnhimmelen är det fullkomliga, världen »under månen» är det ofullkomliga på grund af sina förändringar och sin oro. Lifvet i idén, eller som här i religionen, föreställes

lyfta själen öfver den sublunariska naturens växlingar. Dikten *Till Månen* (II: 147) inskärper jordelifvets svekfullhet:

Mellan nedan och ny
Skiftar vår lycka.

Uppe i idévärlden är det däremot annorlunda:

Tryggadt för skiften
Är allt däruppe.

Denna filosofiska kontrast, som går genom hela *Liljor i Saron*, tar alltså nunnan upp för att framhäfva skillnaden mellan yttervärlden och klostret. Hon gör det blott i förbigående, med en sorts himlande gudsnådlighet, ty hon fortsätter omedelbart efter de sköna orden om det eviga och sanna med följande strof:

Tro mig, förträffligt man här mår.
Väl brukar drufvans saft vid bordet aldrig flöda
Och sällan kött man smaka får —
Matsedeln just ej gör vår kokerska stor möda,
Men trägåln rofvor har och gurkor och spenat
Och dammen ofta ger en fisk på våra fat.
Nå nå en Nunna ej behöfver blott sig göda.
Och hvad är kroppens spis mot själens gudamat?

Det är psykologiskt alldeles otänkbart, att Stagnelius skulle för första gången ha tillägnat sig och poetiskt skisserat den pythagoreiska världsbilden i ett tillstånd af frivolt skämtlynne. Men däremot är det lätt förklarligt, att den cyniske realist, som skref *Blenda*, lät nunnan, religionens företräderska, för ett ögonblick attrappera transscendentala föreställningar, som voro honom välkända.

När Blenda i slutet af sista sången (III: 199) ämnar öfvergifva världen och gå i kloster, möter man ånyo alla Stagnelii religiösa föreställningar föredragna i en ton, som icke är direkt ironisk, men dock öfverlägset degagerad. Blenda säger:

Vigvattnets himla-regn ej tvättar
De röda fläckar bort, som evigt bränna här.

Det är ett eko af *Bacchanternas* slutord om själens smitta, som icke tvättas bort af helga vågors bad.[1] Hela Blendas monolog är en lätt och flyktig repetition af de mest innerligt religiösa motiven i Stagnelii diktning. »Stiger salig tröst från stjernorna ej ner?» frågar hon; det är motivet med ängelen, som besöker den sörjande själen (*Dialog*, II: 270). Att genomgå de båda stroferna detalj för detalj torde vara onödigt; det är nog att ta fasta på slutraderna:

> Ja! i ett klosters skumma vrår,
> Dit intet sorl af verlden når
> Der själen endast ser det eviga, det ena,
> Der vill jag mig från blodet rena.

Blenda visar sig här omfatta Plotinos' gudsbegrepp, det ena, med dess absoluta förnekande af mångfalden. Stagnelius hade ofta besjungit det, i *Elegi* (II: 209) hade han talat om »det Eviga, det Ena» (r. 95) och i dedikationsdikten till *Liljor i Saron* gaf han åt Ordet attributet »det eviga och ena» (r. 3). Att *Blenda* är skrifven efter det Stagnelius gjort närmare bekantskap med Plotinos, ja, vid en tidpunkt, då den religiösa spekulationen och mystiken icke var heligare för honom än att han kunde begagna dem för rätt frivolt-poetiska syften, torde därmed vara ådagalagdt.[2]

I själfva verket kan man direkt bestämma *Blendas* plats i Kalmarproduktionen. Den Bellmanianska lyriken är grotesk, ironisk, realistisk; alla epiteten passa lika bra på *Blenda*. Det ingår i eposet en skildring af de småländska kvinnornas läger;

[1] En annan verbal reminiscens ur *Bacchanterna* finnes i tredje sångens femte strof. Thora säger där (III: 144): »Ur lifvets rosendröm en nattens dröm mig väckt.» Det är en matt replik af Orfeus': »En dröm har upplöst lifvets rosendröm.»

[2] Det kunde tilläggas, att skildringen af klostret i *Blenda*, särskildt tredje sångens 44:e strof (III: 157), uppenbarligen är påverkad af Tegnérs *Klosterruinerna*, tryckt 1820 i Idunas 8:e häfte. Men öfverensstämmelsen, ehuru oförneklig, har ingen beviskraft på grund af den Tegnérska diktens ringa originalitet; klosterpoesien var ju en gammal genre.

de ha flytt med alla sina ägodelar, och Stagnelius finner sitt artistiska nöje i att skildra den brokiga förvirringen (III: 175):

Af kärror rundt omkring, en vagnborg slagen är.
En mängd af husgeråd syns innanföre der.
En gammal spinnrock än man röjer,
Ur fosterbygdens hydda förd.
En kraslig väfstol än sig höjer,
Ej mer af flickans arm, vid muntra sånger rörd.
I högar vräkta, huller buller,
Ses kittlar, grytor och kastruller.

I *Knibergs Ölandsfärd* (II: 233) skildrar Stagnelius färjan, som uppehåller förbindelsen mellan Kalmar och Öland:

Färjan är redan fuller:
Jerngrytor, smör, kastruller,
Kroppkakor ligga huller
Buller om hvarann!
Rörd, bron med klang och buller
Dånar som af patruller;
Kärngarne stupa kuller.
bytta. Dem tog fan!

Det är samma scen som i *Blenda:* flyttgods i oreda, förvirrade och skrämda bondkvinnor. Stagnelius har med egna ögon sett den pittoreska scenen nere vid hamnen, och han har brukat den i det skämtsamma epos, som han samtidigt roade sig med.

När Stagnelius skref det uppsluppna brefvet till Jenny Hellenstjerna i Johan Wittboms namn (IV: 359), gaf han ett utkast till en kalmarisk nationalpoesi. Hvad är *Blenda* annat än ett småländskt nationalepos, fullt af småländsk empiri och småländsk lokalkolorit? Han föreslog som lämpliga ämnen en skildring af fröken Hellenstjernas resa till Öland, hvilken dikt »kunde kallas den Befriade Jenny och författas på oktav rim». Eller ännu bättre: »En under samma namn och form författad hjeltedikt om Er flyttning ur Wiggmanska huset.» Hans fantasi leker alltså med tanken på skämtsamma epopéer på ottave rime. Blenda är en sådan, fastän Ariostos' strof fått den Wielandska stansens friare form.

Man kan sålunda med stor säkerhet datera *Blenda* till sommaren 1822. Och det visar sig till slut, att det måhända finnes äfven en rent yttre förklaring till att Stagnelius vid denna tid uppmärksammade Blendasagan, som naturligtvis var honom välbekant och på hvilken han hänsyftat redan 1818 i *Sång till qvinnorna i Norden*. Det framgår nämligen af J. Adlerbeths bref till Tegnér, att Götiska förbundets famulus just år 1822 var lifligt intresserad af att Blendasagan skulle bli besjungen. Han skref den 10 augusti 1822 till Tegnér och uppmanade honom att »skänka oss en skaldisk beskrifning öfver Blendas och hennes vapensystrars bragder. Ämnet är skönt, af en nationell egenart. En liten prosaisk berättelse om händelsen, såsom ett litet repertorium för traditionerne, skulle jag kunna skaffa Dig.» (L. U. B.) Tegnér svarade honom den 24 augusti 1822: »Hvad Blenda angår, så är det ett ämne, som jag ofta tänkt behandla; men det har sina svårigheter. En flicka, som super fienderna fulla och sedan mördar dem i sömnen, är ingen poetisk person. Händelsen måste åtminstone mycket motiveras, som ej kan ske utan att man ger poemet en större omfattning, hvilket jag nu, då jag har så mycket för mig, ej kan tänka på. Känner du emellertid något speciellt antingen af tradition i orten eller af historien, som rör ämnet, så meddela mig vid tillfälle, för att möjligtvis framdeles kunna begagnas.» (Jubelfestupplagan.) Den 8 november 1822 svarade Adlerbeth och bad Tegnér i Värmland icke glömma Blenda. »Mera fullständiga och noggranna upplysningar om det fordna Värend, fältet för hennes bedrifter, än några hittills bekanta, hoppas jag snart kunna meddela Dig; de äro frukter af de forskningar, som M:r Wallman, under sistförflutna sommar med outtröttlig flit anställt inom denna trakt, hvarest han tillbragte en längre tid, för att om landet vinna säker kännedom.» (L. U. B.) Betänker man, hur litet Sverige var, hur lätt Adlerbeths entusiasm för Blendasagan kan ha spridts af götiska förbundsbröder, och hur naturligt det vore, om

Magister Wallmans forskningar i Värendstrakten, som naturligtvis varit kända af prästerskapet där, ryktesvis blifvit bekanta för ämbetsbröderna i Kalmar stift, så förefaller det mig åtminstone möjligt, att Stagnelii dikt står i direkt samband med Blendaminnets popularitet sommaren 1822.[1]

*

Den här ofvan framställda bevisföringen har på flera punkter redan ledt till en analys af *Blenda*, och jag kan därför fatta mig kort om Stagnelii sista epos.

Ämnet har Stagnelius hämtat ur den muntliga traditionen, såsom framgår vid en jämförelse med de relationer, som år 1822 funnos tryckta (hvarom se Kommentaren, s. 320). Han har förlagt danskarnas infall i Småland till kung Sverkers regering på 1150-talet, i öfverensstämmelse med Lagerbring och i strid med Dalin. De småländska sägnerna ha emellertid blott gifvit Stagnelius en stomme; de konkreta scenerna vid kung Alles hof, prins Adolfs förälskelse i Blenda, den danske konungasonen Olofs besök hos Blendas fader och hans planer på att bemäktiga sig den sköna, Blendas flykt till klostret, hennes faders hjältedöd och vålnadens maningar till hämnd — allt detta är Stagnelii fria fabulering. Han har delvis stödt sig på reminiscenser ur Schillers *Die Jungfrau von Orléans*,[2] som likaledes skildrar en inspirerad patriotisk hjältinna: Blenda ser i drömmen sig själf som en herdinna (III: 147), och en ängel kommer ner från himmelen och ger henne ett svärd, hvarmed hon skall bevara sin hjord för ulfvens raseri. Hos Schiller har herdeflickan besegrat en varg, och i en uppenbarelse ser hon Jungfrun skänka sig svärd och fana. Liksom Johanna hos Schiller får sin kallelse symboliserad i en hjälm, så tar den för Blenda formen af en dolk, som lämnas i hennes händer. Den Orléanska jungfruns fana har varit före-

[1] Jämför nedan sid. 514.

[2] Först påpekadt af J. B. SIMONSSON, E. J. Stagnelius, s. 202.

bilden till den fana, som Stagnelius sätter i handen på Blenda (III: 173). När Blenda tar farväl af »kullar, träd och dalar» (III: 153), så hör man tydligt Johannas ord i prologen, då hon går till sin mission. Och Blendas förtviflan, då hon utfört sitt blodiga verk, hennes oro och samvetskval (III: 197-198) äro en lätt igenkännlig replik af Johannas klagan hos Schiller öfver att ha förlorat sitt oskyldiga barndomsparadis. Stagnelius har i allt hvad som angår hjältinnans psykologi stödt sig på *Die Jungfrau von Orléans*, ehuru tragediens starka patos hos honom upplöser sig i mera lätt hänkastade capriccion.

Men patriotismen spelar icke den enda rollen eller ens hufvudrollen bland Blendas motiv. Hon drifves också af en sorts mystisk förutbestämmelse: hennes fader Rolf har i hennes hand satt en dolk, som i många generationer varit en arfklenod på mödernesidan (III: 150—153), och till detta vapen knyter sig en dunkel spådom, att den i en kvinnas hand skall uträtta ett storverk till Skandiens räddning. Det är ett stycke schicksalsdramatik, erinrande om ödestragiken i *Glädje-flickan i Rom*, *Riddartornet* och dess tyska förebilder. Vidare uppträder den stupade Rolf i drömmen, »med klufven hjelm och drypande af blod» (III: 169), och manar dottern till hämnd på sin baneman; det är spökscenen ur *Hamlet*, vare sig Stagnelius hämtat den direkt eller ur efterbildningen i Lings *Agne*. Själfva skildringen af det grymma och hemska mordet på den värnlöse tyrannen är i viss mån inspirerad ur bibeln: Judiths blodiga triumf öfver Holofernes, Jaels lömska öfverfall på Sisera, hvaröfver Debora sjunger sin segersång, en gång efterbildad af Stagnelius (*Deboras Segersång*, II: 103). Stagnelius har varit fullt medveten om likheten mellan den småländska sköldmön och de bibliska hjältinnorna, ty abbedissan manar Blenda med dessa ord (III: 172):

> Gack, o min Dotter, gack och blif
> En annan Judith och Debora.

Den närmaste stilistiska förebilden för Stagnelius har säkerligen varit Ariostos *Rasande Roland*. Han har velat efterbilda det fantastiska, yppiga, äfventyrliga i denna hjältedikt, den ständiga omväxlingen af heroiska och amourösa scener, den gäckande ironien, som icke tar någonting på allvar, icke ens planen för diktverket. Det hela är en lek, och ytligheten är nästan ett verk af föresats. Den princip, som Ariosto låter härska öfver alla mänskliga öden, är slumpen, och med graciös spefullhet låter han alla beräkningar komma på skam. Det är denna nästan hånfulla teknik, som Stagnelius sökt efterbilda genom den snöpliga afslutningen: efter att ha börjat sitt epos med en ingående skildring af prins Adolfs svärmiska kärlek till Blenda och efter att ha låtit prinsen draga i korståg för att med tappra hjältedåd förvärfva sig rätten till den skönas hand, har han i femte sångens sista strof ingen annan upplysning att ge än dessa rader:

> Hur ledsen ADOLF blef, när han tillbaka kom,
> Och ej sin BLENDA fann, kan utan möda gissas.

Det är romantisk ironi, men så torr och kärf, att hvarken Hammarsköld eller Atterbom kände igen sin favorit.

Emellertid har Stagnelius för sitt epos valt den Wielandska stansen, som han förut efter Schillers föredöme brukat för öfversättning af latinsk hexameter (III: 1—6). Otvifvelaktigt har mycket af den Wielandska versberättelsens teknik följt med; men det som skiljer Stagnelius från Wieland är den ojämförligt konkretare och mera realistiska hållningen. Hos Wieland finnes mycket, som blott är formell versfyllnad, eleganta retoriska fraser, ett uttänjdt verbiage, som blir självändamål — rester af den franska contens stil, där den lediga diktionen betyder ofantligt mycket mera än stoffet och innehållet. Genom den saftiga, substantiella och sakliga stilen står Stagnelius vida närmare Ariosto. I *Blenda* är allt syn, scen, beskrifning, icke bugningar och talesätt. *Blenda* är, den romantiska ironien till trots, en realistisk dikt; ifall den

romantiska ögonfägnaden erinrar om Ariosto, så finnes det mera än ett parti, som kommer en att minnas, att Stagnelius lärt sig betrakta den yttre verkligheten med artistens blick af Bellman.

Som exempel kan man taga skildringen af smålandskvinnornas läger; det har förut visats, att en detalj i bilden finnes utformad till melodien af Fredmans Epistel n:r 79. Stagnelius fortsätter med följande strofer (III: 175):

I gräset medlertid rätt mången tunna hvilar
Af porsöl full och bukig som en Prost,
Och mången skinka, mången ost
Ifrån sitt bord förföriskt smilar.
Ej efter sofvel här, insaltadt, rökt och härrskt,
Behöfver ögat länge söka.
Än mera — man det ser, helt lefvande och färskt,
Skenbarligen bland menniskorna spöka.

En liten gris, vid modrens bröst,
Upphöjer än sin späda röst.
Än af en rackas glafs, dess vrede man förspörjer.
Än jamar der en katt, än bölar der en ko,
Så hjertligt att man skulle tro,
Det öfver Smålands fall hon sörjer.
Der bräkar lammet fram sitt lilla hjertas qval.
Guldkammig hane der farväl åt Solen gal.

Det finns målarglädje i denna nederländska tafla, som lika gärna kunde ha hetat *Småländsk marknadsscen.* Men på andra sidan lägret uppenbarar sig plötsligt Blenda, följd af Thora. Hon håller till häst på en kulle, med en snöhvit fana sirad med Himladrottningens bild i handen:

Och lik en strålfull bild ur sagans gyldne tider
Till Qvinno-lägret fram den hulda sköldmön rider.
Kring skuldrorna dess lockar gå i dans,
En perla tyst på kinden skrider,
Der ifrens eld sin rosenflamma sprider
Och ögat strålar ljuft i öfverjordisk glans.

Man skulle tro sig se Clorinda i *Befriade Jerusalem* eller Bradamante i *Rasande Roland*, en kvinnlig sagohjälte, symbol på skönhet, äfventyr och prakt. Det är den realistiskt nederländska och den romantiskt italienska aspekten i *Blenda;* när man lyfter blicken från den ena, möter man den andra. Det som håller tillsammans de båda planen är kärleken till det pittoreska och ingenting annat.

Det nya och uppseendeväckande i *Blenda* är gifvetvis det realistiska inslaget. Aldrig förr hade Stagnelius skrifvit en dikt, som spelar icke i mytens och sagans värld, utan i ett svenskt landskap. Miljön i *Gunlög* likaväl som i de nordiska dramerna var ju en ren fantasiskapelse. Naturligtvis gäller i viss mån detsamma om *Blenda*, men det finnes dock så breda strimmor af konkret verklighet däri, att intrycket blir ett helt annat. När Blenda är på väg till klostret, skildras den nattliga ridten i följande strof (III: 154):

> Och Mundilfares Son, ur midnattsmolnen, re'n
> Kring jorden andades sitt bleka silfversken.
> Allt var så tyst. Blott vakteln sjöng i rågen,
> Från bergen dånade den skumbetäckta vågen
> Och mot de resande en racka, någon gång,
> Sin hälsning skälde, arg och vrång.

Det börjar med nordiska myter och romantik, men det öfvergår till ett sommarnattsscenerі, där till slut byrackans skall sätter pricken öfver i-et. Så vet man hvar man är. Det är karaktäristiskt för stilbrytningen under det sista skedet af Stagnelii diktning; den återfinnes i *Thorsten Fiskare.*

Den dräkt, hvari Blenda uppträder inför Olof (III: 131), skall uppenbarligen vara Värendsdräkten, ehuru Stagnelius på grund af bristande detaljkunskaper kommit att ge den ett mycket teatermässigt snitt; men det är en folkdräkt, som föresväfvat honom. När Thora för Blenda berättar drömmen om sitt bröllop (III: 145), så beskrifver hon den gamla värendska seden, att

brudgummen omgifven af byns drängar rider till brudens gård för att hämta henne till kyrkan. Mitt bland de högpoetiska bilderna stöter man plötsligt på uttryck af den mest hvardagliga realism. Kung Alle talar om att »följa kjortelfanan» (III: 118). Och ett verkligt mästerstycke af naturlig samtalston är det långa solilokvium, hvarmed den gamla dörrvakterskan i klostret välkomnar Blenda och Thora. Gummans svada har en naivitet, en blandning af beskäftighet och salvelsefull fromhet, som äro alldeles oefterhärmliga: det är en småländsk bondkvinna lifslefvande, och man kan höra hvardagsfraserna midt bland stansens fina klockspel (III: 155):

Ja, stället bättre är än I kan hända tro.
Väl lite mörkt och lite trångt vi bo,
Men åt vår Gud dess bättre rum vi gifvit.
Med ospard kostnad, ospard flit
Vår klosterkyrka smyckad blifvit
Och Pater Bernhard sjelf, som ofta kommer hit,
Har sagt att guldet blott gör tusen plåtars värde.
Den mannen mån I tro! en kaxe bland de lärde!

En messingskrona der från taket hänger ner.
På altar't brinna ljus så härliga och klara,
Att själen hjertligt däråt ler
Och tänker: ack hur grann lär icke himlen vara!
Och våra klockor ha ett dån —
I skulle höra dem — när de till bönen ringa
Begynner det så ljuft i skog och berg att klinga
Väl tjugo milar härifrån.

Men Herre Gud! hur man kan stå
Och prata tiden bort ändå!
Låt se! hvad skulle jag uträtta?
Jo, jo, jag måste först till Abbedissan gå,
Er ankomst henne att berätta,
Den goda frun befallte så.
Ni kan emedlertid på bänken der Er sätta —
I ä' väl trötta, stackars små!

Det är en karaktärsstudie, full af kvickögd och skarp iakttagelse, och kastad på papperet med den lättaste och säkraste hand. Den är på intet sätt ovärdig fru Lenngren.

Det finnes många dylika ypperliga episoder i *Blenda*. Berättelsen om samtalet mellan prins Adolf och hans fosterfader Alf i första sången har psykologisk finess, liksom skildringen af hur Blendas budbärare blir mottagen af prins Olof (i början på femte sången). När prins Olof ändtligen befinner sig i Blendas tält, har Stagnelius med cynisk, men träffsäker blick utmålat, hur Blenda försöker förhala tiden med en ohejdbar ström af harpspel och sång.

> Af höflighet är OLOF endast öra.
> Den sköna sångerskan han vågar ej att störa.

Alla nordens folkvisor vandra förbi i strof efter strof, medan den kärlekskranke prinsen sitter som på nålar och längtar att komma »from sounds to things». Det är en hånfull och genomträngande människokännedom i denna scen, betecknande för den illusionsfria uppfattningen i *Blenda*.

Ty hela eposet är prägladt af ironi, som ibland stegras till cynism. Skalden tar ingenting på allvar. Göternas patriotiska patos återklingar i kung Alles deklamationer, men det låter som parodi, när han ryter (III: 118):

> Än klippan hyser järn och torfvan männer när.
> Svärd skola blixtra än och klufna hjertan blöda.

Det finnes icke en skymt af fosterländsk entusiasm i denna hjältedikt om Blenda; åtminstone får den ingen annan form än en föraktfull och sarkastisk ton i skildringen af danskarna och deras bedrifter. Tapperheten i *Blenda* tar sig ut på det sättet, att skåningarna vid anblicken af smålandshären få tårarna i halsen och längta hem till grytorna. Men deras anförare, Herr von Hasselberg, »en gammal ärlig Tysk» — officerarna vid den

till Kalmar förlagda afdelningen af Vendes artilleri voro till stor del tyskar — vet råd och håller följande tal (III: 164):

»J dumma oxar! gån J på!
Med denna påken, brun och blå
Jag annars Eder rygg skall slå.»
Sagdt: och på hästen raskt han sig ånyo svänger.
Hvad under dock en rönnpåk gör!
Se! modets flamma straxt i fega bröst sig rör,
Blott pligtens gudaröst man hör,
Framåt, framåt med hurrarop man tränger.

Själfva Rolfs hjältemod i striden är skildradt utan verkligt patos. Hans klinga är »Qvarnvingen lik, när den i stormen skenar». I denna romantiska dikt finnes icke någon annan krigets poesi än den som ligger i följande trenne rader:

Ej Bonden längre nu vid plogen lunka fick,
För käppens lärdomar sin krumma rygg han höjde
Och tog en krigsmans ädla skick.

På själfva religionen tar Stagnelius med lätt hand. Klostrets värld är skildrad uteslutande ur måleriska synpunkter. Den stränga och fromma abbedissan, som uppenbarar himmelens beslut för Blenda, är tecknad ytterst respektlöst (III: 158):

Dess rygg var krökt af centnertunga år
Och pannan äfvenväl förrådde tidens spår.
Kring hjessans silfverklot ett snöhvitt dok sig bredde,
En kålsvart mantel ner för mumiens länder föll,
Midt öfver vissna bröst ett crucifix sig tedde
Och i sin torra hand ett radband Gumman höll.
En könets dyrkare värderat henne föga,
Dock lyste majestät ur hennes stränga öga.

Allt är fåfänglighet i *Blenda*, framför allt kärleken. Prins Adolfs svärmiska trånad framställes med öfverlägset, nästan medlidsamt löje, och prins Olofs plumpa lystnad hånas blodigt. Båda bli bedragna: när Adolf kommer hem, finner han Blenda försvunnen. Olof störtar blind och bedöfvad i fördärfvet. Han är den grofve sensualisten, narren som icke kan motstå någon

jordisk retelse. Matlusten och törsten karaktärisera honom från första ögonblicket (III: 131). Drifven af begären, jagar han efter Blenda; i fjärde sången finner han blott den tomma bädden, där spåren af hennes kropp ännu äro intryckta, och betraktar den med smärtsam rörelse:

> Och ned på sängen sjönk den älskogskranke dåren
> Och kysste rörd de välbekanta spåren.

I femte sången når ändtligen frossaren och kvinnojägaren sitt hett eftertraktade mål: Blendas famn öppnar sig vällustigt, dolken blixtrar, och det svarta mörkret slukar honom.

Lifvet är gäckande, bedrägligt och grymt, det är den visdom, som går likt en kall fläkt genom alla de muntra, än rosiga, än drastiska scenerna i *Blenda*. Rimmen klinga, fantasien leker, verkligheten ligger klar och brokig för diktarens blick. Han har genomskådat spelet, men han håller god min. Det roar honom att teckna dess slingrande linjer. Han är icke *dupe*, som prins Adolf eller prins Olof eller Thorsten Fiskare.

Den skald, som skref *Blenda*, är densamme om hvilken Emil Key har berättat. Mamsell Wimmerstedts troskyldiga känsloutbrott slog han bort med en ironisk kvickhet, där det fanns ett stänk af cynisk människokännedom, ett drag af hånfull öfverlägsenhet, men också ett burleskt inslag af komisk uppfinning — och en underton af den tappraste stolthet: hellre ett frivolt skämt än sjuka grubblerier öfver det egna olycksödet. Det är Stagnelii esprit i *Blenda*.

XV.

EPILOG I STOCKHOLM. THORSTEN FISKARE.

Under loppet af år 1822 utnämndes Stagnelius likaväl som C. J. L. Almquist och G. A. Brandel till ordinarie kanslist i ecklesiastikexpeditionen; i Statskalendern för år 1823 äro alla tre upptagna i sin nya värdighet. Kanslistyrelsens protokoll upplysa icke om när utnämningen skett; det ser ut som om hela angelägenheten tappats bort. Den möjligheten föreligger, att Stagnelius utnämnts under sin frånvaro i Kalmar, och att återvändandet till Stockholm direkt föranledts af lämplighetshänsyn: han borde tjänstgöra i sitt nya ämbete. Utsikten att få uppbära lön kan därvid också ha spelat in.

Om inga dylika yttre anledningar förelegat, skulle man snarast väntat, att Stagnelius kvarstannat i Kalmar och Dörby till sommarens slut. Så har emellertid icke varit fallet, ty i expeditionsdiarierna finner man, att han utkvitterat expeditioner, hvilka enligt anteckning underskrifvits af Kungl. Maj:t och vederbörande statsråd redan den 1 augusti 1822. Han har alltså redan i juli månad befunnit sig i Stockholm. Detta bekräftas af Jacob Adlerbeths dagbok (U. U. B), af hvilken det framgår, att Stagnelius den 23 juli tjänstgjorde på ecklesiastikexpeditionen.

Kort innan hade Geijer anländt till Stockholm; han vistades hos sina anhöriga på Tomteboda strax utanför staden. Jacob Adlerbeth antecknar den 21 juli: »E. m. gjorde jag med Exped. Secret. Netzel sällskap till Tomteboda. — Der fann jag till innerlig förnöjelse E. G. Geyer, som i går från Upsala anländt. — — —

Geyer gaf Stagnelii *Martyrer* det högsta loford.» Geijer var sålunda full af entusiasm, och med sin vanliga impulsivitet ville han göra författarens personliga bekantskap. Tydligen fick Adlerbeth i uppdrag att ordna ett sammanträffande, ty den 23 juli har han antecknat: »Stagnelius anmodades att på Tomteboda besöka E. G. Geijer.» Sannolikt har Stagnelius icke omedelbart efterkommit denna uppmaning, och Geijer har haft brådt; den 26 juli har Adlerbeth antecknat: »E. G. Geyer åtföljde jag till Landsh. v. Rosenstein, som försäkrade honom om den upprigtigaste vänskap. Deremot försökte jag förgäfves bereda honom tillfälle att träffa Liljegren och Stagnelius.»

Detta är alltså förhistorien till det möte, som ägde rum mellan Geijer och Stagnelius på sensommaren 1822. Vår kännedom därom hvilar dels på ett bref från Geijer till Atterbom, dels på Atterboms meddelande 1848 i Strödda bidrag till svenska vitterhetens häfder. ATTERBOM berättar (a. a., s. 14): »Under sista sommaren af hans lefnad hände sig likväl, hvad aldrig tillförne händt, att han sjelf *sökte* en bekantskap. Han fick nämligen höra, att Geijer, med sin familj, bodde på Tomteboda utanför Stockholm. Då greps han af oemotståndlig åtrå att lära personligen känna denne man, och kom, i sådan afsigt, en vacker dag vandrande till nyssnämnda landtställe; der man emottog 'Martyrernes' skald med spändt intresse och glad gästfrihet, men fann honom mera sällsam än angenäm.» Denna berättelse återgår naturligtvis på uppgifter af Geijer eller Geijers närmaste. Sammanträffandet har emellertid icke aflupit så rent negativt som man skulle vara färdig att gissa af Atterboms ord; eller också har bekantskapen fortsatts. Ty den 13 september 1822 hade Geijer från Uppsala berättat om Stagnelius i ett bref till Atterbom, som då befann sig på ferier i Bleckenstad vid Linköping. Det heter i detta bref (som fröken Ebba Atterbom haft den stora vänligheten att ställa till mitt förfogande): »Jag gjorde i St:m bekantskap med Stagnelius, som skänkte mig första arket

af en ny tragedi *Bacchanterna* eller Fanatismen, som är under trycket. Ämnet är Orpheus. Jag kan ingenting säga derom. Stagnelius är en genialisk, men besynnerlig, lurfvig, burschikos varelse. Varm, men oklar och aldra mest rasande fantastisk, då han bemödar sig att tala kallt *förstånd.* Till hälsan synes han mig ty värr redan förstörd och hans diet lär ej vara den bästa.»

Det framgår af denna karaktäristik — den enda vi äga från auktoritativt håll — att Geijer trädt i verkligt personligt förhållande till Stagnelius, äfven om det icke blifvit någon djupare bekantskap. Att Stagnelius gjort ett intressant och betydande intryck, ligger i öppen dag; Geijer slösar icke med epitetet genialisk. Men på samma gång märker man, att Stagnelius repellerat honom, uppenbarligen genom alldeles samma egenskaper som stötte bort Almquist. Han kallar honom »lurfvig, burschikos» och antyder skonsamt hans dryckenskap. Påtagligen ha dessa egenskaper satt sin prägel på hans uppträdande under själfva besöket. Har månne Geijer, efter Stagnelii visit på Tomteboda, sällskapat med Stagnelius äfven i Stockholm och haft tillfälle få en inblick i hans lefnadsvanor? Ordalagen lämna en i ovisshet därom.

Man skulle bra gärna ha velat veta, hvarom Geijers och Stagnelii samtal rört sig. Det har sin lockelse att gissa, och om man bara icke förväxlar gissningarna med realiteter, så är det ingen dödssynd att fantisera.

Geijer var historiker och Stagnelius poet; i företalet till *Bacchanterna*, som för Stagnelius måste ha ägt psykologisk aktualitet sommaren 1822, mötas historien och poesien. Stagnelius hade i detta företal (IV: 349) utvecklat en ytterst djärf teori i grekisk historia. Han påstod, att »alla våra underrättelser från Grekiska fornverlden äro förfalskade genom den attiska bildningens producter», och han fortsatte, i en mycket öfverlägsen ton: »Denna bildning stod, som man borde kunna veta, i fiendtligt förhållande till Greklands ursprungliga Normal-Stats, till den

Thebanska.» Det hade helst varit Stagnelii mening att förse sin tragedi med några »antiquariska anmärkningar», hvari han skulle ha framlagt sin från den attiskt-romerska traditionen afvikande syn på grekisk kultur.

Det fanns ansatser till besläktade tankegångar inom den tyska vetenskapen, hos Friedrich Schlegel och Friedrich Creuzer, såsom jag i Kommentaren (s. 487—488) visat, men den radikala motsatsen mellan den thebanska och den attiska kulturen var dock tydligen Stagnelii privata hypotes, måhända byggd bl. a. på intrycken från de grekiska tragedierna, där »Bacchanternas stad Thebe» spelar en stor roll. Måhända har Stagnelius samtalsvis utvecklat sina onekligen högst dilettantiska åsikter, måhända har han haft mycket mera att förtälja om den orfiska och eleusinska traditionen — genom Almquists berättelse är det ju kändt, att han höll muntliga föredrag öfver ämnen ur de grekiska antikviteterna. Geijer har som skolad historiker kunnat haft en mängd ting att invända mot Stagnelii teorier, och hans omdöme om fantastiken, föredragen som kallt förstånd, kunde vara på sin plats. Omdömet passar icke illa in på företalet till *Bacchanterna*.

Men detta företal blef aldrig tryckt. När har månne Stagnelius beslutat sig för att låta det försvinna? Att det skrifvits just i och för skådespelets offentliggörande är uppenbart; det hette ju: »Närvarande Dram är endast skrifven för verkligt bildade Läsare. Den litterata pöbeln kan ej njuta de poetiska skönheter, som stycket möjligtvis torde innehålla.» Man skulle kunna gissa vidare. Det framgår af Geijers ord, att han kritiserat Stagnelius, ty han var en uppriktig natur, som icke ens för sina bästa vänner stack under stol med sina betänkligheter. Hvarför icke då antaga, att det var just Geijers kritik, som föranledde Stagnelius att inhibera företalet? Man skulle äfven kunna tänka sig, att Geijer afrådt honom från att ge så högmodiga uttryck för sin självkänsla som de här ofvan citerade raderna.

Men Stagnelius och Geijer måste ha talat om annat än grekiska antikviteter. De voro båda diktare. Geijer slösade med goda råd; det finnes knappast en enda poet, med hvilken han var bekant, som han icke gifvit faderliga förmaningar. Han bombarderade Atterbom lifvet igenom med rådslag och kritik. Han gaf 1817 både författare och konstnärer anvisningar hur de nordiska myterna rätteligen borde behandlas. Den 11 september 1821 uppmanade han Tegnér att slå sig på den deskriptiva poesien. Beskow, Fredrika Bremer, Börjesson ha alla mottagit mer eller mindre värdefulla dessiner af Geijer. Han kan omöjligt ha förnekat sin natur i umgänget med Stagnelius. Säkert har han gifvit honom goda råd; frågan är bara hvad de gått ut på. Man kan omöjligt veta det i detalj; men genom att sammanställa ungefär samtidiga estetiska uttalanden af Geijer kan man åtminstone göra sig någon föreställning om riktningen. I sin 1820 utgifna skrift *Thorild* hade Geijer polemiserat mot idealismen både i filosofi och poesi. »Revolutionen i filosofien», d. v. s. den nya tyska spekulationen, ville Geijer ha tolkad till att betyda »ett nylifvadt sinne för erfarenheten, för idéernas födsel och intryck i verkligheten». I en not tillfogade han dessa beska ord: »Pluraliteten af de moderna, med sina (inlärda, utanifrån påflugna) *idealer* oupphörligt svassande poeter och författare hafva alltid förefallit mig såsom fuskare. Hade de ögon att se, öron att höra, begrepp att forska, sinne att fatta, skulle de med blygsel erkänna, att det *verkliga* (det må vara i fysisk eller andelig måtto), äfven af det nyktraste förstånd och sinne, endast *rent* fattadt, så oändligen öfverstiger deras djerfvaste konceptioner, att dessa blott för den minsta stråle af en sådan anblick skulle visa sig vara — hvad de så ofta äro — en blå dunst.»

Vill man ha den empiristiska idealismen från *Thorild* direkt omsatt i praktisk poetik till bruk för en ung poet, så behöfver man blott läsa, hvad Geijer den 31 oktober 1826 skref till Beskow. Han manade honom att slå sig på den poetiska berättelsen.

»Och hvad ämnet angår, gif fan att både *antikisera* och *romantisera!* Det är förbi med bäggedera. Poesien har så länge sett i luften efter mönster, att det är tid hon vänder sig till *verkliga lifvet*, till uppfattning, samling, utbildning af *dess* poetiska element. Det är den äldsta poetiska källan. Den rinner än, för den som har slagruta på källådern. Engelska poesiens öfvervigt i senare tider kommer endast deraf, att den förr återvändt sig åt detta håll än alla de andra. Den innehåller trogen eller idealiserad *verklighet*, såsom hos W. Scott, eller en trogen målning af verklig poetisk individualitet, såsom hos Byron. Alla läsare löpa till dessa fast ändå ej *rena* källor, men de innehålla dock lefvande vatten. Det är ej en blott teoretiserad poesi. Och äfven poesien måste, såsom vetenskapen, vända sig från de luftiga teorierna till observation af naturen och menskliga lifvet.»

Är det för djärft att antaga, att hvad Geijer yttrade skriftligen 1826 är ett eko af hvad han yttrade muntligen 1823? Idéerna voro ju fullt utbildade hos honom redan 1820. Skulle icke den lilla föreläsningen ha passat väl så bra, om den riktats till Stagnelius? Månne icke till och med bättre? Stagnelius hade *antikiserat*, och det just i *Bacchanterna*, hvars första ark måste ha legat mellan de båda diskuterande diktarna; men hvad hade egentligen Beskow förbrutit, som kunde förtjäna ett så hårdt tilltal? Det extremt antika och det extremt romantiska, det fanns just i *Wladimir den Store*, *Bacchanterna*, *Liljor i Saron*, inledd af *Kärleken*, det var, om något, »teoretiserad poesi»; Beskows små lyriska poem kunna icke gärna åsättas denna stämpel. Och hvem hade sett i luften efter mönster, upp mot himmelen och idévärlden, mera än Stagnelius? Kunde icke Geijers ord vara en diatrib mot företalet till *Liljor i Saron*, hvilket i sin ordning var fullt af ekon från Geijers egen romantiska transscendentalism? Sannerligen, om Geijer haft en stor uppgörelse med Stagnelius 1823, så skulle man utmärkt väl kunna föreställa sig,

att hela argumenteringen kvällt upp i honom på nytt, när han återigen hade en ung skald framför sig.

Men Stagnelius var i själfva verket icke illa förberedd att anamma Geijers lärdomar. Han hade samma år gjort betydelsefulla steg mot en småländsk nationalpoesi, full af Kalmarisk empiri. Låt oss göra det experimentet att tänka, att Stagnelius tagit Geijer på orden. Blef han uppmanad att lämna både antik och romantik och vända åter till det verkliga lifvet — hvad vore naturligare än om Öland och Kalmar sund stigit upp för hans inre, med fiskarbåtar, hemkomna efter hårda nätter på sjön, med fiskarhustrur väntande på stranden? Längst ute vid horisonten hägrar Blå Jungfrun, omgifven af sägner och skrock från barndomsåren, med sin täta buskskog och strandfåglarnas hesa skrin. Det är ting, som han själf sett och hört alltsamman; skulle det vara poesi?

Men det är tid att afsluta den imaginära konversationen mellan Geijer och Stagnelius. Vi kunna ana, att den icke varit utan betydelse för Stagnelius, men vi kunna ingenting bestämdt veta därom. Geijer fick alltså första arket af *Bacchanterna*, och kanske fick han mera sedan. Till Atterbom yttrade han sig i brefvet alls icke om tragedien, och ifall hans ord skola tas efter bokstafven, kan man icke undra däröfver, ty ett ark af *Bacchanterna* har blott åtta sidor, och det första blott sex sidor text. Det är icke mycket att grunda ett omdöme på. När Atterbom lämnade utdrag af Geijers bref till den första upplagan af Geijers Samlade skrifter (1855), gjorde han, sin vana trogen, en liten förändring vid afskriften. I stället för: »Jag kan ingenting säga derom» skref han: »Någonting bestämdt derom kan jag ännu ej säga. Begynnelsen lofvar.» Det är hans goda hjärta, som tar ut sin rätt: han måste göra Geijers reserverade omdöme åtminstone en nyans blidare. Man måste beundra hans fina stilkänsla: satsen *Begynnelsen lofvar* klingar i sin abrupta lakonism så Geijersk som man någonsin kan begära.

Emellertid är det icke uteslutet, att *Bacchanterna* likväl gjort en smula intryck på Geijer. Att han kunde ta upp en reflex af Stagnelii fantasier om Demiurgen, har redan påpekats (s. 385); men det ser ut, som om han kommit ihåg äfven ett ställe ur tragedien. Det första arket slutar just med Orfeus' monolog, där han utbrister: »Jag helsar dig, du blåa — Oändlighet... Jag helsar dig, o sol... Dig ock min helsning — Du gröna jord.» Ett lyriskt motiv från de grekiska tragöderna har här fått ett sällsynt stort och rent uttryck. Går det icke igen i Geijers utomordentliga lilla dikt *Hvad jag älskar?* Den börjar:

> Grönskande jord, min hälsning tag!
> Blånande haf, dig älskar jag!
> Lifvande ljus i djup och höjd,
> Himmelska sol! du är min fröjd.

Det är något af Orfeus' sakrala hänförelse inför den »gudomliga Triaden». Får man gissa, att Geijer vid Atterboms ankomst till Uppsala visat honom det första arket af *Bacchanterna,* så ligger det intet hinder i vägen för att anta ett samband mellan Orfeus' monolog och Astolfs i *Lycksalighetens ö;* att de likna hvarandra är obestridligt.

*

Sorgespelet *Bacchanterna* står upptaget först på det Ecksteinska boktryckeriets trycklista för senare hälften af år 1822, ehuru listan icke är alfabetiskt ordnad; det framgår ju också af Geijers bref, att Stagnelius börjat tryckningen redan på sommaren. När det kommit ut, kan icke exakt fastställas, ty det synes icke under år 1822 ha annonserats till salu i Stockholm.[1]

[1] Däremot annonserades det mer än ett halfår efter Stagnelii död till salu i Wiborgs bokhandel för ett pris af 16 sk., tillsammans med *Martyrerna,* som kostade 32 sk. Det senare verket var uppenbarligen en titelupplaga (särtryck ur andra-tredje häftet af *Liljor i Saron*). Annonsen har jag funnit i Stockholms-Posten 4 nov. och 20 nov. 1823. Stagnelius nämnes som författare. — Af separatupplagan af *Martyrerna* har jag visserligen aldrig sett något exemplar, men

Emellertid finner man i Kalmar Stifts Tidningar för november 1822 ett meddelande, att konsistorienotarien P. Ahlquist försäljer »Bacchanterne eller Fanatismen, Sorgespel» för ett pris af 16 sk. B:co; författarnamnet är icke utsatt. Sannolikt har verket icke varit utgifvet, åtminstone icke hunnet till Kalmar, när föregående nummer af tidningen utgafs, i slutet af oktober. Härmed öfverensstämmer det, att den enda af mig kända recensionen af *Bacchanterna* finnes införd i Stockholms-Posten den 2 november 1822, troligen strax efter utgifvandet. Recensenten var tydligen densamme, som förut i tidningen yttrat sig om *Liljor i Saron*. Hans omdöme lyder:

»Ämnet för detta sorgespel, hvilket författaren dock icke bestämt för skådeplatsen, är Orfei mord af de Thraciska Bacchanterna. Det härrör, om vi ej bedraga oss, från samma hand som *Liljor i Saron*. Man röjer öfver allt den pensel, som målat *martyrerne*, men man ser för litet, att taflornas ämnen voro olika. Orfeus är ej här den mägtige, gudomligt inspirerade skalden, hvars lyras toner tvang träd och stenar att dansa samt förde lejonen tama i hans fotspår; han är en svag, bräcklig gubbe, som öfverlefvat sig sjelf, som blott väntar sin förvandling, och som dock, darrande för denna stund, söker att undfly den död, hvarmed han hotas. Samma förhållande är äfven med de öfriga personerna. De Orfeiska invigde äro fromma, resignerade svärmare; Bacchanterna åter drifvas af vild fanatism och rå sinnlighet, stundom framträdande, vidrigt ohöljd, i dagen. Det friska Grekiska lifvet saknas och i stället för den vilda, men kraftiga tiden af menniskoslägtets utveckling som händelsen tillhör, finner man sig försatt i detta sjukliga öfverblomningstillstånd, som författaren så väl skildrat i Martyrerna. Äfven versen vacklar, liksom hade den en känning af detta misstag om ämnets natur. Den öfver-

dess existens bestyrkes af en annons i Calmar Tidning 1823, n:r 63; det är lektor Josua Zander, som försäljer dels Hammarskjölds lilla minnesskrift, dels *Liljor i Saron*, *Bacchanterna* och *Martyrerna*.

går, man vet ej hvarför, i flera arter, men vexlar mest från lätta tiostafviga till den tröglästa jambiska trimetern. Att imellertid författarens talang ej heller här förnekat sig, torde vi knappt behöfva försäkra, och vi göra oss ett nöje, att som prof derpå anföra Orfei dröm, hvilken derjemte är en nyckel till pjesens upplösning och innehåller en tämmeligen fullständig karakteristik deraf.» Därefter citeras drömmen (r. 172—270), med uteslutande af Gorgias' replik.

Det vore orätt att påstå, att denna kritik präglas af något större förstående: *Bacchanternas* förhållande till *Martyrerna* har recensenten fattat lika litet som andra samtida och senare bedömare. För Stagnelius måste detta uttalande, som näppeligen kan ha undgått honom, ha varit föga glädjande.

Från ett par håll har emellertid hans författarskap vid denna tid varit föremål för någon uppmärksamhet. Impulsen har utgått från Geijer, hvars förut omtalade varma loford öfver *Martyrerna* tydligen väckt Jacob Adlerbeths intresse. Denne var i sin egenskap af expeditionssekreterare i ecklesiastikexpeditionen Stagnelii förman. Att han i rent yttre afseende känt honom, är självklart; han kunde ju också till honom framföra Geijers hälsning. Men hans dagboksanteckningar förråda icke någon åt Stagnelius ägnad egentlig uppmärksamhet. För så vidt jag kunnat finna, har han blott nämnt honom ett par gånger i förbigående, innan Geijer bragte *Martyrerna* på tal. Julaftonen år 1817 skref han: »Den af Secret. Stagnelius författade Sång öfver Wladimir den Store blef af min Far med bifall genomläst.» Och den 20 dec. 1818 annoterade han Stagnelius bland pristagarna vid Svenska akademiens högtidssammanträde. Man har intrycket, att förhållandet mellan förman och underordnad varit helt kyligt; men naturligtvis kan någon personlig beröring ha ägt rum, och i så fall kan ju Adlerbeths entusiasm för Blendasagan ha varit af en viss betydelse för Stagnelius.

Strax efter sammanträffandet med Geijer sommaren 1822 for

Adlerbeth på sin vanliga semesterresa till sin gård Ramsjöholm i Småland, och här har han, väl lockad af Geijer, börjat studera Stagnelii skrifter. Den 9 augusti skref han: »Med största förtjusning läste jag Martyrerne af Stagnelius.» Adjektivet »största» är emellertid åter utstruket, måhända under intrycket af den här nedan relaterade brefväxlingen med Tegnér; Adlerbeth gjorde nämligen ofta ändringar och tillägg i sina dagboksanteckningar. Den 11 augusti anmärker han, att han med stor tillfredsställelse läst Euphrosynes dikter, och tillägger: »Ringa belåten var jag deremot med 1 del [?] af Liljorna i Saron.» Emellertid är detta tillägg senare inskjutet, och man är färdig misstänka, att det klandrande omdömet införts efter brefväxlingen med Tegnér. Ty Adlerbeth skref genast till Tegnér för att få Geijers loford verifierade. Den 10 augusti 1822 yttrade han: »Bland nyligen utkomna Poetiska skrifter har jag med serdeles tillfredsställelse läst många af Euphrosynes dikter, och *Martyrerna,* en Dramatisk Skaldedigt af Stagnelius, författare till den under titel: *Liljor i Saron* utgifne Samling. Säg mig Ditt omdöme öfver detta stycke!»[1] (L. U. B.)

Tegnér svarade Adlerbeth den 24 augusti och yttrade bland annat: »'Martyrerna' af Stagnelius har jag läst. De förråda stora, men tyvärr missledda anlag. Den fosforistiska tvinsoten, som endast kan förklaras af ett slags poetisk onanism, har der som i de andra liljorna öfvergått till karikatyr. Gud göre honom frisk och klok. Det är ju obegripligt, att poesien, som icke är annat än lifvets helsa, skall antaga en sådan febricitant form och utsminka sig med hektisk rodnad på de friska, de runda kinderna. Jag trodde, att detta affekterade oväsende en gång skulle ta slut, eller åtminstone ej förleda andra än intellektuella krymplingar; men jag märker, att jag misstagit mig.» (Jubelfestupplagan.)

[1] Sannolikt åsyftar Adlerbeth den förut omtalade titelupplagan af *Martyrerna*, om hvars identitet med andra-tredje häftet af *Liljor i Saron* han synes sväfva i okunnighet.

Tegnér uppfattar här Stagnelius som fosforist. Den 1 december 1822 skref han till Leopold för att föreslå professor J. W. Zetterstedt till erhållande af det Lundbladska priset; Zetterstedt hade år 1822 utgifvit sin Resa genom Sveriges och Norriges Lappmarker. I Stagnelius hade Tegnér vädrat en rival till Zetterstedt, och han uttalar sig därför mycket kritiskt om honom. »Någon har sagt mig, att man härvid [= vid bortgifvandet af Lundbladska priset] tänkt på Stagnelius för hans tragedi 'Martyrerna'. Stagnelius har visserligen mycken poetisk gåfva och i synnerhet en rikedom och fyllighet i diktionen, som är all heder värd; men det synes mig, som hans talang blifvit något missledd genom metafysiskt grubbel och den nu gängse poetiska gulsjukan och sentimentala pjunket. Det har alltid förekommit mig, som poesien ej vore annat än ett väl organiseradt sinnes helsa, en lek föranledd af öfverflödande intellektuella lifskrafter, ett fröjdesprång utöfver hvardaglighetens gränser; men en poesi, som begynner med kikhosta, slutar gerna med hektik och feberrodnad på kinderna. Spartanerna bortkastade de barn, som voro födda alltför sjukliga: jag tror, att vi gjorde ej så orätt, om vi på samma sätt behandlade de poetiska foster, som komma till verlden med för svagt bröst och för blek hy. Står icke dessutom hela vår litteratur full med tårekrukor, som drypa i månskenet, och införskrifvas ej stundeligen nya från Tyskland? Hvad särskildt angår 'Martyrerna', så vill jag icke neka den poetiska förtjensten af en och annan scen deruti; men jag bör dock tillägga, att om kristendomen vore sådan som den der föreställes, en bra karl lätt kunde frestas att afsäga sig den och bli antingen jude, som 1817 års ständer, eller turk, som den heliga alliansen.» (Jubelfestupplagan.)

Det är öfverflödigt att här förse Tegnérs uttalande med några kommentarier. Hans mening är, att *Martyrernas* författare borde lämnas åt sitt öde med spartansk stränghet. Att Stagnelius icke var en af de ordinära tårekrukorna har Tegnér

icke haft blick för; hade han känt och förstått *Bacchanterna*, skulle han måhända yttrat sig annorlunda. Men denna Stagnelii sista tragedi tyckes vara honom fullkomligt obekant; man kan sätta i fråga, om Tegnér någonsin kommit att läsa den.

Hvem det är som sagt, att Stagnelius borde ha Lundbladska priset, kan icke fastställas; Tegnérs brefväxling för år 1822 (L. U. B.) ger, såvidt jag kunnat finna, ingen upplysning därom. Måhända är det blott Adlerbeths förfrågan, som spökar i Tegnérs minne, och måhända har Tegnér i denna förfrågan anat Rosensteins intresse för Stagnelius. Huruvida Tegnér af antipati mot *Martyrerna* omfattar Zetterstedts kandidatur med så glödande ifver, eller huruvida han af vänskap för Zetterstedt är så obeveklig mot Stagnelius — det är en fråga, som icke kan besvaras. I hvarje fall erhöll han af Leopold ett lugnande svar. Den 17 januari 1823 skref Leopold, att han röstat på Zetterstedt; om Stagnelius yttrade han: »Af *Martyrerne* har jag blott hört någon scène här och där; ty stunder fela till all den strödda läsning som här framväxer. Auktor synes mig verkligen begåfvad med en utmärkt poëtisk natur. Likväl skulle jag, efter hvad Hr Doktorn sagt mig om hans arbete, icke gifva honom min röst till något pris. Så länge Akademien fortfar i sin gamla försigtighet, att föga eller intet motivera sina dommar, och att aldrig förena kritiken med belöningen, betar hon sig alltid sjelf möjligheten, att åtskilja hvad hon förkastar från hvad hon gillar och berömmer. Belöna blotta Geniet, blotta Talangen hos en Författare (om han för öfrigt vandrar på förtappelsens väg) kan hon således alldrig, utan fara för sig sjelf, att synas gilla och uppmuntra just det, som hon egentligen är till för att motverka och förebygga.» (L. U. B.)

Leopold synes sålunda ha ansett Stagnelius vara ett geni eller en talang, vandrande på förtappelsens väg, d. v. s. i samma riktning som fosforisterna; men om han öfver hufvud känt till det allra ringaste af Stagnelii skrifter, torde vara ytterst proble-

matiskt. Dagen innan han skref, hade Svenska akademien utdelat det Lundbladska priset.[1] På den lista, »Herr CantzliRådet Wallmark på begäran afgifvit på de skrifter, hvilka i Allmänna Journalen blifvit recenserade», fanns äfven upptaget: »Backanterna af Stagnelius» — ehuru Journalen icke veterligen innehållit någon recension däraf. Priset gafs emellertid »enhälligt» åt J. W. Zetterstedt, Tegnérs kandidat.

*

Hvad man vet om Stagnelii privata existens under hans sista månader i Stockholm är icke mycket, men det är mera än om någon föregående period i Stockholm. Han utkvitterade expeditioner under juli, augusti, september, oktober, november, december 1822 samt under januari 1823. Den 9 januari upplämnades till Kungl. Maj:ts underskrift en af Stagnelius renskrifven resolution på de ansökningar om tillstånd att få uteblifva från riksdagen, hvilka inlämnats af biskoparna Tingstadius, Weidman, Murray, Stagnelius och Bjurbäck. Det synes ha varit den sista expedition, som Stagnelius tagit emot; den sista han lämnat från sig, gick till underskrift den 7 februari. Vid denna tid har sålunda sannolikt en ny tjänstledighetsperiod tagit sin början för Stagnelius — den ägnades uppenbarligen åt diktandet af *Thorsten Fiskare* och slöts med hans död.

På nyåret 1823 finna vi Stagnelius boende i Maria södra församling. I 1823 års taxeringslängd (Stockholms stads arkiv) är han upptagen (fol. 554) under kvartersbeteckningen »Jupiter större n:r 6», hvilket enligt hvad arkivarien Gunnar Bolin benäget meddelat, anger hörnhuset Repslagaregatan (utan n:r) — Hornsgatan 7, ett litet hus, som nu rifvits för Hornsgatans utvidgande. Huset ägdes och beboddes af majoren J. H. Lemke. Major

[1] Svenska akademiens ständige sekreterare, Fil. D:r E. A. Karlfeldt har haft den stora vänligheten att meddela mig utdrag ur protokollet för den 16 januari 1823.

Lemke var dock icke Stagnelii hyresvärd, utan rummet uthyrdes, uppenbarligen möbleradt, af revisorsänkan Ebba Chr. Hellstrand, hvilken i Stagnelii bouppteckning upptages som fordringsägare för hyran. Änkefru Hellstrand, född 1755, hade enligt 1822 och 1823 års längder hos sig en dotter »Chr. Charl. Wilh:a», född 1799; hennes hushåll omfattade för öfrigt endast en piga, sedan år 1821 ombytt hvarje år.

Stagnelius förekommer i taxeringslängden under titeln: »Cantzlisten i Kongl. Ecclesiastique Expedition O. [sic!] J. Stagnelius.» I enlighet med Svea Rikes Ständers Bevillning, antagen vid riksdagen 1818 och gällande till utgången af år 1823, voro de skattskyldiga påförda en särskild »Bevillning för Consumtion och Öfverflöd», den s. k. 3 Artikeln[1], och taxeringslängdens uppgifter på denna punkt ge oss några upplysningar om Stagnelii lefnadsvanor. Han har deklarerat sig som förbrukare af »Vin eller andra tillåtna utländska drycker», hvilket föranledde en beskattning af 24 sk.; som förbrukare af »Caffe och The» (12 sk.); som kortspelare (24 sk.); som förbrukare af tobak (i egenskap af ståndsperson har han härför fått erlägga 8 sk., medan allmogen slapp undan med 4 sk.). Han har förklarat sig hvarken nyttja sidentyg till »större öfverplagg» eller till »mindre klädespersedlar»; han har icke bebott något rum, där det fanns vare sig sidentapeter, möbler med sidenöfverdrag, äkta förgyllning, eller möbler af »Mahogeny eller andra Utländska Trädslag». Det påföres honom den »personela afgiften» på 1 R:dr, enligt Art. 1 i förordningen; men enl. Art 2, som handlade om »afgift af Lön, Egendom och Rörelse», finnes honom ingen som helst skatt påförd. Han är därför blott taxerad till 2 R:dr och 32 sk., hvaraf 12 sk. mantalspenningar; härtill kommer en »Curhusafgift» på 3 sk., som icke inräknades i kronouppbörden. Det skulle kunna tyckas, att denna taxeringsuppgift nekande besvarar frågan

[1] Se Svea Rikes Ständers Bevillning för år 1819 och de påföljande åren, Stockholm 1818, s. 38—39.

huruvida Stagnelius åtnjutit lön som kanslist. Emellertid är det ju möjligt, att Stagnelius icke ansåg sig ha åtnjutit någon lön under det förflutna året, men för ögonblicket gjorde det. Sannolikast är väl dock, att BÖTTIGER har rätt.[1]

När Stagnelius flyttat in i denna bostad, har icke kunnat fastställas; måhända genast efter ankomsten till Stockholm. I hvarje fall bodde han där vid sin död. Genom bouppteckningen (nu i Rådhusarkivet, Stockholm) får man en föreställning om hans yttre lefnadsvillkor. Detta dokument upprättades den 26 juni 1823, och det heter, att å föräldrarnas vägnar »Herr Advokat-Fiscalen J. G. Zander härvid var närvarande». J. G. Zander var en broder till lektor Josua Zander och gammal kalmarit.[2] Hufvudintrycket af bouppteckningen efter Stagnelius är onekligen närmast armod,[3] trots det att han vid dödsfallet innehade 8 rdr

[1] I Bevillningsförordningen (s. 6—7) finner man dels föreskriften: »Under Lön förstås all den Inkomst, som af tjensten under loppet af året blifvit förvärfvad och verkeligen åtnjutes» — dels stadgandet: »För alla Ecclesiastique Embets- och Tjenstemän, beräknas taxeringsåret från den 1 Maji det år Taxeringen sker, till samma tid påföljande år.» Hur praxis varit är mig icke bekant.

[2] Han var notarie vid Norrmalms västra Kämnersrätt, med advokatfiskals titel. Om honom se CARL SJÖSTRÖM, Kalmar nation i Lund, s. 139, och Stockholms rådhus och råd, festskrift 1915, II: 251.

[3] Bouppteckningen har följande lydelse:

Contante Medel.

		Banco
Vid dödsfallet		8: —
Linne.		
6 gl. Skjortor à 24 s.	3: —	
1 par Caleçons	—: 8	
4 Halskragar	—: 8	3: 16
Gångkläder.		
1 blå Klädes Slängkappa	8: —	
1 brun Surtout	4: —	
1 Dito Bonjour Råck	2: —	
1 sliten blå Klädes Unieforms Frack	4: —	
1 svart Klädes Frack	4: —	

Banco och föräldrarna i bakarf hade att mottaga en summa af 13 rdr, 23 sk. och 9 runstycken. Bäst utrustad synes han ha varit i fråga om garderoben, och WIMMERSTEDTS uppgift, att han depenserade åtskilligt på vackra kläder, motsäges icke af bouppteckningens 8 västar. De 5 alnarna mörkblått kläde ut-

		Banco
1 brun Dito } 1 blå Dito } à 2 Rdr	4: —	
1 blå Klädes Frack utan krage och Knappar	1: —	
2 par blå Klädesböxor	3: —	
2 par grå Dito	2: —	
1 par svarta Dito	1: 16	
8 Wästar	4: —	
1 Unieforms Hatt, efter dödsfallet såld för	20: —	
1 civil Hatt	1: —	
3 par gl. Strumpor	—: 24	
2 par gl. Stöflor	2: —	
5 aln mörkblått Kläde	15: —	74: 40

Diverse.

1 litet söndrigt ocontrolleradt Fickur	8: —	
1 Stålsigill, 1 Pennknif, 1 Eldstål, 1 Klädesborste	—: 8	
1 Paraplui	1: —	
1 gl. söndrig Coffert	—: 24	
1 liten Kappsäck	1: —	10: 32

Böcker.

31 diverse Band och häften i särskilda ämnen jämte diverse Poetiska Handskrifter		10: —

Säkre Fordringar.

Hos Bokhandlarne Utter et comp. för sålde Böcker	20: 12	
» Bokhandlaren, Magister Wiborg, för Dito	5: —	
» Bokhandlaren, Notarien Deléen för Dito	10: 24	35: 36
Summa Inventarii B:co Rdr		143: 28

Afgår.

Aflönings- och Barnhus Afgift, i följd af Kongl. Förordningen den 1:ste Martii 1749, 1/3 Proct af Summa Inventarii	—: 23	
Till de Fattige, enligt 17 Capt 4 § HandelsBalken, 1/8 Proct af Dito	—: 8: 7	— 31: 7

märka en viss förtänksamhet. Det ojämförligt dyrbaraste föremålet i hans ägo var emellertid en uniformshatt, som redan före bouppteckningen blifvit försåld för 20 rdr; den var också alldeles ny, troligen anskaffad i sammanhang med utnämningen till ordinarie kanslist — en slump vill nämligen, att Stagnelius vid renskrifningen af *Riddartornet* antecknat några rader af skådespelet på baksidan af en den 23 oktober 1822 utställd räkning på »En fin Trekantig H[att]» (Kommentaren, s. 402).

Men så snart man lämnar klädesplaggen, ter sig Stagnelii bohag såsom ytterst torftigt. Hans fickur var okontrolleradt och söndrigt, och af personliga tillhörigheter synes han icke ha ägt mycket mera än ett stålsigill, en pennknif, ett eldstål och en klädesborste, tillsammans värda 8 skilling. Hans koffert var trasig och gammal, medan »en liten Kappsäck» synes ha varit i bättre stånd. Var det månne den, som G. H. MELLIN gjort ryktbar, och som brukade innehålla hans manuskript?

Beklagligt nog upplyser bouppteckningen ingenting om hur hans bibliotek var sammansatt. Det utgjorde» 31 diverse Band och häften i särskilda ämnen», och värderades »jämte diverse Poetiska Handskrifter» till 10 rdr. Dokumentets knapphändighet är så mycket förargligare, som Stagnelii boksamling säkerligen haft stor betydelse för honom; han synes nämligen icke ha frekventerat offentliga bibliotek. Under sin vistelse i Lund lånade han aldrig någon bok i universitetsbiblioteket, och äfven i Kongl.

Skuld.

BegrafningsKostnader	86:	8	
Till Enkan Hellstrand, obetald Hushyra	30:	—	
» Källarmästaren Fick, efter räkning	13:	12:	8
» Boktryckaren Eckstein för Böckers häftning, beloppet okändt	—	—	129: 20:8

S:a 130 RD 4 sk. 3 rt.

Då förestående Skuld Summa 130 RD 4 sk. 3 rst. utaf Tillgången 143 RD 28 sk. afgår, blifver Behållningen, som i BakArf tillfaller den aflidnes Föräldrar, till beloppet 13: 23: 9.

Summa B:co RD 143: 28: —

Bibliotekets utlåningsjournaler söker man förgäfves hans namn.[1] Men sannolikt har han i Kalmar haft sin viktigaste tillgång till litteratur.

Afdelningen »Säkre Fordringar» visar otvetydigt, att han varit sin egen förläggare; den upptar hans tillgodohafvande i Utters, Wiborgs och Deleens boklådor, tydligen för försäljningen af hans skrifter. Närmast måste det väl ha varit fråga om *Bacchanterna;* eftersom det sålts för ungefär 35 rdr, skulle man gissa att mellan 50 och 100 exemplar gått åt. Månne det icke varit allt som öfver hufvud blifvit köpt af den grekiska tragedien, som ju icke var diktad för »den litterata pöbeln»? Eller skulle han tidigare ha uppburit någon del af försäljningssumman? Boktryckare Eckstein var redan betald; han förekommer blott med en ofixerad fordran för häftning af upplagan. Det vill synas, som om Utter & C:o haft om hand distributionen till landsorten, eftersom hans summa är så afsevärdt mycket större än de framstående Wiborgska och Deleenska boklådornas. — Uppenbarligen har Stagnelius icke gjort några glänsande affärer med sina skrifter.

Vidlyftiga skulder hade Stagnelius icke heller. Han var skyldig sin värdinna 30 rdr i hyra, och källarmästare Fick, »efter räkning», 13 rdr, 12 sk. ock 8 runstycken. Källarmästare Fick, eller vinskänken Carl Fredrik Fick, född 1787, innehade från år 1819 källaren Freden, förut kallad Gyllene Freden, ett af Stockholms äldsta näringsställen. Sedan år 1821 var Fick äfven ägare af huset, beläget i kvarteret Argus 6, Österlånggatan 51, där källaren Freden ännu existerar. Det var på Stagnelii tid en ganska stor rörelse; enligt taxeringslängden för år 1822 (s. 827) sysselsatte Fick 1 kypare, 3 källargossar, 2 drängar, 1 syjungfru och 8 pigor. Allting tyder på, att Stagnelii skuld icke var någon tillfällig rest, utan att han regelbundet förtärt

[1] I Uppsala universitetsbibliotek finnas inga lånejournaler bevarade från åren 1796—1821.

sina måltider på Freden, hvilken låg väl till på vägen från hans ämbetslokal till hans bostad.[1]

Att den diet, som Stagnelius fört på den gamla källaren, som hörde till Stockholms mest ansedda värdshus, måhända icke varit den bästa, har redan Geijer antydt. Gissningarna bekräftas af en anteckning i Stockholms stads Polisdiarium för år 1823 (Stockholms stads arkiv). Det är enda gången Stagnelius haft något otaldt med ordningsmakten i hufvudstaden. Förhistorien inhämtas ur »Vackt Journal för Södermalms Brandvakts Corps de garde år 1823». Det heter där (fol. 18) i »Raportt af d. 8 Marti 1823»:

»7:o) Kl. 2 inkåm soldaterne n:o 125 o. 129 och förde med sig en okiänd mans person som seger sig vara kanslisten vid Kongli Exlens Expidition vid namn E. J. Stangneljus[2] som befans stånd vid ledstången nära sluss inspäcktors husett vid söder sluss och befans hann vara så af starka drycker beskennckt att dett såg befruktands ut att han skull stupa öwer ledstang och i strömen var fore åvannemde soldater hono hoflitt tilltalte då han utbrast i flere qwäd ord emot dem varföre de honom arestere samtt blef af behörig patrull i widare arest af förd samtt inställes i kongli pölis kamaren i morgon kl. 10 f. m.

8:o) Wid visindation befans på ovan nämde J. Tängneljus tvene samansata nycklar samtt 42 skiling 8 runstycken banco.»

Detta här diplomatiskt återgifna aktstycke är undertecknadt: »Corps de garde d. 9 som owan. E. Asplund.» Asplund var en af de båda underofficerare, som förde befälet öfver Söder-

[1] Måhända skulle man våga gissa, att Stagnelius tidtals äfven bott på källaren Freden, där det också fanns resanderum. I så fall skulle man möjligen kunna datera den tilldragelse, som G. H. Mellin berättat (se ofvan s. 222—223), då man väntade att finna Stagnelius död för egen hand, och i stället fann att en annan resande skjutit sig. Ty Jacob Adlerbeth har den 20 oktober 1820 i sin dagbok antecknat: »Till min kunskap kom att en resande (som sades hetat Watz) i förrgår på källaren Freden skjutit sig.» Stagnelius befann sig i oktober 1820 i Stockholm.

[2] Öfver *a* en å- (eller ä-?) prick?

malms brandvakt. Man lägger märke till den omedvetna hyllning han bringat Stagnelii poetiska genius genom att tillskrifva den anhållne icke okvädesord, utan »qvädord».

Själfva anhållandet innebär ett litet problem, ty vid denna tid var det ingalunda brukligt att sätta en person i arresten för vanligt fylleri. Det kräfdes antingen slagsmål och dylika försvårande omständigheter, eller också fullkomlig redlöshet intill lifsfara.[1] Att Stagnelius icke befunnit sig i det senare predikamentet tyckes framgå af hans talförhet, som på brandsoldaterna synes ha gjort ett starkt och varaktigt intryck. Orsaken till deras första ingripande, d. v. s. tilltalet, kan sålunda näppeligen ha varit någon annan än den de själfva uppgifvit, nämligen farhågan att Stagnelius skulle stupa i vattnet. Att brandsoldaterna sedan tagit steget att arrestera honom, kan ju bero på att de fortfarande ansågo hans belägenhet lifsfarlig. Men genom att helt enkelt föra honom bort från grannskapet af vattnet kunde ju denna lifsfara ha undanröjts — såvida de icke misstänkte honom för att frivilligt ha närmat sig strömmen. Denna möjlighet låter sig icke helt afvisa. Men brandsoldaterna kunna naturligtvis ha bedömt situationen oriktigt. Och det finnes äfven den möjligheten, att Stagnelii temperamentsfulla svar kommit dem att tappa tålamodet och gjort dem hämndlystna.

Den 8 mars hade varit en lördag: Stagnelius befann sig sannolikt på hemväg från staden mellan broarna med dess talrika källare till sin bostad. Måhända har han fått tillbringa söndagen i arresten. Polisdiariet för år 1823 upplyser (s. 275) under daton d. 10 mars: »Södra Brandvackten har sistledne Lördags natt arresteradt Kongl. Secreteraren E. J. Stagnelius, som varit full och otidig emot Brandvackten.» Om målets handläggning upplyser följande kolumn: »d. 10. Betalte för dess besvär.»

[1] Den här uttalade åsikten om polisens praxis i Stockholm stöder sig på meddelande af arkivarien Gunnar Bolin, som ägnat brandvaktsjournalerna och polisdiarierna ett ingående studium.

Det var väl sannolikt de båda handfasta brandsoldaterna n:r 125 och n:r 129, som sålunda erhöllo klingande upprättelse för den moraliska medfart, som den ampre Kongl. Secreteraren låtit dem undergå. Därmed har saken varit utagerad. Den kassa Stagnelius vid häktningstillfället innehade kan ju icke ha räckt för ändamålet. Antingen har han utsläppts under söndagen, och på måndagen infunnit sig vid polisrätten för att göra upp; eller också har han från arresten efterskickat förstärkning. Hurudan praxis inom polisen varit är icke lätt att få reda på.

Äfventyret tar sig tragikomiskt ut för oss, som känna till Stagnelii vacklande hälsa; så mycket mera, som det inträffat strax före hans död, jämnt en månad innan hans begrafning. Men det bör kanske erinras om, att det för samtida ögon, med då rådande dryckesvanor, näppeligen har tett sig som en vidare seriös affär; mera kanske som en löjlig olyckshändelse.[1] Emellertid finnes det skäl att antaga, att tilldragelsen icke var enastående, att dryckenskapen vid denna tid tagit former, som nödvändiggjorde Stagnelii utestängande från tjänstgöringen på ämbetsverket. Ty strax därefter, den 21 mars 1822, har Jacob Adlerbeth antecknat ett samtal med sina kolleger Elgenstjerna och Printzensköld på ecklesiastikexpeditionen, hvarvid han »gaf mina råd i afseende på frågan om Stagnelii aflägsnande». Det var knappa fjorton dagar före Stagnelii död.

Det är en vederkvickelse att från Stagnelii jordiska misär lyfta blicken till hans diktning. Det innebär ingen verklighetsflykt, blott en poetisk förklaring, en humoristisk belysning af Stagnelii mest omedelbara erfarenhet; ty *Thorsten Fiskare*, som den sjuke och druckne skalden kunde ha haft i hufvudet, när han lutade sig öfver strömmen, handlar om ett ofrivilligt kallbad och är en studie öfver rusets psykologi.

*

[1] Till jämförelse meddelas följande notis ur Jacob Adlerbeths dagboksanteckningar (27 dec. 1820): »Att Hof Pred. Lindhult, då han en afton munter efter ett dryckeslag hemgått, blifvit gripen af brandvakten, kom till min kunskap.»

Thorsten Fiskares tillkomstdatum kan bestämmas exaktare än datum för något annat af Stagnelii större verk. Hammarsköld har omtalat, att på baksidan till ett af koncepten — det är nu förloradt, men omfattade r. 446—562 — fanns rubriken till »Kongl. Maj:ts Nådiga Resolution på åtskillige Biskopars ansökan, att befrias från skyldigheten att bivista Riksdagen 1823». Denna resolution hade Stagnelius inlämnat renskrifven i början på januari. Det öfverblifna konceptpapperet har han med sin vanliga sparsamhet bevarat och brukat vid nedskrifvandet af sitt skådespel. Eftersom han icke mottog några nya expeditioner på nyåret, utan sannolikt åtnjöt något slags tjänstledighet, har han ostördt kunnat ägna sig åt författarskapet. Handskrifterna visa, att han arbetat med samma utomordentliga lätthet och beundransvärda klarhet som alltid. Det är icke tal om att den förvirring, som åtminstone tidvis måste ha präglat hans yttre existens, sträckt sig till de konstnärliga intentionerna. På små pappersark har han med stundom mikroskopisk, men icke vårdslösad stil, nedskrifvit hela skådespelet under jämförelsevis ytterst få ändringar; man kan finna hela repliker, ja, trycksidor, som icke förråda ett enda moment af tvekan eller osäkerhet. Alla scenanvisningarna o. d. har Stagnelius, som vanligt i sina koncept, utelämnat; blott en bokstaf eller ett tecken anger, när en ny person börjar tala; versradernas början och slut äro på intet sätt angifna, utan det hela går i ett som prosa. Det visar sig också, att en enda oktavsida af konceptet svarar mot sex stora trycksidor. Man måste häpna öfver den reda, den öfverlägsna säkerhet, som satte honom i stånd att hålla planen och alla trådarna i ordning med så obetydligt stöd af själfva synbilden; hur fint och taktfast måste icke hans öra ha varit för att aldrig en gång förvirras i metriken, trots replikskiftena midt i versraden! Man kan näppeligen komma på honom med något seriösare fel, än att han vid återgifvandet af tärnans skratt (r. 257) fått ett *ha* för litet; men det är väl närmast handens fel.

Hur starkt hans minne var, visas af en detalj (IV: 299): när han i Siskas visa kom till några strofer, som på folkvise-manér blott skulle innehålla variationer af tidigare strofer, hoppade han helt enkelt öfver dem; dylikt kunde han arrangera vid renskriften.

Att han före sin död fått skådespelet fullt färdigt, visas däraf att han börjat renskriften; men han har icke i den medhunnit mera än ett tjugotal rader, hvilket gör sannolikt, att det var omedelbart före sin bortgång han afslutade *Thorsten Fiskare*. Hvad Orfeus bönfaller backanterna om, har sålunda förunnats Stagnelius; Orfeus säger, att liksom det anstår hjälten att dö i kamp,

Så höfs ock Skalden falla under klang och sång.

Ämnet till *Thorsten Fiskare* är hämtadt ur folksägnerna om Blå Jungfrun. Stagnelius har känt den muntliga traditionen. Hur mycket han tagit därifrån kan näppeligen i detalj fastställas. Att hela föreställningen om den förtrollade trädgården på den öde ön, och om alla de njutningar, som där erbjödos den besökande, förskrifver sig från folksägnerna, skulle vi aldrig ha fått reda på, om icke skeppsprästen Nikolaus Haquini den 13 juli 1616 berättat en hel del historier för den holländska beskickning, som denna dag seglade förbi Blå Jungfrun, och om icke Goeteeris tecknat upp dem i sin resejournal, hvilken 1619 utgafs på holländska (se Kommentaren, s. 455).

Emellertid är det sannolikast, att Stagnelius fritt uppfunnit Thorsten fiskares figur. Sägnerna om välfägnaden på Blå Jungfrun — hvilka äro besläktade med föreställningarna om häxsabbaterna och festerna på Blocksberg — har han kombinerat med berättelser om rika bergstroll, som visa sina skatter för bonddrängen; historien om Hobergsgubben på Gottland var populär just i Stagnelii födelseby Gärdslösa, där man t. o. m. visade den ättehög, som varit Hobergsgubbens bostad, innan »Gärdslösa koskälla», d. v. s. kyrkklockan, jagade bort honom. Germund, kungen på Blå Jungfrun, har en viss likhet med

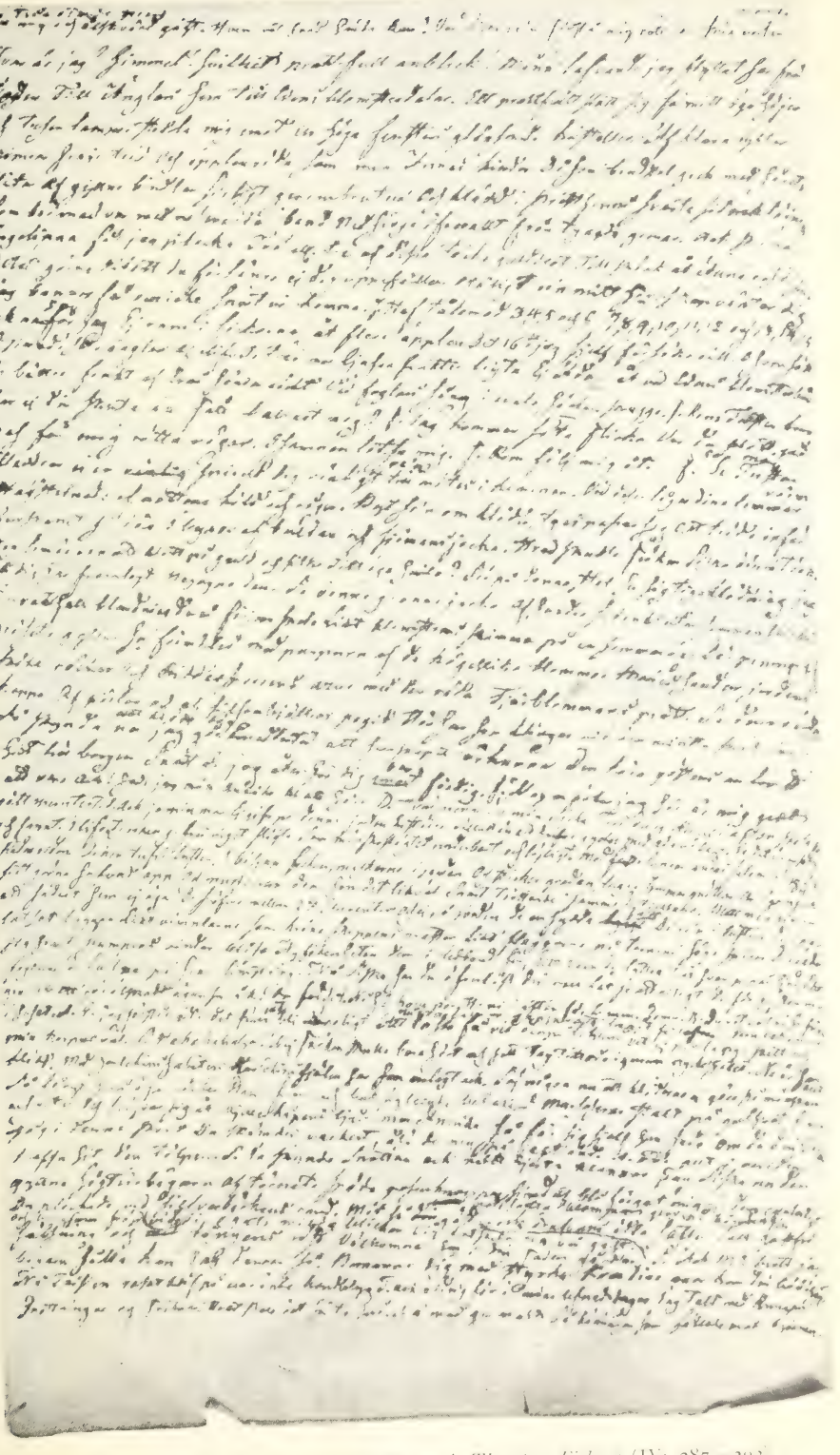

Handskriften till r. 136—239, 247—293 i *Thorsten Fiskare* (IV: 287—293).

Hobergsgubben. Men själfva intrigen hämtade han från en gammal skämtsam folklek, Siskas eller Sislas barnsöl, som är känd från flera svenska landskap. Den klipska tärnan Snottra leker med spotsk grace »Siskas barnsöl» med Thorsten fiskare. Öfver hufvud har Stagnelius inspirerat sig ur folkliga traditioner för sitt skådespel likaväl som för *Blenda*. Den visa om prins Börsing (IV: 297), som Siska sjunger för Thorsten, går tillbaka på en verklig folkvisa, som Stagnelius haft i minnet från sin hembygd; en jämförelse med Geijer-Afzelius', Grundtvigs, Landstads uppteckningar liksom med den finländska varianten visar, att Stagnelius bevarat en version som häfdar sin plats i den vidtförgrenade vis-familjen. (Se härom Kommentaren, s. 460—463.) Det är betecknande för detta Stagnelii nyvaknade intresse för folksägner och folkvisor, att man i en replik af Blanka (IV: 297) skymtar ett af motiven i *Blenda:* prinsens kärlekshandel med en vacker bondflicka. Man skulle vara färdig att tro, att det är någon af de på Öland så vanliga historierna från Karl X:s sejour på ön, hvilken gifvit Stagnelius uppslaget.

Men Stagnelius har säkerligen också mottagit litterära intryck. Miljön i *Thorsten Fiskare*, med troll och naturväsen som gyckla med människobarnen, erinrar om Shakespeares *En midsommarnattsdröm*, där det spefulla skämtet regerar i älfkungens och älfdrottningens värld och personifieras i Pucks gestalt. Och är den romantiska aspekten i skådespelet Shakespearesk, så är den realistiska och burleska sidan af *Thorsten Fiskare* afgjordt Holbergsk. *Jeppe paa Bierget*, med sin skildring af bondens plötsliga upphöjelse, hans plumpa välbehag i den nya rollen och hans snöpliga uppvaknande, utgör en påtaglig parallell till Stagnelii skådespel. Kärleken till brännvinet spelar samma roll hos Stagnelius som hos Holberg. *Jeppe paa Bierget* har väl i Sverige haft en ständig aktualitet i det allmänna medvetandet, och man kan nog utgå från att Stagnelius känt lustspelet. Visserligen synes det icke ha gifvits i Stockholm efter 1804 (F.

A. Dahlgren, Anteckningar om Stockholms theatrar), men i landsorten tillhörde det säkerligen fortfarande repertoaren[1], frånsedt dess litterära berömmelse.

Thorsten Fiskare har sina gifna beröringspunkter med *Blenda*. Thorsten är den sangviniske, sensualistiske narren liksom prins Olof; han dukar under för de sinnliga lockelserna, han är färdig att tro alla de ljufliga drömmar, som gyckla för hans blick. Liksom prins Olof vaknar upp till verkligheten i det ögonblick, då han rusad af vin, mat, sång och vällust ändtligen tror sig få sjunka i Blendas famn, så blir Thorsten klarvaken, då Snottra leder den välplägade prinsen-fiskaren till den svällande bädden och i stället låter honom stupa i vattnet. Det ironiska gyckel, som i *Blenda* lånat de lätta och slingrande fjäten från Ariostos sånggudinna, har i *Thorsten Fiskare* förkroppsligats i trollen, som finna sitt kungliga nöje i att förvilla och håna de enfaldiga och lättrogna människorna. Men *Thorsten Fiskare* står estetiskt mycket högre än *Blenda*, därför att Stagnelius för sitt skådespel funnit ett ämne, som mycket villigare ansluter sig till hans esprit. Mordscenerna i *Blenda* tvingade Stagnelius att ge skämtet en underton af ödslig och mörk cynism. Prins Olofs straff är den grymma döden, men Thorsten fiskare kommer undan med förskräckelsen, med en hälsosam minnesbeta. Skådespelet har en vida lättare och ljusare karaktär än eposet, där det lugubra inslaget aldrig helt kan skymmas undan.

Det fantastiskt-romantiska elementet i *Thorsten Fiskare* är behandladt med utomordentligt behag. Den store kung Germund härskar öfver den förtrollade ön, och han är omgifven af en hel hofstat. Han har en armé af hundar, ett statsråd af ulfvar (eller af ufvar),[2] en polis af kattor. När han vinkar, fylles scenen af »Tomtar, Elfvor, Käll-nymper och Mylingar, hvilka, vid en

[1] Jeppe Nilsson på Berget gafs 1818 på Kalmar teater, se Calmar Tidning, n:r 64.

[2] Stället finnes blott traderadt genom Hammarsköld.

underbar musik från osynliga instrumenter, börja en fantastisk dans omkring den förvånade Thorsten». Hela scenen har en förtrollande grace, som ingen uttrycker bättre än Thorsten själf:

Kors hvad spektakel! jag blir yr i mössan.
De små tjufungarne gjort mig förtrollad.
Som lampor brinna deras rosenkinder,
Som liljor glänsa deras nätta ben,
Dem högt i vädret, efter dansens takt,
De svängde skälfvande likt poppelbladen.

Det är operan och baletten, hvilkas effekter Stagnelius efterbildar ännu i sitt sista skådespel; men hur självständigt, hur utsökt poetiskt, hur fjärran från den mekaniska schablonen! Samma fina, lätta och delikata touche, samma originella fantasi möter man öfverallt i skådespelet. Bergakungens slott är som hämtadt ur de österländska fésagorna:

Ett praktfullt slott sig för mitt öga höjer
Och tusen lampor stråla mig emot
Ur höga fensters glänsande kristaller.
Af klara lyktor skimrar hvarje träd.

Allt är underbart festligt och muntert hos bergakungen. Thorsten får en högtidsklädning:

Se denna granna jacka
Af hundra sidenklutar sammanflickad
I praktfull blandning deras färjor spela
Likt blomstrens skimmer på en sommaräng.

Det är med andra ord en Harlekins-kostym. Själfva brännvinet har en oanad dekorativ karaktär i detta poesiens förlofvade land:

Goldwasser kallas det. Se hvilka flingor
Af röda gullet flyta där.

Thorsten står hypnotiserad af de glänsande och dansande guldflingorna.

Ser man närmare efter, hvad det är som gör fantastiken i

Thorsten Fiskare så ojämförligt mycket mera liffull, omväxlande och tjusande än i Stagnelii tidigare verk, så finner man, att det är den anda af realism, af omedelbar naturiakttagelse, och som går äfven genom de imaginära scenerierna. Baletten kring Thorsten får sin karaktär af liknelserna från blomstervärlden; det är som dansande blommor. Det praktfulla feslottets förtrollade trädgårdar lysa af äpplen, hvilkas färg Stagnelius ger exakt besked om:

Och äpplen röda som min Annas kinder
Då hon i brudstol gick med hårets flätor
Af gyllne bindlar sirligt genombrutna
Och klädd i Prostfruns svarta sidenklädning
Som brämad var med rosenröda band
Nedhänga öfverallt från tyngda grenar.

Man har hela den inbillningsprocess, som ligger till grund för *Thorsten Fiskare*, i följande replik af Thorsten:

Hvad prakt och härlighet, som öfverallt
Mitt öga möter. Höga pelarrader
Med krönta hjessor takets korshvalf bära,
Der rara kronor, tindrande af ljus,
Stjernbilder lika i Septembernatten,
Tätt hänga ned och härma med sin glans
Regnbågens sken en tårfull sommardag,
Julottans skimmer i vår sockenkyrka.

Den bländande prakten är sammansatt af fint iakttagna verklighetsintryck: hösthimmelns stjärnbilder, sommardagens regnbåge, julottans ljus. Den trolldryck, som räckes Thorsten, är icke »astraliskt vin i perlsatt guld», utan Danziger Goldwasser, redan på Bellmans tid en beundrad och kostbar likör på Stockholms källare.

Den stilistiska utveckling, som påbörjas i *Blenda*, fortsättes i *Thorsten Fiskare*. Sagospelet har från början till slut lokalkolorit. Bergakungens palats är beläget på den verkliga Blå Jungfrun. Om man jämför Stagnelii dikt med både tidigare och senare skildringar af den sällsamma ön, faller dess realism i

ögonen. Allting talar för att Stagnelius med egna ögon sett Blå Jungfrun; måhända har han gjort en sommarseglats dit tillsammans med sina Kalmarvänner. Han vet, att man från ön med blotta ögat kan se Öland och Borgholms slott. Han skildrar tobisgrisslorna, som häcka i strandgryten och skriande nästan snudda vid vattnet — den första karaktäristiska synen för den som stiger i land på den obebodda klippan; när Thorsten första gången hör Snottras rop, tror han:

> Strandfoglar blott som lägga sina ägg
> På strandens bäddar och med hesa ljud
> Längs vågens bryn med däfna vingar sväfva
> Jag ropa hört.

Han återger den verkliga vegetationen: »måbärsträdens hvita underblommor», den låga, stormpinade småskogen, »tättförvuxna buskars galler», »glänsande orchider». När den väderdrifne Thorsten i solnedgången, sedan stormen bedarrat, binder sin båt vid en strandbuske, ser han framför sig himmel och haf.

> Se! Karlavagnen sänker
> Sin gyllne tistel lodrätt ned mot hafvet
> Och Månans klot i dyster prakt försjunker
> På andra sidan Borgholms gamla Slott
> Hans afskedsstrimma leker på dess murar,
> Dess gråa torn.

I Thorstens monolog har Stagnelius försökt att få in fiskarlifvet, men icke i den romantiska dager, som hvilar öfver hans ungdomspoem *Fiskaren* (I: 337). Thorsten talar om sin Mor Annika, och Stagnelius har velat ge bilden af fiskarhustrun på den höstliga stranden:

> Du väntat mig så säkert hem i quäll
> Med båten tyngd af hafvets rika byten,
> Vid stjernors strand och glada blickar sända
> Kring Gauthiods rika, kallbesådda skär.

Det är betecknande, att Stagnelius icke lyckats ge dessa rader en definitiv form (se Kommentaren, s. 458—459!). Han har velat

få fram den konkreta situationen, och han har gripit till ett så specifikt ord som *kall*, *kallar*, hvilket betyder »en ur hafvet uppstående kal klippa, som utgör en uppehållsort för fiskare». Men han har icke kunnat finna plats för sin lilla strandbild i den jambiska versen; på prosa skulle det kanske lyckats bättre. Det är egendomligt att tänka sig, att det var Almquist, som i *Kapellet* uttryckte armodets och fiskarlifvets poesi, de väntande hustrurna, de rikt lastade båtarna, och att denna novell är förlagd just till Kalmar skärgård och innehåller en hänsyftning på biskopinnan Stagnelius.

Men det är denna trofasta, enkla och armodsfyllda verklighet, som hela tiden bildar kontrasten till Blå Jungfruns trollscenerier. När Thorsten stiger i land på ön, ser han på fastlandet en liten låga, och han tror sig känna igen den. Han följer med rörelse, hur den stiger och faller i klarhet, och utbrister:

> Ack ifrån min eldstad
> Den hulda strålen kommer öfver hafvet
> Och hälsar mig från Annika och barnen,
> Som vid en stockeld än med oro bida
> Sin Man och Far.

Han längtar »Till hemmets ro, till skuggan af den kända — Den torfbetäckta kojan där på stranden», han drömmer om att följande morgon få stämma upp sin psalm bland de sina. Så länge han behärskas af dessa lugna, klara tankar, hotar honom ingen fara; han slumrar i sin båt så fridfullt som ett barn i sin vagga. Men Snottras lockande röst väcker honom, och han är svag nog att lyssna. I början sviker han icke alldeles sitt sanna jag: trädgårdarnas trolläpplen komma honom att tänka på mor Annikas röda kinder bröllopsdagen, och han försinkar sig genom att plocka frukter till hustru och barn. Det kunde bli hans räddning. Men snart glömmer han allt, tjusad af de bedrägliga fantasibilderna; i ruset bländas han af trollets ädelstenar, och han sviker kallblodigt sin Annika för att gifta sig med den

sköna prinsessan Siska och famna chimären. Ja, i sin förhäfvelse gläder han sig åt tanken, att Mor Annika skulle niga vackert på afstånd för hans nya prakt utan att ens våga nalkas. När han våt och huttrande får ett fast tag i årtullen, är han åter hemma i verkligheten, och den gäckande Snottra tillropar honom från klippan:

Ack såg man nånsin
En dylik narr! Ett rike, en Princessa
Han trodde sig, den arma tölpen, värd?
Så far nu hem till Annika och barnen
Och i ditt bröst den läran troget göm
Att misstro lyckan när hon är för häftig.

Det är torrt, nyktert, spefullt som sensmoralen i ett Holbergskt lustspel; det är antiromantiskt. Thorsten är återförvisad till sin karga och hvardagliga värld, som lyste upp i strimman från stockelden öfver det öde hafvet. Fantasien, excitationen och spriten lofva namnlösa saligheter, men det är sundare att hålla sig till verkligheten. Thorsten är icke bara en individ, han är en representant för det dåraktiga människosläktet. Drottning Blanka ger den filosofiska kommentaren till det burleska skämtet, när hon undervisar sin dotter Siska. I sin egenskap af troll brukar hon en smula fantastiska bilder och talar bl. a. om salamandern, men kärnan i hennes ord är god prosa.

Ja det är visst och sannt.
I lifvets riken gifves inget slägte
Som mänskoslägtet underbart och löjligt.
Med fasta lungor andas salamandern
Den heta elden. Örnen trifs i luften,
I böljan fisken, maskarne i jorden
Och sticker grodan, lugna sommarquällar,
Ur sumpens dy sitt gröna hufvud opp
Och musicerar drar hon det likväl
Snart törstande i samma dy tillbaka.
Blott mänskjorna ett säkert hem ej äga.
De sväfva mellan tvenne Elementer
Och ej på jorden de en hydda fått,
Då re'n i luften de palatset bygga.

Likt vimplarne som kröna skeppens master,
Likt flaggorna på tornets höga spiror
De vända sig hvart slumpens vindar blåsa
Nyfikenheten dem i ledband för,
Likt barn de lystra till hvar pipas ljud,
Likt foglarne de fastna på hvar limstång.

Man känner från *Blenda* igen gäckeriet med den mänskliga dårskapen, med alla de lätt duperade narrarna; men man hör också frändskapen med lefnadsfilosofin i *Bacchanterna*. Timon hade inskärpt (IV: 259), att den enda säkra lyckan för människan är att följa den bana, som naturen bjudit:

Hvart skapadt väsen fått sitt element.

Thorsten Fiskare handlar om de fåfänga försöken att lämna den naturliga banan, om det dåraktiga vacklandet mellan tvenne motsatta element. Sagospelet är ett led i den allt starkare tillnyktringsprocessen hos Stagnelius. Ironien gör sig till herre öfver fantastiken. Verklighetssinnet hånar escapaderna.

I *Thorsten Fiskare* uppträda de mytologiska gudomligheterna för sista gången i Stagnelii diktning. Mytologien hade för honom varit själfva kvintessensen af naturens poesi. Älfvorna och Necken, Luna och Endymion, Elden, Vattnet, Månflickan och de suckande Kreaturen — dessa figurer rymma hans heligaste och innersta patos. Men i sagospelet äro naturgudomligheterna icke längre romantiska väsen. De äro nyktra, prosaiska hvardagsmänniskor, fulla af kvickhet och hånfull elakhet. Stagnelius har skildrat kung Germund, drottning Blanka och deras dotter Siska som en landtjunkarfamilj, det har Hammarsköld rätt i. När Germund kommer in och frågar: »Nå, hvilka hocuspocus — Ha ni i afton för Er mina damer?», skulle man kunna tänka sig honom i nattrock. Siska uppträder som en skälmsk kokett, hon för ögonspråk och låtsar sig vara sentimentalt förälskad. Hon föredrar en smäktande riddarromans till melodien af *Riddar Toggenburg*, ja, hon är färdig att roa gästen med att dansa en solodans med

schal i lady Hamiltons eller fru Hendel-Schütz' stil — kort sagdt, hon uppför sig som hvilken som helst väluppfostrad jordisk flicka, och alls icke som en trollprinsessa. Den romantiska naturmystiken, som skulle öppna inblicken i naturens lönnliga och oändliga lif, har förvandlat sig till idel borgerlig trivialitet. Den är fortfarande dekorativ, men den är icke längre hemlighetsfull och symbolisk.

Men är det icke just därför att de mytologiska dimmorna lättat, som Blå Jungfruns reala konturer träda så klart fram? Är det icke af den anledningen Stagnelius upptäckt Mor Annika och den verklige fiskaren »i byxor af buldan och sjömansjacka». Det är lärorikt att jämföra *Fiskaren* med *Thorsten Fiskare;* stoffet är detsamma. Det mest säregna i sagospelet är kanske icke de drastiska och burleska inslagen, fastän många af replikerna ha en förvånande must och sanning. Snottra manar Thorsten: »raskt klif på var inte bondblyg!» och tröstar honom med ordspråket: »Å mod ger makt — Sad käringen som fäktade mot björnen.» När Thorsten skall uttrycka sin förtjusning öfver Siskas sång, brukar han bilder ur sin närmaste erfarenhet:

> Tack vackra barn. Hon mässar som en Präst
> Hon sjunger som en näktergal i skogen.[1]

När han står tvekande inför de läckra rätterna på det rika bordet, jämför han sig med »räfven i ett hönshus», men slutar sitt grubbel med orden:

> Men lika godt hvad gör det hvilken fot
> Först af de två i byxorna jag sticker?

Det finnes de mest genuina drag i hans språk; när han slutat måltiden prisar han vinet och försäkrar: »Ej bättre dracks på bröllopet i Cana.»

[1] De många felläsningarna i den Hammarsköldska texten, bibehållna i alla senare upplagor, kunna karaktäriseras med det faktum, att han i st. f. *Hon mässar som en Präst* tryckte *Hon röfvar som en mård.*

Men hur skickligt och fyndigt Stagnelius än karaktäriserat Thorstens bondskhet, så är det ett annat slags realism, som ännu mera förvånar en. De lätt hänkastade drag, som hålla fast bilden af Mor Annikas och Thorstens hvardagstillvaro, ge oss en poesi, som Stagnelius aldrig förr nalkats. Och det är som om han betraktat naturen med långt kärleksfullare och mera inträngande blickar än förut. Sjö och strand, blommor och träd ha fått realitet; de äro icke längre väsenlösa symboler, dunkla hieroglyfer. Stagnelius beskrifver en sommaräng med en botanisk sakkunskap, som man knappast väntat, en sommaräng,

> Där penninggräsets gyllne hy förmäles
> Med purpurn af de kägellika blommor
> Marias hand ur jordens sköte räcker
> Och Riddarsporrens azur med den röda
> Tjärblommans prakt.

Penninggräset är den gulblommiga Rhinantus major. Hur omsorgsfullt Stagnelius betraktat blommorna, förråder en replik af Thorsten, då han säger, att vinet »flyter som en balsam — Ur Arons skägg». På Linaria cymbalaria flyter honungen af sig själf ned från honungskörteln i en liten nedåtriktad säck, »sporren». Man gissar, att Stagnelius haft ovanligt skarpa ögon, såsom hans koncept bekräfta. Men han hade icke förut brukat dem till direkt naturiakttagelse. I *Thorsten Fiskare* tycker man sig ibland skönja något af den Linnéanska inspiration, som på 1820-talet fläktade in i Geijers författarskap. I sin Öländska resa hade äfven Linné gifvit en skildring af Blå Jungfrun.

Thorsten Fiskare ger oss sålunda en föreställning om hur djupgående och betydelsefull nyorienteringen var hos Stagnelius. Allra klarast belyses den kanske, om man lägger *Thorsten Fiskare* vid sidan af den sköna ungdomsdikten *Endymion*. I grund och botten är motivet detsamma. En förtrollad natt får jägaren eller fiskaren gästa naturgudomligheterna, några himmelska ögonblick får han smaka en salighet, som jorden icke äger, och vaknar

sedan upp ur den tomma drömmen. Men när Stagnelius diktade *Endymion*, var han full af smärtsam medkänsla med den inspirerade drömmaren:

> När han vaknar en gång, hvad ryslig tomhet
> Skall hans lågande själ ej kring sig finna!
> Blott i drömmar Olympen
> Stiger till dödliga ned.

När han diktade *Thorsten Fiskare*, såg han den himmelska drömmen som en löjlig illusion, ett förvirradt rus, och den ironiskt kloka Snottra tillropar den vaknande en maning att vända tillbaka till hemmet och plikterna, »Att misstro lyckan när hon är för häftig».

Det ligger mannaårens kärfva resignation, den beska kritiken af önskedrömmarna, mellan *Endymion* och *Thorsten Fiskare*. Men humöret har blifvit friskare.

*

G. H. MELLIN (a. a., s. 101) är den förste, som lämnat uppgiften om Stagnelii ensamma död. Han skrifver: »Den 3 April 1823 blef hans ande förlossad ur sina bojor. Intet menskligt öga hade sett hans dödskamp, utan han fanns afliden i sin säng, då hans städerska inträdde till honom.» Då Mellin genomgående har visat sig väl underrättad, är det icke förvånande, att denna uppgift godtagits af alla senare författare. Man finner den både i Stridsmän och sångare 1910 och ännu hos SCHÜCK 1918 (Huvuddragen av Sveriges litteratur, III: 85).

Emellertid är Mellins uppgift oriktig. I Calmar Tidning för år 1823, n:r 30 (den 16 april) läses följande notifikation:

»Konungens Trotjenare, Ordn. Cancellisten uti Konungens Cancellie, Er. Joh. Stagnelius, dog i Stockholm, den 3 Apr. 1823 kl. ½ till 3 e. m. Hvilket, endast på detta sätt, anhörige och vänner tillkännagifves.»

Familjen Stagnelius' annons måste gifvetvis ha hvilat på ett meddelande från Stockholm. Allting talar för, att det var Stagnelii värdinna, revisorsänkan Hellstrand, som tillskrifvit föräldrarna; eller också någon af Stagnelii bekanta i Stockholm. Då exakt klockslag för dödsfallet angifves, har alltså någon befunnit sig i närheten af Stagnelius. I Post- och Inrikes-Tidningar för den 6 maj 1823 infördes ännu en dödsannons, där det blott heter: »död den 3 April».

Går man nu till de officiella handlingarna i Stockholm, så finner man genomgående dödsdagen uppgifven till den 4 april. I Maria Magdalena församlings Dödbok finner man för april månad år 1823 under n:r 120 »Canzlisten Joh. Er. Stagnelius». I kolumnen för sjukdom uppges »slag», i kolumnen för dödsdag står siffran 4; begrafningsdagen var den 8. I Maria Magdalena Husförhörslängd 1820—1824 står Stagnelius upptagen under adressen Jupiter större, n:r 6, och äfven där finner man anteckningen: »† 4/4 1823». I Afkortningslängden till 1823 års taxeringslängd (s. 1933) finner man likaledes Stagnelius afförd med anteckningen »Död den 4 April 1823».

Hvilketdera datum som är riktigt låter sig afgöra med tillhjälp af Jacob Adlerbeths dagboksanteckningar. Man finner där under den 4 april anteckningen: »Af Baumgarten [= protokollsekreteraren Thure v. B.] blef jag underrättad om Stagnelii i går kl. 1/2 3 e. m. timade död.»

Den i Calmar Tidning förekommande noggranna uppgiften om tiden för dödsfallet är ägnad att förvåna. Det var ingalunda brukligt att utsätta exakta klockslaget i dödsnotifikationerna. Förklaringen till denna egendomlighet torde man böra söka i det förhållandet, att Stagnelii mest älskade syster haft ett varsel om broderns död. Traditionen om detta varsel är bevarad genom lektor E. Schiött, som hört berättelsen af änkefru Pella Andriette Stagnelius, änka efter skaldens broder Carl Ulrik. Änkefru Stagnelius i sin ordning har hört den af prostinnan

Wimmerstedt själf, skaldens syster, i hvars hus hon länge vistades. Lektor Schiött har framställt traditionen i en uppsats, Stagnelius' död (tryckt i Svenska Dagbladet den 6 sept. 1911), på följande sätt: »Skaldens ofvan antydda syster Hedvig (sedermera gift Wimmerstedt), vid hvilken han lär varit synnerligen varmt fästad, skall genom ett varsel ha blifvit förberedd på den smärtsamma dödspost, som snart skulle träffa henne. I det rum, hvari hon vid tillfället befann sig, plägade hon och brodern ofta sitta tillsammans framför brasan på en taburett. Plötsligt förnam hon från den del af rummet, där taburetten hade sin plats, knackningar, som om den rubbats af en osynlig hand. Hennes tankar gingo genast till brodern, och hon genomfors af en olycksbådande aning. Hon skyndade sig att se på klockan och fäste noga i minnet det ögonblick, då företeelsen inträffade. En tid därefter ingick meddelandet om broderns bortgång, som visade sig ha ägt rum under loppet af samma dygn, som systern haft det ifrågavarande varslet. Mitt minne är osäkert, när det gäller att fastslå, huruvida varslet skulle inträffat på dagen eller om natten, men lutar afgjordt åt det senare alternativet.»

Det finnes ingen anledning att betvifla den noggranne och trovärdige meddelarens uppgift, att berättelsen, när den nådde honom, möjligen angaf varslet såsom inträffadt nattetid. Men det är alldeles uppenbart genom jämförelsen med dödsannonsen — hvilken råkat i glömska och *icke* var känd af den Stagnelianska släktens medlemmar förrän jag påpekade dess existens — att varslet från början har uppgifvits inträffa just kl. ½ 3 *på eftermiddagen*. Det är också det rimligaste: taburetten har väl sannolikt stått icke i en sängkammare, utan i ett dagrum; och om varslet inträffat nattetid, då klockslaget icke utan vidare ger sig, allra minst med dåtidens elddon, skulle sannolikt någonting i berättelsens form ha bevarat minnet däraf. Påfallande är, att traditionen inom biskopsfamiljen mycket snart förvirrats. G. H. Mellins relation om skaldens ensamma död — hvilken trots

bristen på fakticitet ägde ett slags poetisk-symbolisk sanning — har mycket snart trängt igenom, liksom alltid de tryckta versionerna segra öfver de blott muntliga. Dödsannonsen, som befann sig i ett svårtillgängligt tidningsblad, glömdes bort, och mamsell Heddas varsel, som var oförenligt med G. H. Mellins relation, trängdes i skymundan, besegradt i konkurrensen. Utan lektor E. Schiötts minnesgoda ingripande skulle det ha spårlöst försvunnit. Enligt hvad lektor Schiött benäget meddelat mig (bref af 8 aug. 1911), har man i släkten allmänt godtagit den Mellinska relationen. Själfve J. M. WIMMERSTEDT återger den in amplissima forma, utan att tyckas veta någonting alls angående sin moders bekräftade varsel om klockslaget; han börjar sin uppsats med orden: »Natten till den 3 april 1823, obemärkt af hvarje mänskligt vittne, brast det djuptoniga, klangrika strängaspel, som rörts af Erik Johan Stagnelius. Det är kändt, att han morgonen till sagda dag fanns död i sin säng samt att vid liköppningen ett organiskt fel i hjärtat visade sig hafva varit dödsorsaken.»

Det låter ytterst autentiskt, men är säkerligen blott ett eko af G. H. Mellins uppgifter. G. H. MELLIN har nämligen (a. a., s. 96) uppgiften om »ett organiskt fel i hans kropps-konstitution (hjertat lärer hafva vext för stort)». När denna uppgift kombinerats med berättelsen om Stagnelii ensliga död, har slutsatsen blifvit, att en medikolegal undersökning för att bestämma dödsorsaken måste ha varit nödvändig, och att den gifvit det resultat, som Mellin antyder. Wimmerstedt har dragit slutsatsen.

Men den är falsk, ty Stagnelius har icke blifvit obducerad. Ett kungligt bref, utfärdadt den 3 oktober 1822 till Kongl. Sundhetskollegiet »angående medico-legala obduktioners verkställande å Kongl. Karolinska Institutet», stadgade, »att vid alla de tillfällen, då af våda eller annan orsak dödsfall förekommer i hufvudstaden, därvid Öfverståthållareembetet eller andra vederbörande finna nödigt förordna om döda kroppars besigtning och öppnande, dessa förrättningar vid institutet skola verkställas, såvida

de dödas anhöriga ej önska, att desamma företagas hemma hos dem och därtill kunna upplåta passande lokal».[1] De i enlighet med denna förordning upprättade »Medico-legala besigtningshandlingar för år 1823» äro ännu bevarade (Riksarkivet); de äro säkerligen absolut fullständiga. Bland olika fall upptagas äfven i det statistiska sammandraget »70 personer [som] blifvit på misstankar om dödssättet besigtigade, hvilka dock befunnits döde af naturlige sjukdomar». Ingen af dem är Stagnelius. Då det är uppenbart, att inga obduktioner *kunde* äga rum utan i öfverensstämmelse med det nyss utfärdade kungliga brefvet, kan man slå fast, att Stagnelius icke obducerats. Traditionen därom har logiskt framvuxit ur G. H. Mellins relation.

Det ligger i öppen dag, att sedan G. H. Mellin lancerat uppgiften om Stagnelii ensamma död (1833), och innan den af Wimmerstedt företrädda traditionen om obduktionen hunnit bilda sig inom släkten såsom en motvikt, måste situationen ha i hög grad inbjudit till den hypotesen, att Stagnelius begått självmord. Mycket riktigt finner man också hviskningar härom repeterade i X. MARMIERS Histoire de la littérature en Danemark et en Suède (1839). Marmier, som 1837 besökte Sverige och Stockholm, berättar, att Stagnelius drack samt att han afled vid 30 års ålder. Han fortsätter (s. 380): »Quelques personnes racontent qu'il succomba comme Kirke-White à une maladie de consomption. D'autres m'ont dit qu'il se tua.»

Det finnes inga anledningar att lyssna till dessa hviskningar, som betecknande nog icke hördes strax efter Stagnelii död, utan först på 1830-talet — ungefär vid den tid då Amanda-romantiken började blomstra upp. Inga yttre fakta ge stöd för ett sådant antagande. Och inga psykologiska indicier peka åt det hållet. Under den period, då han diktade *Liljor i Saron*, hade Stagnelius förkastat självmordet. I *Skuggan* (II: 313) betraktar

[1] Se ALGOT KEY-ÅBERG, Rätts- och statsmedicinska institutionen, i Karolinska mediko-kirurgiska institutets historia, III: 255—256, 292—293.

Psyche sin förstörda bild i tidens källa, och i sin förtviflan skulle hon vilja kasta sig i vattnet:

De långa qvalens brånad
Jag släcka vill hos dig.
Vår gråt och våra kyssar
Vi kärligt blanda må,
Tills vattnet ljuft oss vyssar
I slummer begge två.

Men skuggan svarar Psyche:

Sök sjelf ej qvalen lykta —
Från himlens sälla trakt,
Till Orkus kan du flykta,
Ej undan Jagets makt.

Självmordet är ingen befrielse. Den verkliga befrielsen heter resignation, stilla underkastelse. Orfeus förkunnar det i *Bacchanterna*. En enda sak borttvättar den själens smitta, som vanställt Psyches anlete.

Lydnad blott för den,
Som öppnar och som sluter Orki kopparport,
Staf-bärarn Hermes, Majas vingbeklädda Son.

Allt talar för, att det är i den andan Stagnelius har mött dödsängeln, då han, ännu icke trettio år gammal, men förtärd af smärtor och lidelser, tankar och grubbel, kallades bort. Det var en försenad vinterdag med snöglopp; fram på eftermiddagen höljdes Stockholm af ett hvitt snötäcke, såsom Jacob Adlerbeth antecknat i sin dagbok.

*

Stagnelii begrafning ägde enligt Maria Magdalena Dödbok rum den 8 april, som var en tisdag. Enligt den s. k. liksedeln, som finnes bevarad i församlingsarkivet (n:r 120), har kyrkovärden herr Caspersson, »tagit till Cassan för Cancellisten Stagnelius' Begrafning» en summa af 6 rdr och 32 skilling. Graf-

öppningen debiteras till 2 rdr, »Graf Chorets nyttjande» till 3 rdr 16 sk., samt »1 Ringning» till 1 rdr 16 sk. Kolumnerna för »Beklädning» och »Orgelverket» ha lämnats outfyllda; det vill säga, att koret icke dekorerats och att ingen musik ljudit. Begrafningen har sålunda försiggått under de tänkbart enklaste former. Hvilka personer, som deltagit däri, kan icke fastställas; Jacob Adlerbeth var icke bland dem. Det blåste och snöade. Man kan blott gissa att Stagnelii kollega C. J. L. Almquist bevistade akten, eftersom han strax därefter för sin vän Peter Wieselgren kunde utpeka grafplatsen.

*

Den framställning, som härmed förts till slut, torde ha visat, att Stagnelii utvecklingsbana, ehuru utgående från starkt traditionsbundna förutsättningar, är utomordentligt självständig och personlig. Den rör sig icke parallellt med någon af de härskande skolorna eller riktningarna. Han har hyllat stora mästare, han har mottagit djupa intryck från filosofer och skalder, från politiska och litterära riktningar, men han har seglat sin egen sjö efter eget bestick. Strax innan han dog hade han dubblerat en udde, och på andra sidan därom öppnade sig nya farvatten. Man kan blott ana den kurs han skulle ha hållit. Han var icke en färdig och utblommad, när han gick bort; han stod i förändring och utveckling. Blott det jordiska höljet var förbrukadt; icke den andliga energien. Hans död är tragisk.

Hade han fått lefva och verka, så hade hans insats kunnat blifva större än den varit, och äfven fått en helt annan karaktär. Om Sainte-Beuve gått bort under sitt Martinistiska ungdomsskede, skulle världen ha fått en mycket ofullständig föreställning om hans begåfnings omfång. För eftervärlden har Stagnelius stått som den svenska romantikens ultra. Det faller utanför ramen för detta verk att ge en framställning af hans inflytande och

ställning under adertonhundratalets lopp. Mycket snart trängde han Atterbom och alla fosforisterna fullkomligt i skuggan. Han blef läst och beundrad icke blott i Sverige, men i utlandet; hans verk nådde en spridning, som täflade med Tegnérs. Redan 1825 befarade Atterbom, enligt Törneros' berättelse, i Stagnelius den segrande rivalen och föreslog att bränna hela upplagan af *Lycksaligheternas ö;* och när Atterbom 1838 besvarade Geijers kritik, hyllade han själf Stagnelius som den främste nyromantiske poeten — det var det starkaste kort man hade till hands att spela ut mot en angripare. Svedelius har vittnat om, att Stagnelius lästes äfven i de kretsar, där fosforisterna voro portförbjudna. Den spiritualistiska transscendentalismen, den romantiska mystiken hade hos honom fått en form, hvars klarhet, prakt och energi erinrade om Tegnérs. Det är Stagnelius, och icke Atterbom, som varit den inflytelserike romantiske lyrikern i Sverige, som varit en lefvande faktor i den poetiska stilen ända fram till Viktor Rydberg och Vilhelm Ekelund, och som Fröding en gång kände ett behof att frigöra sig från, då han förlöjligade *Amanda.* Mot Atterbom har ingen behöft reagera.

Men Stagnelii omfattande popularitet hvilade uteslutande på *Liljor i Saron;* att den hyperromantiska spiritualismen blott behärskar en period af hans utveckling, att den före hans död var öfvervunnen, har aldrig blifvit uppmärksammadt. Hans största verk, *Bacchanterna*, aristokratiskt otillgängligt både som form och innehåll, har aldrig öfvat något inflytande. *Blenda* har missuppfattats, *Thorsten Fiskare* lämnats åsido. Det har behöfts den filologiska kritikens och den litteraturvetenskapliga analysens alla hjälpmedel för att återställa hans verkliga ansikte.

Det är icke banalt. Den subjektiva, elegiska lyrikens störste svenske mästare, hvars rytmer strömmade med en lätthet och rikedom utan motstycke, som biktat sig med lidelsefull vältalighet och hänsynslös öppenhet, förstummades helt plötsligt och lefde i tvenne år utan att en klagan, ett förtroende, en

hjärtesuck gick öfver hans läppar. Det är ingen grund och slapp natur, som undergår dylika förändringar. Han var ensidig och ytterligtgående i alla sina åsikter, och äfven i sina omslag. Det var nerv och eld i hela hans väsen; han var genomskärande, en intelligens och en karaktär, icke en stämningsfull eolsharpa. Denna våldsamma *impetus* var ett med själfva hans genialitet, och kanske var det också den, som förbrände hans organism. Fadern skref en gång, att hans hjärta var »ömt, strängt, rettvist och godt». Det ligger något i detta ord *strängt*, inför hvilket man i början studsar. Var han icke sträng när han kväfde all den sentimentala romantiken hos en hjärtsjuk svärmare — hos sig själf.

Sådan har jag åtminstone trott mig skymta honom. Men psykologien är en vetenskap om det omätbara och ovägbara, och hvarje människa är ett mysterium. Man har den känslan starkare än annars, när man försökt frånvrida en skugga ur det förflutna hennes hemlighet. Det är riktigast att bekänna: detta är kanske icke hela sanningen, men det är hvad jag trott mig finna sant och sannolikt under de år, då mina tankar och studier kretsat kring den döde, då han långa tider icke en timme varit borta från min inre blick.

PERSONREGISTER.

(Några viktigare ställen framhäfda genom kursiver.)

Adlerbeth, G. J. 153, 158, 514.
Adlerbeth, Jacob 114, 156, 210, 346, 456, 495, *505-506*, 514-515, 517, 524, 526, 540, 544, 545.
Adlersparre, C. 181, 183, 188.
Adlersparre, C. A. 216.
Adlerstam, J. P. 188-189.
Afzelius, A. A. 83, 84, 156, 291, 305, 380, 395, 529.
Afzelius, A. E. 52.
Agardh, C. A. 43.
Ahlberg, Johan Daniel *48-50*.
Ahlberg, Olof 6.
Ahlquist, Pehr 6, 15, 513.
Aiskhylos 456, 457, 459, 465, 467.
Alexander I, kejsare 107, *266-285*.
Almquist, C. J. L. 132, 183, 186, 188-189, 199, *202-206*, 212, 219, 407, 409-410, *416*, 467, 505, 507, 508, 534, 545.
Anakreon 391, 430, 458.
Anckarsvärd, M. C., *100-101*.
Andersdotter, Elsa 89.
Andersen, Vilhelm 470, 473.
Andersson, Hilding 315.
Angoulême, hertigen af 99.
Annerstedt, Cl. 11.
Anrep, G. 345, 440.
Ariosto, L. 494, *498-499*, 500, 530.
Aristoteles 324, 365.
Armfelt, G. M. 179.
Arndt, E. M. 316.
Askelöf, J. C. 132, 190, 202.
Aspelin, David 228, 229-230, 232.
Asplund, E. 524.
Atterbom, Ebba 506.
Atterbom, P. D. A. 46, 82, 95, 109, 110, 114, 128, 132, 186, 194, 198, 203, *204-206*, 207, 209, 219, 222-223, 227, 234, 235, 236, 240, 257, 308, 316, 340, 345, 346, 367, 438, 468, 485, 498, 506, 509, 511, 512, 546.
Baader, F. X. von 279.
Backman, C. A. 188.
Bacon, Francis 124.
Baumgarten, Thure von 540.
Baur, F. C. *368-369*.
Bellman, C. M. 111, 149, 179, 423, *430-431*, 432, 434, 437, 439, 451, 474, 493, 499, 532.
Berggren, Jacob Hinric 24, 25, 431, *434-435*, 436-437, 443-444, 451.
Berggren, P. G. 428.
Bergstedt, C. F. 20.
Bergstedt, E. 183, 188.
Bergstedt, Nils 9.
Bernhardi, Th. von 277, 278, 282.
Beronius, biskop 2, 3.
Beskow, Bernhard von 509-511.
Billion, J. 123, 125.
Bjurbäck, Olof 518.
Blohm, Nils 1.
Blom, I. R. 228-229.
Bolin, Gunnar 214, 518, 525.
Borelius, fru (född Böttiger) 38.
Borelius, Hilma 38.
Borelius, Johan Jakob 38.
Brandel, G. A. 189, 505.
Bremer, Fredrika 509.
Brinkman, C. G. von 270.
Brucker, J. J. 327, 330, 459, 466.
Bruno, Giordano 280.
Brusenius, Pehr 36-37, 38.
Brusewitz, A. 17.
Bruzelius, E. 112, 113, 122.
Bruzelius, Magnus 241, 291.
Bürger, G. A. 81, 95, 176, 405.
Byron, lord 510.
Bäckerström, Emerentia 67, 439.
Böhme, Jacob 126, 130, 279, 281, 325, *341-342*, 349, 359, 368.
Börjesson, Johan 509.

Böttiger, C. W., 8, 21, 38, 60, 62, 107, 187-188, 190, 191-192, 202, 207, 214, 219, 227, 241, 255, 397, 485-486, 487, 520.

Caspersson, kyrkovärd 544.
Catullus 175.
Cederblad, Sven 295, 303, 339-340, 375, 411.
Cederborgh, Fredrik 182-183.
Cederschiöld, F. J. 41.
Chateaubriand 86, *118-122*, 128, 184, 226, *265-266*, 275, 277, 280, 284, 287, 343, 395, 453, 462-463, 465.
Choraeus, M. 235.
Christian August 16.
Cicero 41, 398, 453.
Condillac 124.
Corneille, Pierre 237.
Corylander, J. 461.
Cousin, V. 280, 315, 365, *369*.
Creutz, G. Ph. 75, 179.
Creuzer, Friedrich 508.
Cudworth, R. 459.

Dahlgren, F. A. 529-530.
Dahlin, fru 190, 216.
Dalin, O. von 82, 83, 138-139, 144, 156, 157, 290, 294, *308*, 496.
Debidour, A. 277.
De la Gardie, Jakob 109.
de la Grange, G. 14, 104, 439.
Deleen, Carl 213, 225, 234, 236, *405*, *416-417*, 521, 523.
de Maré, A. B 184.
Dintler, S. M. 215.
Drissel, J. D. 52.

Eckerlund, J. F. 233, 236, 423, 428-429, 451.
Eckstein, R. 236, 512, 522, 523.
Edelcrantz, A. N. 228.
Edqvist, A. M. 215, 216.
Ehrengisleson, Måns 1.
Eichhorn, Chr. 25, 47, 200, 207-208, 290, 440, 485.
Eichhorn, J. G. 280.
Ekelund, Vilhelm 546.
Elfström, A. G. 438.
Elgenstjerna, C. M. 526.
Elgström, Per 128, 158, 346.
Engeström, Lars von 181.
Enghien, hertigen af 101.
Engström, Pehr 47, *207-208*.
Engström, Th. 29, 30, 31.
Engzell, Catharina Sophia (född Stagnelius) *22*, 38, 56, 167, 424-425, 441-442.
Engzell, Gustaf 22, 425.
Epiphanius 326.
Euphrosyne 515.
Euripides 293, *296-297*, 300, 302, 455, 456, 457, 459.
Fant, E. M. 22, 52, 188, 191, 208, 424.
Fant, S. E. 188.
Faxe, W. 16, 18.
Fénélon 453.
Fichte, J. G. 56, 110, 125, 129, 156, 195, 315, 316, 352, *360-361*, *362-364*.
Fick, Carl Fredrik, 522, *523-524*.
Fleming, Claes 229-230.
Floderus, Johan 5, 11, 24.
Fontanes, L. de 453.
Fornander, Abraham 11, 14.
Fransén, Johan 439.
Franzén, Fr. M. 78, 94, *200-201*, *229-230*, 232, 256, 300.
Fryxell, Anders 291.
Fryxell, Samuel *221-222*.
Fröding, Gustaf 67, 546.

Geijer, Erik Gustaf 13, 44, 55, 83, 114-115, 116, 120, 121, 133, 144-148, 152, 156-157, 161, 164, 166, 200, 209, 267, 270, 272, 290, 299, 302-303, 304, *305-312*, 315, 326-327, 330-331, 332, 340, 345, 346, 363, 367, *377-379*, 385-386, 395, 449, 458, 463, *464-465*, 466, *505-512*, 514-515, 524, 529, 538, 546.
Gessner 32, 74, 78, 94, 95, 252, 302, 453.
Gjörwell, Chr. 13.
Gluck, C. W. 174.
Goeteeris, A. 528.
Goethe, J. W. 79, 82, 95, 122-123, 250, 292, 293, 346, 395, 405, *411-413*, 414, 420, 455.
Grahn, Olof 232.
Granberg, P. A. 232.
Grevesmöhlen, K. A. 267.
Grillparzer, Franz 405, 411.
Grundtvig, N. F. 291, 529.
Gröben, grefve von der 109.
Gustaf III 12, 174, 179.
Gustaf II Adolf 105, 109.
Gustaf IV Adolf *99-103*, 285.
Gustaf Vasa 105.
Gyldenstolpe, grefvinnan 8.
Gyldenstolpe, Nils Filip 6-7, 8, 9.

Hagström, K. A. 20.
Hamilton, Emma 537.
Hammarsköld, L. 19, 20, 21, 24, 28, 29, 33, 37, 43, 107, *109-110*, 112, *159-160*, 167, 169, 179, *192-197*, *206-209*, 213, 217, 218, 224-225, 226, 230, 231, 232, 234-235, 236, 241, 253, 251, 255, 317, 318, 319, 340, 353, 367, 403, 405, 416, 423, 448, 450, *485-490*, 498, 527, 530, 536, 537.
Haquini, Nikolaus 528.
Hazelius, J. 203.
Hebbe, F. E. 184.
Hedborn, S. J. 128, 235.
Hederström, Lovisa Ulrika 432.
Hedvig Elisabeth Charlotta 189.
Hegel, G. W. F. 129, 352, *362-365*, 368.
Hellenstjerna, Carl Magnus 440.
Hellenstjerna, Johanna (Jenny) 42, 423, 429, 431, 432, 433, 434, 435, 439, *440-445*, *447-450*, 494.
Hellstrand, Chr. Charl. W. 519.
Hellstrand, Ebba Chr. 519, 522, 523, 540.
Helvétius 124.
Hendel-Schütz, fru 537.
Heraklitos 319.
Herder, J. G. von *81*, 95, *334-335*, 381.
Herodotos 24, 400.
Herrlin, Axel 365.
Hildebrand, A. 88.
Holbach 124.
Holberg, Ludvig 2, *529-530*.
Holmberg, Olle 22.
Holmbergsson, Johan 41, 42-43.
Holts, soldat 38.
Homeros 25, 140-141, 142, 169, 264-265, 287, 460.
Horatius 24, 68, 69, 73, 74, 82, 86, 140, 144, 152, 153, 154, 158-159, 175, 377, 396, 398, 430, 437, 453.
Hugo, Victor 280.
Hummerhjelm, Erik Johan 61.
Hölty, L. H. C. 94, 95.

Ihre, A. E. 184.
Irenæus 25, 26, 326, 337, 352.

Jean Paul 56, 346.
Johannes, aposteln *324-325*, 340, 341, 379.
Jones, William 307.

Kahl, A. J. 345.
Kant, I. 97, 125, 129, 156, 315.
Karl X (af Frankrike) 99.
Karl X Gustaf 529.
Karl XII 105, 114.
Karl XIV Johan 48, 50, 53, 55, 76, 87, *98-134*, *135-138*, *266-273*, 284.
Karlfeldt, E. A. 231, 518.
Kellgren, J. H. 94, 95, 111, 155, 164, 173-174, 179, 252.
Key, Ellen 446.
Key, Emil 209, *446-449*, 450, 504.
Key-Åberg, Algot 543.
Kjellberg, C. M. 65.
Klinth, Andreas 6.
Kniberg, Alma 21.
Kniberg, A. F. 423, 429, 431, *432-435*, 437, 439, 443.
Knös, G. 451.
Kock, Anna Sofia Amalia (född Lannerstjerna) 438.
Kock, P. F. 100, 224, 423, 428, 429, *435-438*, 450, 454, 474.
Kolmodin, O. 45.
Kotzebue, August von 168.
Kristersen, N. 9, 22, 23.
Kronenberg, M. 315.
Krüdener, madame de 121.
Kullberg, A. af 228.
Köhleen, I. 428.
Kökeritz, C. G. 181, 183, 188.

Lagerbring, Sven 290, 496.
Lagerheim, E. V. 181.
Lagström, bagare i Kalmar 427.
Lamarck, J. B. A. P. M. 344, 354.
Lamm, Martin 416.
Landstad, M. B. 529.
Lannerstierna, J. W. 188.
Leibnitz 452.
Lemke, J. H. 518-519.
Lenngren, Anna Maria 94, 201, 230, 502.
Leopold, C. G. af 70, 95, 228, 516-517.
Levertin, Oscar 6.
Lidner, Bengt 67, 93, 111, 174, 206-209, 300, 303, 420.
Liedholm, J. L. 427.
Liljegren, J. G. 506.
Lindblom, J. A. 100.
Lindbom, Emma 35.
Lindbäck, J. C. 429, 439.
Linder, Nils 47, 208.
Lindhult, hofpredikant 526.
Ling, P. H. 115, 120, 135, 137, 141, 144, 292, 294, 296, 300, 497.

Linné 29, 30, 452, 538.
Livijn, Claes 159.
Ljunggren, Gustaf 109, 110, 227, 231, 232.
Locke, John 124, 246.
Lovén, Nils 41.
Lucretius *363-364*.
Ludvig XVIII *99-101*, 281.
Lundblad, J. F. 226.
Lundblad, Johan 37, 41, 231, 232, 241, 516-518.
Lundgren, C. 215.
Låstbom, A. T. 438.
Löfberg, Hedvig Johanna *56-57*.
Löfgren, N. I. 1, 2, 5, 6, 23, 29, 37, 38, 47, 432, 434, 448, 451.
Löfman, prost 3.

Magnét, Constance *60-64*, 256-257.
Magnét, Jaques 61.
Magnitzski, M. L. 278, 280.
Marmier, X. 543.
Marmont 102.
Mellin, G. H. 131, 186, *197-202*, *207*, 212, 214, 215, 216, 217, 219, 222-224, 522, 523, 539, 541-543.
Miltopé, Nanna 35.
Molbech, Chr. (d. ä.) 109-110, 193-194, 224.
Mosheim, J. L. von 327, 330, 459.
Munthe, fru 41.
Murray, G. 518.
Myhrman, Götrik 192.
Müller, P. E. 291.
Müllner, Adolf 405.

Napoleon I 96, *98-134*, 266, 269, 281, 285, 301, 410.
Neander, August 339.
Nenzén, Petrus 3.
Netzel, J. G. 505.
Newton 452.
Nicander, K. A. 194.
Nicolas Mikhaïlowitsch, Grand-Duc 276-280.
Nicolaus Cusanus 365.
Nilsson, Albert 247, 254, 255, 256, 259, 311, *315*, 325, *342*, 352, 359, *363*, *387-389*, 462.
Norberg, Matthias, 10, 25, 26, 41-42, 280, 311, 314, *328-336*, 448.
Nordin, biskop 16.
Novalis 128, 283, 340, 341, 346, 462.
Nyerup, Rasmus 156.

Ortman, E. A. 417.
Ossian 102, 144, 161, 162.
Ovidius 25, 40, 66-67, *72-73*, 74, 75, 120, *141-144*, 149, 152, 153, 154, 156, 157, 162, *168-172*, 175, 178, 250, 264, 382, 398, 410, 456, 457, 458.
Oxenstierna, Johan Gabriel 6-7, 8, 69, 71, 74, 94, 95, 111, 187.

Palmblad, V. T. 55, 158, *236-238*, 242, 465.
Pascal, Blaise 125.
Paulus, aposteln 349, 351.
Pausanias 318.
Petrarca 75.
Philolaos 352.
Philon 331, 418.
Pindaros 5, 24.
Platon 25, 97, 124-125, 129, 154, *243-263*, 275, 280, 305, 311, *315-389*, 418, 419, 453-454, 459-460, 461, 465, 467, 468, *481-484*, 491.
Plotinos 280, 309, 310, *317-402*, 460, 493.
Plutarchos 319, *462*, 464.
Porphyrios 319, 321, 328, 460-461.
Printzensköld, A. 526.
Proklos 364, 389, 461.
Propertius 25, 74, 152, 159, 178, 179, 250, 396.

Rabenius, L. G 52.
Rain, Pierre 269.
Ramsay, A. M. 25.
Reen, Daniel 5.
Ringsten, tobaksfabrikör 438.
Rooswall, J. G. 439.
Rosberg, Marcus 21.
Rosenstein, Carl von 10, 18.
Rosenstein, Nils von 8, 11, 109, 131-133, 181, *186-190*, *198-199*, 204, *227-232*, 473, 506.
Rossander, J. F. 45.
Rousseau, J. J. 57, 70, 71, 72, 73.
Roxendorff, A. von *100-102*.
Runeberg, J. L. 286.
Runkrantz, Carl 10.
Rutström, C. B. 228.
Rydberg, Viktor 366, 546.
Rääf, L. F. 272.

Sahlgren, Olof 53.
Sahlsteen, Sven 431, 434, 443.
Sainte-Beuve, C.-A. 280, *343-344*, 348, 354, 545.
Saint-Martin 125-126, 130, 279-280, *342-363*, 545.

Salis, J. G. 295.
Sandahl, Gideon 185.
Schartau, E. 42.
Schelling, F. W. von 55, 56, 120, 125, 129, 157, 164, 195, 247, 271-272, 280, 299, *307-312*, 315, 325, 327, 330-331, 335, 340, 342, 346, 352, 355, *361-364*, 366, 367, 368, 417, 464-465.
Schiemann, Th. 278, 280.
Schilder, N. 278-279.
Schiller, Friedrich von 95, 122-123, 156, 235, *244-245*, *257-258*, *260-261*, 292-293, 294, *300-303*, *315-317*, 339-340, 395, 404, 406, 409-410, 420, *496-497*, 498, 536.
Schiött, E. 8, 9, 15, 20, 21, 22, 34, 167, 209, 446, 540-541, 542.
Schlegel, A. W. 97, *107-134*, 195, 204, 266, 268, 282, 283, 284, 292, 355, 360, 455, 457, 458.
Schlegel, Friedrich 128, 131, 283, 292, 307, 508.
Schleiermacher, F. E. D. 368.
Schopenhauer, Arthur 81,
Schoug, Ebbe Fredric *48-50*.
Schröder, Carl Gustaf 7.
Schröderheim, Elis 6-7.
Schwarz, Marie Sophie 39.
Schwerin, C. Ph. O. von 53.
Schwerin, Fr. B. von 240, 242.
Schwerin, Martina von 133.
Schück, Henrik, 21, 142, 167, 168, 227, 241, 293, 468, 485, 539.
Scott, Walter 510.
Séché, Léon 343.
Seneca 398.
Shakespeare 292-293, 300, 304, 305, 497, *529*.
Silfverhjelm, Carl Göran 344-345.
Silfverhjelm, Göran Ulrik *344-345*, 346.
Silfverstolpe, D. S. 53.
Silvius, Mathias 5.
Simonsson, J. B. 21, 23, 61, 138, 496.
Sjöström, Carl 23, 26, 42-43, 61, 520.
Skytte, handlande och öfverste 3.
Sokrates 319, 453, 454, *481-484*.
Sommelius, Magnus 461.
Sondén, P. A. 29, 33, 255.
Sophokles, 294, 300, 302, 455, 456, 457, 459, 467.
Spiess, C. H. 409.
Spinoza 365.
Staël, madame de 102, *107-134*, 184, 204, *247*, 268, 270, 278, 280, 292, 311, 315, *341-343*, *354-355*, 360, 363, 367, 411-412.
Staffeldt, Schack 112.
Stagnelius, Carl Erik Magnus (Alm) *23*.
Stagnelius, Carl Ulrik *22-23*, *36-37*, *40-41*, *44-46*, 191, 424, 442, 540.
Stagnelius, Cecilia *22*.
Stagnelius, Hedvig Christina, biskopinnan 8-9, *20-23*, 37, 39, 62, 187, 189, 203, 216, 442, 448, 534.
Stagnelius, Magnus († 1699) 2, *4-5*.
Stagnelius, Magnus († 1655) *1*.
Stagnelius, Magnus, biskop 1, *5-28*, 29, 32-33, 37, 39, 40, 43-44, 47, 57, 65, 66, 72, 81, *88-89*, *99-107*, 167, 185, 187-188, 189-190, 191, 208-209, 216-217, 225, 230-231, 236, 254-255, 424-425, 434, 446, 448, 449, 450, 452, 473, 488-489, 518, 547.
Stagnelius, Nils Magnus *22*, 40, 45, 191.
Stagnelius, Pella Andriette (Alm-Wimmerstedt) *23*, 35, 540.
Stagnelius, Per Christopher *22-23*, 209.
Stagnell, Johan *2-4*, 5, 25, 334.
Stagnell, Pehr Fredric *26*.
Stenholm, A., 53.
Stjerneld, Adolph Ludvig 8.
Stjernstolpe, J. M. 241.
Stockenberg, D. F. 53.
Strinnholm, A. M. 290.
Stråle, A. P. 439.
Sturzenbecker, M. 416.
Suhm, P. F. 290, 291.
Sundelius, Catharina 5.
Swebilius, rektor 3, 4.
Svedelius, W. E. 546.
Swedenborg, Emanuel 203, 276, 279, 342-343, 345, *415-420*, 451.
Sydow, C. G. von 448.
Sydow, J. H. von 448.
Sylvander, G. V. 100.

Tasso, Torquato 441, 500.
Tegnér, Esaias 13, 23, 42, 55, 69, 70, 77, 82, 83, 87, 95, 98-99, 113, 114, 115, 116, 119, 128, 130, 144, 146, 148, 152, *162-163*, 198, 200, 226-227, 237, 240, 244, 247, 267, 270, 286, 291, 295, 297, 298, 315-316, *327-334*, 341, 366, *371-374*, 393-394, 432, 456, 459, 493, 495, 509, *515-517*, 546.
Tertullianus 326.
Thalberg, Gustave 61.
Themptander, S. 52.
Theokritos 25, 32, 165.
Theorell, J. P. 229, 232.

Thomée, G. H. 231.
Thorild, Thomas 345, 346.
Thunberg, C. P. 53.
Tiedemann, D. 328.
Tiliander, C. A. 432.
Tingstadius, J. A. 26, 518.
Tranér, J. W. 158.
Trolle-Wachtmeister, H. G, 98-99, 109-110.
Tybeck, J. 416-417.
Törneros, Adolf 112, 546.

Uddenberg, J. M. 45.
Utter, bokhandlare, 521, 523.

Wahlbohm, Carl Adolph 10, 24, 25, 439.
Walde, O. 41, 44.
Valentinos *326*, 329, *336-338*, *352*, 364, 368, 380, 382, 410.
Wallenstråle, Martin Georg 9, 10, 24, 25, 66, *99-101*, 191, 438.
Wallin, J. O. 70, 87, 89, 90, 158-159, 175, 200-201, *228*, 232, 235, 283, *374-377*, 379, 458.
Wallman, J. H. 495-496.
Wallmark, P. A., 55, 109, 110, 158, 231, 232, 518.
Watz, resande 524.
Weidman, T. 518.
Wellin, J. M., *450-451*.
Wellington, lord 102, 103.
Werner, Zacharias 111, 123, 405.
Wiborg, A., 231, 291, 512, 521, 523.
Wickbom, Joh. 13, 15.
Wickman, J. 107, 109.
Wieland, Chr. von 56, 73, 95, 485, 487, 494, 498.
Wieselgren, Peter 203, *205*, 545.
Wiggman, Johan 440, 441, 494.
Vigny, Alfred de 242.
Wijk, Pehr 15.
Wimmermark, se Wingmark!
Wimmerstedt, Adolf 35.
Wimmerstedt, Hedvig Maria (född Stagnelius) *22*, 33, 34, 38, *57-61*, 167-168, 255, 424-425, 441-442, 445, *540-542*.
Wimmerstedt, Johan 448.
Wimmerstedt, Johan Magnus 11, 19, 20, 32, *33-40*, 45, 46, 47, 50, 60, 64, 65, 66, 185, 191, 196, 209, 216, 217, 218, 219, 255, 422, 423, 424-425, 432-433, 435, 436, 440, 441-442, 444, 445, 446, 448, 449, 450, 451, 521, 542, 543.
Wimmerstedt, Johanna Elisabeth 447-448, 504.
Wimmerstedt, fru (gift med J. M. Wimmerstedt) 35.
Wimmerstedt, Lars Gustaf 25, 334, 448.
Wimmerstedt, Nils Hinrik *22*, 33, 34, 35, 57, 216, 255, 425, 440, 445, 446, *450-451*, 473.
Wimmerstedt, Nils 6.
Winbom, J. A. 229, 231.
Wingmark, Klas (?) 431, 434.
Virgilius 25, 32, 41, 140-141, 144, 152, 153, 165, 264-265, 396, 453, 456, 472.
Wistrand, A. H. 50.
Vitalis (Sjöberg) 83, 194.
Wittbom, Johan 42, 423, 435, 439, 440, 441, 444, 451, 494.
Voltaire 246.
Wrangel, E. 107, 109, 112, 133.
Wåhlin, Christian *17-18*, 43, 44.

Xenophon 453.

Zander, J. G. 520.
Zander, Josua 25, 46, 48, 53, 334, *451-454*, 513.
Zetterstedt, J. W. 516-518.
Zimmert, Sven Gottfried *48-50*, 53-54.
Zurlinden, Luise 315.

Ödmann, Samuel 235.
Oehlenschläger, Adam 112, 120, 122, 292-293, 300, 307, *339-341*, 353, *371*, 405, 455, 456, 463.

REGISTER ÖFVER STAGNELII VERK.

(Några viktigare ställen framhäfda genom kursiver.)

Afsked till Lifvet *257*.
Afsked till sånggudinnan 66, 213.
Aftonen 349, *369-370*, 378-379.
Albert och Julia 203, 213, 224, 342, 359, *403-421*.
Allt sen människor först *249*, 253, 257, *258*.
Amanda 252, 254, 546.
Astronomisk Phantasi 314, *355-357*, 362.

Bacchanterna 186, 201, 214, 219-220, 224, 236, 251, 312, 319, 321, 403, 404, 423, 427, 429, 453-454, *455-484*, 485, 486, 488, 493, 507-514, 517, 518, 523, 528, 536, 544, 546.
Balen 337-338.
Bekännelsen *78*.
Bland jordens vilda ätter *84-85*.
Blenda 484, *485-504*, 529, 530, 532, 536, 546.
Blommorna 389, 391—392.
Blott en af hundra stjernors tal 423, *429-430*, 431, 437.
Bref, skrifvet i lektor Johan Wittboms namn 42, 423, 435, 439, 440, 441, 444, 451, 494.
Brudgummen *388*.
Brudnatten 254.
Bönhörelsen 78.
Bönen 314, 347, 391.

Carl Johan 50, *106*, 115, 271.
Christi Födelsenatt 85.
Cydippe 159, *166-180*, 213, 249, 266, 295, 395, 487, 489.

Dalen 72, 372.
Damon 254.
Deboras Segersång 26.
De händelser jag på detta ställe *73*.
Den gamla sanning forskningen 313, *360-361*, 381.
Den signade dag som vi här se 89.
Den sofvande Herdinnan *75*.
Den Vandrande Riddaren 85, *250-251*.
Den Öfvergifna *79 80*, 81, 411.
Det förfärliga Bröllopet 81.
Det gifs ett Ord allena 27, *332-336*, 340-341, *372-373*, 493.
Det hemliga Vittnet 80.
Det varnande Exemplet 391.
De täflande Skalderna *165-166*, 179, 472, 478.
Dialog (I: 61) *79*.
Dialog (I: 124) 77.
Dialog (II: 270) *336-338*, *379-380*, 391, 394, 415, 490, 493.
Dora 80-81.
Drömmen 73, 90.
Dygdelära *70*, 103, 105, 115.
Dygden *69*.

Ej för dig Vetandet allena *357-359*.
Elegi (I: 225) 71, 72.
Elegi (I: 252) 82, 83, 145-146, 251.
Elegi (II: 209) 210-211, 379, 380, 381, 390, 393, 400, 417, 466, 493.
Elementerna 314, *322-326*, 410, 467,
Endymion, *92-93*, 219, 391, 536, *538-539*.
Eröfringen af Ceuta *167-168*, 383, 413, 488.

Fiskaren 84, 533, 537.
Fjärilen och Rosen *387-388*.
Flickan och Jägaren *78*, 430.
Floden 234, 353.
Flodguden 80, 218.
Flyttfåglarne 353.
Fragment af en ovidiansk dikt 498.
Fragment af ett drama (III: 245) *168*.
Fragment af ett Phaeton-drama *168*.
Fragment ur A. W. Schlegels Der Bund etc. 122.

Fragment ur en biljett till N. H. Wimmerstedt 440, *473*.
Fången 384, 391.
Fångarne 26, 285.
Företal till Bacchanterna 201, 457, *507-508*.
Förnuftet eller sjelfmedvetandet *342*.
Förundras icke om Poeten skrifver 320, *359*, 392-393.

Glädje-flickan i Rom 78, 81, 224, *403-421*, 497.
Grafven 295.
Gunlög 65, 83, *135-166*, 213, 218, 245, 264, 271, 294, 458, 476, 487, 489, 500.
Gunlög (I: 271) 83, 139, 150-151, 152-153, 213.
Gången till afrättsplatsen 217-218.

Hela det synliga Universum 320, *355*, 359.
Hell, herrlighetens Konung, hell 21, 89.
Hjalmars Dödssång 83.
Hvad suckar häcken 344, *349-350*, 354, 536.
Hvilan 90.
Hylas 254.
Hymn (I: 20), 52.
Hymn till Vattnet 491, 536.
Hymn till Venus 243, 251, 258.
Högtidssång 48, *104-105*, 106, 115, 135-136.
Hösten (II: 79) 340, 464.

Icke af tid och rum *259*.
Idealismen 314, 389, 461.
I kedjor, o Himmel! jag smäktar 244.
Impromtu (IV: 382) 423, 425.
Impromtu till Öfverste Kock 423, *436-438*, 446, 474.
Iris 80.

Ja, Chloë! hämnden skall dig drabba 422.
Jag när violernas doft 122.
Jag sjunga vill de bloss *96-97*, *245-247*, 330.
Jag vill ej lyckans fala nåd begära 71.
Jennys Melankoli 423, 431, 434, 443, 445.
Jesus 383, 395.
Jorden 351.
Julia! veken i vår lampa 77.
Julqväde *85-86*, 90, 117.
Jägarens stunder 430.

Knibergs Ölandsfärd 25, 423, 429, 431, 435, 494.
Kriget, *69*, 71, 103.
Krigssång 105.
Kyrkans Döttrar 314, *326*, 338, 339, 382.
Kyrkogården 319.
Kyssarne *75*.
Källan 390-391.
Kärleken 61, 234, 258, *260*, *315-320*, 418-419.
Kärleken och Landet 74, 77, 90, 91, 95-96, 150, 254, 302, 392.
Kärlekens Triumf 260.

Landsbygden 62, 256, *259*, 320-321, 371.
Lifvets Vilkor 384.
Liljan 353.
Liljor i Saron 26-28, 87, 90, 186, 194, 201, 211, 214, 223, 224, 225, 232-242, 260-261, 264, 283, 285, 290, 311, 312, *313-402*, 415, 432, 453, 458, 465, 478, 487, 488, 489, 490, 492, 510, 512, 513, 515, 543, 546.
Ljuf är vandrarns sömn vid källans rand 67.
Lustvandringen 353.
Lycksalighetens Ö 85, 91, 244.
Lyftom de blänkande glasen 48, *116*.
Lyriska Dikter och Elegier 68, 74, 87, *93-94*, 98, 186, 251, 313.
Längtan (II: 199) *370*, 375.
Längtan efter det Himmelska 210, *243*.

Maria (II: 280) 338, 391, 410, 490.
Maria (epos) *288-289*.
Martyrerna 214, 236, 237-238, 239, 240, 289, 312, 313, 374, 378, *393-402*, 404, 409, 413, 415, 478-479, 506, 512, 513, 514-517.
Mathilda 81.
Midsommarnatten 75.
Mig fostrade, i nardusrika ängar, 211, 213, *261*.
Mina önskningar 252, 254.
Monolog *77-78*, 218.
Morgonens rosiga sken 339.
Månan och Själen *350*, 394.
Månen 258.
Månflickan 258-259, 536.
Människo-kärleken *69*, 86.

Narcissus *426*.
Nattbesöket 74, *78*.
Natten 83.
Nattankar 374.
Naturens Son 71.
Necken 32, 84, *93*, 164, 536.

Norden *163*, 372.
Not till förklaring af ordet Maria 342, 417.
Näktergalen 32, 252.
Näktergalen och Rosen 252, 254, 255, 257, 376.
När trött af Ödets ilar 90.

Ode (I: 248) 71, 90.
Olympens barn, Sol, Måne, stjernor, tagen 130.
Om kring stadens dånande torg 253, 260.
Ond och besvärlig är tiden 65, 103, 106, *117-134*, 247, 253, 266, 271.
Oraklet 376.

Parabel 314.
Prospekt till Liljor i Saron 201, 232-234, 236, 313, 342, 361, *377-379*, 392, 432.
På Emerentias Dag *67*, 84.
På Johannas dag *56-57*, 71, 177.

Riddartornet 20, 224, 326, *403-421*, 426, 497, 522.
Rodnaden 314, 321, 389.
Rom 122.

Samtal 376, *384-386*, 395, 415, 458.
Se blomman! På smaragdegrunden 211, 314, 336, 337, *386-389*, 393.
Serenad 75.
Sigurd Ring 139, *290-312*, 374, 455.
Sinlighetens magt 122.
Själens Himlafärd 314, 329, *332-333*, 384.
Sjömännernas Visa i hamnen 82.
Skaldekonsten 164.
Skridskofarten 81.
Skuggan 373, 414, 543-544.
Skyddsängeln 81.
Soldat-Visa 82.
Sonetter (II: 77) 122, 349, 473.
Spinnerskan *79*.
Stjernorna 234, 353.
Suckan ur stoftet 27, 340, 348, 349, 379.
Suckarnes Mystèr 131, 203, 238, *351-353*, 362.
Svegder 214, *290-312*, 320.
Syndafallet *321-323*, 326, 331, *338-339*, 389.
Sång till Qvinnorna i Norden 20, *63-64*, 201, *227-231*, 232, 252, 254, 256-257, 495.

Talismanen 81.
Tanke och Känsla 361,362.
Theser 26, 28, 233, 277, *281-285*, 320, *322-325*, *330-332*, 339, 348, 366, 459, 467.
Thorsten Fiskare 32, 84, 404, 485, 486, 488, 490, 500, 504, 511, 518, 526, *527-539*, 546.
Till Bachus (I: 283) 251.
Till Bachus (I: 285) 117, 251, 430.
Till Dygden 70.
Till Förruttnelsen 275, 408,
Till Kärleken (I: 239) 87, 96, 106.
Till Månen 492.
Till Skönheten (I: 278) 213, 244.
Till Sånggudinnan (I: 3) 68, 87, 92, 153, 213.
Till Sånggudinnan (I: 138) *75-76*, 106.
Till Venus (I: 147) *76-77*, 248, 251, 254, 392.
Till Ynglingen 245.
Till Zulima *75*, 254.
Till Äran *51*, 152.
Till öfversten Kock 224, 423, *438*.
Till Öland *30-32*, 254.
Tingens Natur 107, 233, 313, 319, *365-368*, 389.
Trosbekännelse 247, *312*, 374.
Tung hvilar nattens dimma 373.
Tårarne och Blodet 211, 383, 391, 393, 394.

Uppoffringen *258*.
Urania 410.
Ur qualets domning mitt hjärta väcks *87-89*.

Vandrarens Visa 77, 253, 392.
Varningen 285, *382-383*, 413.
Vattnet 351, 536.
Verldsförakt 70.
Verser, afsjungne då Studenterne Ahlberg, Zimmert och Schough *49-50*.
Vintern i Norden 83, *162-163*, 372.
Visa (I: 126, 128) *74-75*.
Visa (II: 226) 390, 422, 436.
Wisbur *290-312*, 455, 458, 489.
Wladimir den Store 86, 103, 186, 194, 200, 214, 225-227, 232, 235, 241, *264-289*, 292, 293, 381, 410, 415, 417, 487, 489, 490, 510, 514.
Vårfloden herrligt svallar 430.
Vårsång 26, 85.
Vårsånger 234, *353-354*, 373-374, 382.
Vällustens Förakt 85, 91, 117, 210.

Ångfartyget 25, 105, 423, *428-429*, 433, 434, 435, 443-444, 451.
Återblick på barndomen 70.

Älfvorna 32, 84, 164, 536.
Än blomstrar hjertats vår 27-28, 30, 368, 380.
Är minnet i allmänhet nödvändigt 262, 320, 361, 362, 392.

Ödet och Slumpen 245-246, 275.
Öfver H. K. H. Kronprinsens hemkomst 50, 105.
Öfver Slaget vid Salamanca 69, 82, *102*.
Öfver slaget vid Vittoria *102-103*.

TRYCKFEL.

S. 26, r. 10 uppifrån står *I: 14*, läs *I: 41*.
» 27, » 2 » » *täcke*, läs *täckelse*.
» 119, » 13 » » *opp*, läs *upp*.
» 127, » 7 nedifrån » *ordspråk*, läs *orakelspråk*.
» 318, » 10 uppifrån » *i Pausanias*, läs *hos Pausanias*.
» 343, » 6 nedifrån » *Saint-Beuve*, läs *Sainte-Beuve*.
» 510, » 1 och r. 17 nedifrån står årtalet *1823*, läs *1822*.
» 532, » 3 uppifrån står *naturiakttagelse, och som* läs *naturiakttagelse, som*.

LSwed
S 7796
.Yb

268067

Stagnelius, Erik Johan
Author Böök, Fredrik

Title Erik Johan Stagnelius.

DATE.

NAME OF BORROWER.

University of Toronto
Library

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

Acme Library Card Pocket
Under Pat. "Ref. Index File"
Made by LIBRARY BUREAU